

# ISTORIA IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FORTE INSTRUCTIVE

*Ios. Hodosiu*

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIP DE MOLDAVIA

TRADUSA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

~~~~~  
PARTEA I.  
~~~~~

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

MDCCCLXXVI

ISTORI'A  
IMPERIULUI OTTOMANU





*Al. S. Vasulescu. 1927. Februarie 17. Jsi. Craiova*



# ISTORI'A

# IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE PÓRTE INSTRUCTIVE

8 - OCT. 2019

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE DE MOLDAVIA



TRADUCERE ROMANA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

---

15 IUN. 1973

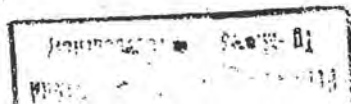
BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

MDCCLXXVI. — LXXVIII.

1876

63398



## PREFATIUNEA AUCTORULUI

Înainte de a trece lectorii mei la istori'a imperiului osmanu ce urmédia aci, va fi necessariu, că eu se le esplica mai de aprópe unele lucruri, asupra carora mi se pare că istoriografi crestini au commissu adesea errori grele. Errorile principali d'intru acelea se reducu la următoriele puncte :

1. Reducerea aniloru Hegirei la er'a christiana.
2. Numele de Turcu si de poporu túrcescu.
3. Originea gentei osmane, care ocupa astadi tronulu túrcescu.

### I. HEGIR'A COMPARATA CU ER'A CHRISTIANA.

Suntu multi istorici, inca si d'între cei mai demni de credintia, cari, precumu afu eu, au pusu multe evenimente de importantia in epoce diverse, d'in cauza că le lipsise cunoşterea exacta a erei túrcesci, pe care túrcii o numescu Higeret, éra noi Hegira. Delá stramutarea scaunului imperiale la Constantinopole, de siguru nu s'a intemlatu neci una fapta de importantia mai mare, de cătu fusese cucerirea acestei cetati de catra túrci, prin care tóta lumea christiana venise in periculu; cu tóte acestea, anulu acestei epoce triste este asia de puşinu cunoscutu, in cătu scriptori fórté invetiati differu in acestu punctu. Unii adeca punu acelu anu la 1452, éra alii la 1453. De aici se póte pricepe, câte errori s'au commissu in alte parti ale istorii túr-

cesci, precumu in fixaréa dileloru nascerei si a mortiei sultaniloru, si altele ca acestea. Pentru a delaturá aceste erroru, amu judecatu ca aru fi bine se scrutamu mai éactu acésta era, fiindu ca cu ea m'amu servitu in 'istori'a presente. Nu vreu aci a esaminá numele Hegira, nici déca acésta epoca incepe de la fug'a lui Mahomedu dela Mecc'a la Medin'a, séu dela mórtea acestuia, precumu afirmá unii mahomedani. Pentru scopulu meu este de ajunsu a aretá, cumu annii erei mahomedane s re-ducu la annii erei crestine. Voiu areta acésta cu esemple din scriitorí crestini.

Riccioli pune pré bine inceputulu Hegirei la annulu 622 dela Cbristu. Lasu se urmeze cuventele salle proprie (findu-ca scriitorii nu suntu de accordu mai allesu asupra dilei). «Disput'a — dice elu — «se reduce asupr'a dilei. Ca-ci astronomii, Alfraganu (1), Alba-«tegniu (2) si Jordanu numera annii Ismaelitoru si Turciloru dupe «calcululu astronomicu, de la o di de Joui, 15 Iuliu, fiindu-ca in «diu'a acést'a a fostu adevérat'a luna noua. Arabii inse si Turcii, si «cu ei chronologistii Scaligert si Petaviu, urméza sistem'a civile si «computa annii de la o di de Vineri, 16 Iuliu, adaugendu si nóptea «precedente, fiindu-ca in nóptea dela 15 spre 16 Iuliu a fugitu Ma-«homedu dela Mecc'a, si chiaru in acésta nópte s'a aretatú mai án-«táiu lun'a noua. De aci Arabii incepu lun'a noua a loru in a siese'a «di de septemana, séu Vineri, care la ei é dí santá». (3) De ora-ce Riccioli mentionéza aci doue diverse moduri de a computa, fora cá se ne dea ratiunea, credu ca nu va fi inutile de a informa pe lectori, cá Mahomed candu a introdusu religiunea sa in lume, a datu poporului nepriceputoriu in astronomia urmatóri'a regula generale

(1) Propriu : *Elfergani*, d'in provinci'a Ferganu. *Trad. Germ.*

(2) Séu : *Elbatani*, d'in cetatea Batanu in Mesopotami'a. *Trad. Germ.*

(3) Trebue se insemnamu ca intrég'à sementi'a lui Ayramu, atatu d'in partea lui Ismaelu, catu si d'in partea lui Isacu, a ténutu usulu vechiu de a numera dilele d'in sér'a precedente, dupe cuventele : *Et factum est vespere et mane dies unus. Gen. C. I. v. 5. Nota Trad. Franc.*

despre inceputulu lunei noue : «Candu veti vedé lun'a, incepeti po-  
« stulu; candu veti vedé lun'a, serbati Bairamulu.» Acumu fiindu-ca  
lun'a noua nu se vede nici-o-data in diu'a prima, ci cate-odata intr'a  
duo'a, ba uneori (candu adeca ea coincide cu sórele la appusu), chiaru  
intr'a trei-a di; asiá nu este mirare, déca atátu Mahomedu, care nu  
era invetiatu, catu si popórale infectate de superstitiunile salle si  
preocupate mai multu de auctoritatea legislatorului loru, decatu de  
ratiunea propria, au luat a dou'a di de luna dreptu luna noua, si dupa  
acésta 'si regulau ordinea luneloru, posturiloru si serbatoriloru. Apoi  
este fórté de crediutu ca Mahomedu a inceputu a calcula Hegir'a de  
la fug'a sa d'in Mecc'a. Successorii lui si-au facutu lege d'in acésta  
si, séu pentru a nu urma contra acestei legi, séu d'in neglignencia ori  
nesciintia, au inceputu a calcula er'a, nu dela lun'a noua astrono-  
mica, care dupe marturi'a tutuloru matematiciloru a caditu Joui,  
15 Iuliu, cì de la lun'a civile, care a caditu in diu'a urmatória,  
Vineri, fissandu acést'a de prim'a di a lunei Muharem. Proba despre  
celle disse aci, este usulu ce domnescé asta-di la Turci; martoru  
suntu eu, care amu vediutu acésta cu ochii mei. Asiá, de si Turcii  
suntu in stare asta-di de a computa prin efemeridele loru numite  
la ei Rusnameh (4) ór'a, si chiáru minutulu de lun'a noua, totusi ei  
nu incepu nici Ramazanulu nici Bairamulu (5) loru, pene ce nu le at-

(4) *Nahme*, dupa cumu scrie d'Herbelot, insómna in limb'a persiana *carte* séu *lit-  
tera*; este titlu alu mai multoru scrieri atátu persiane câtu si turcesci, precumu Car-  
aman Nameh, Kiar Nameh, Iskender Nameh, etc. *Trad. Fr.*

(5) *Remazan*, séu dupe Arabi *Ramadan*, este a nou'a luna d'in annu la Turci, in  
care ei se abtíenu de mancare, de beutura si de femei dupe resaritul pêne la appu-  
sulu sórelui. Candu appare lun'a noua urmatória, incepe Bairamulu; acesta e tim-  
pulu de festivitati si petreceri. Cu unu cuventu, Ramazanulu respunde la postulu cre-  
stiniloru, si Bairamulu la carnevalulu papistiloru.

Auctorulu nostru pare a imputa aci Turciloru, ca incepu a numera lun'a noua de-  
la a dou'a di. Acést'a inse correspunde bine cu intentiunea loru; si este in usu si la  
Evrei. Dara, ce aru dice unu turcu eruditu despre iun'a nóstra besericésca séu ima-  
ginaria, dupa care ne regulamu variabilile serbatori? si ce aru dice despre calenda-  
riulu de stilu vechiu? Nu i s'aru paré ridiculu, candu aru audi ca tienemu de diu'a

testa cine-va ca a vediutu lun'a noua. Pentru aceea, in totu annulu, pe acestu timpu se tramitu d'in ordinulu Sultanului anume persóne pe unu munte inaltu (numitu Istrangiadaghi, situatu spre Marea-né-gra, camu 12 óre distantia (σ) dela Constantinopole), pentru a observa momentulu candu appare lun'a noua. Indata ce vre-unulu o a zaritu, trei d'in ei alérge la Istambol Effendisi, séu judele Constantinopolei, si unulu anuntia ca a vediutu lun'a noua, éra ceialalti duoi atesta declaratiunea acestui-a. Adeveritu fiindu resaritulul lunei noua prin trei martori (fora care numeru in acestu casu nime n'aru crede nici insusi Sultanului), Istambol Effendisi tramite la momentu anuntiatori in tóta urbea, spre a anunciá la ori-ce óra aru fi, Ramazanulu si Bairamulu. La strigatulu acestoru preconi amu vediutu mahomedani ridicandu-se immediatu de la mésa, scupandu man-carea ori beutur'a ce o aveau in gura si incependu a postú. Déca é casulu cá ceriulu se fia norosu si lun'a se nu se póta vedé, séu déca acei trei nuntii au fostu impedecati pe calle, se astépta diu'a antaia si a dou'a ; a trei'a di inse, ori au venitu nuntii ori nu, se anuntia poporului abstinencia si postu. Totu in modulu acesta, nu incetéza postulul, pene candu apparitiunea lunei noua in lun'a lui Sievval nu va fi adeverita prin trei martori.

Celle dise pene aci aru fi de ajunsu, pentru cá se delature induoe-lile ce lectorii aru puté avé asupra esactitatoi de calculu alu lui Riccioli. Cu tóte aceste, nu va fi inutile de a 'lu ilustrá cu cate-va alte esemple, precumu sunt celle duoe cuceriri memorabili, a Constantinopolei si a Rodosului. Cea d'antaiu, dupe marturirea patriarcului

prima a lunei pe aceea, care in fakta este a unspredecea? Cu unu cuventu, noi scim, si totusi perseveramu in modu absurdu intr'o erróre, care o au comissu parintii d'in Nicea in nesciinti'a loru, inse acésta erróre li se póte ierta chiar pentru ignorantia loru. Va veni de siguru timpul, candu va trebui se indreptamu errori atátu de evidente si de pipaité *Trad. Anglu.*

(6) Turcii [precumu si Románii II.] computa distantia locurilor dupe óre. Uu'a óra distantia face cam trei mile anglezesci. *Trad. Anglu.*

Constantinoplei; s'a efectuat Marti la 29 Maiu 1453, éra dupe cei mai esacti istorici turci, la 20 alle lunei Jemaziul-evvel, annulu Hegirei 857. Crestinii dicu ca insul'a Rhodosu a fostu cucerita la 25 Decembre 1522, éra Turcii tienu că la 3 alle lunei Safer, annulu Hegirei 929, și adaoga ca obsidiunea durase cinci luni, incependu din lun'a Ramazanu, annulu 928, si tienendu celle din urma trei luni alle acestui annu, adeca Sievvel, Silcade și Silhige, precumu si alte doue d'in inceputulu annului urmatoriu 929, adeca Muharem si Safer, candu la 3 alle acestei d'in urma cetatea s'a supusu. Una alta proba de mare insemnatațe este scrisóri'a diploma deschisa a Sultanului Muradu III, catra imperatulu Rudolfu II, unde átata annulu Domnului nostru, catu si annulu Hegirei, se vedu lamuritu *memorati* prin urmatóriele cuvente: « In prim'a Ianuariu, annulu dom-  
« nului Iisus (grati'a si adjutoriulu divinu fia preste densulu l) 1584,  
« care este diu'a de 27 a lunei Silhige, annulu 991 dela transmigra-  
« tiunea marelui nostru profetu. » Dupe tablele lui Riccioli, annulu Hegirei 991 incepe intr'o Marti 15 Ianuariu 1583, si se termina intr'o Vineri, 3 Ianuariu 1584; prin urmare in 4 Ianuariu 1584 incepe annulu Hegirei 992. Si fiindu-ca lun'a Silhige este cea din urma in annii Hegirei si numera 29 de dile, este dar evidentu că 27 alle lunei Silhige trebue se fia prima Ianuariu 1584. Pe urm'a acestoru esemple, curiosulu lectoru va putea usioru face comparatiune intre annii erei mahomedane si ai celei crestine, mai alesu cu adjutoriulu unei table comparative astronomice, ce voiu adaoge la finea acestei prefatiuni 7).

Inainte de a trece la allu doilea punctu, voiú, pentru curiositatea lectoriloru, a clarificá o induoiéla, de care multi istorici celebri s'au impededátu.

Primulu annu allu domniei lui Othmanu, antaiulu imperatu allu

(7) Auctorulu nostru n'au adaosu acesta tabla la manuscriptulu seu. *Trad. Anglu.* Noi o adaogemu la finea acestoru note dupa traductorulu germanu. *Hodosiu.*



Turciloru, unii, precumu Leunclaviu, ilu punu la annulu lui Christu 1300; éra alții, precumu Calvisiu, dupe Zacuthi, la annulu 1303. Pentru a ne puté esplicá acestu lucru, trebue se observamu ca, dupe cumu afirma in unanimitate toti chronologistii turci, Orchanu fiulu si successorulu lui Othmanu, a ocupatu Prus'a, capital'a Bithiniei, in annulu Hegirei 726, si chiaru atunci a fostu chiamatu la tatalu seu, care era pe mórte, si ca acestu principe intr'adeveru a si muritu in acellu annu, la 10 alle lunei Ramazan; éru Orchanu, fiulu seu i-a successu pe tronu. Ramazanulu este a nou'a luna dupe Muharem, care e prim'a luna in annii Hegirei; éra 10 alle lunei Ramazan a caditu in acestu annu la 8 Augustu allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a chronologica. Afora de acést'a, cei mai demni de credintia scriitori turci afirma, ca Othmanu a domnitu anni 26, luni trei si dile diece (de si Leunclaviu, nu sciu dupe care auctoru 'i da 29 anni lunari, cari facu 28 anni solari), si ca Orchanu i-a successu in 10 alle lunei Ramazan, annulu Hegirei 726. Acumu déca de la 10 ale lunei Ramazan numeramu indereptu pene la aceeasi di a annulu Hegirei 700, avemu chiaru 26 anni completi; si déca mergemu totu asiá indereptu anca trei luni, adeca Siaban, Regeb si Gemaziul-ochir si cu diece dile alle lui Ramazan, resulta ca primulu annu allu domniei lui Othmanu a fostu annulu Hegirei 700, si a inceputu in prim'a lunei Gemaziul-achir, care respunde cu 11 Februaru 1301 allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a ce urméza :

TABLA CHRONOLOGICA

DELA AN. HEGIREI 700, CARE CADE IN ANNULU 1300 DELA CHRISTU

<i>Hegira 700</i>	<i>An. de la Is. Chr. 1300</i>
LUNE LUNARI	LUNE SOLARI
30 Muharrem . . . . .	Septembre 16.
29 Safer . . . . .	Octobre 16.
30 Rebiul-evvel . . . . .	Novembre 14.

29 Rebiul-achir . . . . .	Decembre 14.
30 Jemaziul-evvel . . . . .	Ianuariu 13, annulu 1301.
29 Jemaziul-ochir . . . . .	Februariu 11.
30 Regeb. . . . .	Martiu 12.
29 Siaban. . . . .	Aprile 11.
30 Remazan . . . . .	Maiu 10.
29 Sievval . . . . .	Iuniu 9.
30 Silcade . . . . .	Iuliu 8.
29 Silhige . . . . .	Augustu 7.

Se observară aci, ca în annulu Hegirei 700, annulu dela Christu 1301 cade în lun'a Gemaziul-evvel, a carei prima di respunde cu 12 Ianuariu allu nostru. Amu aretatu mai susu, ca Othmanu a începutu a domni la annulu Hegirei 700, în prim'a di a lunei Jemaziul ochir, care este 11 Februariu 1301 la noi; dar precum se vede d'in tabl'a de mai susu, annulu Hegirei 700 respunde cu annulu dela Christu 1300, acell'a inse trece si în annulu 1301. De aci credu eu ca a provenitu errôrea de calculu la Leunclaviu si la alti auctori. Concludu dara, ca calcululu nostru despre începutulu domniei lui Othmanu este exactu.

Cu modulu acesta se pôte pré-usioru reduce ori-ce annu allu Hegirei la annulu correspundietôriu allu erei crestine. A se vedé numai tabl'a austronómica în ce di si annu de la Christu cade începutulu annului Hegirei, si cestiunea é resolvita. Spre exemplu: începutulu annului Hegirei 699, annu precedente domniei lui Othmanu, cade într'o Luni, 28 Septembrie 1299, care prin urmare este prim'a di a lunei Muharrem.

Dupe-ce amu demonstratu destulu de evidentu annulu primu si lun'a si diu'a, candu a începutu Othmanu a domni, totu cu modulu acest-a se pôte stabili annulu, lun'a si diu'a candu a moritu Erdogrul, tatalu lui Othmanu. Saadi afirma ca Erdogrul a moritu în annulu Hegirei 680, care a începutu într'o Marti, 22 Aprilie 1281;



prin urmare, dela primul annu allu domniei lui Othmanu pene la mórtea lui Erdogrul, numerandu indereptu, precumu amu practicatu la Othmanu, sunt 19 anni si siepte luni; de unde se vede ca Erdogrul a moritu in ultim'a dí a lunei Seval, annulu Hegirei 680, care este 10 Februaríu 1281 la noi. Totu asiá potemu stabili timpulu candu a inceputu Erdogrul a domni si candu s'a innecatu Suleimanu in Euphrate. Acestu induoitu evenimentu istoricii ilu punu in unanimitate la annulu Hegirei 616, adeca 64 anni inainte de annulu 680, in care a moritu Erdogrul. Numerati acumu dela acestu annu inderetu 64 anni, si veti vedé bine, ca Sulimanu s'a innecatu si Erdogrul a inceputu a domni in prim'a dí a lunei Silhige, annulu Hegirei 616, care correspunde cu 6 Februaríu 1220 allu nostru.

Totu cu modulu acesta se póte fissá annulu invasiunei lui Suleimanu, pe care Nishrin o pune la annulu Hegirei 611, prin urmare patru anni și 11 luni inainte de mórtea lui Suleimanu; adeca in ultim'a dí a lunei Muharrem, annulu Hegirei 611, care cade pe 10 Iuniu 1214.

In catu pentru invasiunea lui Ginghischanu, despre care scriitorii turci facu mentiune, ei tienu cá acésta invasiune cade in acelasu timpulu cu invasiunea lui Suleimanu; scriitorii crestini inse nu sunt de accordu asupr'a acestui punctu. Eu me voiu nevoi a fissá acésta epoca. Nicephoru Gregoras, mai multu oratoru de catu istoricu, díce in cartea II, ca Ginghischanu a descalecatu spre marea Caspica mai antaiu la annulu 1222 dela Christu séu 599 allu Hegirei; Loniceru affirma ca la annulu 1202 dela Christu séu 599 alu Hegirei; Calvisiu la annulu 1220 dela Christu 611 allu Hegirei; Riccioli la annulu 1212 dela Christu séu 609 alu Hegirei. In catu pentru mine, eu tienu la celle ce pré eruditulu Saadi Effendi d'in Larissa díce in opulu seu intitulatu «Synopse istorica», compilatu d'in cei mai renumitil storic, precumu Mèvlana Idris Nishrin si Saadi

Tajut-Tevarich (8) Petschovi, si Hezarfen, datu la lumina in annulu 1696 si dedicatu Sultanului Mustafa, frate si predecesoriu sultanului de acumu Ahmedu. Eu tienu dîcu, cu acestu auctoru, ca Suleimanu Schah, tatalu lui Erdogrul, a essitu d'in Nera, cetate situata pe tiermii marei Caspice, in annulu Hegirei 611, care respunde annului 1214 dela Christu; ca elu a trasu cu Oguzanii sei spre Asi'a mica, si ca, facendu chiaru in acellasiu annu, seu in annulu urmatoriu (nu se scie de sicuru) irruptiune si Ginghischanu, Solimanu s'a retrasu spre Medi'a. D'in tôte aceste, basati si pe auctoritatea acestoru istorici, potemu affirma ca invasiunea lui Ginghischanu s'a effectuatu cu unu annu seu cu duoi in urm'a invasiunea lui Suleiman, adeca la annulu Hegirei 612 seu 613, care este annulu dupe Christu 1215 seu 1216, alu siesele de la domni'a imperatului grecu Theodoru Lascaris.

## II. DESPRE NUMELE SI NATIUNEA TURCILORU

Intre multele órde ce au essitu d'in regiunile reci alle Scitiei, Turcii sunt d'in cei mai cunoscuti, precumu atesta annalile persiane si intre altii Saadi Effendi, faimosulu auctoru allu annaliloru ottomane numite *Tagiut-tevarich*; de unde se vede ca s'a scosu ceea ce se citește in *Nimetullah* (9), seu *Lexicon Persico-Turcicum*, la cuventulu Turcu, pentru a'i dá esplicatiunea; aici se dice: «Acestu nume se da locuitoriloru d'in Chata seu Chaten (*Kitahia* seu *Tatari'a-*

(8) *Tagiut-Tevarich*, acestu cuventu se pronuntia in limb'a arabica *Tagi-Ellevarich*, si însamna cunun'a istoriciloru seu chroniceloru. Este titlulu unei istorie ottomane, scrisa in limba elegante turcésca de Saadeddin Mahomedu Hasan, care in calitate de Mufti a muritu in Constantinopole la anulu Hegirei 1008. Acésta istoria incepe cu Othmanu si termina cu Selimu I. *Tagi* este cuventu persicu, care in generalu însamna *ornamentu de capu*, caitia, éra in specialu coróna. *Trad. Anglu.*

(9) *Nimetullah*, este unu dictionariu persianu fôrte voluminosu, tradusu in turcescu, compilatu de Calil Sofi. Ii dîcu in communu Baba Nimetullah. Cuventele *Nemat Allah* însamna *gratia divina*. *Trad. Anglu.*

Noi aflamu cã acésta carte se numesce Lugathi Nimet-illah, adeca *Dictionariu Nimet-illah*. Meninsky in prefatiune la dictionariulu seu. *Nota Trad. Germ.*

«mare), cari vietuiescu in siesurile Copciacului. Ei preste totu «au fație alba, cu ochii si sprincene negre; de aci poetii persiani «compara pe amorosi si voinici cu acesti ómeni, si-i numescu «Turci.» Numele de Copciacu a fostu propriu numai unui tribu particulariu de Tataři; persianii inse, dupe espeditiunea lui Ginghamhanu, l-au atribuitu la întregu poporul Scitiloru, cá invingetori ai loru. Despre acestea sunt martori scriitorii persiani. Asiá poetulu Scheik Saadi<sup>(10)</sup> in prefatiunea dela Ghiulistan-ulu séu Rosariulu seu, spunendu caus'a pentru care a essitu d'in Chorasanu, care erá patri'a sa, dice: «Sciti voi amicii mei, ce me face se remanu atáta «timpu in tãrri straine? Crudimile Turciloru m'au facutu se'mi «lasu patri'a.» Intr'altu locu voindu a descrie datinele loru, dice: «Toti sunt nascuti fi de omu, dar toti sémãna mai multu cu lupii «insetati de sange. Acasa sunt buni cá nisce angeri, dar afara sunt o «turma de lei.» Ca poetulu aci vorbesce despre natiunea scitica a Turciloru, cari au urmatu pe Ginghamhanu, acésta se vede d'in epoc'a in care a compusu elu Rosariulu seu; elu dice espressu, ca l-a compusu in anulú Hegirei 656. Sub domni'a lui Ebubeker, fiulu lui Saadi; adeca 44 de anni inainte de Othmanu, si 48 dupe espeditiunea lui Ginghamhanu. Nicephoru sub nume de Turci intielege poporul, care pe timpulu seu erá suppusu lui Azadinu, sultanului Iconiei, cumu numesce elu in modu corruptu pe Aladinu. «Pe candu, dice Nicephoru — Imperatulu (Theodoru Lascaris cellu teneru) la 1255 era ocupatu cu aceste lucruri, i-au venitu scrissori d'in Nice'a, in

(10) *Scheik Saadi*, poetu persianu, numitu de comunu Scheik Muslihedin Saadi Elschirazi, fiindu-ca fú nascutu in Schiraz, capital'a Persiei pe la anulú Hegirei 571. Crestinii l-au dusu in captivitate in locurile sante, éra unu negutiatoriu d'in Aleppo l-a rescumperatu pentru diece taleri de auru, si i-a datu pe fiia sa in casatoria cu dote de una sutá taleri. Acésta femeia a fostu pentru elu tortura, si atát'a superare i-á causatu, in cátu n'a potutu resiste violentiei resimtiementului seu, si si-a cantatu dorerile in mai multe scrieri, mai alesu in Ghiulistanulu seu (cuventu persicu, insemnandu *gradina de-flori*). *Trad. Anglu.*

*Muslihedin*, insémna restauratorulu credintiei. *Trad. Germ.*

cari i se spunea că Paleologu a fugitu la Turci.» Vomu aretá mai la vale cu afirmatiuni unanime alle istoriciloru, ca Michaelu intr'a-deveru a fugitu la acestu Aladinu, sultanu alu Iconiei. Dupe-ce dara este evidentu, ca numele de Turcu era cunoscutu in tóta Asi'a cu multu mai inainte de Othmanu, si ca acestu nume s'a datu mai alesu aceloru triburi scitice care au mersu cu Ginghischanu si s'au res-panditu in Persi'a si Asi'a mica; nu ne remane alta, decatu a demon-strá cum acestu nume s'a datu Ottomaniloru.

Suleimanu, tatalu lui Othmanu, fundatorulu familiei Othmane, principe de Nera, plinu de ardóre de a calcá pe urmele marelui Ginghischanu, pléca d'in patri'a sa in fruntea a 50 mii de ómeni, fló-rea junimei scitice. Cu acésta trupa Suleimanu inunda nu numai tierrile veciniloru sei, ci strabate inca totu Osserbejanulu si Siri'a pene la Aleppo. Ajungéndu la curtea persiana scirea despre aceste cuceriri, indata s'a datu si acestei armate numele de Turcu, care erá communu cu cell-a ce se dedese Scitiloru lui Ginghischanu. Pre langa ratiunea acestei numiri, ratiune ce amu aretatu mai in susu din car-tile Tajuttevarich si Nimetullah, poetii cei mai acreditati ai Persi-loru producu anca alt'a; si acésta este figur'a cea urita a Scitiloru in comparatiune cu Persianii, in catu numele de Turcu, care mai inainte insemná nátiunea Copciachiloru, renumiti pentru frumuseti'a loru, acumu a devenitu unu terminu de ironia datu de poeti ómeniloru veniti cu Suleimanu. Dupe mórtea lui Suleimanu trupele sale s'au risipitu. Catu-va timpu dupe invasiunea lui Ginghischanu, voindu a profitá de acésta ocasiune mai multi satrapi (11) séu guvernatori, cari commandau in Syri'a, Armeni'a, Paphlagoni'a, Cilici'a, Mesopo-tami'a, Phenici'a, Phrighi'a si in celelalte tieri asiatiche, situate intre marea negra, marea Caspica și Eufratu, se folosira de ocasiune cá se scuture jugulu persianu. Atunci Aladinu, Sultanulu Iconiei, celu mai

(11) *Sitrab* in limb'a persica, cuvintu obsoletu. *Trad. Germ.*

potente între acei domnitori se decise a extermina cu totul restul trupelor remase dela Gînghis, care turburá necurmatu tierile lui; dupa ce inse fu batutu de cãtra acelea si scosu d'în imperiulu seu, ellu fugi la amicul seu Michailu Paleologulu, imperatulu grecescu, si 'i ceru ajutoriu. Aladinu morí in exiliu. Filiulu seu Meliki Siah (Niceforu 'ia corruptu numele in Moloco), care dupa aceea luà numele de Aladinu II, observase cã Paleologulu 'lu pórta cu vorbe desierte; asia dupe ce 'i ceruse in vanu permissiunea de a puté caletori in alta parte, cu ajutoriulu ómeniloru sei departandu-se pe ascunsu, se reintórse in tier'a sa. Aici elu se intruni cu magnatii d'în imperiulu tatalui seu, si prin bravur'a sa nu numai cõ scapã pe acestia si pe se-ne de jugulu sciticu, ci aduse si tierile sale parentesci éراسi sub potestatea sa, si constrinse pe multi inemici de ai sei a se supune dominatiunei sale. Dela acestia dispuse a i se lua armele, éra pentru ca se astempere spiritulu loru militariu, 'i amestecã p'între sateni si 'i facù se cultive pamentulu, in fine se dede si numele comunu de Turcu (Türk). Asia se întemplã cã acea persóna, care mai inainte se numia satrapu alu Persiei si Sultanu de Iconi'a, acumu luà numele de Sultanu alu Turciloru. Pe acelu timpu Suleimanu, mosiulu lui Osmanu, se innecase voidnu a trece calare preste Eufratu; atunci Aladinu denumí pe filiulu acealua, Erdogrul pentru virtutile si bravurele militare ale lui de comandante alu óstei sale, éra dupa mórtea lui pe nepotulu acestuia, pe junele Osmanu. Annalile turcesci spunu cã Aladinu morise fora clironomi (heredi); de aceea Osmanu fu proclamatu in unanimitate de sultanu. Acesta pentru cã se extermine numele infamatoriu si uritu de turcu, dete ordinu, cã in viitoriu numai satenii agricultori se fia numiti asia, éra ceilalti se fia numiti Osmani (Osmanli). Dupa acestea isi stramutã residenti'a de la Iconia la Neapole (numita de ei, Ieng-isiehrí) si demandã ca pe densulu se'lu numésca imperatu alu Osmaniloru, éra nu alu Turciloru. D'în acé-



sta cauza curtea ottomana pâna în dio'a de astadi nu voiesce a se numi « curte turcésca », nici nu sufere usulu acestui cuventu, decatu numai despre limba, precum : « Turkige Billiurmisin ? » Scii turcesce ?; ca-ci a dice : « Othmanige Billiurmisin ? » Scii ottomanicesce ? ar fi o vorbire impropria. Cuventulu « othmanige » pôrta în se-ne ide'a de politetia, de apucaturi frumóse, pre candu cuventulu « turkige » însémna rudu, aspru, incivile. De aci proverbialu communu : « Turk Müddeti-Umcinde », turcu în tóta viétia sa ; cá si candu aru dice : prostu a fostu, prostu va remanea, si nu va invetiá nici-odata apucaturile fine ale Othmaniloru.

Póte fi cá lectorulu versatu în istoria va stá la indoiéla, candu va vedé ca o mare parte de geografi, atatu vechi catu si moderni, dicu ca Turchistanulu, liérta situata între Tatarii chagataiani si între China, este locuinti'a primitiva a Turciloru si a Turcomaniloru. Erróre mare este a confunda pe Turci cu Turcomanii ; si reu este a dice ca Turchistanulu este o locuintia communa a amenduororu. Saadi, cellu mai judiciosu istoricu, desminte acésta. Ellu dice curatu, ca principii cari au insocitu pe Tamerlanu, au venitu d'în Turchistanu si d'în provinciile vecine Chinei. Éca cuventele lui : « D'în « tre regii d'în Turchistanu au fostu duoedieci renumiti cari si-au întrunitu puterile cu alle lui Temuru, si si-au pusu corturile în castrele « acestuia ». În catu pentru Turci, ei se tragu dela Tatarii Oguziani, precumu voiú aretá în articlulu urmatoriu, unde voiú vorbi despre originea familiei ottomanice ; éra Turcomanii, carora Sultanulu lé tramite cate-unu principe si'lu revóca candu 'i place, n'au locuintia fissa, ci traiescu în corturi numite *Oba*, si 'si schimba locuinti'a dintr'unu locu intr'altulu. Ei migréza pene pe la Erzerum<sup>(12)</sup>, strabatendu una parte d'în Armeni'a mare (antic'a Assiria), numita si asta-di de catre unii scriitori crestini Turcomani'a, nume cu totulu necunóscutu în

(12) *Erzerum*, o cetate lângá Eufrate în distantia cárn de siese-dieci mite de la Trebizunda ; aici este passagiulu mare allu caravaneloru Orientului. *Trad. Anglu.*

annalile turcesci. Ca-ci toti vechii istorici si geografi turci numescu Armeni'a mare « Ermeniei kiubra », éra Armeni'a mica « Ermeniei sugra », nume sinonime cu alle nôstre. Credu că acest'a este una proba destulu de buna, ca Turcomanii nu sunt originari d'in acea tíerra. Adeveratu este ca ei professéza religiunea mahomedana; dar, precumu ei n'au domiciliu stabile, asiá neglegu si multe precepte d'in Coranu, intre altele preceptulu de a se rugá de cinci ori pe di. Sultanulu Muradu IV, a constrinsu pe unele bande d'in acesti Turcomani de a trece in Europ'a, elu le-a datu in possessiune siesurile situate intre délurile muntelui Emu, numitu la Turci Cenghe; apoi le-a datu si cetatea Aetos la pólele muntelui Emu pene la Philipopole: aci 'si conserva datinele loru, locuindu in corturi, si cultivandu pamenturile loru, dar' sunt cu multu mai civilisati, decatu cei remasi in Asi'a. Nu vedu inse nici cea mai mica urma la istoricii cari tractéza despre acesti Turcomani, d'in care s'aru putea coniectura macaru, ca Turcii de astádi si-aru trage originea dela ei. Totu ce se póte dice, este ca, intr'adeveru ei sunt acellasiu poporu, care la inceputu a fostu suppusu lui Aladinu, apoi lui Othmanu, primulu sultanu alu Othomaniloru. Despre acést'a voiú vorbí mai pe largu in capulu urmatoriu. D'in tóte aceste potemu cu dreptu cuventu concludé, ca opiniunea contraria, ori catu ar fi de latita, n'are alta base decátu ignoranti'a Europeaniloru despre limbele orientali; assemnarea cuventéloru i-a inselatu in prejudiciul adeverului.

### III. ORIGINEA FAMILIEI OTHMANE.

Este unu faptu curiosu ca originea celloru mai illustre familii despre cari istori'a face mentiune, se fia séu obscura séu fabulósá. Déca cercetamu inceputulu celloru mai nobile case la Persi, la Greci si la Romani; ce vedemu alta decatu fabule si fictiuni ridicule, in-

ventate de poezi? Si deca asiá este la popórale celle mai civilisate alle lunei, ce putem astepta dela natiunile barbare, innecate in tenebrele ignorantiei? Asiá si la Turci, indata dupa fundarea imperiului unu numeru mare de auctori de acésta specie, au scrisu istorii fabulóse, precumu é istori'a intitulata *Tevarichi Aliothman*, de unde unii auctori crestini paru a fi imprumutatu genealogi'a chronologica a Othmaniloru. Dar Turcii nu le aproba, din contra le censuréza aspru in cartea *Tagiuttevarich*. Asiá citimu ca unii deriva fundarea imperiului turcescu dela caderea dominatiunei Tatariloru; altii dela o banda de hoti, si abia este vre unulu care se fia descoperitu adeverat'a origine a familiei astadi domnitória.

1. In catu pentru cei cari deriva crescerea imperiului turcescu dela caderea imperiului Tatariloru, ei, cá se nu para ca assertiunile loru sunt fara base, au inventatu o serie lunga de Chani la Tatars; nu sunt inse de accordu nici asupr'a faptelor, nici in aratarea aniloru. Nicephoru Gregoras dice ca Ginghiscanu, pe care elu 'lu numesce Sitzischan, a apparutu mai antaiú in annulu 1222, pe candu domniá in Constantinopole imperatulu Ioane Duca; mai bine aru fi disu la annulu 1216, precumu amu aretatu noi mai in susu. Murindu Ginghiscanu — dice Nicephoru mai departe — au remasu dela elu duoi fi, Chalaos si Telepugas. Chalaos parasindu tiermii marei Caspice, si lasandu la nordu fluviulu Iaxarte, descinse spre Asi'a mica. Telepugas, dupe ce si-a intaritu imperiulu in intru, merse spre médiadi, trecú muntele Cascasu si marea Caspica, trecú prin pamentulu Sauromatiloru si Messagetiloru, subjugédu-i pe acesti-a si tóte accelle popóra cari se margineau cu paludele Maeoticu si cu fluviulu Tanaïs. Loniceru pune espeditiunea lui Ginghiscanu la annulu 1202 si dice, ca acestu cuceritoriu resturnandu imperiulu Indianiloru, fundà imperiulu Tatariei mari si domni iq Asi'a anni 12. Ellu avu successoru — continua Loniceru — pe fiulu seu Hocatanu; dupe acest'a remase Magius-chanu, care a coprinsu Antiochi'a de la crestini



la annulu 1260. Dupé Magius-chanu a succesu Helio, si dupe Helio Abusaga in an. 1280. Lui Abusaga a urmatu Tanagodoru, care'a imbracisatu religiunea crestina, si a luat u numele de Nicolau; dara in urma érasu s'a intorsu la superstitiunea sa, si a luat u, precumu dice elu, numele de Mahomedu. Battus, care 'i succese, fù detronatu prin Casanu, fiulu lui Argus, care la 1310 a strabatutu tóta Siri'a dela unu capetu pene la cella-laltu. Dupe Casanu a domnit u Carbadagru; sub acest'a a inceputu a cadé imperiulu Tatariloru in Asi'a si a nasce imperiulu lui Othmanu. Acésta serie de regi tataresci ai lui Loniceru cuprinde 108 anni; altii numera numai 98. Dara se lasamu tôte aceste nume si regi pretinsi, fiindu cu totulu necunoscuti in istori'a si in limb'a turcésca. Singurulu punctu in care se unescu toti cati au scrisu istori'a popóreloru orientale este, cà acei principi tatarsi, cari au succesu lui Ginghiscanu, au fostu subjugati la annulu Hegirei 656, séu 1258 dela Christu, adeca 44 anni inainte de Othmanu, de cotra Ebubekir, regele Persiei, fiulu lui Saadi. Acestu monarchu a unitu sub coron'a sa tôte tierrile acelor regu séu principi, cu exceptiunea celloru usurpate de cotra unii satrapi persiani cari, precumu amu disu mai in susu, au profitatu de invasiunea tatariloru spre a se declara domni suverani; intre acesti'a au fostu Aladinu, Sultanulu Iconiei, si Suleimanu, mosiulu lui Othmanu, precumu amu mai vediutu. D'in cele dise este invederatu, ca imperiulu Tatariloru in Asi'a a fostu resturnatu de Persiani cu multu mai inainte de inceputulu imperiului ottomanu; prin urmare originea acestuia nu se póte deriva d'in caderea acelluia.

2. Altii istorici érasu, si mai allesu istoricii crestini, póte d'in invidia, dicu ca Othmanu, primulu imperatu allu Turciloru, a fostu unu omu de nascere obscura si fara averi; ca ellu ar fi adunatu o banda de lotri si de hoti, ar fi navalitu cu acesti'a asupra veciniloru, si unindu politic'a cu forti'a, a supusu puterei sale atatu natiunea propria; catu si pe cele vecine. Improbabilitatea acestei opiniuni este

atatu de evidente, in catu me credu scutitu de a o mai combate; totusi nu va fi inutile a'i oppune auctoritatea lui Chalcocondila, pe care eu mai multu ilu credu de catu pe toti ceilalti istorici greci cati au scrisu despre Turci. Elu, in cartea prima dice : « Othmanu, primulu imperatu alu Turciloru, alu carui tata a fostu Erdogrul si mosiu Suleimanu, a intrecutu pe toti d'in natiunea sa, atatu prin « virtutile catu si prin lustrulu nascerei sale ».

3. Mai sunt si altii cari au cugete ceva mai laudabili despre acésta mare familia si admitu ca ea descende dintr'o nobile stirpe de Tatari ogusani. Dara si acesti-a, in locu de Suleimanu Schah, principe de Nera, adeveratulu fundatoru alu familiei, punu pe scena nisce nume de triburi, care in annalile turcesci sunt cu totulu necunoscute, precumu Corenii, Evrenii, Turacambrii sau Turacanii, Mihailoglii, Malcocioglii s. a. Originea celloru de antaiu patru nume nu se scie, si nu insémna nimicu, éra eu nici nu'mi pociu aduce aminte ca se le fiu aflatu la nici unu istoricu turcescu, afara de Evrenu, séu precumu citescu multi, Ornusbegi, belliduce sub Murad I. Acella fu cellu de anteu carele portase titlu de duce allu Greciei, precumu se va vedea d'in urmatóriele istorii. Este prea adeveratu cá familiile Mihalogli si Malcociogli sunt pelbeie si nu prea vechi; pentru-ca Michailu Kiose a fostu strabunulu celei de anteu. Acesta fusese consangénu cu cas'a Compeniloru, si abjurandu religiunea christiana fugise la turci, precum arata istoricii acestora. Michailu a traitu sub sultanul Orhanu. Acésta se adeverese prin unu podu de pétra dela Adrianopole, edificatu de fiulu séu de nepotulu aceluia peste riulu Tundge, si pórtá pâna in dio'a de astadi numele Mihalogli Kiuprisi séu podulu lui Mihalogli. Originea familiei Malcociogli se assemena in aceea, cáci, precumu credu turcii de comunu, strabunulu ei fusese bulgaru séu serbu, care si schimbá religiunea si trecu lá densii. Numele Malcociogli nici nu se aude airea, decatu in cantece, in care turcii glorifica faptele barbatiloru mari ai lor. I-

istoria nu scie nimicu despre acesta. Malcociogli vietuise sub Mohamedu care a cuceritu Constantinopolea.

4. Mai departe unii facendu registrulu triburiloru ogusanë inventara unele nume ne mai audite, in câtu acelea chiaru si barbariloru trebue se li se para barbare, precumu Oguzalpis, care dupa spus'loru ar fi fostu tatalu lui Erdogrul, si Duzalpis, tata lui Oguzalpis si mosiu lui Osmanu. Altii inpartu acêsta familia in modu totu asia de barbaru in patru linii, adeca Nambucii, Candelorii, Caramanii si Otmanii. Intre acestea nume nici unulu nu e turcescu, decatu numai Dusalpis. Caramanii sunt, ce e dreptu, bine cunoscuti in tieretele orientali, inse nu se numera intre Ogusani; pentru-câ fundatoriulu acestei case anume Caraman-Ogli, de la care isi luara tieretele sale si famili'a sa numele, fusese unulu deintre satrapii séu gubernatorii persiani; carii cu ocaziunea invasiunei lui Ginghischanu scuturasera jugulu persianu; éra istoricii turcesci descriu pe descendentii lui cá pe inamicii crescerei imperiului otomanu, a caroru domnia fu sfarimata abia in anul Hegirei 872 sub regimulu sultanului Muhamed, care a cuceritu Constantinopolea.

5. Dupa ce am cercétatu pâna acilea diversele opiniuni ale scripitoriloru, acum me voiu ocupa mai alesu cu ideile unor autori renumiti. Primulu care ne vene inainte este Laoniciu Calchocondilas, unu barbatu acesta, pe care nu numai avemu se'lu numeramu intre scriptorii cei buni ai scôlei, ci se'lu si consideramu ca pe unu scrutatoriu fôrte diligente in lucrurile turcesci. Acesta adunã la unu locu diversele pareri despre originea turciloru, si in partea sa antei'a le descrie precumu urmédia: 1. Unii, dîce densulu, sunt de opiniune, cá turcii, adica osmanii, se tragu dein Sciti, carii se dicu si tatari, si ca pre candu Partii era renumiti, au pornitu de siepte ori dela Tanais (Don) si totu de atâtea ori au devastatu Asi'a superioare. Ei credu ca acêsta parere se confirma prin acea inpregiurare cá, precumu spunu densii dupa ôresi-care sciri, pâna in dîjo'a de astãdi se mai afla dein

acestu poporu multi impartiti prin Asi'a, si ca se asemena scitiloru nomadi, indatinati cu modul vietuiri lor, adeca n'au locuinte stabili. Calchocondilas mai adaoge : acesti scriptori se adopera a'si confirma parerea despre originea scitica a turciloru inca si cu unu altu temeiu. Este adica cunoscutu ca poporale barbare, turcii, dein Lydi'a, Cari'a, Phrygi'a si Cappadoci'a nu differu nici in limba nici in datine de acei sciti carii locuescu intre Tanais si Sarmati'a. 2. Calchocondilas dice mai departe, ca unii sunt de parere, ca turcii isi au originea dela Parti, era spre confirmarea assertiunii loru adaoga, ca parlai sunt aceia pe carii scitii nomadi (numiti asia pentru-ca 'si schimba locurile de pasune) i'-au inpinsu in Asi'a inferioare, unde petrecu ca si ceilalti, pentru-ca se vedu risipiti prin cetatile lor; de aici apoi a urmatu ca acesta specie de oameni s'a numitu *turci*, care cuventu semnifica nomadu. Catu de falsa este acesta interpretare a cuventului turcu, credu ca este invederatu dein ceea ce am atinsu mai in susu despre adeverat'a derivatiune a lui. 3. Altora li se pare ca Turcu se deriva dela Turca, una cetate mare si bogata in Persi'a, si ca turcii aru fi ocupatu mai antaiu Asi'a inferioare. 4. Unora le mai place a crede, ca turcii au venitu dein Celesiri'a si Arabi'a seu dein Scithi'a (dora voiescu se dica Persi'a) si ca au avutu pe legislatorulu Omaru (mai bene Omarus), ca in fine acesta au cuceritu imperiulu Asiei, si acuma traiescu ca nomadi.

\* Dupa-ce Calchocondilas produse in modulu acesta diversele opiniiuni ale mai multoru scriptori, in fine se unesce cu aceia carii sustienu, ca turcii se tragu dein Sciti; pentru-ca, dice densulu, acei sciti cari mai petrecu pana in dio'a de astadi in Europ'a spre resaritu, semena forte bene cu turcii in portarea, in datinile si in modulu vietuiri lor.

6. In fine, candu Calchocondilas ajunge ca se 'si desvolte opiniunea propria, atunci delatura tote piraiiele sec si scote adeverulu immediatu doin fontana. « Eu alu, dice densulu, ca dupe ce gentea

« turciloru se inmultise tare; se despartí in triburi diverse, între care  
 « era si tribulu (sementi'a) Ogusiloru. Dein acesta s'a nascutu ducele  
 « loru Duzalpes. (Locma acela, care in annalile turcesci se numesce  
 « Kija Aleh, tata lui Suleimanu si mosiu lui Osmanu). Acela era omu,  
 « care iubia dreptatea si ecitatea. Elu merita tóta laud'a pentru ta-  
 « ri'a inimei sale, si atátu era de dreptu, in catu pentru acésta calitate  
 « a sa, partitele litiganti 'lu allegeau de arbitru in tóte cauzele loru,  
 « si se supuneau cu bucuria sententiei sale. Ogusanii incantati de  
 « dreptatea acestui omu, au cerutu prin repetite instantie de la re-  
 « gele tieriei, se 'lu faca judecatoriu asupr'a loru » (Interpretele lui  
 Calcochondila affirma falsu, candu dice ca acestu rege ar fi fostu  
 Aladinu, sultanulu Iconiei). « Dupe aceea Oguzanii s'au datu cu to-  
 « tulu in manile lui Duzalpis se'i guverne elu precum ya crede ca  
 « este in interessulu loru. Dupe mórtea lui, fiulu seu Oguzalpis  
 (care numai de catu vomu vedé ca este un'a si aceeași persóna cu  
 « Solimanu Schah), 'si insusi domni'a asupr'a Oguzaniloru, si  
 « aspirá la puterea regale; purtandu resbellu contra Grecilor, elu  
 « 'si facú renume in tóta Asi'a. Fiiulu seu Orthogules i-a suslienutu  
 « reputatiunea; acesta n'a fostu mai pucinu illustru prin faptele sale  
 « in Asi'a decatú parintele seu: in urma, Aladinu 'l-a chiamatu la  
 « curtea sa, unde a fostu in mare stima. » (De aci se vede fórté claru,  
 ca Oguzalpes este Solimanu Schah alu nostru, principele de Nera).  
 Péne aci cu Laoniciu Chalcochondila.

7. Dupe Laoniciu, vomu pune, de si mai puçinu accreditatu de-  
 catú elu, pe Ioane Gaudier, interprete fórté esactu alu annaliloru tur-  
 cesci, dar, precum mi se pare, prè cutediatoriu in a dice ca este puru  
 ádeveru despre famili'a ottomana, ceea ce elu a scosu din unele chro-  
 nice rele alle Turciloru. Mai antaiu, elu decopiéza reu unele nume,  
 séu le pune in ordine inversa, si comitte fórté multe erroru de timpu,  
 de locu, de nume alle natiuniloru séu alle particulariloru. Primulu,  
 dice elu, care a domnitú la Turci, a fostu Othmanu, fiulu lui Er-



dogrulu , fiulul lui Solimanu Schah , fiulu lui Cabielpis , fiulu lui Casulbugas. Peneaci are dreptate. Dupe acést'a inse, adduce alte duóe-spre-dece nume corrupte , despre cari nu se vede nici-o urma in annalile turcesci. Apoi adaoge ca se mǎrginesce cu numerarea acestoru siepte-spre-dece patriarchi ai semintiei ottomane; dar ca, cu ceialalti alu caroru nume nu le scie, s'aru puté sui in ordine neintrerupta pene la Iaphetu fiulu lui Noe. Dupe aceea trece la subiectulu seu, si demonstra originea semintiei ottomane; dara asser-tiunile sale sunt in contradiciune cu tóte opiniunile altor-a , si in specialu cu alle lui Calcochondila. Pene candu, dice elu, famili'a Oguzaniloru a domnitu asupr'a Partiloru in continua successiune, ei erau nisce principi fora sciintia si fora cultura ; ei s'au cultivatu si s'au moralisatu tocmai dupe ce au inbraçisiatu religiunea mahomedana, si si-au allesu de resiedintia cetatea Machanu. Pe timpulu candu Solimanu Schah domnia asupra Partiloru (Oguzaniloru), faimosulu Ginghis facú o irruptiune in Parti'a, distruse Belch'a si Chorasanel ; Curisemis Schah , principe allu Belchiesi, a peritu in fuga. Sultanu Aladinu, de origine selgiukiana, a fugitu si elu din Parti'a si a venitu in tiérr'a Junanu (auctorulu nostru crede ca Junanu este Caramani'a de asta-di ; in realitate in sa Junanu este Ioni'a); aici a luatu in possessiune cetatea Savasta, si s'a declarátu rege. (De unde o afirma acést'a, nu sciu). Soliman Schah , continua Gaudier, vedendu cetatea Machanu distrusa de Tatari, pentru-ca se scape de violentiele acestora , a fugitu din Parthi'a (póte Patria) si s'a retrasu in Erzinga <sup>13)</sup> (vré se dica Ozerbegianu); de aici a trecut in Romani'a, si a venitu in Amasi'a (totu particularitati contrarie adevेरului istoricu). Apoi schimbandu-si callea , a ajunsu la Chaleppu; asiedindu-si apoi taber'a aprópe de cetatea Jabetu pe tiermii Euphratului, si cer-

(13) Auctorulu esplica acestu cuventu prin *Ozerbegianu*. *Erzinga* inse mi se pare ca é o corruptiune d'in cuventulu *Erzengian*, cetate in Anatoli'a, nu departe de Euphrate, unde Solimanu Schah s'a opritu mai antaiu dupe ce a essitu d'in Machan  
*Trad. Angl.*

candă a trece în notă cu callulă prestă acestu fluviu, s'a înnecată. Solimanu a lasatū dupe sine trei fi, numiti Sungargensis, Giudogdis și Erucules; acest-a a fostu tata lui Othmanu, fundatorulu imperiului otomanu.

8. Dupe ce amu espusu opiniunile differitiloru auctori asupr'a acestui punctu, nu remane alta de catu se demonstru, pre catu se va puté mai claru, originea adeverata a acestei illustre familie. Toti istoricii cei mai esacti, atatu turci catu și crestini, recunoscă ca Solimanu, principe de Nera, este fundatorulu familiei imperatoru turci. Dara fiindu-ca istoricii turci nu ne dau decatu foarte puçina lumina asupr'a gloriosiloru antecessori ai acestei familie, credă ca nu va fi inutile, de a cerca alti sorginti. În generalu, toti se unescă ca Solimanu a fostu din cea mai nobile dintre familiile oguzane ale Scitiloru; capu unei orde sêu tribu de Tatari, aprôpe de marea Caspica, numiti de comunu «Conar Gotcer Tatar Taifesi», adică: mergetori și statatori, foră ca se aibe o locuintă fissa. Eu sunt appëcatu a credă, ca ei au locuitu între marea Caspica și laculu numitu pene asta-di de cãtra locuitorii de acolo, Carabogas<sup>(14)</sup>, unde și pene asta-di se vedu Sciti numiti Caracalpak<sup>(15)</sup>, și cari ducă o viétia vagabunda și vorbescă aceeasi limba cu Turcii, de și acesti-a differescă de ei prin moraluri, datine și modulu de viétia. Acestu poporu nomadu și vecinii sei au fostu, cari au proclamatu pe Solimanu domnu alu loră sub numele da Schah. Voiu spune că în trécatu, cã numele de Schah în limb'a persica este mai onorabile de catu Chan, și însemnă principe, carui Chanii sunt suppusi; de aci regale Persiei și affectă titlulu de Schah; și Chanu la persiani este că unu gubernatoru de provincia, asemenea unui viziru sêu pasia la Turci, onoratu cu privilegiulu de a purtá trei cõde de callu. Nu pretindă a determiná dēca Solimanu a primitu acēstă dignitate de la antecessorii sei prin

(14) *Carabogas*, însemnă *Gura-nēgra*. Trad. *g erm.*

(15) *Caracalpak*, *Cusma-nēgra*. Trad. *g erm.*

titlu de ereditate s'eu o a castigatu prin meritele sale personali, de ore ce d'ntre toti istoricii nu este de catu singuru Chalcocondila care se faca mentiune despre ac'el'a.

9. Inainte de a purcede mai departe, ac' este locul de a reveni unu momentu asupr'a celloru dise, spre a le pune in mai mare lamina. Amu disu ca dupe invasiunea lui Ginghiscanu si caderea imperiului persicu, cei mai multi Satrapi s'eu gubernatori ai provinciilor ce compuneau acestu imperiu de la Euphrate si pene la marea Mediterana, si-au arrogatu puterea nemarginita si n'au cunoscutu alta auctoritate de catu a loru propria. Ac'el'a se pare ca ne da Niceforu a intiellege in cartea VII, unde dice : « Era Turcii (è de insemnatu ca prin cuventulu Turcu elu intiellege pe toti Satrapii, cari s'au revoltatu contra regelui persicu) s'au inoitu « intre sine, a imparti prin sorti t'ole provinciele de sub jurisdic' tiunea Romaniloru.» Apoi adaoge numele acestoru Satrapi, dara intr'unu modu atatu de corruptu, in catu fora ajutoriulu altoru istorici este imposibile de a cunnosce deca sunt unii si aceiasi cu cei alle caroru nume le mentioneza annalile Turciloru in ac'esta materia. Annalile turcesci mentioneza pe Chursem Schah, rege de Caspi'a (ca-ci la Turci Chursem ins'ema marea Caspica; acestu principe nu è cunoscutu cu numele seu propriu, dara se considera ca unulu d'ntre cei cari au fostu invinsi de cotra Ginghischianu), pe Caramanogli, Ozerbegianu, Gjermijanogli, Hanidogli, Cjoetuerum Baiezyd, Isfendijarbeg, Ahmed Halamir, Tekjebeg, Suelkadirbegi si Aladinu Sultanu de Iconia, cellu mai celebru intre toti, care singuru a portatu titlulu de Sultanu. Nu mai lungescu vorb'a asupr'a acestei materii; lectorii voru aff'a pe fia-care la locul seu in adnotatiunile mele.

10. Aceste s'au petrecutu, precumu amu aretatu, trei anni dupe expeditiunea lui Ginghischianu. Atunci Solimanu alu nostru, principe de Nera d'in tribulu Oguzaniloru, in fruntea a cinci-dieci de mii de Sciti, totu omeni allesi, a trecut muntele Caucasu, a strabatutu



totu Azerbegianulu s'eu Medi'a, si s'a opritu tocma pe tiermii Siriei. Eu credu ca lectorulu nu va luá in locu de reu, déca voiu sta unu momentu pentru a arunca o cautatura asupr'a modului, ocasiunei si timpului acestei descalecari a patriarchului unei familie atatu de illustre in diu'a de asta-di.

11. Saadi Effendi, auctorulu unoru annale atatu de pretioase si acreditate la Turci, descrie modulu si motivulu invasiunei lui Solimanu precumu urméza. « Auctorii vechi, — dice elu, — cari au transmissu « posteritatiei cunnoscinti'a despre evenimentele trecute, spunu ca « pe timpul candu Aliseldgiuk, adeca tribulu Seldgiukianu, a esitu « d'in Maveran-nubar, tierra situata d'incolo de Oxus spre marea « Caspica, cunnoscuta geografiloru moderni, pentru a ocupá tierra « Iranu, care se intinde spre marea Persica, mai josu de Oxus, si « spre appusu pene la Tigris, atunci Kiia Kan tatalu lui Solimanu « Sebah, principele Oguzaniloru, 'si-a intrunitu tribulu cu alu lui O- « liseldgiuk, si essindu d'in Merushahgianu, a ocupatu pentru sine « cetatea Machanu. Dara dupe espeditiunea lui Ginghischan, Solimanu « Sebah, fiulu lui Kiia, s'eu precum ilu scriu altii, Kiia Aleb Kan, « alle carui dominie se intindeau acumu pene la Ahlad, o parte d'in « Armeni'a mare, vediendu ca furi'a si crudimea Tatariloru lui Gin- « ghischanu nu mai are margini, a fostu constrinsu a parasi tierrele « sale, si a merge impreuna cu totu poporulu seu se'si cerce altele « pene la Rum. Asia numescu scriitori vechi turei o parte d'in Ana- « toli'a s'eu Asi'a mica.» Atatu dice Saadi Effendi despre esirea fortziata a lui Solimanu d'in tierr'a sa. Elu narrédia apoi espeditiunile acestui principe si alte filorulu sei. Lectorulu le va vedé tóte aceste la loculu loru.

12. Heschri, istoricu mai vechiu de catu Saadi, scrie ca Oguzanii (cari, precumu dice Chalcocondilas, si-au allesu principe pe tatalu lui Solimanu), s'au stabilitu in tierr'a Ahlad 170 anni inainte de Solimanu, si in annulu Hegirei 611, au facutu-cu Solimanu, prim'a

espeditiune in partile Asiei mici. Dar selbateciile Tatarilor lui Ginhiscanu au forțiatu pe Solimanu cu ai sei se essa d'in Asi'a mica, care erá cu totulú desolata, si se traga spre Azerbegianu, unde au dusu catu-va timpú viétia nomada si ratacitoria; in fine, la annulu Hegirei 616 constrinsu de lips'a celloru necesarie pentru viétia in aceste regiuni desierte, elu s'a intorsu de nou spre Rum cu armata de cinci-dieci mii, totu ómeni alleși, spre a'si recastiga possessiunile sale vechi. Intreprinderile lui avura bunu succesu pene ce au ajunsu la Euphrate; aici vrendu elu a trece cu callulu in notu prin apa, s'a innecatu.

13. Suleimanu a lasatu dupe sine patru fii: Soncurdogan, Giundogdi, Erdogrul Gasi si Dindar séu Djumdar. Cei duoi d'anteiu, dupe mórtea funesta a parintelui loru, s'au reintorsu in tiérr'a de unde au venitu, si scriitorii turci tacu cu totulú despre ei. Erdogrul si Dumdar au remasu cu trupele loru, si si-au pusu corturile intr'unu locu numitu Syrmaluciucur (16). Puçinu dupe acest'a, Dumdar a moritu, si Erdogrulu a remasu singuru. Elu inaintá spre Asi'a mica, unde i se supusera mai multe provincie. Subjugandu popóre, elu le lasá libera allegere, séu de a respunde tributú, séu de a primí religiunea sa; de aci fú numitu Zeletis (17), titlu celebru in acelle parti. Erdogrulu nu s'a lasatu se'lu orbésca fortun'a sa cea buna; elu isi impunea de a nu trece preste margini, si de a nu aretá ca aru fi avendu dorinti'a tiranica de a cuprinde tierrile altui-a; de acee'a transmise pre fiulu seu mai betranu, pe Saruatiu, (care meritase in urma illustrulu epitetu de Savudgibeg) la Aladinu, Sultanulu Iconiei, pentru a'lu rogá cu tóta umilinti'a se'i accórdé unu locu in tierrile salle, unde se se póta stabili elu si ai sei. Aladinu i accordá cererea cu tóta buna vointi'a: pentru ca 'i spunea propri'a prudentia, ca mai bine este a 'si face amicu, de catu inamicu pe acestu nou si potente vecinu-

(16) *Syrmaluciucur, Baia-de-auru. II.*

(17) *Zeletis*, deriva de sicuru de la cuvântulu grecescu lotes, gelosu. *Trăd. Germ*

Elu încarcă cu toate onorile pe Saruiatu ; ilu retramise la tatalu seu insocitu de ambasadori, si cu promissiunea, ca deca prin valôrea sa va curati din imperiu resturile Tatariloru lui Ginghischanu, nu numai ca 'lu va pune in fruntea armatelor sale, ci 'lu va face si partasiu imperiului seu. Aladinu, inaintatu in etate, n'avea atat-a trebuintia de soldati, de avutia, de putere séu de curagiu, catu de unu generalu bunu, capabile de a stă in façi'a unor inimici atatu de incomodi.

14. Déca Aladinu 'si formase o idea inalta despre Erdogrulu, elu nu se insielă in asteptarile sale ; că-cî dandu'i dreptu locuintia cetatea Caragedagy, si iucredintiandu-i, precumu i promise-se, o parte d'in armatele sale, Erdogrulu se purlă cu atat-a prudentia, in catu prin command'a si tactic'a sa cea buna nu numai ca invinse pe tatarsi si liberă tierr'a de ori-ce pericole nuôe, dara anca suppusse si provinciile vecine de sub dominatiunea Romaniloru ; si le adaoose la imperiulu lui Aladinu. Acest'a adducându-si aminte de promissiunea sa, recompensă in modu regale servitiile lui Erdogrulu, facându-lu commandante a lóta provinci-a Ancyrei. In fine Erdogrul infrantu de greutatea anniloru si de fatigiele resbeleloru, mori la annulu Hegirei 680 dupe Saadi, éra dupe Nishrin, la annulu 687. Mormentulu seu este si asta-di visitatu cu pietate de cotra Mahomedani in cetatea Sugiucik.

15. Dupe ce Erdogrulu mori in culmea fortunei sale, Aladinu voindu a 'si aretă gratitudinea sa cotra memori'a acestui mare barbatu, onoră pe fiulu seu cu demnitatile parintelui, dandu-i titlu de capu alu tuturoru Tecadumiloru séu Satrapiloru. Acestu fiu eră Othmanu, numitu pentru juneti'a sa Othmangicu séu Othmanulu. Pentru mai mare distinctiune, Aladin 'i concesse că in toate cetatile si provinciile cucerite de parintele seu, precumu si in celle pe care ellu le aru cucerit, se pórte titlulu de Sultanu, si se aiba privilegiulu de a bate moneda cu inscriptiunea numelui seu propriu.

16. In urma, Tatarii Gazaneni ajunsera a domni, si Aladinu

cellu teneru, allu carui nume adevèratu este Kiejchoshrev (18), fu constrinsu a fugi in Europ'a la annul Hegirei 699, care incepe la 28 Septembrie 1299; dupè aceea Satrapii impartira intre sine tôte tierrile lui. Othmanu inse, cá cellu mai putinte, i constrinse la annulu Hegirei 700, a 'i cere protectiunea si favórea. De la acestu annu incóce numera unii istorici inceputulu imperatiei acestui principe. Dara Saadi, basatu pe ratiuni destulu de tari, pretinde ca imperati'a lui Othmanu incepe la annulu Hegirei 688, séu de la Isus-Christu 1289, candu, dupe cucerirea cetatiei Caragehirei, a facutu trei acte de suveranitate, adeca : a creatu unu Cadi séu jude; a stabilitu unu Chatib seu diacon, care se se róge pentru elu personalu in calitate de Sultanu; in fine a pusu se se bata moneta cu inscriptiunea numelui seu propriu. Asia Othmanu a fostu recunnoscutu rege cu consentimentulu maimariloru si alu armatei; elu nu intardiá de a unì intr'o singura monarchia staturile lui Aladiu si alle salle, si asia puse fundamentele acestui imperiu ottomanu, de care si asta-di tremura lumea, si dede suppusiloru sei numele seu propriu in locu de numele Oguzani séu Turci, care 'lu aveau sub cei duoi Aladini. Istori'a ce urmédia va enarrá cu tóta esactitudinea possibile faptele sale si alle successoriloru lui.

#### GENEOLÓGI'A FAMILIEI OTTOMANE.

17. Saadi, care a scrisu istori'a Turciloru, alle carui merite eu de atate-ori leamu recunnoscutu, si care se distinge alatu prin amorulu seu de dreptatè cátu si prin zelulu seu pentru glori'a ottomaniloru, Saadi, dñcu, vré se descarce asupr'a altor-a greutatea unei discussiuni alatu de obscure, precumu este geneológi'a familiei ottomane. Elu ne voidu a se esplicá claru si intr'unu modu positivu, dice numai in generalu co sunt unii istorici cari ducu acésta familia in lineá

(18) *Kiejchoshrev, Cosroes dupe Trad. Germ.*

drépta ascendente de la Othmanu pene la Iaphetu, fiulu lui Noë. Cu tóte aceste, elu, in prefatiunea istoriei sale, ne da tóte aceste nume incerte. Eu le voiu transcrie aci asiá precumu ni le da elu, spréa prevcní pe lectoru si a i le pune inaintea ochiloru asiá precumu sunt, éra nu corrupte precumu lé-mu vediutu in unii auctori crestini :

Othmanu fiulu lui Erdogrulu, fiulu lui Solimanu, fiulu lui Kijaleb, fiulu lui Kizil Boga, fiulu lui Baitemur, fiulu lui Aikitlig, fiulu lui Tugras, fiulu lui Karaniv, fiulu lui Sacuru, fiulu lui Bulgaru, fiulu lui Soncur, fiulu lui Toktemur, fiulu lui Iassak, fiulu lui Cemeder, fiulu lui Kutluk, fiulu lui Turak, fiulu lui Carachan, fiulu lui Iasur, fiulu lui Ielvages, fiulu lui Baibeg, fiulu lui Tugras, fiulu lui Togmishes, fiulu lui Cugebeg, fiulu lui Ortuk, fiulu lui Cumar, fiulu lui Cektjemur, fiulu lui Turages, fiulu lui Kizil Boga, fiulu lui Iamak, fiulu lui Basibogas, fiulu lui Hormir, fiulu lui Baisui, fiulu lui Sunge, fiulu lui Boga, fiulu lui Kurtulmish, fiulu lui Korehar, fiulu lui Balcik, fiulu lui Kumashes, fiulu lui Caroglan, fiulu lui Soliman Schah, fiulu lui Corchulu, fiulu lui Bulgar, fiulu lui Baitemur, fiulu lui Turmish, fiulu lui Cocaleb, fiulu lui Oguzchan, fiulu lui Carachan, fiulu lui Caichan, fiulu lui Ulidgechan, fiulu lui Takva, d'in cas'a lui Iaphetu.

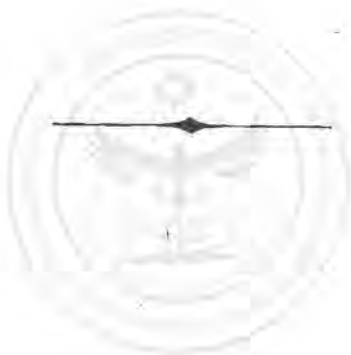
18. Inainte de a inchiaie aceste cercetari, vreu se observu, ca dupe opiniunea commune a Turciloru, tribulu Ogianu are duóe linii principali : lini'a ottomaniloru, si line'a oliginghisianiloru, si ca, d'in acésta d'in urma linea au avutu Tatarii d'in Crimea pe Chanii loru in successiune neintrerupta. Prob'a cea mai forte pentru acésta opiniune este legea stabilita de Sultanii ottomani, care tiene, ca in casu candu d'in cas'a aliothmana n'aru mai fi eredi masculini, atunci imperatulu se se aléga d'in cas'a oliginghisiana, fiindu-cá este sciutu, ca amenduóe deriva de la unulu si acelasiu trunchiu. De aci Tatarii de Crime'a au mare sperantia, ca slingendu-se odata famili'a otto-



mana, ei érasî voru succede la tronul. Legea ce amu memoratu nu é stérta ; ea este viia anca in spiritele ómeniloru, precumu s'a vedíutu pe timpulu meu cu ocasiunea unei seditiuni contra sultanului Mustafa, si despre care voiu vorbí mai pe largu in a dou'a parte a istoriei mele. Atunci soldatii, cetatiani si preotii au tienutu mai multe dile consultari in Hipodromu pentru a detrona pe Mustafa și a alege altu imperatu. Dara, fiindu-ca Mustafa tienea, dupe datina, sub ochii sei in Adrianopole intr'o inchisóre pe toti consangeniî sei, precumu pe Ibrahimu Sultanu Ahmedu, unchiulu seu cu doui fii, pe fratele seu Ahmedu, care occupa astadi (19) tronulu, de aceea poporulu se temea, ca déca va veni la cunnoscinti'a lui Mustafa, ceea ce se petrecea in Constantinopole, elu va curati de pre lume pe toti acei principi, si esterminandu astfelu pe toti erediî legitimi ai imperiului, poporulu va fi constrinsu, vrendu nevrendu, a'lu onora cá pe alu seu imperatu. Pe candu acésta temere tienea tóte spiritele in perplessitate, noulu allesu Mufti, acompaniatu de ceialti parinti ai legi, se redicá si díse aceste cuvente: « Este pré a-  
 « deveratu, ca a da imperiulu unei persóne, care nu sta in nici-o  
 « legatura de sange cu cas'a ottomana, este in-contru legiloru atatu  
 « divine catu si umane. Dara, de ore-ce Tatarii de Crime'a, cari  
 « deriva d'in acelasu sange cu Ottomanii, au eredi capabili de a gu-  
 « verna legitime acestu Statu, in vanu poporulu se teme ca va cadé  
 « in anarchia ; cá-ci, déca Mustafa aru omori pe toti consangeniî  
 « sei, atunci elu trebue pedepsitu cá parricidu si perturbatoriu de pace  
 « publica ; éra successoriu alu lui trebue allesu unulu d'in fiiî Tata-  
 « riloru de Crimea, cari sunt de aceeași semintla cu Ottomanii ». Si  
 mai multu, in puterea acestei legi sunt esclusi de la tronul barbatiî nascuti d'in linea femenina. Intr'adeveru, chiaru cu ocasiunea despre care vorbescu, propusesera unii de erede la tronul pe fiulu u-

(19) *Asta-di*, adeca in anulu 1712, candu auctorulu scria acésta istoria. H.

nicu alu Saphiei (20), fii'a Sultanului Muradu, care locuia in suburbiulu numitu Beshiktash; toti inse se oppusera, declarandu in publicu : « ca imperiulu ottomanu nu va cadé nici-odata sub fusu (21); « ca nu recunoscu alti eredi capabili de a succede pe tronul, de « catu pe cei d'in line'a barbatésca, si ca in defectulu acestor-a, tre- « bue chiamati Alinghisianii, cá unii cari au dreptu incontestabile « la tronul prin legatur'a de sange cu Ottomanii ».



(20) *Sophia*, romanesce *vergura*, curata. H.

(21) *Fusu*, intiellege muierea. H.

## ESTRASU DIN PREFATIUNEA TRADUCTORIULUI GERMANU.

Istori'a imperiului turcescu compusa de principele Dimitrie Cantemiru au ajunsu la cunoscinti'a istoriciloru europeni mai antaiu prin traductiunea facuta in limb'a anglica. De aci incolo nu numai istoriografii, ci si barbati de statu o aflara demoa de atata atentione, in catu ea se vediu tradusa si tiparita in scurtu timpu, atatu in limb'a francesca , catu si in cea germana , precumu se va arata mai la vale.

Editiunea germana care s'a tiparitu in Hamburg la anulu 1745, fu dedicata de catra traductoriulu ei nenumitu imperatesei *Mariei Teresiei*, era in fruntea dedicatiunei fu pusa imăginea simbolica a ei, tienendu de mana pe fliulu seu Iosifu că pruncu de patru ani, alaturca cu elu Minerva că mentoru. Dein acea dedicatiune respira si scopurile politice pe care le avuse in vedere traductoriulu.

Trecendu la prefatiunea sa, traductoriulu germanu voinđu a recomanda publiculu seu cu totu adinsulu istori'a imperiului otomanu scrisa de Cantemiru, pune sub ochii lectoriloru sei mai multe consideratiuni, despre care amu credutu că trebue se fia comunicate si lectoriloru romani celu pucinu intr'unu estrasu precumu urmédia acilea.

Celu ce scie apretia valórea istoriei, simte mare neplacere ori-



candu intimpina date nesigure si lacune multe. Cunoscute suntu greutatile de care damu in istori'a monarchiloru Assiriei, confusiunile in istori'a Egiptului si a Chinei, obscuritatea in a popóraloru septentrionali. Dara nesciinti'a despre trecutul popóraloru antice s'ar mai putea escusa cu impregiurarea, cà acelea n'au simtitu necessitatea de a 'si scrie istori'a loru in ordine chronologica; ce vomu dice inse, déca dâmu de aceleasi dificultati la scrierea istoriei staturiloru mai noue? Dein mai multe staturi europene avemu date istorice in abundantia; dein contra lips'a loru este cu atatu mai simlita la istori'a altoru parti ale lumei, éra ce avemu despre acelea, suntu parte mare fabule copilaresci, de care abia putemu scapa. In timpurile mai dein còce s'a intensu comerciulu preste tóte tierile, dara scirile càte ne vinu prin acela, se reducu mai multu numai la marfi, la modulu vietuierii, si la investmentarea popóraloru. Missionarii tramisi cá se propage christianismulu in tóta lumea, au meritu mare intru adunarea de date istorice; cu tóte acelea imperiulu ottomanu care se afla in vecinatate imediata, acelu imperiu, a carui putere facu cá se tremure de mai multe ori Europ'a, ne este fòrte reu cunoscutu. Date istorice pe care le avemu dein Turci'a suntu fòrte defectuóse si incarcate de erroru. Causele acelu defecte suntu cunoscute. Grecii carii au avutu a face mai multu cu Turcii, au scrisu fòrte reu istori'a acestora. Latinii mai ignorantu de catu Grecii in afacerile turcesci, dandu crediementu Greciloru s'au insielatu si ei. De aici vene, cà a voi se scrii istori'a turcésca dein documente de a le crestiniloru, semnifica totu atata, cà si cumu ai voi se scrii dein diariile nóstre istori'a staturiloru situate afòra dein Europ'a. Grós'a nesciintia a limbei poporulu turcescu, greutatea de a castiga carti turcesci, marea neincredere a turciloru de a nu comunica lucrurile loru cu altii, in fine ur'a inversiunata a popóraloru christiane asupra unui poporu, carele sfarmase una parte considerabile a christianismulu, era totu atatea obstacole mari, cà

se nu potemu strabate la adeverat'a istoria a poporului turcescu.

Facia cu acestea impregiurari, cu atatu are se ne fia mai pretiôsa istori'a osmaniloru scrisa de D. Cantemiru, cu calu acesta se aflase în positiunea favorabile de a implii tôte conditiunile cerute la compunerea istoriei genuine a imperiului turcescu, pe care le-a si implinitu în adeveru. Cantemiru cunoscea tôte limbele necesarie la scrierea acestei istorii. Petrecerea sa de diece ani în capital'a imperiului îi dete ocasiune de ajunsu că se cunôsca documentele acestui poporu. Positiunea sa înalta îl aduse în atingere cu barbatii de statu si cu învelialii turciloru, dein a caroru conversatiune potea se afe destule sciri secrete si se petruada în natur'a turcésca. Preste acestea, amôrea de adeveru respira dein tôte paginele istoriei lui Cantemiru. Elu iubesce pe compatriotii sei, înse nu asia, că se alunece a coperi errorile istoriciloru romani, ori-candú se arata vreuna contradicere între acestia si între istoricii turcesci. Elu este fôrte zelosu pentru credint'a sa religiôsa si uresce dein sufletu tirani'a turcésca; totusi elu scie se fia asia de nepartinitoriu, în câtu virtutile loru le lauda la tótá ocasiunea. Ce poteamu astepta mai multu dela probitatea unui istoriografu? În partea primá a istoriei sale Cantemiru pune se vorbésca mai totu istoriografii turcesci, adeca decopiadia dein ei mereu, ceea ce este una virtute admirabile dela unu principe, carele suferise atâtea rele dela turci. A dou'a parte o a descrisu dupa cele ce vediuse si patise elu însusi, dein documente în totu respectulu authentice. Notele adaose de elu înca sunt de mare preliu, cá-ci ele coprindu mai totu sciri necunoscute pâna acilea. Stilulu seu e preste totu seriosu si claru. Ici-colea vinu repetituni de ađealeasi lucruri; se vede că scriptoriulu fusese întreruptu adeseori în lucrarea sa. Unele sciri miroso a supersti-tiune, dara ácéta se mai întempla si allora.

Dupa acestea traductoriulu enuntia, că una carte cá ácéta, de valóre intrinseca atatu de mare, se aflase demna de a fi tradusa si

publicata in limb'a germana. De aci incolo elu arata, cã manuscrisul originalu latinescu alu acestei istorii ilu dusesese Antiochu Cantemiru la Londra. Anglii carii isi tienu de datori'a loru a comunica in *limb'a loru nationale* ori-ce lucru adevéritu, in locu de a o publica in limb'a latina, o tiparira in traductiunea facuta de dr. N. Tindal magistru alu artiloru liberali si vicariu la Waltham in comitatulu Essex. Acea editiune esi in folio la anulu 1734 in Londra. Traductoriulu germanu afla, cã traductiunea facuta in limb'a angla este fõrte buna, curgatória, exacta. Dein contra, acelasiu afirma, cã traductiunea francésca de d. Jonquieres, comendatoriu si canonicu alu ordinulu calugariloru Hospitali dela Montpellier, tiparita in patru tomuri 8<sup>o</sup> la Parisu in anulu 1743 este defectuósa, in unele parti chiaru si falsificata; precumu de ex. in viéti'a lui Ibrahim, unde bietulu canonicu ii fu rusine a repro-luce spurcatiunile cate se scriu despre acelu sultanu (1).

In catu pentru traductiunea germana, traductoriulu dice cã elu se tienù strinsu de cea angla, cã a intempinatú greutati la traducerea nomenclatureloru oficiali, la frase, sententie, respunsuri, inscriptiuni si versuri citate de auctoriu dein limb'ele turcésca, arabica si persiana, deintre care cele mai multe era fõrte corupte si trunchiate in traductiunea angla, éra traductoriulu francesu a mai inmultitu acelea corruptiuni. Vediendu traductoriulu germanu acelea erroru, se decise a le correge cu ajutoriulu filologulu Meninski si alu unei gramatice turcesci, ce essise in anulu 1730. Si fiindu-cã Cantemiru adoptase mai multe nomenclaturi dein limb'a turcésca

(1) In sessiunea dein anulu 1875 a Societatei academice romane patru membri ai sectiunei istorice se ocupara in vreo patru siedintie cu compararea celor trei traductiuni streine, tienendu alaturea si pe cea romanésca a d-lui dr. Tos. Hodosiu; éra cu acea ocaziune aflare, cã in adevéru traductiunile angla si germana consuna mai preste totu, dein contra cea francésca se abate adesea, uneori omittendu, alte-ori adaogéndu dela se-nesi, precumu de ex. in viéti'a lui Stefanu celu mare, alte-dati éra si jocandu-se cu frase si expressiuni, alteréda sensulu. G. B.

comuna, popularia, precumu facu si grecii, si italienii, candu scriu si vorbescu despre lucruri turcesci, germanulu se tienù mai multu de limb'a literatiloru turci, arabi etc. ; totu-odata elu se feri de corruptiunile barbare ale cuventeloru europene, precumu Felibe in locu de Philipopole, Firindos in locu de Ferdinandu. La tôte acestea dete preste greutati cu atâtu mai mari, cu câtu multe cuvente streine suntu atâtu de corrupte prin turci, in câtu nici insusi Cantemiru nu le mai cunosea; preste acêta, chiaru turcii le pronuntia in moduri diverse si dubiöse. Cu alte cuvente: limbile asiatiche se corupu si schimosescu in gur'a popóraloru europene, precumu si limbile acestora se strica si deformedia fôrte tare in graiulu popóraloru asiatiche, ale caroru organe de vorbire differu asia multu de ale nôstre. Spre a facilita lectiunea, traductoriulu nu'si pregetà a compune unu vocabulariu de cuvente si sententie straine ce se afla in acêta carte (2); inse una alta collectiune de cuvente straine cautà se o delature, dein causa cã'i lipsia acelea semne séu litere, care era se represente pronuntiarea loru germana si exacta. Acêta i s'a întemplatu lui nu numai cu vocalele trecute in limb'a turcesca dein alte limbi asiatiche, ci si cu cele slavóne si magiare.

Acelasiu traductoriu germanu a mai compusu: Una tabella comparativa intre anii Hegirei si ai erei christiane (3).

Una tabella a moneteloru turcesci, comparate cu cele saxóne;

Unu registru alphabeticu alu lucruriloru coprinse in acêta istoria (4).

In fine traductoriulu germanu inchiaie dicendu, cã elu dà in manile publicului seu *una carte ce nu'si are parechi'a.*

(2) In traductiunea germana dela pag. 772 pâna la 789.

(3) Vedi-o dupa prefatiunea auctoriului.

(4) In editiunea germana dein anulu 1745 dela pag. 790 inainte.

Tocma la calcaiulu editiunel germane se mai vede si portretulu lui Dim. Cantemiru, éra dela pag. 841 inaiñte pe 14 pagine biographi'a acelu Domnu de renume mare.

## TABELA COMPARATIVA

INTRE ANII HEGIREI SI ANII DE LA CRISTU, CE ORVINU IN ACESTU OPU

**Nota :** H. insemna adica anii Hegirei ; I. C. anii dela Christu ; L. lun'a si diu'a d'in luna ; D. diu'a din septemana ; Liniora (—) anulu bisextilu.

H.	I. C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
611	1214	13 Maiu	3	882	1477	15 Aprilie	3
616	1219	20 Martiu	4	884	1479	25 Martiu	5
680	1281	22 Aprilie	3	886	1481	3 Martiu	7
687	—1288	6 Fevruariu	6	887	1482	20 Fevruariu	4
688	1289	25 Ianuariu	3	889	—1484	30 Ianuariu	5
698	1298	9 Octomvrie	5	890	1485	18 Ianuariu	3
699	1299	28 Septemvrie	2	—891	1486	7 Ianuariu	7
—700	—1300	16 Septemvrie	6	—894	—1488	5 Decemvrie	5
717	1317	16 Martiu	4	895	1489	25 Noemvrie	4
726	1325	8 Decemvrie	1	911	1495	21 Septemvrie	2
—727	1326	27 Noemvrie	5	—902	—1496	9 Septemvrie	6
728	1327	17 Noemvrie	3	—905	1499	8 Augustu	5
729	—1328	5 Noemvrie	7	—907	1501	17 Iuli	7
—730	1329	25 Octomvrie	4	916	1510	11 Aprilie	5
734	1333	12 Septemvrie	1	917	1511	31 Martiu	2
736	1335	22 Augustu	3	—918	—1512	19 Martiu	6
—738	1337	30 Iuliu	4	920	1514	26 Fevruariu	1
—760	1358	3 Decemvrie	2	—921	1515	15 Fevruariu	5
761	1359	23 Noemvrie	7	922	—1516	5 Fevruariu	3
762	—1360	11 Noemvrie	4	923	1517	24 Ianuariu	7
—763	1361	31 Octomvrie	1	925	1519	3 Ianuariu	2
766	—1364	29 Septemvrie	1	—926	1519	23 Decemvrie	6
783	1361	28 Martiu	5	927	—1520	12 Decemvrie	4
784	1382	17 Martiu	2	928	1521	3 Decemvrie	1
788	1386	2 Fevruariu	6	—929	1522	20 Noemvrie	5
791	—1388	31 Decemvrie	5	930	1523	10 Noemvrie	3
792	1389	20 Decemvrie	2	931	—1524	29 Octomvrie	7
797	1394	27 Octomvrie	3	933	1526	8 Octomvrie	2
800	1397	24 Septemvrie	2	934	1527	27 Septemvrie	6
—801	1401	11 Augustu	5	—935	—1528	15 Septemvrie	3
—809	1406	18 Iuniu	6	936	1529	5 Septemvrie	1
814	1411	25 Aprilie	7	938	1531	15 Augustu	3
816	1413	3 Aprilie	2	—940	1533	23 Iuliu	4
—820	1417	18 Fevruaria	5	941	1534	13 Iuliu	2
824	1421	6 Ianuariu	2	942	1535	2 Iuliu	0
—825	1421	26 Decemvrie	6	—943	—1536	20 Iuniu	3
827	1423	5 Decemvrie	1	944	1537	10 Iuniu	1
830	1426	2 Noemvrie	7	—945	1538	30 Maiu	5
—831	1427	22 Octomvrie	4	946	1539	20 Maiu	3
832	1428	11 Octomvrie	2	947	—1540	8 Maiu	7
838	1434	7 Augustu	7	—948	1541	27 Aprilie	4
840	—1436	16 Iuliu	2	949	1542	17 Aprilie	2
—845	1441	22 Maiu	2	—954	1547	21 Fevruariu	2
—847	1443	1 Maiu	4	955	1548	11 Fevruariu	7
—850	1446	29 Martiu	3	—956	1549	30 Ianuariu	4
851	1447	19 Martiu	1	—959	1551	29 Decemvrie	3
—855	1451	3 Fevruariu	4	960	1552	18 Decemvrie	1
857	1453	12 Ianuariu	6	961	1553	7 Decemvrie	5
—858	1454	1 Ianuariu	3	963	1555	16 Noemvrie	7
860	1455	11 Decemvrie	5	974	1566	19 Iuliu	6
—864	1459	28 Octomvrie	1	—975	1567	8 Iuliu	3
865	—1460	17 Octomvrie	6	976	—1568	27 Iuniu	1
867	1462	26 Septemvrie	1	977	1569	16 Iuniu	5
868	1463	15 Septemvrie	5	—978	1570	5 Iuniu	2
870	1465	24 Augustu	7	979	1571	26 Maiu	7
—872	1467	2 Augustu	1	980	—1572	14 Maiu	4
874	1469	11 Iuliu	3	982	1574	23 Aprilie	6
—875	1470	30 Iuniu	7	983	—1575	12 Aprilie	3
876	1471	20 Iuniu	5	—986	1578	10 Martiu	2
—877	—1472	8 Iuniu	2	988	—1580	17 Fevruariu	4

H.	I. C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
991	1583	15 Ianuariu	3	1080	1669	22 Maiu	7
993	—1584	24 Decemvrie	5	1083	—1672	19 Aprilie	6
994	1585	13 Decemvrie	2	1084	1673	8 Aprilie	3
— 995	1586	2 Decemvrie	6	—1085	1674	28 Martiu	7
— 997	—1588	10 Noemvrie	1	—1087	—1676	6 Martiu	2
1002	1593	17 Septemvrie	2	1088	1677	24 Fevruariu	7
1003	1594	6 Septemvrie	6	1089	1678	13 Fevruariu	3
1004	1595	27 Augustu	4	—1090	1679	2 Fevruariu	1
1012	1603	1 Iuliu	4	—1093	1681	31 Decemvrie	7
1013	—1604	20 Maiu	7	1094	1682	21 Decemvrie	5
—1014	1605	9 Maiu	5	—1095	1683	10 Decemvrie	2
1015	1606	29 Aprilie	2	1096	—1684	29 Noemvrie	7
1026	—1616	30 Decemvrie	2	1097	1685	18 Noemvrie	4
—1027	1617	19 Decemvrie	5	—1098	1686	7 Noemvrie	1
1029	1619	28 Noemvrie	1	1099	1687	28 Octomvrie	6
1032	1622	26 Octomvrie	7	1101	1689	5 Octomvrie	7
—1033	1623	15 Octomvrie	4	1102	1690	25 Septemvrie	5
1039	1629	11 Augustu	3	1103	1691	14 Septemvrie	2
—1041	1631	20 Iuliu	4	—1104	—1692	2 Septemvrie	6
1043	1633	28 Iuniu	6	1105	1693	23 Augustu	4
—1044	1634	17 Iuniu	2	—1106	1694	12 Augustu	1
1045	1635	7 Iuniu	1	1107	1695	2 Augustu	6
—1046	—1636	26 Maiu	5	—1109	1697	10 Iuliu	7
1047	1637	16 Maiu	3	1110	1698	30 Iuniu	5
1048	1638	5 Maiu	7	1111	1699	19 Iuniu	2
—1049	1639	24 Aprilie	4	1113	1701	8 Iuniu	4
1054	—1644	29 Fevruariu	5	—1114	1702	28 Maiu	1
—1055	1645	17 Fevruariu	2	—1115	1703	17 Maiu	5
1058	—1648	17 Ianuariu	2	—1117	1705	25 Aprilie	7
1059	1649	5 Ianuariu	6	1121	1709	13 Martiu	4
1166	1655	22 Octomvrie	2	1122	1710	2 Martiu	1
1070	1659	8 Septemvrie	5	1123	1711	19 Fevruariu	5
—1074	1663	26 Iuliu	1				







PARTEA ANTAIA

ISTORIEI OSMANE

CARE COPRINDE CRESCEREA IMPERIULUI OSMANU

**DELA DOMNI'A LUI OSMANU**

FONDATORULU ACELUIA

PANA LA DOMNI'A LUI MUHAMEDU IV.

ADECA

DELA ANULU 1500 PANA LA OBSIDIUNEA VIENSI IN ANULU 1685.



# ISTORI'A

DESPRE

CRESCEREA IMPERIULUI OSMANU<sup>(1)</sup> SEU OLIOSMANU<sup>(2)</sup>

COMPUSA IN TREI CARTI

## CAPU I. DIN CARTEA I.

DELA ESIREA TATARILORU SUB SIAHULU SULEIMANU

CAUSELE DIVERSELOR PARERI DESPRE GENTEA OSMANA

Déca vomu cerceta cu diligentia originea familiei osmane care se afla asladi în possessiunea tronului turcescu, vomu da preste acea

### OBSERVATIUNI

Inainte de a incepe notele noastre, se premittemu câte-va despre titulaturele mai usitate la curtea ottomana. Acésta curte, cá si celalalte d'in Orientu, isi arroga si pretinde titulaturele cele mai superbe si mai pompóse. Edictele imperiali, numite *Fermanu*, suntu pline de asemenea frase; precumu: *Babi humatun*, Port'a sublîma. *Babi Adalet*, Pórt'a dreptatiei; *Babi Saadet*, Pórt'a mârîrei; *Babi séu Deri Devlet*, Pórt'a fericirei. (\*) Dela acésta d'in urma frase este espressionea familiaria între Turci de «Devleti othmanic», Maiestatea, séu Felicitatea ottomana. Déca lectorulu é curiosu a cunósce mai multe tittle de aceste, n'are de cátu se consulte dictionariulu turcescu de Meninski, unde le va afla adunate in massa.

(1) *Olhománu*. Acestu nume care 'lu pórt'a natiunea turcésca dela imperatulu Os-

(\*) Orientalii numescu residentî'a guberneloru loru *Pórt'a*, dela portile mari ce suntu la palatele domniloru loru; cá si europenii, dela locul séu curtea d'inaintea palateloru domnesci, dicu *curte* la resiedintî'a acestor-a. De aci titulaturele indicate aici suntu identice cu espressionile noastre, de: Curte serenissîma, inaltu séu prè-naltu monarchu, maritu gubernu etc. *Pórt'a*, ni se pare prè duru, pentru aceea ne vomu abtîené de a'lu intrebuintia pe viitoriu. *Tr. Germ.* (Nu ni se pare mai duru de cátu *curte. Hodosiu*).

mare diversitate de pareri, pe care o amu aretatu în prefatiune, éra la scriptorii straini vomu afla atátu amestecu de fabule, în cátu voindu se distingemu adeverulu de erróre, vomu simlí acea greutate mare ce simte caletoriulu standu între doue cali. Unii se abatura dela adeveru dein lips'a cunoscintiei lucrurilor si istoriiloru orientali, alții érasí fusera dusi în erróre prin vre-una fabula, care póte fi ca pismuise fericirea acestei familii. Istoriografi nostrii chri-

manu, fundatorulu seu, ílu scriu istoricii crestini fórte incorrectu. Unii facu d'în prim'a sillaba duóe, punendu un o, si dicu *Othomanu*; alții omittu pe *h* si duplica pe *t*, precumu *Ottomanu*. Amenduóe formele sunt contra naturei littereloru arabice, cá-ci arabiculu *tsh* séu *th*. numitu la Turci *Tshai arabi*, respunde în totulu cu grecesculu *Thila* Θ (séu anglosaxoniculu *Th*. *Tr. Angl.*, prin urnare în limb'a latina (séu angleza *Tr. Angl.* séu francesa *Tr. Franc.* séu romana *H.*) trebue se'si conserve etymologi'a sa si se se scria *Othman*, cá în grecesce Οθμαν (în germanesce cá Othmanu, *Tr. Germ.* Mai este de observatu, ca Turcii pronuntia arabiculu *tsh* mai ca *s* alu nostru. De aci *Othman* la ei suna cá *Osmanu*. *Tr. Angl.* (\*).

(2) *Oliothmanu*. Acestu cuventu este compusu din *Ol* si *Othma*, si însémna fiii séu urmatorii lui Othmanu. Se atribue nu numai familiei imperatesci, care descende dela Othmanu, ci si natiunei turcesci în generalu. De aci frasa: *Tevaisi Oliothmanu*, órdele séu triburile Oliothmane. Imperatii se numescu în particulariu: *Oliothman Padishahi* imperatulu fíiloru lui Othmanu. Acésta este ratiunea, pentru care ne-amu determinatu a numi lucrarea nóstra: *Istori'a Oliothmana*.

La notele de sub 1 si 2 trebue se observu, ca traductoríulu anglestu scrie *Ohman* si *Alothmanu*, francesulu *Ohoman* si *Aliothman*, germanulu *Osman-ichs* si *oliosman-ichs*. Eu în traducerea mea nu m'amu feritu de nici un'a d'în aceste forme; ba amu întrebuintatu anca si póte mai multu, form'a *Ottomanu*; cá-ci chiar dupa pronuncí'a turcesca, abia s'ar poté 'spune cu certitudine, care d'în aceste forme é falsa, séu care correspunde mai multu naturei littereloru arabice. Amu scrisu: imperiulu *ottomanu*, casa, famili'a *osmana*, *oliosmana*, *aliosmana* etc. CREDU ca n'amu gresitu. Usulu la europeni a sanctionatu form'a *Othoman*; limb'a diplomatica în Europ'a é cca francesa; francesii scriu *Ohoman*, prin urmare lóta lumea scrie *othoman*. Acést-a inse nu esclude pe nime, cui place, se scrie *othman*, *ottomanu*, *osmanu*, *oliosmanu*; numai se scia face totdeauna distinctiune între subiectele, substantivele, de cari vré se lege unulu séu altulu d'în aceste epitetele (adiectivele).

Anglesii dicu se se scria cuventele séu numele turcesci dupe ortografi'a limbei englese; Germanii pretindu assemene; Francesii, Italianii si Spaniolii totu asia; si noi. Románii avemu dreptulu se pretindemu alu nostru. Si într'adeveru, déca nu scriemu

(\*) Cartea presenta, fiindu-ca este o istoria turcesca: credemu ca é rationale a conserva în ea pronunciatíunea Turciloru. *Tr. Germ.* (Pré bine. Dar, fiindu-ca nu scriemu cu littere turcesci, credemu ca é rationale, a scrie fia-care cu litterele si ortografi'a propria, pentru a reproduce espressionea si sunetulu propriu alu pronunciatíunei turcesci. *II.*).

stiani, în nesciinții a loru despre erudițiunea turcésca, au fostu necessitati, precumu mai mentionaramu ácea, se scotia dein acelea píraie turburi ceea ce trebuia se ia dein prim'a fântana. Noi dein contra (fia disu fora vanitate dein partea nóstra), preferiramu cu totu dreptulu marturi'a scripitoriloru indigeni toturorur celorulalti, si datele nóstre le adunaramu dein acei istoriografu, pe carii turcii îi tienu de cei mai demni de credinția si mai autentici.

Asia noi invetianu dein acestia, cá pre candu faimosulu domnitoriu Ginghis (3) Chanu (4) devastandu nu numai partea cea mai mare dein Asi'a care se aflá sub potestatea persiana, cetatea Belch, cea mai bogata în tíer'a Chorosanu o ruinase pâna în temelii, éra

numele turcesci cu litere turcesci : apoi pentru a le da, în limb'a în care scriemu, espressionea si pronunția cea adevérata, trebue se le scriemu cu litterele si ortografu'a correspondietória littereloru si pronunciatiunei turcesci. Eu credu, ca chiar d'în caus'a diversitatiei littereloru, candu grecesci, candu gothice, acumu latine etc., si mai alesu din caus'a diversitatiei de orthografu'a atátoru limbí, cu cari s'au scrisu cuventele turcesci — s'a nascutu si acea diversitaté de forme, în cari ele ni se presenta asta-di. (*Hodosiu*).

(3) *Ginghis*. Dupe annalile turcesci a fostu principe alu Tatariloru Oguziani. Noi, amu vorbitu pe largu în prefațiune despre faptele si viuđi'a acestui principe. Lectorulu le póte vedé acolo. (Persianii si Turcii pronunția acestu nume, cá si cumu aru fi scrisu în angiesesce *Chinghis* séu în italianesce *Cinghis* Istoricii latini 'i dicu *Cangius*. *Ginghischan* în limb'a mongolica însémna regele regiloru. *Tr. Angl.*\*)

(4) *Chan*. Acestu cuventu' a trecutu d'în limb'a persiana în cea arabica. Insemnédia domnu mare sóu principe. Este identicu cu arabiculu *Sultanu*, si cu turcesculu *Ulubeg*, mare principe. Titlulu de Chan a fostu odinóira în usu la imperatorii turci, precum Muradu Chan, Selimu Chan etc. ; în urma inse curtea ottomana a reservatu acestu titlu pentru regele Crimei séu alu Tatariei mici ; de aceea elu se numesce Kirin Chani, séu *Chani Ali Shan*. sublimulu Chanu.

(\*) Ebulgasi Baladur Chan. în istori'a geneologica a Tatariloru (pag. 94 si urm. dice, ca *sin* în limb'a mogulica însémna *mare*, si *gis* é superlativulu : prin urmare *zingis* însemna *Mazimus* (celu mai mare) *Tr. Germ.*

Traductorulu germanu mai face aci despre Ginghis unele observatiuni gramaticali si ortografice în favorea limbei sale. Pentru noi n'au nici interessu nici însemnătate. *H.*

pe Chursem (5) Siah (6) alungandu'lu dein statulu seu ilu si omorise, ci si pe domnitorii dein tôte acelea tieri, pentru-câ se află in dissensiuni intestine, prin necurmate invasiuni debilitandu'i ii alungase, — pe atunci dicu, se întemplă, că Suleiman (7) Siah, fi-

(5) *Churzem* însemna propriu marea Caspica sêu Hircanica; totu asia se chia ma si tierrile de pre langa tiermii acestei mari, alu caroru suveranu se numesce *Churzem Siah*, adeca regele sêu domnulu tierriloru situate la marea Caspica. Turcii pronuncia câte-odata *Churzem*, pentru asemenarea litterelor *R.* si *S.*, candu semnulu de distincțiune nu è pusu pe elle; ceea ce se întempla de multe-ori, mai allesu in scrierile Turciloru celloru mai invetiati. Geografulu nubianu (Partea 7 clima 5) pre-tende, ca acestu cuventu deriva de la *Chosar*, fiulu lui Tôgarmas, care mai întâiu a populatu aceste tierri; pare inse ca opiniunea sa nu se basêza atatu pe realitatea faptulu, catu pe asemenarea numelui. Meninski mai dice ca acêsta mare se numesce *Culzum Deng iz*; dara nu vedu pe ce argumentu, de ôrc-ce Turcii dau acestu nume la marea-rôsia. Crestinii inse o numescu marea Baku, de la cetatea Bacuie situata la tiermii ei. (Aci nu trebuie se ne închipuimu ca dóra tôte tierrile situate la marea Caspica s'aru numi Churzem. Acestu nume 'lu pórta numai acea parte a marei Caspice, care spala marginile regatulu Curzem, a carui estindere merge, precum se dice, pene la gurile Oxului, rîu ce se vêrsa in marea Caspica. Regatulu Churzem asta-đi è sub dominiatiunea Tatariloru Usbeghiani, cari l-au ocupatu de la descendentiu lui Tamerlanu, dupe ce acest-a allungase de acolo pe succesorii lui Ginghiscan. Churzem Schah, despre care vorbesce auctorulu nostru, a fostu titlulu unei familii de regi ai acelloru tierri, cea mai putinte in tóta Asi'a; dar pe care Ginghiscanu o a stinsu cu tótu in persón'a lui Mahomed Churzem Schah, pe care l-a omoritu. Herodotu vorbesce de Chorasma; atatu e de vechiu este acestu regatu! dóca cum-va Herodotu pe acest-a l-a avutu in vedere *Trad. Angl.*).

(6) *Shah* (\*) sêu *Schek*, cuventu persianu, identicu cu arabiculu *Sullan*. De aci pórta imperátulu — urcescu titlulu: *Schahi Ateni Penah*, imperatulu refugiu lunei. Este de însemnatu inse ca *Padishac* trece la curtea Ottomana de titlulu mai onorabile de catu Schah. Titlulu de Schah simplu se da regiloru Persiei, *Padischah* nici-odata. Vomu spune ratiunea, candu vomu esplica cuventulu *Padischah*.

(7) *Suleimanu*. Tatalu lui Erdogrulu si mosiulu lui Osmanu, originariu d'in famili'a oguziana, cea mai nobile intre Sciti. In prefatiune amu relevatu errórea lui Loniceru, care 'lu face rege alu Niceei, (Trebuie se observamu aci, ca in limb'a turcésca; arabica (si persica) vocalile *a* si *e* au acelasu semnu, precumu acelasu semnu au si vocalile *o* si *u* (si *o* si *u* in limb'a turcésca). De aci vine, ca istoricii nostri scriu unulu si acelasu cuventu in varie forme, precumu: Schah si Schek, Soliman si Suliman etc. *Tr. Angl.*).

(\*) Cuventulu *Schah* însemnêdia si regele in joculu asia numitu Schah, jocu carele l-amu luat de la Persiani, si ei dupe tóta probalitatea, l-au invetiatu de la indiani. De aci Schah mat, la angli Check mate, la francesi Echec mat,, la italiani Scacco matto. *Tr. Angl.*

*Mat* in limb'a persica: confusu, consternatu; prin urmare Schah mat, rege adusu in confusiune, de nu mai póte scapa. Dupe *Tr. Germ.*



liu alu lui Chiia-Chan, domnu alu cetatiei Nere (8) si alu tatariloru Ogusani (9), si domnitoriu alu tierrei Merusiahgean, unu principe

(8) *Nera*. Acésta cetate, dupe rapórtelē Turciloru, este aprópe de marea Caspica. Numele ei inse in yanu l-ai cauta in chartele geografice ale crestiniilor; déca nu cum-va vomu dice ca è cetatea Herat, capital'a vechiei Aria, séu a tierrei Nurketsur d'in Masanderan, in provinci'a Ghilan. Annalile turcesci tienu, ca cetatea Nera a fostu ocupata si derimata de Tatarii lui Ginghischanu, candu s'au intorsu acesti-a dela devastatiunea cetatiei regali Belch. Istoricii persiani confirma opiniunea nóstra, cà-cì ei facu mentiune de septe regi cari au domnit pe atunci in Ghilan, si d'intre cari unulu cu probabilitate a fostu Solimanu alu nostru.

(9) *Oguzani*. Turcii sunt de accordu asupr'a acestui punctu si convinu cu totii ca tribulu Oguzaniloru avendu de conductoru pe Ginghischanu, a esitu d'in Tataria mare, vétr'a, de unde s'au respanditu atâte roiuri nenumerate de Sciti. Eu nu cunoscú nici unu scriitoriu crestinu, care se atribuie lui Ginghischan alta patria. Opiniunea nóstra o confirma pene la evidentia Nicephoru Gregoras, care in cartea II. capu 4, unde vorbesce despre irruptiunea acestoru Tataru, dice : «Câte-va secle dupe aceea, ca undele ce essu d'intr'o fontana nesecata, au cursu Tatarii d'in estrem'a Scitia si s'au impartitu in doue turme. Unii au petrusu departe pene la marea Caspica, unde uitandu de numele si de patri'a loru natale, se numira Sarmati, Massageti, Melanchlani, Amazoni etc. Ceialalti 'si luara callea spre Europ'a, predandu tóte cóstele maritime etc.» Èr la capu 5 sectiunea prima dice : «Sub Ion Duca imperatu, turme nenumerate de Sciti, lasandu-si locuintiele nordice, s'au respanditu cu miliónele pe tiermii marei Caspice. Intr'aceea morindu ducele loru Sitzizchan (sub acestu nume Gregoras intiellege pe Ginghischanu, precumu amu aretatu in prefatiune), command'a preste trupele loru s'a impartitu intre duoi fii ai acestui-a, Chalaus si Telepugas».

Atata spune Gregoras. Disele sale ne facu se observamu, ca ceea ce numesce elu Πρωτη Σκοδωνη, séu prim'a ori estrem'a Scitia, este chiar acee'a ce numimu asta-di Tataria mare, si catu pentru numile ce a placutu istoriciloru a da locuitoriloru aceloru tierri, noi le consideramu numai ca imaginari si nici de cumu ca proprii Scitiloru, pene candu acesti-a au reimasu in vechiele loru vetre. Asià, déca lectorulu a vediutu in prefatiunea nóstra cà famili'a oguzana s'a impartitu in doue linii, adeca aliothmana si aliginghisiana— nu trebne se'si inchipuiesca nici-decumu ca acésta distinctiune s'ar fi facutu anca pe candu traiau fundatorii séu mai bine trunchii acestoru dinastii: ar fi absurditate se vré cine-va a da anca sub Soliman numele de Aliothmani aceloru-a, cari nu l-au primitu de câtu dela nepotulu seu, cu un'a suta de anni mai in urma; asemene ar fi falsu de a afirma, ca principii Crim-Tatariei s'aru numi Aliginghis chiar de la insusi Ginghischanu. Acésta numire li s'a datu numai dupece au fostu supusi prin armele osmanice, si chiar nici Chanii Tatariloru d'in Crime'a nu'si deriva originea dela Ginghischanu, ci numai dela nepotulu acestui-a, cu numele Ghirai, care elu cellu d'antaiu a cuceritu acelle tierri. Ba s'a vediutu ca acesti principi, imitandu pe imperatii d'in Occidentu (cari in onóra fundatoriloru imperiului se numiau *Caesar* si *Augustus*), numai in timpii din urma au inceputu

acesta, carele întrecea pe toți principii poporului său cu nobilitatea născerei, cu glori'a mai-marilor și cu propriile virtuți, — în anul Hegirei 611 după chronologi'a lui Nisrin (era după chronologi'a christiana în anul 1214) îndemnat prin exemplul și fortun'a lui Ghinghis-Chan, s'a decisu cu vreo cincideci de mii tătari oguzani aleși, a'si lăsa locuințele vechi și a' întreprinde expedițiune asupra Europei, (10) spre a'si căuta una alta patriă.

*Cuceririle sale.*

Asia dară Soleiman-Siâh strabatù cu celeritate mare și cu progressu totu asia de bunu în regiunea Oserbedgean (11), care se marginesce cu Siri'a și, atâtu prin puterea armelor, câtu și

a purta numele gloriosilor lor antecursori și l'au transmisu succesorilor lor: Turcii pe acela de Othomani, și Tătarii pe acela de Ghirai. De aci Chanii Tatarici adăogu asta-di numelui lor propriu anca și pe cellu de Ghirai, precum Selim Ghirai, Caplan Ghirai etc. Dară despre aceste vomu dice mai multe într'altu locu.

(10) *Europa* s'eu țierile europene. Rum-ili s'eu simplu Europ'a ori Rum, dupe opiniunea Arabilor se marginesce cu Siri'a; asiâ în catu pene asta-di la ei se dice despre cei ce vinu la Aleppo, capital'a Siriei, ca au trecut în Europ'a (\*). Turcii înse dau Europei aceleasi margini cari le damu și noi, adică: Bosphorul (canalulu Constantinopolei), Tanais (Donul), și gurile Nilului.

(11) *Oserbegian* s'eu Shirvan, s'eu Biladulgebel, Armeni'a mare, alle carei margini nu mai sunt celle d'în vechime; că-ci Turcii, cari nu'si făcu scrupulu de a se estinde preste țierile vecine, nici de a schimba numele cellor cucerite, au mai adăosu mare parte d'în Assiri'a septentrionale, alu carei restu porta asta-di numele de Kurdistanu (unii 'i dicu Gordiana), și se l'ega la apusu cu Armeni'a mare.

\* Cuventulu *Oserbejanu* è compusu d'în *Ozer*, focu, și *Glan*, anima, cu conjunctiunea *be* în, prin urmare se pôte traduce focu-in-inima s'eu inima cu focu. *Oserbejan*, (d'Herbelot și alții 'lu scriu Adherbigian), *Shirvan* și *Biladuljebel* sunt trei provincie distincte în Persi'a. Azerbegian, despre care tradițiunea țiene ca acolo a fostu l'eganulu vechiei dinastii a regilor persiani, și ca faimosulu Zoroastru acolo a instituitu cultulu focului, contine o parte din Medi'a, Siri'a și Armeni'a mare. Cetățile principale în Azerbegian sunt: Tauris, Ardebal (s'eu Ardevil), Selmas, Nakschivan, Merend etc. Provinci'a Shirvan, care anca este o parte d'în Medi'a, se estinde de-alungulu cōstei occidentale a mării Caspice; o despartu de Azerbegian și de Daghestan fluviile Aras și Cur, adică Araxes și Cyrus. Cetățile ei principale sunt: Schamakie s'eu Scamachi, care è capital'a țierrei, Baku la 39 grade 30 min. de latitudine, și un'a și alt'a la țiermuri mării Caspice; și Beraah la fluviulu Cyrus *Tr. Franc.*

Biladulgebel și Daghestan, însemna țieră muntōsa. *Tr. Germ.*

(\*) În Romani'a se dice despre cei ce calătorescu d'în țieră spre partile occidentale alle Europei, ca au trecut în *Evrop'a*; că și candu Romani'a n'ar fi în Europ'a.

cu ajutoriulu faimei latite despre faptele sale cuceri totu ce intempină in calea sa până la Ahlad, care este regiune si cetate in Armeni'a mare. Dara fiindu-că tatarii lui Gingham-Chanu devastasera tôte prin pregiuru cu furia si crudelitate neaudita, si petrunsera până in Oserbedgeann, asia Suleiman-Siâh, séu pentru-că trebuia se ceda unei poteri mai mari, séu că se'si conserve pe credintiosii sei pentru sôrte mai buna, fu necessitatu a'si aduna pe omenii sei si a se retrage dein Asi'a mica in interiorulu Oserbedgeanului. Poporulu seu inse nascutu pentru bellu si predatiuni, isi perdú patienti'a, pentru-că i se urise de acea viétia fora ocupatiune, si lipsita de lucrurile cele mai necesarie in acea regiune desierta; asia in anulu hegirei 616 (alu lui Chr. 1219). Soleiman esîndu éراسي dein Oserbedgeanu isi conduse victoriósele sale trupe de nou asupra tieriloru Asiei mici. In acelea intreprinderi elu facú preste asteptarea sa progresse asia de mari, in câtu supunendu sie-si multe capitale si cetati mai mici, continuà cuceririle sale până la Eufrate. Aici Suleimanu insielatu de fortun'a inconstante, se incercà ellu de antaiu se tréca riulu calare; rapitu inse prin potentele riu, se inecà in acelasiu anu. Dupa aceea cadavrulu seu fu scosu dein riu si astrucatu prin filii sei aprópe de murii cetatei Geaber (12), nu departe de Aleppo (13). Unu poetu anonimu dein acelea tempuri

(12) *Giaber*. séu Baber, a fostu odinóira {cetate langa Aleppo; asta-di è o Tekiè séu monastire de calugari turci, si pórtá numele de Sieikh Ebù Bekjr; in cartele geografice mai nooe è scrisu Bir si Elbir, dar acest'a 'falsu, (cá-ci Bir séu Elbir este o localitate cu totulu diferente de Giaber, si este situata cu multu mai susu, pe fluviulu Eufrate. *Tr. Franc.*) Sepulcrulu lui Ebubekiru atrage aici pe Turci d'in tôte partile; vinu in tóta devotiunea spre a'lu visita. Ceea ce face acestu locu anca si mai venerabile, este unu altu monumentu séu *Turbè*, ce Sultanulu Selimu a redicatu acolo la reintorcerea sa ca cuceritoriu d'in Egiptu. Se dice ca acestu monumentu a fostu redicatu intru memori'a atatu a lui Solimanu, catu si a lui Ebubekir, unulu d'intre cei patru interpreti ai Coranulu, si successoriu immediatu alu lui Mahomedu. (Acésta inse nu este probatu, cá-ci Ebubekir successoriu lu Mahomedu este îngropatu in Medina: Ebubekir, care este immormentatu aici, este fundatorulu monastirei si n'a fostu alta decâtu Scheik, adeca egumenu séu abbate. *Tr. Franc.*) D'Herbelot numesce acestu locu Khaibar; si dice, ca mormentulu lui Solimanu Schahu, dupa cum atesta faimosulu istoricu turcu Saadi, pene 'n diu'a de asta-di se numesce *Mezari Turki*, mormentulu turcului. *Tr. Engl.*

(13) Lectorii meipóte 'mi voru imputa ca amu fostu prea scurtu in relatarea fapte-

ii facu epitaphiu sėu inscriptiune la mormentu in urmatőriele doue versuri :

Sevmess idi cıu Nehri saili ol :

Nehri sailde buldi Reftegan Iol.

adeca :

Pentru cã ellu nu iubia acellu fluviu repede ,

Isi aflã mőrtea tocma in acellu repede fluviu.

loru lui Solimanu, si ca acėsta procedere a mea nu correspunde demnitatiei subiectului ce amu tractatu : memori'a fundatorului unei familie atãtu de illustre aru cere mai multu. Dar noi, tienendu inaintea ochiloru adevėrul, amu crediutu mai bine a impartesi fapte bine constatate, de si pucine, decãtu a da lectoriloru o narratiune lunga, plina de fabule, de barbarisme si de anachronisme. Noi n'amu potutu se alunecamu in errőrea unoru scriitori crestini, cari, vorbindu de affaccrite turcesci, an incarcatu opereleloru cu narratiuni absurde si necőpte. Ne si miramu, cum barbati de eruditiune si in alte respecte de mare perspicacitate, au potutu fi indusi se crėda absurditatile unui Abulfarage (\*), pe care Turcii nici nu 'lu tienu demnu de a'i attribui numele de istoricu. Sunt in adevėru si la Turci carti pline de fabule, precumu *Aliothman Tevarichi* (istori'a aliothmana) si altele, care ne presenta liste pompőse despre antecessorii lui Othmanu ; Dar' őmenii de simtiu si de sciintia intre turci nu le pretiuiescu mai multu decãtu «Narratiunile sėu Noptile arabice», publicate nu de multu in limba francesa (si germanesce) in Europa (si pe cari Europ'a, pućinu le-a gustatu *Trad. Franc.*). De altminterea, spunendu adevėrul, Turcii nu 'si facu nici-unu scrupulu de a marturi, ca totu ce este in istori'a loru mai inainte de Solimanu, mirősa a fabula.

Nu va fi inutile a adaoge la finea fle-carui capu unu catalogu de principii contimpuranti domnitori in Europ'a, ca asiã lectorulu se pőta vedė d'intr'una ce s'a pretrecutu pe acelasu timpu in amendőe partile Jumei.

Dela invasiunea lui Solimanu Schahu in anulu 1214, pene la mőrtea lui in anulu 1219., au fostu principii domnitori in Europ'a, anume :

*La Constantinopole* : Enricu, comte de Flandria, 1206—1216; Petru de Courtenay, 116—1222.

*In Occidentu* : Otto IV. imperatu alu Romaniloru 1208—1218; Fridericu II., 1218—1244

*In Anglia* : Ioanu, disu fora tierra, 1199—1216; Enricu III., 1216—1272.

*In Francia* : Filipu II, disu Augustu 1180—222 *Tr. Germ.*

(\*) *Abulfarage* a fostu fiulu unui medicu crestinu nascutu in secululu al treispre-diecele in Melitene, in Asi'a mica. Este auctorulu unei istorii univėrsale, scrisa in limb'a arabicã sub titlu : «Mughtaest Elduvel» (Scurta istoria a imperiului :) Anglesulu *Pocok* o a publicatu in textulu arabicu cu traducere latina. *Tr. Franc.* Abulfarage a fostu in mai multe locuri episcopu, si in urma Mafrian sėu primate alu Iacobitiloru. A muritu in anulu 1286. Viđti'a sa este descrisa in « Morgenlãndische Bluchersale » a lui Aseman, Tomu II. pag. 244. etc. Totu aici despre istori'a sa, a se vedė la pag. 309. etc. *Tr. Germ.*

# ISTORI'A

DOMNIEI LUI OTHMANU SÉU OSMANU I.

FUNDATORULU IMPERIULUI OTTOMANU SÉU OLIOTHMANU

## CAPU II. DIN CARTEA I.

FII LUI SOLIMANU 'SI IMPARTU AVEREA LUI

I. Dupa mórtea lui Solimanu Sîahu patru fii ai sei, Erdogrulu séu Dogrulu(1), Soncur Dogan(2), Giundogdi(3), si Dindar séu Dumdar(4), au impartitu între sine thesaurii si averea remasa de parentele lor.

(1) *Dogrulu séu Erdogrulu*. Romanesce însémna, omu justu. Erdogrulu a fostu fiulu lui Suleimanu, si tatalu lui Othmanu.

(2) *Soncur Doganu*. Soncur, dupa etimologia, însémna una speție de falconu albu, cea mai rapace între tóte passerile de venatu; se afla numai in tîer'a Tatariloru usbeciani; acestia o traniu prin ambassadorii loru că cellu mai frumosu presentu imperatului turcescu. La turci este in fôrte mare pretiu, cu atátu mai vertosu, ca nu se pôte prinde decât fôrte arare-ori (\*).

(3) *Gjundogdi*. Dupa etimologia, acestu cuventu însémna: Sórele a resaritu, séu s'a facutu diua. *Uhiun* la turci este *di* séu *sóre*; si *dogdi* este preteritulu perfectu d'in verbulu *dogarim*, care însémna a se nasce, séu a veni la lumina.

(4) *Dumdar*. Dupa origine, însémna *sunatoriu*, séu care are puterea de a da sunetu. *Dum* este sunetulu dobei, numita Kius. *Dar* in limb'a persica însémna, care tiene, are séu pórta cu sine. De aci s'au formatu cuvintele *Vefadar*, care tiene legea; *Namdar*, care are nume bunu séu reputatiune buna, *Alemdar*, care pórta stindardulu, etc.

(\*) Dogan este falcon in generalu; Soncur o specie de falconu. *Trad. Germ.*

Soncur si Giundogdi s'au întorsu la vechile lor locuințe, si noi trebe se 'i lasamu in s'ortea lor necunoscuta. Erdogrulu si Diımdar au remasu cu armatele lor, si si-au pusu corturile intr'unu locu numitu Sirmalizucur. Aici Diımdar preste puçinu a moritu. Erdogrulu intrunindu puterile sale cu cele ale fratelui seu, a suppusu parte prin arme parte prin politica, t'ote tierile situate între Aleppo si Cesară, cu t'ote cetatile si t'ote castellele lor, introducându pretutindinea (5) religiunea mahomedana, pe care si elu o professă.

#### ERDOGRULU MERGE LA ALADINU.

II. Renumele lui Erdogrulu se latise in t'ote partile. Fam'a lui ajunsese până la Aladin (6), sultanulu Iconiei; care, plinu de stima pentru acestu bravu si infatigabile erou, crediü că este mai consultu a si 'lu face amicu si a 'lu pune in fruntea armatei sale, decâtu a se bate cu elu si a'lu avé inimicu. Pre candu se ocupă cu aceste cugete, preste asteptare se vediü prevenitu de o deputatiune d'in partea lui Erdogrulu. Saruiat, fiulu acestui-a era in fruntea deputatiunei, si avea insarcinarea de a cere in numele parentelui seu de la Aladinu, că se'i dea una bucata de locu d'in tierile sale, unde se p'ota vietui in pace si in amicitia, elu si poporulu seu. Aladinu, ve-

(5) *Introducându pretutindenea.* Turcii atribuie fericitele succese și prosperitatea imperiului lor nu atât prudentiei, val'orei seu politice omenesci, câtu mai vertosu zelulu celoru d'ântăiu imperati ai lor, de a propaga religiunea mahomedana. Acesta este motivulu, dicu ei, pentru care au prinsu armele, ér nu ambițiunea nici lacomi'a de a domni; și s'au batutu nu pentru a face cuceriri, ci pentru a inmultu numerulu credintiosiloru: si Dumnezeu le-a adjutatu in t'ote întreprinderile lor.

(6) *Aladinu.* Domnu seu Sultanu de Iconi'a. Istoricii turci ilu numescu alu doile, p'ora se mentioneie de unu Aladinu antaiu. Noi credem ca nu vomu pecatui contra reguleloru veritatiei, d'eca vomu supune că acestu Aladinu I. este Azatines, despre care Nicephoru Gregoras face mentiune in cartea sea IV. capu 2. sectiunea 6. si dice, ca cu ocasiunea espeditiunei tatariloru elu concepü ide'a de a'scutura jugulu persianu, și apoi suppus mai multe provincii asiatice, care appartineau imperatorulu din Orientu; dar in urma fu batutu de Tataru in anulu Hegirei 661. seu 1261. de la Christu, și fu constrinsu d'impreuna cu fiulu seu Melec Schah a cerca asilu la Michael Paleologulu. Candu apoi acestu Melec Schah au reocupatu tierile tatane-seu, a luat numele de Aladinu II. — Cine dar p'ote fi Aladinu I. altulu, d'eca nu Azatines alu lui Nicephoru Gregoras, mai alesu d'eca vomu considera scurt'a durata a imporiului de Iconi'a?



diendu, ca precumu dîce proverbiulu, ce asteptá d'in ceriu, 'i veni d'in pamentu, primí cu bucuria deputatiunea, si se invof indata a inplini cererea lui Erdogrulu. Elu dimisse pe Saruiatu cu tóta onóra, dete ambassadori dela sene cá se'lu insociésca acasa, éra pe tata-seu Erdogrul se'lu invite a veni indata la curtea sa, unde va avé o receptiune demna de unu belliduce atátu de renumitu. Prin aceste promissiuni, Erdogrulu se induplecá se plece indata cu ambassadorii lui Aladinu. Elu fù primitu cu tóta distinctiunea possibile, si obtienù de resiedintia cetatea Carajedaghi in tienutulu Ancirei.

#### ERDOGRULU BATE PE TATARI CARI ERAU IN LUPTA CU TURCII

III. Multu inainte de aceea Aladinu era infestatù si adusu adesea in strimlóre estrema de catra unele trupe de tatari remasi in urmarea expeditiunei bellice a marelui Ginghis-Chanu. Tocma pe timpulu acesta se intemplá, cá una trupa numerósa de acei tatari incursese fora resistentia in tienutulu Ancirei. Aladinu 'si aduna in graba armat'a cáta o ave sub mana, si merge in contra acestoru ómeni furiosi. Tatarii inse superiori in numeru, si armati bine, indata la primul atacu, aducu armat'a Sultanului in disordine. Erdogrulu informatu de acésta bataia, se pune numai decátu pe cale, si pre candu lupt'a erá mai inversiunata, ajunge anca la tempu cu cincimii totu ómeni alesi. Acesti-a vediendu armat'a lui Aladinu respita si gat'a a fugi de inaintea inimicului, díceau comandantelui se se allature la invingétori: « Nu — respunse Erdogrul — Omului « constante nu é permissu a'si frange cuventulu; niçi soldatului « onestu a scóte sabi'a contra cellui batutu, ci mai virtosu a assiste « si adjuta celui desperatu si debilitatu ». Prin aceste generóse cuvente Erdogrulu retienù pe soldatii sei dela blastematulu loru planu de a spolia pe cei luati la fuga; dupa aceea lovindu pe tatarii victoriosi cu mare coragiu, ii si puse curendu pe fuga, si prin acésta castigá batali'a pe neasteptate in favórea lui Aladinu, care pâna aluncj era invinsu.

## ALADINU ILU FACE GENERALU ARMATEI SALE

IV. Sultanulu Aladinu vediu cu ochii sei valorea lui Erdogrulu, pe care pen'acumu ilu cunoscea numai d'in audite; si cunoscu totuodata ca nu atatu puterea 'i lipsesca, catu mai vertosu unu generalu, bunu, care prin intieleptulu seu consiliu se scia insufla trupeloru spiritu de vigore si curagiu. Tote aceste calitati le vediu elu in Erdogrulu; si pentru aceea, ilu denumi de comandante supremu alu armatelor sale, si'lu puse gubernatoriu preste totu territoriulu Ancirei.

## FAPTELE SI MOARTEA LUI ERDOGRULU

V. Erdogrulu intrunindu-si indata trupele cu alle Sultanului, nu numai ca puse capetu la incursiunile tatariloru, ci batendu si ucigendu'i in tote partile, 'i constrinse in fine a se retrage preste frontariile regatului; si asiá nu numai ca libera, ci anca inmari staturile lui Aladinu. Aceste victorii le incorona Erdogrulu prin cucerirea renumitei cetati Kutahia, ocupata dela Greci (dupa marturi'a exactului istoricu Saadi) la anulu Hegirei 680, dela Iisusu Chr. 1281. Pre candu se prepará la fapte si mai mari, mortea, acesta inimica a gloriei eroiloru, ilu rapi d'in vietia. Frantu de betranetie si de fatigie la atatoru-victorii, elu mori in acelasiu anu, lasandu natiunei sale onorea de a fi avutu unu capu atatu de gloriosu, si Sultanului Aladinu marea dorere de a fi perdutu pe sustinetoriulu regatului seu. Mormentulu seu in castelulu Sugjutciu, este visitatu si astad-di cu pietate de toti admiratorii familiei aliothmane.

## OTHMANU SUCCEDA PARINTELUI SEU

VI. Cu tote aceste, fortun'a acestei familie nu s'a stinsu cu Erdogrulu. Dupa elu au ramasu trei fii: Osman, Gjunduz si Sarviz. Osmanu (7) era cellu mai betranu intre ei, dar' anca de june fu chiamatu la curtea lui Aladinu, unde i s'a datu numele diminutivu de

(7) *Othmanu* seu Osmanu, unicu fiu alu lui Erdogrulu, precumu tienu istoricii turci. Elu, precumu dicu acesti-a, in consideratiunea virtutiloru eroice alle parentelui seu, a successu acestui-a in dignitatea de generalu alu armatei lui Aladinu; si precumu era anca forte teneru, s'a numitu Osmangicu seu Osmanitiu,

Othmangicu, sèu Othmanutiù, dreptu allusiune la etatea sa tinera. Tatalu seu, prin testamentu l-a instituitu erede in tôte averile câte le avuse dela Aladinu ; inse si Sultanulu recunoscatoriu pentru servitiile lui Erdogrulu , a tramisu junelui Othomanu insigniele militari, *Tabli-Alem* (8), adeca tobe, stindarde si alte ornamente ale unui generalu, cu deplina putere preste tóta armat'a. Si mai multu, i-a permisu nu numai a bate moneta (9) cu effigi'a si numele seu,

(8) *Tabli Alem*. *Tabli Alem Sahibi*, este numele appellativu alu toturoru gubernatoriloru de provincii, precumu sunt *Vezirii*, *Bassii*, *Beghii*, si alii assemenea. *Alem* este unu stindardu mare, latu, care in locu de vervulu unei lance are o lamina de argintu, taifata in midi-locu in forma de crucea sèu semi-luna. *Tabl* este o toba, de la care se numesce *Tobulchan'a*, aparatulu militariu, cu care imperatorii turci adórna pe generalii mai mari, cari sunt in servitiulu loru. *Tobulchan'a* unui veziru stá d'in nuóe tobe ; nuóue *Zurna:eni*, sèu carii canta in *Zurna*, adeca fluiera ; siepte *Boruxeri* sèu trompetari ; patru *Zilldani*, cari batu in *Zil*, o specie de discuri de arama, cari batendu-le unulu de altulu dau unu sùnetu claru si acutu ; trei códe de calu, legate fôrte artificiosu cu lamina de argintu, si se numescu *Tug* ; unu *Alem* ; unu *Sangiacu*, sèu stindardu, care nu difere de alu lui Mahomedu de câtu prin colóre, cellu-a è verde, ér'alu prophetulu rosu ; apoi alte duóe stindarde mari, numite *Bairac*. Ceilalti Pasi, cari in rangu nu sùnt inferiori veziriloru, dar' nu sunt onorati cu numele de veziru, precumu si principii Moldaviei si Romaniei, au privilegiulu la cellu puçinu duóe códe de calu, si la totu restulu celoru-lalte ornamente si stindarde accordate veziriloru. Unu begu anca are tôte stindardele, dar' numai o singura códa de calu. Mai sunt anca alti officiaru, dar' inferiori beghiloru, cari n'au nici-o códa de calu, si imperatulu le accorda numai unu sangiacu sèu stindardu ; de aci ei se numescu *Sangiakbeghi* ; unu officiu acest'a, care la inceputulu imperiulu ottomanu era cellu mai onorabile d'intrè tôte, fiind-cà officulu de *Pasia* este introdusu mai tardiu.

(9) *Moneta*. La turci numai imperatulu are dreptulu de a bate moneta, si de a i se mentiona numele in rogatiunile publice. Si dèca Cairo in Egiptu bate moneta, acóst'a o face numai cu permissiunea Sultanulu, si nu pe numele cetatiei, ci numai pe numele imperatulu. Monet'a turcèsa nu pórtá effigi'a Sultanulu, ci numai numele seu gravatu in littere fôrte elegante. Eca inscripçiunea ce se vede pe monet'a Sultanulu ; *Achmedu*, care tiene sceptrululu astadi (1712).

*Sultan Ahmed Ibni Sultan Muhamed el-Sultan Ibni el-Sultan*. Adecá : Sultanu *Achmed* fiulu lui Sultanu Mahomedu, insusi Sultanu si fiu de Sultanu.

In partea inversa :

*Sultan el Beriung ve Hakiumtul Bariung, sarb fi Constantanie*. Adecá : Imperatu si cuceritoriu lumei, domnu mâriloru. Tiparitu in Constantinopole.

In locu de *fi Constantanie* póte se fia : *fi Edrene*, adeca *Adrianopole*, ori *fi Misr*, adeca *Cairo* ; ori, *fi Ismir*, adeca *Smirna*, precum monet'a este imprimata in un'a sèu

ci pentru a-i dá onóre anca și mai multa, i-a concesu că în tóte cetatile și satele cucerite de tatalu seu, séu pe care le-ar supune densulu în viitoriu, se aiba dreptu de Chulbé (10), adeca se i se memoredie numele în rogatiunile publice. De aci, de la acésta concessiune, dată unii istorici începutulu imperiului ottomanu ; dar, precumu voiú aretá mai în josu, ei se insiéla în acestu calculu alu loru.

**OTHMANU SUPRIME O REBELLIUNE, SI OCCUPA MAI MULTE CETATI DE LA GRECI**

VII. Othmanu vediendu-se investitu cu atâte onori, i se parea ca nu'i lipsesce alta pên 'la dignitatea regale, decâtu titlulu de Sultanu (11); dara i se parú că nu 'iar folosi se'lu ia pên' ce Aladinu este anca în viétia (12); ci 'i parea mai prudentu a astepta mórtea

al'ca d'in aceste cetati. Alte cetati n'au privilegiulu de monetaria. Candu imperatulu este în campania în fruntea armatei sale, atunci press'a è cu sine, și monet'a ce se bate, pórtá inscriptiunea: *fi Ordul Humaiun*, adeca: în corturile cellui sublimu.

Cu tóte aceste, chanului tatariloru de Criméa îi este permissu a bate moneta cu inscriptiunea numelui propriu.

(10) *Chulbé*. Este o formula usitata în rogatiunile publice, de a striga séu suplica la Dumnezeu pentru sanetatea, fericirea și marirea sacrei maiestati a imperatulu, pentru invingere asupr'a inamiciloru, și mai alesu asupr'a crestiniloru.

(11) *Titlulu de Sultanu*. Amu observatu degiá ca cuventulu *Sultanu* este arabicu și respunde la *Chan*, care este persianu séu mai bine mongolicu. Unii tienu ca è formatu d'in *Selalat*, adeca cuceritoriu séu potente. De altminterea trebuie se observu, că în discursurile de tóte zilele terminulu Sultanu se aplica cá proname la ori și cine fara distinctiune. Asia se dice *Sultanum*, domnulu meu, chiar' precumu dicemu în frantiosesce la tóta lumea *Monsieur*. Dar' candu întrebuintiamu cuventulu Sultan numai singuru séu numai cu articlulu *el*, atunci însémna imperatu; de si, precumu amu aretatu mai în susu, titlulu de Padischah este consideratu mai escellentu. Fiii chaniloru d'in Crim-Tataria au permisiunea de a porta titlulu de Sultanu, precumu Caplan Ghirai Sultan, etc.

Ricaut ne-a conservatu stilulu cu care se serve Sultanulu candu scrie la Chanu, Eca 'lu: Catre gubernamentulu, unde înflorește mass'a și originea regentiei, care este radiemulu fortuniei, și canalulu fericirii; possessorulu de potestate eximia, și de gloria stabile, alesu prin favórea regelui, dela care totu ajutorulu trebuie se se céra: regele Crimeei. Gian, Beg, Ghirai, Chav, a carui atetia fia în perpetuu mantienuta. Dupa ce acestoru benedictiuni alle nóstre, sigilate cu ambra, și salutariloru profumate cu narcissu, purcedietórie d'in grati'a imperiale, veti li datu respectulu cuvenitu: Ve facemu de scire si cunoscutu, etc. *Tr. Angl.*

(12) *Pên' ce Aladinu este anca în viétia*. Prudentele Othomanu, nu voi, pên' ce Aladinu era anca în viétia; a accepta titlulu de Sultanu, ce i se offerise, bine vediendu,

acestui principe, decâtu a'si periclita atātu imperiulu câtu și vieti'a, prin o dorintia precipitata de a ajunge la domniã. Si nu s'a insielatu. Tienendu inviolabile credinti'a ce a juratu lui Aladinu, elu a potutu lucra si in interesulu seu ; si intorcându armele sale victoriöse contra principiloru cari se revoltassera, i-a supusu de nou. Dupa aceea se întörse contra greciloru, si, la anulu Hegirei 687, de la Iisusu Chr. 1288 luã cetatea Culse, si o adnectã la imperiulu lui Aladinu. Acestea fusera primele fructe ale victoriiloru sale viitörice. In acelasiu anu batü într'o lupta sangerösa pe comandantele d'in Carasheru seu Cetate-négra, prinse pe fratele acestui-a cu numele Calanos seu Callnicu, puse de'lu belira si dupa aceea ilu ingropara; apoi comandã la tötã östea sa cá se se pisie pe mormentulu lui ; de atunci acestu campu, numitu mai inainte Tomalidz, are pênê astadi numirea de *It Ishini* seu Pisiatu de cane. De altminterea, acésta victoria a costatu multu sange și lui Othmanu ; câ-ci afara de unu numeru mare de soldati cari au cadiutu d'in partea sa, elu a perdutu și pe fratele seu Giunduz, care a moritu luptandu-se eroicesce ; l-a immormentatu langa tatalu seu Erdogrulu in Suguteicu. Immediatu dupa acésta victoria, Othmanu ocupã cetatea Carahisar, si o adnectã la statulu Seldgiucu.

#### ALADINU 'LU INNALȚIA ANCA SI LA ALTE DIGNITATI

VIII. Aladinu II, informatu de atâtea victorii alle lui Othmanu, ilu denumi gubernatoriu preste Eskischeri seu Cetatea-vechia. In anulu urmatoriu alu Hegirei, 688 de la Iisusu Chr. 1289. Othmanu bate si allunga pe Tatarii-Mongoli; supprime din tôte partile incursiunile inimiciloru : elu trece d'in victorii in victorii. In fine se asedia cu locuinti'a in Carahisar, aduna locuitori d'in tôte partile, o largesce, lasandu a se construi edificie splendide si muri noi, si asia o transformã in resiedintia pompösa.

Relativu la anulu memoratu aci, istoricii selgiukiani nu sunt de

ca dupe mörtea lui Aladinu nu va puté li altulu Sultanu decâtu numai elu. I-a placutu mai bine a purta numele de Seraskir seu generalu, spre a nu cadé in suspitiune ca ar' aspira la tronul. Ma, indata ce a moritu Aladinu, elu nu se mai tenü se lapede pelea de vulpe si se imbrace pe cea de leu.



acordu in calculu. Ei punu victori'a lui Othomauu asupr'a Tatariloru-Mongoli la anulu Hegirei 698, adeca cu diece ani mai tardiu. Saadi anca urmédia acestu calculu in descrierea ulterioareloru fapte alle lui Othmanu ; prin urmare noi anca 'lu vomu urma cá pe cellu mai exactu.

**OTHRMANU OPPUNE FRAUDA LA FRAUDA, SI RESPINGE FORTI'A CU FORTIA**

IX. In anulu acest-a, 698, Michael supranumitu Kosè, séu Barba-de țiapu (13), principe cetatiei Bilegiki, vrendu a celebra nuptiele fiecei sale invità la ceremonia si pe Othmanu, cá amicu si patronu alu seu. Acésta ocaziune parù favorabile principiloru greci de a pune man'a pe Othmanu. Mesurile inse nu se poteau luá fara scirea lui Michael. Acest'a informatu de négr'a intentiune a principiloru, tramise unu servitoriu fidelu la Othmanu spre a'lu anuntia. Othmanu resolutu a oppune frauda la frauda, se prefacù ca nu scie nimicu de curs'a ce i se prepará, si ordinà la vre-o câte-va sute de soldati se se tiena ascunsi in apropiarea locului, unde era se fia ospetiulu ; ér patru-dieci de teneri bine armati si travestiti in vestmente femeiesci, se se furisiedie de spre sèra si se intre in castelulu Giarhisar, ér nóptea se dea focu caseloru de prin pregiuru. Intr'aceea Othmanu merge c'o suita mediocra in Chakirbunar, locu intr'una suburbe de asemene nume, si unde era se se tiena ospetiulu. Ospetii comparu voirosi, fia-care convinsu de reusit'a planului seu. Atunci acei patru-dieci de teneri travestiti (cari au intratu in cetatea pe atunci lipsita de garnisóna), au datu focu la mai multe case deodata, si in midi-loculu focului consummatoriu au ocupatu portile si fortificatiunile. Othmanu vediendu foculu s'a convinsu cá stratagem'a 'ia succesu, si asia soldatiloru carii stá la panda le dete semnu prin unu strigatu tare, cá se apuce armele, si se se repeda asupra inemiciloru carii acumu toti era beti. Abiá semnalulu fu datu, si ordinulu era degiá esecutatu. Toti, fara distinctiune de secsu, au cadiutu parte prinsu parte uccisi. Singuru Michael in recompensarea fidelitatiei sale a fostu crutiatu. Intre femeile captive era si mirés'a Holopbira, de nobile genu nascuta ; pe care Othmanu in urma o

(13) Fiindu-ca avea barba ascutita cá caprele.



marită după fiul său Orhanu. D'in această casatorie s'au nascutu nepotii Solimanu și Muradu, deintre cari acesta d'in urma a succesu lui Orhanu in imperiu (14).

(14) Această istorică este imperfectă și obscură, din cauza că unele jurstări sunt false espuse, ér alte sunt cu totul omisse. Eu me voi încerca să o coregu și să o întregesc, împrumutându datele dela istoricii creștini.

Michael Cossi, guvernatoru de Hirmen Cata, amic și intim al lui Othmanu, îl invită la nupțiile fiecei sale, chiamându și pe gubernatorii creștini ai castellelor vecine. Acești-a erau gelosi de Othmanu, fiind-că i-a întrecutu in galanteria și presentele magnifice, pe care după usulu observatu in asemenea casuri, lea datu mirelui și miresei. Așa se resolvira a'lu surprinde prin tradare și a'lu uccide. Gubernatorulu de Bilegiki, cel mai potente între ei, și care voia a'și marită pe ficea sa cu comandantele cetătiei Iarhisar, se întielesu cu ceilalți a executa planulu cu această ocaziune, și, invită pe Othmanu a onora ospetiuulu cu presentia sa; dar' totodată l-a informat și pe Cossi despre planulu lor, și l-a rogatu că chiaru elu se aduca pe Othmanu la ospetiu. Cossi mergendu la Othmanu, îl găsî forte dispus a lua parte la ospetiu; dar' ilu dorea să lase unu barbatu atât de bravu a deveni victim'a unei perfidii, și-i descoperi totu complotulu. Othmanu resolutu de a'și resbuna, rogă pe Cossi să se asigure pe guvernatoru că nesmintitu va merge la nunta; dar' se'i spusu totodată, că fiindu incurcatu in belu cu unu principe vecinu, se teme că acela va face vre-o incursiune in absentia sa; deci roga pe cela, ca se'i permita a'și tramite pe socra-sa și pe socia-sa împreuna cu sîrbitorii și cu unele lucruri de in cele mai pretioase in castellulu său Biledgicu.

Cererea i fu accordată fără greutate. Atunci Othmanu lasandu 40 de tineri soldati a se îmbraca in vestimente femeiesci sub pretestu de a servi de cortegiu, ér pe alții punendu-i in saci și încarcandu-i pe cara că avuții și mobili, i-a tramisu la locul unde in diu'a urmatoria avea să se tinea ospetiuulu; elu anca le urmădisa, și ajunge la locul destinat pentru ceremonie; acesta era unu câmpu largu, alesu anume pentru comoditatea ospetiloru, și nu departe de castellu. După ce se face salutarile la guvernatoru acest'a da îndată ordinu, de a lăsa să intre in Biledgicu acele domne pretinse cu totu bagagiulu și equipagiulu lor. Abia au intratu in castellu soldatii, candu adjutari de companiile lor travestiti, sarira d'in saci, și toți împreuna, după pușina resistență, coprinsera castellulu. Îndată-ce guvernatorulu se retrase in camer'a sa de dormita, Othmanu, suppunendu că omenii se au și cuprinsu castellulu, încăleca calulu cu amiculu său Cossi, și curgu amendoi câtu se pôte mai repede spre Biledgicu. Gubernatorulu informatu de plecarea repede a lui Othmanu, merge in urm'a lui și'lu adjunge cu omenii se; dar, precumu acești-a erau mai totu beuti, Othmanu i bate, uccide pe guvernatoru, și restulu ilu pune la fuga. După-ce Osmanu coprinse ain modulu acesta castellulu Bilegiki, nu perdû timpul, și in demânță'a urmatori mergendu ocupa și castellulu Iarhisar cu cea mai mare celeritate, prinde pe comandantele de împreuna cu frumós'a ficea, care acumu era mireasa, chiar candu se preparau merge la nunta. *Tr. Angl.*

Indata dupa acésta victoria Othmanu cuceri-cetatea Ainegiol, si o suppusse la imperiulu lui Aladinu d'impreuna cu multe alte cetati si castele si cu totu territoriulu loru.

#### ALADINU LASATU DE POPORULU SEU FUGE LA IMPERATORULU GRËCESCU MICHAILU

X. Era la anulu Hegirei 699, pe candu una noua óste de tataru gazariani au irruptu in staturile lui Aladinu. Principii si mai-marii tierei, suppusi lui mai multu de frica de cátu d'in iubire, au crediutu ca desastrulu si caderea lui Aladinu va fi fortun'a loru, si se revoltara a dou'a-ora. Acésta desertiune infidela au adusu pe Aladinu in starea cea mai desperata ; elu fu constrinsu a'si lasa domni'a, sí, pentru a'si scapa viéti'a, a se refugiá in secretu la Michael Paleologulu, imperatulu greciloru. Ma, vane sunt puterile omenesci, déca destinulu è in contra ! Elu sperá ca la greci va afla braçia deschise, asilu si ajutoriu ; ei inse tractandu'lu fara mila, ilu aruncara in captivitate perpetua. Nicephoru Gregoras díce, ca mai in urma ar' fi fostu eliberatu prin suditii sei ; dupa marturirea unanima a istoriciloru inse, este constatatatu, ca elu a moritu in anulu Hegirei 703, de la Christu 1303.

#### OTHMANU ESTE IN UNANIMITATE ALESU SULTANU

XI. Othmanu, care prin valóre, prin reputatiune, prin putere si avere era superioru tuturoru celorulalti principii suppusi pên'acumu lui Aladinu, a facutu parte prin daruri mari si promissiuni si mai mari, parte prin favórea protectiunei sale si impartesirea la putere, si parte prin amerintiari, de i s'au supusu cu totii si l-au recunoscutu de domnu supremu preste totu imperiulu. Asíá la inceputulu anului urmatoriu, care era 700 alu Hegirei, toti magnatii tierei cu votu unanimu ilu proclamara *Sultanu*, si, in cetatea Carahisar, elu cellu d'ántáiu a luatú titlulu de imperatu alu Ottomaniloru. Deia acésta data numera fórté multi istorici inceputulu imperiului Othmanu ; Saadi inse afirma cu taria, precumu amu vediutu mai in susu, cá acésta data incepe cu anulu Hegirei 687, candu dupa ocuparea cetatiei Carahisar dela greci, anca traindu Sultanulu Aladinu, a stabilitu acolo cu consimtiementulu acestui-a unu Cadi séu jude,

A. 700

I. C. 130<sup>o</sup>

11 febr.

si unu Chatib sèu diaconu, care se'i mentionedie numele in rogatiunile publice, si a batutu moneda cu numele seu si cu titlu de Sultanu. Cu tôte acestea noi ne tienemu de opiniunea comuna si punemu anulu antaiu alu domniei lui Othmanu la inceputulu anului 700 alu Hegirei, care respunde anului 1300 de la Christu. Noi amu aretatu in prefatiune, ca acesta este calcululu celu mai esactu si mai conformu chronologiei.

#### OTHMANU PUNE PE FII SEI GUBERNATORI PROVINCIELÔRU

XII. Othmanu vediendu-se in possessiunea unui imperiu pe care 'lu asteptase de multu, fara câ se fia parutu câ ilu cauta, si stabilindu-si scaunulu imperiale in Carahisar, instituè pe fiii sei gubernatori si defensori provincioloru si cetatiloru, câ se le guberne si apere. Orchanu primè Sangiaculu de Caragedaghi, cetate renumita mai 'tardiù prin numele Sultanului Onghi; lui Giundus Aleb (15), s'a datu Eskischeri; lui Aigud Aleb, Ain Onghi; lui Hasan Aleb comand'a in Giarhisar; lui Dorgud Aleb Ainegiol-ulu. Aladinu, fiu-seu cellu mai tineru a primitu gubernamentulu cetatiei Bilegik, sub tutel'a mamei sale si a socru-seu Baliad (16).

#### STRAMUTA RESIEDINTI'A IMPERIULUI IN IENGHISHERI

XIII. Dupa ce a distribuitu gubernamentele, Othmanu anca in acela anu cuceri cetatea Kiuprihisar; apoi 'si mutâ resiedinti'a d'in Carahisar la Ienghisheri (17); o adornâ cu palate regali, calde si alte edificii pompôse; o intari cu muri noi, si o provediù cu fortificatiuni diverse.

#### ATACA IN VANU NICOMEDI'A

XIV. Spre a 'si consolida si mai bine imperiulu si capital'a resie-

(15) *Aleb* insêmna gladiatoru, dupa *Tr. Germ.*

(16) *Baliads*. De aci este evidente, câ Michael Kiose sèu Cossi n'a fost gubernatoru de Bilegiki; pentru-ca nu se pôte presuppune, câ Othmanu se fia voitu a lua gubernamentulu dela cellu mai fidele amicu, care cu puçinu mai inainte 'i salvase vieti'a. Prin urmare trebe se fia eróre in artielulu IX. d'in textu, unde autorulu nostru ilu face gubernatoru de Bilegiki; si este fôrte probabile, câ lucrutu sta asi & precum l-am naratu noi in not'a precedentã. *Tr. Angl.*

(17) *Ienghisheri*, insêmna: Cetate-nuoa. *Tr. Germ.*

dentia a lui se puse pe pace, si intrebuina câtu-va timpu spre a 'si regula afacerile interne. Regulate aceste dupa placulu seu, cea mai de aprópe grija a sa fu, cá se abata pe soldati dela viéti'a loru cea desfrenata, la care se dedasera pre catu petrecea in nelucrare si abundantia de tóte. Spre acestu scopu merse cu armat'a sa contra cetatiei Iznimid séu Nicomedi'a in Bithini'a ; pe care o maltractá ce e dreptu, prin obsidiune indelunga ; garnison'a ei inse ilu respinse si sili cá se se retraga de acolo. Deci elu ridicá obsidiunea, a pusu in sa indata, cá tocma in faci'a cu Iengisheri se se edifice pe unu munte fórte inaltu, unu castelu tare, si dupa ce 'lu puse in stare de apere, lasá in intru o buna garnisóna sub comand'a faimosului Targanu ; ér cu restulu armatei intrá in quartiere de iérna, intorcénduse la resiedinti'a imperiale in Ienghiseri. Observamu aci ceea ce se spune, ca dupa chronic'a lui Meulan Idris, nu Othmanu, cì fiulu seu Orchanu a fostu, care a edificatu acestu castelu, numitu Targanu de là numele acestui comandante.

#### BATE PE GRECI SI CUPRINDE CETATEA KUTAH

XV. Cam pe acestu timpu , gubernatorii provinciiloru grecesci, intre cari Ornus séu Honorius, gubernatoru de Prusa, tienea rangulu primu, observandu progressesele armelorui lui Othmanu, si vedindu ca victoriele sunt totu in partea acestui-a, se invoira in secretu a'si concentra tóte fortiele sub murii cetatiei Coiunhisar, si a merge se 'lu atace prin surprindere. Fortun'a inse priveghia asupra lui Othman, si-i descoperi la timpu intentiunile loru. Scóse fara sgotu armat'a sa in campu, surprinse pe inimici, ii batù si 'i resipi. Principele cetatiei Costelu perì in bataia cu multi alii. Ornus gubernatorulu Prusei, precumu si gubernatorulu de Kiutahia, alu carui nume nu se mentionédia, scapara prin fuga. Othmanu 'i persecutá si in cale dede preste castellulu Ulubad, alu carui comandante, infricatu de esemplulu confederatilorui sei, si ne vrendu a se espune la furi'a ottomanilorui, i deschise calea sub certe conditiuni, spre a'i urmarì mai departe. Dar' era imposibile de a'i ajunge ; asiá in locu de a perde timpulu, Othmanu impresurá si ocupá cetatea Kiutahi, pe care mai tardiu grecii érasì o au luatù dela turci. Acesta

cucerire a constatu pe Othmanu multa dorere si perdere ; câ-ci pre candu armat'a intrá in cetate, se rupse unu podu de lemnu preste care trecea, si nepotulu seu Dogris au cadiotu cu mai multi alti soldati in'riu si s'au innecatú. Cadavrulu seu a fostu scosu si immormentatu la ordinulu lui Othmanu intr'una suburbe d'in Coiunhisar.

#### IMPRESORA PRUS'A, SI O LASA ÉRA

XVI. Dupa-ce Othmanu cucerise mai tóte cetatile Bithyniei si isi vediú consolidatu imperiulu seu, se apuca de obsidiunea Prusei (18), capital'a acestei tieri. Asiá la anulu Hegirei 717 merge si impresóra acésta capitala. Dar' vede indata dificultatea si chiar impossibilitatea de a cuceri o cetate, care era fórté bine intarita si aperata de garnisóna numerósa. Totu ce a potutu face, a fostu de a o bloca p'ain duóe forturi ce le-a construitu in faci'a ei, spre a impedecca importarea de provisiuni si de nuóe trupe. Unulu d'in aceste forturi ilu lasá in grigea nepotului seu Artimur ; ér' in celalaltu puse pe faimosulu capitánu Balangicu ; dandu-le stricta ordine a nu asupri séu injuria intru nimicu pe locuitorii tieriei. Acésta politica dulce attrase in forturi unu numeru considerabile de greci de prin pregiuru, cari pentru securitatea vietiei veniau a cerca asilu, si se supuneau de buna voia dominatiunei Ottomaniloru.

A. 717

I. C. 1818

#### OTHMANU OFFERE CRESTINILORU CORANULU ORI SABI'A

XVII. Era datin'a lui Othmanu, ca dupa cucerirea unui numeru óre-care de cetati, se oprésca cursulu rapede alu victórielorú sale,

(18) *Prus'a*. Urbe fórté vechia ; odinióra resiedinti'a regiloru Bithyniei. E situata la pótele muntelui Olímpu ; se díce cá fundatorulu ei a fostu unu rege care avusse acelaasi nume, si care a traitu pe timpulu lui Cresu. Pón la anulu 947 dela Christu a fostu in man'a imperatoriloru greci. Asta-di è sub turci, cari o numescu Bursah séu Búrusah ; tíer'a ensasi se numesce Natoli'a. Bursah è renumita pentru báile de ape minerali, cari atragu aici o multime de ómení d'in tóte partile Turciei. Unu póctu turcu a facutu o inscriptiune in versuri in onórea acestoru báí. Sensulu inscriptiunei este: «Ce mirare de a vedé in aceste báí atáti ómeni in pelca góla? Acestu spectaclu ò imaginea resurectiunei universali, fiindu-cá sorgintea acestoru «ape, unde se scalda, vine d'in fóntán'a paradisului». Dupa ce Orchanu a cuprinsu Prus'a, elu si-a stabilitu aici scaunulu imperiale, precumu vomu vedé mai in josu.

*Tr. Angl.*



si se guste atâtu elu câtu si armat'a sa repaosulu, regulandu in acelasu timpu trebile in provincieles cucerite, si restaurandu pacea si tranquillitatea între locuitori. Cu modulu acest'a petrecea câti-va ani acasa ; soldatii sei inse dedati la victorii si spoliatiuni, si nepotendu suferi viéti'a otiósa si liniscea, se presentara la Sultanulu cu umilit'a rugare de a 'i conduce la nuóe cuceriri contra imperiulu grecu. Othmanu prudente, si in conducerea afaceriloru publice fórte politicu, promitte fora greutate cà le va implini cererea ; dar totodata le díce, cà pe langa cuceriri, propagarea religiunei mahomedane nu trebe trecuta cu vederea, acést'a fiindu unulu d'in inaltele precepte alle Coranului, ér Coranulu este mai pre susu de tóte averile si imperatielumei. Le aréta apoi d'intr'o lege a Coranului, ca principii crestini trebe invitati la inceputu in spiritulu pazei a imbraçisia religiunea mahomedana, si numai in casu candu ei ar' refusa, trebe declarati in poterea legoi de inimizii ai dreptatiei si ai lui Dumnezeu, a'i supune prin focu si feru, si a'i pedepsi pentru cerbici'a loru. Dupa aceea s'a tramisu unu edictu prin Ciausi (19) càtra toti principii d'in Asi'a-mica, notificandu-le cà au se 'si aléga un'a d'in trei : séu a imbraçisia mahomedanismulu, séu a respunde tributulu, seu cà voru fi suppusi prin arme. Noutatea acestui fulminante edictu ajunse cà fulgerulu in tóte partile ; dar' nime, séu fórte pucini au cutediatu a se oppune. Michael Kosè, domnu de Bilegiu, fú cellu d'ânlatiu care se suppusse Coranului ; pentru aceea elu si urmatorii sei au fostu lungu timpu in mare onóre si consideratiune la

(19) Prin Ciausi. Acesti-a — dupa Ricaut — sunt curieri cari stau la palatulu marelui veziru, și pórtá scrisorile si ordinile in tóte partile imperiului. Numerulu loru este asta-ði cincí péné 'n siese sute ; au pe di plata regulata dela 12 péné la 40 aspri \*). Au unu directoru séu capu-oficiariu, care se numesce Ciansi-Bashi ; acesta are gige asupr'a captiviloru statului. In acestu corpu se admitu de comunu crestini renegati, pentru-cà afara de aceea ca aici subsistenti'a loru este asigurata. ceea ce le serve spre incuragiare, dara sciindu limbi multe, ei facu servitiu fórte buuu cà curieri in tieri straine. Se intempla câte-odata de se tramitu cu titlu de ambassadori, precumu a fostu odinióra unulu in Franci'a, in Angli'a și in Olandi'a. Facu si servitiulu de sergenti séu aprodi, cari aducu pe culpabili inaintea justitiei. Armele loru sunt : una sabia, unu arcu si sageti, si apoi o máciuca scurta, in capetu cu unu nodu numitu Topus. *Tr. Angl.*

(\*) Moneta mica turcésca de argintu.



imperatorii otomani. Esemplulu lui fu imitatu de principele cetatiei Liblebidge, care de si nã se facu mahomedanu, dar' se dede vasalu lui Othmanu, și-i tramise pe fiulu seu de ostaticu, (amanetu). (20). Assemenea domnii cetatiloru Lefca și Ciadarli anca se suppusera, promitiendu a respunde tributuri annuali.

#### MULTE CETATI SE ADAOGA IMPERIULUI SEU.

XVIII. Totu pe acestu tîmpu mai multe cetati s'au suppusu Ottomaniloru; anume: Mortuni, Goinicu, Taracli, Iengh-igesı, Caiahisar, Hekegi, Akhisar; Caracin, Teccurbungari si alte câteva, ai caroru principi au despretiuitu la inceputu religiunea si dominatiunea ottomana, dar' in urma prin desele incursiuni alle lui Ciavusibeg, care odinõra fusese in servitiulu lui Erdogrulu, intr'atatu se debilitasera, in catu in urma n'a fostu dificile lui Othmanu de a le suppune si adneca imperiului seu (21).

#### OTHMANU IMPUNE RELIGIUNEA SA TATARILORU NUMITI CIAUDARI

XIX. Pe candu Othmanu era ocupatu cu aceste cuceriri, unu poporu de tatarı, numiti Ciaudari, esindu d'in regatulu Kermianu seu Phrygi'a, navalise pe neasteptate in tierile sale, si predandu tõe prin focu si feru, au petrunsu pene sub murele cetatiei Carahisar. Othmanu, care 'si tienea resiedinti'a in Ienghisherı, audindu acesta trista scire, esı immediatu cu armat'a, si merse in contra loru; i atacã cu multu curagiu langa Oinasıu (o cetate in ruine, aprõpe de Carahisar), uccise multi d'in ei, duse in captivitate si mai multi. Acesti-a imbraçiosıandu religiunea mahomedana, au fostu liberati,

(20) Latin: Obses. *Tr. Rom.*

(21) *Imperiului seu.* Unii scriitori crestini atribuie lui Othmanu anca alte mai multe invingeri; in specialu, ei dicu cã Othmanu a ocupatu Nicõa in Bithyni'a, Neapolea in Traci'a, Anchir'a in Phrygi'a, si alte cetati in Natoli'a. Ma, analile turcesci spunu espressu in care anu si prin cine au fostu cucerite aceste cetati; si anume: Nicõa a fostu cucerita prin Orchanu in anulu Hegirei 726; Anchir'a prin Murad II. in anulu Hegirei 761. Si pre langa aceste, auctorii turci spunu toti ca d'intr'o pena, cã Orchanu a fostu primul care s'a incercatu se truca in Europ'a. Prin urmare credemu cã nu ni se va lua in nume de reu, dca nu vomu da crediementu la assertiunile auctoriloru crestini, pene nu le voru confirma cu argumente mai tari din istoricii turci.

era după aceea au rămas ca locuitori stabili în districtul Carahisar.

#### CUCERIRILE LUI ORCHANU FIULU LUI OTHMANU

XX. Orchanu, fiul și successorul lui Othmanu, se distingea între toți frații săi prin virtute și curaj. Cu una parte a armatei tatălui său cuceri cetățile Caracebesh, Alebsui, Pirgos și Terinhisari. Apoi reîntorcându-se la tatăl său, lasă comandă trupelor sale lui Cognusalbem, care luă prin asalt castellele Acari și Tuzbazari; bată pe faimosul capitanu Akige-Cogia, și devastă provinci'a Isnimid până sub porțile Nicomediei. Guvernatorul acestei cetăți se plange la imperatul Constantinopolei despre furi'a Ottomanilor, și-lu informa despre pericolul iminent ce amenința cetatea. Imperatul i trimite în ajutoriu câte-va mii de oameni bine armați. Abdulrahman înse, unu altu capitanu alu lui Othmanu, înțelegându de venirea acestor-a, le merse iute înainte, și i atacă în câmpul de la Iailasova. Grecii ne potându susține furea ottomanilor, au întorsu dosul; otmanii i-au luat la fugă, și d'în atâta multime de greci n'au pututu scapa, decâtu cari apucasera a fugi înainte, spre a duce scire imperatului; toți ceilalți au fostu parte ucisi parte prinși.

#### ORCHANU OCCUPA PRUS'A

XXI și XXII. De și Othmanu înfrântu de atâta labóre, simția efectele naturali ale etății; pre lângă aceea, elu suferia și de podagra: totuși elu nu perduse d'în vivacitatea spiritului. Elu se delectă în placerea de a vedé succesele continue ale armelor sale, și prosperitatea ce resaria după toți pașii săi. Elu voi a mai încerca anca odata ocuparea cetății Prus'a, capital'a Bithiniei, alu carei guvernatoru, precumu amu disu, era Ornus, și trimise pe fiulul său Orchanu cu armata numeroasă că s'o cucerească de i va fi posibilu. Ornus, nesimțindu-se capabilu de a ține la luptă cu Orchanu, se vediu necesitatul a se retrage și a se închide între zidurile cetății, care de altminteru era fortificată foarte bine și provădită cu victualii de ajunsu pe optu ani. Orchanu o impresora și o strimtoră prin asalturi neurmate; dară trebuī se să convingă, că garnison'a se apară minunatul, și i respingea toate atacurile.

Dar, acì potemu dice cu psalmistulu : in vanu este paza, dèca Dumnedieu nu protege urbea. Michael, care mai deuna-di abjurase religiunea creștina, asta-di consiliariu intimu alu lui Orchanu, indupleca in fine pe Ornusu in modu astulu, cá dupa unu asediu atâtu de lungu si obstinatu, se capitulédie cu cetatea. Elu capitulá sub condițiune, cá viéti'a locuitoriloru se fia crutiata, platindu summ'a de trei-dieci mii taleri de aur, si asia faimós'a cetate Prus'a cadîu in man'a lui Orchanu la anulu Hegirei 726, dela Is. Chr. 1326, fara cá pe turci se 'i fia costatu o singura picatura de sange (22).

#### OTHMANU MOARE SI LASA SUCCESSORU PE FIULU SEU ORCHANU

XXIII. Fericirea omenésca arare-ori é perfecta si constante. Orchanu in midi-loculu triumfului seu si pre candu se bucurá de cucerirea unei cetati atâtu de celebre, prîmesce trist'a scire ca tatalu seu móre, si'lu chiama se vina indata la elu. Orchanu asculta de porunc'a parentelui seu, si lasandu in Prus'a o buna garnisóna, cu câtiva omeni ai sei pléca spre Ienghisberi, unde aflá pe tatalu seu tragédu de mórté. Othmanu ii dete binecuvéntarea parentésca, ilu numi de successoru alu seu, si — mori in etate de 69 ani in lun'a

(22) Istoricii creștini in cea mai mare parte sunt de opiniune, cá *Prus'a* a fostu ocupata de însusi betranulu Sultanu Othmanu. Ei pretindu cá lucrulu s'a petrecutu precumu urmédia : Dupa ocuparea cetatiei — dicu ei — Sultanolu vediendu cá castellulu se póte tiené anca lungu timp, a facutu se se latiésca scirea cá elu é mortu, si a ordinatu a se publica, cá inainte de a mori a spusu cá doresce se fia inmorméntatu in conventulu monachiloru greci d'in castellu, si corpulu lui se nu'lu petróca mai multu de patru-dieci persóne; dèca 'i se va accorda acésta rogare atâtu de simpla, atunci armat'a lui se va retrage. Monachii creduli, s'au invoitu far' a esita unu momentu. Asiá incarcandu unu sicriu cu arme in locu de cadavrulu lui Othman, elu însusi travestitu, intra cu 39 de soldati in castellu. Accesti-a ocupa indata portile, lasa in laintu o multime de trupé turcesci, si cuprindu totu castellulu.

Lucas are acésta descripțiune in Caletoriele sale in Orientu. Elu mai descrie acolo tóta cetatea, monumentele ei vechi, númeroșele scalde, mormentele Sultanieloru turci, ruinele vechiloru palate etc : totu atâte probe despre splendórea trecuta a cetatiei Prus'a.

Lectorulu va vedé mai la vale, cu cáta probabilitate areta auctorulu nostru ratiunea cá a potutu induce pe scriitórii creștini a crede, cá acésta cetate a fostu ocupata priu Othmanu. *Tr. Angl.*

Ramazanu, adeca tocma in anulu in care s'a ocupatu Prus'a. Elu a domnitu ani 26, luni 3 si dñle 10 (23).

*Cuventulu d'in urma alu lui Othmanu câtra fiulu seu Orhanu, dupe istoriculu Saadi.*

Candu acesti duoi principi se vediura unulu in faci'a altui-a, ânimele loru palpitau de amóre si de viia affectiune. Orhanu suspinã profundu, si dîse: « Oh! Othmanu! Tu sorgintele imperatoru si « domnitoriloru lumei! Tu care ai invinsu si suppusu atâte po- « póra! » Acestu incomparabilu imperatu, isi întórse ochii câtre fiulu seu, si cu voce stinsa astu-modu 'i vorbí: « Nu plange, o bal- « samulu ânimei melle! Acésta ultima lupta a mea este sórtea in- « tregu genului omenescu, comuna teneriloru si betraniloru, dupa « ce noi toti respiramu acelasiu aeru alu acestei lume plina de « reutati. Io trecu la nenorire; tu se traiesci incarcatu de gloria, « bine si fericitu. Eu moriu fara se'mi para reu: fiind-cã te lasu « successorulu meu. Ascuta ultimele mele invetiaturi. Departa de « la tine si uita grigele acestei vieti. Nu cerca nici-odata, te conjuru, « o! tu care esci încoronatu de fericire, nu cerca nici-odata radie-

(23) *Dñle 10.* Philippu Loniceru si alti scriitori crestini tienu cã Othmanu a domnitu 28 de ani. Eu inse si aci mai bucurosu me alaturu la scriitorii turci, cã unii cari sunt si mai bine informati, si mai exacti: ei afirma in unanimitate cã Othmanu a domnitu 26 ani lunari, trei luni si diece dile; ceea ce face cam 25 ani solari, cinci luni si septe-spre-diece dile.

Dupa mórtea lui Osmanu deschidiendu-se scriniile lui, nu s'au aflatu in ele nici argintu nici pretioase. Elu si-a datu cu multa liberalitate toti banii in recompense militari. Elu n'a lasatu fiiloru sei alta avere, decãtu exemplulu seu spre a'lu imita. Cu tóte aceste, elu le-a lasatu vaste dominiuri; o multime de cai, si unu numern mare de arme, tóte in stare buna si bune de servitiu, apoi, turme immense de vite mari si mici, precumu boi, vaci, ouí, etc. Unu lucru de minune se observamu aci. Pe campiele de pascuatiune, nu departe de Prus'a, se vedu si asta-di turme de ouí, cari appartienu Sultanului, si despre cari traditiunea tiene cã deriva directu dela ouile lui Othmanu. — Acestu príncipe è immormentatu in Bursali. Mormentulu seu se póte vedé in capell'a unei vechi monastiri in castellu. In catu este acést-a adevcratu, nu sciu; atat-a è certu, ca mormentele Sultaniloru ingropati aici, sémena a capelle; ai caroru muri pre d'in laintru sunt de marmore si iaspide; cupol'a in colórea ceriului cu multe ornamente in rósiiu si auriiu; pavimentulu asternutu cu covóra, asupr'a carora stau sicriiele cu cadavrele Sultaniloru, éra giuru-impregiuru turbanele si armele loru. *Tr. Angl.*

« mulu teu in Iirania, si întorce'ti faci'a ta dela crudelitate. Cultiva  
 « d'in contra adeverulu, si fa d'in elu ornamentulu pamentului.  
 « Imbucura inim'a mea departata, cu un'a serie frumósa de victorii.  
 « Si candu vei fi cuceritu lumea, atunci se propagi religiunea prin  
 « arme. Intretiene amicitia drépta cu imperatiile Rumeiloru (24).  
 « Promóve pe invetiati la functiuni onorifice; acest'a è medi-loculu  
 « pentru intarirea legéi divine. Si ori unde tu vei audi ca este unu  
 « omu devotatu sciintiei, da 'i onóre, respectu, si grati'a ta. Nu te  
 « mandri cu armatele tale, nici nu te infla cu avutiile tale. Tiene  
 « langa tine pe cei invetiati in legi; si fiind-ca justiti'a este funda-  
 « mentulu imperieloru, intorce'ti faci'a dela totu ce este contra ei.  
 « Legea divina trebue se fia uniculu nostru scopu, si toti passii no-

(24) *Imperatiile Rumeiloru*. Regna Rumaeorum. D'Herbelot observa, cà arabii si alle popóra orientali au datu numele de *Rum* aceloru tieri pe cari mai antaiu le-au suppusu Romanii, apoi au trecutú la Greci, si in urma le-au cuceritu Turcii. Dar' Ebni Alvardi in Geografi'a sa dice, ca tierile numite *Rum* incepu la oceanulu occidentalé, si cuprindu in sine: *Galatec'a* séu Galiti'a; *Andaluz* séu Spani'a; *Afrangia* séu Franci'a, *Rumih* séu Itali'a; *Nemsiak* séu Germani'a; *Leh* si *Ceh* séu Poloni'a si Bohemi'a; *Inkilar* séu Angli'a; *Magiar* séu Ungari'a; si pene la Constantinopole si marea-négra, unde atinge tier'a *Secalibatiloru* séu Slaviloru; éra Slavonii suntu veciai cu Rusii séu Moscovitii. In fine, de acelea imperatii se tiene siacea tíera, ce si pana acuma se numesce proprie Rum, adeca Rumelia séu Romania, adeca Thracia si Greci'a de\_asta-di. Auctorulu cartiei *Mesahat Elers* séu Mesurator'a pamentului, dice cà Rum, sub care elu cuprinde si una parte d'in Asi'a mica, se marginesce la apusu cu canalulu dela marea-négra; la amédia-di cu *Bilad Giam* si *Bilad Gezirah*, cumu si cu Siri'a si Mesopotami'a, Armimah séu Armeni'a; la resaritu si media-nópte cu *Bilad Kurg* si *Bahr Dontos*, séu Georgi'a si Pontulu-Eaxinu (marea-négra); in midi-loculu Rum-ului suntu *Ghebal Carman*, muntii Caramaniei, séu muntele Taurus, unde locuiescu o multime de familii turcesci si turcomane; acesti munti formédia caten'a care se intinde dela Tarsus in Cilici'a pên'la Hellespontu (Dardanelle). In Rum, luatú in acestu întielesu, au domnitú dinasti'a sultaniloru Selgiukiani, numiti de Arabi *Selagikah Rum*, séu Selgiucidii Rum-ului; dela acesti-a isi tragu originea Ottomanii seu Tuicii de asta-di, si pentru aceea Persianii si Mongolii numescu Rumi pe Turci péné in diu'a de astadi. (Éta cumu numele gloriosu alu Romei si alu Romaniloru este usurpatu pana si de turci. *Tr. Rom.*)

D'in descrierea ce ne dá Ebu Alvardi despre Rum, vedemu ca Othmanu sub *imperatiile Rumeiloru*, regna Rumaeorum, întielege pe toti crestinii d'in Europa; precumu prin *amiciti'a drépta* ce recomanda fiului seu de a intretiené cu ei, de sicuru n'a întielesu alta, decâtú se'i constringa a imbraçiosia religiunea mahomedana; ceea ce dupa opiniunea Turciloru este celu mai mare semnu de afectiune si de amicitia ce se póte da unui crestínu. *Tr. Angl.*

« stri trebe se tinda catra domnulu. Nu te lasa in vane intreprin-  
 « deri, nici nu te mesteca in certe nefolositorie. Că-ci ambitiunea  
 « n'amu aspiratu, decâtu la propagarea credintiei : remane la tine  
 « a complini aspiratiunile melle. Fii impartialu si gratiosu cu totii ;  
 « implinesce'ti detorintiele publice legate de oficiulu teu. Unu Im-  
 « peratu care nu se scie distinge prin bunetate si clementia, nu  
 « merita numele de imperatu. Grigea ta constanta se'ti fia a protege  
 « pe suditii tei : numai asiá vei fi in grati'a si protectiunea lui Dum-  
 « nedieu ».

Othmanu, refugiulu fideliloru, terminandu aceste esortatiuni, sufletulu seu sborà in regiunile eternitatiei.

Dela mórtea lui Suleimanu Schach, 1219. pèn' la mórtea lui Osmanu I., 1326. au dominatu in Europ'a urmatórele persóne :

*In Constantinopole.* Robertu, fiu ori frate alu lui Petru de Courtenay, 1222—1229; Baldouin II., 1229—1262.; Michaela Paleologulu 1262—1282.; Andronicu Paleologulu 1282—1325.

*In Occidentu.* Dupa mórtea lui Fridericu II., adeca dela 1250—1273., a fostu interregnu. Sub acestu timp s'au alesu mai multu principi, iatre altii Enricu de Turingi'a, Vilhelmu de Olland'a, Richardu duce de Cornvali'a fiulu regelui Ion de Angli'a, Alfonsu sapientele. In acesti 23 de ani s'au stinsu familielo de Svabi'a, de Austri'a si de Thuringi'a. In urma imperiulu s'a consolidatu in persón'a lui Rudolfu de Habsburgu, 1273—1291.; Adolfu de Nassau, 1291—1298; Albertu, fiulu lui Rudolfu 1298—1308.; Enricu de Luxemburgu, 1308—1313.; Ludovicu de Bavari'a, 1313—1346.

*In Angli'a.* Eduardu I, 1277—1302; Eduard II, 1307—1327.

*In Franci'a.* Ludovicu VIII. 1227—1226; Ludovicu IX. 1226—1230; Filipu III. audacele, 1270—1286.; Filipu IV. cellu framosu 1286—1313; Ludovicu X, 1313—1315 Filipu V. lungulu, 1315—1321; si Carolu IV. cellu framosu 1321—1327. *Tr. Angl.*



# ISTORI'A

DOMNIEI LUI ORCHANU.

ALU DOILEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU III. DIN CARTEA I.

ORCHANU SE PROCLAMA IMPERATU, NICOMEDI'A CAPITULÉDIA

Indata dupa mórtea lui Othmanu, fiulu seu Orchanu (1), in etate de 35 de ani, a fostu salutatu imperatoru alu Turciloru in 10 alle lunei Ramazanu anulu Hegirei 726. Orchanu, care precumu amu ve-

A. 726

I. C. 1326

(1) *Orchanu*. Nicephoru Gregoras, in cartea XV. capu. 5. sect. 2., 'lu numesce Myrcanus seu Orhancs, si dice ca a luat de soçia pe fi'a imperatului de Constantinopole, Ioan Cantacuzenu, cu numele Maria, seu dupu insusi Cantacuzenu, cartea III. capu 92., Theodorã. Istoricii turci nu vorbescu nimicu despre acestu casu; eu inse totu nu me pociu indoi despre elu; cã-ci nu este de crediutu cã Cantacuzinu cã scriitoriu crestinu si tata alu Theodoriei, se spuna unu neadeveru despre unu lucru, carele atatu religiunei creştine, catu si imperatului era se'i fia numai spre rusine, seu cã elu se lia avutu de a cauta vreo gloria in una casatoria ca aceea. Istoricii nu spunu, decã Orchanu va fi avutu copii d'in acêsta casatoria seu nu; de aceea nici eu nu mai vorbescu nimicu despre acêsta.

Ioanu Cantacuzenu, tutoru la doi fi ai imperatului Andronicu, usurpase tronulu la anulu 1338; fiendu inse detronatu se retrase intr'o mônastire in muntele Athos; aici scrise elu istori'a dominatiunei sale, care se considera cã unu capu-de-opera in grec'a moderna. *Tr. Angl.*

diutu mai in susu, ocupase Prus'a (2) anca in viéti'a parentelui seu, a petrecutu anulu primu alu domniei sale intru a regula afacerile in Asi'a, si a da o forma durabile gubernamentulu seu. La alu doilea anu elu cutrierà tóta provinci'a Semendura, dela cetatea Aitos pênè la Iznigmid séu Nicodemi'a. In fine impresorandu si acésta cetate, o cucerì. Triumfulu seu n'a fostu atâtu de dificile, precum ar' fi trebuitu se fia façie cu una cetate atatu de tare. Cologianu, gubernatorulu cetatiei, n'a fostu atatu defensorulu càtu desertorulu ei; elu fugì indata ce a vediutu ca s'apropia armat'a lui Orchanu, si se retrase nóptea in castellulu Coiunhisar. Orchanu intielegèndu dela unii captivi despre acésta fuga, incungiura immediatu castellulu; Cologianu strapunsu de o sagèta cadiu mortu, si castellulu se si supuse. Dupa aceea Orchanu comandà ca se se taie capulu lui Cologianu si se se infiga într'unu paru la vederea tuturoru Nicomedianiloru. Terrórea ce le-a causatu acestu spectaclu, i-a determinatu a capitula, dupa care tramissera deputati la Sultanulu, ca se le daruésca viéti'a si se le permitta a se retrage la Constantinopole cu tóte efectele loru. Domnitoriulu accordandu-le tóte acestea, ei ii inchinara cetatea.

ORCHANU SE ASIÉDIA CU RESIEDINTI'A IN PRUS'A, SI ORGANISÉDIA ARMAT'A

A. 728  
I. C. 1328

II. De alta parte Alibeg la anulu Hegirei 728, cuprinde prin capitulatiune cetatea Herkie, numita in urma Caramuseke, capital'a provinciei Semendura. Orchanu, dupa ce a suppusu potestatiei sale tóta Bithyni'a cu esceptiunea cetatiei Nice'a, isi stramutà anca in acelasiu anu resiedinti'a imperiale d'in Iengisherì la Prus'a. La consiliulu fratelui seu Aladinu, sterse monet'a selgiukiana, si puse ca se se bata nuóa moneda cu inscriptiunea numelui seu. Elu intro-

(2) *Occupase Prus'a.* Scriitorii crestini punu ocuparea cetatiei Prus'a pe timpii lui Othmanu, care, dîcu ei, la anulu dupa aceea au moritu. Acésta erróre pare a deriva de la scirea despre caderea acestei cetati; cá-ci perderca deplorabile a unei cetati atâtu de importante, ajunse la curtea imperatorului greciloru inaintea scirei despre mórtea lui Othmanu. La curtea ottomana adevca este usitatu, ca despre mórtea imperatorului se se tiena mare secretu, mai alesu d'inaintea inamiciloru. Dar' scriitorii turei sunt fôrte esacti intru a insemna cu precisiune diu'a mortiei sultaniloru loru; prin urmare nu ne este permisu a dubita in veritatea narratiunei loru.

duse apoi legi si usantie, cari pene asta-di se observa in imperiulu ottomanu. Anume a datu ordinu, cá locuitorii cetatiloru se se distinga de cei dela sate prin imbracamente ; cá soldatii sei se formedia armata separata, cá-ci acestia pene aci nu diferiau intru nimicu de soldatii crestini ; se se institue o nuóa militia de infanteria, necunoscuta pene acumu la ottomani ; se invetie a prepara si folosi machine pentru baterea si cucerirea cetatiloru, despre cari pen acumu n'aveau nici o cunoscintia. Si pre langa tóte aceste, facú pe frate-séu Aladinu, generalu a tóta armat'a, si 'lu puse in capulu administratiunei afaceriloru publice, dandu-i titlulu nou de Mare-Veziru, séu locotenente civilu si militariu.

#### STABILESCÉ PLATA PENTRU SOLDATI ETC.

III. La anulu Hegirei 729. Orhanu face plata regulata pentru soldati, cari mai inainte erau numai voluntari. Plat'a acést'a era o Nocra pe dí (asiá se numiá monel'a nuóa a lui Orhanu, care facea a patr'a parte d'intr'o drachma de argintu). Candu soldatii nu erau in servitiu, le era permissu a traí in pace pre langa bunurile loru, scutiti de ori-ce contributiune. Dar', fiindu ca acésta militia nuóa de infanteria se recrutá d'in tierani, ómeni brutali si fara crescere, asiá ea se revoltá de multe-ori, séu celu puçinu era fórtó aplecata a se revolta. Orhanu observandu acést'a, o cassá si o inlocuí cu alt'a, care a contribuitu fórtó multu la latrea superstitiunei mahomedane. Elu adeca lasá a se instruí in legea mahomedana atati juni crestini, cati numai a potutu aduna, si apoi 'i inrolá : cu modulu acest'a i se inmultí armat'a preste tóta asteptarea, se propagá sí religiunea mahomedana. In cátu pentru turcii tierani, cari traiau pe mosi'a parintiéscá si aveau voia de a se inrola, nu le era permissu a serví decátu numai la cavaleria sub Sangiákbeghi ; ei se numiau Musellem-i, adeca liberi.

A. 729

I. C. 1329

#### OCCUPA NICE'A ; SI MARITA VEDUVELE GRECILORU DUPA SOLDATII SEI

IV. Prin acestea regulamente si institutiuni militari, Orhanu vedindu-se cu armata númeroasa, se determina a cuceri cetatea Iznik séu Nice'a. Elu o impresorá anca in acelasiu anu ; si, redusa la estremitate, parte prin assediu continuu de mai doi ani, parte prin

fóme si pestilentia, ea a fostu constrinsa a se suppune gratiei lui Orhanu. Deputatii locuitoriloru d'in cetate se prezentara inaintea acestui principe rogandu-lu se le accórdé viéti'a si se le concéda a se poté retrage la Constantinopole. Orhanu prin unu simtiu de generositate neasteptata, le permise nu numai de a se poté retrage cu viéti'a, ci de a 'si lua cu sine atátu-a avere cáta voru poté duce. Niceanii, miscati de atátu-a clementia a lui Orhanu, preferira a remané liberi in possessiunile si casele loru, si a se face de buna voia tribulari imperiului ottomanu. Asia Orhanu intra in Nice'a la anulu Hegirei 730. Aici unu altu spectaclu se presentá. Femeile greciloru, morti prin fóme séu feru, vinu inaintea lui Orhanu, si 'si plangu starea veduvita in care au remasu. Elu ordina indata curteniloru si nobililoru sei a le lua de soție, si a le tracta cu stim'a cu care se tractéda femeile musulmane. Cu modulu acesta, elu provediú cu barbati pe o multime de persóne desolate, unele de clasa nobile, altele de conditiune mai mediocra, si totodata facú totu atáte proselite pentru legea mahomedana. Faim'a despre generositatea lui Orhanu si umanitatea sa facie cu supusii s'a latitu ca fulgerulu in tóte tierile vecine; in cátu nu numai niceanii, deintre cari multi fugisera de fric'a obsidiunei, ci multime de locuitori d'in alte cetati si sate, unde nu ajunsesera anca armele turciloru, veniau in masse la Nice'a. Asia Nice'a in mai puçinu de unu anu deveni atatu de impopolata, in cátu parea ca ar disputa prioritatea Constantinopolei.

CUPRINDE CASTELLULU KENLUC ; SI FUNDÉDIA SCOLE A. I. CHR. 1354.

- A. 734  
I. C. 1334
- V. La anulu Hegirei 734, Orhanu dupe obsidiune vigorosa de unu anu intregu, cuprinde prin capitulatiune castellulu Kemluc, care prin natura si arte era bine fortificatu. Othmanu, tatalu lui Orhanu a tentatu mai de multe-ori, dar' totdeauna in vanu, a ocupa acestu castella. In anulu Hegirei 736, Orhanu a statu in pace, si a fundatu in Prus'a o noua Moschëa, academia si unu spitalu: tóte edificie intr'adeveru regali. In specialu academi'a, care è fundata intr'o monastire, ajunsese atatu de celebra pentru artile liberali si professorii ei illustri, in catu o cercetá multime de studenti de
- A. 736  
I. C. 1336

prin Arabi'a si Persi'a ; si aceste popóra, ai caroru docti treceau pen' acumu de magistrii lumei, nu credea ca ar fi nedemnu de ei a se face discipolii otomaniloru.

DEBELÉDIA PE GRECI IN ASI'A ; PE PRINCIPII MUSULMANI II CASTIGA PRIN POLITICA

VI. Orchanu, dupa-ce prin arme a ocupatu dela greci cetatile si tierile memorate mai in susu, omu astutu si bunu politicu precumu era cunoscutu de toti, incepú se face planuri cumu ar' poté uni cu tierile sale inca si restulu aceluor provincií asiaticé, cari erau supuse mai multoru principi musulmani, si cari mai remassera anca d'in imperiulu selgiukianu. Elu face inceputulu cu tierile lui Adgilanbeg. Acestu principe morindu a lasatu dupa sine unu singuru fiu in etate fórté tenera, cu numele Casimbeg. Orchanu sub pretestu ca elu 'i ar fi parente adoptivu si protectoru, ilu luà la sine si ocupà tóte provinciile. Tursonbeg, unu altu principe teneru, urmandu exemplulu acestuia, de buna voia donà elu însusi sceptrului ottomanu cetatile Aidingik, Minas, Balikesre, Bergame si Ermid. Cele mai de aprópe in ordinea acestora era cetatile Ulubad, Cublius si Eblius. Acestea pana atunci mai recunoscea supremati'a greciloru, au fostu in sa supuse prin forti'a armeluor. Michalcea, fiulu Kiramastoriei, nobila matróna, intimidatu de exemplulu veciniloru sei, se da vasalu Sultanului cu tóte staturile patrimoniali, pe care turcii de la numele seu le numescu pêné in diu'a de asta-di Muchalici. Intr'aceea se escà cërta intre Tursonbeg si intre fratele seu Hagilbeg ; celu d'antaiu, dedicandu cetatile sale imperiului ottomanu, si vrendu a'si impliní promissiunea, le offere in realitate lui Orchanu ; alu doilea se oppuse. De aci se aprinde bellu intre ei, si recurgu la arme. Hagilbeg simtindu-se mai slabu, paraseste lupt'a si se inchide in cetatea Bergam. Orchanu se folosese de cërta'a intre frati si le ocupa tier'a. Elu' cu cunoscut'a lui ipocrisia, le díse : « Nu é dreptu nici « permisu dupa religiunea mahomedana, cá pentru cërta'a intre doi « frati se se verse nici macar o singura picatura de sange musul- « manu ; si este pecatu a se certa cu arme pentru lucruri, ce se « potu decide prin lege ». Dreptu aceea ordina la amenduoi fratii, cá se se intrunésca sub murii dela Bergam, si se se impartia averea-

parentésca după prescripțiile legii în părți egale. Și unul și altul s'a mulțumit cu această sentință. Ma la întâi'a vedere, Hagilbeg prefacându-se că vrea să 'mbrăciosie de pe fratele său, îl strânge cu o dardă prin inimă, și Tursonbeg cade mort înaintea intermediarilor trimisi de Orhanu. Hagilbeg, ca un altu Cain, cuprins de orrozul faptei sale, nu știa de cine să tremure mai mult, de poporul său, sau de Orhanu. Cu toate acestea se determina a închide porțile cetății și a-și susține cauza cu arm'a în mână. Dar' toate în van. Cetățianii detestând o faptă atât de neagră, și nevrând a atrage asupra lor just'a vindictă a lui Orhanu, au prins pe Hagilbeg și l-au dat împreună cu cetatea în mâinile Sultanului. Hagilbeg, după o viață miserabilă de doi ani în închisoare, a murit în Bursah. Principele de Ulubad nu avu șortă mai bună: acuzat prin calomniile că ar' voi să se revolte, el își pierdă viața. După aceea toată provinci'a Carasus d'împreună cu cetatea Ulubad, recunoscu de suveran pe Orhanu. Toate aceste evenimente s'au petrecut între finele anului 737 alu Hegirei sau 1337 de la er'a creștină.

#### MAI MULTE CETĂȚI SE UNESCU IMPERIULUI OTTOMANU

A. 738  
I. C. 1338

VII. Pe la începutul anului 738 alu Hegirei cetățile maritime Anahor și Emrud, cari erau încă sub deplorabil'a dominație a creștinilor, informându-se de preparativele lui Orhanu de a le ocupa cu arma, au voit mai bine a cere clemența acestui principe și a se supune de bună voie, de câtă a se espune furorului său prin o vană rezistență. Exemplul lor au atras și pe alte mai multe cetăți și castelle, și s'au încorporat și acestea imperiului otomanu.

#### ORHANU TRĂMITE PE FIULU SĂU SOLIMANU ÎN EUROPA

VIII. Atâtea victorii urmate una după alta în Asia, în loc să satisfacă ambițiunea lui Orhanu, ele pareau că o ațîța și mai mult. Domnu a toată Bithynia, el începu să se gândească la alte cuceriri; și încă în același an 738, trimise pe fiul său Solimanu să se cerce a trece în Europa, dându-i pe cei mai experimentați capitani de pe același timp,



precumu Acebeg, Gazifazil si Ornusbeg, séu precumu 'i numescu alti scriitori Gazifaril, Iacubgebeg si Mihalbeg (3). Solimanu, luandu cu sine 80 de feciori totu alesi, sub pretestu ca merge la venatu, descinse pe nesimtîte pene la tiér'a Aidingik spre a visita tiermurile marel' asiaticé. Dar', fiindu-ca prin edictu publicu alu imperatului dein Constantinopole, confirmatu si de ceialalti principi crestini, era interdîsu sub pedépsa de mórte a trece, fia si numai cu simpla luntre, pe costele Asiei, precumu era interdîsu sub aceeaasi pedépsa unui turcu a trece in partile Europei: asia necesitata, matrea inventiuniloru, invetia pe Solimanu ca se lege pe besici de bou doue luntree cu grumazii un'a de alt'a. Pe un'a de aceste se puse elu insusi intr'o nópte la luna frumósa, si trecù mai fericitu de cumu sperá, dela unu satu d'in Asi'a la castellulu Hami in Europ'a. Cu modulu acest'a 'si trecù Solimanu si ómenii sei; si inainte de tóte prinsera pe unu tieranu care le aratá una cale subterana, pre unde se póta intra in cetate. A ceea nu avea nici macaru custodia, si tóta lumea dormiá, candu Solimanu, intrandu pe nesciute cu ómenii sei, pune man'a pe toti locuitorii si ocupa cetatea. Elu inse vediendu ca este mai consultu a tracta mai bine dulce decatu aspru cu ei, asia se portá fórte omenesce cu ei si le jurá, ca 'i va lasa liberi si le va face inca si daruri considerabili, déca vreo-cativa dintre densii carii se pricepu la artea navigatiunei, voru duce in Asi'a vasele ce erau in porturile de la Balair si Akcilimanu. Cu modulu acest'a, Solimanu câstigá animile locuitoriloru, si in câte-va

(3) *Michalbeg*. Scriitorii crestini nu spunu nimicu certu, nici despre nascerea nici despre sortea acestui Michalbeg. Din contra istoricii turci dicu ca elu descende dela imperatii de Trebizonda (póte d'in famili'a Comnéna), si adaogu cá abjurandu legea crestina si trecundu la mahomedanismu, Orchanu intr'atátu ilu iúbia, in cátu nu facea nimicu fara a'lu întrebá pe elu mai ántáiu. In Adrianopole se vede pene in diu'a de asta-di unu podu frumosu de pétra preste riulu Art'a, edificatu de fiulu seu, care cá si parintele se numiá Michail; acestu monumentu a conservatu péné asta-di memori'a auctorului seu, cá ci elu se numesce Michalogli Koprissi, adeca podulu fiului lui Michail. N'asiu poté affirma cu securitate ca Michail ar' fi d'in sange regale; dara numele de Michael nu ne lasa a dubita despre religiunea sa de mai inainte. Io nu'mi aducu aminte cá turcii se dea acestu nume la altulu, decâtu la archangelulu Michail; si la acestu Michal aci. In Alcoranu se scrie Mikail; dar candu vorbescu séu scriu catra crestini, ei dicu Michal.

óre trei mii de turci au fostu transportati d'in Asi'a in Europ'a. In diu'a urmatória surprinse castellulu Liasabonia; ilu provediù cu cele necesare pentru viétia si cu garnisóna, dandu'lu in grija lui Acebeg, dela care acestu tienutu se numesce pênô 'n diu'a de astadi Aceovasi (4).

#### SOLIMANU OCUPA GALLIPOLEA

Geliboli séu Gellipolea 'lu oprì cevasi in progressulu invingeriloru sale. Gubernatorulu acestei cetati, pe care scriitorii turci ilu numescu Callacomus, chiamandu la arme pe toti tinerii de prin pregiuriu, se resolvì a se oppune cu energia lui Solimanu. Lupt'a a fostu lunga si dubiôsa; in urma, Ottomanii superiori in numeru si in curagiu, au invinsu, si au fortiatu pe greci a lua fug'a si a se inchide in cetate. Solimanu a vediutu ca n'o pôte lua prin asaltu fara a perde multu sange, asia se determinâ a umilì pe inamicu prin obsidiune si prin fôme. Aduce garnisónele d'in castellele degiá cucerite, inchide Gallipolea d'in tôte partile, si nu lasa se intre nici victuatii nici ajutoriu. Gubernatorulu si garnisón'a se tieneau cu curagiu si aparau cetatea cu tóta bravur'a possibile. Dara in urma, fatigati prin lunga obsidiune, debilitati prin desele assalte, si storsi anca si mai multu prin lips'a de victualii: au capitulatu la anulu Hegirei 760. Cu Gallipolea au cadiutu in potestatea turciloru tóta provincia Chaireboli, séu Charipolis (5). Se dîce ca imperatulu greciloru, audiendu de capitulatiunea Gallipolei, care cu dreptu cuventu se considerâ de chiei'a nu numai a Constantinopolei, ci a Europei intregi, ar fi dîsu ca din batjocura, ca turcii n'au cuprinsu alta decâtu o cocina de porci si o cana de vinu (6).

A. 760

I. C. 1359

(4) Campulu lui Acce. *Tr. Germ.*

(5) *Chaireboli*. Pare a fi Cristopole, unde Gregoras dice la cartea VII. capu 6. sect. 3., ca imperatulu Andronicu voindu a inchide trecerea catra Macedoni'a, a construitu unu metru care se întinde dela mare pên' la culmea muntelui vecinu, numitu la turci Despot ialtsi. Me miru dar, de unde pretinde Ion Duns, că Cristopole la turci se numesce Ianboli, candu Ianboli este cetate in Thraci'a, situata pe tîermii fluviului Tunge, la pol'a muntelui Eñnu, cá la sieptedieci mile de la Philippopole.

(6) Face allusione la numele unui castellu, pe care l-au ocupatu turcii si care se numia Staulu de porci. *Tr. Angl.*

## ORCHANU TRĂMITE PE FIULU SEU MURADU ÎN EUROPA

X. În anul următoriu, Orchanu trimite o a două armată în Europa sub comandă a fiului său Muradu. Frații și intrunesc fortiele și se luptă cu puteri unite. Solimanu cuprinde Malgara și Ibsalamulu, până când Muradu ocupă castelul Epibatos, cale de diece ore de la Constantinopol. De aici Muradu merge și impresora cetatea fortificată Ciorlu seu Tyrilos, situată între Constantinopol și Adrianopol. Locuitorii încredințați în forța cetății, tare prin natura și arte, desprețuiesc armele otomanilor și nu numai refuză a se pleca sub condițiile onorabile propuse de Muradu, ci anca facu vigorose erupțiuni, ucidând multe mii de inimi, și-i bată adeseori de sub zidurile cetății. În urma cutropitului mai mult prin numărul celui mare al otomanilor decât învinsi, fuseră tăiați toți până la unu. Muradu după ce cucerește cetatea, voind a se răzbuna pentru sângele versat, dă ordin ca se o derime și se o asemene pământului, așa în câtă asta-di abia se mai pot vedea unele urme ale ei. Acestu act de crudelitate, atât-a terrore a bagat în locuitorii din Pirgos, urbe situată între Adrianopol și Ciorlu, în câtă parasindu-și casele au lasat cetatea pradă inamicului. După aceste cuceriri, Muradu acoperit de lauri se întorse cu armata sa în Asia, și Solimanu rămase cu trupele sale în Europa.

A. 761  
I. C. 136J

## SOLIMANU CADE DUPE CALU ȘI MOARE

XI. Acestu an, pe câtă a fost de fericit pentru imperiul otomanu, pe atâtă fu de fatal pentru sultanul Orchanu. Solimanu(7) fiul său, sub pretextul de a se venător, scotindu-și oastea spre a-i face reviză și a o exercita în arme după dăinșă osmanilor, pe cândă calarimea aruncă cu dardele și dă cu săgetile, calul său spa-

(7) *Solimanu*. Gregoras pare a-lu onora cu titlul de cap și conductor al Troianilor, cândă la cartea XIV. cap. 2. sect. 2. ne spune că a-lu luat de soție pe fiica lui Ion Batatzes, și că elu a fost care mai antaiu a trecut din Asia în Europa; și în adeveru că turcii nu mentionă pe nici unu care se fă trecut înainte lui Solimanu în Europa.

riatu ilu rafi, si trantindu'lu de unu arbore ii franse pitiorulu in doue, dupa care cadiu atatu de greu, incatu remase indata mortu.

ACCEBEG OCCUPA CETATEA DYDOMOTHYCON ; DAR' ORCHANU O RESTITUIE  
LOCUITORILORU EI

XII. Orchanu cuprinsu de durerea perderei atatu de repentina aiubitului seu fiu, cadiu intr'unu morbu incurabile, care in scurtu timpu 'i causà mórtea. Nevrendu inse a paré ca mórtea fiului seu si morbulu propriu ar' fi stinsu in elu tóte cugetele bellice, tramite pe Acebeg in fruntea unei armate numeróse cu ordinu de a cuceri cetatea Dydomothycon. Gubernatorulu esise pe murii cetatiei spre a lua aeru, candu Acebeg se apropia pe neasteptate; puse man'a pe elu si ilu duse in captivitate; dara nascutu d'in famili'a imperatorulu greci, elu nu putea suferi dur'a captivitate si 'si cumperà libertatea cu predarea cetatiei. Orchanu inse miscatu de rogarile unui principe crestinu, amicu bunu alu seu, restitui cetatea vechiului ei possessoru. Acestu amicu era Ioanu Cantacuzenu, care inainte de a ocupa tronulu, isi maritase fiic'a sa cu Orchanu.

MOARTEA LUI ORCHANU SI CARACTERULU SEU

XIII. Morbulu causatu prin mórtea fiului seu, rodea in continuu la corpulu befranu aiu lui Orchanu, si crescea d'in di in di, pêně 'n urma mori in acelasiu anu, duoe luni dupa casulu fatale alu fiului seu. Elu fu immormentatu in Manastir seu monastirea d'ii Prus'a (8).

(8) *Manastir seu monastirea d'in Prus'a.* In Prus'a seu Bursah era o vasta monastire, despre care se spune ca pe timpii imperatorulu crestini incapeau cinci mii de monachi; asta-di è transformata in giamia seu templu, si'si tiene numele vechiu de monastire. Turcii narrédia lucruri surprindietórie despre acesti monachi intr'o carte intitulata Iacobi Madianu. Ei dicu intre altele, ca monachii aceia nu mancà decatu câte-o oliva seu smochina in siepte dile, si ca d'in inaltínea muntelui Olímpu, numitu la turci Kiesish Daghi, seu muntele calugariloru, ei sborá prin aëru pe de-asupr'a marei Marmora pên' la beseric'a S-ta Sophia, in Constantinopole. Candu vre-unu crestinu ar voi se traga la indoiéla veritatea acestei naratiuni, turculu o probédia, cumu? dicendu, ca asiá este scrisu in carte; si elu crede ca atát'a è destulu. In generalu? neinvetiati turci credu ca nu póte fi falsu ácea ce è scrisu in cartile toru. Proba despre acésta crédulitate este urmatóri'a istórióra curiósa, care s'a petrecutu pe tim-

A traitu siepte-dieci de ani (9), d'între cari a domnitu 35 du-

pulu meu in Constantinopole, si care credu că nu e in contradicere cu scopulu meu, deca o voui aduce aici ca proba a credulitatei lor. Sub Sultanulu Mustafa, fratele imperatului de acum Achmedu (\*), era in Constantinopole patriarchu grecescu unu anume Callinicu, omu destulu de invetiatu in grecesce, prelatu de purtare irreprobabile. Miuteveli seu procurorii moscheei Sultanei Valida (\*\*) ilu provocă neincetatu că se platésca interesele dupa banii cari detoria besericeei. Patriarchulu nu avea banii, si se rogă de acesti collectorii se astepte péné luni in septeman'a viitória. La terminulu pusu, colectorii vinu, si insistu mai multu că se platésca banii. Patriarchulu mai cere o septemana; atunci cellu mai betranu d'între colectorii i dise: «Ce sunt aceste minciuni, Patriarchule?! Cartile nóstre ne invétia, si noi credemu fórte, ca monachii vostri d'in betrani nu numai se inliorau de peccatulu minciunei seu de orice alta fapta rea, ci anca ajunsesera la unu gradu atátu de inaltu alu virtutiei, in cátu ei sborau prin aëru, si treceau d'in muntele Olímpu d'in Bithyni'a (ei intelegea muntele Olímpu d'in Bithyni'a, éra nu pe celu d'in Grecia) péné la S-ta Sophia in Constantinopole si inderetru; si ca ei faceau si alte minuni, cari intreceau tóta puterea omenésca.» Patriarchulu, cumu era omu glumetlu, rresponse; «Nu numai monachii nostri cei betrani au facutu aceste minuni; le facemu si noi pe tóte dilele. Eu anca sboru de aici de multe-ori la Pera (le vorbiá in palatulu seu d'in Phanaru). Dar' eu mai bucurosu sboru dupa apusulu sórelui, si nu prè susu, cá se nu me védia multimea, si se'tui impute ca sunt unu impostoru seu magu.» «Nu v'amu spusu — replicara turcii — că acelea sunt scrise in cartile nóstre, si in cartile nóstre nu sta alta decátu adevéru.» Cu tóte aceste, trebuie se marturisimu că nu toti turcii credu asia. Intr'unu poporu asia mare sunt multi ómeni luminati cari nu credu tóte câte sunt in Alcoranu; numai cátu nu cutedia se spuna in publicu ceea ce cugeta ei. Contrariulu se adevéresce prin urmatori'a istoria. Eu intrebaiu odata pre doctulu turcu Saadi Effendi, carui singuru amu de a multiamu totu ce sciutu turcesce, cá elu, cá matematicu mare ce este, si atatu de amblatu in sciinti'a democratica, cumu póte se créda, cá Mahomedu a taiatu lun'a in duóe, si cá a prinsu in maneca sa diumetatea care cadea d'in ceriu? Elu imi rresponse: «Dupa cursulu naturei, acést'a este impossibile; ba este chiar in contra principiiloru naturei. Dar, acestu miraclu este scrisu in Alcoranu cá fapta; asia renuntiu la ratiune, si me submittu credintiei. Cá-ci — adaóse elu — Dumnedieu póte face totu ce voiesce.»

(9) *Siepte-dieci de ani*. D'in numerulu aniloru vietiei lui Orchanu, se póte proba cáti ani a domnitu elu. Cá-ci, deca a fostu de 35 de ani candu a successu lui Othmanu, parintelui seu, si deca a traitu 70 de ani: atunci é fórte claru, ca elu a trebuitu se domnésca 35 de ani. Pentru aceea, eu me miru cumu unii potu afirma, cá Orchanu a domnitu numai 22 de ani. Dara istoricii nu sunt de accordu nici asupr'a

(\*) La a. 171. candu auctorulu scriá acést'a istoria.

(\*\*) Valida Sultana é mam'a imperatorului regnante; cumu amu dice noi: domn'a mama imperatrice. Auctorulu tractédia despre acestu subiectu pe largu in not'a 36, la capu I. cartea IV. *Tr. Angl.*



pa calcululu lui Saadi. I-a successu in imperiu fiulu seu Muradu. Turcii n'au destule elogiuri pentru acestu imperatu alu loru. Ei îi lauda clementi'a, valôrea, dreptatea si liberalitatea façe cu seracii. Elu avea datin'a — dîcu turcii — de a conversa cu invetiatiu, si de a nu întreprinde nici-unu lucru importantu înainte de a le cere consiliulu. Elu mai antaiu a fundatu in onôrea natiunei sale Moschee, Giamie (10) Medrese (11) sêu scôle, si Imarete (12) seu spitale. Faci'a

causei mortii lui Orchanu. Unii dîcu, cã a cadiutu mortu de o sageta in obsidiunea de la Prusa ; altii, cã a peritu într'o bataia contra Tatariloru. Fora a mai insiste a-supr'a celloru ce amu disu, cã istoricii turci in affacerile loru interne merita mai multu crediementu de cãtu alti scriitori, voiu mentiona aci numai, cã ei toti suntu de accordu, cã Prusa fu ocupata in primul u anu alu domniei lui Orchanu ; prin urmare ar' fi ridiculu a cerca moartea sa acolo, unde a inceputu a domni. Apoi, eu nu cunoscu nici-unu istoricu, care se mentionedie de vre-o bataia între Orchanu si Sciti sêu Tatarsi ; prin urmare cade si acêsta opiniune, care cã si cea d'antaiu, n'are nici-unu fundamentu.

(10) *Giamie*. Templu turcescu, care are privilegiulu de a se celebra in elu rogatiuni-le de Vineria, numite Giume Nemassi ; ceea ce nu este permisu in Moscheele seu Metzidele mai mici. O giamia edificata prin vre-unu Sultanu se numesce *Selatin*, templu imperatescu.

(11) *Medresc*. Acestea suntu academie sêu scôle superioare, situate de comunu sêu chiar in curtea Giamiei, sêu aprôpe de ea. Suntu si alte scôle inferioare, numite *Mekteb* ; aici se instruiescu copiii in primele rudimente ale sciintiei. Persônele cari dîregu aceste academii se numescu *Muderis* sêu magistri de scôla ; ei au unu salariu anuale in proportiune cu venitul Giamiei de care se tienu ; de aci diferenti'a cea mare între salariile loru : avendu unii cãte trei sute aspri pe di, ér altii numai cãte sèpte-dieci. D in aceste scôle esu persônele cari se facu judecatori in cetatile principale si se numescu *Mevla* sêu *Mola* ; cei d'in localitatile de mai puçina importantia, se numescu *Kasi* sêu *Cady*, cari suntu cu totul de altu ordinu, si nu potu vjunge niciodata la unu rangu mai înaltu, cumu nu potu nici popii seculari sêu parochii. Dela *Mola* rangulu immediatu superioru este *Cadiulasker*, sêu judele armatei ; de acesti-a suntu numai duoi, unulu pentru Europ'a, care este capulu, si altulu pentru Asi'a. In fine cea mai înalta demnitate eclesiastica este *Mufti*, ceea ce însêmna : interprete alu legi. Deca voimu se comparamu aceste diverse auctoritati turcesci cu celle usitate la crestini, potemu dice cã *Mufti* è cã *Papa* ; *Cadiulasker*, patriarhu ; *Mola*, arhiepiscopu sêu mitropolitu ; *Cady*, episcopu (bine observandu, cã precum amu disu, elu nu pôte înainta la rangulu mai înaltu), si *Imam*, preotu. *Danishmend-i* se potu compara cu diaconii nostri.

(12) *Imaret*. Este casa edificata aprôpe de Giamia ; forma de ospitalu sêu ospetaria pentru primirea si ajutorarea seraciloru si caletoriloru.



lui era roșieteca, ochii albastrii, părul gâlbioru ; de statura midi-lo-  
cia, și corpul indesațu. Ceea ce se vede d'în portretul său copiatu  
de Levni celebî, s'eu pictorul de curte alu Sultanului, după unu  
vechiu originalu.

~~~~~

Sub durat'a domniei lui Orhanu, de la anulul 1326, p'ên' la a. 1360 au domnit în  
Europ'a :

*La Constantinopole* : Andronicu Paleologulu celu tineru, 1325—1354 ; Ioanu Palco-  
gulu, 1354—1384.

*In Occidentu* : Carolu IV., fiulu lui Ioanu regelui Bohemiei, 1246—1356.

*In Angli'a* : Eduardu III. 1326—1377.

*In Franca* : Philipu disu de Valois, 1327—1350 ; și Ioanu de Valois, 1350—1364.





# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU I. FIIULU LUI  
ORCHANU

ALU TREILEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU IV. DIN CARTEA I.

MURADU OCCUPA ANCYRA

I. Muradu (1) primulu cu acéstu nume, era de 41 de ani candu

A. 761

I. C. 1360

(1) *Muradu*. Déca ar suferi combinațiunea chronologica, eu asiu fi aplecatu a crede ca acestu Murad (\*) este un'a și aceeași persóna cu Amuriu, generalu de Lydi'a și amicu alu lui Cantacuzenu, pe care Gregoras atátu de frumosu 'lu lauda. Acestu scriitoriu inse spune că Amuriu a muritu la anulu 1348 dela Cristu séu '749 alu Hegirei d'in o vulnere de sagéta ce a primitu cu ocașiunea obsidiunei unui castellu edificatu de crestini pentru apararea cetatiei Smirna; ér numele lui Muradu a fostu cunoscutu in Europa, numai la anulu Hegirei 761, adeca un-spre-diece ani dupa mórtea lui Amuriu, candu apoi la anulu dupa mórtea parintelui seu a successu acestuia in imperiu. De aci trebue se suppanu, că Gregoras avuse in vedere pe vre-unu altu principe persianu d'in Asi'a, de acelasu nume cu Muradu, ale carui tieri necunoscute scriitoriloru turci, ori ca au trecutu la altii in lipsa de eredi, ori le-au inghititu vre-unu principe potente d'in vecinatate. Oři-cumu ar' fi, dar', pe catu de condamnabile a fostu nebuni'a lui Cantacuzenu de a se arunca in braçiale unui infidelu, care nu potea se 'i-bata inimicii fara a nu devasta tierile crestine, si prin acést'a a deschide mahomedaniloru calea spre Europ'a, chiar' atátu de laudabile este fapt'a

(\*) Murad dupa etimologia însémna dorinția séu vointia. *Tr. Germ.*

succese la tronulu parintelui seu ; elu eredisè si vertutile paterne. Indata la inceputulu domniei sale a luâtu numele de Chudavendighiar<sup>(2)</sup>, care in limb'a persica însêmna servitoriulu lui Dumnedieu, spre a convinge lumea despre inclinatiunile sale religiöse. Elu dede proba si despre eroismulu seu, suppunendu indata la inceputulu imperatiei sale cetatea Ancyra cu alte mai multe castelle de prin acelu tienutu.

#### APOI ADRIANOPOLEA SI PHILIPPOPOLEA

II. Dupà ce 'si consolidà in modulu acesta imperiulu in Asi'a, Muradu 'si întórse tôte cugetele spre afacerile europene. De aci anca in

lui Amuriu, care cu generositate fara parechia merge intr'adjutoriulu amicului seu si alu crestiniloru acestui-a, de si elu insusi nu'i tractà decatu de Ghiauri, adeca infideli. In adeveru, Amuriu conservandu amicitia inviolabile lui Cantacuzenu anca si in dile rele, elu merita tôte acelle elogiuri, cu cari anticii descriu amicitia lui Pilade si Oreste. Gregoras, pe care totdeauna cu stima 'lu citamu, ne-a conservatu in cartea sa XIII, una frumösa descriere a acestei rare amicitie. Cartea sa nu o are ori si cine ; pentru aceea credu cã facu bine, dëca voiu narrà aci unu esemplu. Cantacuzenu era incurcatu intr'unu bellu contra Triballiloru ; Amuriu vediendu pe amiculu seu espusu perichului, se determinà a'i merge intr'adjutoriulu si a'i assicura successulu. In capu de iërna trecu Dardanellele, si grabia intr'adjutoriulu imperatului cu arma-ta förte considerabile. Dar' timpulu reu si cãlile stricate ilu constrinsera a se oprì in Dydomothicon, unde era remasa Imperatös'a Irina cu câtiva ömeni de servitiu ; elu se asiedià in campulu liberu cu cortu'ile, si nu voiã se intre in cetate, nici se accepte comoditatile ce imperates'a i le oferìa ; ba, nu voiã nici macar a se presenta inaintea ei, de si ea dorea se 'lu vedea ; elu dicea, cã nu se cuvine a merge in visita la muierea amicului seu, candu acest'a nu este acasa, si cã este in contra legiloru amicitiei a gusta comoditatile victiei, candu amiculu seu se lupta cu necasurile in tiëra departata.

(2) *Chudavendighiar*. Cuventu persianu, însêmna servitoriulu lui Dumnedieu, séu devotatu lucrurilor divine. Nu se scie ce a potutu indemna pe Muradu a'si lua acestu nume ; atât-a è certu, cã și-i-a atribuitu atâtu pe acesta, câtu și alte mai multe (\*).

(\*) *Chodavend* in limb'a persica însêmna domnu, possessoru, mare principe *Chodavendi* Kar séu contrasu *chodavendicar* însêmna capu intreprinderiloru ; cã-ci Kar è intreprindere, afacere, lucru. Prin urmare, nu pôte ll dubiu cã Muradu prin acestu supra-nume a vrutu se'si dea insemnatate de auctoru si esecutoru alu lucrurilor mari. *Tr. Germ.*

acelasiu anu comisse marelui Veziru Etabeghi Schahin Lala (3), generalu pe câtu de prudente pre atat de valorosu, cá se treca cu armata usióra strimtórea dela Gallipole, si se atace Adrianopolea, ér elu ii urmâ indata cu oste multu mai numerósa. Inainte de a ajunge Sultanulu, vezirulu la primulú assaltu ocupase cetatea. Muradu audiendu acésta scire, si vediendu ca presentí'a sa nu mai este necessaria, se întórse cu trupele sale la Prus'a. Dara, pentru cá planurile sale se nu suferé vreo amanare, Murad denumi pe Ornus-beg de Begler-beg (4) preste Rumeli'a (5), adeca preste tierile sale cuce-

(3) *Lala*. Dupa etimologia insémna tutoru, epitrópu séu care tiene locul de parinte, carui ca si unui pedagogu se concedé grigea si instructiunea principiloru juni. Marele veziru alu lui Muradu I, a fostu mai ánteiu onoratu cu acestu titlu. Dupa aceea imperatoriú turci s'au dedatu, atátu in vorba câtu si in scrisu, a numi Lala nu numai pe marele viziru, ci si pe toti cei-áltri veziri mai inferiori, precum Lalam (\*) Ali Pasia si Mi Lala Ali Pasia. Se dá acestu titlu si lui Agasi (\*\*) séu comandantelu ieniceriloru, si la toti alti officiaru péné la Bostangi Baschi, séu capulu gradinariloru scraliului si péné la capu-portarii palatieloru imperiali, de si acesti d'in urma sunt officiaru de rangu multu mai inferioru. Comandantelu ieniceriloru se dá acestu nume d'in cauza cá au sarcin'a de a ingrigi de viéti'a fiiloru Sultanulu, ca sa nu'i omóre unchiu séu fratii; ér capulu gradinariloru, pentru-ca elu are de a ingrigi de palatele imperiali, mai alesu in absentí'a Sultanulu. Acestu d'in urma officiu la greci se numescé *Curopolatis* (\*\*\*) .

(4) *Beglerbeg*. Acestu cuventu insémna principele principiloru, precum *Schahin Schah* imperatulu imperatiloru. De si toti vezirii cu câte trei códe de calu au titlulu de Beglerbeg, cu acesta totusi sunt onorați mai alesu numai trei persóne, adeca: Rumeli Beglerbegi, beglerbegulu de Rumeli'a, care si are resiedinti'a in Sophi'a; Anadolí Beglerbegi, celu de Anatoli'a cu resiedinti'a in Cutahia, si Scham Beglerbegi, celu de Damascu, care residee in cetatea cu acestu nume. Acésta cetate in limb'a arabica se numescé Demeshk, vulgulu i dice Scham; de aci Schamí Seherif, santul Damascu.

(5) *Rumeli*. Turcii intielegu sub acestu cuventu Greci'a si Europ'a, precum si tóte provinciile europene de dependétiá ottomana. De aci beglerbeg vré se dica principele principiloru Greciei, séu *alu provinciiloru europene*. (†)

(\*) *Lalam*, *Mi Lala* insémna Lala meu. d *Tr. Germ.*

(\*\*) Candu i sóu si se adaoge la capetulu cuventulu, insémna ca cuventulu precedente esse in genetiua, precumu ieniceri Agasi, Ag'a ieniceriloru; Bostangi Baschi, capulu gradinariloru; Scham Beglerbegi, beglerbegulu Damascului etc. *Tr. Anglu.*

(\*\*\*) Pasia este titlulu consiliariloru intimi, gubernatoriloru si generaliloru. Pasia in generalu insémna superioru, si se da la superiorii servitoriloru inferiori. Veziru este ministru afaceriloru publice; numire ce se da consiliariloru de statu, gubernatoriloru si altóru officiaru mai inalti. *Veziri azam*, mare-veziru, este primulú officialu dupa imperatulu. *Tr. Germ.*

(†) A se vedé mai in susu not'a 20 la capu I. cartea I. *Tr. rom.*

rite în Europ'a, dupe-cè mai anteuî demândase supremului veziru, că cu ôstea sa atatu de victorioasă se strabata în laintrulu Thraciei. Acésia se întimplă cu atata celeritate, în cătu nu numai Filipopole, ci și Eskisagena și alte cetati învecinate luanduse dela greci, se încorporara la imperiulu otomanu.

## MURADU EDIFICA O GIAMIA

A. 761

I. C. 1361

III. În anul urmatoriu vedemu pe Muradu ocupandu-se cu trebile religiôse. Pênè aci sultanii nu aveau datin'a se mergea cu poporulu la rogatiunile publice, numite Nemas (6) Dara Mufti. Menla Fenari care pre langa dignitatea sa eclesiastica, portă anca și oficiulu de jude alu natiunei, nu putea se suferè acésa datina. Menla

(6) *Nemas*. Asia se numescu rogatiunile de tôte dilele, ce legea impune turciloru a le recita de cinci-ori în 24 de ôre. Sunt impartite precumu urmédia: *Sabah-Nemazi*, rogatiunea de demanétia; *Oile-Nemazi*, rogatiunea de amédia-di; *Ikindi-Nemazi*, rogatiunea dupa prândiu; *Achsham-Nemazi*, rogatiunea de séra; și *Iatzi-Nemazi*, rogatiunea de nôpte. Trei d'în aceste sunt tot-deauna la ora fixa, cea de demanétia, cea de séra și cea de nôpte; ér celelalte doué, *Oile* și *Ikindi*, se schimba dupa cumu diu'a è mai scurta sèu mai lunga. Pentru exemplu, în timpu de equinoctiu, rogatiunile de demanétia se facu înainte de 12 ôre dein nôpte, adeca în or'a înainte de resaritulu sórelui, ceea ce este demanétia între cinci și siese ôre; rogatiunea de amédia-di, la ôrele siese d'în di, ceea ce la noi este amédia-di sèu 12 ôre d'în di; rogatiunea dupa prândiu la noué ôre, sèu trei ôre d'în di la noi; rogatiunea de séra la 12 ôre, sèu siese ôre de séra la noi; rogatiunea de nôpte la 1<sup>1/2</sup> ôre dupa santitulu sórelui, sèu 7<sup>1/2</sup> ôre de séra la noi. Superstitiunea turciloru intru a 'și face rogatiunile punctualu atātu este de mare, în cătu dèca ar' lipsi dela timpulu fixu, tienu că este inutile de a le mai recita; că-ci, recitate dupa or'a fixa voru trebui a le recita anca odata în Araf, adeca în purgatoriu. Ei credu, ca a recita rogatiunea de demanétia dupa resaritulu sórelui, cea de amédia-di la noué ôre, cea dupa prândiu la doue-spre-diece, cea de séra în nôpte, cea de nôpte spre reversatul dilei — ar' însemna a nu implini legea și a face lui Dumnedieu lucru neplacutu. Candu sunt în campania, sunt obligati a 'și face Nemasulu înainte de a intra în bataia; dar, dèca bataia este inceputa, sèu tiene preste timpulu fixu pentru rogatiuni, nemazulu se pôte întrelasa fara a pecatui, din motivu ca dupa opiniunea loru, ei nu potu face unu servitiu mai meritoriu și mai placutu lui Dumnedieu, decâtu a se luptă cu bravura contra crestiniloru. (Vinerile la Turci cari sunt că și duminecelè la noi, se distingu de celelalte dile prin aceea, ca mergu de siese-ori la Moschee, și recitedia totu de atâte-ori rogatiunile. A siese-a rogatiune, sèu additionala, ce cade pe acésa di, se pronuntia între resaritulu sórelui s amédia-di (\*), și se numesce *Salah-Nemazi*. *Tr. Angl.*

(\*) Adeca; între rogatiunea de demanétia și cea de amédia-di.



Fenari 'si puse în capu a reforma acestu abusu. Odata Muradu veni înaintea lui ca martoru într'o certa cauza ; Mufti (7), pontefice și jude;

(7) *Mufti*. Pórta si alte numiri composite, precumu ; *Mufti-zeman*, patriarchulu lumiei ; *Schetchul-Islam*, Capulu adeveratei religiuni ; *Sahibi-fetva*, domnulu sententieloru judecatoriesci. Elu este capulu întregului statu eclesiasticu, si persón'a de cea mai înalta auctoritate în imperiulu ottomanu. Că-cî nici Sultanulu însusi, déca v're se tréca macaru la parere de omu religiosu, nu póte dicta mórte nimerui, inca nici a'lu pedepsi trupesce, fara a avé mai întâiu opiniunea lui Mufti. Modulul cu care i cere opiniunea în tóte casurile și mai alesu în casuri criminali, este, ca 'i submitte o charthia, în care se cuprinde statulu faptei sub nume fictu, pentru esemplu : «Zahid, (parinte!) déca se póte proba prin martori buni, că Titus a lucratu contra porunciloru Sultanului si că nu s'a suppusu cu obedientia ordiuiloru acestuia ; se fia pe-«depsitu séu nu?» Mufti, dupe ce a cetitu acésta charthia, si a esaminatu casulu, subserie *Olur Asia*, séu *Olmaz Nu*. Candu inse Mufti are se decida si asupra modulu pedepsirei, atunci i se presenta o charthia în urmatorii termini : «Déca omulú scie ca calulu seu a perdutu potcovele si avendu timpu si midi-lóce séu comoditate de a 'i bate nuóe potcove, elu totási, fara a avé mila de animalulu seu, ilú mana descultiu pe cale grea si petrósa tóta diu'a pene ser'a : ce pedépsa merita unu domnu asia nemilosu. «Mufti va subserie : «*Belie se i se dea*». Si înadeveru ca legea ordina, *belie* în asemenea casuri. Turcii credu că la diu'a judecatiei Dumnedieu va judeca pe ómeni nu numai pentru faptele comisse contra ómeniloru, ci si pentru cele contra animaliloru, precumu si pe animalu care a pecatuitu contra altui animalu. Dupa pronuntierea sententiei lui Dumnedieu : tóte-animalile voru muri érași, si se voru întórce în pulbera de unde au esitu ; inideli voru trece la pedépsa eterna ; musulmanii cari au facutu fapte bune, voru avé fericirea eterna ; ér acei musulmani, cari voru fi facutu pecate în vióti'a acésta, se voru pedepsi în proportiune cu peccatele loru pe timpu mai lungu séu mai scurtu în Araf séu purgatoriu, si dupa aceea voru fi admisi în sinulu fericirei eterne. Că si Sultanulu, de asemenea toti turcii sunt obligati prin lege a cere consiliulu lui Mufti în tóte causele, în acelea eclesiastice séu civili, si mai alesu candu e cestiunea de pace séu de bellu. Reverenti'a din afara ce se dá lui Mufti este asia de mare, în cáta Sultanulu însusi candu vede că vine la densulu, se redica de pe scaunu și merge siepte pasi înaintea lui ; si numai lui i este permisú a saruta úmerulu stangu alu Sultanului : pe candu supremulu veziru numai arip'a vestmentulu cu cea mai profunda reverentia o póte sarutá ; si Sultanulu numai trei pasi face mergendu înaintea lui. Ricaut dice, că Sultanulu dá lui Mufti urmatoriu titlu : «Tie Ezzahid, care tu esci celu mai sapiente între sapienti, si care tóte lè scii ; celu mai excellente între escellenti, care te ab-«tieni de totu ce este interdisu ; sorgintele virtutiei si alu adeveratei sciintie ; eredi-«tariulu doctrinei profetice si apostolice ; resólvitoriuulu problemelor credintiei, re-«velatoriuulu capetelor adeveratei credintie ; chiei'a thesauriloru adevéruulu ; lumi-«narea allegorieiloru dubiése ; întaritu prin grati'a supremulu Legislatioru si Con-«servatoriu alu genulu umanu : Dumnedieu preainalta, se 'ti conserve virtutile în «eternu !» Tóta acésta reverentia potea ndinióre se purcéda dein sentimentu si con-

il recusà cá pe unulu ce nu merita crediementu. Sultanulu mirandu-se de acea procedura neusitata, întrebà, care se fia caus'a ; éra Mufti 'i respunse : « Cuventulu vostru cá imperatu este sacru, si nu « pôte fi suppusu la nici-o dubietate ; dar inaintea justitiei n'are « nici-o valóre, fiindu-ca vine dela unu omu care n'a fostu anca nici- « odata la rogatiunile publice cu ceialalti musulmani » (8). Muradu se aretè ca'i pare reu de celle trecute , si pentru espiarea acestei errorì dède ordinu a se edifica in Adrianopole o giamia spatiósa in faci'a palatului imperatescu. Acésta Giamia se numesce pênè in diu'a de asta-di Muradiè (9) dela numele fundatorului seu Muradu.

vingere interna ; asta-di inse nu mai este alta decâtu o simpla formalitate. Cá-ci déca Mufti interpreta legea, sèu pronuntia vre-o sententia precum nu place Sultanului, ilu destituie immediatu, si 'lu inlocuiesce cu altulu mai promptu a se pleca. Si déca are nefericirea de a fi convinsu cá tradatoriu sèu de alta crima grava, pôte fi sicuru ca mortariulu e alu lui, in care 'lu punu si 'lu pisèdia in bucati, pene ce 'si da sufletulu. Acestu mortariu facutu anume pentru acestu scopu, se conserva in carcerile de Siepte-turnuri in Constantinopole.

(8) *Musulmani*. Acest'a è unu cuventu coruptu d'in Musliman, Misliman sèu Miusluman ; assemenea si Miuslurman. d'in care s'a formatu mai departe Biuslurman. Musulman insemna, care are credintia pura si nefalsificata, sèu cumu amu dice no i *orthodoxu*. Cuventulu *Iman* este espresiune generica de toti acei-a cari observa religiuña lui Mahomedu dupa riturile si ceremoniele regulate prin cei doi santi mari ai turciloru, Imam Azem si Imam Shafi. Cari nu se conforma acestoru rituri, sèu 'si prescriu si introduc altele, se numesce *Mechebi*, ritualisti, eretici ; sèu Kifarin, infideli, precumu sunt considerati persianii ; sèu *Raftssi*, care insemna ce-va mai reu decâtu infidelu. De aci turcii musulmani dicu ca Dumnedieu pôte se 'si intinda misericordia sa asupr'a infideliloru, precumu sunt crestini si iudei, dara nici-decumu asupr'a rafziloru, ale caroru pecate sunt pe de siepte-dieci de ori mai scarnave in ochii lui Dumnedieu decâtu ale acelora (\*).

(9) *Muradiè*. Adeca templulu lui Muradu, cá si *Suleimaniè* templulu lui Solimanu, *Muhamediè* templulu lui Muhamed etc. Este o prerogativa rezervata numai imperatoriloru, de a 'si poté da numele la vreo giamia sèu templu. Nici chiar marele veziru, n'are acestu privilegiu ; si ori câtu de mare si pompósa ar' fi giamia ce ar' edifica elu din devotiune, ea totusi nu se va poté numi, p. e. *Mustafiè*, templulu lui Mustafa. Cu tóte aceste, sunt unele temple vechi, cari au conservatu pênè asta-di numele fondatoriloru, de si aceia n'au fostu Sultani. Asi'a se dice anca si asta-di *Davud Pasia giamisi*, si *Ali Pasia giamisi*. Aci inse trebuie se se adaoge cuventulu *giamisi*,

(\* *Islam* la turci insemna suppunere lui Dumnedieu si imperatorului, ori credintia adeverata. Deací se deriva *Muslim*, dreptu-credintiosu, si in pluralu *Misliman* in limb'a arabica si *Musliman* in cea persica. De aci s'a derivatu apoi, in modu coruptu *Musulman*. *Tr. Germ.*

## INSTITUIŢIUNEA IENICERILORU

IV. Anulu Hegirei 763 este memorabile pentru înfiinţarea corpului militar, numitu Ieng-iceri. Ornu Beglerbeg alu Rumeliei, dupa ce a cuprinsu Ipsala si Malgara, si devastase tierile vecine prin focu si feru, au adusu d'in acelea multime nenumerabile de captivi. Atunci Cara Halil Pasia (10), marele veziru, vedindu acésta multime de captivi, se folosese de ocaziune si dice cá d'in gluma următoarele. « Lanoi se dice de comunu cá tote spoliile sunt ale imperatului. Io vediu cá nu este asia Éca atăti-a captivi, si nici unulu « nu è alu imperatului. Io credu ca ar fi nu numai justu, ci si de « folosu, a pune pe câte-unu fidelu Agavat (11) la strimţórea dela « Gallipole, care se ia in numele Sultanulu pentru servitiulu acestuia « pe totu alu cincilea captivu : cu modulu acestua imperatulu ar « avé si la curte si in armata pe cei mai frumosi si mai robusti « ómeni ». Muradu luá glum'a vezirului in seriosu, si 'i ordiná ca consiliulu pe care'lu dete se'lu si aduca la indeplinire. Preste puşinu

A 763

I. C. 1362

ceea ce nu è necessariu candu se vorbesce de *Selatin*, séu de temple fundate de Sultani. De asemenea, Sultaniloru nu è permisu a'si da numele la alte edificie, decatu numai la *giamé*. Asia, pre cátu imi aducu aminte, nu este nici-o urbe, care se fia portatu numele Sultanulu fundatoru. Esceptiune este un'a fundata de Othmanu, primul imperatu alu turciloru, care 'si tiene si asta-di numele de Othmangick. Despre acést'a voiu avé ocaziune a vorbi mai la vale.

(10) *Kara Halil Pasia*. *Halil* este numele propriu alu acestui pasia. Cara însémna negru. In generalu, ómenii cari sunt mai negri la façe de cátu alții, au datin'a de a'si apropria acestu nume; precumu Cara Muhamedu, Cara Hasen, Cara Mustafa pasia etc. Acestu Halil pare a fi totu acela pe care istoricii crestini ilu numescu Chairadin si Caratinus; cá-ci nu è altulu cu acestu nume la turci, care se fia ajunsu celebru, decátu numai renumitulu admiralu alu lui Solimanu, pe care inse crestini de comunu ilu numesc Hariadenus Barbarossa.

(11) *Agavat* séu mai vulguru *Agalar*, este pluralulu singularulu *Aga*, si însémna proprie *domnu*, terminu usitatu pentru a esprime respectulu catra o persóna. Dará candu è vorb'a de Dumnedieu, nu se servescu nici-odata cu terminulu de *Aga*, ci'i dicu *Rebb*, terminu sacru, care numai lui Dumnedieu apartiene si nici-odata fapturiloru sale. Cuventulu *Aga* in sensu mai speciale se da unoru oficiari dela curte séu dela armata; precum : Ieng-iceriler *Agasi* séu generalu alu Ieniceriloru; *Sipahilar Agasi*, generalu alu Spahiloru séu alu calarimei; *Silahlar Agasi*, generalu alu infanteriei; mai este anca *Kistlar Agasi*, séu supremulu inspectoru alu femeiloru, care totdeauna este unu eunucu negru, etc.

apparù unu edictu publicu (12) in numele Sultanului, care ordiná executarea propunerii vezirului, dupa care se si formà d'in captivi unu corpu numerosu de soldati, totù omeni bravi si instruiti in arme; caroru in fine nu le lipsiá alta decâtu unu nume. Era pe acela timp unu turcu cu numele Hagi Bektash (13) renumit pentru minunile si profetiile sale (14). Acesta fundase pe acea classe de Dervisi (15)

(12) *Edictu publicu.* Muradu facuse o lege, cá d'in cinci captivi unulu se fia inrolatu la armata. Cu timpu inse, acésta lege a trecut in desuetudine, si 'i s'a substituitu unu altu decretu, care tienea, ca pentru ori-care sclavu espusu spre vendiare in Constantinopole se se platésca cinci taleri leonini. Acésta taxa, d'in caus'a numelui de cinci care revóca in memoria usulu vechiu cu totu alu cincilea captivu, se numesce pènc 'n diu'a de asta-di *Izpendgi*, adeca *D'in cinci*; cáci iz in limb'a persica insémná trasu sèu scoșu *d'in, si pendz* cinci. Unii turci scriu *Ispendz*. In urma necessitatile bellice cerendu inmultirea soldatiloru, s'a facutu o nuóa lege, care dispunea ca totu alu diecelea fiu de crestinu se fia inrolatu la Ieniceri, éra acésta lege a remasu in tóta vigórea sa pène sub Muradu IV., candu prin voi'a lui Dumnedieu, care avù mila de starea deplorabile a crestiniloru, ea fu abolita cu totul.

(13) *Hagi Bektash.* Primulu fundatoru alu unei clase de Dervisi sèu monachi la turci, cari dela numele seu se numescu Bektashi. Mormentuulu seu se vede áncã intr'unu satu pe cóst'a européna a Bosforului, numitu Beshiktash, nu departe de Galata; si este in mare veneratiune. Este permisu acestóru monachi de a se casatori si de a locui permanentu in cetati; dara prin legile institutului loru, ei sunt obligati a caletori departe prin tíera, si a saluta cu *Gazel* si *Esma* pe toti cáti intimpina. *Gazel* este unu cantecu de amoru, aplicatu prin allegoria la amору divinuu. *Esma* este invocatiunea de unu name alu lui Dumnedieu, de care ei numera un'a mie si unulu; si binecuentandu-i le dorescu fericire si prosperitate multa; acésta o esprimu de comunu prin cuventulu *Eivallah* (\*): tremínu de esclamatiune usitata intre luptatori, candu invinsulu vine si presenta invengétoriului ramur'a de finicu a victoriei; prin acésta vreu se arete cá se considera mai inferiori de cátu alti, si cá toti sunt mai mari de cátu ei. D'Herbelot dice ca Dumnedieu la Musulmani are 99 de nume, si cu numele Allah facu o suta. De aci este ca Tesbisk sèu rosariiele loru au 100 de margele, si la fia-care marga invóca unulu d'in celle o suta de nume alle lui Dumnedieu. Ei credu, prin o vechia traditiune, cá portile paradisiului voru fi deschise aceleia, care va invocá adese-ori aceste nume sacre; pentru aceea sunt multi intre ei, cari in continuu sunt ocupati cu recitarea rosariului. *Tr. Ang.*

(14) *Profetii.* Turcii au o singulara opiniune despre miracule si despre spunerea viitoriului. Darulu de a face minuni, dupa ei, è datu numai profetiloru, daru datu de la Dumnedieu fara nici unu meritu; ér' a spune viitoriulu, este datu la ori-cine se deprinde in fapte bune. In consecentia ei dícu, ca Mahomedu a fostu *Ochir Pergamber*, adeca ultimulu d'in profeti, si prin acésta vreu se díca, ca dupa Mahomedu este imposibile cá cine-va se mai póta opera miracole. Dara cá se predica viito-

(\*) Multa fericire si saetate de la Dumnedieu ! d. *Tr. Germ.*

care până astăzi sunt cunoscuți sub numele de Bectasé, luat de la același. La acesta tramise Muradu celt'a cea nouă formată d'în cap-

riulu, țienu ei, ca și-o pôte apropria totu musulmanulu bunu, prin deprindere continuă în șapte bune, în virtute, prin umiliatiune și postu. Cei cari au *adjunsu la acestu* gradu de perfectiune, se numescu *Veli*, în pluralu *Evlîâ*, binecuvântati, santi, amici ai lui Dumnedieu, séu *Veliullah*, bine-cuvântati de Dumnedieu. Despre acesti ómeni se crede că potu fi d'într'odată în două séu în mai multe locuri, cu corpulu pentru esemplu fiindu în Constantinople, cu spiritulu potu fi în Cairo séu în alta parte, și se scie ce se petrece aici; prin urmare ei credu ca acesti santi n'au necesitate de distractiune fizică, și ca, ce è mai multu, ei se bucura anca în acésta viétia de faci'a beatificatória a lui Dumnedieu. I numescu în generalu *Elîshmîshlerden*, adeca d'între cei perfecti, séu cari se bucura pe deplin de charitatea divină. Isaad Effendi, omu de mare sciintia, a practicat u catu-va timpu acésta austeră viétia, pene ce în urma într'atátu se debilitase, în câtu a fostu constrinsu a renunția la superstitiósese sale austeritati, și a chiama unu medicu pentru ași recupera sanetatea. Prin sciintia și cura deligenta a lui Siciniu, medicu renumitu pe acelu timpu în Constantinople, elu fu scapatu d'în gur'a mortiei.

(15) *Dervisi*. Dervisiu (\*) este numele comunu alu tuturoru calugariloru turcesci, de și ei differu unii de alții dupa clasa și dupa regulele loru. Mai însemnati sunt între ei Bectashi, Mevelevi, Cadri și Seiih. Despre *Bectashi* amu tractatu într'o nota precedentu (\*\*). *Mevelevii* isi au numele dela Mevelana, fundatorulu loru. Conformu regulamentulu loru ei se invertu câte două trei ore neîncetatu și cu atátu-a celeritate, în câtu abia li se pôte zâri faci'a sunt mari amatori de musica, atátu vocale câtu și instrumentale. Acésta d'în urma este o fluiera facuta d'în trestia de India, numita *Nei*, și dă unu sunetu atátu de dulce, cumu nu dă nici-unu altu instrumentu musicalu. În monastirile loru professi'a umilintia și paupertate, era candu ie face cine-va visita, nu facu distinctiune între persóne, i primescu pe toti, micu și mare cu assemenea respectu. Ei înainte de tóte inbiie pe óspeti cu cafea; era déca au venit pe drumu tinosu, le spala piciórele și călțiamentea. Pe óspeti cari pleca, îi petrecu în modulu celu mai obligatoriu până la pórtă, și mai la tóta vorb'a ori la periodu repetu cuventulu *Eivallah*, vrendu a areta atátu în portare, câtu și în vorba cele mai sincere affectiuni de modestia și umilitatea legata de profesiunea loru. — *Cadrii* isi maceródia (\*\*\*) corpulu d'în superstitiune singularu. Ei ambla în pelea góla, cu esceptiune de partea cópseloru. Se prindu de mana și jóca-siese óre în continuu, câteodată tóta diu'a, strigandu neîntreuptu și d'în tóte puterile *Hu, Hu, Hu*, unulu d'între numele lui Dumnedieu, pene ce facu spume la gura, i népédescu sudorile, și cadu ca smintiti și fora simtiu la pamentu. Marele veziru Kupruli séu Kiopçili Achmed Pasia aflandu de aceste jocuri nebunesci, dede ordínu a se suprime o secta su-

(\*) *Dervis* în limb'a turcésca și persica, ca și *Takir* în limb'a arabica însemna omu, seracu. În specialu inse, și un'a și-alt'a însemna calugaru séu monachu. *Tr. Angl.*

(\*\*) A se vedé mai în susu not'a 3. *Hod*.

(\*\*\*) A unge trupulu cu marga. Se prepara din varu și lutu, calce și argila și dă o colóre de castania. *Hodosiu*.



tivi, si 'lu rugà se le dea unu stégu (16) si unu nume, si se róge pe Dumnedieu, cá se adjute acestei trupe. Mergéndu soldatii la Sieichu

perstitiósá, care desonóra religiunea mahomedana; dar' indata dupa mórtea lui, sect'a érási a inviatu, si asta-di este mai numerósá de cátu ori candu alta-data, mai alesu in Constantinopole. — *Señahi* sunt adevérati vagabundi. Au si ei monastirile oru; dar' esiti odata de acolo, arare-ori séu nici-odata nu se mai intorcu, ci 'si petrecu totu restulu vietiei vagabundandu intr'o parte si intr'alt'a. Că-ci superiorii séu prelatii loru candu i tramitu d'in monastire, ii obliga se stringa anumite summe de banii sivictuali, si numai dupa-ce voru fi adunatu si administratu tóte aceste monastirei, se se póta întórce inderetru. Asia, candu unu Seiah ajunge intr'o comuna, merge in piatia séu in curtea unei Giamie, si striga cátu ilu prinde gur'a : *Ja Allah sen den besh bing altun isterim*, adeca : O! Dumnedieule, tramite-mi cinci mij de ducati, séu o mie mesurí de orediu etc. Si dupace a strinsu elemosina intr'o comuna, trece intr'alt'a si face aceeași meseria; si asia mai departe, pene ce aduna sum'a ce se cerea dela elu. Intre monachu indiani sunt multi cari apartienu acestei secte; ci percurgu tóta lumea mahomedana, si precumu sunt buni de gura, intretieuu pe poporu cu narratiuni placute despre curiositatile ce au vediutu si auditu in caletoriele loru; si asia cástigandu animile ómeniloru cari voiau a sci cele ce se petrecu in tieri straine, monachii capetau multime de elemosine. Acesti vagabundi indiani sunt spre mare greutate imperiului ottomanu, ceea ce lectorulu póte sè vedea d'in casulu urmatoriu, care s'a petrecutu pe timpulu meu in Constantinopole sub Solimanu II. In acele dile venise unu indianu, care dupa esteriorulu seu pareá mai multu unu curieru decâtu ambassadoru, si ceru a fi admissu in audientia la marele veziru Kíupruli Mustafa. Introdusu inaintea acestui-a, i presenta o chartia dela marele Mogulu séu precumu ilu numeseu turcii, Padischahulu Indiei; si-i díse cu graiu viiu : Domnulu meu a intelesu ca imperiulu ottomanu ar' fi in decadentia, si ca inimicii legei mahomedane se intarescu totu mai multu; pentru aceea, gelosu de religiunea sa, imi dete ordinu se'ti anuntiu in numele seu tie Vezírului, ca elu este gata de a'lu ajuta sau cu bani, sau cu óste, dupa cumu voru cere impregiarile. Respunsulu vezirului, precumu se díce, a fostu : Multiamescu fórté multu Marelui Mogulu pentru buna vointi'a sa catra ottomani, si me voiu adopera d'in partea mea a'i fi recunoscatoriu la tóta ocașiunea; dar' imperiulu ottomanu pentru presentu este in stare de a'si sustiené glori'a revindicata prin cucerirea Belgradului: si maiestatea sa indiana, déca pórtá ce-va interesu pentru Pórta, n'ar' poté se'i laca mai mare servitiu, decâtu interdícédu cersitoriloru sei (allusiune la monachii despre cari amu vorbitu) de a mai intra in regiunile ottomane.

(16) *Stégu*. Pe stégulu Ieniceriloru se vede una sabia cu duóe ascutisie in form'a fulgerului, si facia cu sabia é semilun'a in form'a unei cruci. Ei pórtá pe capu unu Kice, séu velu albu in form'a unei mănecé. Restulu imbracaménteloru este ca si la cealalta militia de infanteria.



(17) acesta puse manec'a (18) vestmentului seu pe capulu unuia d'între capitaniiloru, si pronunçiã cu gravitate urmãtoãriele cuvente: « Ieniceri (19) se fia numele loru ; faci'a loru totu-deauna se fia senina ; « victoriõsa man'a loru ; ascutiã arm'a loru , si sabi'a totdeauna « prompta a taiã capulu inamiciloru loru ; si ori in ce parte ar merge, « cu façiã alba (20) se se întõrca inderetru ». De aci, pene asta-di le-a rãmasu numele de Ieniceri, si coperementulu capului loru are form'a unei maneece.

(17) *Sieik* sãu prelatu, asemenea unui archimandritu d'în mõnastirile grecesci, sãu unui abate d'în abaticle catolice. Numele de *Sieik* se da de comunu nu numai la superiorii giamiciloru imperatesci, ci si la capii *Tekkè*-loru, adecã la localitati unde stan *Dervisii*. De aci este, cã *Mufti* in calitatea sa de patriarclu põrta numele de *Sieik-ulislam*, sãu prelatulu celloru alesi, ori *Supremu-sacerdote*.

(18) *Mãneca*. Invelitõri'a de la capu a Ieniceriloru, are pënë in diu'a de asta-di form'a unei mãnece.

(19) *Ieniceri* sãu *Ienghiceri*, noiele militiei de infanteria a Sultanului, e compasu d'în *Ieng-i* nou, si *Ceri* soldatu. Numerulu loru este de comunu patrudieci de mii. Acesta õste stã in onõre si demnitate inaintea tuturoru celorulãlti ostasi. Toti cati se inrolãdia la oostea acẽsta, au solda pe di trei aspri, duoe paui, duoe sũte dramuri carne de berbece, o suta dramuri de orediu, trei-dieci dramuri de untu. Dar' victualiele a-cestea nu se dau deadreptulu in man'a inrolãtiloru, ci precum Ienicerii au Od'a sãu camer'a loru, si suntu de aceste in Constantinopole 162 edicate de catra mai multi Sultani, si in cari Ianiciarii locuiescu impreuna cã intr'unu cenobiu, si precumu liacare oda sãu camera (\*) are magazinulu seu, asiã se scõte de aici dintrodata totu ce apartiene soldatiloru, se dã unui asia numitu mare bucatariu, care le prepara mancarã, si la or'a prandiului o pune pe mẽsa celloru presentii. Absentii in vanu reclama dupa õr'a prandiului cã se li se dea portiunea ; ei nu capeta nimicu ; cã-ci legea Sultanului dice : acei-a se mance, cãti stau in oda-cle loru. Dar' despre aceste vomu tracta mai pe largu intr'altu locu.

(20) *Façia alba*. (\*) E de observatu, cã façiã alba sãu façiã nãgra sunt termini de lauda sãu de batjocura la turcu. Unu dõmnu candu vrẽ se laude pe servitoriulu seu, dice : *Aferin! Juzung ac olsun*, prẽ-bine ! façi'a ta se fia alba si stralucitõria ; d'în contra, candu ẽ maniosu, si vrẽ se 'lu injure, dice : *Juzung carã olsun*, nãgra se fia façi'a ta. Dar nu ẽ permisu cã unu inferioru se se servõsca de aceste espressioni façiã cu superiorulu seu. Asia pentru esemplu, candu unu soldatu ar' vrẽ d'în mania se lingusiẽsca pe capitanulu seu, va striga numai *Aferin!* prẽ-bine, sãu *Eivallah* sanctate!

(\*) Mai bine Casarina, in limb'a moderna.

(\*) Noi amu dice mai bine : façiã curata.

## CUCERIREA SERVIEI

A 766  
I. C. 1364

V. Evenimentele au aretatu că justa a fostu observarea vezirului, buna institutiunea Sultanului, si efficace benedictiunea Sieichului. Acésta militia nuôa de Ieniceri face minuni in anulu Hegirei 766. Ea in Europ'a cuceri Bath'a, in Asia, Zagar'a si Gumurgin'a; si atât-a renume castigă armelor ottomane, in cătu la anulu Andronicu Paleologu, imperatulu greciloru, fiindu in bellu cu principele Bulgariei, ceru dela Sultanulu ajutoriu contra acestui-a. Muradu se invoî a'i da succursu, si tramise pe Shahin Lala cu armata in Europ'a, care surprinse pe bulgari atacându-i la unu locu cu numelē Zermen, si punendu-i la fuga. — In acelasiu anu Prus'a fû infrumusetiata cu Giamia séu templu, ce Muradu lasase a se construi in strad'a numita Capluge; (21) apoi o Medrese séu collegiu, si unu Imaret séu ospiciu.

## MURADU CASATORESCE PE FIULU SÉU BAIAZETU, SI CASTIGA MAI MULTE CETATI

A. 783  
I. C. 1381

VI. După ce Muradu a datu probe invederate despre virtutile sale militari, nu remase alta in dēretru decâtu a areta, ca si in artile pacei se pricepe totu asia de bine. In Asi'a unii principiori infestau de multe-ori statulu ottomanu, si'lu impedicau in cursulu victoriiloru sale. Deci pentru-că se desbine pe acesti principi si dein desbinarea loru se traga folosu, si asia se și prepare calea pentru intreprinderi mai mari in viitoriu, in anulu 783 casatori pe fiulu seu Baiazet cu fiic'a lui Germian Ogli (22), care 'i dēde in dote cetatile Kutahia, Egrigos si Tavshanlic. Cu assemenea prudentia castigă si anim'a lui Hamid Ogli (23), care d'in propriulu indemnu 'i oferî in

(21) Bai calde.

(22) *Germian Ogli*. Principe de Phrigia superiôre; unulu d'in satrapii persiani cari s'au revoltata contra Gubernului loru pe timpulu espeditiunei lui Ginghis-chanu.(23) *Hamid Ogli*. Si acest'a a fostu unulu d'între satrapii rebeli; elu că si ceilalti a prolitatu de ruinarea imperiului, a ocupatu o parte d'in Asi'a minore: i-a datu numele seu, si penē 'n diu'a de asta-dî se numesce *Hamida*, precumu se pôte vedē in chartele geografice. Dar pare că acestu nume nu este atâtu de vechi; cî turcii o au numitu asia dupa ce s'au facutu domni asup'r'a ei; fiindu la ei usulu de a numi tierile cucerite dupa numele celoru ce le-au avutu mai inainte in possessiune. Asia dupa ce au ocupatu Servi'a dela principele Lazaru, o au numitu Lasvilaieti (\*); si este(\*) Vitaiet însēmna regiune, tienutu, provincia, tiēra. *Jasvilaeti*, tiēra lui Lazar *Tr. Germ. și Rom.*

feudū cetatile Elvadz, Iengishehir, Archerih, Caragais si Seidishehri. Mai multi alti principi se dedesera vasali imperatiloru ottomani.

#### CUCERESCE BOLIN'A PRIN RUGATIUNILE SALE

VII. Aduse in ordine si consolidate in modulu acestā afacerile in Asi'a, Muradu la anulu urmatoriu, 784, adunandu-si armata numeroasa, trece pe la strimtoarea dela Gallipole in Europ'a, si impresōra Bolin'a, castellu fortificatu prin natura ca si prin arte. Tari'a locului si resistenti'a eroica a garnisōnei face obsidiunea atātu de dificile, in cātu Muradu incepū a despera de successu. Atunci 'si lua refugiu la adjutoriulu ceriului, si se rogā lui Dumnedieu ca se'i suppuna acēsta forterētia atātu de tare. Se spune cā in urm'a rugatiuniloru sale anca in acea nōpte s'a sferimatu o parte mare de muri, dupa care ottomanii strabatendu prin spartura, trecura prin ascutitul sabiei pe totii aparatorii ei. Se dice apoi, ca in magazine era unu mare numeru de caciule rosii (24), pe cari Muradu le distribuī soldatiloru sei, si in memori'a acestui evenimentu lasā a se face asemeni caciule pentru tōta armal'a sa.

A. 784

I. C. 1382

#### OCCUPA MAI TOTA MACEDONI'A SI ALBANI'A

VIII. In acelasu anu, Schabin Lala occupa cetatile Iskenderie, Darne si cetatea fortificata Cavalla, si suppune imperiului ottomanu

falsu ceea ce dice Meninski ca Las fin acestu cuventu ar' fi Vladislav. Assemēnea Moldavi'a se numesce la turci Bogdan, dela principele de acestu nume, si care cellu d'anteiu s'a facutu tributariu-turciloru. Asia 'si are si provinci'a Hamida numele dela Hamid Ogli.

(24) *Caciule rosii*. Se pare cā Iscuf era mai de multu unu coperementu alu capului usltatu la turci candu mergea la batalia, care inse acuma nu se mai pōrta; si astadi nu pōrta nici coifu, nici corassa la peptu sau ori-ce alta arma aparatoriā, pentru cā ei credu, cā de aru fi omulu tare ca diamantulu, totusi nu pōte scapa de alu seu destinu. Turcii credu asia, cā la toti ōmenii este scrisa pe frunte ōr'a mortiei loru cu litere, pe care ce e dreptu, ōmenii nu le potu citi, dara pe care le a scrisu Dumnedieu cu degetulu propriu. De aici se explica expressiunile usitate la ei: *Bashde iazilmish olan gjelmeki vadzib dur*, ceea ce este scrisu pe frunte, trebe se se intēple; *Acogiak can damarde durmaz*, sangele ce trebe se curga, nu pōte remanē in vine; *Tacdir Tedbiri bozar*, provedinti'a este mai tare decātu tōte scopurile omenesci (\*): Dumnedieu a predestinatū tōte lucrurile, si elle cauta se se intēple asia.

(\*) Homo proponit, Deus disponit, dicitu crestinii.

A. 788 mai tóta provinci'a Arnaud (25). Er' la anulu Hegirei 788 occupa  
I. C. 1386 cetatile Zichne, Carapherie si Monastir.

#### BATAIA DE LA COSSOVA, MORTEA LUI MURADU

IX. Cu unu cuventu, puterea osmaniloru sub acestu imperatu faci progresse atátu de mari, in cátu popórale vecine nici-decumu nu potea se o vedía cu ochi buní. Dreptu aceea se decisera la anulu 791 a formá lige intre sine. Lazaru, principele Serviei se puse in fruntea acestei lige, care constá d'in Romani, Unguri, Dalmatini, Tribali, si acei d'intre Albani, cari nu erau anca suppusi jugului ottomanu. Confederatii decisera in unanimitate, cá pe acestu arbore care cresce asia inaltu, se'lu taie, inainte de a prinde radecini prea afunde. Muradu preparatu la acestu oraganu, ese cu ostea sa, si la a patr'a di a lunei Ramazanu, dá cu peptu inimicii pe campulu de la Cossov'a (26). Lupt'a a fostu inversiunata, si victori'a lungu timpu incerta. In urma crestinii se pléca; principele Lazaru prinsu; nobilii si capii ucisi; toti ceialati pusi la fuga si persecutati in mare distantia de calarimea usióra. Dupa lupta Sultanulu merge a visitá campulu bataliei, si vedindu mortii se intórse catre vizirulu, si 'i díse; « Curiosu lucru, ca intre atáti « inimici morti nu vedíu de cátu juni imberbi, si nici-unu betranu ». Vizirulu response: « Chiar acést'a a fostu victori'a nóstra si nefecicirea loru. Tineri fara esperientia, éi nu ascultara decátu de foculu junetiei, ce 'i inimá, si venira a perí la piciórele nóstre; ómenii de etate au mai multa flegma, si prudenti'a le dictéza a nu se oppune armeloru invicibili ale ottomaniloru ». Sultanulu continuandu, díse; « Si ceea ce'mi paré si mai curiosu este, cumu de m'a incelatu visulu meu de asta nópte? Mi se pare ca amu cadiutu mortu de o mana inimica ». Abia pronunciasse aceste cuvente, candu unu tribalu, soldatu crestinu, care se tienea ascunsu intre morti, observandu cá Sultanulu este care vorbesce, se scóla iute si spre a'si lua vindicta pentru patria, 'i infipse unu pumnariu in pan-

(25) Asi'a numescu turcii Macedoni'a si Albani'a: D'Herbelot scrie acestu cuventu prin Arnauth. *Tr. Angl.*

(26) *Cossova* este unu siesu in Servi'a, unde Sultanulu Muradu a fostu strapunsu de man'a unui serbu.

tece (27). Tribalulu la momentu fû taiatu in bucati; dara si Sultanolu in două ore 'si dède sufletulu. Vezirulu si pasii 'i transpórta corpulu in cortulu imperiale, si punu se'lu in balsamédie (28). Mai-

(27) *Pumnariu in pantece.* Cei mai multi scriitori crestini dicu, că acestu omu ar fi fostu servitoriulu lui Lazaru, principelui de Servi'a, si că l-au chiamatu Milosiu Cobilovicu. Chalcocondila tienc ca a fostu Tribalul. Dela Tribalul isi au originea a-celle popóra cari au ocupatu Bulgari'a si Servi'a. Ceea ce spune Orbinu dela Ragusa, care este spro rusinea tuturor istoriciloru; că insusi Lazaru despotulu Serbiei ar fi strapansu pe Muradu in cortulu propriu alu acestuia, semena mai multu a romanu decatu intemplare adeverata. Că-ci, cine 'si pôte imagina, ca turcii ar' fi fostu atâtu de imprudenti, in cătu se lase a se apropiá de cortulu domnului loru, sianca, precumu affirma Orbinus, calare, acela, care inainte cu o di era celu mai mare inamicu alu seu? In giurulu persóneli imperatului sunt camerari si alti oficiari nenumerati, cari stau garda si priveghiédia fórte, ca se nu i so intemple ce-va. Apropierea unui strainu causédia totdeauna allarma, si dēca intrebuintiédia violentia, toti saru pentru a i se oppune. Dar' pentru a reveni la acestu Orbinu, elu atâtu este de partialu candu vorbesca despre natiunea sa, in cătu pentru a o inaltia, nu 'si face nici unu scrupulu a sacrificia adeverulu. Elu afirma intre altele, că Scitii, Italianii, Svedii, Germanii, Grecii, Macodononii, pēnd si Alesandru cellu mare, toti isi tragu originea dela Slavonii sei. Elu cu acestea isi dete pe fačia vanitatea sa, si arata de ajunsu, ca scirile turciloru despre mórtea lui Muradu suntu cu multu mai probabili decatu ale lui Orbinu.

(28) *Imbalsama.* Dupa legea mahomedana nu este permissu a tiené unu cadavru in casa mai multu de o di, nici a'lu duce mai departe de trei mile italiene. Esceptiune este numai pentru imperatulu. Dēca Primul-veziru móre in cale sēu in bataia, trebe ingropatu in locul unde a moritu, sēu celu multu in comunitatea cea mai de-aprópe, dar' nici de-cumu mai departe de cumu amu dīsu, de trei mile italiene. In cătu pentru imperatulu, dēca ar mori elu chiar' la estremitatili Indiei, successorulu seu lasa a se imbalsama cadavruulu, si a se transporta pe langa o escórta superba in sepulcrulu seu dela Giami'a, ce elu o a edificatu; sēu dēca in vióli'a sa n'a facutu vre-o giamia, atunci se depune cadavruulu intr'unulu d'in sepulcrele antecessoriloru sei. Acēsta lege este indispensabile. In cătu pentru particularii, cari moru in cetati, corpulu loru mai inainte de tóte se spala cu apa calda, apoi 'i infunda cu bumbacu tóte aperturile corpului, ochii, nasulu, gur'a, urechile si partile d'in giosu, dupa aceea ilu punu pe o bara, si 'lu ducu căti-va ómeni pe umere, cătu se pôte mai iute, in cemeteriulu celei mai deaprópe giamii, aici ilu astruca indata, dupa ce mai antaiu i-a cetitu unele rogatiuni in tind'a bisericei. Dēca intrebi pe turci: pentru ce 'si ingrópa mortii cu atâtu-a graba? iti respundu, ca: in momentulu candu ese sufletulu d'in tropu, angērii ilu transpórta la locul destinatu pentru sepultura, si 'lu tienu acolo patru-dieci de dile in asteptare se'i vina corpulu; asia, pentru că se nu se uréscu spiritulu asteptandu lungu timpu, trebe transportatu trupulu cu cea mai mare celeritate posibilu. Si totu pentru acēsta ratiune, nu este permissu a plange asup'r'a mortului; singuru mam'a are libertatea de a plange asup'r'a perderei fiului seu de trei-ori; si dēca ar plange mai de multe-ori, se considera că comitte mare pecatu.



marii, fara a perde timp, se aduna spre a alege nou imperatu : si Ildirim Baiazetu, fiulu mai mare alu lui Muradu, este proclamat Sultanu in unanimitate.

#### IACOB CELEBI STRANGULATU SI LAZARU DECAPITATU

X. Iacoub Celebi<sup>(29)</sup> fratele mai tineru alu lui Baiazetu, fiindu ne-multumitu de acésta alegere, se incerca intr'ascunsu a rebella in contra lui Baiazetu. Conjuratiunea inse fiindu descoperita la timp, noulu Sultanu de accordu cu Mai-marii puse de'lu strangulara cu o córda de arcu<sup>(30)</sup>. Er' Lazaru, principele Serviei, in considerare ca elu ar' fi caus'a mortiei lui Muradu, a fost adusu inaintea lui Baiazetu, si prin ordinulu acestuia decapitatu.

#### FUNERALELE LUI MURADU. CARACTERULU SÈU.

XI. Dupa acésta victoria cumperata cu sangele lui Muradu, Baia-

(29) *Celebi* Έυγενής, de nobilu genu. Supra-nume ce se dá odinóira fiiloru Sultanu-lui pèn' ce acesta era in viótiá, precumu Iacub Celebi, Musa Celebi etc. In urma inso 'a parutu ca acésta numire nu correspunde ideeii inalte ce trebe se represente, si s'a chimbatu cu titlulu *Effendi*, espressioni corrupta d'in grecesculu 'Αυθεντης. Effendi e numescu si asta-dí cei mai de frunte tineri turci, cu séu fara adaogerea numelui propriu ; precumu Schahzade Effendi séu fiulu imperatului. Se da acestu nume anca si preotiloru si judecatoriloru mai de frunte, adaogéndu officiuulu séu demnitatea loru, precumu : Istanbul Effendi, judele de Constantinopole ; Mufti Effendi, Cadilasker Effendi, etc. In fine se mai da acestu titlu tineriloru de buna sperantia, si alc caroru eminenta calitati lasa a se vedé nobletia originei loru. Titlulu de Celebi d'in contra asta-dí este fórte comunu ; ori-ce negociatoriu séu cetatianu d'in Constantinopole si 'lu pòte atribui, precum Mehemedu Celebi, etc. Si aci trebe se mai insemnamu ca turcii nu léga nobletia de o lunga scara de strabuni antecessori, cá-ci ei se credu toti intocma de nobili ; onórea dupa opiniunea loru, nu trebe se fia apanagiulu unei nasceri distincte, ci recompensa meritelor ; adeveratulu nobile la ei este acelu-a, care prin prudentia, minte, prin lunga esperientia si practic'a virtutiloru si-a nobilitatu anim'a si spirítulu. Asia, cu esceptiunea fiiloru de sange imperatescu, nime n'are dreptulu de a preinde vre-o distinctiune séu precadentia pentru sangele antecessoriloru sei. Ibrahim Chanu Oglu si in specialu Cupruji Oglu facu esceptiune dela acésta regula. Patru Mari veziri, cari au esitu d'in acésta familia, toti recomandabili prin faptele loru eroice, ilustru prin geniulu si rar'a loru integritate, au fost stimati de poporu mai pre susu de cátu altii. Istoria acestora o voiú descrie pe largu la locul seu.

(30) *Córda de arcu*. Acésta esecutiune de mórte è considerata la turci ca cea mai ouorable, si è rezervata numai pentru cei mari. Taiarea capulu este considerata ca mórtea infama ; anca si mai mare infamia este a fi spenziuratu séu trasu in tiépa, cá-ci acestu supliciu è rezervatu numai pentru furi.



zetu dimise armăt'a,  ra cadavrulu parintelui seu ilu tramise la Prus'a spre a'lu depune in Giami'a imperiale de acolo, unde, petre-c ndu-lu si elu, pentru a 'i eternisa memori'a, fece a i se erige o Kubbe (31) suporba, s u monumentu de cea mai fina marmore. Turcii nu sci u indestulu lauda calitatile acestui imperatu. Ei ilu representa c  oglinda a justitiei; c  principe de fortitudine invincibile a spiritului, c  esemplariu de a'si face rogatiunile totdeauna regulatu, si c  celu mai mare amatoriu de a conversa cu invetiati; ilu lauda apoi pentru remarcabil'a sa abstinencia dela luxu, si d cu c  at tu era de modestu, in c tu nici-odata nu s'a imbracatu in alte vestimente, dec tu in cele de materia numita Soph (32). Elu a domnitu trei-dieci de ani, si a traitu s apte-dieci-si-unulu.

(31) *Kubbe*. Turnu s u monumentu construitu cu multa arte preste mormintele veziriloru s u altoru  meni mari. Preste mormintele ómeniloru de class'a mediocra se punu du e pietre de-a inalţulu, un'a la capu si alt'a la picior . Asupr'a unei-a d'in aceste, se grav dia in littere elegante numele defunctului, in prosa s u in versuri dupa gustulu ereditoru, si cu o mica formula de rogatiune, in urmatorii s u alti assemenea termini: *Dame Allah hucal  r hmeli*, misericordia lui Dumnezeu se'i fia eterna! Pentru barbati se scobesc ori depinga pe pétr'a dela capu unu turbanu turcescu;  r pentru femei ce-va altu ornamentu. Pétr'a dela picior  are aceeaşi forma, at tu pentru barbati c tu si pentru femei.

(32) *Soph*. Materia de lana, preparata c tu se p te de fina si usior . O p rta preste totu si mai alesu preotii, fiindu-ca legea 'i opresce de a porta imbracaminte de metasu, permissa numai Sultaanului si camerariloru sei. De aci, care p rta vestimentu d  Soph, se numesc  Sophi.

Sub durat'a imperatici lui Muradu, adeca dela 1360 p nc la 1390, au domnit in Europ'a :

*La Constantinopole*. Andronicu Paleologulu. 1384—1387; si Emanuilu Paleologulu, 1387—1417.

*In Occidentu*: Carolu IV. fiulu lui Ioanu regelui de Bohemia, 1346—1378; si Venceslau, fiulu lui Carolu IV 1378—1399.

*In Angli'a*: Eduardu III. 1326—1377; si Richardu II. 1377—1399.

*In Franci'a*: Carolu V. disu sapientelu 1364—1380, si Carolu VI disu placutul 1380—1422. *Tr. Angl.*



# ISTORI'A

DOMNIEI LUI IILDIRIM BAI AZET I, FIIULU LUI MURAD

ALU PATRULEA IMPERATU ALU TURCILORU

---

## CAPU V. DIN CARTEA I.

PRIM'A ESPEDITIUNE A LUI BAI AZETU

I. Murindu Muradu in modulu descriu, fiulu seu Bai azetu i-a succesu in imperiu. Gelosu acest-a de a demonstra lumii ca a ereditatu nu numai corón'a, ci si virtutile parentelui seu, a ocupatu numai decatu la anulu urmatoriu in Europ'a cetatile Caratova si Isseib, ér in Asi'a Aidin, Sarichan, Carsu si Monteshe, si le-au adnectatu imperiului. Puçinu dupa aceea, s'a certatu cu socrulu seu Germianu Oglí. Differentiele între principi se decídu mai bine prin armæ decatu prin cuvente. Asia cugetá Bai azetu. Deci lovindu'lu cu óste, ilu invinse si'lu alungá dein totu coprînsulu imperiului, dupa aceea ilu exilá la Ipsala. Principele de Caramani'a, care luase în casatoria pe sor'a lui Bai azetu, era se patia totu asia, déca espeditiunea in Moldov'a nu chiamá pe acestu politicu imperatu in Europ'a ; elu lasá pe cumnatu-seu pentru alta ocaziune mai favorabile, si decise a se ocupa cu alte lucruri mai importante.

BATAI'A CU MOLDOVENII

II. Duoi ani mai înainte, Moldovenii batussera si nimicissera lângá Prutu armat'a Seraskerului Solimanu Paşia. Bai azetu inspai-

mentatu de acésta perdere, nu cutediá a incredintia generaliloru sei comand'a armatei contra unei natiuni alátu de belicóse, cì se decise a o comanda in persóna, crediendu ca obstaculele ce au încercatu armele Pasiei, nu voru resiste fortunei imperatului. Face deci celle mai mari preparative pentru acésta espeditiune, si trece tóte cele mai bune trupe ale sale in Europ'a. Puse podu preste Danubiu, intrà in Moldavi'a, si devastandu tóta tiér'a, se pune in castre la tiermurea Siretelui intr'unu satu numitu Resboe. Puçinu dupa aceea Stefanu (1), principele Moldaviei sosese aici cu armata alésa. Lupt'a se incepe; ea era inversiunata, si victori'a lungu timpu dubiósá. In urma Moldovenii suut iavinsi. Stefanu insusi prinde fug'a si cêrca scapare in cetatea Némþiu, unde lasase pe muma-sa si-o garnisóna valorósá. In reversatulu dilei ajunþe langa cetate, si cere a í se deschide portile. Mam'a, care nu asteptá pe principele, fiulu

(1) *Stefan*. Principele Moldaviei, celuu mai mare erou alu timpului seu. Elu a invinsu pe celebrulu regé alu Ungariei, Mathi'a Corvianu, si i-a luatu Alpii Transilvaniei, cari si asta-di formédia limitii Moldaviei in partea de catra apusu. Repetitele sale victorii i-au asicuratú Pœuti'a si Podoli'a, adnoctandu-le tieriei sale. Elu a batutu pe Poloni la Cotnariu, locu renumitu pentru vinulu seu celu bunu; i-a nimicitu cu totul, si a facutu cincispre-diece mii de captivi, pe cari i-a pusu in jugu, si au aratu cu ei o bucatá de pamentu duce mîle in lungu si preste una mila in latu, si a plantatu duce selbe de stejariu, pe care Polonii pene asta-di le numescu Bucovina, ér locuitorii le dicu Dumbrava-rosia, fiindu-cá suntu plantate si udate cu sange de poloni. Tóte cetatile intre Moldavi'a si Leopole au fostu cucerite de elu. A sustienutu duce batalii cu Baiazetu: in amenduóe a fostu victoriosu; dar' mai alesu a dou'a fu nimicire totala a turciloru: siepte gramedi mari de turci ucisi in lupta, ce a lasatu a se face dupa bataia, attestau acésta victoria memorabile. O spune acésta si insusi Hezarfenn, probulu si fidelulu istoricu tureu. A suppusu dominatiúnei sale Romani'a pen' la Bucuresci, lasandu pe Vintilá gubernatoru acestei tieri. Era domnu Bassarabiei, numita asta-di Budgiacu, si cetatiei Chilia la gurele Dunarei, fara a mai vorbi de Ackierman, adeca Alba-greca séu Oxi'a celloru antici, locu memorabile prin esiliulu poetulu Ovidiu. Cu unu cuventu, elu a intinsu marginile Moldaviei in tóte partile, ceea ce speru a poté areta pe largu, dèca Dumnedieu inií va da victia ca se potú termina descripiunea mea despre starea antica si presenta a Moldaviei. In acésta stare gloriósá a lasatu elu lucrurile sale, morindu dupa ce a domnitú patru-dieci-si-siepte de ani si cincí luni. Fiulu seu Bogdanu, a facutu Moldov'a tributaria turciloru. Dela acest'a numescu Turcii Bogdani pe Moldoveni: mai înainte 'i numiau Ak Ilac séu mai vulgaru Ak Vlach, adeca romani albi; ér pe Romanii d'in Munte-ni'a 'i numescu pene asta-di Cara Ilac séu mai vulgaru Cara Vlach, adeca Romani negri.

seu, se se întorcea asia pe neasteptate, esî pe murii cetătiei, si-i refușă iutrea, dicēdu: « O! fiulu meu, de candu te sciu io, anca « nici-odata nu te-ai întorsu d'in lupta fora victoria! Fiendu-că tu « li ai uitatu de bravur'a ta de inainte, mai bine asiu fi voitu ca se « lii peritu de man'a inamicului, de cătu se ajungi rusinea, ca se te « scape o femeia. Deci plăca indata inapoi si se te întorci victoriosu « séu nici-odata. » Stefanu, miscatu de acēsta infruntare materna, se întorče dela cetate mai iute de cum venise. Venindu'i in cale unu bucinariu, acestuia ii comanda se sune de batalia, si asia aduna erași doue-spre-diece mii de ostasi, carii scapaseră prin fuga de sabi'a inamicului. Principele 'i conjura a invinge séu a mori. Atunci Moldovenii se arunca asupr'a inamicului, care se resfrase pe campii cautandu prēda, ilu batu si'lu punu la fuga. Stefanu ajutat de armele sale, merge inainte pene la Vasluiu cam 20 mile de la Iasi, ocupa cortulu imperiale alu lui Baiazetu, dissipa armat'a turcēscă, éra pe imperatulu care mai inainte era spaim'a lumēi, acumu singuru inspaimentatu, ilu constringe cu puçini ai sei a fugi la Adrianopole (2).

#### VICTORIA ASUPR'A LUI CARAMANU OGLI

III. Lucrurile acestea care decurgea in Europ'a, produsera totu-odata unu bellu multu mai inflacaratu in Asi'a. Principele Caramanu Oglî, audindu de batai'a ce Baiazetu a sufferitu de la Moldoveni, crediū ca momentulu este propitiu pentru a umili puterea otomana. Deci elu aduna trupele, frange tractatulu inchieiatu cu

(2) La descrierea acestui evenimentu extraordinariu auctorului nostru i s'a intemplatulu ceva despre care se pōte dice: Et bonus interdum dormitat Homerus. Baiazet Ildirim se faeuse Sultanu in anulu dela Is. Chr. 1390 alu Hegirei 792, si a domniū 14 ani si trei luni, adeca pana in anulu 1405. Dein contra, Stefanu-celu mare V, domniū mai tardiu, adeca intre anii 1458 si 1504, prin urmare nu pōte fi nici de cumu vorba de belluri portate intre Baiazet I si Stefanu V. Baiazet a pututu se se bata cu Stefanu III domniū alu Moldovei, carele dupa chronicarii tierēi a statu pe tronu intre anii 1390 si 1398, adeca toama in dilele lui Baiazet I. In anii de anteu ai domniei lui Stefanu a fostu Sultanu Baiazet II, fiulu lui Mahomed II, urmā tatalui seu in anu 1481 si domniū pana in 1512. Cu acestu Baiazet s'a pututu bate prea bene Stefanu V. In sedentiele sectiunoi istorice se observā acestu anachronismu, dara conciliarea lui cu adeverulu istoricu se rezervā pentru tempulu candu se va face recensiuone comentatōria la tōte scrierile lui Dim. Cantemiru. *Nol'a correctoriudui.*

Baiazetu, devasta prin focu si fern tierile ottomane d'in Asi'a, si in fine impresóra cetatea Kiutabia. Baiazetu, pe care fortun'a adversa nu'lu descuragiase, primindu scirile acestea se infuria fôrte. Elu inse dedatu cu operatiuni fôrte iuti (s), ridica armat'a d'in Europa, o trece in Asi'a si ajunge in faci'a armatei lui Caramanu, care era desfacuta in mai multe cete si nu'lu asteplá de locu. Se incinge lupt'a, si ilu invíngé indata in prim'a lovire. Caramanu Oglí, dupa ce si-a vediutu armat'a nimicita, prinse fug'a cu fíii sei spre cetatea Aegiani ; dara cade in manile inemicului. Caramanu adusu inaintea sultanului, din ordinulu acestuia i se si taia capulu ; éra cei doi fii ai sei fusera condamnati la inchisóre pe viétia in Prusa, pentru a stirpi radacin'a a ori ce revolte in viitoriu. In ácestu modu Caramani'a a fostu subjugata si suppusa potostatiei lui Baiazetu.

#### ALTE PROGRESSE ALE LUI BAIAZETU IN ASI'A SI EUROP'A

IV. Baiazetu neindestulatu cu acésta victoria, trece in Europ'a si ocupa cetatile de langa Dunare, Nicopoli, Silistri'a si Ruseiuen. In anulu urmatoriu ocupa dela Sultanulu Ahmed-Burhan-Elledin (4) cetatile Amasia, Tocat, Niksar, Samsun si Gianik. Dupa acestea se întórse cu planurile sale éra si la afacerile din Europ'a. Dar' abia isi trecú armat'a numerósa prin strimtórea dela Gallipole, pre candu

(3) Dedatu cu operatiuni fôrte iuti. Istoricii turci n'au destule cuvinte pentru a lauda celeritatea acestui principe in adunarea trupeloru si in executarea planuriloru sale, si in devíngerea inemiciloru sei ; ei facéandu comparatiune între celeritatea naturalé a tatariloru si admirabilele expeditiuni bellice ale lui Baiazetu, dicu ca tatarii se téréie ca melcii. Pe candu credeai ca este mai ocupatu cu afaceri in Asi'a, ilu vedeai de-odata in Europ'a ; si éra si, candu ti se paréa ca este mai incurcatu in Europ'a, elu la primulú avis de disordine in Asi'a, sborá cu tóta armat'a sa aici. De aci turcii i-au datu numele de IlDIRIM, care va se dica fulgoru. Pe langa acéstá calitate : elu era fôrte rezervatu : nu comunicá cugetele séu planurile sale nimérui ; si executarea lucruriloru mai dificili n'o incredintá nici unui-a d'in amicii sei : elu lucrá de sine si prin sine.

(4) *Elledin*. Pare a fi unulu d'in acei gubernatori persiani, cari pe timpulú lui Giaghis-canu a scuturatu jugulu persicu. Ca-ci Asi'a pe atunci era impartita numai in duóe imperiuri séu regate ; alu monarchulu de Persi'a, si alu imperatulu grecu de Constantinopole. Principatulu lui Elledin facca o parte d'in Armeni'a superióre.



unu nou bellu ilu chiamà inderaptu in Asi'a. Cuturum-Baiazet (5) princípe de Costamoni, crediendu ca imperatulu este cu multu mai incurcatu in afacerile europene, decâtu se mai póta cugeta la cele d'in Asi'a, calca provinciile turcesci d'in Asi'a minore si le devasta. Baiazetu audindu acést'a, a cugetatu ca mai bine va fi a conserva possessiunile proprie, de câtu a cuceri tierile altora, si lasandu generaliloru sei cománd'a in Europ'a, <sup>6</sup> pleca imediatu cu mare parte a armatei sale si intrá in Asi'a. Ajunsu aici, aude ca Cuturum-Baiazetu, auctorulu incendiului, a moritu; prin urmare n'avù timpu a incerca fortun'a lui Marte; cá-ci Isfendjarbeg, fiulu lui Cuturumu, vediendu mórtea parentelui seu, si mai puçinu temerariu séu mai multu prudénte de câtu acesta, schimbâ planulu si tramise ambasadori la Baiazetu, pentru a'i cere iertare de crim'a parentelui seu si a'i spune d'in partea sa, cá desapróba fapt'a repausatului ca fórte neintielépta; si déca parentele, prindiendu arm'a contra Sultanului, a causatu pedeca cursului victoriiloru ottomane, fiulu seu nu scie alta reparatiune pentru acésta offensa, de câtu a promite si a intari cu juramentu cá va fi pururea vasalulu Sultanului. Situatiunea de atunci a imperiului nu permitea lui Baiazetu a fi pré-severu, si prin urmare primí pe Isfendjarbegu in bunele sale gratie, si puse garnisóne in cetatile Costamoni, Tarakliborli si Othmangik (6). Dupa aceste, trece iute cu trupele sale érași in Europ'a, si in acea espeditiune ocupa cetatea Selanik séu Thessalonica.

#### VICTORI'A DELA NICOPOLE

V. Dupa aceste espeditiuni bellice, Baiazetu se întórse la Prus'a spre a da trupeloru cevasi repausu. Abiá inse ce incepuse a gusta dulcé-

(5) *Kiuturum* seu *Kioturum*. Se pare ca si acesta fusese unulu deintre susu memoratii satrapi ai Persiei. Dupa numele seu s'ar para ca suferise de vreunu morbu in pitióre séu la inchiaieturi, cumu ar fi podagr'a; pentru-ca Kioturum turcescu semuifica unu paralticu, séu omu pe care nu'lu tienu venele, séu schiopu.

(6) *Osmangich*. Cetate, dupa cumu ne spune Busbeque, in Bithinia d'incolo de muntele Olimpu. E fórte insemnata la turei, fiind-câ este fundata de Othmanu, primululu loru imperatoru; si este singura in totu imperiulu, care a conservatu numele fundatorului seu, de si suntu multe altelc cari au aceeași insemnătate de a fi fundate de Sultani. Dar este usu trecutulu in lege, ca imperatorii se-nu 'si póta da numele de câtu-numai la Giamie, precumu amu observatu mai in susu (\*).

(\*) A se vedé la capu 4, not'a 9.

ti'a odihnei, și curierii veniau unulu dupe altulu chiamandu-lu in Europ'a, si anuciandu-i ca Sigismundu, regele Ungariei facendu liga cu ceilalti principii crestini (7), cu armata de 100 mii de ómeni a intratu in tierile turcesci, si vinu a impresora Nicopolea, Baiazetu, care nu cunóscea nimicu mai periculosu pentru caus'a sa decâtu in-tardiarea, 'si aduna cu celeritate incredibile glótele sale d'in Asi'a si Europ'a, merge dreptu in contra inimicului, si asiá cu vre-ó 60 mii de ómeni, 'lu ataca cu atát'a furia, in cátu indata la prim'a lo-vire crestinii remanu batuti, si nimiciti cu totul. Mai toti capii con-federabiloru lui Sigismundu sunt parte ucisi parte priusi; insusi Si-gismundu numai cu greu a potutu scapa. Se, dice ca elu a fugitu mai antaju la Constantinopole (8), si de aci pe mare a luatú calea spre tierile séle. Dupa acésta victoria s'au afflatu in castrele crestiniiloru o multtme de instrumente si munitioni bellice, precumu si summe prodigióse de auru si argintu; cari lóte le-a întrebuintiatu Baiazetu pentru a edifica in Adrianopole si in Prus'a câte-o Giamia superba si metrese magnifica, si afara de aceste anca o Darush-Shifa (9) grandiósa.

#### BAIAZETU FORTIFICA STRIMTOAREA DELA NICOMEDIA

VI. Baiazetu neavendu acumu de a se mai teme de principii dein Occidente, se întórse cu tóte puterile asupra Thraciei, cuceru unu

A. 797

I. C. 1395

(7) Turcii numescu in cartile historice si in epistolele loro *Isevi* pe toti crestinii atunci, candu voru se le faca complimentu. Asia, pentru esemplu, pe principele Moldaviei ilu intituleá : « *Kıdvetul Umerail Milletil Mesihie . Omdetul Klyberail laifeli Issevie* »; adica : Celu mai escelente intre principii de sect'a lui Messi'a, celu mai escelente intre popórale cari credu in Isus. De altminterea ei dau la toti crestinii numele insultatoriu de *Ghiavr*, infideli; cumu si *Kııafır*, blasfematoriu (hulitoriu) de Dumnedieu, si *Kııefere*, poporu blasfematoriu de Dumnedieu, era in pluralu *Kııuffar*, omeni blasfematori; mai incolo *Naesrani*, adeca nazarineni; era greciloru le dicu *Iunani*, si evreiloru *Ibrani*.

(8) *Constantinopole*. Toti istoricii crestini, in specialu Filipu Loniceriu, diligentele compilatoriu de evenimentele turcesci, arata ca Sigismundu dupa acésta perdere a fugitu la Constantinopole, si de aci prin varie schimbari ale sortiei au ajunsu in fine in imperiulu seu.

(9) *Darush-Shifa*. Casa de sanetate; cá-ci *Dar* insémna casa, *Shifa* medicamentu. Aceste sunt nisce spitaturi maretie, fundate de imperatori in imediata apropiere de Giamie. Au inspectori pusi de imperatulu, era venitulu in bani dein care se in-grijescu bolnavii, li se dá dein veniturile giamiei, in a carei apropiere se alla.

castelu situatu la tiermurii marei-negre, cam siese-dieci mille distantia dela Constantinopole, si pentru a taia Europeaniloru tóta comunicatiunea cu Asi'a, le inchise calea, edificandu o cetate nuóa intr'unu locu numitu Bogaz Kesen; o fortificá bine si o numí Giuzelhisar (10).

LA PERSVASIUNEA VEZIRULUI DESISTE DELA CUCERIREA CONSTANTINOPOLEI

VII. Assicurate marginile imperiului de tóte partile, Baiazetu anca in acelu anu merge cu armata mare pana sub murii Constantinopolei, fora ca se dea de cea mai mica resistentia (11). Tóte erau preparate pentru a dá assaltu cetatiei, candu marele veziru vine si-si iea libertatea de a disvade pe Sultanu dela obsidiune, dicendu'i in cuvente alese: «Imperiulu ottomanu este degiá atátu de mare si intinsu, «in câtu elu póte impune legi nu numai la tóta Asi'a, cì si la cea «mai mare parte a Europei: indestuliti-ve cu aceste vaste domeniuri, «pentru cá se nu mai escitati invidi'a principiloru crestini. Potes- «tatea vóstra este degiá atátu de mare, in câtu n'aveti de a ve teme «nici atunci, candu tóta lumea s'ar scula si si-ar' uní puterile contra «vóstra. Dar', de unu lucru trebe se ne tememu. Cetatile de cu- «rendu cucerite, pe câtu limpu spiritele locuitoriloru anca nu sunt «impacate, se voru incerca la cea d'ânteuu ocasiune a scutura ju- «gulu ottomanu spre cea mai irrepairabile dauna a imperiului. Lu- «mea tremura de armele ottomane. Déca va strabate scirea despre «obsidiunea Constantinopolei, nu me indoiescu ca toti principii «christiani isi voru intruní poterile loru, voru declara bellu musul- «maniloru si se voru adopera dein tóte poterile, cá se conserve im- «periulu grecescu, pentru cá ei sunt de parere, cá apunerea acestuia

(10) *Giuzelhisar* s'eu castella frumosu. Asta-di se numesc *Bogazghicid* s'eu canalulu strimtoarei de mare, intre sinulu mării Marmora si muntii de Niccea, numiti *Iznic daglari*. De aici, d'in acesti muntii se provede Constantinopolea cu materialu pentru edificarea caselor si construirea de náii.

(11) *Fara resistentia*. Crestinii atribuie redicarea obsidiunii dela Constantinopole parte rugamentelor lui Emanuel Paleologu, parte fricei de apropiarea lui Temurlenky. Ma acésta espediune a lui Temurlenky cade cu siette ani mai tardiu; mai de parte este lucru absurdu a supune, ca Sultanulu s'ar fi abatutu atátu de usioru dela scopulu seu pentru placerea lui Paleologu. Prin urmare, ni se pare cá este mai a própe de adeveru aceea, ce amu relatatu noi, basati pe analile turcesci.

« amerintia la tôte cealalte staturi perire, de care nu voru potea  
 « scapa ; pentru-ca ei nu sunt asia de nauci cá se nu vedía, ca per-  
 « diendu-se capital'a imperiului grecescu, apoi rapedele progressu  
 « alu armelor ottomane nu va da de nici o resistentia. Deci de si  
 « eu nu desperu cá cetatea acésta se pôte cuceri, totusi sunt de pa-  
 « rere cá cucerirea ei se mai fia amanata, pentru-cá nu cum-va  
 « apucandu-ne de prea multe, se veaimu in periculu de a perde cele  
 « castigate pana acilea cu atâtea fatige. Totusi, pentru cá se profi-  
 « tamu ceva dela fric'a in care se afla acuma locuitorii Constantino-  
 « polei, se se tramita soli la Istambul-Teccuiri (12) si se i se puna  
 « ori-ce conditiuni va voi Baiazet. Acela in locu se le respinga, le  
 « va accepta ca unu daru cerescu, dein cauza ca elu abia pote spera  
 « se scape dein acestu periculu.

#### ELU TRAMITE SOLI LA IMPERATULU GRECILORU

VIII. Baiazetu apróba opiniunea vezirului, si tramite delegati la  
 imperatulu Paleologu cu scrisóre in urmatorii termini: « Prin indu-  
 « rarea divina, imperiulu nostru, carui Dumnezeu n'a pusu margini,  
 « a suppusu mai tóta Asi'a, si mai multe tieri intinse in Europ'a.  
 « Numai cetatea Constantinopolei este inderetu. Afara de murii ei  
 « nu ti-a ramasu nimicu. Poti vedé dar prè usioru, ca o coróna tre-  
 « be se aiba unu capu care se o pórte. Asiá, inainte de a proba sórtea  
 « unui bellu infelice, si de a vedé tristulu spectaclu de macellulu  
 « atátoru ómeni innocenti ; inainte de a vedé destructiunea inevi-  
 « tabile a cetatiei tale, care nu se va poté atribui decâtu obstinati-  
 « unei tale si impietirrei animei tale ; noi te provocamu si admo-  
 « nimu prin cuvente amicabili, ca se dai cetatea. 'Ti lasamu in voia,  
 « a pune tu conditiunile. Er' déca te vei oppune, noi suntemu si-  
 « curi ca'ti va paré reu cá n'ai urmatu consiliulu nostru ; atunci inse

(12) *Istambul Tekkiuri*: Istambul se vede a fi nume corruptu d'in Constantinopole séu d'in fras'a vulgara grecésca *εις τήν πόλιν*. Atátu invetiati turci, cátu si imperatorii in mandatele loru scriu Constantinie. *Tekkiur*, déca 'mi è permisu a coniectura este o corruptiune d'in *τοῦ κυρίου*. Se scrie inse câte-odata si *Ciasar* si *Cpisar*, Caesar. Afara de acést'a, *Tekkíuri* este unu titlu ce turcii dau gubernatoriloru crestini precum : *Selanik Tekkíuri*, gubernatoru de Tessalonichi'a ; *Gieliboli Tekkíuri*, gubernatoru de Gallipole.

« va fi prè-tardiu. » Acesta era coprinsulu scrisorei. Delegatii inse aveau instructiuni, ca, in casu candu ar' vedea ca grecii sunt resoluti a defende cetatea, ei se indulcésca pretentiunile, si se inchieia pace sub conditiunea unui tribut u anuale.

#### GRECI SE SUPUNU LA TRIBUTU ANUALE

IX. Admisi delegatii in cetate, au prezentatu lui Paleologu scrisóri'a Sultanului. Imperatulu mai spaimentatu de cumu se cuvinea in dignitatea sa, se invoi a implini pretentiunile lui Baiazetu: elu nu vedea alta scapare pentru a'si conserva corón'a si a salva capital'a; si consimti a inchieia unu armistitiu pe diece ani sub urmatóriele conditiuni: « Paleologu va respunde in totu anulu unu tribut u de diece mii de Tiuluri Altun (13). Otomaniloru li se permite de a edifica in Constantinopole un'a Giamia, si Mekkieme; ei voru institui acolo si unu Cady, a carui jurisdictiune este limi-tata asia: déca unu crestiniu d'in Constantinopole are cërta cu unu musulmanu, se o judece patriarchulu cetatiei; ér' déca duoi musulmani au cërta intre sine, se o judece Cady loru: asemenea, déca crestinii in Adrianopole ar' avea cërta intre sine, s'o decida patriarchulu acelei cetati; ér' déca cèrt'a este intre crestinu contra unui musulmanu, s'o decida Edrene-mevla-si » (14)

#### SE EDIFICA GIAMIA IN CONNSTATINOPOLE

X. Aceste au fostu conditiunile armistitiului, dupa care turcii au edificatu in Constantinopole prim'a Giamia, pe candu crestinii inca

(13) *Tiuluri Altun*. Nominatiune particulara pentru ruspii (ducatii) turcesci, cari sunt egali ducatiloru venetiani, si valoré dia trei sute aspri (\*). *Tiuluri*, cuventulu in sine, deriva dela vulgarulu grecescu φλορι.

(14) *Edrene-mevla-si*. Jude eclesiasticu in Adrianopole. *Edrene* este Adrianopolea, si *Mevla* (\*\*) jude eclesiasticu inferioru in rangulu lui Istambul Effendi si lui Cadijuiaskier. Si este ca si articulu grecu δ; ca cum amu dice: Ο Μολαδ τῆς Ἀδριανουπόλεως ὁ Ἀγῶς τῶν Ἰανιτζήρων. Jude de Adrianopole; Ag'a Ianiceriloru). *Mola* sunt in mai multe cetati; dar' numai celu d'in Constantinopole, in ondreia acestei cetati, are titulu de Effendi; ceilalti se numescu puru si simplu Mola, precumu: *Misr-Molasi*, judele Egyptului; *Burusu-Molasi*, judele de Prusa; *Haleb-Molasi*, judele de Aleppo.

(\*) Siepte si díumetate lei (franci) *Tr. Franc*.

(\*\*) *Mevla* de comunu se pronuntia Mola.

domnia in acea cetate. Giami'a aceea pene in diu'a de asta-di se numesce a lui Daud Pasia (15), si apoi o Mekkieme (16).

#### TAMERLANU INTRA IN ASI'A

XI. Pe acea cale nu numai insigniele imperiului ottomanu, ci si religiunea mahomedana a fostu introdusa in capital'a imperatiloru grecesci : prognosticu fatale de proxim'a stingere a lineei imperiali. Grecii de aci inainte se puteau considera cá suppusi de fapta ai lui Baiazetu, cu tóte provinciile loru si cu capital'a loru cu totu. Dar' ori-cari ar' fi fostu cugetele lui Baiazetu in asta privintia, aceea si fortuna care 'lu elevase atátu de inaltu, prin unu jocu alu seu l-a si resturnatu. Pe candu se bucurá de triumfele sale in Europ'a, si in ambitiunea sa nu cugetá la alta decâtu la imperiulu a tóta lumea : Temurlenkj (17) omu de origine obscura, si alesu rege la Scythi, isi aduna armata numerosa de tatalari orientali, irrumpe in Asi'a, si face se tremure tóte provinciile de elu, subjugandu mai multe cetati parte de ale persianiloru, parte de ale turciloru.

#### I SE OFFERE CONSTANTINOPOLEA, DAR REFUSA

XII. Paleologu in starea critica in care era, tramise delegati la

(15) *Daud Pasia*. Daud seu Davud, pronuntiatune turcesca a numelui ebraicu David.

(16) *Mekkieme*. Pretoriulu seu sala de audientia, unde se desbatu si se decudu causele. *Mukhiem* semnifica forte, stabilu, firmu ; si *Atukim*, sententia, decretu. In Constantinopole sunt mai bine de doue-dieci de *Mekkieme* ; d'ntre cari cea principale se numesce *Mekkiemei Mahmud Pasia*, dela numele fundatorului, care a fostu si mare veziru.

(17) *Temurlenkj*. Nascutu d'in hord'a seu tribulu Ciagatianu, barbaru dupa nasceru, dar' linu si forte cultu dupa crescere. Adeveratulu seu nume e Temurlenky, care in limb'a comuna s'a coruptu in Tamerlan, era in limb'a persica insamna selhiopu ; si se dice ca elu intr'adeveru ar' fi avutu acestu defectu. Proba, urmatóri'a istorióra, ce traditiunea turcesca o a conservatu despre elu. Intre mai multi alti captivi persiani era si unu pictoru judecatu la morte. Aducendu-lu la locul de supliciu, a rugatu pe Tamerlanu, ca se nu 'lu uciga, cáci cu elu ar' peri arta picturei, si deca vré, ilu va convinge despre escellentia acestei arte chiar prin figur'a insasi a lui Tamerlanu. Acesta consimti, si ordiná se'i face portretulu. Pictorul se puse, si vedendu ca Tamerlanu è schiopu de piciorulu dreptu, si orbu de ochiulu stangu, ilu depinge cu piciorulu dreptu cam plecatu seu strimbu, si cu ochiulu stangu' inchisu, in positiunea unui omu care fiindu la venatu, vre se descarce o sageta si tientesce cu ochiulu dreptu. Tamerlanu admirandu agerimea de spiritu a pictorului, ii darui vietia si libertatea.



Tamerlanu, pentru a se plange de injuriile ce suferă de la Baiazetu, și a'î implora ajutoriulu, promitiendu a i se face vasallu și a'î dă imperiulu in feudu. Temurlenkj a respunsu ca voiesce a'lu protega și a'lu defende contra inamiciloru sei, dar' ca nu'lu lasa consciința a pofți avuti'a altui-a. O ! generositate incomparabile dela unu barbaru ! (18).

## FACE BELLU LUI BIAZETU

XIII. In realitate, acesta anca a fostu unulu d'in motivele, ce au îndemnatu pe Temurlenkj a'și întorce armele contra lui Baiazetu. Insiî scriitorii turci dîcu : la anulu Hegirei 800. Ahmedu Halamir<sup>(19)</sup> chanulu de Bagdadu, se revoltase contra Sultanulu de in Egiptu, dela care dependea, și nepotendu înghiti unele injurie ale acestui-a, se arunca in braçiale lui Baiazetu ; care apoi cu propriile sale medilôce rupendu dela Egiptiani provinciile Ilbistan, Malati'a, Diurge și Nehbi, le adnecșă imperiulu' seu. La reintôrcere d'in acêsta expedițiune, Baiazetu irrupse in provinci'a Azerbegianu (20) supusa prin-

A. 800

I. C. 1397

(18) *Dela unu barbaru.* In adeveru, generositatea acestui principe barbaru nu pôte fi admirata destulu ; respunsulu seu merita a fi transmisu posterității in litere de auru. Paleologu i ofere imperiulu seu și capital'a sa ; Temurlenkj i promite ajutoriu, dar' refusa ofertulu, și tramite urmatoriulu generosu respunsu : « Nu este justu a schimba nimicu intr'unu imperiu atatu de anticu, nici a supune unui jugu strainu » o casa atātu de mare și ilustra, a carei reputatiune au ajunsu pên' la tatari ». Acêsta marime a animei sale i-a datu poterea de a sustiené sangerôsele lupte, și de a forma armate totu atātu de grandioșe, dēca nu mai superiori, ca ale lui Dariu și Xerse atātu de renumite in istoria.

(19) *Ahmed Halamir.* Unulu d'între acei satrapi persiani, despre cari de atâte-ori amu vorbitu. *Halamir* in limb'a arabica înșemna domnu actualu și perpetuu. Totu istoricii, atātu persiani cātu și turci, convînu într'aceea, ca dela timpul lui Halamir încôce s'a transferatu scaunulu imperiulu persianu dela Babiloni'a (turcesce Bagdad) la Revanu, și de aici la Ispahan. Babiloni'a de asta-di, ce turcii o numescu Bagdad, nu è situata in partea orientale a Eufratelui, ci in partea occidentale, care cauta spre Europ'a ; in partea orientale se vedu resturi multe de ruine, cari dupa afirmatiunea unanima a istoriciloru arēta, ca aici a fostu Babiloni'a antica. — In Indiele orientali se vede și asta-di unu turnu micu, care turcii 'lu numescu Cusiū Chiābuyisi sēu turnulu paseriloru (\*).

(20) *Azerbegianu.* A se vedé not'a II. Capu I.

(\*) Sēu Cuibulu paseriloru.

cipelui Tahrinbeg (21), și după ce învinsese pe gubernatorii său satrapii provinciei, impuse lui Tahrinbeg unu tributulu anualu foarte considerabile. În urma, prin unu sentimentu de clementia, său pentru că tributulu i se parea prea greu, restituì provinci'a lui Tahrinbeg. Pușinu după aceea, Baiazetu, său ca 'i parea reu de acestu actu de bunetate, său ca 'i veni suspecta fidelitatea lui Tahrinbeg, de și acesta respunsese tributulu pe acelu anu, 'i luà femei'a și pe duoi copii, și-i duse că ostatici la Prusa. Alți auctori, mai puțin acreditati la turci, dicu ca Baiazetu ar fi fostu foarte înamoratu în femei'a lui Tahrinbeg, și pentru aceea o ar' fi luat cu forti'a de la acesta. Ori cumu ar' fi, Tahrinbeg ne potendu suferi injuri'a comissa ori prin adulteriu ori prin violentia, se retrase îndata dela Baiazetu, și merse la amicul și protectorulu seu Temurlenkj. unde plangendu-se pentru nedreptatea ce suferise, prin această provocă unu bellu terribile în contra lui Baiazetu.

#### ILU ÎNVINGE ȘI 'LU DUCE ÎN CAPTIVITATE

A. 804  
I. C. 1401

XIV. Temurlenkj înduplecatu prin perseveranți'a lui Tahrinbeg său prin a lui Paleologu, său prin amenduoi, în anul Hegirei 804 se puse în fruntea unei armate valoroșe de Schyti, și merse la lupta contra lui Baiazetu. Ostirile amenduoe se întelnescu aproape de Prus'a (22), cetate renumita în Bithini'a. Aci se da o lupta d'în cele

(21) *Tahrinbeg*. Acesta anca a fostu unuiu d'în gubernatorii său satrapii, cari au scuturatu jugulu imperiului persianu, debilitatu prin desele incursiuni ale Tatariloru.

(22) *Aprópe de Prus'a*. Cei mai multi scriitori crestini tienu, ca această batalia a avutu locu pe tîermurii Eufratelului; dara istoricii turci dicu în unanimitate, ca Temurlenkj imediatu după bataia a intratu în Prus'a, capital'a Bithiniei; proba evidente, ca această lupta sangeroșu s'a petrecutu pe sîesurile acestei cetati. Geografii sciù prè-bine distanți'a de aici péné la Mesopotami'a. Dar' această opiniune a scriitoriloru turci se confirma anca și prin alta împregiurare; ei dicu, ca Temurlenkj campatu cu armat'a sa langa Iengishehir, său Neapole în Asi'a-mica, a remasu aici trei zile petrecéndu-si cu Nasradin Hogea, bufonu său mai bine Esopu turcu; care cu fabulele sale intratátu l-a încantatu, în căta a lasatu cetatea libera și neatacată. Pentru a satisface curiositatea lectoriloru, voiu face o digressiune dela materia, și voiu estrage d'intr'o carte scrisa în limb'a turecésca, câte-va singularitati despre acestu omu. La faim'a despre apropiarea lui Temurlenkj locuitorii cetatiei Ienishehir, unde se tienea și Nasradinu, facu tóte preparativele pentru a se pune în stare de aprurare. Nasradin s'a pusu cu tóta serioșitatea a'i disvade, offerindu-se de a merge d'în partea loru ca

mai furióse si mai obstinate ce s'au vediutu candu-va : de amenduóe partile se lupta ca egale bravura, dara nu cu egalul successu : trei-sute-patru-dieci de mii de ómeni caduussera morti, si lupt'a anca totu tienea. In urma turcii sunt invinsi ; Mustafa, fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu ucisu pe candu se luptá cu barbatia extraordinaria ; Sultanulu insusi prinsu. Acestu Baiazetu, spre esemplu memorabile alu jocului fortunei, caduú intr'unu momentu d'in culmea gloriei ; elu fù inchisu intr'o colivia de feru, unde 'si terminá viét'i'a. Asia patiescu acei-a, cari se credu superiori fortunei : ea,

delegatu la Temurlenky. Candu era gat'a se plece, ii veni aminte ca ce presentu ar fi mai acomodatu se duca inamicului pentru a'lu imbandi si a'i castiga binevointi'a atátu pentru sine cátu si pentru concetatiunii sei ? In fine se resolví se'i duca póme. « Dar — díse elu in sine — unu consiliu bunu in dilele rele, totdeauna è bine-venitu. » Se intrebú mai ántáiu pe nevésta-mea. Ce cugeti, ii díse elu, ce póme ar placé mai multu lui Tamerlanu, smochine sau gutuie? » « Gutuie—respunse ea — ca sunt mai mari si mai frumóse; sciu ca'i voru placé. » Atunci díse elu : « Ori-cátu de bunu ar' fi consiliulu in casuri de nevoia, dar' consiliulu muierei niciodata nu è bunu. Io voi duce smochine, si nu gutuie ». Deci adoná iute cáte-va smochine si alerga cu ele la Tamerlanu. Acest'a intielegéndu ca faimosulu Nasradin Hogia a venitu in castre ca delegatu d'in partea cetatiiei, dede ordinu a'lu introduce la sine. Bietulu Esopu turcescu era plesiu ; Tamerlan vediendu acést'a, ordiná se i se arunce tóte smochinele un'a cáte un'a in capu. Servitorii punctuali, esecuta ordinulu ; ér' Nasradinu la fia-care lovitura strigá cátu potea, dar' fórté seriosu : « Laudatu se fia Dumnedieu ! Laudatu se fia Dumnedieu ! » Tamerlanu curiosu a sci ratiunea acestei exclamatiuni, ilu intrebá ce va se dica cu acésta ; ér elu, totu cu acelasiu sange rece, respunse : « Multiamescu lui Dumnedieu, ca n'amu urmatu svatulu muierei : ca déca in locu de smochine ve aduceam gutuie, precumu a vrut ea atunci de sigur remaneamu cu capulu spartu ». Dupa acestu accidentu Nasradinu ajunsé se se cunósca mai deaprópe cu Temurlenky si odata 'si luá libertatea de a'i face unu altu presentu de diece curcubete (\*) fórté linere, culesé numai de curendu si raritate anca. Temurlenky 'i remunerá presentulu cu diece taleri de auru. Cáte-va díle in urma, candu curcubetele erau acumu pretutindenea destale, incerca ca unu caru plinu de acelea si le duce lui Temurlenky totu in presentu. Portariulu inse, care 'si adusesé aminte de profitulu lui Nasradinu cu cei diece crastaveti de mai nainte, nu 'lu lasa se intre, péné nu-i va promite ca 'i va da diumetate d'in recompens'a ce va primi pentru noulu presentu. Nasradinu se invoiesce, si se introduce la Temurlenky. Acest'a 'lu intréba ca ce voiesce ; ér elu respunde, cá i-a adusu in presentu acumu mai multi crastaveti decátu mai înainte. Temurlenky da ordinu, se capete atáte báte cáti crastaveti au adusu. Se numera crastaveti, si sunt cinci sute. Nasradinu a trebuitu se se supuna ; si suffere cu tóta patienti'a duóe-sute-cinci-dieci de lovituri. Candu au ajunsu la acestu numeru

(\*) Vulgo crestaveti, crustaveti séu crastaveti.

prin unu capriciu, p<sup>o</sup>te se arunca pe cei mai potenti in starea miserabile de sclavi. Temurlenky immediatu dupa ac<sup>o</sup>sta victoria, intr<sup>o</sup> in Prus'a, si suppusse potestatiei sale pe celelalte t<sup>er</sup>ri asiatice.

#### CALITATILE LUI BAHAZETU

XV. Acestu sultanu, demnu de memori'a *o*meniloru atatu pentru fortun'a sa buna, c<sup>u</sup>tu si pentru cea rea, a domnit<sup>u</sup> patru-spre-diece ani si trei luni, si a traitu ani cinci-dieci-si-optu. Principe de o inima intrepida; politicu rafinatu intru a sci alege momentulu si ocaziunea propria affaceriloru sale. Incomparabile in promptitudinea de a ridica armat'a si a o trece in locurile cele mai departate: de aci se si numi *İlDIRİM* s<sup>e</sup>u fulgeru. Era colericu: defectu ce'lu au mai tote spiritele mari; dar' iritatieuna 'i trecea indata, si gratiozitatea 'i lu<sup>o</sup> loculu. Amatoriu passionatu de architectura, elu in totu anulu las<sup>o</sup> a se edifica c<sup>o</sup>te-o moschea, giamia, medrese si imarele. Se spune despre elu, c<sup>o</sup> se port<sup>o</sup> cu mare slima catra eruditi si *o*menii religiosi. Intre imperatii ottomani elu a fostu primulu care a portatu bellu pe mare; spre acestu scopu a construitu fl<sup>o</sup>ta de treisute de vase lungi (23), si p<sup>o</sup>te c<sup>o</sup> ar fi apucatu a domina si pe mare

incepe a striga ca: « elu si-a primitu partea fara scadere, si spera c<sup>o</sup> regele va face dreptate si portariuluu seu, d<sup>o</sup>ndu acestui-a partea ce 'i se cuvine». Regele intr<sup>o</sup>ba: «ce vre se dica cu ac<sup>o</sup>st'a?» «Amu facutu accordu — respunse elu — cu portariuluu vostru ca se 'mpartim<sup>u</sup> in diumetate profitulu ce va aduce presentulu meu: si nu-mai cu acestu pretiu m'a lasatu se intru la Maiestatea vostr<sup>o</sup>. Portariuluu f<sup>u</sup> chiamatu indata, si recunoscendu accordulu, a trebuitu se se supuna, si a primitu si elu contingentulu seu de du<sup>o</sup>e-sute-cinci-dieci de betie. Cu timpu dupa aceea, Temurlenky care prinsese gustu de glumele lui Nasradinu, pentru a'lu incuragia, 'i dise se 'i c<sup>o</sup>ra ce va vr<sup>o</sup>, si se fia siguru ca nu i se va refusa. Nasradinu 'i cer<sup>u</sup> nu m<sup>o</sup> multu dec<sup>u</sup>tu diece taleri de auru pentru a face unu monumentu demnu de a trece la t<sup>o</sup>ta posteritatea. I se numera banii; si elu se pune si face unu portalu de p<sup>o</sup>tra in midi-loculu unui campu, si'lu prevede cu t<sup>o</sup>te lac<sup>o</sup>tele si incuietorile. Intrebatu fiindu ca ce insemn<sup>o</sup>dia ac<sup>o</sup>sta p<sup>o</sup>rta estraordinaria, elu respunse: «Posteritatea cea mai de-  
partata, va conserva memori'a acestei porti chiar atatu de bine, precum va conserva si memori'a victorieiloru lui Temurlenky; cu acea distinctiune, ca pe candu acestu monumentu, lab<sup>o</sup>rea maniloru lui Nasradinu, va destepta risulu acelor<sup>o</sup> cari 'lu voru ved<sup>o</sup>, pe atunci memori'a faptelor<sup>u</sup> lui Temurlenky va st<sup>o</sup>rce lacremi dela toti cari, dela unu capu alu lumei p<sup>o</sup>n' la celaltu, voru audi de ele.»

(23) Vase lungi. Asupr'a acestui punctu scriitorii crestini differu de scriitorii turci.

déca dein nefericirea sa nu s'ar fi incurcatu in acelu bellu mare cu Temurlenkj si nu ar fi cutediatu a esi in persóna pe campulu bataliei.

## FII SEI

XVI. In câtu pentru fiii sei pe cari falsu i (24), numescu Erdogul,

Cei-a pretindu ca Muradu, tatalu lui Baiazetu, a fostu primulu care a introdusu usulu năiloru la turci; pre candu cesti-alalti affirma, ca Baiazetu este auctorulu marinei turcesci; si dîcu ca antecessorii acestuia n'au trecutu strîntórea dela Gallipole decătu in barce mici, si déca au avutu vase, aceste au fostu luate numai imprumutu. Io d'in parte-mi tienu la affirmatiunile turciloru, cari pentru mine au mai multu pondu decătu ale strainiloru.

(24) *Fiii sei.* Georgiu Phranza, marele vestiariu alu imperatului grecu; ne lasa scire multu mai confusa asupr'a filoru lui Baiazetu. Adeveratu, ca elu è contimpuranu si nu s'ar cadé se comitta erori, dar unui omu care in lucrurile despre imperiulu grecu, va se dica in celle ce atingu patri'a sa, cade in dese contradictiuni, se pôte icrta pré usioru ca gresiesco in cele turcesci. Si nici nu'i facemu vre-o imputatiune, fiindu ca elu singuru dice in epilogulu istoriei sale, ca a scrisu oper'a sa pré candu era frantu de anii betranctiei si in esiliu, unde n'a potutu avé occasiune de a consulta acte publice, si n'au ayutu altu sorginte decătu memori'a sa. Apoi amu prepusu ca scrierile sale sunt falsificate de o péna moderna; ca-ci imi vine pré suspectu, candu vedu, pentru esemplu, in Cartea I. Capu 31. ca vorbesce despre Bogdani'a ca tributaria turciloru sub Mahomedu II, candu tóta lumica scie, ca acésta tíera numita Moldavi'a pe atunci, n'a fostu suppusa turciloru péné sub Solimanu I, candu principele Bogdanu o a suppusu acestui-a de buna voia, si numai dela acestu tîmpu si dela numele acestui principe au inceputu turcii a o numi Bogdania. Asemenea sunt inventiuni si suspecte circumstantiele cu cari insoçiesce descrierea batailoru civili intre fiii lui Baiazetu; istoricii atătu crestini cātu si turci nu sciu nimicu despre acelea. Elu dice aici, ca Baiazetu avuse cinci fiii: Moses, Iusuph, Iesse, Musulman si Mehemed, si ca Moses a cadíutu prinsu in batali'a contra lui Temurlenky; ceialalti patru frati ai sei au trecutu in Europ'a. Iusuph s'a facutu crestinu. Iesse, favoratu la inceputu de fortuna, a batutu pe Ungureni si pe Serviani; dar' in urma certandu-se cu frate-seu Musulmanu, s'a incaieratu cu acesta in lupta pe siesurile dela Capadoci'a, a remasu batutu, si voindu a fugi a fostu prinsu si uccisu d'in ordinulu fratelui seu. Temurlenky atitia pe fratii Musa si Musulmanu, unulu in contra altui-a. Musa trece in-Europ'a, unde cu ajutoriulu despotului Serbiei, supune tóte provinciile Europei ce apartienea la dominatiunea ottomaniloru. Musulmanu, luandu-si calea prin Constantino-pole merge in contra fratelui seu Musa in Europ'a, perde inse batai'a, si 'si perde si vióti'a, ucisu fiindu prin ordinulu acestuia. Dupa aceea, Emanuel Paleologu imperatul de Constanopole, chiama in Europ'a pe Orchanu, fiulu lui Musulmanu, si 'lu inarma contra lui Musa; dar' pe Orchanu ilu vinde vezirulu seu Sampanu, si i se scotu ochii.



Issa, Calepin, Ciricolebis și Cibelin (25), scriitorii creștini știu să spună multe lucruri despre ei; dar sunt desmițuți prin cursul istoriei și prin datele istoricilor turci. Aceștia în unanimitate afirmă, că Baiazetu au avut patru fii, anume: Mustafa (26), care a cădiu în bătăia cu tătarii lui Temurlenkj, apoi Soliman, Musa, și Mahomedu. Cei trei din urmă adică: Solimanu Celebi, Musa Celebi și Mahomedu, au fostu toți Sultani portându sceptrul turcescu; dar numai Mahomedu se număra între imperatorii otomani; ceea ce vom vedea mai pe larg în cursul acestei istorii.

Musa vine apoi a se isbîndi contra lui Emanuel, și apare cu flota grandioasă înaintea Constantinopolei; pierde înse bătăia, și lasă acestu bellu într'atatu. — Mahomedu ambla la începutu rătăcindu dintr'unu locu într'altulu, și se susținea viétia cu lucrul manilor sale. În urmă, principele de Capadocia i da ajutoriu, și declară bellu fratelui seu Musa. În două lupte a fostu batutu; dar' reîntăritu prin ajutorul principilor de Serbi'a și de Bulgari'a, reinnoie bellulu contra lui Musa, și corupîndu pe officiarul acestuia, rămase în urmă învingătoriu. Musa fu prinsu în fug'a sa, și ucis de unulu din generalii săi. — Acesta e narrațiunea ce ne da Georgiu Phranza. Și toate aceste fapte urmate un'a după alta, le îndesa într'unu intervalu numai de trei ani și două luni. Căta absurditate este aci, o poate vedea ori-cine, care pricepe numai ceva din chronologia; prin urmăre me credu dispensatu de a o mai demonstra.

(25) *Calepin, Ciricolebis, și Cibelin.* Toate sunt numiri corupte din cuventulu turcescu Celebi. Amu notatu mai în sus (\*), că cei mai de frunte din junii turci își adogă numelui lor propriu numirea de Celebi, precum Solimanu Celebi etc. Ciricolebis pare a fi corupțiunea din cuventulu vulgăru grecescu. Κύρις, diminutivul din Κύριος, domnu; căci Phranza în cartea I. capu 82 da lui Mahomedu I. supra-numele de Cyrizis.

(26) *Mustafa.* Fiindu cel mai mare alu lui Baiazetu. Toți scriitorii creștini și turci dicu că acestu Mustafa rămase mortu în bătăia contra lui Temurlenkj. După bătăia corpulu seu fu căutatu cu de-a-meruntulu printre morți, dar' nu l'au potutu cunoșce nimene; nici după aceea n'au apparutu în nici-o parte, nici între captivi, nici altu unde-va; de aici s'a datu epitetulu de Nabadid seu perdutul. Unii scriitori creștini ilu numescu Erdogul, dar nu știu pe ce motive. Atătu-a e știutu, că în totu cursul istoriei nu obvinu decâtu patru fii ai lui Baiazetu, dară între acești-a nu este Erdogulu

Principi contimpurani lui Baiazetu în Europ'a au fostu:

*La Constantinopole.* Ioanu Andronicu Paleologulu 1384—1388; și Emanuel Paleologulu 1388—1418.

*În Occidentu.* Venceslau fiulu lui Carolu IV. 1378—1399; și Robertu de Bavari'a 1399—1410.

*În Angli'a.* Richardu II. 1377—1399; și Henricu IV. 1399—1412.

*În Franca.* Carolu VI 1380—1422. *Tr. Angl.*

(\*) A se vedea la capu 4, nota 27.



# INTEREGNULU SUB SOLIMANU CELEBI

FIULU LUI ILDIRIMU BAIAZETU

## CARTEA II. CAPU I.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Dupa ce marele Baiazetu cadiutu in captivitate, fu inchisu incolivi'a de feru precumu veduramu, éra Mustafa fiulu seu celu mai mare remase mortu in batali'a cu tatarii, celalaltu filiu alu seu Suleimanu Celebi (1) scapandu prin fuga împreuna cu Ali pasia, marele viziru alu tata-seu, trecu la Nice'a, pentru a scapa de persecutiunea

(1) *Suleimanu Celebi*. Istoricii crestini dau acestui principe diferite numiri, precum Catepin, Cyricelebis, si Cibelin. Turcii n'au in limb'a loru nume proprie de acestea; si dupa etymologi'a loru n'au nici-o semnificatiune. Totu ce se póte dice este ca, precumu amu insemnatu mai in susu (\*), aceste sunt derivate in modu corruptu dela cuvintulu Celebi. De altminterea, sub tóte aceste numiri nu se póte intelege altulu decâtu Suleimanu alu nostru; cá-ci elu è acela Capelinu, care scapandu d'in batali'a cu Tamerlanu, se retrase la Adrianopole, unde fu proclamatu rege de catre suditiu sei. Inse nici elu nici fratele seu nu se numera între imperatii ottomani, de si ei au gubernatu imperiulu turcescu in intervalu de unu-spre-diece ani; si nici cu titlulu de Padischah, care este numele usitatu alu Sultaniloru, n'au fost onorati nici-odata. Ratiunea aci este, ca nici unulu nici altulu n'a domnit numai singuru in imperiu; ei au gubernatu separatu, unulu in Europa si celalaltu in Asia; pene ce au peritu amenduoi prin mutuali imparechiari si fraticidiu; ér Mahomedu fratele loru au trasu apoi la sine polestatea imperiului intregu, si se considera de alu cincile-a rege séu imperatu alu turciloru.

(\*) A se vedé not'a 21 la capu 5 cartea I.

fatalei sale sorti. Aici, dupa câtu-va timpu isi reveni in curagiu, si trecându preste marea Marmora vine la Adrianopole, unde trupele remase in Europ'a l-au salutatu imperatu.

INTIMPINA CU DESPRETIU PE DELEGATII LUI TEMURLENKJ

II. Temurlenkj dupa victoria (2) a intratu in Prus'a, de unde tramise delegati la Solimanu cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu : « Me dóre de catastrofa pe câtu de neasteptata, pe atâtu de incom-  
« prensibile a parintelui Vostru Iildirim. Dar' trebe se recunóscemu,  
« ca Dumnediu scie umili pe aceia, cari orbiti de ambitiune nu vreu  
« se asculte de alta lege, decâtu de arbitriulu loru, crediendu ca  
« este justu totu ce le dictédia vanitatea propria. Io m'asiu poté falli  
« ca pen'acumu mi-a favoratu sórtea peste tóta asteptarea ; si nime  
« nu'si póte imagina prosperitatea la care amu ajunsu. Dar sórtea  
« inimicului meu m'a atinsu, si voiu a pune margini bunei mele for-  
« tune, pâna a nu veni se me infrene ea pe mine : Voiu prin urmare  
« se uitu ca amu fostu inimiculu lui Baiazetu, si sunt dispusu a fi  
« cá unu parinte pentru fiii sei, déca si ei voru fi dispusi a recunó-  
« sce grati'a invingétoriului loru. 'Mi sunt de adjunsu tierile cate am  
« cuceritu pên'acumu, si nici-odata nu me voiu increde la indem-  
« nurile capritióse ale fortunei ». Ori cine s'ar fi impresionatu de  
« aceste promissiuni frumóse ale unui invingétoriu, numai anim'a lui  
« Solimanu a remasu nemiscata. Elu nu potea uita, ca este fiulu u-  
« nui parinte care nu primia, ci dictá legi. Tratá pe delegatii lui Te-  
« murlenkj cu despretiu, si 'i tramise inderetru c'unu respunsu fórte  
« arrongante (3). Dar' superbi'a lui a fostu in urma si caus'a calamita-  
« tiloru sale.

TEMURLENKJ FACE PE MUSA IMPERATU IN ASIA

III. Temurlenkj audiendu respunsulu lui Solimanu, díse in sine :

(2) *Dupa victoria.* Proba evidente ca batai'a a avutu locu nu in Mesopotani'a, ci in Bithini'a, precumu amu observatu mai in susu (\*).

(3) *Respunsu fórte arrongante.* Scriitorii turci nu ne-au conservatu textulu propriu alu acestoru scrisori ; atesta numai justulu resimtiementu alu lui Temurlenkj contra lui Suleimanu.

(\*) Not'a 21 la capu 5 cartea I.

binefacerile nu sunt de a se impune ingratiilor ; și tramițându după fratele aceluia , Musa Celebi (4) i conferi cu generositate imperiul, dicându-i : « Primesce ereditatea parintelui teu ; că-ci nu re-  
« gate, ci inima regale cautu eu » (5). Musa neindoiindu-se în sinceritatea promisiunii lui Temurlenkj plecâ în diu'a următoria la trupele d'în Asi'a, cari avussera fericirea de a scapa de macellu, séu mai bine pe cari le crutiase bunelatea invingătoriului. Acestea ilu proclamara imperatu, și asia Musa castigâ imperiul în Asi'a (6).

#### SOLIMANU 'LU PROFUGA

IV. Ambițiunea fratelui seu inse nu'lu lasa lungu timpu a gusta imperiul în pace. Solimanu audiendu ceea ce a facutu Temurlenkj în favórea lui Musa, 'și aduna indata trupele europene, cari nu suferissera atât de tare în batali'a d'în urma cá cele d'în Asi'a, și merse cu ele dreptu spre Prus'a. La apropiarea sa, Musa Celebi fû cuprinsu de terróre panica ; elu nu avuse timpu de a'si întregi trupele, și cele ce le avea sub mana erau cu multu mai dissolvate decâtu ale lui Solimanu ; de aceea lasa resideati'a și totu, și fuge la Caramanu Ogli (7), unde petrecu catuva timpu. Puçinu după aceea,

(4) *Tramițendu după Musa.* Unii auctori crestini dicu, ca Mus'a d'impreuna cu tatalu seu a caditu captiv în batali'a cu Temurlenkj, ca acest'a l-a liberatu indata și ca însusi l-a proclamatu de imperatoru. Io inse n'amu nici celu mai puçinu scrupulu a declara acosta assertiune de falsa, cu atât mai vertosu, că turcii nu atingu acestu subiectu ; ei ar' vré, în câtu se pôte, a înveli în profunda tacere și cea mai mica circumstantia ce ar' potea fi odiósa séu dejositória casei otomane.

(5) *Cautu eu.* Cuvente demne de lauda eterna. Elle vinu d'în gur'a unui barbaru, dar' nu sunt barbore nici-de-cumu. Si, dela Alesandru celu mare încóce, care a restituitu lui Pórus regatul după ce l-a învinsu, istori'a nu ne dâ altu esemplu de asemenea generositate.

(6) *În Asi'a.* Scriitorii crestini cari vorbescu despre Musa, precumu Phranza, în cartea I. capu 30, dicu că elu a domnit mai antaiu în Europ'a și nu în Asi'a, unde punu pe fratele seu Musulmanu. Nimicu mai puçinu exactu, și este surprindictóru a vedé pe acesti scriitori, cumu confunda nu numai faptele, dar' și numele acestoru doi frati ; în câtu iti trebe multa abilitate, pentru că se descurci, că cine au fostu Musa, Isa, Iesse, Casem, Ertucal, Galepin, Cibelin, Cyricelebis, Musulman, Iusuph și Mehemed. Pentru aceea speram că niinc nu ne va imputa, dăca în aceste obscuritati de istoria și de chronologia, preferimu a urma pe turci, ale caroru scrieri sunt și mai clare și mai exacte

(7) *Caraman Ogli.* Rege de Caramani'a, o tiéra în Asi'a-mica, și care péné 'n diu'a

elu fuge si de la acestu principe, unde nu se credea in destula securitate, si merge a cerca altu asilu la Isfendjarbeg (8), sperandu ca acest'a 'lu va protege contra lui Solimanu.

de asta-di pörta acestu nume. Contiene cea mai mare parte d'in Capadoci'a antica si Galati'a. Caramanu, gubernatoru persianu inainto de invasiunea lui Ginghis-canu, a datu numele seu acestei provincia si regiloru ei. Elu a fosta primulu, care dupa resturnarea imperiului persicu prin tataru, s'a facutu domnu absolutu preste Caramani'a; si dupa Aladinu Sultanulu Iconiäi, elu a fosta celu mai potente între principii confederati. Nu potu trece aci cu vederea unele alunecari ale annalistiloru crestini, precum Nicephoru, Gregoras, Georgiu Phranza si altii. Sunt gresiti candu afirma, cã divisiunea provinciiloru imperiului persicu s'ar fi facutu pe timpulü lui Othmanu. Ei ne dau unu catalogu fastidiosu despre acësta impartire, care nu merita nici macar a'lu pune sub ochii lectoriloru. Turcii li contradicu. Se scie ca ei aduna cu scrupulositate totu ce pöte avé cea mai mica umbra de verosimilitate pentru a face onöre casei ottomane; si cu töte aceste, ei nu néga ca regatulü Caramani'a este cu multu mai vechiu decätü imperiulu loru, ba 'lu punu contimpuranu cu cellu de Iconi'a, pe ruinele carui-a s'a fundatu imperiulu ottomanu. Si mai multu, döca pentru placerea acelorü-a cari punu acësta divisiune pe timpü lui Othmanu, amu accorda ca partea Bithiniei suppusa atuncü monarhulü persianu, si care nu potea fi de mare intindere, a fosta singura care a cadjatu in partea lui Othmanu: atunci cumu vomu poté pricepe, cã elu in timpu atätü de scurtu a potutu se ocupa Nice'a, Nicomedi'a, Prusa si alte cetati in Asi'a dela imperatiu greci, cari pe atunci anca nu erau nici atätü de slabi, nici incärcati in belluri straine, si totu in acelu timpu se pörte bellu contra veciniloru sei si confederatiloru acestoru-a? Dar mai bine se lasamu aceste absurditati si fabule, si se nu ne mai perdemu timpulü cu relevarea loru: cursulu bine intielesu alu istoriei orientali le restörna pe töte. Candu Ginghis-canu apparü pe scena, nu era alta potestate între marea egeica si 'ntre Indiä, decätü a Romaniloru. In provincieele acestoru d'in urma s'a estinsu Ginghiscanu cu armelé sale. De unde é evidentu, ca dupa ce capital'a Persianiloru si provincieele ce le appartinea in partea de catra resaritu, au fosta inundate de invasiunea tatariloru lui Ginghiscanu: tierile d'in partea de catra apusu ar' fi trebuitu necessariu se devina präda söu lui Ginghiscanu söu imperatului grecu, söu satrapiloru particulari. Dar' nici un'a, nici alt'a; cá-ci tatarü n'au remasu lungu timpu domni Persiei. Prin urmare nu ne remane alta, decätü a tiené la istoriciu turcü, si a dice cu ei ca. satrapü söu gubernatorü profitandu de disordinea generale, se afirmä fia-care in independenti'a sa si isi luä titlulu de rege. Scopulu istoriei presente nu ne permite a tracta acestu subiectu mai pe largu; amu indicatu numai calea pentru acei-a cari ar voi in viitorü a tracta mai in fondu istori'a Orientelü.

(8) *Isfendjarbeg*. Nu sunt cu totii de accordu asup'r'a conditiunei si calitatelü acestui principe. Unii 'lu considera de satrapu persianu, despre cari de atäte-ori amu vorbitu; altii 'lu credu crestinu si toparchiu söu gubernatoru de Caston si alu tienuturiloru vecine. Tatalu seu s'a numitu Cutrum Baiezid, nume turcescu; dar numele seu propriu n'are nici-unu sensu, nici in limb'a turca, nici in cea persiana

## ISFENDJARBEG ILU REFUSA

V. Dar' si aici vediu ca sôrtea este in contra sa. Isfendjarbegu informatu de venirea si intentiunea lui, 'i tranise in cale delegati, spre a'lu ruga se nu intre in staturile sale, seu déca ar' fi intratu, se se retraga indata, dein cauza că se teme, ca nu cumva Suleiman se ia ocaziune de a'i calca tiér'a cu ôste si a 'io devasta tóta. Musa Celebi persecutatu de sôrtea sa fatală, si nesciindu incotro se'si întôrca pasii, dá d'in intemplantare de o naie mica aprópe de Nice'a; se pune in ea si traversandu marea Marmora trece in Europ'a. Isfendjarbeg au'liendu despre venirea lui Solimanu, tramise la elu delegati spre a'lu informa că ia facutu pe voia, pentru-că nu a suferitu ca Musa se tréca pe teritoriulu lui; de aceea elu crede că a meritatu ca se se confirme tractatulu de pace si de amicitia ce existe intre ei. Solimanu primesce cu multa gratia pe delegati, confirma pactulu precumu au cerutu, si'i dimitte cu lóta onórea. Dupa aceea se întôrce la Prus'a, unde pucinu pasandu-i de intreprinderile fratelului seu Musa, se dá cu totul la desfrenari si la betia (9).

## SULEIMANU SE PORTA CU PUCINU RESPECTU CATRA SOLII FRATELUI SEU MUHAMED

VI. Tóte mergeau dupa placulu lui Suleimanu. Fratele seu Muha-

si nici in cea arabica. Că-ci este in contra geniului acestoru limbe de a lega duđe consonante la inceputulu cuvintelor, afara numai déca cuvintele sunt de origine straina; precumu: *Istambolu* Constantinople etc. Nu m'asiu indoi a dice, ca acestu Isfendjarbeg este parentele seu avulu acelu Sfentiar, care dupa cumu ne spune Georgiu Phranza, a perdutu Sinopea sub Mahomedu II. la anulu dela Christu 1462, seu alu Hegirei 866; cu atátu mai vertosu ca Castamoní'a, alu carei domnu a fostu, dupa cumu dicu turcii, nu è departe de Sinopea. Dar' annalile turcesci tienu ca domni'a lui Isfendjarbegu, s'a stersu anca sub Mahomedu I. la anulu Hegirei 814. Lasu judecatici lectorului cá se decida asupr'a acestei ambiguitati.

(9) *Placeriloru lumesci*. Numai trei (\*) imperati ottomani sunt despre cari turcii nu néga ca au fostu dati cu totul vinului si betiei. Acestu Solimanu mai antaiu; apoi Sultanulu Selim, care s'a numitu *Mest* adeca betivu; si alu treile-a Sultanulu Muradu, care a cuceritu Babiloni'a. Toti ceialalti, dicu ei, au fostu principi sobrii si rigurosi observatori ai legi; asia sunt memorati si in monumentele publice.

(\*) Dupa not'a ce urmédia No 14. sunt cincii.

medu (10), principe de Amasi'a, singur'a persôna de care purtá frica dupa fug'a lui Musa, 'i tramise delegati la Prusa. pentru a'lu saluta de imperatoru in numele seu, si a'i presenta cele mai pretioase daruri. Solimanu, care nu scia a se domni pe sine in prosperitate, vorbì fôrte aspru cu delegatii, si 'i retramise fara a le da vre-unu respunsu. Prin acêsta portare nu numai si-a instrainatu affectiunea fratelui seu Muhamedu, dar ea a fostu sorgintea calamitatiloru ce au cadiutu in urma asupr'a lui.

#### MUSA OCCUPA ADRIANOPOLEA

VII. Intr'aceea Musa Celebi, dupa refusulu lui Isfendjarbegu, a percursu multe tieri in Europ'a, pênê in urma se oprì in Romani'a. Aici se puse in fruntea unui mare corpu de armata, totu soldati de partid'a sa, si intaritu de trupele romanè, intrà in tierile imperiu-lui ottomanu. Elu trecù Danubiulu fara nici-o oppositiune, si in puçinu timpu ocupá residentia imperiale Adrianopolea.

#### SULEIMANU ILU ALUNGA

VIII. Scirea despre acêsta invasiune desteptà pe Solimanu cá d'in somnulu amortitoriu, si adunandu-si trupele asiatice, trecù la anulu Hegirei 809 in Europ'a. Mus'a nici acumu nu cutedià a canta in faci'a pericului si a se espune la sortea incerta a bellului: fia pentru timiditatea (11) sa naturale, fia pentru neîncredere in fortun'a sa. Elu prinde érase mai bine fug'a decâtu se stea la bataia, si se întorce in Romani'a.

#### SULEIMANU SE DA PLACERILORU

IX. Atâtea favoruri ale fortunei au coruptu spiritulu lui Solimanu.

(10) *Mahomedu*. Turcii ñicu ca Solimanu Celebi si Mahomedu Celebi au fostu frati uterini (\*); si ca Musa Celebi anca a fostu fiulu lui Bajazetu, dar' dela aita muiere. Mus'a ucide pe Solimanu, frate uterinu alu lui Mahomedu; éracést'a 'si resbuna pentru mórtea fratelui seu, bate pe Musa si 'lu ucide.

(11) *Timiditate*. Vitiurile au inaintatu atátu de bine tôte afacerile sale; candu deîn contra Musa care fusese unu domnu dotatu cu multe virtuti, lu atâta de nefericitu in belluri, in catu elu séu de frica, séu deîn cercumspectinne, nici-odata nu se încumetá se den vreo batalia cumu trebue.

(\*) De aceeași muma.



Elu isi imaginá ca tóte aceste succese sunt de a se atribui numai prudentiei si bravurei sale; si creiendu-se mai pre susu de capriciele fortunei, se dede cu totul luxuriei si betiei, unindu asia in sine viciile asiatice cu cele europene. Disciplin'a militara, prin care se inaltiasa asia multu imperiulu ottomanu, decadiu. Functiunile de onóre se dá la debitanti de vinu si tienetori de lupanarie; cu unu cuventu, curtea imperiala semaná mai multu unei case de prostitu-tiune, decâtu unei scóle a virtutiloru. Urmarea frésca fu, cá spiri-tele comandatiloru si ale celoru mari se instrainara de catra elu.

#### SOLDATU LUI MUSA ILU PRINDU SI' LU UCIDU

X. Musa Celebi care mai petrecea totu in Romani'a, crediu cá ar trebui se traga folóse dein desfrenarile frate-seu; asia elu trimise pe sub ascunsu ómeni inadiosu cu scrisori si cu scopu ca se irrite si mai tare pe mai-mari in contra lui. Acestia era irritati si altmin-terea contra lui Solimanu pentru faptele sale brutali, prin urmare era si applecati la rebellione. Suleiman, cofundatu in desfrenari nu sciá nimicu de tóte acestea. Deci Musa isi aduna éراسi armata si du-p'o lunga caletoria ajunge la Adrianopole. Aici afla pe frate-seu ne-preparatu, cá si candu nu s'ar petrece nimicu pe d'in afara. Elu nu potu nici se'si adune trupele, nici alminterea se resiste inamicului neasteptatu. In asta situatiune desperata, singurulu remediu ce 'i remasese, era a'si salva viétu'a prin fuga, si a implora assistentia de la imperatulu greciloru d'in Constantinopole. Elu pléca; si dupa percur-gerea lor duóe-dieci de mile, se credea acumu afara de ori-ce periclu si scapatu de man'a inamicului; dar' vitiurile sale favorite l-au ven-dutu in momentulu candu fortun'a se parea ca anca totu se mai in-teresá de elu. Nepotendu resiste pasiuniloru sale, Solimanu mergea dein una ospetaria in alt'a, unde intre betii vorbia cu despretiu de puterea frate-seu: péné in urma fu surprinsu la o baia dela unu satu (12) intre Constantinopole si Adrianopole, si uccisu de solda-

(12) *Satu*. Numele acestuia nu è notatu in annali. Déca ne è permisso a coniectura, apoi nu póte fi altulu decâtu Ciorolu séu Tirilos alu anticiloru, ori altu locu in veci-netate, cam duóe-dieci si duóe mile dela Constantinopole si totu atâte dela Adriano-pole, adeca la diumetatea cale intre aceste duóe cetati.

tii (13) lui Musa. Corpulu seu adusu inaintea acestui-a, care de si se bucurá ca a scapatu de unu rivalu atâtu de periculosu, totusi a lasatu a se immormenta in sepulcrulu avului seu Amuratu, supranumitu Codavendigjar (14)

#### CALITATILE LUI SULEIMANU

XI. Suleimanu a domnitu siepte ani si diece luni. June principe, care a intrecutu pe toti ceilalti in calitatile rele ca si in cele bune. Soldatu bravu si ajutatú fôrte multu de fortuna, de perseverantia invincibile, principe prea clemente si generosu Dar' éراس, candu uitá de sine si isi imaginá ca nu are a se teme de nimicu, atunci cadîu in pecatu si se cufundá cu totul in desfrenari. (15) Prin acea portare a sa elu facú, ca fortun'a care pana acilea 'i fusese socia nedespartita, se'lu parasésca, si totuodata instrainandu de catra sine trupele si pe functionarii cei de frunte, ii aruncá in partea lui Musa. Acesta fu caus'a ca elu pe langa tóta starea sa de fericire isi perdú deintr'odata viati'a si reputatiunea, éرا asupra casei otomane, care prin virtutile sale isi castigase pana atunci destula gloria, prin vitiurile sale aruncá pata mare.

(13) *Soldatii.* Unii auctori crestini dîcu ca Solimanu, séu precumu ilu numescu ei Cyricelebis, a moritu chiar candu se prepará espeditiune contra despotului Serbiei. Pare inse ca 'lu confunda cu fratele seu Musa, care in adeveru portase bellu contra Servianiloru si contra lui Sigismundu regele Ungariei. Nuóe ni se pare ca annalele turcesci sînt mai aprópe de adeveru.

(14) A se vedé not'a 2. la capu 4. cartea I.

(15) *Vitiurile.* Turcii cunoscú cinci imperati ai lor, cari s'au datu cu totul vitiuriloru. Trei pe cari i-amu mentionatu mai in sus sub not'a 9; apoi Mustafa I, care. inepta de a guberna, de dóe-ori a fostu destituitu; si Ibrahim, a carui luxuria n'avea margini, si pentru aceea puçinu dupa suirea sa pe tronul a fostu destituitu si strangulatú. Despre toti ceilalti, turcii vorbescu cu respectu, si lauda in modu indescriptibile virtutile lor. Ba chiar si despre acei-a, ale caroru vitiuri nu le sciú ascunde, adaogu cá nu imperatulu, ci vitiulu este de condennatu.

# INTEREGNULU SUB MUSA CELEBI

FIULU SULTANULUI BAIAZETU

## CARTEA II. CAPU II.

MUS'A PROCLAMATU IMPERATORU IN EUROP'A

I. Mus'a Celebi, dupa multe fatalitati, varie scene ale fortunei si crunte belluri, au ajunsu in fine ca se 'si castige corona, cà-ci armat'a européna indata ce a auditu de mórtea lui Solimanu, ilu proclamà imperatoru.

ÉR MAHOMEDU IN ASI'A

II. Mahomedu fratele lui Mus'a d'in alta muma (1) si frate uterinu lui Solimanu, era in Amasi'a, si audindu de mórtea acestui-a, concepù ide'a de a resbuna fraticidiulu. Elu cu scopulu acesta aduna tóta puterea armata, si occupa Prus'a, unde fù proclamatu imperatoru de trupele asiatice. Dar esemplulu nefericitulu seu frate, 'i inspirà-mai multa circumspectiune, si inainte de a se decide se de-

(1) *Alla muma.* Nu è dubiu ca Musa a fostu frate lui Solimanu Celebi si fiu lui Baiazetu d'in alta muma. Unii scriitori straini punu la acestu locu pre unu anume Orchanu, despre care dîcu ca ar' fi fostu fiulu lui Calepinu s'eu Solimanu, si pe care unchiulu seu Moise s'eu Musa l-ar' fi uccisu aprópe de fluviulu Ebru langa Adrianopole. Ceea ce este falsu; si è destulu a ne provoca la auctorii indigeni, cari nu recunoscu nici-unu Orchanu pretinsu fiu alu lui Solimanu Celebi. D'in contra, ei ne aréta cà unu soldatu alu lui Mahomedu d'in regimentulu Serage a prinsu pe Mus'a, si cà acest'a a fostu uccisu prin ordinulu fratelui seu, precumu amu vediutu mai in susu

tronedie pe Mus'a, crediu de bine a'si regula mai ântaiu lucrurile în Asi'a. Dupa espeditiunea lui Tamerlanu, Asi'a nu era decatu unu vastu spectaclu de prâda; tatarii nimicisera trupele ottomane; nu era nime cine se o apere: pretutindenea bande întregi de lotri, cari infestau si devastau tiér'a, si prin încursiunile lor continue causeru plage d'in ce in ce mai profunde. Mahomedu incepe a persecuta aceste bande; le ataca cu vigóre; prinde si uccide cea mai mare parte, si restituie in fine cu mare gloria pacea in Asi'a.

#### IMPARTU IMPERIULU INTRE SINE

III. Adjungendu la Adrianopole scirea despre aceste fapte, Musa fû cuprinsu de atâta terróre, in câtu departe de a cugeta la revindicarea imperiului întregu, precumu pretindea la inceputu, elu se credea préfericitu de a poté conserva partea ereditaria ce possedea. Elu tremurá cá va fi atacatu de Mahomedu fratele seu; si cá se'lu abata de la cugetulu de a 'si resbuna pentru mórtea lui Solimanu, tramite delegati si 'i offere a impartii cu elu imperiulu, promitiendu a se indestula cu partile europene, si lasandu lui partile d'in Asi'a.

#### MUSA ATTACA MORËA

A. 814  
I. C. 1411

IV. Si pentru a nu lasa lui Mahomedu nici umbra de suspitiune despre intentiunea sa, Musa la anulu Hegirei 814 se întorce cu armele sale contra crestiniloru. Sârtea de care avea atat'a frica, 'i adjula asta-data; si intrandu in Morëa, atacà si cuprinse cetatile Peraverde si Matruna; apoi lasandu in ele garnisóne, isi tramise trupelê in quartire de iërna.

#### BATE PE UNGURI

V. Musa, esaltatu de succesele acestei espeditiuni, indata la anulu urmatoriu întreprinde lucruri si mai mari. Adunandu-si armata numerósa, merge contra ungariloru (2), alu caroru rege era Sigismundu;

(2) *Contra Unguriloru*. Philipu Loniceru, Tomu I, pag. 28, si cu elu mai toti scriitori crestini atribuie acêsta espeditiune lui Ciricelebi séu Solimanu. Ei pretendu ca Ciricelebi adunandu-si óstea, a facutu impetuóse invasiuni asupr'a veciniloru Bulgari, Serviani si Macedoniani; ca Sigismundu regele Ungariei, pentru a'lu respinge 'si adunà mare armata de Bohemi si de Bulgari, si mergându-i inainte, se incinse o lupta sangerósa langa Columbaciú, unu satu in Servi'a aprópe de Semendri'a, si la

ilu ataca langa Semendri'a, cetate situata in vecinatatea Danubiului ; ilu bate si'lu nimicesce, in câtu abia a potutu scapa unu singuru omu, care se duca scirea despre o bataia atâtu de fatale. Se dice ca incurcatur'a cea mai mare a inamicului a fostu immensulu thesaurn si pretiose ce adusese cu sine. Dupa victoria, atatu auru si argintu au remasu in corturile loru, in câtu Ianiciarii 'lu carau si impartiau intre sine cu pelarie si cu corfe mari, si totusi a mai remasu o suma destulu de considerabile pentru edificarea unui vastu templu (3) numitu Giami Atik, ale carui fundamente s'au pusu anca in acelu anu.

#### MAHOMEDU SE INARMA CONTRA LUI MUSA

VI. Pênè aci fortun'a surrise lui Musa ; dar' de aci înainte si-a in-torsu faci'a de catra elu ; si acést'a este caus'a secreta a calamitati-loru celoru mai funeste ce au urmatu asupr'a lui Musa, principe de altminterea cu calitati escelente, justu, și esemplariu de modera-tiune. Pe acestu timpu, Kiorschah Muluks(4) marele seu veziru, si faimosulu generalu Ornusbeg (5) se rupsera de catra Musa ; ei trac-

ceva distantia de Dunare. Acésta a fostu la azulu de la Iesus-Christu 1409. Turcii punu acésta bataia cu trei ani mai tardiu, adeca la anulu Hegirei 815 séu 1412 dela Christu ; si fiindu-câ pe la acestu anu domnia Musa Celebi, ei atribuie acestui-a expeditiunea d'in cestiune ; prin urmare errôrea scriitoriloru crestini despre acestu evenimentu provina numai d'in confusiunea numeloru.

(3) *Vastu templu.* Ceea ce me confirma in opiniunea mea este, ca pe pört'a acestui templu, numitu pene in diu'a de asta-di Giami Atik séu templu vechiu, este o in-scriptiune, care atesta ca Mus'a Celebi i-a pusu fundamentele d'in spoliatiunile luate in acésta bataia, pentru a'si areta multiamit'a catre Dumnedieu, si a lasa po-steritatiei unu monumentu perpetuu de victori'a sa.

(4) *Kiorschah Muluks.* Muluks pare a fi nume propriu. Kior Shah in limb'a persiana însemna principe orbu séu chioru. De aci s'ar' poté concluda ca elu a fostu persianu, dar' acést'a nu se poté afirma cu certitudine.

(5) *Ornusbegu* séu cumu cetescu altii Evremus (\*), câ-ci in limb'a turcésca si una si alta pronuntatiune è buna. Scriitorii straini spunu istorii fabuloase despre acestu nume. Io le-amu aretatu in prefatiunea acestei istoria. De altminterea nume turcescu

(\*) Ca se intielegemu cumu Ornus se poté ceti Evrenus, trebe se observamu ca acestu cuventu in limb'a turcésca incepe cu *Elif* si *Vav* (e si v), care se esprime prin *O* séu *Ev* ; prin urmare deca dupa *r* punemu unu *e*, avemu d'in Ornus Evrenus. *Tr. Angl.* Dar ca se intielegemu si mai bine acést'a, trebe se scimu, ca turcii ca si arabii si persianii, de ordinariu nu scriu vocalile, ci numai consonantele ; de aci marea diversitate in pronuntatiunea cuvintelorü. *Tr. Germ.*

tau in secretu cu Mahomedu, si 'i dedeau se intîelêga prin scrisori ca : « impartirea imperiului in duõe este numai in detrimentulu lui, « si discordiele civili ilu debilitêdia si mai multu : duõe capete nu « potu domni (6) deodata ; armat'a nu pôte suferi corôn'a pe capulu « unui principe atâtu de pusilânimu cá Musa : toti vreu cá se vêda « imperiulu intregu in manile vóstre. Grabiti dar' de a trece in Eu- « rop'a cu trupele vóstre ; si lóta armat'a devotata interesselor « vóstre ve va saluta imperatoru, si ve va inaltia pe tronulu paren- « telui vostru »

#### MUSA SE RETRAGE IN SERBI'A

VII. Mahomedu Celebi dupa aceste assicurarari, nu perdù d'in timpu, ci se preparà a trece in Rumeli'a. Venindu-i acêsta scire lui Musa, care se încuragiase prin succesele d'in urma, isi aduna si elu armat'a, si face tóte dispositiunile necesarie spre a ocupa strîmtórea dela Galipoli, înainte de ce o ar' ocupa fratele seu. Dar' generalii sei numai la aparintia se aretau ca 'i servescu ; ordinele sale nu se esecutau precum ar' fi voitu elu : si candu se incinse lupt'a, tradarea se manifestà prin o lîngedime generule a trupelor. Atunci elu se retrase incetu d'in campulu bataliei, si fugi spre a'si cerca securitate in Lasvilaieti, adeca in Servi'a. Anotimpulu fiindu inaintatu, nici Mahomedu n'a potutu face progresse mari ; deci se întórse cu armat'a pentru a petrece iêrn'a in Prusa.

nu è, ci mai multu pare a fi formatu d'in latinesculu Honorius, care precumu scimu a fostu numele unui imperatoru grecu (\*). Déca acêst'a s'ar' poté proba, atunci ar' trebui se credemu ca acestu Ornu s'eu a fostu elu insusi crestinu, s'eu celu puçinu fiu de crestinu, si in urma abjurandulu religiunea sa, a îmbrãciosiatu superstitiunile lui Mahomedu. Dar' fia ori-cumu, annalile Turciloru vorbescu despre elu ca despre unu erou, si ele sunt pline de naratiuni despre faptele sale eroice.

(6) *Nu potu domni.* Ei n'au avutu nici o ratiune legitima de a se revolta contra lui Musa Celebi, care era unu principe justu si plinu de bunetate. Si déca intr'adeveru au fostu gelosi pentru securitatea imperiului ottomanu, si au vrutu se'lu scape dela ruina, atunci ei ca consiliari onesti si fideli trebuiau se previna reulu prin alegerea celui mai demnu d'între frati, si pria acêsta a pune capetu schisme. Dar' unde este acelu tradatoriu, care se nu fi întrebuintiatu cuvente frumóse, pentru a'si ascunde perfidi'a, spre a o pune in esecutare?

(\*) Auctorulu dice grecu, noi credemu cá a voitu se dica latinu. *Tr. Franc.*



## INTRA DE NOU IN ADRIANOPOLE

VIII. Principele Serviei (7), amicu vechiu alu lui Musa, i dadu totu ajutoriulu possibile in trupe si in arme, in catu anca in acea ierna se potu intorce la Adrianopole, care era fara garnisóna; si 'si reocupa imperiulu. Mahomedu lasase in Europa pe Kiorshah si Ornusbegu pentru a fomenta rebelliunea; ei cadu in manile lui Musa, pe care 'lu tradasera; dar' acesta seu d'in innascut'a-i bunetate, seu pentru ca a vediutu ca tradatorii nu si-au adjunsu scopulu, nu numai ca 'i iertà, dar' anca 'i primì ierasi in grati'a sa.

## MAHOMEDU MERGE CONTRA LUI

IX. Musa pòte servi de esemplu principiloru, cari ierta usioru. Negresitu ca clementi'a este o virtute a suveraniloru; vorb'a este numai ca se pòte ore totdeauna ierta unui tradatoriu? Clementi'a pòte se fia unu midi-locu pentru a se intari principii pe tronu; dar pe Mus'a chiar clementi'a l-a ruinatu; si exemplulu seu este proba evidente, ca mai bine este a te increde unui inamicu de-catu unui falsu amicu reconciliatu. Acesti generali mai arroganti acumu prin indulgenti'a domnului loru, seu temendu-se ca pe tota or'a 'i pòte adunge pedeps'a meritata, chiamara d'in nou pe Mahomedu a ocupa imperiulu. Acesta si pleca dela Nice'a cu armata numerosa, si cu consimtiementulu imperatului Greciloru (8) trecu Bosphorulu chiar pe sub murele Constantinopolei (9).

(7) *Principele Serviei.* Turcii in scrierile loru arare-ori insamna numele principiloru crestini despre cari vorbescu; ca 'i numescu numai dupa tierile loru; precumu: *Magyar Kirali*, regele Ungariei; *Nemtce Kirali* regele Germaniei; *Rumu Tekkuri*, imperatulu Greciloru etc. D'in istorii crestini seimu ca principele, despre care e vorb'a aci, a fostu Georgiu Despotulu Serviei, a carui slica o a luat Muradu II, care apoi a scosu ochii la duoi fii ai Despotului.

(8) *Imperatululu Greciloru.* Nici numele acestui-a nu'lu mentionedia Turcii; ei dicu numai Istambul Kaisari. Chronic'a ne spune, ca acestu imperatu a fostu Michailu Paleologu.

(9) *Murele Constantinopolei.* Despre trecerea lui Mahomedu Celebi prin Constantinopole, si despre onorea cu care ar' fi fostu primitu, scriitorii greci si latini nu mentionedia nimicu. Singuru Georgiu Phranza vorbesce ce-va, dar' dupa datin'a sa, confunda pe Mahomedu Celebi cu fratele seu Solimanu. Ce credimentu merita scriitorii turci, lasamu la judecat'a lectoriloru.

## TRECE PRIN CONSTANTINOPOLE

X. Anca în acea zi intra în această superba cetate, unde a fostu primitu cu toate onorile: imperatulul i presenta daruri pretioase, demne de celu ce le da că și de celu ce le primesce; și a trei-zi și continuă calea spre Adrianopole.

## ARMAT'A EUROPEANA 'LU SALUTA IMPERATORE

XI. Abia mersese două zile (10), candu Schah Muluk și Ornusbeg, carii fugisera noaptea din Adrianopole, au venitu înaintea lui, și ca diendu-i la picioare și sarutandu pământulu (11) după datarea, 'lu salutara imperatu în numele a toată armat'a européna.

## INVINGE ȘI PRINDE PE FRATE-SEU

XII. Mus'a Celebi, perasilu de ai sei, nu mai avé nici trupe nici

{10} *Doze zile.* Acesta a trebuitu se fia séu la Epibate, două-spre-diece ore dela Constantinopole, residentia marelui generalu Apocauca, celu mai implacabilu inamicu alu imperatului Ioanu Cantacuzenu; séu la Sylebria, totu în această parte, dar' două ore mai aproape de Constantinopole. Aici se vedu pene asta-zi ruinele aceluor superbe palaturi, care, după cumu dice Gregoras, au appartienutu lui Ioanu Cantacuzenu. Intre ruinele aceste, sub o masa mare de pietre, am datu io de o bucata de porfiru de o urma și diumetate în quadratu; în ea era gravata figur'a unei femei tinere într'unu caru trasu de patru cai; pe capu avea o cununa cu lauri; pèrulu fluturá pe spate ca suflatu de ventu; în man'a dreapta tienea ramura de ônicu, ér' în stang'a frenele cailoru; purtá urmatória inscriptiune: δὲ ἀπειροῦτα: Ὀλυμπ. ξ δ. Pe catu ca timpulu ori greutatea petreloru ruinate, a stersu numele. Nasulu și urechi'a dreapta anca erau mutilate; restulu era întregu. Olimpiada 64 bine marcata, care respunde la anulul 520, înainte de Iesu-Christu, aréta antichitatea acestei pietre. Eu o amu conservatu ca raru monumentu în palatiulu meu edificatu într'unu suburbiiu în Constantinopole asupr'a tiermurei Bosphorului, în loculu celu mai placutu ce si póte cine-va imagina. Precumu am auditu, după departarea mea din Constantinopole, palatululu meu cu toate raritatile ce strinsesemu acolo, au ajunsu în manile fiicei Sultanului Achmetu.

(11) *Pământulu.* Turcii tienu ca a saruta man'a Sultanului 'este una onóre de care nici-unu moritoriu nu este demnu. Marele Veziru, candu se presenta la Sultanulu, séu pentru a'i cere instructiuni séu pentru a' reporta ceva, 'si pléca de trei-ori genuchiulu dreptu, atinge pământulu cu man'a dreapta, și apoi o pune la gura și la frunte. Acest'a o face și candu ese dela Sultanulu. Mai este apoi usulu, că în presentia imperatului, omulu trebe se mórge iute și nici-de-cumu incetu, că-ci pasiulu incetu însemna ceva maiestaticu, prin urmare a merge incetu în presentia Maiestatiei Sale, ar însemna a face o demonstratiune în faci'a unei persóne atâtu de sublime.

consiliari pre langa sine; si nu'i remase alta decât a se retrage ié-rasi in Servi'a, azilulu seu de mai inainte. Dar' chiar' candu era se ésa d'in suburbu cu vre-o câli-va omeni ai sei, Mahomedu ilu in-têmpina in fația c'o banda de soldati alesi. Desperatiunea inspirâ curagiu lui Musa; elu trebuia sêu se móra séu se invinga: eshortâ pe pucinii ómeni cari 'i urmau, i puse in ordine, si se incepù lupt'a c'unu curagiu admirabile. Dar' in fine a trebuitu se céda numeru-lui: ómenii sei parte ucisi, parte dispersi; elu insusi a prinsu fug'a spre Servi'a. La câta-va distantia unu calaretu d'in regimentulu numitu Serage (12), alergandu dupa elu, l-a prinsu si adusu viiu ina-intea lui Mahomedu. Acest'a dede ordinu a'lu ucide indata; si asia Musa mori dupa ce a gubernatu imperiulu turcescu in Europ'a trei ani si siese luni (13). Mahomedu recompensâ (14) pe calaretu, pre-

(12) *Serage*. Cea d'antaiu si cea mai vechia legiune séu regimentu de cavaleria la Turci si la Arabi. Dela Serage pare a deriva cuventulu *Seracenu*, de si unii 'lu deducu d'in *Scharh*, care in limb'a arabica insémna Orientu. In catu pêntru cuventulu *Seracenu*, analile arabice nu mentionéda despre nici-unu poporu cu acestu nume; si cuventulu insusi in sine n'are nici o semnificatiune nici in limb'a arabica, nici in cea persiana, nici in cea turcésca. In loculu Seragiloru au armatu Spahii, si in loculu Segbaniloru, séu vechi'a infanteria, au urmatu Ianciarii. Dava cu tóte aceste, infanteri'a care servescé sub unu Pasiâ, si-a retienutu vechi'a numire de *Sehbanue* pene in diu'a de asta-di; assemenea si cavaleri'a si-a conservatu vechiulu nume de *Serage*. Turcii dicu ca tóte aceste cuvente sunt de origine persiana. *Serage* este abreviatiune d'in *Serengiam*, care insemna oppusu pericolului, séu care este amerintiutu ori espusu la periclu. *Ser* insemna capu, si *angiam* periclu, ori accidentu tristu. Asia se dice: *Bashiume gelan Serengiam*, ceva reu me amerintia, séu 'mi sta asupr'a capului. Turcii mai au pene asta-di unu altu corpu de militia, numitu *Serden Gjesdi* séu desperatii, despre acesti-a vomu vorbi intr'altu locu (\*). *Segban* anca è cuventu persianu, insemna pazitoriu de cani; *Seg* cane, si *ban*, garda, custode, paditoriu. De aci *Bagiban* pazitoriu de viie (\*\*); *Ruhban* pazitoriu de drumuri etc. Acestu cuventu se aplica si la monachii greci in modu ironicu. precumu *Ruhban Zahiduzahid perest*, monachu supersticiosu in sobrietatea si abstinenti'a sa.

(13) *Siese luni*. Scriitorii Turci si crestini se contradicu asupr'a numerului aniloru câti au domnitu acesti trei fii ai lui Baiazetu. Crestinii dau siese ani lui Solimanu, patru-spre-diece lui Orchanu, presumpativu fiu alu lui Solimanu, si lui Mus'a si Mahomedu presumptivi unchi ai lui Orchanu. Turcii d'in contra dau siette ani si diece luni lui Solimanu, trei ani si diumetate lui Musa si optu ani si diece luni lui Mahomedu; care intervalu face in totu doue-diece de ani si doue luni. Este evidentu ca

(\*) Sub Mahomedu IV.

(\*\*) Viniceriu, viniceleriu, vinceleriu.

cumu acest'a nu asteptase. Mai antai'u ilu facù consiliariu, si apoi mare veziru. Elu a fostu unulu d'ntre cei mai renumiti generali ai Turciloru; a fundatu si-o Medrese fôrte frumôsă in Gallipoli.

PENTRU CE ACESTU INTERVALLU SE NUMESCE INTERREGNU

XIII. Inainte de a trece mai departe, trebe se insemnamu, ca Turcii nu numera intre imperatii loru pe acesti duoi principii, a caroru scurta istoria o amu descrisu aci. Intervalulu dela caderea lui Bajazetu pên' la môrtea lui Musa, ilu numescu interregnu. Ratiunea ce o dau ei este, că nici Solimanu Celebi, nici Musa Celebi n'au domnitu in intregu imperiulu ottomanu, cî unulu a regnatu in Asi'a si cestalaltu in Europ'a. Ba nici cei trei ani si diumetate căti a regnatu Musa dupa môrtea lui Solimanu, nu se numera lui Mahomedu (15); fiindu-că de si acesta domniă in Asia, dar' in Europ'a era domnu Musa. Inceputulu domniei lui Mahomedu se pune la anul Hegirei 816, candu Musa a fostu uccisu d'in ordinulu fratelui seu, precumu amu vedutu mai in susu.

A 816

I. C. 1413

crestinii d'in arbitriulu loru propriu dau lui Mahomedu o parte d'in timpul in catu au domnitu fratii sei. In catu pentru Phranza, elu nu numera decâtu trei ani de cërta séu bellu civile intra frati, precumu amu aretatu mai in susu.

(14) *Recompensa.* Se dice ca mai antai'u a fostu onoratu cu titulu de Musahib séu consiliariu intimu, apoi inaintatu la dignitatea de mare veziru. In citadell'a Gallipoli se vede pene asta-di unu edificiu fôrte frumosu, care trece de oper'a sa, si se numesce Bagazhisâr; asemenea este in Constantinopole o piatia, care pôrta numele de Serage-Pasia, si pare a' fi ramasu numele dela acestu veziru séu dela fiulu seu; că-ci Turcii nu facu mentiune despre vre-nnu altu pasia de celebritate, care se fia avutu numele de Serage.

(15) *Lui Mahomedu.* Este de observatu, că pene ce au traitu Solimanu si Musa, Mahomedu se numia numai cu supra-numele de Celebi; dar' indatu dupa môrtea loru a luat titulu de Sultanu (\*). Unu-spre-diece ani si trei luni, timpul catu au domnitu fratii sei, Turcii 'lu considera de interregnu.

(\*) Traductorii anglesu si germanu dicu: Este de observatu, ca pene ce a traitu Mahomedu, Mus'a se numia numai etc. Aci trebe se fia errôre; că-ci Mus'a a moritu inaintea lui Mahomedu. Acêsta errôre nu è indreptata in Errata. Io amu pusu *Solimanu si Musa* in locu de Mahomedu, că-ci scimû că Mus'a a ucisu pe fratele seu Solimanu. ér' Mahomedu a ucisu pe Musa. De altmintrelea *Solimanu* se pôte lasa cu totulu afara, si a dice numai: pene ce a traitu Musa. Mahomedu se numia numai cu supra-numele de Celebi; dar' indatu dupa môrtea acelui-a etc. *Tr. Franc.*

# ISTORIA

DOMNIEI LUI MAHOMEDU I. FIULU LUI BAIAZETU

ALU CINCILEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CARTEA II. CAPU III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATU IN ASI'A

I. In capulu precedente amu descriu faptele lui Mahomedu (1), pêné candu fratii sei erau anca in viétia. Nu va strica inse pentru continuitatea firului istoricu, a recapitula cele disse mai in susu. Cu Mahomedu s'a 'mplinitu proverbiulu, care dice : intre duoi litiganti, alu treilea câstiga. Am vediutu cumu cei duoi frati ai sei, Solimanu si Musa, iritati unulu in contra altui-a, lucrau la destructiunea loru mutuale : ambiliunea si setea de a domni, inghitiá si consumá tóte puterile loru, pre candu trebuiau se cerce o legatura intre densii, pentru a poté lucra cu succesu contra inimiciloru vecini ; ear ei in locu de a se ajuta ca frati, traiau intr'o inimicitia si discordia rui-natória. Mahomedu nu luá parte la aceste certe civili ; indestulitu de a trai in pace in principatulu seu Amasi'a, elu nu cugetá la alta

(1) *Mahomedu*. Primulu imperatu alu turciloru care avuse acestu nume. Unii scriitori crestini paru a dubita, déca Mahomedu despre care vorbimu, a fostu fiulu lui Baiazetu, sóu nepotulu acestui-a d'in Solimanu ; scriitorii turci inse nu esita a afirma, cá Baiazetu a fostu parentele seu ; si faéie cu acésta affirmatiune unanima, tótea dubiefatile mele disparu. Am observatu intr'altu locu (\*), ca primulu seu nume a fostu Mohamedu Celebi.

(\*) A se vedé not'a 24 la capu 5, cartea I si not'a 27 la capu 4 cartea I. *Tr. Rom.*

decātu la înaintarea de interesele și binele poporului seu. Pe tătari, cari infestau provinciile sale, 'i allungă și curată d'în tiéra, și asia elu redède pacea țerei sale, și elu însuși traia în pace. Mahomed a datu proba de caracterulu seu pacificu îndată ce audí de disgrati'a parintelui seu Baiazetu; căci în momentul ce 'i vení scirea ca fratele seu Solimanu, ajutatu de Ali Pasia, mare veziru alu lui Baiazetu, a scapatu d'în batai'a contra lui Tamerlanu, și ca a fostu proclamatu imperatoru în Adrianopole, a tramisu la elu delegati pentru a'i gratula, promitiendu-i fidelitate și suppunere. Êr' candu audí ca Solimanu a fostu prinsu și uccisu de fratele seu Musa, se determină a resbuna unu fraticidiu (2) prin altulu; și punendu la o parte tôte cugetele de pace nutrite pênê atunci, elu nu respiră altă decâtu bellu și resbunare. În fine se proclamă și elu imperatoru, și ocupă Prus'a la anulu Hegirei 813.

A. 813

I. C. 1410

#### CURATIA STATURILE SALE DE BRIGANTI

II. Mergându-i lucrurile bine, multi 'i consiliau se tréca cu bellulu în Europ'a. Elu înse avea alte cugete: politic'a lui era, a nu lasa inimiți la spate. Tătarii puteau se se încuragiedie în absentia sa, și prin

(2) *Fraticidiu.* Turcii, după doctrin'a sêu ide'a loru preconcepta admitu, ca imperatiu loru potu se ucida pe sic-care di câte patru-spre-diece suditi, fara ca pentru acést'a se pòta fi punibili sêu acusati de tirania; pentru-ca, dîcu ei, acésta de multe ori o facu d'în impulsu secretu sêu inspiratiune divina, ce muritoriului nu este permis a scrutare. Cu tôte aceste, ei nu apròba patricidiulu și fraticidiulu sub nici unu cuventu. Si tienu ca fratii și consangeni imperatoru ucisi în cei d'antaiu doi secli ai imperiului, sunt victime sacrificate pe nedreptu, afara de casulu de flagranta rebelliune în sangiacurile (gubernamentele) loru, sêu afara de consimtiementulu nobililor țerei. În seclulu alu treile-a înse, Solimanu I., acestu sultanu memorabile prin lips'a de succesu la obsidiunea Vienei, a desfiintiatu sandgiacurile, și au adusu lege, că consangeni imperatoru se nu lîa ucisi, ci spre a evita conspiratiunile, se lîa ținuti la închisóre strînsa. După emanarea acestei legi unii dintre fiii sultanilor isí mai ținura sandgiacurile prin indulgentia parentiloru sêu a fratiloru; acumu înse au încetatú concesiunile de natur'a acestora, și fiii sultanilor se ținú închisi cu rigóre mai stricta sêu mai blanda, după capriciulu suveranului. Asia Solimanu II, și Achmedu II, au fostu ținuti sub paza fòrte stricta; ér Achmedu III., care domnesce astadi, n'a fostu pazitu cu aláta rigóre sub Mustafa. Loculu de închisóre este palatulu imperialu.



devastatiunile lor poteau se causedie daune irreperabili. Elu isi dicea, ca de si avusse pen' acumu succese fericite in intreprinderile sale, de si se pote incredintia in affectiunea poporului seu, totusi nu pote se mérga contra fratelui seu, pênê candu tatarii rapaci nu voru fi infranti, carii in casulu contrariu 'i aru ingreuna viitori'a expeditiune bellica. Asiá simulandu acestu pretextu, amena executarea intentiuniloru sale pe timpu mai favorabile. Momentulu propitiu nu intardiã a se areta. Dupa invingerea inamiciloru sei in Asi'a si supunerea loru, elu triumfã si in Europ'a. Anca in anulu candu a luatu titlulu de imperatoru, a mersu si prin surprindere a nevalitu asupra lui Caradevlet Schah (s), uniculu care mai remasese d'in capii Tatariloru lui Tamerlanu; ilu bate, ilu prinde, si 'i taia capulu, pentru ca devastase tienutulu Amasiei, pre candu elu mersese a cuceri Prus'a. Mahomedu persecutã cu aceeași rigóre si pe ceialalti briganti devastatori, si esterminandu-i, elu restitui pacea in tierile sale.

#### UCIDE PE MUSA

III. Dupa ce a restituitu pacea si linistea in Asi'a, ne mai putendu resiste la solicitarile Mai-mariloru tieriei, Mahomedu trecu in Europ'a la anulu Hegirei 816, unde prinse, precumu amu vediutu mai in susu, pe fratele seu Musa, si 'lu ucise. In fine remase singurulu ereditariu alu tronului, si in etate de treidieci-si-noue de ani se proclamã imperatu a tôte tierile imperiului ottomanu. Indata apoi ordinã a se termina edificiulu templulu numitu Eski-giami, ale carui fundamente le pusese fratele seu Musa.

A. 816

I. C. 1113

#### MISCARI IN ASI'A

IV. Pênê candu Mahomedu era ocupatu in Europ'a, o flacara neasteptata se incinge in Asi'a. Caramanu Ogli, pentru care potestatea ottomana era spinu in ochi, vediendu ca Mahomedu s'a departatu si este cu totul ocupatu in bellulu europenu, crediù ca è timpul oportunu de a nu sta cu manile in sinu. Elu 'si adunã trupele, si se aruncã asupr'a Bithiniei, prédã cu focu si feru totu ce 'i sta in

(3) *Cara devletu Schah*. Nume compusu d'in *Cara* negru, si *devlet* fericitu, terminu usitatu mai multu la tataru decâtu la turci. *Schah* însemna rege seu domnu.

cale pênê la suburbiile cetatei Prusa ; puse si tienù sub obsidiune acêsta cetate trei-dieci de zile. Mahomedu audiendu despre acêsta, se întôrce cu armat'a, trece pe la strimptóri'a de Gallipoli, si resolutu a pedepsi acea intreprindere infama a lui Caramanu, iea pre langa ale sale anca si trupele lui Sabbeg si Gehrmanju Oglu.

#### CARAMANU CERE PACE

V. Dar perfidulu Caramanu necumu se resiste la sabi'a lui Mahomedu, nu a potutu suferi nici macaru faim'a venirei lui. Asia indata ce ajunsse la elu prim'a scire despre apropierea lui Mahomed, se scôla de la Prus'a, si decisu a'si perde mai bine onórea decâtu vieti'a, legandu 'si gütulu cu una batista de nasu (4) merge in castrele imperatului, unde aruncandu-se la picioarele lui, si marturisindu-si peccatulu, se rugà de iertare. Mahomedu miscatu de atâta umilintia, nu potù a'i refusa, si cu clementi'a sa 'lu primì in gratia sub certe conditiuni. Dupa aceea Sultanulu vine la Prus'a, unde in anulu urmatoriu lasa a se construi o Giamie, unu Imaret si o Medrese, apoi unu Chanu mare (Bursa, Banca de schimb) pentru negutiatori, cugtandu ca asia va poté assigura pacea unui imperiu fundatu prin bellu.

#### CARAMANU SE REVOLTA DIN NOU

VI. Dar è raru cá o inima perfida se se impace sinceru. Caramanu

(4) *Batista la gütulu*. Frasa turcésca ; insémna a se suppone, a implora gratia ; terminulu propriu è *Aman*, care vre se dica favóre. De aci se dice : *Bogazine Makrama tachli*, si-a pusu batist'a de nasu la gutu, séu invelitóri'a la capu ; adeca : se suppone, declara a si pururea suppusu. Cei cari se pórtã asia, suntu scutiti de pedépsa dupa sententi'a legei, care dice : *Egilan basch kiczil mes*, capulu plecatu nu'lu taie sabia, Esceptiune dela acêsta regula se face numai in casulu candu numerulu captiviloru atátu è de mare, in câtu ar' poté deveni periculosi, séu inimiculu atátu este pe aprópe, in câtu nu li s'ar poté da o escórta suficiente pentru a fi transportati in locu sicuru. Intr'unu casu ca si in celaltu este permis a'i ucide fara temere de pedépsa ; cu atátu mai vertosu, ca, dicu ei, prin acést'a se 'mpucina numerulu crestiniiloru. ininici ai Coranului. Totu asiã tienu, ca déca unu musulmanu ar' lua in casatoria o crestina captiva, lui nu-i este permis a siedé la ea preste frontariile imperiului ; pentru-ca, afara de aceea ca anca totu nu este sicuru pe pamentulu strainu, dar' s'ar poté intempla ca femci'a se fuga in stare bine-cuventata, si ca prunculu ce l-ar' nasce se se crésca in religiunea crestina : ceea ce la turci se considera de peccatu de mórte.

indata ce audí ca Mahomedu si-a trimisu trupele pe acasa, frangându pacea, reincepù incursiunile sale in imperiulu ottomanu. Mahomedu indignatu , se puse in fruntea unui numeru de soldati alesi, merse contra lui Caramanu, ilu atacà , si 'lu puse la fuga dupa o lupta la care acesta nu se asteptase. In urma Caramanu cu fiulu seu cade prinsu, si este adusu inaintea lui Mahomedu. Acest'a infruntandu-lu pentru perfidi'a sa, 'i dtse urmatóriele cuvente : « Eu sunt invingè-  
« toriulu teu, dar sunt omu dreptu ; tu esci invinsul meu, dar esci  
« omu nedreptu ; io vreu si demandu cá tu se traiesci. Onórea co-  
« róniei mele nu'mi permite cá se tractediú cu tine, precumu tu ai  
« tractatu cu mine : a pedepsi pe unu infamu cá tine, ar' insemna a  
« macula glori'a si numele meu. Anim'a ta perfida iti permite se  
« comiti infidelitate ; dar' in anim'a mea sunt sentimente mai inalte,  
« mai demne de maiestatea si generositatea mea (5) ». Dupa acésta  
infruntare ilu demitte redandu-i provincieele ; pentru siguritate inse  
puse garnisóne in cetatile Sivrihisar, Nukteida, Engjiceri, Sejdiceri,  
Numad, Saidul si Ain.

#### ISFENDJARBEG INVINSU SI UCISU

VII. Mahomedu, dupa ce a infrenatu in modulu acesta pe Caramanu , se întórce contra lui Isfendjarbegu, principe de Castamoní'a, confederatulu si complicele celuia. Intrandu in provincieele Castamoní'a si Gianik, ocupa cetatile cele principale si mai bine fortificate. In anulu urmatoriu vine cu armata si mai numerósa, supune cetatile Buri, Giga, Tosia, Bakir-Kuresi si in fine Ciangyri. unde Isfendjarbegu isi avea resiedenti'a, si distribue immensele thesaure

(5) *Generositatea mea.* Dóra i s'ar' paré cui-va surprindietoriu de a vedé intr'unu principe barbaru o anima atátu de generósa. Póte fi ca lumea se va minuna vediedu ca se aflase si la unu domnitoriu barbaru generositata asia mare si unu sufletu plinu de virtuti regalí. Este inse prea vechiu acelu proverbu care tiene ca : Greci'a numai è in Greci'a, si ca atáti barbari s'au facutu greci, cáti greci au devenitu barbari. Pentru mine nu acela è grecu, care è nascutu in Greci'a, ci care si-au apropiatu sciinti'a si cunoscintiele, prin cari s'a facutu atátu de celebra acésta natiune. Si eu sunt de opiniunea lui Isocrate, care intr'o panegirica a sa dice : « Sunt multi greci , cari au aceeasi nascere comuna cu noi ; dar' io nu pe acesti-a 'i consideru demni de acestu nume, ci pe acei-a, cari prin sciintia si disciplina sémena cu noi »

ale acestui principe între soldati (6). Totu pe atunci edifică unu superbu palatu în Amasi'a (7).

MAHOMEDU FACE PE ROMANI TRIBUTARI

A. 820

I. C. 1418

VIII. După ce a debellatu pe toti inimicii sei în Asi'a, Mahomedu plăca de la Prus'a la Adrianopole, și 'și aduna aici tôte trupele d'în Asi'a și d'în Europ'a, cu care plecându asupra Românilor, bate armat'a loru și devasta parte mare a țierei. După aceea ocupa Severinulu (8), unde este unu podu ce se dice a fi edificatu anca de Traianu. A mai ocupatu apoi și alte castelle, precum Sakcia și Calea (9), situate în cealalta parte a Dunarei; fortifica Giurgiulu, și lasa aici garnisóna numerosa pentru a impedece trecerea Romaniloru preste acestu fluviu. Românii 'i oppusera o armata destulu de frumoasa; dar strimtorati fara speranta de ajutoriu, și persecutati de ferulu inimicului: ei nu aveau de a alege decâtu său a mori, său a'și perde libertatea, și se supusera unui tributulu anuale (10). Sultanulu, pen-

(6) *Între soldati.* Este usu la imperatii turci de a promitte soldatiloru preda cetatile inimice, cari nu se supunu prin capitulatiune, și pentru sine nu 'și reserva alta decâtu edificiele publice și dominiuni preste ele. Abia se pôte spune ce curagiu infocatu inspira acea promisiune soldatiloru, cari sunt aplecati din natur'a loru la preda și rapacitate.

(7) *Amasi'a.* Acestu edificiu în Amasi'a l-a facutu numai ca locu de recreatiune și de petrecere, cr' nu pentru a pune aici resiedinti'a imperiului. Si în adeveru, ca nici odata imperatorii turci n'au tienutu resiedinti'a în Amasi'a; acestu edificiu servia numai de apanagiu pentru principii juni.

(8) *Severinulu.* Unu turnu pe care dintii timpului l'au prefacutu în ruine. Numele ce 'lu pórta și asta-di, e semn ca a fostu construitu d'în ordinulu vre unui prefectu de pe timpii Romaniloru, său alu vre unui principe romanu, care intru memori'a sa i-a datu numele seu. Totu aici se vedu anca și asta-di fundamentele unui superbu podu de pētra, edificatu de Traianu preste Dunare candu a mersu se bata pe Scythi. Voiu vorbi mai pe largu despre acést'a în descrițiunea Moldaviei.

(9) *Calea.* În partile aceste nu este cetate cu acestu nume. Io credu ca aci se 'n-tielege cetatea Taia său castelulu Tulci'a, fiindu-că se dice ca è situata între Sakcia și Giurgiu, amenduóe cetati la Dunare, d'între cari un'a se marginesce cu Romani'a și cealalta cu Moldavi'a.

(10) *Tributulu anuale.* Nu se pôte nega ca turcii au suppusu pe Români prin pteerea armelor; de aci, nu è de multu anca de candu salinele și vamile se vendeau său se dedeau în arenda prin tesaurulu imperiale. Sub principele Mateiu, tributulu anuale s'a urcatu la cinci-dieci mii galbeni; și atunci salinele și vamile s'au restituitu érası la dreptulu țierei. În câtu pentru Moldoveni, ei s'au suppusu de buna voia pro-

ru a se asigura de credința lor, luă ostatici doi fi ai principelui și trei dintre cei mai de frunte ai țării. Terminată această expedițiune, Mahomedu se întorse la Adrianopole.

#### UNU MUSTAFA FALSU IN ASI'A

IX. Tote aceste trofee castigate pe ruinele poporalor și cimentate cu torrenti de sange, Mahomedu era pe aci pe aci se le perda prin man'a fraudulenta a unui impostor (11). Ca-ci pe acestu timpu appare pe scena și face mari turburari in Asi'a unu omu de obscura nascere, din servitiulu unui micu principe numitu Petre Ulledinu (12). Precumu amu potutu vede mai in susu, Mustafa fiulu mai betranu alu lui Baiazetu disparuse in batali'a contra lui Tamerlanu, și nu se potu descoperi deca a cadutu mortu de arm'a inimicului, seu a fostu deportatu cu ceilalti captivi. Acestu omu, despre care vorbimu, instruitu de Ulledinu, luandu numele falsu de principe Mustafa, isi aduna o banda numerosa de omeni depravati, devastata cu ei cetatea Zagara (13) și totu tienutulu de prin pregiuru. In

tectiunei turcilor, și anca de sub Petru Raresiu au inceputu a transmite curticii otomane unu daru de pasci numitu Bairam peschisiu, care consistea din patru-mii galbeni, doue-dieci falconi și patru-dieci cai moldovenesci. Dar' turcii indulciti prin acestu presentu, au pretinsu Gezie seu Haragiu, adeca o summa mai mare de bani sub titlu de tribut. Pretentiunea arroganta a Turcilor a consternatu pe Moldoveni: er Petru Raresiu le dede urmatoriulu respunsu: « In catu pentru persona mea, io potu se renunciu principatului; dar' nu mi sta in putere a schimba natur'a unui presentu și a o preface in tribut, nici se adaogu la sum'a ce este in usu a se da imperatului ». Candu inse Raresiu, constrinsu de impregiurari a trebuitu se se retraga in Transilvani'a, turcii și-au ajunsu scopulu; ca-ci numindu-i successoru, ei au pretinsu summe anca si mai mari, și bietii moldoveni au trebuitu se plateasca pre langa 75 mii de galbeni anca 50 mii de lei ca equivalentu pentru Gjezie Mali seu darulu de pasci.

(11) *Impostor* Acestu Mustafa nu e totu acela cu Mustafa despre care dicu scriitorii crestini ca s'a revoltatu sub Muradu II, incuragiatu fiindu de Imperatulu grecu; ca-ci acest'a nu s'au aretatu decatu in Romeli'a numita și Romani'a, er falsulu Mustafa, despre care vorbimu aci, n'a esutu nici-o data din Asi'a, unde a fostu nascutu din plebe, și n'avea altu radiem, decatu pe unulu din acei mici suverani seu reguli persiani, cari se revoltassera contra monarchului Persiei.

(12) *Petru Ulledinu*. Pare a fi unulu din acei pitici suverani, cari pe timpul invasiunii lui Ghinghiscan s'a revoltatu și subtrasu de sub potestatea regelui Persiei.

(13) *Zagara*. Cetate in Asi'a mica; maj este o alta cetate totu cu acestu nume in Europa, aproape de Filipopole; pentru distinctiune, acesta se numesce Eski Zagara, seu Zagara vechia.

primavér'a urmatória ómenii sei crescându in numeru considerabile, elu se incerca cu ei a face lucruri si mai mari; impresóra Nice'a, si face pe locuitori a'i tiené partea si a se rescula in favórea sa.

#### ELU E PRINSU SI SPENDIURATU

X. Seditiunea crescea d'in ce in ce mai multu; si imperiulu otomanu era amerintiatu de o revolutiune terribile, mai alesu cá Ulledinu, pentru a seduce pe ceialalti, tractá pe servitoriulu seu de mai nainte cá pe domnulu seu si se portá catre elu cu celu mai mare respectu. Mahomedu simtiá tóla consecinti'a acestei rebellioni, si cugetá ca este de suprema necesitate pentru interessulu ottomaniloru de a o inneca in nascere si inainte de a prinde radecina. Trece deci cu trupele sale d'in Adrianopole in Asi'a, si afla pe impostorulu ocupandu-se cu obsidiunea Niceei. Falsulu Mustafa redica obsediunea si merge cu aderenții sei in contra lui Mahomedu. Dar' fú batutu indata la primul atacu, si bandele sale puse la fuga, ele au fostu parte ucise, parte captivate. Intre captivi era si falsulu Mustafa cu domnulu seu Semidinu Oglí (14), cari ambii si-au luatú in furci pedéps'a meritata.

#### MOARTEA LUI MAHOMEDU

XI. In reintórcere d'in acésta espeditiune, Mahomedu ocupa cetatile Eski Geliboli (15), Tarachi si Herge in anulu Hegirei 824. Dupa aceea fú atacatu de scurgere de sange si mori. Elu numi prin testamentulu seu de successoru pe Amuratu, fiulu seu mai mare. Acesta c'o parte a armatei era ocupatu cu bellulu d'in Romeli'a (16).

A. 824

I. C. 1421

(14) *Semidin Oglí*. Nume patronimicu alu lui Persu Ulledinu, despre care amu vorbitu mai in susu; si inséмна fiulu lui Semidinu.

(15) *Eski Geliboli*. Nicopolea vechia; fortarétiá odinióra pe tiermurea Helespontulu lui Dardanelleroru; asta-di nu i se mai vede urm'a, séu s'a perdutu sub vre-unu nume barbaru.

(16) *Romelia*. Amu aretatu mai in susu la capu 2, nota 20, si la capu 4, nota 5, cartea I, ce intielegu turcii sub acéstu nume. Nu va fi inse superfluu de a'i da aci explicatiune mai detaliata. Calitii Arabiloru, séu precuma le dicu crestini, Saraceni, péné candu na lasasera tiermurii Eufratelui spre a se estinde in Natoli'a, ei numiau *Rum ili*, séu terr'a Romaniloru, tóta acca parte occidentale a Asiei, care apartienea imperiului romano-grecu; probabilu pentru ca insii grecii d'in acelle parti



marele veziru Ibrahim Chan (17) pèn' la sosirea lui Amuratu, a ținutu in secretu mortea lui Mahomedu, si administrà trebile statului in numele Sultanului, cá si candu acesta ar' fi in viétia. In urma sosi noulu Sultanu, si salutat de toti a luat in mana frênele imperiului. Immediatu dupa aceea, corpulu lui Mahomedu a fostu

so numiau pe sine si se numescu péné asta-di Ρωμαίους adeca Romani. Acést'a o comprobă in unanimitate toti scriitorii indigeni; dar' ce me confirma mai tare in opiniunea mea, este numele cetății Erzerum, care însămnă terr'a séu teritoriulu romanilor; *Erz* in limb'a arabica este terra, tíera, pamentu; *Rum*, Roma. Si in adeveru, acésta cetate in Asi'a mica a statu mai multi ani cá unu muru impenetrabile contra furórei Saraceniloru, si au aপরatu celelalte provincii contra sacrilegeloru loru incursiuni si depredatiuni. Dar' bellurile imperatoru greci contra Latiniloru, au datu sectatoriloru lui Mahomedu ocasiune favorabile de a'si estinde cuceririle, si ei au suppusu potestății loru tota Natoli'a. Acésta diminutiune a imperiului romanu, a redus si numirea de Rum-ili numai la acele parti d'in Europ'a, cari in urma au fostu suppusse ottomaniloru. Cu tóte aceste, nimicu mai comunu la geografii turci, decātu a cuprinde sub numele de Rum totu restulu Europei. Se dice pentru esemплу *Rumden anadolie gesme*, a trece d'in Europ'a in Asi'a; si d'in contra *Anadoldan Rume*, d'in Asi'a in Europ'a. Prin urmare cuventulu Rum-ili, séu cumu scriemu noi Romeli'a are cinci diferente semnificatiuni Geografii întielegu tóta Europ'a; vechii istorici arabi tóte provinciile spre apusu dela Erzerum; alții numai acele parti ale Europei, cari sunt suppusse imperiului ottomanu; si ér alții numai Greci'a propriu disa, fara Peloponesu; in fine, ceea ce este mai raru, sub Romeli'a întielegu Greci'a si Peloponesulu împreuna. In acestu d'in urma întielesu trebe luat subiectulu despre care tractamu, Ceea ce me intaresce in acésta opiniune este, cá istoricii atātu turci cátu si crestini d'icu, cá Muradu anca in viétia parintelui seu a facutu o espeditiune in More'a, de si nici unii nici alții nu facu nici-o mentiune despre succesu.

(17) *Ibrahim Chanu*. Turcii 'lu numescu Ulisse alu loru, Sultanulu Amuratu II-lea onoratu cu titlu de Chanu, ce de altminterea nu se da decātu principiloru de Persi'a si de Tataru; elu credil de cuviintia a'i face acésta distinctiune pentru prudentia cu care a știutu ținé in secretu patru-dieci-si-un'a de d'ile mórtea imperatului, in cátu n'a potutu sci nime nimicu, nici macar boerii'séu mai-marii dela curte, péné asta-di, si au administratu afacerile statului cá si cand ar' fi fostu in viétia. Descendentii se conserva acestu titlu. Ei se numescu Ibrahim Chan Oglu; si famili'a loru este cea mai ilustra, cea mai avuta si cea mai acreditata in totu imperiulu ottomanu. Abia este vre-o urbo de ceva însemnatate, in tóte tierile ce erau sub potestatea turciloru pe timpulul lui Ibrahim, care se nu se glorifice cá acesta a fostu fundatorulu Giamiei sale si alu venitoriloru legate de acést'a. Si in adeveru, edificiele construite de acésta familia atātu sunt de numerose si atātu de maretie, in cátu omulu abia póte pricepe de unde a potutu avea fondurile necesare pentru a face spese atātu de prodigióse Descendentii acestui Ibrahimu n'au femei legitime; ei sunt de opiniune ca nici-unu sange strainu nu é demnu de sangele loru; si, ca si Sultanii isí alegu

transportatu la Prus'a, si immormentatu in Giami'a fundata de elu.

#### CALITATILE LUI

XII. Acestu principe renumitu prin justiti'a si clementi'a sa, a vietuitu patru-dieci-si-siepte de ani, d'in cari a domnitu optu ani si diece luni (18). Elu a fostu mare in pace cá si in bellu. Imperiulu redusu la extremitate prin devastatiunile lui Tamerlan si prin bel-

concubinele loru d'entre captive, atátu pentru propagarea si perpetuarea familiei loru, cátu si pentru placerile proprie. Alta maxima a acestei familii, care o tiene dela illustrulu seu antecessoru, este de a nu ambla dupa nici-unu officiu, nici civile nici militariu; tóta ambițiunea loru se marginesce la titlulu de *Tevllet*, adcea a fi inspectoru Giamieloru fundate de ei séu de parinti loru. Acésta o facu ei sub pretestu, ca este dejosire pentru inalt'a loru origine de a porta officiu; motivulu reale inse este, ca se temu ca dóca ar' ajunge la postulu inaltu de Mare-veziru, ar' fi espusi la sórtea atátoru alti veziri spoliati de averile si functiunile loru. Nici chiaru Sultanii nu'i potu constringe se primósca officiu publicu: suntu scutiti dela acésta prin o peculiara favóre a sultanulu Muradu II; favóre séu privilegiu confirmatu prin Soliman Canani in onórea memoriei lui Ibrahim Chanu, si care pené in diu'a de asta-di are valóre. Dar' candu necesitatea comuna cere, si statulu este strimtoratu, ei totdeauna vinu într'adjutoriu, tramitendu d'in vol'a propria in campania trupe recrutate si armate cu spesele loru. Sultanulu anca se pórta cu totu respectulu catra ei: le da in totu anulu duóe visite, si prandiesce cu ei la o mésa pompósa; si nime n'are intrare atátu de libera si atátu de frequenta la Sultanulu ca ei. Candu intra la Sultanulu, a-cesta, dupa datina, se redica puçintelu de pe scaunu; ei ilu saluta cu cuvintele *Sela mun Aleikum*, pace tie: ér Sultanulu respunde *Aléikum es-Selam*, pace si voue. Apói standu in picióre, si tienendu se in tacere respectuósa, Sultanulu le dice *Saffa gelding-uss* ori *Chosch gelding-uss*, bine ati venitu. Câte-odata 'i invita se coprindu locu, si vorbesce cu ei in modu familiaru despre diferite lucruri; o condescendentia, ce Sultanulu o face numai façe cu Mufti, si, arare-ori cu primulu Veziru. Am cunoscutu d'in acésta familia pe unulu cu numele Ibrahim Beg; elu vorbea puçine, era omu seriosu, si de gravitate majestatica in portarea sa. Elu venia de duóe séu trei ori pe anu se me védia in palatulu meu pe tiermúra Bosforului; si candu se departa dela mine, totdeauna 'mi facea unu scurtu complimentu, dicendu incetu *Eluca!* romani sanetosu! La intrare me salutá cu cuvintulu *Chair ola!* se fia de bine. Cá-ci form'a de salutare *Selaman Aleikum* façe cu creștini, este crima la ei. De aci, principii creștini 'si potu imagina cátu de puçinu fondu póte avé parea, ce li se promite de catra turci.

(18) *Diece luni*. Acésta se si-o observe bine toti acei-a, cari voiéscu a rectifica-calcululu incurcatu alu istoriciloru creștini. A se vedé ceea ce amu dísu despra acésta in not'a 13, la capu II. cartea II.

luri intestinale ale fratilor sei (19), Mahomedu nu numai că l-a scapatu de ruin'a totale, ci l'a și maritu și consolidatu, lasandu'lu fiului și succesorului seu în tóta vigórea.

(*Fratiloru sei.* Toti istoricii, atâtú crestini câtú și turci convinu într'aceea, că déca principii crestini ar' fi sciutu profita de disordinea imperiului ottomanu în care ajunsese dupa lovirea fatale ce a primitu Baiazetu dela Tamerlanu, și déca în locu de discordii s'ar' fi unitu între sine, ei ar' fi potutu, déca nu a nimici cu totulú puterea ottomana, dar cellu pucinu a'i pune capetu în Europ'a, de unde poteau s'o scóta fórte usioru. Dar' judecat'a lui Dumnedieu este impenetrabile ratiunei nóstre, și este mai bine a o adora în tacere, decâtú a o supune judecatiei nóstre.

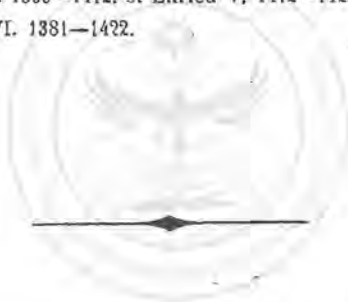
Sub interregnu și sub Mahomedu, au domnitu în Europ'a :

*La Constantinopole.* Emanuilu Paleologu 1387—1421.

*În Occidentu.* Sigismundu regele Ungariei 1410—1437.

*În Angli'a.* Enricu IV. 1399—1412, și Enricu V. 1412—1422.

*În Franci'a.* Carolu VI. 1381—1422.





# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÈU AMURATU II, FIIULU LUI  
MAHOMEDU

ALU SIESELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CARTEA II. CAPU V.

ALU MUSTAFA FALSU

I. Muradu II, in elate de optu-spre-diece ani, a succesu parentelului seu Mahomedu I, mortu la anul Hegirei 825. Fiiulu a fostu demnu de marele seu parente. Dificultatile cu cari s'a luptatu in primii ani ai domniei sale, au fostu totu atâte probe despre virtutile sale viitorie. Indata 'a inceputu apparù unu altu pretinsu Mustafa cá fiu alu lui Baiazetu, differentu de celalaltu impostoru (1), despre care amu vorbitu mai in susu. Atátu la unulu câtu si la cesta-laltu au servitu de pretestu încertitudinea mórției lui Mustafa, fiulu lui Baiazetu, in bellulu avutu contra lui Tamerlanu. Acestu alu doile impostoru se tienù lungu timpu ascunsu in partile Tessaloniceii; ér candu isi apropiâ numele de Mustafa, atátu-a reputatiune 'si casligâ prin acestu nume, in câtu nu numai poporul accurse la elu, cì insasi militi'a d'in Europ'a si cea mai mare parte d'in oficiari s'a

A. 825

I. C. 1422

(1) *Diferentu de celalaltu impostoru.* Acesta a fostu europénu, si apparù mai antaiu in Tessali'a; este cu totulu differentu de cellu d'in Asi'a, despre care amu vorbitu mai in susu. Errórea crestiniloru, cari 'lu tienu de adeveratulu Mustafa, este de iertatu cu atátu mai vertosu, cà ei nu poteau scaiba cunoscentia despre trebile turcesci decâtu dela greci; ér acesti-a sub impressiunea terrórei de care erau coprinși, aru fi luat dreptu rege si pe unu cersitoriu.

datu sub stindardulu lui, crediendu ca in adeveru è persón'a care pretinde a fi. Atragèndu asia in partea sa mai tóta Romeli'a, si formandu-si o armata considerabile, elu trecù în Asi'a pe la strimtóra Gallipole, adjutatu fiindu in secretu (2), precumu se dice, de imperatulu grecu, si merse in Asi'a cu scopu de a ocupa Prus'a, capital'a pe acelu timpu a imperiului otomanu.

#### BATE PE VIZIRULUI LUI MURADU

II. Muradu urmandu esemplulu parentelui seu si voindu a stinge reulu in radecina, tramite in Asi'a (3) pe marele seu veziru Baiazetu cu unu corpu de trupe alese. Fortun'a inse nu favorà pe veziru, cumu favorase sultanului Mahomedu. Pretinsulu Mustafa cu armat'a sa, vine curagiosu inaintea lui Baiazetu; se incinge lupt'a, invinge si uccide pe veziru, si 'i resipescè tóta armat'a, care acum-a nu mai avea comandante.

#### REFUGIULUI LUI MURADU LA RUGATIUNI

III. Ajungèndu acea trista scire in Europ'a, Muradu fara a areta vre-o descuragiare, dice aceste cuvente: « Amu gresi déca amu a-  
« tribuì acésta perdere la eroismulu impostorelui, sèn la neabilitatea  
« vezirului meu, pe care d'in esperientia 'lu cunoscù soldatu bravu  
« si generalu excellentè. Altu undeva trebè se cercamu caus'a ace-

(2) *In secretu.* Mai bine credu ca este o calumnia inventata de turci contra greciloru pentru a avé pretextu de a se scola cu arme asupra lor; nici nu este altulu decátu Phranza, care in cartea I. capu 39. si 40. dice ca Mustaf'a, despre care presupune ca a fostu adeveratulu fiu alu lui Baiazetu, a fostu adusu dela Peloponesu la Gallipole prin midilocirea lui Ioanu Paleologu, care l-ar' fi recunoscutu de domnu partiloru occidentali ale imperiului otomanu, in contra protestelorui lui Muradu facute la greci de a nu 'i da adjutoriu.

(3) *In Asi'a.* Phranza la loculu citațu ne spune altminterea. Elu dice ca aprópe de Adrianopole a fostu batai'a între Mustaf'a si vezirulu lui Muradu numitu Baiazetu, omu, precumu dice elu, de multa esperientia si abilu in artea militara; si ca Mustaf'a castigandu victori'a, s'a intorsu in Asi'a pentru a se bate contra lui Muradu, dar' ca acest'a l-a invinsu si a fostu constrinsu a se întórce érasì spre apusu; ca Muradu persecutandu-lu cu adjutoriulu unorunave genuese, l-a prinsu si omoritu. Dara, precum nu incupe dubiu ca Mahomedu I. a muritu in Adrianopole, si ca Muradu II. fiulu seu, intornandu d'in Romeli'a, a ocupatu immediatu tronulu, asia 'mi vine mie se acusu mai curendu pe Phranza, decátu pe scriptoriiurci pentru lips'a de exactitate.



« stei fatale loviri : este mâni'a lui Dumnezeu contra poporului seu ;  
 « noi ne-amu attrasu indignatiunea sa prin peccatele nôstre : unu  
 « singuru midi-locu este de a'lu imblandi, si a face cá se prospere  
 « lucrurile nôstre : penitentia sincera , desê rogatiuni , si lacrimi  
 « ferbinti (4). Eu nu asteptu de câtu de la acestea victoria si drépt'a  
 « vindicta asupr'a inamiciloru mei ». Elu termina cu acestu prover-  
 biu comunu : *Virmenge Maabud ne eite sun Mahmud ?* Déca creato-  
 rulu este in contra, ce pôte face creatur'a ? (5). Pe acelu timpu era  
 unu omu cu numele Seid Bechar, renumitu la turci pentru virtutea  
 si sanctitatea sa. Despre acesta credea turcii, cá elu pôte se castige  
 dela Dumnezeu ori-ce'i va cere. Elu se tienea departe de vanitatile

(4) *Lacrimi ferbinti.* Turcii tienu ca nu multimca numerului, nici abilitatea u-  
 mana, nici bravur'a soldatiloru, ci numai provedinti'a divina este auctorulu victori-  
 eloru. De aci ei canta totu deuna cauza legitima pentru bellu, ca se nu para ca ar  
 vró a se bate contra vointiei lui Dumnezeu. Unu bellu justu, si singuru legitimu du-  
 pa maximele loru, este bellulu pentru propagarea religiunei mahomedane ; si d'in  
 contra, injustu este bellulu candu prindu armele pentru latirca imperiului sau aug-  
 mentarea venituriloru statulu. De unde se pôte vedé pré usioru, ca turcii potu avé  
 totdeauna pretestu de a da bellulu o colóre legitima. Kioprili Mustafa Pasia, mare  
 veziru sub Solimanu II. unchiu alu imperatulu de asta-di Achmedu, a sciutu cu  
 multa desteritate a profita de acésta opiniune dominanta intre turci. La ocaziunea  
 candu soldatii turci descuragiati prin relele successe ale belleloru, refusara servitiulu.  
 acestu Pasia in plinu consiliu 'si espuse parerea precumu urmédia : « Nu virtutea ini-  
 miculu, ci peccatele musulmaniloru sunt caus'a ca germanii invingu si noi perdemu.  
 « Trebe vendute tóte utensiliile pretiósse de argintu si de auru ale imperatulu, si d'in  
 « banii acestia se se platésca soldatii. Imperatulu se dea o proclamatiune, in care se de-  
 « clare, ca bellulu contra germaniloru n'are altu motivu decâtu numai si singuru pro-  
 « pagarea religiunei mahomedane ; ca cei cari pórt'a la inima preceptele Alcoranulu,  
 « trebe se'i urmedie, nu fortianti, ci de buna voia ; si ca elu promitte, ca déca ar' avé  
 « in servitiulu seu numai duóe-spre-diece mij adevirati observatori ai Coranulu '  
 « este sicuru ca in puçinu timpu ar' reporta victoria asupr'a germaniloru si ar' re-  
 « cupera totu ce acesti-a-au rapitu d'in imperiu ». Acestu consiliu a produsu la ince-  
 putu totu efectulu doritu. Indata in prim'a espeditiune vezirulu a cuceritu cetatile  
 Sibirkiói, Nissa, Semendri'a si Belgradulu ; dara in a dou'a espeditiune bellica a per-  
 dutu in batali'a dela Salankemen mai tóta armat'a, impreuna cu viati'a si glori'a sa...

(5) *Creatur'a.* Turcii atribuescu acésta sententia sultanulu Muradu II. Sensulu ei  
 este ca fara Dumnezeu omulu nu pôte nimicu si tóta labórea sa este in vanu. *Ma-  
 abud* este unulu d'in cele una-miie-si-unulu nume ce turcii dau lui Dumnezeu, si  
 însénna prevedietoriu, ingrigitoriu de servitorii séu adoratorii sei. Numele propriu  
*Mahmud* este aci antithes'a lui Maabud. Asia sententi'a tradusa d'in littera in littera,  
 ar' Il : déca Maabud nu da, ce pôte face Mahmud ?

lumei închisu într'o chilia (cella). Muradu merse la elu pentru a'i narrá scirea despre perderea ruginósa a armatei sale, si într'unu tonu umilitu 'i díse aceste cuvente : « Mâni'a lui Dumnedieu se aréta « prin victoriile inamicilor nostri ; este evidentu ca natiunea nó- « stra è culpabile de infinite calcari de lege, pentru aceste Dumne- « dieu à-totu-potinte ne pedepseste acumu. Eu suntu celu d'antaiu « a récunósce pecatele mele ; dar' chiar' pecatele mele me facu se « nu cutediu a redica ochii cátrá tronulu maiestatiei divine si a cere « iertarea peccatoru poporului meu. In acésta stare penibile, eu me « adressédu tie, si'ti ceru a fi intermediatorulu nostru, si a obtiené « prin rogatiunile tale cá Dumnedieu se'si întórca indurarea sa spre « noi ; adjuta-mi a imblandi spiritulu profetulu nostru prè-santu , « cá se'mi fia induratoriu , si se dea laria armatei musulmaniloru ». Si acumu urmédia partea miraculósa sèu mai bine fabulósa a lucrului. Seid Bechar promitte lui Muradu a face precumu cere ; si in nóptea urmátória punendu-se la rogatiuni, fú rapitu la ceriu cá prin minune ; aici se apropia de spiritulu puru si immaculatu alu lui Mahomedu (6) ; cade la pamentu, 'i sarula (7) de trei ori pulberea

(6) *Spiritulu lui Mahomedu*. Aci se vede, cumu satan'a, care cërca a imita operele si misteriele divine, vrendu a resturna doctrin'a de dupla natura a lui Christu, inventa ce-va assemenea si despre Mahomedu ; dar inventiunea sa atátu este de fabulósa, încátu oricátu de paradoxa s'ar' parea ratiunei nóstre umane doctrin'a despre Christu, doctrin'a despre Mahomedu este cu totul absurda si impertinente. Pentru exemplu, ce póte fi mai ridiculu decâtu cele ce panegirístii lui Mahomedu spunu despre spiritulu acestui falsu profetu ? si sectatorii sei tienu atátu de tare la ele, ca si crestinii la divinitatea lui Christu. Ei dícu ca siepte-spre-diece mii de ani înainte de crea Dumnedieu universulu, acestu spatiu unde este lumea nóstra asta-di a fostu unu paradisu pusu de man'a lui Dumnedieu, in midi-loculu carui-a era unu arbore numitu Tuba, si in ramurile acestui unu Tavus séu paunu, si in inim'a acestuia a pusu Dumnedieu spiritulu lui Mahomedu, pentru a fi acolo cu gríge conservatu. Candu in urma s'a determinatu Dumnedieu a crea acésta lume visibile unde suntemu noi, care dupa cumu credu ei va fi cea d'in urma, si vrendu a o da locuintia ómeniloru, a luatú una portiune d'in spiritulu lui Mahomedu, a suflatu viétia in primulú omu, l-a numitu Odem (Adam), l-a pusu in paradisu, si l-a opritu a manca gráu. Odem avendu tóta gradin'a la dispositiunea sa, a uitatu de porunc'a lui Dumnedieu si a mancatu gráu ; dar' îndata a simtitu ca a înghițitu ce-va ce 'i va cauza mórtea ; elu inse a simtitu in intrulu seu si spiritulu lui Mahomedu, si îndata a sciutu ca va veni o di candu elu prin acestu spiritú érase va invia. Intr'aceea Odem mori, si n'a scjutu nimicu, nici despre nascerea sa nici despre mórtea urmasiloru sei, péné ce s'a nas-

picióreloru , si'lu róga cu tóta umilinti'a cá prin rugatiunile sale à-totu-potinti se esopere de la Dumnedieu invingere lui Muradu asupr'a inamiciloru. De trei-ori repete acésta rogare , pènè in urma Mahomedu profetulu se indura a'i respunde : « Prin intercessiunea « mea , Dumnedieu à-totu-misericordiosu au ascultatu rogatiunea « lui Amuratu. Mergi si-i spune ca adjutoriulu lui Dumnedieu va fi « cu elu , si va invinge ». In alta dî diminétia , Seid Bechar pèntu a implini porunc'a profetulu , tramite la Muradu vorba despre fericitululu resultatu alu rogatiuniloru si ascensiunei sale la ceriu. Muradu transportatu de bucuria , merge a dóu'a óra la acestu santu. Seid Bechar c'unu aeru propriu caracterulu seu , luandu o sabia (s) , o incinse cu man'a sea la brèulu lui Muradu , si-i díse : « Mergi , au- « gaste imperatu , si fii fericitu ; victori'a te astépla ».

#### PRIND UNU MIRACLU INVINGE PE IMPOSTORU

IV. Muradu multiamindu lui Dumnedieu pèntu inalt'a sa indurare , se întórce acasa plinu de încredere in cuventele santulu Bechar. Si in

cutu Mahomedu ; atunci prin simpathia misteriósa , particic'a de spiritu alu lui Mahomedu a inceputu a trasari in elu , si 'i revelà fericirea resurectiunei fiitóre si 'u asigurà de salutea eterna atátu pèntu elu cátu si pèntu posteritatea sa. Adamu multiamindu lui Dumnedieu pèntu acésta gratia díse : « .... in fine dupa atâte secle « posteritatea mea a produsu in fine pe fiulu meu uniculu adeveratu , care este celu « d'in urma profeta pèntu care a creatu Dumnedieu lumea , si m'a creatu si pe mine... » Dupa mórtea lui Mahomedu , séu cumu se esprimu turcii , dupa Hegiret , adeca departarea séu fug'a sa d'in acésta lume , spiritulu seu puru si immaculatu s'a suitu la ceriu. unde vede faci'x divina a lui Dumnedieu.

(7) *Saruta.* Turcii tienu cá mortii , nici chiar santii , nu potu adjuta celoru vii ; in acésta i-au imitatu ereticii nostri moderni , cari au suptu dela ei veninulu acestei opiniiuni. Dar' turcii concedu totusi , ca spiritulu lui Mahomedu aude rogatiunile ómeniloru si le presenta la tronulu lui Dumnedieu : si credu ca acestu privilegiu numu elu singuru ilu are preste tóte celelalte creature. In acésta restrictiune , credinti'a turciloru pare a consuna cu credinti'a ortodoxiloru.

(8) *Sabia.* Dela acestu timpu încóce a trecutu in lege la turci , ca imperatulu , déca este in Constantinopole , se mérga in diu'a urmatória dupa suirea sa pe tronu a ceceta cu mare ceremonia monumentulu lui Eubensari , despre care vomu vorbi mai in josu , care este in suburbea numita Eub. Aci Sieik Tekke séu superiorulu monastirei 'i incinge o sabia la brèu , si incheia acestu actu serbatorescu cu urmatórele cuvente : *Jurju nusret senundur* ; mergi , victori'a è a ta , dar' a ta numai dela Dumnedieu. Déca imperatulu este in Adrianopole séu intr'altu locu , îndata ce vine la Constantinopole trebe se faca acestu actu serbatorescu : cá-ci asia demanda legea divina

data dupa aceea pléca in marsiuri fortiate contra falsului Mustafa. Acest'a 'si adunase ostile aprópe de cetatea Ulubad , si derimandu podulu asteplá fora frica venirea lui Muradu. Sultanulu sosese, se pune in castre de ceealalta parte a fluviului , si astépla promisulu ajutoriu d'in ceriu ; póte fi cá elu amaná batali'a si cu scopu ca intr'aceea se se astempere fervórea rebelliloru, care la inceputu este de regula fórté mare. Acésta tactica 'i succese dupa dorintia. Cà-ci de siese díle armatele inimice steteau faéie in faéie , fara a face vre-o miscare : generalii de o parte cá si de alt'a ingrijati de rezultatu, nu se miscau d'in posturile loru. A siepte-a dí impostorulu cade intr'o violenta curgere de sange d'in nasu, care a tienutu trei díle, si nu era sperantia se mai scape cu viéti'a. Acestu accidentu atátu de singulariu si neasteptatu, a causatu o inspiratiune mare in armat'a lui Muradu : ea credea ca Dumnedieu voiesce cá intentiunea falsului Mustafa se nu se implinésca : ér amicii acestuia, cuprinsi de fric'a maniei lui Dumnedieu , fia-care cugetá se'si scape viéti'a , si adjutati de intunereculu noptiei desertara cu totii. Falsulu Mustafa insusi priuse fug'a, dar' nu polea fugi tare pentru morbulu de care suferia. Muradu informatu de disordinea inamiculu , urmari immediatu pe fugitivi, si ajungéndu pe impostorulu abia resufléndu in cetatea Cara-Agadz , ilu prinse si dede ordinu cá se í se taie capulu pe locu.

#### MOARTEA LUI CARAMANU OGLI

V. Dupá ce impostorulu peri cá pria minune, mai remase anca de a stinge acele schintei de focu ce elu le causase, si cari se latisera in tierile vecine. Caramanu Oglu Mehmetu Beg , candu audi cá armat'a lui Muradu este distrusa si Vezirulú Baiazetu ucisu, a crediutu ca póte]se distruga intregu imperiulu ottomanu, si nu dubitá unu momentu cá póte se se arunce asupr'a tieriloru turcesci si se ocupe célu pucinu partile asiatice de sub dominatiunea lui Muradu. In acésta intentiune elu isi aduna armata considerabile, impresora Andalí'a in sperantia cá ea se va supune indata. Dar garnisón'a se apera cu vigóre, si Caramanu lovitu de unu glontiu de tónu cade mortu. Trupele salé descuragiate radica obsidiunea, dupa ce mai antaiu 'si alessera unu altu generalu totu cu numele de Caraman-Ogli.

## SI A ALIATULUI SEU OTHMANU BEG

VI. Gubernatorul Andaliei cu numele Gamze beg, vedindu ca inemicii se retragu in disordine, esindu cu garnisón'a d'in cetate, se arunca asupr'a loru, si 'i ia la fuga. Chiar' in momentul acesta sosese Othmanu Beg, domnulu de Tekke (9), care veniá intr'ajutoriu lui Caramanu Oglu. Dar' si acesta cuprinsu d'unu morbu acutu (10), s'a vedintu perasitu de toti ai sei. Gamze beg intrandu victoriosu in castrele inamicului, afla acolo pe acestu principe in agoni'a mortiei: 'i taia numai decátu capulu, si'lu tramite lui Amuratu in semnu de victori'a sa, pe care o complinesce ocupandu tóte tierile lui Osman beg supunendu-le imperiului ottomanu.

## MUSTAFA SE REVOLTA

VII. De acolo Muradu se intórce in triumfu la Adrianopole spre a serba in publicu acea victoria minunata, pe care o castigá fora greutate si fora nici-unu pericolu. Dupa acestea, pre candu elu sê ocupá cu planulu, dupa care era se se apuce de lucruri paciuite si se aduca imperiulu in stare buna, ceea ce pene acilea nu a potutu face, fu impededatu de nou prin turburari interne. Mustafa (11) fratele seu

(9) *Tekke*. Este sciutu ca acésta tíera appartiene Asiei minore, si nu è departe de Kiutahi'a. Este probabile, cá numele seu vine dela vre-o Tekke séu monastire vecina: numele vechiu este necunoscutu. Incátu despre Othmanu begu, pare a fi si acest'a unulu d'in descendentii satrapiloru persiani, despre cari de atâte-ori amu mentionatu.

(10) *Morbu acutu*. Turcii dicu ca acést'a a fostu o minune, care confirma promisiunca legislatorului loru, si implinesce profeti'a lui Sieik Seidi Beclar. Atátu ómenii se lasa in superstitiuni estravagante candu au inceputu a'i predomni!

(11) *Mustafa*. Este un'a si aceeași persóna cu Mustaphopulus, despre care vorbesce Phranza in cartea I. capu 40, si despre care dice ca a venit'u la Constantinopole candu Muradu redicase ascediulu. Dar' 'mi este imposibile de a'lu pricepe, candu adaogge ca turcii, cari venisera d'in Asi'a, plini de admiratiune diceau ca acestu Mustafa sémena cu Mahomedu, fundatorele religiunii loru, si d'in fație 'lu cunoscu ca elu este imperatorele. Cá-ci abstragându dela aceea ca turcii nu potu se face o astfelu de assemenare, dupa ce ei n'au portretulu lui Mahomedu, dar' nu se póte nici macar coniectura, ca aceste cuvente s'ar' poté aplica la altulu decátu la falsulu Mustafa, care dupa cumu spunu toti cari l-au vedintu, si in specialu garda s'a, ca semena intru tóte lui Mustafa alu carui nume 'lu usurpase. De aci trebe se deplangu pe Phranza, mái alesu ca s'a pusu a serie istori'a sa atunci, candu betranetiele, calamitatile, ne-



celu mai tineru, sedusu de intrigile greciloru, séu pôte si de dorulu intempestivu de a domni, se revolta in Asi'a; ocupa Nice'a, unde nu era decâtu o mica garnisóna, si stabilindu'si aici resiedinti'a imperiului seu imaginariu, 'si concentra in acésta cetate operatiunile bellului viitoriu, si 'si aduna munitiuni ce grecii 'i dedeau in abundantia.

#### DEVINE PRINSU SI UCISU

VIII. Muradu voindu a sugruma si acésta rebeliune câtu mai iute, merse cu armata mare in Asi'a. Mustaf'a Celebi n'avù curagiulu a astepta pe Sultanulu fratele seu in lupta deschisa; câ-ci afara de vre-o câte-va trupe regulate ce le recrutase d'intro greci, armat'a lui nu se compunea decâtu d'in briganti, cari se alaturasera lui d'in impulsulu de spoliatiuni. Elu se inchide in Nice'a. Dar, nici aici nu se simtiá sicuru; câ-ci Amuratu vine si impresóra cetatea, o inchide din tôte partile, face mai multe assalte vigoróse, si in fine dupa obsidiune de doue-dieci-si-cinci de zile ocupa cetatea, prinde pe fratele seu, si ordina numai decâtu a'lu strangula in presenti'a sa.

#### MURADU SE CASATORESCU CU FI'A LUI LAS OGLI

IX. Pentru a repara perderea ce famili'a aliothmana a suferitu prin uciderea lui Mustafa, Muradu cugeta a se însura, si la annulu Hegirei 827, se casatori cu fi'a lui Las Ogli (12), fidantia'l'a sa de mai nainte. O principessa, care intrecea in frumsetia pe tôte femeile timpului seu: ea era Elen'a Servianiloru.

A: 827

I. C. 1424

#### ISFENDJARBEK SE REVOLTA

X. Anulu urmatoriu 828, dede lui Muradu ocaziune singulara de a se produce cu bravur'a sa si a'si mari imperiulu. Crescerea imperiului era de mai multu tempu nesuferita lui Isfendjarbek principelui de Sefab (13); si fiind-cà elu isi temea tronulu, isi batea capulu

A. 828

I. C. 1425

casurile si grigile, in atátu 'i debilitase memori'a, încatu celle ce audise in tineretie despre falsulu Mustafa, le-a aplicatu la cestalaltu Mustaf'a, adeveratulu frate alu lui Muradu.

(12) *Las Ogli*. D'in famili'a lui Lazaru, despotu alu Serbiei, dela care Servi'a se numesce de catra turci *Laz Ogh Vilaiett*, adeca tiér'a lui Lazaru.

(13) *Sphab*. Regiune in Asi'a mica.



cumu se debilitadie imperiulu turcescu. Nefericitele succese ale predecesoriloru sei inse erau probe viie a nu tenta fortun'a armelor contra unei natiuni atatu de belice; se resolvi dreptu aceea a urma calea politice; si nu numai ca facu pace cu Muradu, ci intrà si in liga cu elu; si pentru a nu'i lasa nici umbra de suspitiune, 'i dede pe fiulu seu Casimbeg de ostaticu. Si pèn' ce a vedintu ca Sultanulu sta cu ôste bine inarmata, promptu de a'lu ataca la cea mai mica miscare, elu a remasu fidelu conditiuniloru contractate. Dupa ce inse Muradu si-a congediatu armat'a, si pare a fi datu cu totulu placeriloru casatoriei, Isfendiarbeg crediù ca acêsta este ocasiunea cea mai oportuna de a'si effectui propusulu. Elu 'si aduna trupele ce le avea de lungu timpu preparate, si cá unu tigru ce astépta préd'a sa, se arunca cu furia terribile asup'r'a cetatiloru Tاراcli si Burni, le derima d'in fundamentu, si face cele mai neaudite crudelitati devastandu cu focu si feru totu ce'i vinea in cale; pentru cá asia se infrice pe toti care ar refusa de a se suppone lui.

#### DAR' CERE IERTARE, SI ESTE AGRATIATU

XI. Audindu Muradu de acêsta rebellione, isi aduna imediatu trupele, si trece cu ele d'in Europ'a in Asi'a. Abia ajunsu la Bolova, mai-marii si nobilii cetatieni vinu si se arunca la piciórele Sultanulu, detestandu nebunesc'a si cutediatórea intreprindere a principelui loru, si rogandu-lu se destitue pe Isfendiarbeg, si se puna in locu-i pe fiulu seu, pe care maiestatea sa ilu are de ostaticu. Isfendiarbegu surprinsu de acêsta si nesciendu ce se mai faca, vine si elu la Muradu si cerendu-i iertare 'i offere de ostaticu pe alu doi-Jea fiu alu seu, si 'i promite anca a'i dá in casatoria pe unic'a sa flica, princessa de o frumsetia incomparabile. Sultanulu imblanditu prin acêsta, ii promitte ertare pentru crim'a comissa.

#### ESPEDITIUNEA LUI MURADU IN EUROP'A SI ASI'A

XII. La reintórcere d'in acêsta expeditiune Muradu ocupa faimós'a cetate Ismir, locu de mare comerciù pana asta-di; suppone apoi tienuturile vecine, precumu Montesi'a (14), Aidin (15) Sari-

(14) *Montesi'a*, tíera cunoscuta geografiloru sub acestu nume.

(15) *Aidin*, cetate in tíer'a Montesiei.

A. 830  
I. C. 1426

chan (16) cu toate tierile dependente de Hamid Oglu (17). Dupa aceste cuceriri in Asi'a, trece la anulu Hegirei 830, in Europ'a, si ataca pe Venetiani, devasta insul'a Giana (18), ocupa castellulu Giogerginlik (19), si face spoliatiuni considerabili in tienaturile vecine: in urma se intorce victoriosu in Adrianopole. Apoi anca in acelu anu lasa a se construi in Ergena (locu mârécinosu, diumetate cale intre Constantinopole si Adrianopole) unu podu admirabile de pétra taiata, cu siepte-dieci-si-duóe de arcuri, si in partea de cátra apusu o Giamia, o scalda, unu Imaretu si unu Chanu.

#### CARAMANU OGLI SUPPUNE TIERILE SALE LUI MURADU

XIII. Caramanu Oglu, despre care amu facutu mentiune mai de multe-ori, vedindu sórtea veciniloru sei, si aducéandu-si aminte ca si elu de multe-ori a fostu la marginea precipiciului si de abiá a scapatu, se resolvu a imblandi furórea leului mai nainte de a cadé in unghiile lui; asia in anulu Hegirei 831 se presenta la curtea lui Muradu si 'i offere in tóta umilint'á si de buna voia cheile de la tóte cetatile sale. Muradu ilu primesce cu respectu mare, ilu onóra cu presente magnifice, si 'lu face Sangiacu séu gubernatoru perpetuu in Ipsalam.

#### MURADU INTRA IN GRECI'A

XIV. Muradu indata dupa aceea isi aduna trupele d'in Asi'a si Europ'a si intra in Greci'a pentru a ocupa acele cáte-va parti ce mai remasesera anca sub potestatea imperatului greciloru; si fiindu-cá n'a datu de nici-o resistentia, a potutu ocupa fora dificultate Tes-salonic'a, Athen'a si Carlin'a; apoi urmatu de óstea sa, se intorce in Adrianopole incarcatu de predi si ducéandu cu sine o multíme de captivi si de vite.

(16) *Sarichanu*, romanesc Ospel'u la citróne. Nume de tíera si de o cctate in aceeaşi tíera.

(17) *Hamid Oglu*. A se vedé not'a 22, la capu 4, cartea I.

(18) *Gianta*. O insula in marea adriatica. Anticulu ei numé è Iacintus, asta-di se numesce Zante.

(19) *Giogerginlik*. Dupa etimologia insémna çolumbariu, séu casa de porumbi. Este unu fortu la marginele Moreci, alu carui nume anticu s'a perdutu.

## SE CASATORESCE CU FII'A LUI ISFENDIARBEG

A. 832

I. C. 1428

XV. În anul ce a urmatu acestei expedițiuni, 832 alu Hegirei, Muradu se casatorî cu fii'a lui IsfendiARBEG, care'i era promissa înainte cu patru ani. D'în această casatoria se nascu la siese ani în urma marele Mahomedu, cuceritoriulu Constantinopolei si flagelulu crestinatatiei.

## CARAMANU OGLI SE REVOLTA

A. 838

I. C. 1434

XVI. Caramanu Oglî (20) pare că ar' fi avutu intentiunea de a stirpi anca în nascere pe acelu-a care cu timpu a devenitu terrôrea universului si cuceritoriulu a diumetate de lume. Elu se revolta în Asi'a chiar în anul candu se nascu acestu erou, care era 838 alu Hegirei. Acesta rebelliune neasteptata atrase pe Muradu în Asi'a, unde ocupâ prin asaltu cetatile Aksiehri (21) si Conia. Caraman Ibrahimu beg se simti cu multu mai debile de catu se pôta resiste armatelor victoriôse ale Sultanului, si recurse la unu monachu cu numele Menla Gamse (22), omu de reputatiune pentru santitatea si virtutea sa, că se intrevina la imperatulu si se 'lu induplece a se impaca. Monachulu acceptâ bucurosu însarcinarea, si cu pietatea sa, pentru care era adorat de toti musulmanii, seu cu elocenti'a sa singulara, a potutu imbandi anim'a lui Muradu într'atâtu, în câtu acesta uitandu injuri'a lui Caramanu, nu numai ca l-a iertatu, dar' i-a restituitu tôte titlurile si onoriile de mai înainte.

## MURADU BATE PE PRINCIPELE MOREEI

XVII. Restituita ordinea în Asi'a, unu nou inimicu apare în Europ'a. Acesta era Moracrali (23), frate cu imperatulu greciloru. Elu impresora cetatea Giogergiolik, situata la confiniile Moreei;

(20) *Caramanu Oglî*. Este același principe de Caramani'a, care s'a suppusu Sultanului Muradu, și s'a casatorit cu sôr'a mai mare a acestuia. Dar' nu se scie cumu a fugitu d'în Romeli'a în Asi'a.

(21) *Aksiehri*, seu cetatea alba; ea este în Asi'a mica.

(22) *Menla seu Mola Gamse*. Celu mai renumitu santu pe acelu timpu între turci. Cellu'a sa în Caramani'a si asta-di este cercetata cu multa devotiune si pietate.

(23) *Mora Crali*. Pare a fi despotulu Demetriu, care, precumu ne spune Phranza, domnia pe acestu timpu în cea mai mare parte a Moreei. Se numesce aci frate alu imperatului grecu, fiindu-ca era confederatu si în afinitate cu acesta.

dar' Cassimu Pasia Beglerbeg (24) de Romeli'a ilu ataca pe neastep-tate cu o trupa alésa de soldati europeni, si 'lu pune la fuga. Ô ma-re parte d'in greci au fostu ucisi séu captivati, si victoriosulu Pasia se intorse incarcatu de spoliatiuni luate d'in castrele crestine.

#### BELLU IN UNGARIA

XVIII. Intr'aceea se nasce bellu crancenu intre turci si regele Ungariei. Lupt'a curge cu focu, dar' cu successu dubiosu, câte-odata ungurii, mai adese-ori turcii erau batuti. In urma bravulu generalu Michal Ogli Alibeg in fruntea unei numeróse armate se respandescé cá unu torente in cele mai avute tienuturi ale Ungariei, duce in captivitate unu numeru mare de locuitori, cari nu se asteptau la acésta invasiune, si luandu-i cu sine d'impreuna cu alte multe predi, se întorce victoriosu la Adrianopole, unde Sultanulu Muradu, la anulu Hegirei 840 ordiná a se construi o Giamia (25) si unu Imaret, edifi-cie demne de unu imperatu.

A. 840

I. C. 1436

(24) Despre semnificatiunea etymologica a acestui cuventu vorbiramu mai susu. Ací inse mai avemu se observamu accestea. Tóte gubernamentele in care pasiali gu-bernatori au onórea de a porta câte trei tuguri, se numescu Beglerbegate; dara in sen-sulu eminent alu cuventului au si pâna in dio'a de astadi numai trei pasiali titlu de beglerbeg, adeca gubernatorulu Rumeliei, a carui resiedentia este in Sofi'a; celu de Anatoli'a cu resiedentia in Kintahia. si celu dela Damascu. Inainte de acésta, pasi'a dela Buda inca cra beglerbeg. De si lingusitorii loru dau si la ceilalti pasi-ali titlu de beglerbeg, dara curtea imperiale nu le dá altu titlu, de câtu Destur Mükserreim, a-deca plenipotenté. Cuventulu acesta vine dela Tugra, care denóta acea semnatura, prin care se exprime numele Sultanului, pentru-cá, afara de marele veziru, numai a-cestora le este permisu a porta Tugra si a emitte durata in provincie loru in nu-mele imperatului. Pre câtu timpu beglerbegii se afla in funcțiunea aceea, auctoritatea loru in imperiulu otomanu este asia de mare, in câtu candu esu din capitala in provinci'a ce li s'a datu, séu candu sunt trimisi dein una tíera in alt'a, cu esceptiune de interiorulu Constantinopolei, unde n'au nici-o jurisdictiune, in calea loru au po-tere ca si marele veziru, preste toti cati sunt loru inferiori in rangu, fia aceia dein ori-care provincia. Ei potu spendiura, taia séu pedepsi cu alta specie de mórte dupa cumu le place, pe toti cati se voru afla culpabili, fara ca pasi'a locului se le póta pune cea mai mica pedeca, in câtu acestuia 'i remane singurulu mediulocu de a reclama la curte in contra abususulu de potere a acelu plenipotentiaru.

(25) *Giamia*. Cea mai mare baserica intre câte sunt in Adrianopole; e aprópe de palatiulu unde marele veziru 'si are resiedentia. Se numescé de comunu Eski Giamia séu baseric'a vechia.

XIX. Ungurii au luat mergerea lui Alibeg la Adrianopole dreptu fuga, si irrumpu de nou in tierile turcesci, predandu cu focu si feru totu ce le stá inainte. Muradu spre a infréna acésta cutediare si a da o reparatiune eclatanta, trece Dunarea nu departe de Vidinu, si préda tóta tiér'a pe unde au potutu numai se adjunga cu trupele sale. In fine impresóra Belgradulu (26), acestu antemuru alu Ungariei. Prin cucerirea acestei cetati, Muradu ar' fi ajunsu duóe scopuri: si-ar' fi assicuratu tierile si suditii contra invasiuniloru ungueresci, si si-ar' fi deschisu calea de a face escursiuni continue contra inimiciloru. Dar' fortun'a nu i-a secundatu in acésta intreprindere. Eroic'a aperare a impresoratiloru, si iern'a ce se apropiá, ilu constrinsera a ridica obsidiunea chiaru candu i se parea ca acumu-acumu devine domnu cetatiei. La întórcere cuprinde Sophi'a (27) si alte vre-o câte-va cetati in Bulgari'a.

## VALAK OGLI DEPOSEDATU

XX. Muradu era fórté necajitu, cá nu a potutu cuceri Belgradulu, éra acea lipsa de successu nu o atribui valórei inimicului, ci suppu-nea cá este tradare la midi-locu. Príncipele Serviei Valak Ogli, unitu cu Sultanulu prin legaturi de sange si de amicitia (28), totdea-

(26) *Belgradulu*. Alba-greca, in timpii antici Taurunum; cetate fórté cunoscuta, care asta-di formédia frontari'a imperiului turcu spre Ungari'a. Crestinii dícu ca ottomanii au perdutu unu numeru considerabile de soldati in obsidiunea acestei cetati; dar' avemu cauza de a ne indoi in acésta, mai alesu déca vomu considera cá dupa redicarea obsidiunci, turcii au ocupatu prin assaltu Sophi'a, si alte cetati, precumu Nissa, Scopia, Novomonte séu Siehiákioi; ceea ce si crestinii recunoscú. Disput'a este, déca aceste cetati au fostu cucerite inainte séu dupa obsidiunea dela Belgradu; crestinii dícu ca inainte; turcii affirma contrariulu.

(27) *Sophi'a*. Capital'a Bulgariei si resiedinti'a Beglerbegului de Romeli'a. Cetate fara muri de aperare. Se pare ca numele i se deriva dela o baseric'a numita Sant'a Sophia, construita dupa modellulu bisericeii S-ta Sophi'a d'in Constantinopole, dar nu este atátu de mare ca acésta, nici prefacuta in Giamie.

(28) *De sange si de amicitia*. Scriitorii crestini dícu ca Georgiu, despotulu Serviei, pentru a consolida amicitia cu Muradu, si pentru a confirma pacea cu acesta, i-a datu pe fiia-sa in matrimoniu. Auctorii crestini sunt mai exacti decâtu turcii intru a insemna numele principiloru; pentru aceea n'amu cauza de a dubita despre ceea ce dícu ei aci, mai alesu cá turcii sunt de acordu cu ei asup'r'a faptulu, ca dupa ruptur'a intre acestu despotu si intre Muradu, s'a datu ordinu de catra acesta, ca se se scóta ochii fililoru lui Georgiu, pe cari i avea de ostatici.

una se areta atâtu de devotatu interesselorù acestuia, în câtu i s'ar' fi parutu unu pecatu a dubita în fidelitatea lui. După o cercetare rigorósa înse s'a descoperitu, ca elu nu numai cà a informatu pe regele Ungariei despre planurile ottomanilor, ci cà a facutu totu pentru a împedica cucerirea Belgradului. Muradu se infuria pentru asta tradare neasteptata, si spre a o pedepsi, dede ordinu a taia limb'a si la cei duoi fi ai lui Valak Ogli, pe cari 'i avea de ostatici. Apoi intrandu cu armat'a sa în Servi'a, cuprinse Semendri'a, cetate situata la tiermurea Dunarei; ocupà tóte tierile lui Zerín Ogli (29), alungà pe principe d'în tiéra, si în fine suppuce potestatiei sale tóta Servi'a.

#### FUGE LA REGELE UNGARIEI

XXI. Valak Ogli scapà prin fuga de mani'a Sultanului, si se duse a cauta asilu la regele Ungariei (30). Dar' sórtea 'lu persecutà si aici d'impreuna cu pe principele care l-à primitu; parea ca totu s'a conjuratu la ruinarea Ungariei, de candu a pusu elu piciorulu aici. Elu așitià pe regele în contra turciloru, si'lu facù se franga tractatulu de pace inchiariatu cu acesti-a. De aci immens'a versare de sange si flagellele ce au urmatu. Insusi regele a cadiutu victima, si si-a perdulu viéti'a.

#### ALTA REVOLTA A LUI CARAMANU OGLI

A. 845  
I. C. 1441

XXII. La anulu Hegirei 844 se puse cea d'în urma pétra la edificiu Moscheei numita Eski Giami (31), care o începuse anca Musa Celebi în Adrianopole. În anulu urmatoriu, Caramanu Ogli Ibrahim beg, nepotendu innabusi vechi'a ura ce o avea contra ottomaniloru, se revoltà de nou. Nici indulgenti'a precedente a Sultanului, nici sanctitatea tractatoru de pace intarite cu juramentu, nu potura a'lu reliené; elu irrupse cu armat'a sa în provincieles asiatices fàra defenza atunci, si le devastà într'unu modu neaudit. Muradu in-

(29) *Zerín Ogli*. Asia se numesce la turci tiér'a ce se întinde de-a-lungulu Savei, de unde acestu fluviu intra în Dunare pên' la Petrovaradinu.

(30) *Regele Ungariei*. Aci se întielege Vladislau regele Ungariei si Poloniei, cunoscutu mai multu prin batali'a fatale dela Varna, decâtu prin vre-o alta faptã a sa.

(31) *Eski Giami*. După etimologia însémna baserica vechia. Vedi nota 27. mai în susu.



sciintiatu de acésta irumpere, sbură in Asi'a, si pentru a preveni flagellele, la cari potea se fia espusa tier'a prin violentiele lui Caramanu Ogli, tramise in contr'a lui unu corpu de trupe alese, ér' intr'aceea isi aduna alta armata numerósa la Prusa. Inaintandu trupele, le vine inainte soci'a lui Caramanu, sóra mai mare (32) a lui Muradu, pe care Caramann o luase in casatoria pentru mai firma conservare a confederatiunei, si-i róga se stea pe locu, si se departedie dela sine ori ce cugetu de bellu: insarcinandu-se a midi-loci pacea, si a da satisfactiune Sultanului, fratelui seu. Immediatu dupa aceea merse la fratele seu. Si departe de a desculpa pe barbatulu seu, ea deplóra ca n'a sciutu pretiui o confederatiune precumu é a Sultanului; cere se ierte crim'a barbatului seu, se offere de garanta pentru fidelitatea sa in viitoriu, si'i promitte cu juramentu si in numele barbatului seu, cà nu va suferi nici-odata. si sub nici unu pretestu, cá soldatii sei se intre in tierile ottomane, nici cá se se faca ce-va contra interesselor Sultanului. Eloquenti'a scaldata in lacrime a sororei de o parte, si de alt'a affectiunea fraterna a lui Muradu, imblandi anim'a acestui-a; elu pardonà lui Caramanu Ogli, si 'lu primi éra si in amicitia sa sub conditiunile dictate de soru-sa. Pactulu de pace se confirmà de nou prin unu Ahd-name (33) si Muradu se intornà in Europ'a.

#### MURADU RENUNTIA LA IMPERIU

XXIII. Imperiulu era in pace d'in tóte partile; nici-unu inamicu nu'lu mai turburá. Ungurii (34) atátu de arroganti pèn'acumu, s'au imblanditu si au facutu pace cu turcii. Muradu desgustatu de trebile statului si fatigatu de espeditiuni atátu de laboriöse, se decise la

(32) *Sora mai mare.* Nu se póte determina cu precisiune timpulu acestui matrimoniu; probabile ca a fostu la anulu Hegirei 831 dupa suppunerea principelui de Caramani'a.

(33) *Ahd name.* Cuventu arabicu, compusu d'in *Ahd*, pactu séu conditiune si *nam* carte séu scrisóre. Acestu nume insémna literere séu chartiele ce delegatii straini obtieniu dela Sultanulu pentru principii loru dupa ce au incheiatu pace. Aceste littere contieniu conditiunile pazei, numite la Arabi *Mevad*, si sunt ratificate cu *Tugra* séu signatur'a numelui imperatului.

(34) *Ungurii.* Viadislau a frantu acésta pace, precumu vomu védé indata d'in istoricij turci, la not'a 39 mai in josu.

A. 847  
I C. 1443 anulu Hegirei 847 a abdica corónei in favórea fiului seu Mahomedu si se retrase la Magnesi'a (35) pentru a duce viétia privata.

#### CARAMANU OGLI INVITA PE REGELE UNGARIEI CONTRA LUI MURADU

XXIV. Indata ce s'a audítu acést'a, Caramanu Oglí, care numai la intercessiunea sororei lui Muradu obtienù anulu trecutù iertare dela acest'a, rapitu éراسي de ur'a contra ottomaniloru, crediù ca acumu este timpul oportunu de a'si resbuna; si in cugetulu seu tradatoriu, de a distruge imperiulu ottomanu, elu scrise urmatóri'a littera catra regele Ungariei: « Muradu, acestu vechiu tiranu alu « lumei, au abdicatu dela tronu in favórea fiului seu Mahomedu; « acesta è unu omu tineru fora experientia, si incapabile prin etatea « si mintea sa de a conduce afacerile civili si militari. Aci este mo- « mentulu favorabile de a ve resbuna de atâte rele ce turcii v'au « facutu. Nu lasati se ve scape acésta ocasiune, câ-ci nici-odata n'o « mai poteti avè. Se atacamu de-odata tierile ottomaniloru, eu d'in « partea Asiei si voi d'in partea Europei; si nu este dubiu ca curendu « vomu estermina tóla gentea Osmaniloru, si vomu restabili pe « atâti principi alungati si despoiati de bunurile lor ».

#### INVASIUNEA UNGURILORU

XXV. Regele Ungariei, care nu de multu facuse tractatu de pace cu turcii, si cu man'a pe Evangeliu jurase pe immortalele corpù alu lui Christu ca va observa conditiunile pazei, n'ar' fi ascultatù atâtu de usioru de consiliulu lui Caramanu, déca nu'lu seducea auctoritatea papei de la Roma (36). La insligatiunea acestuia, deslegandu-lu si de

(35) *Magnesi'a*. Nici unu istoricu crestinu, celu pucinu d'in câticunoscu eu, nu vorbesce despre acésta abdicatiune a sultanului Muradu. Turcii sunt fôrte espliciti si clari in privinti'a asta: ei punu batai'a dela Varna sub Mahomedu II., si dicu ca Muradu pe acelu tîmpu nu era imperatu, ci numai comandante in armata, si ca dupa acésta batalia s'a retrasu la Magnesi'a, ér Mahomedu a remasu singuru domnitoriu dela anulu Hegirei 847. pén' la 850. La acestu anu, dicu ei, mai-marii tieréi au rechiamatu pe Muradu la tronu, ér Mahomedu ca prea tineru a fostu tramisu la Magnesi'a, pentru a astepta acolo in retragere mórtea parintelui seu. In cursulu istoriei vomu vedé tóte aceste mai pre largu.

(36) *Papsi dela Roma*. Zelulu falsu alu acestui omu nu potu se'lu deplanga destulu crestini. De altminterea, turcii de comunu, afara de cei invetiati, credu ca pap'a este nemoritoriu, si opiniunea lorù è basata pe o fabula, care dîce, ca: Califulu Amavi'a

juramentu, regele Ungariei 'si adună armata numărósa, si adjutatu de trupele auxiliare ale Bohemiloru, Poloniloru. Italianiloru, Bulgariloru si Servianiloru lui Valak Oglu, cari tóte jurasera nimicirea imperiului ottomanu, merse cu aceste contra turciloru si irrupse in teritoriulu loru.

#### MURADU REPRIMESCE IMPERIULU

XXVI. Armate asia mari compuse dein popóra atátu de bellicóse inbarbatá pe crestini pe atátu, pe cátu insuflá musulmaniloru teróre; care crescea cu atatu mai multu, cu catu reflectá mai multu la tineretiile si la lips'a de experientia a imperatului loru; deci tienendu consiliu se decisera a chiama inderetu pe Muradu. Consimtindu si Mahomedu, fiulu acestuia, trimitu immediatu delegati la Muradu, pentru a'lu roga se ia frénele gubernului éراسi in mana, si se apere statulu cu consiliulu si arm'a sa atátu de terribile inimiciloru. Muradu reiectandu acésta ambassada, díse: « Aveti impe-  
« riu, si aveti imperatu; faceti cumu veti judeca ca este spre binele  
« vostru; dar' nu veniti a turbura pacea si linistea mea, care credu  
« ca o amu meritatu dupa atáte suferintie câte amu înduratu pentru  
« voi ». Delegatii vinu a dou'a óra si însistu cu mai mare perseve-  
rantia, pana ce in fine Muradu consimte, si fara a perde unu mo-  
mentu, se pune in fruntea armatei si pe la strimtórea de la Gallipole trece in Europ'a.

#### BATAI'A DELA VARN'A

XXVII. Dupa-ce ajunsé la Adrianopole, Muradu tienendu consiliu cu fiulu seu si cu mai marii imperiului despre starea lucrurilor, in fine, dupa multe rogari si chiar contra vointiei sale, se insarcina cu comand'a asupr'a armatei. Pentru-cá se'si ajunga cu atátu mai bine scopulu, Muradu pléca indata a treia-dt cu armat'a sa, si dupa unu mersu fortíiatu ajunge aprópe de Varn'a (37), unde i se spune

a taiatu cu sabi'a pe unu papa in faéie, si ca papii de atunci incóce au semnulu a-  
cestei cicatrice, ceea ce o atesta captivii cari o au vedíutu. Éca cumu acésta natiune  
credula se lasa a se amagi prin fabule ridicule, de si acésta nu'í servesece decâtu spre  
desonóre.

(37) *Varna*. E traditiune la turci, ca Sultanulu Muradu inainte de batai'a de la  
Varna a conchiamatu unu consiliu generale in Adrianopole, unde a tienutu urma-

ca era în castre regele Ungariei. Muradu plăca înainte cu cavaleri'a, nevrendu a lasá se scada ardórea trupelor sale, asteptandu infanteri'a; si a trei-a di a fostu în façi'a inimicului. Elu ataca numai de câtu, dar' nu cu successulu la care se asteptá. Că-ci arip'a drépta, nefiindu sustienuta de infanteria, n'a pututu resiste primului atacu, si venindu în disordine a fostu persecutata cale mai bine de unu milu. Dar' chiar acést'a a fostu scaparea imperiului si a Sultanului. Că-ci regele Ungariei, june, si mai curagiosu de câtu toti, credienduse acumu sicuru de victoria, voi a o complota provocandu pe Muradu la duellu (38). Acesta dandu façi'a cu regele cá d'în intemplantare îi strapunge calulu cu unu Girid (39), dupa care indata cade si re-

toriu discursu : « Noi credemu — dişe elu — ca Haziret Isa (santulu Isus) este într'adeveru Ruh Ullah (spiritulu lui Dumnedieu) nascutu d'în una vergine, profetu amatu de Dumnedieu, si este înca în viétia; ca a scapatu de reutatea si mâni'a evreiloru, si s'a suitu în alu treilea ceriu; unde siede pentru a veni odata se judece pe acestu poporu pentru perfidi'a sa; elu va judeca si pe Nazrani (crestini), pentru-ca au falsificatu evangeliulu seu; noi recunóscemu ca este mare profetu, dar' nu este nemuritoriu, si va trebui se móra trei dile înainte de finitulú lumei; ér' crestiniil credu ca elu è fiulu lui Dumnedieu, si are viétia de veci si marire si putere asemenea cu creatorulu lumei. Si mai multu, ei credu în unele superstitiuni, ce le numescu sacramente: asiá credu tare ca Isa Mesih (Isus Messi'a) loru a datu preotiloru sei putere de a se schimba decâte-óri voru vré, pana în adevératu trupulu lui, si vinulu în adevératu sangele lui. Pe acestu misteriu si pe Ingil Sierifu (evangeliulu santu) s'au juratu ei ca voru tiené pacea incheiata cu mine. Pentru aceea nu me indoiescu, ca Dumnedieu i va bate, fiindu-ca au frantu evangeliulu si au calcatu în picióre sacramentele lui. » Dupa acestu discursu se dişe ca Muradu în midi-loculu foculu luptei a ordinaru ca se puna într'o lance scrisóri'a, prin care regele Ungariei a confirmatu pacea, si o persóna ne armata se o pórté prin tóte corpurile armatei, si se strige cu voce înalta: « Se vina ghiaurii (infideli) contra Dumnedieului loru, si contra sacramentelorú lui; si déca în adevéru credu ei în aceste lucruri, apoi o! Dumnedieule drepte! care faci se resara sórele asupr'a celoru rei cá si asupr'a celoru buni, fa ca ei insii se si resbune între sine, si insii se se pedepsésca pentru scele-rateti'a loru ».

(38) *Duellu*. Nevrendu a preveni opiniunea lectorului, lasu se judece singuru, óre turcii au inventatu acestu duellu pentru a face onóre imperatului loru, séu crestini ilu retacu pentru a ascunde temeritatea regelui Vladislau. În câtu pentru mine. io sunt inclinatu a crede turciloru, mai alesu ca auctoriil crestini si în specialu Phranza cartea II. capu 19, mentionédia despre impregiurarea, ca Vladislau a patrunsu péné la cortulu lui Améra, ca acolo a cadíutu dupa ce i-a vulneratu calulu unu Ianiciaru cu numele Chamutiá.

(39) *Girid*. Sagéta scurta si usióra, cu care turcii se servescu fórté multu. Cei care

gele la pamentu. Ianiciarii cari ajunsera chiar in acestu momentu, ilu prindu, ii taia capulu, si punendu-lu intr'o lance, ilu pórtá in triumfu si 'lu aréta inimicului strigandu d'in tóte puterile: Eca capulu regelui vostru! In acelasiu timpu se readuna cavaleri'a, si rupt'a reincepe; turcii petrundu in corpurile inimiciloru, ii respingu si'si facu cale in tóte partile. Crestinii se tieneau anca: dar' facên-

le sciu bine manua, pórtá de ordinariu câte trei intr'unu tocu aternatu la partea drépta a calului loru. Ei dau cu ele la çinta cu atátu-a precisiune, încátu nu'i intrece nici venatoriulu celu mai desteru. Io însu'mi n'asiu fi crediutu, déca n'asiu fi vediutu cu ochii mei unu casu ce vréu a'lu narra aci. Catra finitulu bellului d'in anulul trecut, înainte de a pleca trupele dela Zenta, imperatulu fiindu la Philippopole a lasatu camerariloru sei a se exercita in acésta arte in presenti'a sa, spre a se delecta in exercitiulu loru. Sagetile cu cari se exercitau nu erau ascutite, ci tocite la vérvu. Intre ei era unu cercassianu cu numele Mehemedu Aga, capu alu stabuleloru, postu fórté respectabile la turci. Unulu d'in compania 'lu nimeresce d'in nebagare de sóma cu saget'a in spate. Lovitur'a a fostu violenta, si Mehemedu séu de rusine séu de dorere, se infuriá, si stringéndu in pinteni calulu seu arabicu persecutá cu vivacitate pe omulu seu care fugea înainte; acesta vedjéndu ca nu'i póte scapa déca continua a fugi, se întórece íute cu calulu seu spre drépt'a: atunci Mehemedu aruncá dupa elu o sageta cu atáta rapiditate, in cátu tómpita cumu era, petrunse in sielele calului, si a cadíutu si calu si calaretíu la pamentu. Imperatulu uimitu de acestu spectaculu, a opritu lui Mehemedu de a mai continua exercitiulu acesta. Amu vediutu totu pe acestu omu dându probe de fortí'a sa la o pórtá de monastire in Moldavi'a: pórt'a era d'in scanduri de câte trei degete de gróse, si totusi cu sagéta ordinaria si neascutita o sparse facéndu ce petrunsa sagét'a prin ea. Eca acumu si modulu cumu turcii se exercita in acésta maiestria. Incepu cu unu girid de feru séu Lobut (\*), precumu ilu numescu ei, greu de duóe-spre-diece ocale, fia-care oc'a face patru-sute dramuri: positur'a ce o ieau este, ca 'si punu degetulu celu mare dela man'a stanga in bréu, ér piciórele in linia drépta unulu dupa altulu, si cu man'a drépta arunca sagét'a intr'o gramada de pamentu móle, si continua péné 'i iérta puterile de nu mai potu. Unii arunca si de câte siepte-sute de ori un'a dupa alt'a. Dupa ce au facutu acésta proba cu sagét'a de feru, ieau sagéta de lemnu pe de duóe-ori atátu de grósa ca cea comuna, si se exercita péné atunci, péné candu o au aruncatu in pamentu móle de dóne-mii de ori un'a dupa alt'a; in fine apoi vinu la sagét'a ordinaria, care in comparatiune mai alesu cu cea de feru, este usióra ca o péna. Prin acestu exercitiu continuu 'si castiga o desteritate si fortia, încátu sunt cei mai abili in aruncatulu dardelor.

(\*) Cuventulu in sine însémna *lenesiu*, care nu ese d'in casa nici-odata, nici nu caletoresce. De aci sagét'a cea grea de feru, in comparatiune cu cea usióra de lemn, se numesce *lenesi'a* séu *puturós'a*. *Tr. Germ.*

Traductorulu germanu scrie *Lubed*.



du-se nópte (40). si neavendu comandante, au trebuitu se se retraga, si în acestu momentu perderea loru a fostu generale: câ-ci afara de vre-o căli-va cari au scapatu prin întunereculu noptiei, toti ceilalti au fostu parte ucisi parte captivati. Dupa acésta, Muradu, încarcatu de trofee si de spoliatiuni d'în campulu inamicului, 'si duce armat'a, care nu perduse multu, inderetru la Adrianopole.

#### MURADU ÉRASI ABDICA

XXVIII. Glori'a ce castigase Muradu în acésta espeditiune, pentru altii pôte ar' fi fostu unu impulsu la întreprinderi si mai mari, pentru elu inse n'a fostu alta de câtu unu exemplu despre nestabilitatea puterei omenesci. Elu a vediutu pe regele Ungariei plinu de gloria, încungiuratu de armate numeróse, adóratu de atâtea natiuni adunate sub stindardele sale; l-a vediutu apoi cadiendu la pamentu prin o singura lovitura a sortiei chiar în momentulu candu se credea victoriosu, éra victori'a cadiendu-i d'în mana si trecundu în man'a inamicului, si trupele tóte nimicindu-i-se. În caderea acestui rege nefericitu, Muradu vede ca pôte se ajunga si elu acésta sórte, dupa unu timpu atátu de lungu de prosperitati continue. Se decise deci, a remané pre langa propusulu seu de mai înainte; remitte a dou'a-óra sceptrulu în manile fiuluiu seu, si se retrage éراسي la Magnesi'a în viétia privata.

#### IANICIARIU SE REVOLTA: MURADU ESTE RECHIAMATU

XXIX. Dar' nici de asta data n'a potutu sta aici în pace. Ianiciarii, prin alu caroru servitiu se castigasera pêné acumu atâtea victorii celebre contra inamiciloru, devinu la anulu Hegirei 850 flagellulu concetatiániloru. Ei urdira în Adrianopole o violenta seditiune pentru unu lucru de nimicu. Schintei'a aruncata, causà unu mare incendiu. Vedeai, cumu se întempla de ordinariu în tóte revolutiunile

A. 850

I. C. 1446

(40) *Nópte*. Se dice ca cei cari au scapatu prin întunereculu noptiei, au ajunsu preste asteptarea loru la muntele Cengie, séu Emu, cumu se numia în anticitate. Aici poporulu i-a prinsu cu funii ca pe férele selbatece, si generalii si alti comandanti ai armatei toti au peritu, singuru Huniade a potutu scapa. Istoricii crestini vorbescu fórte multe despre acestu erou; si cine vre se studieze faptele luptatoriului pentru crestinate, se le cerce la scriitorii crestini.



civili, casele cetatianiloru si ale strainiloru predate; omenii atacati si omoriti pe strade fara distinctiune de etate séu de sexu; furturi, omoruri pretutindenea; ca un cuventu, acei-a cari prin starea loru trebuiau se fia defensorii cetatianiloru, pareu a se fi conjurati spre a'i ruina si stinge cu totul. Caus'a acestei rebelluni nu se po-tea afla airea, decâtu in juneti'a noului Sultanu si in prea marea blandetia a inimei sale. E raru casulu, unde militi'a se nu abusedie de unulu d'in aceste defecte ale principelui; si candu crede ea ca pôte face totu ce vrè, in scurtu libertatea trece in licentia. Spre a pune capetu acelei rebelluni, mai-marii tieriei au recursu érasí la Muradu, si l-au rogatu prin scrisori, se vina a restitui ordinea si a lua éراسى in mana imperiulu, cà-ci diceau ei, « fiu-seu este inca june si n'are « auctoritate suficiente pentru a infrena licenti'a; de aceea ei credu, « cà densulu va avea compatimire de starea imperiului ottomanu si « nu va suferi, cá imperiulu acesta, pe care elu l'a maritu si consoli- « datu, se péra cá o corabia fora capitanu. Cu unu cuventu, increde- « rea loru in prudenti'a si conducerea lui cea probata este asia de « mare, in càtu éi spera, cà prin dispositiunile sale imperiulu nu « numai se va ridica la starea sa de inainte, ci va ajunge la infflorire « si auctoritate mare ». Muradu miscatu pènè in inima de periclulu comunu in care era statulu si suditii sei, vine la Adrianopole, se pune éراسى pe tronu (41), si tramite pe fiulu seu la Magnesi'a.

CUPRINDE GRECI'A SI EPIRULU; SI ALUNGA PE SCANDERBEGU

XXX. Turburarile interne au incetatu indata ce Muradu a reluatu frenele guvernului. In anulu urmatoriu se întórce cu armele sale contra rebellului Castriot Iskenderbeg (42) si'lu allunga d'in regatulu

A. 851

I. C. 1447

(41) *Tronu*. Istoricii crestini dicu ca Muradu dupa victori'a dela Varna s'a retrasu in viéti'a monastirei dela Prus'g; si déca a lasatu elu acést'a viéti'a singurateca, apoi n'a facutu-o nici pentru revolt'a Ianiciariloru, nici la intefirile Pasiloru, ci destep-tatu de progressulu armeloru lui Huniade in Ungari'a si de revolt'a lui Iskenderbegu.

(42) *Iskenderbegu*. Acest'a è celebrulu Georgiu Castriotu, fiulu lui Ionu principe de Epiru. Istoricii crestini au scrisu volumi intregi despre faptele bellice ale acestui erou. Elu ca june anca aretà dispositiuni spirituali atâtu de nobile, in càtu Muradu impresionatu de virtutile lui ilu luà langa sine si-i dede acestu nume, care è o cor-ruptiune d'in Alexander, si care, precumu amu observatu, è fôrte raru la turci; cà-ci afara de acesta numai duoi mai sunt, caroru istoricii turci le dau numele de Is-

séu; devasta apoi tóta Greci'a si Arnaudi'a (43); si mergéndu totu inainte, intra in More'a si ocupa prin assaltu cetatile Balibadri si Akcehisar (44). Scanderbeg nu numai violase credinti'a sa catre Sultanulu, ci elu abnegase fara causa si religiunea mahomedana; de aceea Muradu prefacú in Giamie si Moschee tóte besericile crestine d'in Arnaudi'a; ordiná apoi cá toti locuitorii d'in Epiru séu se se taie impregiuru, séu cá voru fi pedepsiti cu mórte pentru infidelitatea principelui loru (45). Cu modulú acest'a tóta tiér'a trecú in scurtu timpu la credinti'a mahomedana.

#### BATE PE UNGURI LA COSSOV'A

XXXI. Pe candu se petreceau aceste in Greci'a, nou bellu erupse la frontariile Ungariei. Regele Ungariei (46) vrendu a resbuna mortea

kender. Unulu este Iskender Rumi Ibnifelikes, séu Alexandru macedonénulu, fiulu lui Philipu, despre care nu sciu se'lu pupa óre intre profeti séu intre principii erezini; cá-ci nu vréu se concéda ca ar' fi fostu paganu. Celalaltu este Iskender Ziul Carnein, séu Alexandru cornutul, numitu altminterea la ei *Sahib Kiran Monarka* (\*), sub care inse, pare ca intielegu pe Hereule, despre care se dice ca n'a portatu alta armatura decâtu o maciuca, numita la ei Giurz. Dar aceste se lia dise numai ca in trecatu.

(43) *Arnaudi'a*. Sub acestu nume se intielege de comunu Albani'a si Macedoni'a.

(44) *Akcehisar*. Cetate alba, alu carei nume anticu nu'mi este cunoscutu.

(45) Georgiu Castriotu a fostu fiulu lui Ioanu, regelui de Epiru séu de Albani'a inferióre, care a trebuitu se dea cincii li ai sei lui Muradu ca ostatici. Intre acesti-a celu mai tineru a fostu acestu Georgiu, care era fórte placutu lui Muradu; l-a crescutu in religiunea mahomedana. l-a instruitu in disciplin'a turcésca, si i-a datu numele de Iskenderbeg séu domnulu Alexandru. Dar' candu Muradu era ocupatu cu bellulu in Ungari'a, Iskenderbegu se folosi de occasiune si fugi in Epiru; de aici, precumu spunu istoricii crestini, au facutu minuni contra turciloru. In urma a moritu in Lissa, pe teritoriulu venetianu, la 27 Ianuariu 1467, in etate de 63 de ani. *Tr. Angl.*

(46) *Regele Ungariei*. Nu potu sci pe care 'lu intielegu aci turcii. Cá-ci regele legitimu pe acestu timpu era Vladislau, numitu Posthumu, pe care Fridericu duce de Austri'a (\*\*) ilu tienea prinsu, si ungurenii d'in partea loru nu voiau a'lu recunósce de rege. Eu credu ca persón'a despre care se vorbesce aci, este Ioanu Huniade, ducele armatei ungurene. Scriitorii crestini nu néga ca acestu duce a fostu batutu mai de multe-ori de Muradu; dar ei insii affirma ca aceste batai au costatu turciloru perderi atátu de considerabili, încátu insusi Muradu a trebuitu se declare: « ca n'ar vré se cástige alte victorii cu perderi atátu de simtite ». Differenti'a intre scriitorii cres-

(\*) Imperatulu Fridericu III.

(\*\*) Monarchulu fericitu si invincibile. *Tr. Germ.*

predecessorului seu, face liga cu mai multi principi, intre cari si Domnulu Munteniei, care se revoltase cu puçinu mai înainte contra Sultanului, si irrumpe cu acesti-a in tierile ottomane. Muradu era anca in Greci'a, mai multu ocupatu cu a da o forma de guvernul acestei tieri, decâtu cu a face nuoe cuceriri. Dar' pe data ce a întielesu de invasiunea regelui Ungariei, plecandu spre Sophi'a, ajunge aici mai iute de câtu si-ar' fi potutu imagina cine-va; isi aduna vechii sei soldati, si mai adaogându acestoru veterani anca si alte trupe nôue, merge dreptu la inimicu. Dar' înainte de a veni armatele façe in façe, o trupa de musulmani, numiti Begleri, caroru Muradu le ordina-se a' veni într'adjutoriu, in calea loru catra armat'a turcêsca dau de romanii cari se tieneau in ceva-si distantia de inimicu; 'i ataca, si-i punu la fuga. Lui Muradu i se parû acêst'a dreptu auguriu despre viitorea victoria, si inaintédia cu trupele sale spre Cossov'a (47) într'unu siesu mare aprópe de Negromonte, locu renumitu prin mórtea de martiru a valorosului Muradu I, numitu Chodavendighiar, in victori'a reportata asupra lui Las Ogli. Muradu îndata ce ajunse aci, a începutu lupt'a; dar successulu nu respundea asteptarei sale; câ-ci in inimicii loricati nu prindea sabi'a. Atunci Sultanulu se retrage cu trupele, si le ordina a lapeda armele usióre, a da nevala asupr'a inimiciloru si a' taiá in capete cu securile, si cu bâtele de feru. Musulmanii incungiura pe crestini de tóte partile; acesti-a vediendu ca in lupt'a deschisa nu potu se resiste furiei musulmaniloru, se retragu cu incetulu si se punu dupa carale loru; de aci sustienu lupt'a cu bravura admirabile si cu variabile successu pên' la santitulu sorelui. In urma vediendu regele ca soldatii sunt descuragiatu si nu mai potu tiené foculu, 'si aduna flórea cavaleriei sale, esorta in pucine cuvente restulu trupeloru, îndemnadu-le de a se liené anca si a reincepe batal'a, si dicéndu ca elu merge a lua tina si turci este, ca acesti-a dicu ca tóte aceste fapte s'au petrecutu înainte de cucerirea Greciei, ér crestinii pretindu ca Greci'a atunci era degiá subjugata.

(47) *Cossov'a*. Localitate nu departe de Negromonte, si faimósa prin dóue sangeróse batalii; un'a intre Bulgari si Muradu I., unde acêst'a a reportatu victoria, dar si-a perdatu viéti'a; si alt'a între Muradu II contra ungurenitoru. Analile romanesci descriu acêsta d'in urma ca un'a care a fostu cea mai viâ si cea mai sangerósa d'in câte s'au vedintu pên'acumu, si nu credu ca asemenea se se mai póta face in viitoriu.

pe inamicu d'in spate ; asia, crede ca victori'a se va declara in partea crestiniloru. Elu ese intr'adeveru d'in campulu luptei, dar' ingritu mai multu de vieti'a sa decâtu de securitatea omeniloru sei, in locu de a merge se atlace pe inamicu in spate, prinde fug'a si se duce. Armat'a vediendu-se fara comandante, 'si perde si ea lóta speranti'a, lasa campulu luptei, întorce si ea spatele, si cërca fiacare a'si salva vieti'a. Turcii urmarescu pe fugitivi cu cea mai mare furóre ; ucidu multime d'in ei, si pe multi-'i prindu. Afara de regele, toti generalii germani, bohemi si poloni au remasu morti in acêsta bataia, si preste duoe mii de ómeni prinsí captivi.

#### INSOARA PE FIULU SEU MAHOMEDU, SI MOARE

XXXII. Dupa acêsta victoria, Muradu se întorce in triumfu la Adrianopole ; si inca in acelu anu 'si casatoresce pe fiulu seu Mahomedu cu fiic'a lui Solimanu begu, principe de Elbistan (48). In fine la anulu Hegirei 855, intr'o dí de luni care era a sieple-a dí d'in lun'a Muharem, mori dupa unu morbu usicru de vre-o câteva dile.

A. 855

I. C. 1451

#### CALITATILE, SI SUCCESSORII LUI MURADU

XXXIII. Muradu a viețuitu patru-dieci-si-noe de ani, domnindu ani trei-dieci, luni siese si díle optu. Principe dotatu cu tôte virtutile civili si militari : justu si valorosu ; de o inima mare ; laboriosu si patientu ; invetiatu si religiosu ; gratiosu si clemente ; amatoriu si incuragiatoriu de sciintie ; favoratoriu si ajutatoriu a toti cari excellau in vre-o arte ; imperatu bunu, si mare generalu. Nime n'a obtienutu mai multe si mai mari victorii cá elu. Belgradulu este singur'a cetate, care a sustienutu mai multe assalte de a le lui. Sub elu soldatulu totdeauna a fostu invingétoriu, si cetatianulu avutu si sicuru. Candu cuceriá vre-unu locu, primululu seu cugetu era se edifice acolo o Giamia, o Moschea, unu Imaretu, o Medresé si unu Chanu. In totu anulu dá lui Evladi Resul Allah (49) o miie de fiuluri,

(48) *Elbistanu*. Provincia in Asi'a mica, despre care anu vorbitu mai in susu. Numele vechiu nu se scie.

(49) *Evladi resul Allah*. Vre se dica ; fiii profetului tramisu de Dumnedieu ; de altminterea ei se numescu *Emiri* adeca domni, si, dupa cumu tienu turcii, se deriya dela Fatim'a fi'a lui Mahomedu. Mai inainte erau ca si Levitii evreiloru, destinati cultu-

si d'oe-mii-cinci-sute lamitea monachiloru mahomedani d'in Mecca, Medin'a si Kudigsierif (50).

Muradu au avutu cinci fi: Mahomedu, Aladinu, Hassanu, Orchanu si Achmedu. D'in acesti-a numai Mahomedu au ajunsu la tron; ceilalti toti au moritu in diferite morburí anca traindu parentele lor. Hasan si Orchanu au fostu immormentati in Adrianopole. Ach-

lui divinu, si aveau d'in thesaurulu publicu anumita retributiune annuale; asta-di acésta distinctiune favorabile a incetatu, si'i vedi respanditi in totu imperiulu otomanu. Uniculu semnu exterioru d'in care se cunoscute este, ca pórsa turbanu (\*) verde, péné candu ceilalti musulmani pórsa turbanu albu. Ei ca si alti particulari simpli, sunt suppusi judecatorieloru ordinare; dar' nu potu fi pedepsiti de nimene altulu, nici insusi de imperatulu; decátu numai de capulu lor numitu *Narib* ori *Naribul esref*, séu capulu, prepositulu santiloru, si care este de aceeași origine cu ei si descendente dela Fatima. E de observatu ceva in acésta familia, ce s'ar paré incredibile déca nu ar' fi fapta. Si acésta este, ca emirii péné la etatea de patru-dieci de ani sunt fórte seriosi, plini de gravitate, de sciintia si sapientia; indata inse ce au trecut prestu patru-dieci de ani, decadu, si de si nu devinu cu totulu idioti séu stupidi, totusi observi in ei óresicare usiurintia séu témpire a mintlei. Turcii ieau acestu fenomenu, dreptu inspiratiune divina, si 'la atribuie paupertatiei d'in nascere si sanctitatiei originarie a acestoru Emiri. Cu tóte aceste, candu vreu se apostrofedia pe cine-va de nebuu, ei intrebuintiédia proverbiulu: *Emir soi dur'*; unu emiru; unulu d'in familia emiriloru; ca si candu ar' dice: éca unu nebuu.

(50) *Mecca, Medin'a, Kudigsierif*. Mecc'a, Medin'a si Ierusalimu sunt trei cetati, unde turcii facu peregrinatiuni. *Mecc'a* séu Caabè este in Arabi'a, unde Selimu, cuceritoriulu Egiptului, a lasatu a se edifica o moshea mare si frumósa in loculu unei mici. Traditiunea turcóscá tiene, ca Avramu si-a facutu aici o casa séu cortu, construitu asiá, in cátu caletorii 'lu poteau vedé ori d'in ce parte veniau; si nu potea trece nici-unulu fara a nu bé unu pacharu de apa si a nu manca una a trei'a parte de pane. Cu timpu apoi, Mahomedu a transportatu aici d'in paradisu o pétra quadrata de colóre négra si o a locatu acolo cu man'a propria, pentru a serví de *Milrab* séu altariu, la care se se inchine si se adóre pe Dumnedieu. Turcii credu ca Dumnedieu iérta peccatele si cele mai grele taturoru acelora cari facu peregrinatiunea la Mecca. Ei mergu in peregrinagiu si la *Medina*, locu sacru pentru mormentulu legislatorulu lor. Ei credu ca trupulu acestuia é conservatu aici intregu si neputreditu; si ca nu'i lipsesce decátu unu dinte, care l-a perdutu intr'o bataia, unde a caditu martiru. Intr'o carte intitulata *Muhamedie*, care contine vietí'a lui Mahomedu, se dice ca: «Ar-changelulu Gabrieliu nici-odata n'a fostu in mai mare perplessitate de a merita má-ni'a lui Dumnedieu ca atunci, candu intr'o bataia unu inimicu cu maciuc'a sa a nimeritu gur'a profetului si a facutu se'i sara unu dinte: ceea ce vediendu archangelulu a descensu iute d'in ceriu si a prinsu dintele inainte de a cadé la pamentu.

(\*) Turcii 'i dicu *Dulben*, o legatória de lana cu care se invelescu la capu. Euro-penii 'i dicu *turbanu* dela turbe, cupola. *Tr. Germ.*



medu a moritu si a fostu ingropatu in Amasi'a, alu carei domnu era. Aladinu, care a successu lui Achmedu si a fostu sangiacu de Amasi'a, a moritu totu acolo, ér corpulu lui a fostu transportatu si immormentatu in Prus'a.

• si l-a pusu ierasi in gur'a profetului, dar' nu la locul unde a fostu mai inainte • Sultanii tienu in thesaurulu loru unu dinte de omu, despre care credu ca è dinte lu Mahomedu, si 'lu conserva intre raritatile loru cele mai pretiose. Assemenea conserva in thesaurulu loru unu caputu, despre care credu ca a fostu alu lui Mahomedu. Trei zile inainte de Ramasan, care este lun'a postului, Multi atinge arip'a acestui caputu in apa, pronuciandu mai Antãlu unele rogatiuni. Turcii credu ca prin acèsta atingere ap'a devine santita. ér caputulu neputreditoriu; si o numescu *Obuhirki sierif*, ap'a santului caputu; o punu in butelce mici, si le sigilédia cu sigilulu thesaurariei; era imperatulu le tramite marelui veziru si altoru persóne mai insemnate in semnu de inalt'a sa favóre. Candu postulu cade dupa apusulu sórelui, turcii punu o picatura d'in acèsta apa santita intr'unu pacharu mare cu apa comuna, apoi o gusta câte-unu picu de trei-ori, si in urma o beau tóta dintr'odata, ca se nu mai remana nici-o picatura. *Kudsisierif*, locu prè-santu sèu Ierusalemu, anca este unu locu prè venerabile pentru turci; dar care mergédu la Mecca, trece mai anteu pe la Ierusalimu. nu este perfectu Hagi sèu perfectu peregrinariu. Obiectulu devotiunei loru in acèsta cetate esta o beserica edificata anca de imperatulu Iustinianu, care ei falsu o atribue lui Solimanu. Ei dicu ca aici este o pétra de trei coti in quadratu, aternata ca prin minune in aeru de insusi Mahomedu. Cã-ci dicu ei, candu se sui Mahomedu pe Borak-ulu seu (asia se numescu in Alcoranu asinulu lui Mahomedu), primi ordinu dela archangelulu Gabrielu a se sui la ceriu; si indata se redicã in susu dimpreuna cu asinulu seu, si cu o pétra ce se acãtia de picioarele acestui-a. Arhangelulu vediendu pétr'a dise profetului: ce cauta aici pétra, candu a chiamatu numai pe Mahomedu. Acesta dise atunci catra pétra: *Dur ia Mubareky*, opresce-te pétra fericita; si indata pétr'a a remasu in acellu locu pendente in aëru. Crestiniloru nu è permisu a cerceta aceste trei locuri. A fostu unu ambassadoru de Holandi'a, care, nu sciu cumu, a obtienutu unu ordinu dela Sultanulu adressatu gubernatorulu de Ierusalimu pentru a'lu lasa se intre in Mosheea; gubernatorulu inse i-a refusat. Ambassadorulu ilu intrebã, ca pentru ce nu se supune la ordinulu Sultauulu; atunci gubernatorulu respunse: Io sunt promptu a esecuta ordinulu imperatului; acesta permite a intra, dar, nu si-a esi; prin urmare 'ti sta in voia se intri, sub conditione inse de a nu mai esi nici-odata. Acést'a a fostu destulu pentru a satisface curiositatea ambassadorulu; elu se întórse inderetru si nu intrã.

Principi contimpurani cu Muradu II, in Europ'a au fostu :

*La Constantinopole* : Ioanu Paleologu 1421—1445 ; si Constantinu Paleologu 1445—1453.

*In Occidentu* : Albertu de Austri'a 1437—1439; si Fridericu III, de Austri'a 1439—1493.

*In Angli'a* : Henricu VI. 1422—1460.

*In Franci'a* : Carolu VII. 1422—1461 *Tr. Angl.*



# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU II

ALU SIEPTELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU I. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE INVOIESCE CU CARAMANU OGLI

I. Venimu acumu la Sultanulu Mahomedu Fatih (1), decâtu care imperiulu ottomanu, se nu dîcu tîta lumea, mai illustru sîu si mai fortunatu principe n'a vediutu. Ceea ce multi predecessori ai sei au doritu, dar' puçini au avutu inim'a de a tenta, elu a implinitu; a-deca : elu a cuceritu Constantinopolea. Acîsta cetate, fortificata prin natura si arte, cu dîoue mari deschise la cîstele sale, aperata de una armata mai numerosa decâtu fusese a inemicului : a fostu cucerita de Mahomedu, care o face capital'a regatului seu ; si prin acîst'a s'a implinitu apoi caderea totale a vechiului imperiu orientale. Dar' se ne intorcemu la firulu istoriei nîstre.

\* Dupa mîrtea lui Muradu, Mahomedu II. care acumu era in etate

(1) *Tasik*. Cuventu arabicu ; insîmna : care infrunta pericolele, care bravéza obstacolele, invîngétoriu. S'a datu acestu nume lui Mahomedu II. pentru assaltulu si cucerirea Constantinopolei.

A. 855  
I. C. 1451 de doue-dieci-si unu de ani, se incoronéza a dóu'a óra (2) in diece alle lunei Muharemu anulu Hegirei 855. Anca in aceeași véra merge cu oştirile sale contra lui Caramanu Ogli, care nu interlasá nici-o ocaziune binevenita spre a face turburari si a infesta tierile vecine. Caramaņu, audindu ca imperatulu se apropia, a vediutu ca este cu multu mai slabu decâtu cá se i se póla oppune; asia 'si luá refugiulu la apucaturele sale consvete si-i cerú pace sub ori ce condițiuni ar' voi, Sultanulu, de si cunoscea sufletulu perfidu alu acestui omu, totusi, pentru cá prin unu inamicu atátu de neconsiderabile se nu fia impededatu in intreprinderile sale mai mari, isi suffocá resimtiemintulu seu si se invoí la pacea ceruta.

#### IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA, DAR PUNE PACE SI SE RETRAGE

II. In anulu urmatoriu face cele mai mari preparative, ordina a se versa tunuri grele, si adunandu-si d'in tóte provinciile o armata considerabile, merge cu ea spre a impesora Constantinopolea. Imperatulu grecu inspaimentatu de marele periclu ce ilu amenintiá, isi tramite delegatii la Sultanulu, si cu tota umilinti'a 'i cere pace sub ce conditiuni i-ar' placé a'i dicta. Mohamedu díse delegatiloru : « Compatimescu sórtea imperatului vostru, si consciinti'a nu 'mi « permite a 'i refusa pacea candu elu se umileste inámtea mea. « Dar pentru cá poporul meu se nu me accuse, ca amu facutu spese « atátu de mari si amu inarmatu mai tóta Asi'a, fara cá se fiu casti- « gatu prin acést'a nici cellu mai micu folosu pentru imperiulu ot- « manu : poftescu dela imperatulu vostru ca se'mi céda pe vecia o « mica bucata de pamentu nu mai mare decâtu o pele de bou (3),

(2) *A dóu'a óra.* De aci este evidentu ca elu a mai fostu coronatu odata anca péné traia tatalu seu. Dar' candu a reluatú acesta sceptrulu, candu a resignatu si l-a restituitu érași in manile líiului seu? Despre acést'a tacu scriitorii crestini.

(3) *Pele de bou.* Aci Mahomedu a vrutu se imiteze pe Elis'a (Didone) regin'a Carthaginei, a carei fraudá se póte ceti in Iustinu cartea 18. capu 5. De altminterea nu numai Turcii, dar' si însusi Loniceru, tomu I. pag. 37. afirma, ca Mahomedu a fostu mare scrutatoriu alu anticitatiei; in spezialu dícu, ca elu avea mare placere in lectur'a cartiloru, unde sunt descrise espeditiunile regiloru si capitaniloru antici, precum Alexandru celu mare, Scipione Africanulu, Hanibalu, Iuliu Cesare si altii.

« pe tiermurea européana a Bogas-ului(4). Sub acésta conditiune me « voiu retrage înnumai decâtu çu ostirile mele, si voiu redica obsi- « diunea ». Grecii se invoira pré-bucurosu, si isi tienura de mare eastigu, ca cu unu pretiu atátu de nimicu potu se scape de unu periclu atátu de mare. Dupa ce aceste conditiuni au fostu confirmate si de o parte si de alt'a, Mahomedu si-a tramisu armat'a inderetru la Adrianopole.

#### INCHIDE MAREA NÉGRA PRIN UNU CASTELLU

III. Mahomedu, dupá redicarea obsediului, aréta delegatiloru greci unu locu stancosu (5) pe tiermurea Bosphorului, si pretinde se 'lu aiba in possessiune. Dandu-si ei consensulu, Mahomedu ordina a taia una pele de bou in cordele câtu se pôte de subtiri, incungiura cu ele o bucata de pamentu in circumferentia de cincisute de pasi, si ilu ocupa pentru scopulu seu, fara cá Grecii se cutedie a se oppune. Aici in patru-dieci de dile edifica unu castellu cu muri grosi, si ilu fortifica cu cincitunuri, crai representa litterele cincid'in numele Mahomedu (6); si imediatu dupa aceea lasa a se edifica unu altulu (7) pe cóst'a asiatica, care cade chiar în façie cu cellu d'antaiu. Provede aceste castelle cu tunuri grele si alte munitiuni,

(4) Bosphorulu séu canalulu Constantinopolei.

(5) *Locu stancosu.* Asupr'a Bosphorului în partea de catra Europ'a, in distantia cam de siese mile italiene dela Constantinopole.

(6) *Numele Mahomedu.* La Turci acestu nume è unu feliu de tetragrammaton séu cuventu d'in patru littere, adeca *M. h. m. si d.*; si aceste, cu unu Tesdid, séu sem-nulu duplicatiunei asupr'a de alu doile *m.* facu cu totulu cincic caractere (\*). Si fi-indu-ca castellulu è fortificatu cu cinciturnuri, Turcii tienu ça in acestu numeru este ce-va assemenare misterioasa ce hazardulu o a pusu între turnuri si între litte-rile d'in numele lui Mahomedu. De aci imperatulu scóse prognosticulu, ca elu va cu-ceri Constantinopolea, cá ci sórtea a vrutu ca edificiuulu ce elu a construitu, se pôrte inscriptiunea numelui seu. Acestu castellu se numesce péné asta-di *Rumeli Hisari* séu Castellulu europénu.

(7) *Unu altulu.* Acesta è construitu in façi'a cellui despre care amu memoratu acumu, pe tiermurea asiatica a Bosphorului, unde miculu riurelu, *Gioksu* apa azuria, se perde in mare; si se numesce *Anadol Hisari* séu Castellulu asiaticu.

(\*) Pentru cari nu sunt versati in limbele orientali, trebe se insemnamu, ca in acelea vocalile séu se omittu cu totulu, séu se însémna numai cu trasura de asupr'a séu de desuptulu consonanteloru. *Tr. Germ.*

pune o garnisona buna in ele, si da ordinu comandantiloru de a nu lasa se treca nici-unu vasu , cari pe tóta diu'a aduceau provisiune in Constantinopole de pe marea négra. Cupa ce s'au facutu tóte aceste, Mahomedu sub apparenti'a pazei, s'a inturnatu la Adrianopole, si in a trei'a dí dupa sosirea sa aici, a pusu fundamentulu la unu palatu grandiosu, care si asta-di pórt'a numele de Gihan Numa (8).

#### IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA A DOU'A OARA

A. 857  
I. C. 1453

IV. In alu treilea anu alu domniei sale , adeca la anulu Hegirei 857, Mahomedu a datu in fine pe fație intentiunile ce le tienea pên acumu ascunse in peptulu seu. Elu isi puse pe picióre o armata câtu s'a potutu de mare , plecà cu ea de la Adrianopole spre Constantinopole, si inchisè cetatea de tóte partile. Afara de machinele necunoscute pene acumu si intrebuintiate la acésta obsidiune , in spezialu admirabile a fostu aceea , cu care in partea de catra média-nópte s'au transportatu unele vase prin déluri si vâli pene in intrulu porturiloru , ceea ce a causatu apoi caderea cetatci (9). Nu incupe indoiéla , ca in vanu ar' fi fostu tóte adoperatiunile armatei pe uscatu, (care de si facea assalturi terribili asupra portiloru Edrene-Capu (10) si Egri-Capu, ea totusi nu putea se face nimicu contra

(8) *Gihan Numa*. Adecu : Turnu-observatoru, fiindu ca d'in apartamentulu femeieloru. care è fórte înaltu, se vede in tóte partile lumei.

(9) *Caderea cetatcii*. Turcii dicu ca Mahomedu vediendu ca vasele sale nu potu intra in portulu care se estindea in mare distantia péné la Blacherne, si ca d'in partea de catra uscatu è greu de a assalta si ocupa cetatea: elu a lasatu a se construi unele vase pe uscatu, si a se trage distantia de mai multe mile italiene dela satulu Besiktasi péné la Galata. Aci le-au indreptatu spre portulu care si asta-di se numesce Casim Pasia; si asiedlendu-le langa murii cetatiei, soldatii de aici au ocupatu mai antâiu pórt'a numita Phanar.

(10) *Edrene Capu*. Acést'a é o pórt'a in partea spre continentu pe calea care duce catra Adrianopole, si de aci se si numesce Pórt'a-Adriana. Spre média-nópte de la acésta, este pórt'a numita Egri Capu séu Pórt'a-strimba; aici se vedu cele mai antice palatie alle Constantinopolei. Unii dicu ca le-ar' fi edificatu anca Betisariu, acela capitanu faimosu, care a scapatu Itali'a d'in manile barbariloru, si in urma a fostu si elu unu jocu in man'a fortunci. Altii le atribuescu lui Constantinu magnulu. Si unii si altii sunt in eróre. Nu trebe decâtu se caute cine-va la structur'a loru moderna, in spezialu la Palation, numitu de Turci Ballat, si dela care si-a luat numele totu impregiurulu, si se va convinge ca aceste sunt oper'a ultimiloru imperati ai Greciloru. Intre ruinele unui-a d'in aceste palatie, a gasitu unu tineru pe timpulu

Greciloru ; pe cari desperatiunea 'i facuse eroi), déca trupele maritimé petruندیendu prin p'ört'a Phanar (11), n'aru fi cuceritu o parte mare a cetatiei, si n'ar' fi constrinsu prin acésta pe cealalta parte a

lui Mahomedu II. unu diamantu care tragea, precumu se spune, 120 de scrupuli. Unu lingurariu i l-a cumperatu pentru duée-spre-diece lingure de lemn. Acesta, fiindu-ca nu scia câtu ajunge, itu aretà la unu evreu. Evreulu astutu si pricependu indata ca ce è, dişe cu unu aeru indiferente, ca nu è alta decâtu unu cristalu, si ca 'i da pe elu unu galbinu de auru. Omulu voia trei, si evreulu 'i promite si atatu-a. Lingurariulu impresionatu de promptitudinea evreului, se mira cumu pôte pentru unu cristalu simplu se dea atati-a bani, si-i cere diece galbeni. Evreulu 'i da si atatu-a. Atunci omulu nostru sta pe cugete, si vine la idee'a ca pétr'a acést'a trebe se lia de unu mare pretiu ; se întörce si dice, ca numai a glumitu, fiindu ca pétr'a nu è a sa, cá-cil altminterea i o ar' fi datu pentru unu galbenu. Evreulu vede ca procederea sa a deschisu ochii lingurariului ; si pentru a'lu preveni face o chartia catra imperatulu si-i denuncia descoperirea ce a facutu. Sultanulu tramite indata dupa lingurariulu cu diamantulu, Stralucirea si marimea lui 'i causá placere si admiratiune: evreulu si lingurariulu fara amendnoi bine recompensati, si diamantulu remase la Sultanulu intre celalalte juvele alle sale. Turcii sunt de parere ca diamantulu acest'a n'are parechía in tóta lumea ; elu 'si conserva numele de diamantulu lingurariului, in limb'a turcésca *Kasiki Tasçi*. Palatulu unde s'a gasitu, la Tarcí se numesce *Tekkiur Serai*, séu palatulu imperatiloru greci.

(11) *Phanar*. Séu mai vulgáru *Fener*, p'ört'a care duce spre cellu mai d'in josu portu alu Constantinopolei. Partea acésta è insemnata asta-di mai alesu d'in cauza, ca aici si au locuintiele cei mai nobili si cei mai avuti greci ai cetatiei. Aci este beserie'a catedrale, care è renumita pre langa alte raritati anca si pentru aceea, ca aici se conserva actele, scrierile, cuventarile si decisiunile tuturoru patriarchiloru cari au ocupatu scaunulu dela cucerirea Constanopolei prin turci péne 'n diu'a de asta-di ; tóte in regula si correctu scrise. Totu in partea acést'a este 'si una academia pentru instructiunea tinerimci. Acést'a este edificata de unu grecu cu numele *Manolaki*, care nimicu n'a avutu ignobilu in sine afara de originea sa. Se invétia in acésta academia, philosophi'a si tóte partile ei, precumu sj alte mai multe sciintie, tóte in limb'a pura si antica grecésca. Persóne fórté distincte prin pietatea si sciinti'a loru au esitu pe timpulu meu d'in acésta scóla. Intre altii *Ion Cariophilu*, theologu si philosophu excellentu, in urma renumitu predicatoru in biserica catedrala. *Blasiu Scaevophilax*, *Antoniu* si *Spandoniu*, toti philosophi peripatetici. *Iacomiu*, grammatiecu accuratu, dela care pené candu locuiamu in Constantinopole, amu invetiatu elementele philosophiei. *Sebastu*, celebru prin calendariulu seu ecclesiasticu, dar mai alesu prin scrierile sale critice asupr'a controversiunei intre baserie'a greca si latina. *Dionisiu Meromonachu*, si *Alexandru Mavrocordatu*, stimati in generalu pentru rarele loru cunoscintie ; ei au fostu professori de philosophia, de theologia si de phisica ; acestu d'in urma a fostu si intérprete (\*) pre langa curtea ottomana. Elu a scrisu unu tractatu despre circulatiunea sangelui, care s'a tiparitu mai de multe-ori in Ita-

(\*) Vulgo : dragomanu.

cetatiei a se supune lui Mahomedu. Acesta s'a intemplat in a cinci-dieci-si-un'a dt a obsidiunei; câ-ci séu negligerentia séu trada-

li'a; apoi una istoria profusa despre creatiunea lumei péné in dilele nóstre. Afara de aceste a lasatu o multime de littere si alte nenumerate tractate mai mici, cari, precumu audu, fiulu seu Nicolau Maurcordatu, omu fôrte versatu in litteratur'a orientale si occidentale, le-a publicatu in Moldavi'a. Nu trebe se ne imaginamu precumu face cea mai mare parte d'in crestini, ca Greci'a atátu de tare ar' fi cadiutu in barbarismu, in câtu in timpii d'in urma ea nu ar' fi produsu barbati cari se póta egala cu cei mai vechi eruditi ai ei. Si pentru a nu merge mai departe, acumu in dilele nóstre amu vediu'tu trei patriarchi, unulu la Constantinopole, si duoi la Ierusalimu, cari pentru sciintiele loru merita tóta reputatiunea. Celu d'in Constantinopole é *Cacianicu*; unu adev'eratu oratoru eloquentu, care, lucru ce raru se intempla, a muritu ca patriarchu. Cei d'in Ierusalimu sunt *Dositheu* si *Chrysanthu*, acest'a ruda si sucesore celui d'antáiu, si care, precumu audu, este anca in viétia. Dela Dositheiu afara de alte monumente ale eruditiunei sale, avemu scrierile sale critice (\*) contra latiniloru, tiparite in trel tomuri. Afara de acesti eruditi, academi'a d'in Constantinopole a mai produsu si altii; precumu: *Meletiu*, mai antaiu arhiepiscopu in Art'a, apoi in Athen'a; omu de literatura universale, dar mai alesu studiatu in dogmele helmontiniane séu mai bine in principiile lui Thales, d'in cari amu luat lectiuni dela elu in timpu de optu luni. Apoi *Elia Mihalii Hieromonachu*, care in urma se facú episcopu Messenei in More'a; philosophu subtilu, si assemenca excellentu pentru cunoscintiele sale in theologi'a dogmatica si scolastica. *Marcu Lariseu*, limbistu escelentu. *Mitrophanu Hierodiaconu*, mare amatoriu de artea poetica si sericitu imitatoru alu anticiloru. *Liciniu*, nativu d'in Monembastia séu Malvasi'a, cunoscea philosophi'a si medicin'a d'in fundamentu. Elu a fostu primu-medicu in curtea nóstra, Sciinti'a si esperientia ce o avea in artea medicale i-a castigatu stima generale si auctoritate la turci. In urma a esitu d'in Constantinopole si s'a intorsu in patri'a sa; republic'a de Veneti'a l-a onoratu cu titlulu de comte. Cam la unu anu dupa acesa, l-au prinsu Turcii in Monembasi'a, si apoi amu auditu ca l-au spendiuratu publicamente in Constantinopole, sub cuventu ca péné ce a fostu aici ar' fi statu in correspondentia cu Venetianii. Se mai numimu anca pe *Constantinu*, fiulu lui Duca, principe de Moldavi'a, superioru multoru-a d'in compatriotii sei in antic'a greca si in philosophia; a fostu scolariu lui Spandoniu. *Andronicu* d'in nobil'a familia a Rhangaviloru, celebru pentru perfect'a cunoscintia a limbei grecesci mai alesu in ceea ce privesce puritatea ei; si era fôrte versatu in lectur'a cartiloru sántiloru parinti. Asiu mai poté adaoge cu totu dreptulu pe *Ierimi'a Cacavella*, nascutu in Creta (\*\*) hieromonachu si predicatoru in baseric'a catedrale d'in Constantinopole; si dela care amu invetiatu primele precepte alle philosophiei. Apoi *Anastasiu Condoidi*, nascutu in Corcyra (\*\*\*) a fostu instructoru pre langa liii mei. Si *Anastasiu Nausi*, d'in Macedonia, cunoscutu atátu in Germani'a câtu si in Angli'a, pentru capacitatea sa si profund'a cunoscintia a limbei grecesci.

(\*) Disputationes.

(\*\*) Adeca: Candia.

(\*\*\*) Corfu.



rea Vezirului (12) (despre care se dice ca a fostu coruptu de catra crestini) a impededatu de cetatea n'a potutu fi ocupata mai curendu. Ci, eu vreu a relata particularitatile acestei affaceri mai pe largu d'in istoriografii turci.

OCUPAREA CETATIEI PRIN ASSALTU D'IN PARTEA DE CATRA MARE

V. Crestinii, dupa obsidiune de cinci-dieci de zile erau storsi de continu'a vigilantia si labore, si vedeau ca pucini, de si valorosi, au mai ramasu spre aperature; murii cetatiei sparti de tote partile; bateriele distruse; cu unu cuventu, cetatea blocata pe mare si pe uscatu, si de nicairi n'avea se astepte vre-unu ajutoriu: asiá, dupa matura deliberatiune, au cugetatu ca pentru propri'a loru securitate nu potu face alta decâtu a capitula in sperantia ca Vezirulu, despre care scieau ca è coruptu de catra ei, le va face bunu servitiu in acestu lucru. Insusi imperatulu aprobá acestu consiliu, si tramise delegati la Mahomedu cu propunerea, cá acest'a singuru se dictedie conditiunile. Acesti-a vinu d'in cetate cu stéguri albe in mana, in semnu de pace; Sultanulu 'i primesce cu tota curtenirea, le promitte ca concede locuitoriloru viétu'a si averea loru, si le da libertate a merge unde vor voi. Delegatii anca offeru a'i preda cetatea sub aceste conditiuni, si se intoreu inderetru a reporta Domnului loru despre missiunea cu care au fostu insarcinati. Dar' inainte de a ajunge sub murii cetatiei, Sultanulu Mahomedu avendu a le mai comunica ceva, ordina a'i chiama inderetru. Tramisii Sultanulu mergu in cea mai mare fuga se ajunga pe delegati, cari se departasera acumu o buna cale inainte. Acésta fuga in graba a

(12) *Vezirulu*. Acest'a pare a fi fostu Halil Pasia, pasia, pe care Phranza in cartea 3. capu 13. ilu numesce capu consiliului secretu si cellu mai acreditatu d'entre toti, si despre care dice ca nu numai inainte de obsidiune, ci si dupa aceea, vedendu ca lucrurile nu se succedu dupa dorintiele sale, totu intr'un'a a consiliatu lui Mahomedu se desiste dela acestu bellu. In fine, dupa ce opiniunile sale n'au fostu ascultate, s'a facutu vendictoriu si pe sub mana a descoperitu imperatulu grecu resolutiunile consiliului secretu. Pentru acésta fapta, câte-va zile dupa cucerirea cetatiei, elu a fostu pedepsitu cu mórtu. Turcii cunoscu bine tradarile ministriloru loru; dar' au interesu a nu le divulga: gravitatea istoriei nu le permite a eternisa memori'a tradatoriloru de o parte, si de alt'a, respectulu ce detorescu la posturi atátu de inalte, 'i face se crutie onórea aceloru-a cari le ocupa.

bandei turcesci a suscitatu în sentinelele de pe muri suspitiunea, ca Mahomedu voiesce cu fraudă a intra în cetate de odata cu delegatii. Dau focu asupr'a turciloru spre a'i impedece se nu se apropie de cetate. Turcii vediendu ca companionii loru sunt greu vulnerati într'unu modu atâtu de neasteptatu, dau signalu de retragere, mergu la Sultanulu inderetru si ilu aviséza despre ceea ce li s'a intemplat. Mahomedu a crediutu ca Greciloru le pare reu ca s'au impacatu, si ca în modu proditoriu au vulneratu pe' omenii sei. Dreptu aceea, plinu de indignatiune, da ordinu soldatiloru sei a se prepara, si prin bravur'a loru a stinge cu totulu pe acestu inimicu perfidu. De ceealalta parte, imperatulu grecescu anca, avisatu de sentinelle ca armat'a turcésca se încérca a cuprinde cetatea prin fraudă, si ca se apropie degiá de muri, — da ordinu ómeniloru sei a prinde armele, si în acésta suprema necesitate a face totu pene la estremu. Grecii prindu curagiu d'în periclulu imminentu, si vediendu ca desperatiunea este singurulu loru refugiu, se decidu a'si apera cetatea pene la celle d'în urma. Dupa acestea se încinge o lupta inversiunata si sangerósa; cá ci o parte luptá pentru religiu-ne, libertate si viétia, ér' ceealalta pentru victoria si imperiu. Dar' pe candu Grecii se luptau barbatesce în partea de catra uscatu, pe atunci cei cari aparau cetatea în partea de catra mare, au fostu alungati de pe muri prin puscaturile inimicului, si dau cale trupeiloru turcesci de a intra în cetate.

#### IMPERATULU GRECESCU CADE MORTU

VI. În acestu asaltu însusi imperatulu cade mortu, dupa ce se luptase cu cea mai mare bravurá acumu cá generalu, acumu cá soldatu, si dupa ce în medi-loculu cellui mai mare periclu animase pe ómenii sei pretotindinea cu presentia sa. Cu caderea sa, glori'a imperiului grecu anca a caditu tóta în pulbere. Cadavrulu seu fará capu s'a gasitu zacéndu asupra cadavrului unui stegariu, de unde acestu locu pene în diu'a de asta-di a capetatu numele de Sangiaktar Iokushî (13).

(13) *Sangiaktar Iokushî*. Adeca délu seu culme pe care se punu semne seu stindarde. E unu munte înaltu, pe înaltimea carui-a, nu departe de baseric'a cathedra-

## CEEALTA PARTE A CETATIEI CAPITULEZA

VII. Cei cari aveau cetatea in partea de catra uscatu, si respingeau anca totu cu bravura atacurile turciloru, candu au auditu cele petrecute in partea de catra mare, s'au decisu a'si cauta ultim'a sperantia a securitatiei in capitularea cetatiei stipulata degiá de mai inainte. Dreptu aceea, implanta pe murii cetatiei semnul pacii (14) si striga cátu le ia gur'a de susu de pe ziduri: « Nu ve temeti de « Dumnedieu ca fara nici-o cauza si fara cea mai mica vina d'in partea nóstra, se ve frangeti promissiunea data? Impaciuirea despre « capitularea cetatiei este degiá inchieiata, si amenduoi imperatii au « ordinatu esecutarea ei. Incetati deci de la lupta, si nu mai nevaliti asupr'a aceluor-a, cari au promis a fi pe viitoriu ai vostri supusi». Mahomedu audindu aceste, si nesciindu póte ce s'a petrecutu in partea de catra mare, da ordinu se incete lupt'a, si promitte a impliní conditiunile pacii de mai inainte; si asia recepe cealalta parte a cetatiei prin capitulatiune.

## MAHOMEDU PUBLICA CONDITIUNILE CAPITULATIUNEI

VIII. In alta dí dupa acést'a, Mahomedu intra in cetate prin port'a numita Topkapu (15), si in presenti'a Greciloru, ingrigiati de religiuinea si de viéti'a loru, da urmatoriulu ordinu: «V'amu promis in « tractatulu nostru ce amu facutu, ca tóte bisericile si monastirile « au se remana intacte, si religiuinea vóstra n'are se suferé nici-unu « detrimentu. Dar' fiindu-ca una parte a cetatiei o amu ocupatu « prin poterea armeluor, ér' cealalta parte o amu receputu prin « capitulatiune: asiá, tienu ca este justu, si prin acést'a ordinu precumu urméza: casele religióse si besericele, ce cadu in acea parte « a cetatiei pe care o amu cuceritu, se se transfórme in Giamie, ér' « celledalte se remana intregi christianiloru ». Asia, dela Akserai (16) si pene la S-ta Sophia, tóte besericele au fostu transformate

le, este una baserica edificata in odórea santei Maria vergina; singur'a, care turcii o au lasatu crestiniloru d'intre tóte besericele vechi, ce esisteau pe timpul cucerirei cetatiei.

(14) Stindardu albu.

(15) Pórt'a tunuriloru.

(16) Akserai. Palatul albu. Asia numescu turcii o strada cę duce spre marea mar-

in Giamie; ér' dela templulu Suliu Monastyr (17) pene la Edrenekapu (18) tóte au remasu crestiniloru.

#### MERGE IN PROCESSIONE LA S. SOPHIA

IX. Dupa aceea lasa a se aduna trupele atátu maritime câtu si terestre in piati'a Akserai, si merge cu ele in processione triumfale la S-ta Sophia; aici ordina a se intona Ezan-ulu (19), si a se celebra Namaz-ulu (20). Dupa terminarea rogatiuniloru merge in palatulu imperiale, si candu a intratu aici, se dice ca, ca iubitoriu de artea poetica, oprindu-se pe trepte a improvisatu unu distichu in limb'a

mora; aici sunt frumósele casarme ale Ieniceriloru, numite la turci Iengiodalar, séu locuinte nuóe. Nu è permisu femeiloru, nici macar celloru ale Ieniceriloru a trece prin acésta strada. Elle nu potu cere satisfactiune pentru injuriile ce li s'ar intempla trecédu pe aici. Er' déca o femeia publica ar' voi se mérge la revedere in acésta strada, datin'e este ca ea se bata unu cuiu la coltiulu stradei si se 'si acatie acolo turbanulu: acestu semnu face atenti pe trecatori a lua alta cale, si a nu trece prin acea strada.

(17) *Suliu Monastyr*. Mónastirea apatósa. Pe timpulu crestiniloru, acést'a era base-ric'a armeniloru cari locuiau tóta acea parte a cetatiei. Asta-di este o Giamie. Numele de' apatósa 'i s'a datu dela sorgintii de apa ce esu d'in fundamentele bisericei.

(18) Pórt'a Adrianopolei.

(19) *Ezan-ulu*. Imnu ce contine professiunea credintiei mahomedaniloru. Este unu cantaretiu, Muezin, care d'in inaltimea turnulu Giamiei numitu Menare, invita poporulu la rugatiuni de cinci-ori pe di. Vinerea este si unu alu siesele-a Ezan, numitu Selat, care se canta dóue óre inainta de Nemaz-uluséu rugatiunea de média-di, dar' nu è imprenatu cu rugatiuni; asia e si cu Temgid-ulu, care se canta inainta de rugatiunile de demanétia, si precede immediatu acestoru rugatiuni; amendoé sunt doxologie séu cantece intru laud'a lui Dumnedieu datatoriulu de lumina, si facatoriulu santei di de Vineri. Professiunea credintiei mahomedaniloru sta numai din aceste duóe capete: «Nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu»; si «Mahomedu è profetulu seu» (\*). Candu canta Ezan-ulu, de comunu mai adaoga aceste: «Dumnedieulu pró «naltu; nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu; si Mahomedu è profetulu seu». Acést'a se repete de duóc-ori, apoi adaogu: «Veniti poporulu la loculul pacci séu «integritatiei, aci se intielege Mecca,» veniti la asilulu salutei séu loculul mantuini-tiei». Precumu crestinii candu ocupa vre o cetate canta *Te Deum-ulu* loru, asia turcii in asemeni ocasiuni facu a resuna Ezanu-lu loru in bisericele crestiniloru, si prin acést'a le transforma immediatu in Giamie séu Moschee.

(20) A se vedé not'a 6 la capu IV d'in Cartea I.

(\*) In limb'a arabica: La Ilahé ilallah, ve Muhamed Resulüullah. *Tr. Germ.*

persiana (21). Cucerirea Constantinopolei (22) s'a intemplatu in anulu Hegirei 857 la doue-dieci zile ale lunei Gemaziulu-evvel.

(21) *In limb'a persiana.* Eca acestu disticu:

Perdè dari mikîuned ber kysri Gaisar ankebut.  
Bume nêuvêt mizdend ber kiumbeti Efrasiyab.

Adeca:

Painginulu tiesse pans'a in palatulu imperatului:  
Buh'a canta pe turnurile Efrasiyabului.

Efrasiyab este unu palatu alu regiloru persiani, despre care turcii au fôrte multe fabule. Aci prin acestu oraculu pare a se face alusiune la caderea superbeii maiestati a imperatorulu greci; câ-ci, precumu painginii implu de tieseturile loru casele desierte si ruinate. cari devinu apoi locu de cutburi pentru buhe si canta nôptea in modu infioratoriu; chiar' asia voru deveni palatele imperatorulu greci, 'alu caroru imperiu va trece la domnii noi; ele voru fi assemenea palatului Efrasiyab. Profetia, care s'a implinitu in tôte circumstantiele sale! Palatele superbe alle vechiloru imperati greci, asta-di nu sunt alta decâtu imaginea desolatiunçii orribile a potestatiei loru: nu locuiesce acolo alta, decâtu, precumu amu observatu, buhiele si liliaci; emblema terribile a ruinei acestui imperiu.

(22) *Constantinopolei.* Sciù ca multi istorici creslini, atâtu greci câtu si latini, nu 'su de accordu cu mine intru descrierea ocuparei Constantinopolei, si dicu ca ea tôta a fostu cucerita prin arme. Auctoritatea loru înse ori câtu ar' fi de respectabile, nu me confunda intru sustinerea celloru dise de mine; si amu motive de a tiené ca adeverulu este in partea mea. Primulu argumentu este, assertiunea unanima a tuturoru celloru mai gravi istorici turci, atâtu vechi câtu si moderni. Acesti-a toti, de si nu sunt de accordu asupr'a multoru particularitati cari concernu faptele imperatorulu loru, dar' asupr'a acestui punctu ei nu variaza de locu, si declara cá d'intr'o gora ca: diumetate, ba partea cea mai considerabile a cetatiei s'a suppusu lui Mahomedu prin capitulatiune sub certe conditiuni, cari au fostu însemnate de ei si au ajunsu péné la noi. Se scie ca scriitorii orientali, si io intielegu aci si pe turci, au datin'a de a mari lucrurile proprii, si de a mici si injosi pe ale altoru-a; de aci greu asiu potea cuprinde ca ei se affirme una minciuna, care n'ar servi decâtu spre rusinea loru. Totu omulu cu simtiu militariu scie, ca este cu multu mai gloriosu a cuprinde o cetate prin arma decâtu prin capitulatiune. A lu doilea, cu multu mai gravu argumentu este, ca grecii au remasu in possessiunea besericeloru, in partea cetatiei care a capitulatu, nu numai sub Mahomedu II. ci si sub Baiaze tu II. si sub Selimu I., care din urma înse le-a luat cu timpu si pe acelea dela creslini. Actele acestoru beserici de sub timpulu acestoru trei imperati, se conserva péné in diu'a de asta-di in archiv'a besericeii patriarcale. Voiu spune cumu s'au luat aceste beserici dela greci; voiu urma aci narratiunea lui Ali Effendi, nascutu in Philippopole, unulu d'entre cei maigravi auctori la turci, si care a traituchiar pe acelu timpu; elu a fostu Chazine Kiatibi, séu secretariu alu thesaurariei, sub celebrulu Ferhad Pasia Defterdar, séu mare-thesaurariu alu Sultanului Selimu I. Acésta narratiune va confirmu opiniunea mea despre capitularea Constantinopolei. Selimu I. intr'unu accesu



## DESCOPERIREA MORMENTULUI LUI EIUR ENSARI

X. După ce s'au adus în ordine totu ce era mai de însemnat în cetate, a trei'a di după cucerirea ei se spune Sultanului, ca unu anu-

de zelu pentru propagarea religiunii sale, trimise după Mufti, și după ce a vorbitu cu elu în modu familiaru despre mai multe lucruri indiferente, în urma schimbă discursulu, și luandu unu aeru seriosu 'lu întréba: ce crede ca ar' fi lucru mai placutu lui Dumnedieu, și ar' servi mai multu spre onórea sa? a supune lumea întréga, și a face pe sectatorii lui Isevi (Iesu) și lui Musavi (Moise) tributari ottomaniloru, și a aduna cu modulu acest'a în Beitul mali Muslimin, adeca în thesaurulu musulmanu, avutiile atátoru regate? séu a despretui tóte aceste thesaure, și a converte tóte natiunile la credinti'a mahomedana? Mufti, fara a pricepe intentiunea Sultanului, dise: «Ca conversiunea la credinti'a adevérata a unui singru sufletu perdutu, și perdute'sunt sufletele tuturoru crestiniloru și evreiloru: are mai mare pretiu în ochii lui Dumnediu, decâtu avutiile a tóta lumea». Acésta Fetva, intari pe imperatulu în opiniunea sa. Cate-va díle în urma chiama la sine pe marele veziru, și-i ordina a converte în Gianji séu Moschee tóte besericile crestiniloru; a le interdice professiunea publica a cultulu loru religiosu; a face totu pentru ca se tréca la legea lui Mahomedu, péné a întrebuintia și pedépsa de mórte contra aceluor-a cari n'ar' asculta și ar' refusa de a se supune ordinaru sale. Cá de fulgeru fu lovitu vezirulu, audíndu acestu ordínu atátu de contrariu legei lui Mahomedu, și prejudiciosu chiar binelului imperiului; elu nu scia ce se replice. Dar' audíndu ca Mufti prin Fetv'a sa a confirmatu intentiunea imperatului, immediatu după esirea sa dela curte, a mersu la Mufti și 'lu mustrá pentru consiliulu ce a datu imperatului. Mufti marturisesce ca l-a surprinsu imperatulu cu vorb'a, dar' 'i promitte sub juramentu de a face totu pentru a îndrepta gresiél'a, și pentru a abate pe imperatulu dela propusulu seu. Se consulta apoi amendoi despre mesurile de a preveni reulu. Resultatulu consultatiunei loru a fostu, ca au trimisu în secretu una persóna de încredere la patriarculu, ca se ilu previa despre lucru, și se 'i spuna ce are se respunda la ordínulu imperatului, candu va fi trebuíntia. După aceea comunica Caimacamulu mandatulu imperatescu ordínandu-i a converte în moschee tóte besericile crestiniloru. și a constringe pe toti locuitorii de alta religiune din Constantino-pole a trece la religiunea mahomedana. Caimacamulu primíndu mandatulu, somméza pe patriarchu și pe totu clerulu seu de a comparui la palatu, pentru a li se ceti instructiunile ce a primitu. Patriarchulu, care era degiá instruitu în lucru de marele veziru și de Mufti, presentandu-se înaintea caimacamului, și ascultandu lectur'a ordínului imperialu, respunse: «Ca elu appelédia la imperatulu, înaintea carui-a vre ca • Mufti și alte persóne sciutórie de legi se'i asculte aperarea; și ca desbatendu-se • processulu în tóta regúl'a, elu se va multiami cu sententi'a ce cu-voi'a lui Dum-nedieu se va pronuncia după legea Coranului; ér déca i se va refusa acésta dreptate • elu scie ca în lumea ceealalta este unu altu tribunalu, înaintea carui-a va tramite • sufletele poporului seu spre a respunde de peccatele loru și de ale sale proprii. • Caimacamulu, precumu avea instructiune, tramitte respunsulu patriarchului la marele veziru d'impreuna cu unu recursu pré nmilitu alu tutuluor crestiniloru: tóte a-



mitu generalu mahomedanu cu numele Elbu Eiub (23) Ensari (24); a profetitu este acumu lungu timpu, ca elu va fi încoronatu cu

cluse într'o serisóre. Vozirulu si Mufti dupa ce le-au cctitu, le-au înaintatu Sultanolui, anunciandu-i ca patriarchulu refusa de a se suppone ordinului, d'in cauza ca aci este unu processu între elu si între imperatulu, in care mai înainte trebe se se pronuncia justiti'a. Dar' adaoase Mufti, fiindu-ca la cuventulu lui Emrisieriin, voi'a dreptatiei trebe se se implinésca, si cursulu apelor trebe se stea; asia, io credu ca este justu ca maiestatea vóstra se ascultati plangerile patriarchului, si a-i respunde ce ve îndurati. — Imperatulu sciindu ca nu póte aplica fortia contra opiniunei lui; «Mufti, dise; bine, fia; si ordiná ca patriarchulu, metropolitii si vre-o câti-vá altii bealani d'in cleru, se se presente înainte sa in Adrianopole. Admisi in divanu, patriarchulu se plange ca ordinulu imperatului nu numai ca este injuriosu facie cu d'insii, dar' prin elu se violéza si se calca in picióre tractatulu ce l-au incheiatu antecessorii imperatului cu ei, si l-au confirmatu cu juramentulu loru. Defterdarulu Effendi, avocatulu Sultanului si defensorele causei sale, 'lu întréba: Ce tractatu é acelu-a, despre care vorbesci? Patriarchulu luandu cuventulu, respunse: «Permite-ti-ne Maiestate, se ve aducemu aminte ocuparea Constantinopolei. Protoparintii «nostri au datu Sultanului Mahómedu Fatih diumetate d'in acésta cetate, si o au «datu d'in buna voi'a loru sub urmátoriele conditiiuni: 1. Ca besericele crestiniloru «se nu se schimbe nici-decumu in Giamie; 2. Ca matrimoniele, ingropatiunile, cumu «si alta rituri si ceremonii alle besericei crestiniloru, se continue a se celebra fara «nici-unu impedecamentu; 3. Ca serbatorile pasciloru se se póta tiené si serba in «tóta libertatea; si, pentru comoditatea locuitoriloru in suburbiuri, cari ar' voi se «participe la rugatiunile si serviciulu divinú de nóptea in beseric'a patriarchale, «a se lasa in cele trei nopti ale serbatoriloru pórt'a dela Phanar deschisa. Aceste «sunt conditiunile, sub cari amu primitu in cetate pe avulu Maiestatiei vóstre, pre-sentandu-i cheile pe táiere de auru; elu ni-a datu cuventulu imperatescu, ca vomu «fi mantienuti in possessiunea besericeiloru nóstre contra a ori ce attentatu si violen-tia; si péné in diu'a de asta-di noi n'amú fostu turburati in acésta possessiune, «standu sub protectiunea a duoi imperati, predecessorii ai maiestatiei vóstre. Si acuma «voiti prin ordinulu ce ati datu, se ne despoiati de aceste drepturi; si nuóe nu ne «remane alta decâtu a plange; cá-ci nu núe ne este datu a releva injuri'a, ce ni se «intenta. Incátu pentru celalaltu punctu d'in ordinulu maiestatiei vóstre, prin care «pretindeti ca se lasamu legea crestina si se trecemu la legea mahomedana, acest'a «anca este in contra tractatului despre care v'amú vorbitu; dar' elu este si in contra «legei Coranului, care dice espressu: «ca nime nu póte fi constrinsu a urma legea mahomedana d'in momentul ce a ajunsu etatea virile si pén' la alu sieptediecelele anu, fiindu-ca in tota anulu respunde in forma de tributulu trei-spre-diece drachme de argintu puru. Mufti declara ca asia este in textulu Coranului, si ca comentatorii anca dicu asia, ca acést'a é o lege sacra si inviolabile. Dupa aceea iea cuventulu ad-vocatulu Sultanului si dice: Nimene nu néga ca ceea ce a citatu patriarchulu d'in Coranu, este purulu adeveru si merita cea mai profunda veneratiune, mai alesu candu Mufti insusi o confirma; dar', nu i se pare nici veritabile nici credibile aceea ce spu-ne patriarchulu despre ocuparea Constantinopolei. Aci întréba Mufti pe patriarchulu:

mărte de martiru sub Constantinu, dar' ca unu imperatu alu Muslimaniloru, care va cuceri cetatea, prin o revelatiune divina va des

déca pôte se produca instrumentulu originalu despre acelu tractatu? «S'a perdutu in focu, respunde patriarchulu, dar' ca pôte se produca trei martori oculari cari au fostu presentí la acea transactiune, si anume trei Ieniceri, pe a caroru buna credintia me radiemu ca voru confirma ceea ce amu disu». Se chiama inainte toti trei Ienicerii, betrani fia-care de aprópe o suta de ani, si fara a esitá in marturirea loru, spunu in façi'a lui Mufti, ca: au fostu presentí la ocuparea Constantinoplei; ca 'si aducu aminte bine, si au vediutu cu ochii loru, cumu nobilii greci au venitu d'in cetate, s'au prezentatu Sultanului, care era in cortulu seu afara de murii cetatiei, si i-au adusu pe tâlere de auru cheile, si au cerutu si obtienutu dela elu conditiunile afirmate de patriarchulu. Imperatulu Selimu, care ascultase pënd acumu in tacere, luá cuventulu si dise: «De si aceste conditiuni sunt date si concesse crestiiloru de ayulu nostru, totusi noi nu potemu se le confirmamu, fiindu-ca nu vedu nici in legea noastră nici in regulele justitiei nimicu, ce ni-ar' poté obliga se lasamu, cá edificie atátu de frumóse destinate servitiului lui Dumnedieu, se mai servésca de Butchané, séu case de idoli. Noi dar revocamu si annullamu acele conditiuni; si in conformitate cu preceptulu d'in santulu Coranu, concedemu ca crestini si se póta in tóta libertatea professa in publicu religiunea loru, placerea si voi'a noastră inse este, ca tóte besericele de pótra alle crestiniloru se fia transformate in Giamii, liberi fiindu de a'si face altele d'in lemn, precúmu le concedemu si aceea ca se 'si repareze pe acele cari cu timpu s'au ruinatu». Acésta sententia pronunziata de insusi imperatulu a fostu punctualu esecutata. Tóte besericele au fostu luate dela crestini, incependu dela beserica patriarchale numita Panmakaristos (\*); care a fostu convertita in Giamia sub numele de Fetihie; acésta beserica in partea de catra rosaritu avea in façié palatulu románu numitu Cara Iftak séu dupa pronunçia corrupta Vlak Serai, si in partea de catra apusu palatulu Moldaviei, numitu Bogdan Serai.— Amu crediutu de utile a reproduce aci pe lungu acésta espunere a istoricului meu mai susu memoratu; espunere ce merita tóta attentiunea, cu atátu mai vertosu, ca d'entre toti auctorii turci nici unulu nu vorbesce despre faptele crestiniloru cu atátu-a reserva si moderatiune ca acesta. Amu datu de cartea acést'a la unu grecu in Philippopole; trebe ca este uniculu exemplariu, fiindu ca n'amu vediutu altulu nicáurea. Io l-amu lasatu in Constantinopole candu m'amu mutatu de acolo, si audu ca, d'impreuna cu alte mai multe colectiuni alle melle despre trebile si datinele turciloru, au caditu in manile lui Ion Maurocordatu, de presentu interprete pre langa curtea ottomana. — Asia crestinii au fostu despoiati de besericele loru, in posesiunea caroru-a au fostu conservati de aprópe unu seclu dela cucerirea Constantinoplei încóce. O singura biserica le lasase Selimu, si acést'a anca numai d'in favore catra unu architectu grecu, care 'i edificase unu templu mare si frumosu in Adrianopole. Acestu architectu era nepotu unuí altu architectu, pe care sultanulu Mahomedu II ilu insarcinase a edifica o Giamia in Constantinopole; si Selimu, pentru fidelitatea si puntualitatea cu care a esecutatu templulu seu in Adrianopole, i-a donatu Giami'a acumu memorata d'impreuna

(\*) Séu tuturiloru santiloru.

coperi mormentulu seu. Sultanulu desiderosu de a implini acésta profetia, roga pe Scheich Akshemsudin, care, precumu se affirma, d'in impulsu divinu insočia pe imperatulu pretotindinea, se céra prin rugatiunile sale dela Dumnedieu, ca se'i arete mormentulu lui Eiub Ensari (25), cá asia se nu se pérda o proba atâtu de momentósa despre originea divina a legéi mahomedane. Si intr'adeveru Sheicului se aréta in visu loculu. Elu dupa aceea duce pe Sultanulu in suburbiulu, care si asta-di dela numele acelu generalu se numesce Eiub, si ajungéndu la unu anumitu locu, lasa a se sapa pamentulu. Aici da de o pétra mare cu urmatórea inscriptiune: *Hassa Kabri Sahibi Resul-Allah, Ebi Eiubi Chalidins Gidul-Ensari*. Care romanesce se póte traduce asiá: « Acesta este sepulcrulu lui Eiub, « amicu neadormitu séu consiliariu si apostolu immortalé alu lui

cu tóta strad'a unde este situata; patent'a despre acésta donatiune se conserva péné asta-di in archiv'a acestei beserice. Aprópe de acestu locu amu edificatu, pe candu siedeamu in Constantinopole, palatulu meu situatu pe o inaltime ce se numesce turcesce Sangiakdar Iokushi; potu dice ca è fórte elegantu, si totu respira a frumusetia; situatiunea è admirabilé: are unu prospectu, de unde poti vedé tóta cetatea si suburbiéle. Socrulu meu, Sierbaou Cantacuzenu, principe Romaniei, a inceputu acestu palatu sub Mahomedu IV., redicandu murii d'in fundulu valei péné la inaltime de 25. de coti; terrenulu l-a aplanatu si a facutu o gradina; in fine redicase si murii principali ai casei fórte inalti; spesele 'i suiau degiá la trei-dieci si cinci mii de galbeni, candu deodata 'i veni ordinu ca se incete cu edificarea, pentru ca ar' poté degia se véda chiar' in interiorulu palatulu imperialu numitu Terschane Serai. Spre fericire, prin intervenirea marelui veziru Ali Pasia, in urma mi-a datu imperatulu permissiunea de a continua edificarea palatulu meu pe fundamentulu celu vechiu; dar' abia luterminaiu, si d'intr'odata fuseiu allungatu d'in principatulu Moldaviei.

(23) Numele si Hiob. *Tr. Germ.*

(24) *Ebu Eiub Ensari*. Unu suburbiu, care isi trage numele de la monumentulu lui Eiub Ensari, situatu deasupr'a portulu interioru, unde se vérsa riulu Kiagis-Chane (\*) in mare. Nu departé de acestu locu erá odinióra Mónastirea Blacherna dedicata Santei Maria vergine, si celebra pentru multe miracle ce s'au facutu acolo; asta-di è locuinti'a çiganiloru pusí acolo de Sultanulu insusi. D'in beserica n'a remasu alta de cátu o fóntana, d'in care curge in abundantiá apa salutaria pentru cei credintiosi, asta-di è in possessiunea unui turcu, care iérta crestiniiloru a cara de acolo apa pentru bani.

(25) *Ensari*. Insémna adjutatoriu. Este nume de onóre la cetatianii de Medina, fiindu ca au adjutatu pe Mahomedu in fug'a sa, si s'au asociatu lui. *Tr. Germ.*

(\*) Móra-de-charthia.

« Dumnedieu; immultiésca-se si crésca adjutoriulu seu ». Mahomedu da multiamita lui Dumnedieu pentru acésta descoperire, si ordina a se erige asupr'a mormentului o Turbe (26), Giamia si scóla.

ALTE PROGRESSE ALE LUI MAHOMEDU

- XI. Precumu candu cade unu stejariu ramurosu betranu, rumpe si trentesce la pamentu toti arborii de prin pregiuru: asia caderea Constantinoplei a trasu dupa sine caderea celorlalte cetati vecine; intre altele Silivri (27) si Burgass au offeritu cheile in manile Sultanelui, voindu mai bine a si-lu face suveranu gratiosu de cátu cuce-ritoriu. La anulu dupa acést'a, imperatulu edificá in centrulu Constantinoplei marele palatu care si asta-di pórtá numele de Eski Serai (28). In anulu Hegirei 860 merge cu una armata considerabile
- A. 858  
I. C. 1453
- A. 860  
I. C. 1455

(26) *Turbe*. Asia se numesce o speie de turnu séu columna, ce turcii punu la morminte. Io amu vorbitu despre acést'a intr'altu locu. De comunu se lasa deschisa pe deasupr'a pentru a semená cu Kiabe séu monumentele de Mecca; in acésta apertura se aduna ploia, de unde trece pe florile si pe alte plante odorifere, cu cari se ornéza aceste locuri; si pentru a impedica paserile se nu póta veni si se 'si faca cui-buri, inchidu apertur'a cu gratele de feru séu de arama.

(27) *Silivri*. Sylebria cetate asupr'a tiermurei márei marmora. intre Constantino-pole si Adrianopole, distantia de 10 óre de la acésta d'in urma. E resiedinti'a unui metropolitu; are o beserica fórté frumósa, edificata anca pe timpii imperatoru cre-stini. Aici se conserva reliquiele Santei Euphimia; turcii le numescu Cadid (\*), si mergu de le cercetéza d'in curiositate. Aici se vedu si ruinele unui grandiosu palatu construitu prin Ion Cantacuzenu. A se vedé despre acést'a Nicephoru Gregoras Tom II.

(28) *Eski Serai*. Palatulul vechiu. Unu edificiu fórté vastu, despartitu in mai multe appartamente, si incungiuuratu de muri inalti. Aici se tienu concubinele Sultanului decedatu, pe cari successorele seu, déca 'i este fiu séu frate, nu le póte vedé, fara a cadé in pecatulu impietatiei; totu aici siedu si Sultanessele, cari au avutu prunci, d'impreuna cu acesti-a si cu vre-o cáti-va servitori pre langa sine; apoi aici sunt anca si acelle fete betrane, a caroru deliciositate a trecutu, si cari ne mai avendu ni-mica ce se le recomende, Sultanulu le tiene numai d'in gratia. Terrenulu acestui e-dificiu é aprópe de o mila italiana, si murii forméza unu patru-unghiu. Sunt patru porti, d'intre cari dóue totdeauna sunt inchise, la celelalte dóue stau garda diu'a si nóptea cincí-sute de baltagi. La usile interiori alle Seraiului stau eunuchi albi, pe cari eunuchii negri, cá mai nobili, 'i insarcina cu esecuþiunea ordiniloru si comisiuniloru femeieloru. Comandantele lor se numesce Eski Serai Agasi, adeca, directorele pa-latului vechiu.

(\*) Carne séca.

contra regelui Ungariei (29), ilu bate si spargé tóta armat'a crestini-  
niloru. In batali'a acést'a insusi regele anca a fostu vulneratu, si se  
dîce ca puçinu dupa aceea a si muritu.

#### IMPRESOARA BELGRADULU INDESIERTU

XII. Obtienu acésta victoria, pentru a poté tiené mai usioru in  
frenu pe inimizii sei, impresóra Belgradulu, acestu mare antemuru  
alu Ungariei. Dar' n'a fostu mai fericitu in succesu decâtu parintele  
seu. Obsidiunea se traganá preste asteptare lungu; in câtu parte  
pentru ca se apropiá iern'a, parte pentru perderea ce a suferitu in  
soldati, a fostu constrinsu a redica obsediulu. In acelasiu anu cele-  
brá circumcisiunea filoru sei Baiazetu si Muradu, cu care ocasiune  
a facutu sumptuóse festivitati.

#### SUPPUNE TOATA MORE'A

XIII. In anulu urmatoriu 861, a suppusu totu restulu Moreei. Pri-  
mavér'a dupa aceea attaca si allunga pe Grecii, cari isi propusesera  
a recupera ceea ce au fostu perdutu, si a pune cetatea Altymil éra-  
si in stare de aperare. Dar' Mahomedu lasa a se derima murii acestei  
cetati, si pentru cá Grecii se nu mai póte face in viitoriu turburari,  
pune garnisóne tari in Akkerne si Beldesse, si devastédia insul'a  
Kiurfuss (30).

A. 861

I. C. 1456

#### SUPPUNE IN DUOI ANI PRESTE PATRU-DIECI DE CETATI

XIV. In anulu Hegirei 863 da asaltu si ocupa cetatea Semendre,  
care cu cati-va ani mai nainte o luasera crestinii in potestatea loru.  
Cu unu cuventu, in duoi ani dupa cucerirea Constantinopolei, Ma-  
homedu a suppusu sub potestatea sa, parte prin arme parte prin  
capitulatiuni, mai bine de patru-dieci de cetati (31)

A. 863

I. C. 1458

(29) *Regelui Ungariei.* Acesta è Uladislau Posthumulu, fiulu lui Albertu imperatu-  
lui Germaniei; scriitorii crestini punu mórtea acestui-a la 21. Novembre 1458., anulu  
Hegirei 863.

(30) *Kiurfuss.* Acest'a e la Turci numele marei adriatice, care in comunu se nu-  
mesce golfulu seu sinulu de Veneti'a. Este in faci'a insulei Corfu, numita la antici  
Coreira.

(31) *Patru-dieci de cetati.* Aci trebe se intielegemu numai cei duoi ani cari au ur-  
matu dupa cucerirea Constantinopolei. Ca-ci insii scriitorii crestini spunu, ca Maho-



## DESPOIA PE KISSIL ACHMEDU DE TIERILE SALE

XV. In anulu Hegirei 864 cuprinde tierile lui Kissil Achmedu (32) in Asi'a, adjutatu fiindu de fratele acestui-a, de tradatoriulu Ismail Beg. Achmedu vedindu-se alungatu d'in tierile sale, fuge la Ussunhasan (33); dar' in locu de a gasi aici capetu miseriiloru sale, elu a adusu numai una mare disgralia asupra capului protectorelui seu. Căci, audindu Mahomedu ca inamiculu seu este primitu si aperatu de Ussunhasan, trece cu una armata considerabile in Asi'a, sfarma trupele lui Ussunhasan, si ocupa Sinopea, cetate situata la pontulu euxinu. De aci merge cu armat'a sa victorioasa contra Trapezondei (34); in cale primesce prin capitulatiune cetatea Koiunlibisar de la Husein Beg, care tienea in casatoria pe fi'a regelui de Trapezonda. Dupa aceea impresora Trapezond'a si o inchide de tôte partile; ér' regele ei, Davidu Comnenu, la persvasiunile soarei sale Sarchana, se supune lui Mahomedu d'impreuna cu totu regatulu seu. Mahomedu ilu primesce cu tóta onorabilitatea, si ilu tramite cu tóta famili'a sa la Constantinopole. Puçinu dupa aceea, victoriosulu Sultanu se întorce si elu in Europ'a.

## CUCERESCE MITYLEN'A, BATE PE ROMANI

XVI. Dupa ce, dela cucerirea capitalei imperiali încóce, tôte provincieele cari appartienusera Greciloru, parte s'au suppusu de buna voia lui Mahomedu, parte au fostu subjugate de acesta: se pare

medu II. in tóta viéti'a sa au subjugatu duóe-spre-diece regate, si au cuprinsu duóe-sute de cetati.

(32) *Kissil-Achmedu*. Achmetu-Rosiulu, care anca pare a fi fostu unulu d'in satripii persiani. Elu a fostu primul, care a datu cauza la bellu intre Ussunhasanu și Mahomedu II.

(33) *Ussunhasanu*. Hasanu-Lungulu, rege Capadociei, care s'a facutu renumitu prin bellele ce le-a avutu cu turcii. In cursul acestei istorii vomu reveni asupra lui, si 'lu vomu descrie mai pe largu.

(34) In anulu 1204, imperiulu grecu era impartitu in trei parti. In Constantinopole, domnia Balduin comite de Flandri'a; in Adrianopole, Theodoru Lascaris; in Trebizonda, Alexis Comnenu, care avea sub potestatea sa Pallagoni'a, Capadocia, Pontulu cu alte vre-o câte-va provincie. Acesta au avutu optu successori, d'intre acesti-a pe Davidu celu d'in urma imperatu alu Trebisondei séu Niceei, cumu o numescu unii, i-a suppusu Mahomedu II, assemenea pe Theodoru Lascaris si pe fratele acestui-a Ion in Adrianopole. *Tr. Angl.*



ca numai insulele ar' mai vré a'si sustiené libertatea, crediendu-se destulu de assicurate prin natura contra poterei osmanice. Pentru a infréna si cerbici'a acestora, Sultanulu in anulu Hegirei 865, prepara o flota grandioasa , si ca de proba, de a'si cercá pentru prim'a óra fortun'a pe mare, ataca Mitylena, si pe langa tóta aপরera valorósa a insulaniloru, elu totusi o cuceresce prin eroismulu ómeniloru sei, si o adnectéza imperiului seu. Celelalte insule de pe Archipelagu (35) ar' fi avutu assemenea sórte, déca pe acellasiu timpu Cassiclu Voda (36) principele României, nu s'ar fi incumetatu a scutura jugulu turcescu, denegandu tributulu ce de comunu ilu respundea in totu anulu. Mahomedu crediendu ca trebe mai antaiu a delatura periclulu cellu mai de aprópe, se întórce fara amenare cu armele contra României, allunga de aici pe principele rebellu, si pune pe fratele seu cellu mai lineru Domnu tieréi.

A. 865  
I. C. 1460

#### MAHOMEDU INFRANGE PE GRECII REBELLI

XVII. In anulu Hegirei 867. Sultanulu ordina a se construi Kattirga Ilmani (37), séu portulu Galereloru spre média-dí in intrulu muriloru cetatiei, ca se aiba unu magazinu la casu de espeditiuni maritime, si unu portu securu pentru navele sale la ori-ce evenimentu. Pe candu era ocupatu cu acésta lucrare, Grecii in liga cu Venetianii facu revolutiune in More'a, occupa localitatile Giogerjin-

A. 867  
I. C. 1462

(35) Séu marea egeica.

(36) *Cassiclu Voda*. Çepesiu voda, principe României, omu atroce si tiranu mare. Pentru unu lucru de nimica a trasu odata in çepe siese mii de ómeni; de aci l'au numitu români Çepelusiu. Çepesiu séu fautoru de çepe. Turcii se vede ca au imitatu acésta etimologia, si i-au disu Caviclu, adeca bogatu in pari, in çepe. Crestinii 'lu numescu Dracula; dar' nu sciu pe ce rațiune; cá-ci acestu cuventu nu e usitatu in limb'a moldovéna. Adeveratu ca a fostu unu principe in Moldavi'a cu numele Dragosiu, dar' Dracula a fostu cu multu mai inainte de acesta. Ci despre aceste mai pe largu intr'altu locu.

(37) *Kattirga Ilmani*. Portulu galereloru, situatu spre marea-marmora in partea spre média-dí intre portile Ciatladi (\*) si Cumcapu (\*\*). De presentu è implutu cu pamentu si se întrebuintéza pentru gradina de legumi, numita Ulanga; aici se facu crastavetii cei mai delicati.

(\*) Crepatura.

(\*\*) Port'a-de-nisipu.

lik, Sada, Giusselgehisar, Duragi (38) si Essornik, si tindu a allunga pe Turci din totu Poloponesulu (39). Mahomedu informatu despre aceste lucruri, tramite immediatu pe Mehemedu Pasia cu una buna armata spre a pedepsi pe rebeli. Dar' acesti-a nici ca astépta sosirea lui, ci perasindu castrele, dau cea mai buna ocasiune lui Mehemedu nu numai de a recupera cetatile perdute, dar' anca de a supune domnului seu tóta tíer'a numita Kodjia Herseki (40).

#### EDIFICA UNA GIAMIA IN CONSTANTINOPOLE

XVIII. Mahomedu, pentru a multiami lui Dumnedieu de atáte mari victorie ce a obtienutu péné acumu, si totodata spre a lasa posteritatiei unu monumentu de pietatea sa, a ordínatu anca in acelaasi anu in lun'a Gemaziulu-achir, a derima beseric'a de la Santii Apostoli (41), si in loculu ei a edifica o Giamia mare, care dupa numele lui s'a numita Muhamedié, si este adornata cu optu scóle si totu atáte spitale. Acestu edificiu, cu care abia se póte compara vreuna d'in minunile anticítatiei, s'a terminatu in lun'a Regeb, anulu Hegirei 876.

A. 876

I. C. 1471

(38) *Duraj*. Odinióra Dyrrachium (Durazzo), depositulu séu loculu cellu mai renumitu de comérciu in tóta Romeli'a; è situatu la tiermurea marei Adriatice, la confíniele Dalmatiei si Albaniei.

(39) Peninsul'a Morc'a.

(40) *Kodjia Herseki*. Iliri'a vochia; cá-cí *cogia* însemna vechiu, ér' *Hersek* Iliria.

(41) *Santii apostoli*. Acésta beserica a fostu edificata de Imperatés'a muierea mare-lui Iustinianu. Asta-di è unu munte séu locu elevatu in midi-loculu cetatiei, dar' mai aprópe spre portu decâtu spre continentu. Este mai inaltu de cátu toti ceilalti siese munti; si Giami'a de 120. coti in quadratu, care se vede aici si care è edificata de Mahomedu Fatih, trece de cea mai mare in tóta cetatea dupa S-ta Sophia. Architectulu se dice ca a fostu unu grecu cu numele de Christodulu, si Sultanulu in recompensa pentru unu edificiu atátu de vastu si admirabile, i-a donatu uná strada intréga si i-a datu alte mai multe daruri imperatesci. Istori'a mai adaoge, ca întrebatu architectulu, déca ar' fi in stare se edifice o Giamia mai frumósa si mai mare decâtu acést'a, au respunsu: da! numai se 'mi dati materialulu necessariu. Audindu Sultanulu acést'a, a datu ordínu se 'lu traga in cépa, cá successorule seu se nu póta avé unu architectu capabile de a construi o Giamia mai marétia decâtu a sa. Spre a esecuta acestu ordínu, au batutu unu paru de feru la port'a de catra módia-nópte a curții Giamiei, si giuru-impregiurulu acestui paru a facutu unu turnurelu, in cátu d'in afara nu se vedea altu nimicu decâtu numai vervulu de la paru; ceea ce se vede si asta-di. Dar' fia ori cumu, atátu-a è incontestabile, ca Muhamedi'a, séu templulu lui

## SUPPUNE BOSNI'A

XIX. In anulu Hegirei 868 si-aduna una armata numerósa, si tra-  
ge cu ea catra orientu, spre a subjugá provinciile acelloru parti,  
cari n'au voitu péné acumu a i se suppune. Intreprinderea sa au avutu  
succesulu doritu. A invinsu si ucisu pe principele de Bosni'a (42),  
si a provediutu tóte castelele de acolo cu garnisóne tari; ér' in re-  
intórcerea sa d'in acésta espeditiune intari granitiile între Bosni'a  
si Albani'a, redicandu fortaretie la passurile celle strimte ale mun-  
tiloru.

A. 868

I. C. 1463

## FACE PE FIULU LUI CARAMANU OGLI REGE

XX. In anulu proxime urmatoriu móre Caramanu Ogli Ibrahimu  
Beg, acestu inveteratu inamicu alu casei osmanice, lasa dupe sine  
siese fii. Unulu dintr'acestia, Ishak (43) Beg, alunga parte cu pote-  
rea parte cu astutiá pe toti ceialalti frati ai sei d'in tiéra, si ocupa  
singuru tóte tierile parintelui seu. Nevrendu ei a suferi acésta ne-  
dreptate, 'si ieau refugiulu la Mahomedu, si 'lu róga in tóta umilin-  
ti'a cá se uite injuriile ce'a suferitu de la parintele loru; se aiba pie-  
tate de ei principii, cari sunt apesati si alungati de tiraniculu loru  
frate; si se puna pe unulu d'íntre ei, pe care va voí elu, Domnu;  
cáci ei se punu cu totul la dispositiunea sa, si de la elu 'si astépta  
tóta fericirea. Mahomedu se pléca prébucurosú la rugatiunea loru,  
numesce pe Ahmedu Begu, unulu d'íntre frati (dar cu consensulu  
celorlalti) principe Caramaniei, si'lu tramite cu una armata sufici-  
ente índeretru spre a lua in possessiune ereditatea parintelui seu

A. 832

I. C. 1464

Mahomedu este oper'a lui Christodulu, si ca imperatulu in recompensa i-a donatu o  
strada intréga: amu cetitu ínsumi actulu despre acésta donatiune, care l-amu de-  
pusu in archiv'a besericeí beatei Maria vergine in Muglotiss'a. Si candu sub impera-  
tulu acumu regnante, Achmetu III., turcii au intentatu processu crestiniloru d'in acea  
strada, voíndu a le lua si strad'a si beseric'a, m'amu insarcíbatu ío cu aperarea loru,  
si între alte Hudget, séu probe justificative, de possessiunea loru legale, amu produsu  
ínaintea marelui veziru Ciorlulu Ali Pasia acea scrisóre, care o ceti cu multa atten-  
tiune, apoi o sarutá de trei-ori, si totu de atate-ori o atinse de frunte, in urma mi-o  
restitui, si ordiná turciloru a nu mai molesta pe crestini in acestu subiectu.

(42) *Principele Bosalei*. Se póte conchide dupa scriitorii crestini, ca acestu principe  
n' trebutu se fia Stefanu, care si-a avutu resiedinti'a in Iaziga.

(43) Isaacu. *Tr. Germ.*

Pe ceilalți frați i-a ținutu la sine, i-a înaintatu la demnitati înalte, și le-a datu salarie frumoșe pe anu d'în thesaurulu publicu. Într'aceea Ahmedu Beg merge cu armat'a sa în Caramani'a, bate pe frate-seu Isaacu Beg, și'lu constringe a fugi la Ussunhasan. După ce au ajunsu în ast modu în posesiunea regatului Caramaniei, și a stinsu turburarile intestinale, a tramisu în modulu celu mai onorabile trupele imperiali încarcate cu daruri la Mahomedu înderetru.

#### OCCUPA CATEVA CETATI ÎN ALBANI'A

A. 870  
I. C. 1465

XXI. În anulu Hegirei 870. Albani'a dete noua ocasiune la expedițiuni bellice. Anca Muradu, tatalu lui Mahomedu, învinsese mai înainte pe Iskenderbeg, principele acestei țeri, și si suppusese cele mai multe fortareții de aici. Dar' fiindu-ca pe Muradu mórtea, ér pe Mahomedu alte ocupațiuni, i-au împedecatu de a cuceri tóta țier'a, asiá garnisónele rebelliloru. profitandu de ocasiune, înfestau provinciile vecine prin frequente excursiuni. Pentru acésta cauza Sultanulu nevalesce în Arnaudi'a cu armat'a sa, cuprinde tóte cetatile dela'rebeli, unele le devastéza cu totul, și pentru a preveni ori ce miscare în viitoriu, ordina a se face una cetate nuóa și tare chiar' la intrarea în provincia.

#### PUNE PE FIULU SEU MUSTAFA REGE ÎN CARAMANIA

A. 872  
I. C. 1467

XXII. Sultanulu după ce a suppusu acumu pe mai toti inimizii sei intestini în Europ'a, și-a întorsu cugetele spre trebile sale în Asi'a. Caramani'a a împedecatu de multe-ori întreprinderile încercate de imperiulu ottomanu, și nu odata a opritu progressulu victoriosu alu puteriloru turcesci. Mahomedu, care ținea minte aceste tradari, se decide a estirpa cas'a Caramaniloru, pentru ca se póta lasa acestu regatu în linisce și în pace succesorelui seu. Asia în anulu Hegirei 872 nevalesce cu una armata mare în Caramani'a, supune întregu regatulu, allunga de acolo pe principe cu toti frații sei, și pune pe fiulu seu cellu mai mare, pe Mustafa, rege Caramaniei. În anulu urmatoriu mai face una expedițiune în acestu regatu, și cuceresce acelle cetati cari mai înainte refusera a se supune, séu cari au încercatu a lapeda jugulu turcescu; pune apoi gar-

nisóne tari in Akserai (44) si Giulluk (45) si se întórcele Constantino-  
pole inderetru.

#### CUCERESCE INSUL'A EGRIBOSS

XXIII. Dupa ce a suppusu Caramani'a, nu era altu locu in Euro-  
p'a, care se 'i para mai formidabile cá insul'a Egriboss (46). Pentru  
a scóte acestu spinu d'in pecioru, Mahomedu la anulu Hegirei 874  
merge in persóna cu mare armata si flota, si intra in Greci'a; aici  
in intervallu de una luna occupa cea mai tare fortarétiá de pe acellu  
timpu. Venetianii venisera si ei cu una flota considerabile, si pro-  
misesera a adjuta obsediatiloru; dar', cá si candu ar' fi venitu nu-  
mai pentru a fi spectatorii victoriei Sultanului, ei spre marea loru  
rusine s'au intorsu inderetru, fara cá se fi datu un'a puscatura macar.  
Dupa ce a ocupatu Mahomedu cetatea, a mai remasu aici vre-o  
câte-va díle pentru a repara partile ruinate, apoi s'a intorsu cu ar-  
mat'a sa victoriósa inderetru la Constantinopole.

A. 874  
I. C. 1469

#### KISSIL ARSLAN BEG OFFERE TIERILE SALE LUI MAHOMEDU

XXIV. Aceste cuceriri au fostu caus'a apoi, ca nu numai acelle  
cetati hostili, cari nu simtissera anca sabi'a lui Mahomedu, s'au  
suppusu gratiei acestui-a, dar' ca in anulu Hegirei 876, principele  
suveranu de Alaè (47), Kissil Arslan Beg s'a suppusu de buna voia  
cu tóte tierile sale lui Mahomedu, care admirandu-i fidelitatea si  
obedienti'a, l-a primitu cu distincta onóre, si i-a donatu provinci'a  
Giumuldgina (48) pe vecia.

A. 876  
I. C. 1471

#### GENERALULU LUI USSUNHASANU BATUTU SI CAPTIVATU

XXV. Chiar' pe acestu timpu Iusufce Beg, generalulu lui Ussun-

(44) *Akserai*. Patatulu albu; urbe in Caramani'a.

(45) *Giuluk*. Rosetum, gradina-de-rose; gradina-de-trandafiri, urbe totu acolo.

(46) *Egriboss*. Insul'a Negroponte in marea egeica; numele ei anticu è Eubèa, Ca-  
pital'a acestei insule è Chalcis, care la turci se numesce totu Egribos.

(47) *Alaè*. Provinci'a unui mica principe numitu Kizil Arslan (\*) begu, care vre se  
dica, Leu rosíu. D'in textulu istoriei se vede ca è in Asi'a mica. Nu 'i sciu numele  
vechiu, déca cumu-va nu è Philadelphia anticiloru.

(48) *Giumuldgina*. Este numele turcescu alu unei provincie si cetati in Romili'a, nu  
departe de Lariss'a.

(\*) Unguresce : arszlán, séu orozslán. *Tr. Rom.*

hasanu, insoțitu de o mare armata de Tataři, irrumpe în teritoriulu osmanicu, da focu cetatiei Tocad, si amenintia cu devastare contradele de prin pregiuru. Candu inse a voitu se incerce acést'a în Caramani'a, a fostu intimpinatu de Mustafa, fiulu lui Mahomedu, care cu ómenii câtı si-a potutu aduna, merge în contra lui, si dupa o lunga si sangerósa lupta ilu bate, ilu pune la fuga, ilu prinde în urma, si ilu léga în ferra, si 'ilu tramite la Sultanulu, parintele seu, în semnu de victoria.

#### MAHOMEDU PUNE LA FUGA PE USSUNHASANU

XXVI. Spre a resbună acésta lovitura, Ussunhasanu aduna în anulu urmatoriu una armata puternica, irrumpe însusi cu ea în lie-rile europene alle lui Mahomedu. Sultanulu prevediuse acésta, si pentru aceea, cá se nu fia surprinsu nepreparatu, isi asiediase armat'a în quartire de iérna astfelu, în cátu la unu singuru signalu alu trompeteloru se se póta aduna fórté usioru la unu locu. Deci, indata ce a auditu de miscarile lui Ussunhasanu; trece immediatu cu armat'a în Asi'a. Aici se lovesce de Persiani la Paías (49), si ordina atacu asupra loru. Lupt'a curgea cu varia si dubiósa fortuna; căci amendóue partile luptau pentru gloria si imperiu, si se incurgiau prin esemplele generaliloru loru. În urma, Mustafa, fiulu cellu mai mare alu Sultanului, în arip'a stanga unde comandá, da preste Sseinuldin (50), fiulu lui Ussunhasanu, care comandá arip'a drépta a inimicului. Acı numai decátu se incinge unu duelu inver-siunatu între acesti duoi principii; în urma, Mustafa restórna de pe calu pe Sseinuldin, si înainte de a se poté redicá séu de a'lu poté scapa ai sei, ilu strapunge cu lanci'a prin trupu (51). Acestu casu parea a trage dupa sine perderea totale a armatei. Că-ci vediendu osmanii ca arip'a drépta a Persianiloru fuge în cea mai mare disordine, se arunca cu totii în cea mai mare furia asupr'a aripei stanga, care mai sustinea anca cu bravura atacurile musulmaniloru, si o constringu mai ántáiu a lasa din terrenu, ér' în urma a o lua la fug'a

(49) Paías. Cetate si locu mare de comerciu în Pfallagoni'a.

(50) Sseinuldin însemnéza : decorulu credintiei. *Tr. Rom.*

(51) *Prin trupu.* Scriitorii crestini dicu ca au cadıutu mortu, lovitu de unu glontiu de pusca. La care d'în duoi se credi ?



larga. Multi au cadut mortii, si nu puçini au fostu facuti prisioneri. Astfelu a obtienutu Mahomedu o victoria gloriósa, si pre langa acésta luà préda tóte castrele. Ussunhasan vediendu ca lupt'a è perduta, prinde fug'a si scapa cu vre-o càti-va ai sei schimbandu calulu adeseori.

#### CUPRINDE DELA ELU MULTE CETATI

XXVII. Dificultatea terenului n'a permisu a urmari pe inamiculu fugitivu; dar' nici nu se vedea a fi in interesulu ottomaniloru, a perde timpulu in vanu; asia a datu trupeloru sale numai duóe dìle de repaosu, si a trei'a dì incungiura cetatea Karahisar Sharki (52) o cuceresce in scurtu timpu, si devastéza apoi cu focu si ferru tienuturile vecine. Dupa aceea se întórce in triumfu cu una parte a armatei salle la Constantinopole, lasandu restulu sub comand'a vezirului seu, Gieduk Ahmedu Pasia (53), cu care acesta a ocupatu nu numai Ermenaka si Ssilifka, cì tóta provinci'a Varsak (54) o a suppusu imperiului ottomanu.

#### OCCUPA KIEF'A SI CRIME'A

XXVIII. In anulu proxime urmatoriu, totu sub comand'a acestui Gieduk Ahmedu Pasia, a ocupatu dela Genuesi Kiefa, cea mai tare localitate in Crime'a, si cu modulu acest'a a suppusu sub potestatea sa tóta peninsul'a tatarica. Aici a gasitu pe Mengili Girai, unu des-

A. 876

I. C. 1471

(52) *Kara hisar Sharki*. Cetate cunoscuta in Pallagoni'a, nu departe de Paias; póte ca è Arsegg'a anticiloru.

(53) *Gieduk Ahmedu Pasia*. Generalu renumitu, si in urma mare veziru nlu Sultanului Mahomedu II. I s'a datu numele de Gieduk, pentru ca n'avea unu dinte dinainte; cáci ori-ce persona care nu are unu ast-feliu de dinte séu are buz'a crepata cá iepurii, la Turci se numesce totu-de-a-una Gieduk. Cuventulu Gieduk in sensu propriu însémna crepatura séu stirbitura; dar in sensu metaforicu însémna unu corpu de militia. Asi'a se dice: *Gieduk Sahibi*, unulu care este inrolatu in vre-unu regimentu, etc. assemenea se dice: *Gieduk lerinden avil-madiler*, ei n'au desertatu d'in rândulu loru, adeca n'au lasatu spartura in corpulu companiei séu regimentului. Mai este si o parte a cetatiei Constantinopole, care se numesce Gieduk Pasia, si-si trage numele de la acestu Pasia, séu pentru ca a facutu una piatia, séu pentru ca au avutu unu palatu acolo.

(54) *Varsak*. Pare a fi Pallagoni'a.

cedente d'in famili'a principiloru capciatcani (55), care purtandu lungu timpu bellu cu fratele seu, in urma acest'a l-a invinsu, si elu a fostu constrinsu a se refugia la Genuesi. Mahomedu ilu luã sub protectiunea sa, si nu numai ca ilu puse Chanu in Crime'a sub anumite conditiuni, ci anca ilu tramise cu una armata spre a'si recupera tiér'a sa. Mengili Girai (56) intrandu in regatulu Capciak, invinge cu ajutoriulu Turciloru pe fratele seu, ilu uccide, si-si reocupa

(55) *Capciatcani*. Unu poporu sciticu, aprópe de Iusbek, la confiniere tatariloru chagatoani, preste marea caspica, spre orientu. Póte ca este aceeași tiéra, care in chartele geografice asta-di se numesce regatulu Thibetu seu Turkestanu.

(56) *Mengili Gierai*. Primulu care dupe ce a despoiatu pe fratele seu de tronulu Crimei tatarice, a supusu regatulu seu protectiunei imperiului aliothmanu pre langa stipulatiunea de certe conditiuni. Istoricii atãtu crestini catu si turci, ilu facu descendentu d'in famili'a Oligingbizianilor. Crestinii inse incarca naratiunile lor cu multime de fabule, in câtu, care le cetesce si are câtu de puçina cunoscintia a istoriei acestui poporu, nu póte se nu rida de ele; dar ei pretindu ca au scrisu cu multu scrupulu si dupa multe si serióse cercetari. Dintre acesti scriitori crestini, Michalo Lithuanulu mi se pare ca merita se 'lu supunu criticei mele. Acest'a in *Tartari'a* sa, pag. 296, dice ca primulu principe alu Crimei a fostu de origine Oligenghisiana, seu cingisiana, cum 'i place a corrumpe acestu cuventu. Dar acest'a nu è nimica in comparatiune cu celle ce dice mai susu la pag. 193. Aici trasportã in Lithuania pe descendentu acestui principe, carui d'in propria sa autoritate 'i da numele de Lothonu: si apoi 'i face o lunga serie de successori, toti cesari seu Chau lithuani. Ultimulu d'in acesti nobili imperați, dupa istoriculu nostru, a fostu Atcikierai (póte Hagi-Gierai, nascutu in Troki, care, dice elu, ca a fostu tramissu de santulu Vitkerode pentru a occupã peninsul'a tartarica; si carui, dupa ce i-a successu acésta expeditiune, si a luat in possessiune principatulu, i s'a nascutu fiu cu numele Mengli-Kierai (Mengili Gierai). Acesta a ayutu fii pe Mehemedu Kierai, Sadet Kierai (Seadet Gierai), Chas Kierai (póte Schah Gierai) si Sap Kierai: póte Sefai Gierai; care din urma, cá cellu mai tineru a successu parintelui seu in regatu, si era totodata principe alu Tatariloru. Cã-ci toti descendentii acestei familie, cá principi, se servescu cu predicatulu nobile de Atcikeraí, care l-au priimitu dela protoparintiã loru. Nu face necessitate de mari argumente pentru a proba falsitatea acestei narratiuni: contradictiunile sunt evidente. Este o simpla tiesetura de coniecture, pentru cá se nu dicem o chimera a istoriculu, contraria faptelor autentice si actelor Tatariloru. Cã-ci toti istoricii turci in unanimitate sustienu, ca nu Lothonu, ci Gierai a fostu primulu cuceritoriu alu Crimei, si descendentii sei i-au conservatu memori'a, purtandu-i cu totii numele; dar afara de acest'a, d'in acesti istorici è evidentu, ca tatarii lithuani n'au fostu de origine nici d'in Crimeea nici oguziani (de unde se devina famili'a oliginghisiana), ci ei sunt de origine ceremisica; de unde moldovenii, compatriotii nostri, 'i numescu *civimus*: de si la turcii sunt cunoscuti sub numele de Lipka-tatari. Cuventulu Lipka este coruptu d'in Litva. Se mai adaogemu anca si atãta, ca

tierr'a. Acesta a fostu primulu Chanu alu Tatariloru pusu de Turci, si care cellu d'ântâlu in Crime'a a ordonat in numele imperatului ottomanu a se introduce Chutbè (57) in rugatiunile publice.

famili'a Chaniloru asta-di domnitori in Crime'a, n'a inceputu a domni sub Muradu II sub care punc istoriculu nostru pe Atcikierai; nici aceea nu è adevèratu, ca numele de Gierai si l-ar' fi apropiatu acèsta familia numai pe acestu timpu; cã-ci ea este cu multu mai vechia decãtu imperiulu ottomanu, precumu se pòte convinge ori-cine atâtu d'in istoriele turciloru, câtu si d'in traditiunile tatariloru, si ceea ce credu ca amu demonstratu destulu de pe largu in prefatiunea mea. Si aci, nu ne vomu departa tare dela propusulu nostru decã vomu spune si aceea, ca chiaru si intre tataru este mara disputa despre intrebarea: cari sunt successorii legitimi, si cari cei illegitimi ai lui Gierai. Cã-ci afara de famili'a pènè asta-di regnante in Crime'a tatarica, si care pòrta per eminentiam numele de Gierai, mai este o alta familia, care de comunu este cunoscuta sub numele de Ciobanu Gierai, sèu Gierai pecurariulu. Cu raportu la acèsta, se dice ca femèi'a unui Chanu, alu carui nume l-amu uitatu, a avutu comerciulu criminalu cu unu pecurariu, si a nascutu unu fiu; (mam'a, dupa ce a nascutu, a fostu judecata la mòrte pentru adulteriu). Noulu nascutu a fostu dau unui sclavu alu regelui cu ordinulu de a'lu omori. Sclavulu inse a incelatu pe domnulu seu: a trecut cu miculu innocentu in Circassi'a, si l-a crescutu acolo in secretu. Si acestu fiu de ciobanu este, d'fca ei, dela care isi trage originea famili'a de asta-di, si este numai una pretentiune falsa ca ea s'ar deriva dela vechi'a si ilustr'a familia Gierai. De alta parte, Cioban Gierai dau calumni'a indereptu, si pretindu ca ei, cr' nu ceilalti Gierai deriva dela anticii Gierai. Aceste calumnii recipròce incurca fòrte caus'a; mai alesu ca atâtu una parte câtu si cealalta se provòca numai la traditiune; si precumu flia-care o esplica in partea sa, asia este fòrte greu de a determina într'adeveru, ca cari sunt descendenti legitimi sèu genuini, si cari sunt bastardi. Votulu turciloru anca nu pòte se decida aci; cã-ci de si tienu ei, ca famili'a asta-di regnante è cea legitima, totusi nu refusa celeilalte titlulu comunu de Gierai; si o lasa se locuiesca in Iamboli (numita mai nainte Ianopoli) cetate destinata pentru resiedint'a principiloru Crimeei tartarice. Dupa batai'a si redicarea obsidiunei dela Vien'a, turcii neincredindu-se in Selim-Gierai, l-au destituitu si au redicatu la dignitatea de Chanu pe Chior-Gierai, unulu d'in famili'a Cioban-Gierai; dar' dupa câte-va luni l-au destituitu si pe acest'a, si au pusu pe tronu crasi famili'a cea vechia a Gierailoru. Nici ca se mai pòte crede, ca Cioban Gierai se mai pòta ajunge vre-odata la acèsta onóre; de altminterea ei au pentru famili'a loru certe titluri de distinctiune sèu oficiuri ce le sunt affectate, precumu Calga-Sultanu, Nurreddin (\*) si altele asemenea.

(57) A se vedè not'a 10 la Capu II d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

(\*) A se vedè explicatiunea acestoru cuvinte in Partea II: Cartea IV, capu I, not'a 75. *Tr. Rom.*

## MOLDOVËNII BATU PE TURCI

XXIX. Pe candu se petrecu aceste in Chersonesu (58), Solimanu Pasia trece cu una armata considerabile in Moldavi'a. Stefanu, Tekkiur Moldaviei (59), da preste elu nu departe de Falcii (60) la tiermuri Prutului. Aici se lupta impreuna lungu timpu, cu curagiu mare si cu rezultatu dubiosu. Dar in urma, prin neglidenti'a generalului loru, musulmanii sunt resipiti; insusi generalulu remane mortu, multi suntu ucisi, unii cadu captivi, er' ceialalti scapa prin fuga preste Dunare.

## TURCII DEVASTÉZA MOLDAVI'A

A. 877  
I. C. 1472

XXX. La noutatea despre acésta perdere, Mahomedu plinu de indignatiune, merge in anulu urmatoriu elu insusi in persóna cu tóta armat'a sa in Moldavi'a; inimiculu vediendu acésta putere colosale, incapabile de a i se oppune, s'a retrasu si n'a primitu lupt'a; er' Mahomedu a devastatu tóta tier'a péné la partile muntene, si s'a intorsu acasa ducéndu cu sine o multíme infinita de vite si captivi.

## ESPEDITIUNILE LUI MAHOMEDU IN ASI'A

A. 882  
I. C. 1477  
A. 884  
I. C. 1479

XXXI. La anulu Hegirei 882. Mahomedu ocupa cetatea Skanderun, ér la anulu dupa aceea edifica unu palatu nou, care asta-di este palatulu curtiei imperatului. In anulu Hegirei 884. Aladinu Beg, care implorase ajutoriulu lui Mahomedu contra parintelui seu Badak

(58) Crime'a. séu peninsul'a tatarica. *Tr. Rom.*

(59) *Tékkiur Moldaviei*. Insémna: rege alu Moldaviei. Acest'a è Stephanu celu mare, despre care amu vorbitu in alta nota (\*). De la Bogdanu, numele fiului seu turcii numescu Moldavi'a Bogdanie. Despre acést'a vomu tracta intr'altu locu mai pe largu.

(60) *Falcii*. Numele unei cetati si districtu in Moldavi'a asup'r'a riului Prutu, avendu Istrulu la amédia-di, cam diece mille distantia de la Husi, unde Petru cellu mare imperatulu Russiei, dupa o bataia de patru dile cu turcii, a incheiatu pacea de la anulu 1711. Aci mi aduseiu aminte, ceea ce amu cetitu cu cati-va ani mai nainte in Herodotu despre unu poporu bellicosu si una cetate nu departe de Dunare numita Taiphali; si d'in curiositate amu transmisu vre-o cati-va ómeni se cerceteze, nu cumu-va voru da acolo de ruine séu urme de edificii vechi. Reintorcéndu-se ómenii mei, imi spusera ca nu departe de Falcii in desulu paduriforu au datu de muri ruinati si

(\*) A se vedé not'a I, la capu V din cartea I. *Tr. Rom.*

Beg (61), pregătesce una armată, învinge cu ea pe parintele său, și îl face să se caute refugiul la Cercassus regele de Misr (62).

#### MAHOMEDU BATE PE VENETIANI ȘI DEVASTĂZA APULI'A

XXXII. În anul următoriu, după ce bate pe Venetiani (63) lângă riul Sontium, Mahomedu pregătesce una flotă mare sub comandă a lui Gieduk Ahmedu Pasia spre a distruge Apuli'a și deca ar fi posibilă toată Itali'a. Acestu generalu și prinde Apuli'a, și ocupă vreo câte-va fortărețe; dar' chiar' în mijlocul progresului armelor sale, a fostu rechematu, fiindcă ajunsese știrea că Persianii erau să se miște, și Ussunhasan vrea să facă noulă încercare, prin urmare ca este necesară prezența atât a generalului cât și a armatei. Puțin după sosirea lui Mahomedu, vine un delegat venetian (64) și se rugă foarte umilțit de pace; Sultanulu, ocupatu acum cu alte afaceri, se învoie să fie bucuros.

A. 885

I. C. 1480

#### LA RHODES REMANE RESPINSU

XXXIII. Dar' această pace nu a fostu nici firmă nici durabilă. Căci în anul Hegirei 886 trimite Mahomedu pe Mesih Pasia (65) cu una flotă mare spre a ocupa cetatea Rhodes. Generalulu debarcând cu oștea sa, încercă să ia cetatea de toate părțile; dar' inamiculu vigilanțiu și valoros, îl respinge, și în urmă îl constrânge să retragă obședatul cu mare pierdere, rușine și pericolul vieții sale.

A. 886

I. C. 1481

fundamente de case în linie rectă. Acesta mă face să nu mă dubitez, că Falciu de astăzi este edificat în locul său foarte aproape de locul antic al cetății Taiphali. Despre această voi trata mai pe larg într'unu opus al meu particulariu despre Moldavi'a antică și modernă (\*).

(61) *Bagdaku begu*. Pare să fie provinci'a Sina, sau numele ori pronumele vre-unui rege de pe acești timpuri, care înseamnă nouă până astăzi nu ne este cunoscut.

(62) *Egyptu. Tr. Rom.*

(63) *Venetiani*. Istoricii creștini fac mențiune de o bătălie care ar fi suferit venetianii lângă fluviul Sontium; dar' în locul Gieduk Ahmedu Pasia, ei pun pe unu anume Alabechu sau Marbechu. Nu știu, pe alu cui credință; căci aceste nume nu au nimic în sine din sunetul turcescu.

(64) *Delegatu venetianu*. Acesta a fostu Benedictu Trevisano, barbatu de mare autoritate la venetiani, și de o înțelegere foarte rară.

(65) *Mesih Pasia*. Creștinii spun că au fostu grecu, și anca descendentu din famili'a

(\*) A se vedea « *Descriptio Moldaviæ* » Partea prima, Capu IV, punctu 9. *Tr. Rom.*

## MOARE LA MALTEPE

XXXIV. În vèr'a urmatória aduna tóta puterea armata a imperiului osmanu, nu numai pentru a pedepsi insolenti'a lui Ussunhasanu, ci si pentru a'si estinde dominatiunea preste tóta Asi'a. Cu acestu scopu trece Bosphorulu nu departe de Iuskiudar, se pune în cor-turi sub Maltepe (66), si credea ca în scurtu timpu va fi domnu pênè la marginile extreme alle Indiei. Póte chiar acésta emotiune extraordinaria a spiritului i-a causatu una lovitura de apoplexia (67), la care s'au mai adaosu si alte simptome, în catu dupa scurte dar' violente dureri se stinse în cincî alle lunei Gemaziulu evvel. Elu lasà imperiulu, fiului seu Baiazetu (68).

## CALITATILE LUI MAHOMEDU

XXXV. Mahomedu a traitu cincî-dieci-sî-unulu de ani (69), si a domnitu trei-dieci de ani si trei luni, necomputandu aci timpulu câtu a domnitu pênè ce a traitu anca tatalu seu. Afara de virtutile sale bellice, despre cari a datu probe escellente, elu era anca re-numitu pentru invetiatur'a sa, cunoscinti'a de limbe, desideriulu de a sci lucruri curiöse, prudenti'a si laboriositatea sa. Elu era

paleologiloru. Turcii inse nu mentionéza nimicu despre famili'a sa. În câtu pentru numele Mesih, acest'a pare a deriva de la ebraiculu Messiab, precumu Iesù-Cristu la Turci se numesce Issa Mesih.

(66) *Malthepe*. Romanesce munte-bogatu séu muntele bogatiei. Este unu munte fòrte înaltu, nu departe de Nicèa. I s'a datu acestu nume d'în cauza ca la pótele lui s'a gasitu unu thesauru fòrte bogatu. Vasele de pe marea-négra venindu spre Bosphoru, vedu acestu munte în departare de optu-dieci de mile, si dupa acesta 'si îndrèpta cursulu, de si elu este cu multu mai aprópe de marea-marmora de câtu de marea négra.

(67) *Apoplezia*. Scriitorii crestini dicu, ca a fostu atacatu de una violenta colica trei dile dupa întreprinderea acestei espeditiuni; în acést'a convinu cu Turcii, cari dicu ca pre langa apoplexia s'au mai adaosu si alte rele cari i-au causatu mórtea.

(68) Mustafa, fiulu celu mai mare, se díce ca a fostu strangulatu la ordinulu parintelui seu, fiindu-ca maltratase pe consórt'a lui Ahmedu Pasia. *Tr. Angl.*

(69) *Cincî-dieci-sî-unulu de ani*. Aci trebe se întielegemu ani lunari, cari redusi la ani solari facu circa patru-dieci-sî-nóue de ani, siepte lune si siepte dile. Turcii nu sunt de accordu cu crestinii asupr'a acestui punctu. Ei dau lui Mahomedu cincî-dieci-sî-unulu de ani de viétia, si trei-dieci de domnia; d'în contra crestinii dicu ca a traitu



si religiosu ; si in scurtu, elu ar fi fostu unu principe perfectu, deca ar' fi fostu atâtu de conscientiosu, se nu 'si franga de multe-ori cuventulu pentru binele statului.

cinci-dieci-si-trei de ani, si a domnitu trei-dieci-si-duoi. Io credu ca tîta differentia acêst'a provine de acolo, ca crestini cuprindu in computulu loru si cei trei ani in cari a domnitu acestu principe anca traindu parintele seu.

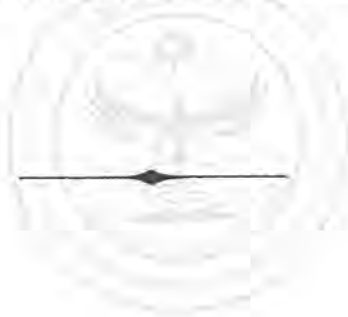
~~~~~  
Regenti in Europ'a contimpurani cu Mahomedu au fostu :

*La Constantinopole* : Constantinu Paleologu, cellu d'in urma imperatu crestinu in Constantinopole, 1444—1453.

*In Occidentu* : Fridericu III, 1440—1493.

*In Angli'a* : Enricu VI, 1422—1460; si Eduardu IV, 1460—1483.

*In Franci'a* : Carolu VII, 1423—1461, si Ludovicu XI, 1461—1483. *Tr. Angl.*





# ISTORI'A

DOMNIEI LUI BIAZETU II

ALU OPTULEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU II. DIN CARTEA III.

BIAZETU CUGETA A FACE O PEREGRINARE LA MECC'A

I. Fiindu-ca trebile osmanice pe acestu timpu erau in flóre, asiá Mahomedu a incredintiatu guvernamentulu cătoru-va provincie, celloru duoi fi ai sei, Biazetu si Gemu; si anume pe cellu d'ântaiu l-a facutu Sandgiak (1) in Amasi'a, ér' pe alu doilea Sandgiak in Iconi'a; cá asiá, nu numai se póta avé venituri pentru a poté tiené curte, dar' mai alesu, se póta avé ocaziune de a se deda anca de tineri in artea si sciinti'a de a-guverna. Biazetu era chiar' in Amasi'a, si avé de cugetu se faca unu Hadgiu (2) séu pregrinare la Mecca, candu pe neasteptate i vení nunciulu de la marele Veziru cu scirea, ca tatalu

(1) *Sándgiak*. Inainte de institutiunea de Pasie si de Beglerbegf, toti gubernatorii provinciiloru purtau numele de Sangiacu: astadi inse, Sangiacu se numescu numai acei-a, cari sunt pusi in capulu óre-carei provincie, dar fara prerogativ'a de a purta *Tug*, adeca còda de calu. Asiá, unu Sangiacu este mai puçinu de cátu unu Begu; unu Begu mai puçinu de cátu unu Pasia; si unu Pasia mai puçinu de cátu unu Beglerbegu.

(2) *Hadgiu*. Insemna peregrinagiu la locurile sante Mecca, Medina si Ierusalemu; celu care face acestu peregrinagiu, se numesce *Hagi*, séu pelerin. Fie-care turcu é obligatu prin lege, de a face acésta caletoria una-data in victi'a sa, si anume atunci

seu a muritu si l-a numitu successoru la tronu. De-o-data cu acésta scire, primî si una scrisóre, subscrisa de vezirulu si de ceialalti mai-mari ai tierei, in care acesti-a ilu eshortau a venî, si a lua in posesiune tronulu, si a lasa pregrinarea altoru omeni de nascere mai de josu si de ocupatiune mai pucina; câ-ci pentru prosperarea religiunei mahomedane este de unu folosu immensu, dēca elu prin valōrea armeloru si gravitatea consilieloru sale va impedece, cá inimicii acelei religiuni se nu prinda nou curagiu si nōe puteri.

#### DA REGINULU ÎN MANILE FIULUI SEU KORKUD

II. Acestu neasteptatu nunciu a surprinsu fōrte tare pe Baiazetu, si standu la indoieli si consternatu cumu era, nu sciă ce se face, de unde se incēpa in aceste fatali impregiurari. De o parte, pietatea sa ilu chiamă, se implinēscă votulu ce a facutu; ér' de alta parte, ratiunea statului i dicea, ca nu é bine a lasa se remana tronulu vacantu lungu timpu. In fine, religiunea ii fu mai multu decatu grij'a de prosperitatea Statului; si spre fericire, Baiazetu gasi espedientulu de a scapa si un'a si alt'a. Elu avea unu fiu, cu numele Korkud, de o afabilitate si modestia atātu de extraordinaria, in câtu intrecea in aceste nu numai pe cei de una etate cu elu, cî anca si pe cei mai betrani de câtu elu. Avulu seu Mahomedu, inainte de a muri cu doui ani, a trimisu dupa elu, si l-a adusu in curte pentru a'i celebra circumcisiunea numita la Turci Sunnet(s), si prin bunele sale calitati, tinerulu intr'atātu a castigatu inim'a lui Mahomedu, in câtu de la acelu timpu

candu starea sa materiale i permite cá diumetate se-i ajunga pentru spesele de peregrinagiu, ér' cealalta diumetate se-i remana, cá pre cându se va întorce inderetru, se aiba din ce se subsiste cu onōre. Pentru cá acesti pelerini se póta caletori in siguritate si cu tōta comoditatea prin acelle locuri deserte si arride, Sultanulu de comunu da ordinu lui Pasi'a din Damascu, cá se le dea soldati si purtatori-de-apa (\*); si se aiba grige, cá numerulu loru nici-odata se nu fia mai micu de patru-spre-diece mii.

(3) *Sunnet*. Turcii distingu in legea loru dōue speciē de precepte. *Sunnet*, de la care in certe impregiurari póte cine-va se fia dispensatu; si *Fars*, care este de absoluta necesitate pentru mantuintia. De *Fars* se tienu, precumu dicu ei, *Salevat* si *Zekiat*. *Salevat*, este marturisirea credintiei, care nu o póte neglige séu intermitte nici-unu omu care póte vorbi, fara a nu incurge periclulu de a-si perde sufletulu. *Zekiat*, este

(\*) Vulgo Sacagii; cari pórtă si dau apa pe bani. *Tr. Rom.*

inainte, nu a mai voit a-lu lasa de langa sine. Pe timpulu candu a muritu Sullanulu Mahomedu, acestu Korkud era la armata. Acestu fiu, cugeta Baiazetu, are se-i suplinésca locul, in sperantia, ca prudenti'a consiliariloru va suplini defectulu lineretiei. Asiá, se puse si scrise Vezirulu urmatoruluu respunsu: «Nu-mi mai sta in « potere de a renuncia pre-santulu peregrinagiu, si mai corendu « vreu a risca domni'a a tota lumea, decatu se nu-mi implinescu vo- « lulu ce amu facutu. Dar, cá statulu osmanicu se nu suffere prin « acést'a nici unu detrimentu, svatulu meu este, cá voi se recu- « nósceti de suveranu alu vostru pe fiulu meu Korkud, si se ve sup- « puneti lui pêne la reintórcerea mea ». Dupa acést'a fara a mai as- tepta respunsu, s'a pusu pe cale catra Mecca, spre a cere de la Dum- nedieu unu bunu inceputu alu regimuluu seu. Ér' mai-marii tierei au investitu pe Korkud, fiulu seu, cu potestatea suverana, care o a purtatu bine, fericitu in nóue luni de dile, sub care limpu elu lasa

actulu de a împarti in totu anulu a cinci-diecea parte a averei sale între seraci, etc. In specialu. *Sunnel* numescu Turcii circumcisiunea, si *Sunnel Dughiani*, solemnita- tile ce se observa la circumcisiune, precumu si alte rituri ecclesiastice, a carora ne- observare de si este pecatu, dar' nu este pecatu neiertatu; ba, in casu de necesitate urgente, acésta neobservare a rituluu, nici nu se considera de pecatu. Pentru aceea Turcii nu celebra circumcisiunea liloru loru, înainte de a ajunge acesti-a etatea de siepte ani; fiind-ca credu, ca unu copilu necircumcisu inainte de acésta etate, totusi ajunge a fi admisu in paradisu. Assemenea, déca cineva, in locu de cinci inchinari la rugatinnea de amédia-di, face numai trei, ceea ce este Fars séu imediat'a po- runca a lui Dumnedieu, si intermitte celelalte duoe, cari sunt ordinate numai de profetu si confirmate prin usulu besericeii, atunci acésta intermittere este pecatu, dar' nu è pecatu mortale. Dar' care nu face nici celle trei, nici ceste duoe, unulu cá acela trebe se-si espieze pecatulu sufferindu tormente de mai multi ani in purgatoriu (\*).

(\*) Purgatoriulu la Turci se numesce *Aeraf*, care este pluralulu cuventuluu arabicu *Urf*; si amenduoe insémna locul dintre paradisu si infernulu mahomedanu. Musulmanii nu sunt de accorda intru calificarea aceloru persóne care stau in purgatoriu. In generalu, punu aici pe acei musulmani, ale caroru fapte bune si rele, sunt egali; in cátu nu merita nici a intra in paradisu, nici a fi aruncati in infernu. Un'a din punitiunila loru este, ca veiu fericeirea celoru din paradisu, si fórté dorescu a ajunge si ei acolo; dar' acést'a nu o potu ajunge pêne la diu'a judecatiei, candu se voru prosterne inaintea feiei creatoruluu loru, si prin acestu actu de adoratiune, faptele loru celle bune voru clumpani pe cele rele, si voru audi aceste cuvante: «In- trati in paradisu, unde nu este nici grige nici cutremuru». Saadi dice despre *Aeraf*, ca pentru cei fericiti este infernu, ér' pentru cei condamnati este paradisu. *Tr. Angl-*

a se memora numele seu în rugățiunile publice, și monel'a a se bate sub firm'a numelui seu.

#### DUPA REINTORCEREA DE LA MECCA ESTE CHIAMATU LA TRONU

III. După trecerea acestui timp, Baiazetu s'a întorsu d'în peregrinagiulu seu, și mai înainte de lóte a trimissu scrisori fiului seu și mai-marilor țierei, pe cellu-a rogându-lu se mai liena regimulu, ér' pe acesti-a se continue a-i fi suppusi-ascultatori; pentru sine nu cerea altă, decâtu se i se conceda a se retrage la Nice'a în viața privată. Este greu a determina, ca ce a pututu indemnă pe Baiazetu se contemne tronulu? Fostu-a acést'a una inspirațiune a religiunii, și un'a ardóre de a servi lui Dumnezeu, aprinsa și mai multu prin peregrinarea lui la Mecca? Sêu se temea pôte, ca fație cu puterea, ambițiunea, talentulu și popularitatea fiului seu, nu se va poté face iubitu la poporu? Și d'în acestu motivu, ar' fi mai bine că retragându-se la Nice'a, de aici prin apucături secrete se scólia pe fiulu seu d'în siéua, decâtu că prin una pretentiune intempestiva de a avé regimulu, se espuna periclulu alátu imperiulu câtu și viața sa? Dar marele veziru îndata ce i-a primitu scrisórea, a adunatu pe mai-marii țierei, le-a cerutu opiniunea, și după câtava dezbateré, cu consensulu tuturor, a luatú conclusiunea, ca dispozițiunea lui Mahomedu trebe firmu susțienuta, și singuru Baiazetu trebe recunoscutu și proclamatú de imperatore.

#### KORKUD SE ÎNVOIEȘTE

IV. Obstaelele de a pune în practica acést'a conclusiune, erau aceleasi pentru ei, că și pentru Sultanulu-tata; că-ci violentele apucături pareau mai puținú sicure decâtu conclusiunile ensesi. Dreptu aceea, se resolvira cu totii, a se adresa mai antaiú lui Korkud și a-lu sonda. Marele Veziru, Ali Pasiá, obținendu audienția, i-a vorbitu precumu urméza: « Serenitatea sa Domnulu parintó alu Maies-  
« tatiei Vóstre, s'a întorsu, cu ajutoriulu lui Dumnezeu, sanetosu  
« și întregu de la Mecca, și, precumu audimú, a ajunsu la Aleppo.  
« Ni-amu ținutu de detorinția, a aduce acést'a la cunoșcinti'a Maies-  
« tatiei Vóstre, spre a scí ce Ve este cu placere a ordina în privinti'a  
« sa și a sosirei sale ». La acést'a informațiune, Korkudu respunde:



« Servitiile ce ati facutu imperiului, sunt cu dreptu cuventu totu a-  
 « tate probe despre fidelitatea vostra ; dar', fiind-ca voi prin unu  
 « discursu alatu de artificiosu, se vede ca ve indoiti in fidelitatea  
 « mea, asiá abiá me potu retiené, de a nu ve taxá pe voi de trada-  
 « tori. Au nu sciti voi, ca parintele meu n'au abdicatu absolutu, si  
 « n'au resignatu pentru totu-deauna corónei in favórea mea, cf mi-a  
 « ordínatu numai a tiené regimulu in loculu seu, péné ce se va in-  
 « tórce din peregrinatiune, ce o a întreprinsu pentru linistea sa si  
 « pentru binele publicu. Eu amu facutu acésta, pentru-ca n'amu  
 « voitu a nu me suppone porunciloru unui parinte. Acumu ca s'a  
 « întorsu, imperiulu este alu seu ; se vina si se-si ocupe tronulu ; eu  
 « depunu scepstrulu, si nu vreu a fi altu decâtu pururea fiulu si va-  
 « salulu sou suppusu ».

#### RESTITUIE TRONULU PARINTELUI SEU

V. Câte-va zile dupa aceea, audindu Korcudu despre apropiarea parintelui seu, trece Bosphorulu, urmatu de loti vezirii sei si de ceilalti oficiali civili si militari, si ilu întimpina nu departe de Nice'a. Aici immediatu isi manifesta obedientia sa, si comanda si celorlalti, de a urma esemplulu seu ; apoi ordina a se face unu Mimeter (4). Facutu acesta, a luat pe tatalu seu de mana, l-a dusu pe tron, si întorcându-se catra spectatori, dise : « Acesta este parintele si domnului meu, dar' totodata elu este domnitoriulu si imperatulu osmaniloru. Eu amu fostu péné asta-di umbr'a sa ; acumu, ca lumin'a a venitu, umbr'a trebe se dispara. Aretati numai lui singuru obedientia si reverentia ». Dicéndu aceste cuvinte, s'a reintorsu la Constantinopole spre a accepta acolo pe tatalu seu. Baiazetu a sositu aici in 29 alle lunei Gemaziulu-achir, annulu Hegirej 886., si immediatu a fostu investitu cu corón'a imperiale. In diu'a

A. 886

I. C. 1481

(4) *Mimeter*. Picdestalu inaltu de trei trepte, pe care se pune tronulu imperatului, care are cam forma unui scaunu de episcopu in biserica; asemenea este si *Vaisulu* (\*) adeca pulpitululu seu catele'a de unde se predica.

(\*) Acestu cuventu însamna si predicatoriu *Tr. Germ.*

urmalória, Korkud, cu apanage domne de unu imperatu, s'a depar-tatu la Magnesi'a (5).

#### GEMU SE REVOLTA

VI. Dar' lui Gemu (6) nu 'i convinea nici-de-cumu acestu lucru. Elu avea mare sperantia, ca pre langa elatea tinera a lui Korkud, anca totusi nu-i va fi greu de a ocupa imperiulu; dar' dupa ce Baiazetu s'a nrcatu pe tronu, elu se vediu incelatu cu totulu in asteptarile salo. Elu protindea, ca corón'a se cuvine lui, pöntru ca Baiazetu s'a nascutu inainto de ce Mahomedu, tatalu seu, s'a facutu imperatu; si declara, ca este desonóre pentru imperiu, cá se ajunga pe tronu fiulu unui omu privatu, in prejudiciulu unui erede imperiale. Elu accusá dispositiunea testamentaria a parintelui seu de falsa, pentru ca nu s'a facutu in serisu, cì vine numai d'in gur'a unui veziru tradatoriu. Efectulu acestoru vorbe a fostu, ca nu numai fôrte multe cetati, dar' anca si cea mai mare parte a trupeloru asiatiche, au venitu la convingerea, ca elu este credele legitimu alu tronului, si chiar pentru acést'a l-au si proclamatu imperatore in Prus'a Immediatu dupa aceea, ajutatu cu bani de catra cetatiani d'in Prusa si de alii cari i tieneau partea, si-a formatu una armata considerabile.

#### DAR ESTE BÄTUTU SI FUGE LA CAIETRAI

VII. Dar acést'a putere nu a fostu nici ferma nici durabile. Cäci Baiazetu audindu de procederile fratelui seu, a trecutü numai de

(5) Traductorialu germanu nu are acestu din urma passagiu, dar' este in traductiunea anglesa si francesä, anteriori traductiunei germane. *Tr. Rom.*

(6) *Gemu*. Gemu in limb'a vulgare însémna una specie de strugure, care are unu gustu mai deliciosu de câtu ori ce altu struguru. Dar d'öca littera *m* se duplica, atunci *Gemu* è terminu magicu, si însémna numele fabulosu de Solomon ori Alexandru cellu mare; asi'a *Chalemi Gemm* însémna sigilulu s'eu inclulu-sigilu alu lui Solomonu; *Giami Gemm*, oglind'a lui Solomon s'eu a lui Alesandru; care intr'una alta fabula grecöca se atribue lui Leone sapientele, fiulu lui Vasiliu macedonönu, si imperatu alu Greciei. In care sensu, din aceste duöce, si-a luatü acestu Sultanu numele de Gemu, nu potü se sciü; dar' de alta parte nu amu auditu nici nu amu cetitu niceira, ca altu öre carele tureci se fia purtatü acestu nume. Scriitorii christiani, fora dubiu, ca de la acestu-a isi voru fi luatü cuvintele *Zemes* si *Zizim*, care de altminteröa dup' etymologia nu au nici-o significatiune.

câtu în Asi'a cu una armata mare, ilu intimpina nu departe de Prusa, si dupa una bataia inversiunata si sangerósa, ilu pune la fuga dimprouna cu toti asseclii sei. Gemu scapandu cu vre-o câti-va ai sei, fuge mai antaiu la Aleppo, apoi la Sultanulu Caietbai (7), regele de Misr. Spune acestui-a tiraniele fratelui seu : ca i-a ocupatu nu numai imperiulu care i appartiené, ci i-a luatu anca si copiii si i-a ucisu in modulu cellu mai înjustu : si-i cere cu totu adinsulu adjutoriulu seu. Caietbai din contra i dède consiliu mai salutaru, si ilu eshortá se lase la o parte tóta inamiciti'a contra fratelui seu, pentru ca bellele civili nici-odata n'au potutu avé altu resultatu, decâtu totdeauna detrimentulu santei loru religiuni; pe candu din contra pre langa amórea si concordi'a fratiésca, religiunea face progresele celle mai admirabili. Asia, pentru cà cu timpu se i tréca foculu mâniei sale, i recomandá a face una peregrinatiune la Mecca, si, prin acésta sacra caletoria, a-si schimba imaginari'a nefericire intr'o adeverata beatitudine a sufletului. Cáci, díse Caietbai mai departe, precumu stau lucrurile asta-di, candu Baiazetu are una armata mare sub comand'a sa, é gróu a încerca vre-o întreprindere contra lui; ér déca, péné la întorceroa sa din pregrinare, s'ar schimba faci'a lucrurilor, atunci se va adopera cu tóta puterea sa se-i adjute in dreptulu seu.

#### DE LA CAIETBAI LA VARSAK

VIII. Cu de acestea si alte assemeni cuvinte voiá Caietbai a imblândi pe Gemu. Dar' acesta avea alte intentiuni. De lungu timpu încóce elu legas é una stricta amicicia cu mai-marii din Varsak si Tur-

(7) *Kaietbai*. Si nu *Kaitheban* séu *Kaithbeg*, precumu ilu esprimu scriitorii occidentali. Cáci *Kaietbai* nu este nume turcescu, nici nu so póte deriva de la *Kaith* si *Beg*, care va se dica principe; ci este cuventu puru tataricu, compusu din *Kaiet* si *bai*, care din urma se adaoge numai pentru a evita cacofoni'a lui *Uistun* (\*), care se pronuncia de comunu cá vocal'a nostra é. *Kaiet* in limb'a tatarica insémna conversiune, si *bai* ayutu. Tatarii mai de frunte au datin'a a adaoge acésta monosillaba la numele loru; asiá *Tumanbai*, *Mambetbai* (in locu de *Muhamedbai*, fiindu-ca *Muhamed* in limb'a tatarica se pronuncia *Mambet*). Chiar asiá cuventulu *Celebi* la turci, este unu titlu de distinctiune, ce-lu pórtá Capu-Pasii armatei turcesci, si *Aga*, si

(\*) Acest'a é numele unci vócale turcesci, care se cetesce cá a séu é. *Tr, Germ.*

gad (8), și avea probe alături de tari despre amicii a acestora, în câtu nu dubită unu minutu, ca voru face pentru elu totu ce voru poté. Asiá, le scrie din Misr, plângendu-se despre injuriile lui Baiazetu, ce a comissu acest'a fație cu elu și cu copiii sei, și-i rîga se-i dea ajutoriu. Acesti-a în respunsulu loru, detestandu impietatea lui Baiazetu, promitu în unanimitate a sta cu viéti'a și averea pentru Shehzade (9) și domnulu loru. Aceste promissiuni animara pe Gemu, și fiindu ca vedea ca ajutoriulu lui Caietbai nu é sicuru și é departe anca de a se realiza, asiá se preface că și candu i-ar' aproba consiliulu, și ilu rîga se-lu provéda cu celle necesarie pentru peregrinatiune. Caietbai buuu-bucurosulu ilu prevede în abundantia cu tóte lucrurile necesarie, și la departarea sa i da unu personalu de servitiu, correspundietoriu positiunei și calitatiei sale. Dar' ceea ce caulá Gemu, nu era devotiune, ci regatu. Asiá, la prim'a occasiune bine-venita elu desiste de la poregrinare, lasa personalulu de servitiu inderetru, și fuge cu vre-o căli-va ai sei la amicii din Varsak și Turgadu. Aici, pre langa vre-o cati-va Gionguli (10), pe cari 'i recrutase în graba, mai lasa a se aduna trupele ambeloru tieri, și vre a cerca anca odala furtun'a bellului.

#### ÉRASI É RATUTU SI FUGE LA CRESTINI

IX. Dar' incercarea sa nici de asta-data n'a avutu mai bunu successu. Că-ci Baiazetu audindu de aceste miscari nóue ale fralelui

alte persóne de origine nobile. Dar acestu Caietbai alu nostru a fostu de origine cecassianu și a ajunsu la potestatea suverana prin alegere. Elu a fostu Hanibalulu imperiului turcescu (\*).

(8) *Varsak și Turgad*. Amu disu mai în susu (\*\*), ca Varsak pare a fi fostu Paphlagonia. Turgad pare a fi o provincia vecina cu Varsak.

(9) *Shehzade*. Insémna fiu de imperatu, de la cuvintulu persicu Sheh, care s'a formatu prin sincope (\*\*\*) din Shah, imperatu, și din zade, fiu. Se da acésta numire fiiloru de imperati atunci, candu cine-va din respectu nu vre se pronuncia numele loru propriu.

(10) *Giongulli*. Acesti-a au formatu odiniora voluntarii, cari serviau în óste cu spelele loru proprii. Asta-di forméza unu corpu de cavaleria sub yezirii loru, care la occasiuni de solemnități publice merge inaintea lui Aegavat seu officieriului mili-

(\*) Acestu passagiulu lipsesce din traducerea germana. *Tr. Rom.*

(\*\*) A se vedé not'a 42, la capu I, din cartea III. *Tr. Rom.*

(\*\*\*) Adeca eliminandu pe é și inlocandu-lu cu a. *Tr. Rom.*

seu, a tramissu una armata in contra sa, care la întâi'a lovire ilu bate si-i pune la fuga trupele nedisciplinate. Dupa acésta succumbere, Gemu travestitu a amblatu ratecindu câtu-va limpu de la unu portu maritimu la altulu, pênê in urma a datu de una nave destinata pentru Itali'a. Cu acést'a merge mai întâiu in Rhodes (11), si dupa aceea in societate cu vre-o câti-va rhodiani face una visita la Papa (12). In urm'a recomandatiunei acestui-a, Gemu a fostu cu mulla onóre primitu de catra regele Neapolei (13). Elu in cuvente fôrte alese si elegante, espune regelui causele refugiului seu, si implôra ajutoriului principiloru christiani spre a poté recupera ereditatea sa paterna; si tot-o-data le promisse sub juramentu, ca in casu de a obtienê imperiulu prin ajutoriulu loru, osmanii nici-o-data nu voru mai pune piciorulu pe territoriu crestinu, si ca elu va observa cu l'ta religiositatea tractatulu de pace închieiatu între ei si între repositulu seu pariate. Principii christiani (14), cari tre-

tariu de curte, si pôrta uniforma unghuresca séu bosniaca. Colonelulu loru se numesce Giouguli Agasi. Mai este unu altu scadronu de cavaleria asemenea acestoru calareti, si se numesce Delileri, adeca nebuni séu furiosi (\*). Acestia nu erau mai inainte sub nici una disciplina militara, ci mergeau orbisiu si navaliau asup'r'a inamicului din tôte partile. In urma inse, s'au regulatu si ei; dar' chiar prin acést'a si-au perdutu valôrea antica, si le-au ramasu numai numele. Nici cu n'amu auditu de vre-o fapta memorabile ce ar' fi facutu in timpii din urma; nici in vre-o bataia unde si io amu fostu presentu, n'amu vediutu se fia datu vre-o proba de bravur'a loru.

(11) *Rhodes*. Scriitorii christiani dicu ca a fostu fôrte bine primitu de marele magistru, care dandu-i un'a buna escôrta, l-a trimisu la pap'a Innocentiu VIII, si ca dupa aceea a fostu datu lui Carolu VIII, regelui Franciei, care chiar atunci se preparâ pentru espeditiunea neapolitana. In urma pap'a Alexandru VI (dicu totu acesti scriitori), l-a inveninatu de frica ca Carolu ar' poté se-lu restituie lui Baiazetu, si prin acést'a si-ar' face prè mari merite inaintea acestui-a.

(12) *Papa*. Acesta a fostu Innocentiu VIII, despre care amu mentionatu in not'a precedente. Successorele seu a fostu Alexandru VI, care inse nu é culpabile de crim'a ce i-o atribuiescu crestinii.

(13) *Regele Neapolei*. Aci Turcii sun in erróre; câ-ci Gemu nu a fostu dusu in manile regelui de Neapole, ci in manile regelui Franciei, Carolu VIII, care chiar atunci se preparâ la espeditiunea neapolitana.

(14) *Principii christiani*. Toti principii christiani se numescu la Turci in generalu

(\*) In sensu de curagiosi, animosi. *Deliter* însêmna deliriosu, turbatu, cu capulu a mana etc. *Tr. Rom.*

murau anca de terrórea armelor turcesci, ilu animara a prinde curagiu, asigurandu-lu ca ei voru face totu posibilulu, si nu voru omite nici una ocaziune pentru de a-lu restaura in imperiulu seu parintescu. Afara de acósta, regele Neapolei, in semn de ulteriór'a sa bunavointia, i-a assignatu una pensiuone annuale onorabile.

#### BERBER BASHI I TAJA GUTULU

X. Baiazetu inse nici aici nu ilu lasa in siguritate, fiindu-ca se teme ca ar poté se dea crestiniloru consiliari stricatórie regimului seu si trebiloru osmanice. Intr'o dí, vorbindu in modu familiare despre lucrurile acestea, se intemplá ca a fostu de faço unu anume italianu captivu, care trecuse la religiunea mahomedana sub numele de Mustafa, si care pentru escellent'a sa desteritate in maiestria de a rade, a fostu inaintatu la servitiulu de Berber Bashi (15). Acestu omu, plinu de astutia, audíndu ce vorbesce Baiazetu, se arunca la piciórele acestui-a, si díce : « Dóca Maiestatea vóstra ve veti in-  
« dura a me insarcina pe mine cu esecutarea unui lucru atátu de  
« momentosu, eu vreu se ve scapu inim'a de tóte superarile, si a  
« curati din cale pe fratele vostru, chiar dóca s'ar fi ascunsu in cele  
« mai secrete unghiuri alle Italiei ». Baiazetu nu numai ca 'i dede deplina potóre de a comite acósta fapta, ci jurá pe santele sufletete alle antecessoriloru sei (16), ca va inaltia pe Mustafa la dignitatea de Mare Veziru, dóca va implini una fapta atátu de divina (17) si fo-

cu titlu *Cemerail-Milletil-Mesihie*, adeca princípia natiunei lui Messia; *Kiuberail-Taifetile-Isavia*, séu domnitorii poporului lui Isus (\*).

(15) *Berber Bashi*. Insemna Primu-barbieru; care este ntu sieslea intre mai-mari servitori ai eurtiei, despre care vomu vorbi lectoriloru intr'altu locu.

(16) *Antecessoriloru sei*. Imperatii turci nu se oblega nici-odata prin alta formula de juramentu de cátu prin cea urmatória : *Edsdadum Ervah sheriferi ilciun*, pe santele séu fericitele sufletete ale pariniloru mei; séu in numerulu singularia : *Goddum Ruki ilciun*, pe sufletulu protoparintelui meu. Er candu incheia tractate cu crestinii, atunci adaogu : pe numele dumnedicului préinaltu, *Koran Haki ilciun*, pe veritatea Coranului; *Peigamberung paki Ruki ilciun*, pe sufletulu curatu alu profetului, etc.

(17) *Divina*. Poruncile imperatului, de ori-ce natura ar' fi ele, Turcii le considera cá purcesse de la Dumnedicu, si le primescu fara oppunere; si nesuppunerea la acelea, o tractéza cá cea mai detestabile impietate. Asiá, candu vezirulu avea se-si pérda viétia prin sententia de mórte, Sultanulu nu comittea altui a, decátu chiar insusi ve-

(\*) A se vedé not'a 6, la Capu V, d'in cartea I. *Tr. Rom.*



Iositoria intregu imperiului osmanicu. Mustafa incuragiatu prin această promisiune, arunca la o parte abitulu (18) turcescu, si trece că fugitivu la Franchii (19) locuitori in Pera. Aici cu lacrimi simularorie se plange inaintea loru, ca a fostu constrinsu a-si abjura religiunea, si i conjura a 'lu lua sub protectiune, si a-i adjuta se scape si se tréca in patri'a sa; căci, adaoase elu, mai bucurosu vré se traiesca in cea mai mare miseria între crestini, decâtu, cu perderea sufletului seu, se guste fia chiar' si cea mai inalta splendóre la curtea ottomana. Franchii i credu, si compatimindu-i starea, ilu ducu si ilu punu pe uoa nave destinata pentru Itali'a, cu care in câte-va zile adjunge la Neapole. Gemu, care era chiar aici, aude ca a venitu unu barbier excellentu din Turci'a, si, p'ôte curiosu de a afla ce se petrece la Constantinopole, ordina că se-lu aduca la sine,

zirului esecutiunea sententiei, significandu-i-o in scrisu in terminii precumu urméza : « Fiindu ca lu mörte meriti pentru cutare seu cutare fapta, asiá voi'a nöstra este, cá, « dupa ce vei fi facutu Obdest, adeca lavarea capului, manitoru si pecióreloru, si dupa « ce vei fi terminatu Nemazulu, adeca rugatiunile, se-ti dai capulu la dispositiunea « acestui alu nöstru tramisu Kapudgi Bashi ». Si Vezirulu de si de multe-ori ar' avea putere de a se oppune, elu totusi se pléca cu tóta suppunerea acestui mandatu; si acést'a de frica, cá sa nu se considere de transgressore alu ordinului imperatescu, si cá atare se se numere iatre infideli, si se fja esclusu de la *Gemaat* seu *Ummeli Muhamed*, in limb'a crestina, esclusu de la beserica, escomunicatu. Acesta s'a intemplatu pe timpulu meu cu multu barbati mari, cari au refusatu de a se suppone mandatului imperatului; si cari de si au scapatu prin fuga ori prin adjutoriulu armeloru, ei tototusi au trebuitu dupa aceea sa pórté in perpetuu numele batjocoritoriu de *Firari* adeca fugitivi, precumu: *Firari Hasan Pasia*, si *Firari Ismail Pasia*. Ce é mai multu, această ignominia trece si la fii, cari spre eterna rusine se numescu *Firari Ogulleri*, adeca fii de fugitivi.

(18) Imbracamíntea, portulu, costumulu etc. *Tr. Rom.*

(19) *Franchii*. Este in usu la Turci, ca ei in generalu mai tóte natiunile chrestin (cu esceptiunea Poloniloru, Unguriloru, si altoru-a cari pórtá vestminte lungi), si in specialu pe Italiani i numescu cu numele *Efrenghi*, care de comuun se pronuncia *Firrenki*. Dar' au pentru fia-care poporu si unu nume particularu alu seu: asiá pe Germani i numescu *Nemce* (\*); pe Francesi, *Firansiz* (\*\*); pe Spanioli, *Espaniol*; pe Anglesi, *Ingilis*; pe Holandesi seu Flamingi, *Nidirlanda* seu *Filimendi*; pe Saxoni, *Saks*; pe Svediani, *Isveci* (\*\*\*) ; pe Poloni, *Leh* seu *Lih*; pe Unguri, *Madjar*; pe Rusi, *Moskovli*; pe Cozaci, *Kassak*; si asiá mai departe.

(\*) *Assemenca* si *Alaman*. *Tr. Germ.*

(\*\*) Si France. *Tr. Germ.*

(\*\*\*) Si *Isved*. *Tr. Germ.*

Venindu barbierulu la Gemu, si intrebatu fiindu : cumu stau lucrurile asta-di in Turcia ? elu response : ca de mai multi ani încóce fiindu in Constantinopole, nu s'a ocupatu cu alta decâtu cu barbieria in officinele publice, si n'a cugetatu la alta decâtu a se perfecționa in artea sa, si la midi-lócele cumu se-si recastige libertatea ; ceea ce, dupa lunga acceptare si cu ajutoriulu unoru ómeni buni a si ajunsu, in cátu acumu póte respira aerulu patriei sale si póte professa liberu religiunea crestina. La aceste replica Gemu : « Pu-  
« çinu me împórta cultulu vostru si religiunea ce professati ; căci  
« Dumnediu a datu fia-caru omu voia libera (20). Dar' fiindu ca eu  
« traiescu intr'una tierra, unde barbierii sunt fórte inabili, nu vreu  
« alta decâtu ca voi se'mi fiti barbierulu meu ; cu atátu mai vertosu,  
« ca dupa ce voi ati petrecutu cátu-va timpu între compatriotii mei,  
« carí, precumu scili, radu cu o mana atátu de usióra si dulce, in

(20) *Voia libera. Iradeti ghiutschlu séu ghiutschlu Iktidar.* Dupa doctrina Coranu lui turcii credu, ca fara voia lui Dumnediu nu se póte intempla nimic, nici bunu nici reu ; căci Coranulu dice : *Chairú Serr min Allah*, binele si reulu vine de la Dumnediu. Cu tóte aceste, recunoscú si ei in omu una voia libera ; si acésta din motivu, cá Kiffarii (infidelii, si anume crestinii, si toti acei mahomedani cari nu sunt musulmani) se nu se póta escusá in judecat'a cea mai de pe urma, ca pentru aceea nu au imbrașosatu legea mahumedana, pentru ca n'au avutu voia libera. Eu amu intrebatu pe unii dintre cei mai eruditi interpreti ai Coranului, cari la Turci se numescu *Tefsirdgi Kuran*, ca : póte óre unu omu, se vorbésca óri se faca ceva ce este in contra vointiei lui Dumnediu, séu nu póte ? Dar' n'amu potutu se amu de la ei nici unu response categoricu. Totu ce'mi respundeau, óra : *Gennet hak, Gehennem hak*, siguru esiste paradisulu, siguru esiste și infernulu ; acestu din urma nu este fara scopu, ci l-a facutu Dumnedieu pentru óre-care anumita trebuinția ; acumu, déca ó facutu pentru unu anume scopu, apoi acesta nu póte fi altulu decâtu punitiunea aceluor-a cari sunt destinati pentru infernu. Déca (\*) i întrebamú mai departe : cumu se unesce acésta argumentatiune cu opiniunea lorú despre voia libera a omului ? ei presupuneau de mai nainte despre ce este întrebarea, si diceau : totu omulu póte fi fericitu, déca vre ; dar' nime nu póte fi fericitu, de cátu acellu-a pe care Dumnedieu l-a destinatu pentru fericire. In urma apoi concludéau cu axiom'a : *Takdir Tedbiri bozar* (\*\*), adéca provedinti'a divina distruge dispositiunile séu propunerile omenesci (\*\*). Din acésta contrarietate de opiniuni, provine apoi, ca unii inaltia voia libera pré multu, ér' altii ó despretiuescu cu totulu.

(\*) De aci péné in finea acestei nóte, lipsesce in traducerea francesa. *Tr. Rom.*

(\*\*) A se vedé not'a 23, la capu IV, din carte I. *Tr. Rom.*

(\*\*\*) Homo proponit, Deus disponit. Omulu propune, Dumnedieu dispune. *Tr. Rom.*

« cătu omulu abia se pôte retiené a nu adormi sub durat'a opera-  
 « tiunei, asiá eu credu ca si voi veti fi inveliatu ceva d'in acesta ar-  
 « te a loru ». Mustafa, pentru a seduce si mai bine pe Gemu, se  
 face ca nu voiesce a primí acestu officiu. Gemu inse insiste, si Mu-  
 stafa in urma se invoiesce dicéndu, ca conscilnti'a nu'i permite a  
 refusa onórea de a servi pe unu principe alátu de mare, si de a  
 lunde unu capu, a carui façie lóte sufletele din Constantinopole  
 dorescu a o vedé. Cu modulu acést'a Mustafa a fostu primitu de  
 Gemu între camerarii sei, cá in dílele indatinat se-lu rada dupa  
 methodulu turcescu. Dupa ce si-a facutu acestu officiu cătu-va timpu  
 cu cea mai mare apparentia de fidelitate, se intempla odata ca Gemu  
 adórme sub actulu rasului, si pria acést'a da buna occasiune lui  
 Mustafa de a-si executa planulu premeditatu. Elu adeca, vedíendu  
 ca d'íntre servitorii lui Gemu nici unulu nu este in casa, taia gút-  
 legiulu principelui cu briciulu (21) seu bine-ascutitu, si pentru cá  
 plag'a se nu sangerésca, o léga cu una carpa de pusunariu; apoi  
 ese din casa si spune servitoriloru vigílantí, ca domnulu loru dór-  
 me, se stea linisciti si se nu-lu disturbe in somnulu seu. Faptulu  
 era consumatu, si elu grabesce la portu, unde statea un'a nave  
 gat'a de a'lu primí, si plecandu cu acésta, ajunge mai ántáiu la Can-  
 di'a, si de aici apoi la Costantinopole.

#### ELU E NUMITU MARE VEZIR

XI. Ajungéndu la Constantinopole, se duce immediatu la Baia-  
 zetu, si-i annuncia mórtea fratelui seu, si modulu cumu o a executatu.  
 Sultanulu nu voiá se créda; dar' in urma s'a convinsu prin scirea  
 ce a ajunsu puçinu dupa aceea, care dícea ca Gemu a fostu ucisu (22)

(21) *Briciulu*. Turcii acquita pe pap'a Alexandru VI, de la acésta esecrabile crima  
 cu care ilu accusa christianii, si anca chiaru catholicii scriitori; accusa, ce s'a sus-  
 tientu si credíutu in cursu de mai multi ani. Io lasu lectorelui, se se allature la  
 parerea care va voi (\*).

(22) *Ucisu*. Acéste sciri sic-si contradicétorie, servescu chiar a confirma cella ce  
 dieu Turcii despre mórtea lui Gemu. Disput'a este despre locu unde s'a intemplatu  
 acést'a. Christianii dicu ca inveninarea s'a facutu in Teracina, in mergerea sa cu  
 Carolu VIII spre Neapole; Turcii din contra dicu, ca a murítu in Neapole debriciulu  
 lui Berber Ibrahim. Lasam lectorelui se judece, unde este adevéru.

(\*) Vedi mai susu nota II. *Tr. Rom.*

prin tradarea unui creștinu. Asia Baiazetu aducându-si aminte de promisiunea sa, înalță pe Barbierulu Mustafa la dignitatea de Mare Veziru. După aceea trimite la Neapole, spre a-i se aduce cadavrulu fratelui seu. Delegatii soi au fostu primiti cu toăa onôrea cuvenita rangului loro, si li s'a elibeatu cadavrulu, care la ordinulu lui Baiazetu a fostu înmormentatu în Prusa, nu departe de mormentulu lui Muradu, între fiii imperatêsi ai familiei osmanice.

#### CALITĂȚILE LUI GEMU

XII. Acesta a fostu finitulu lui Gemu, principe de mare speranță, si dotatu cu anima fôrte buna. Nimicu nu-i lipsia d'în ceea ce se numesce virtute, prudentia, magnanimitate, fortitudine si înțelepciune. Între cei de etatea sa, elu nu avea parechia. În specialu, era admirabile pentru eloquenti'a (23) si artea sa oratorica; în câtu, elu a trasu pe ômeni în părtea sa mai multu prin discursurile sale, decâtu prin bani seu daruri din gratia. Cu unu cuventu, elu ar fi fostu (precumu dîcu Turcii) celu mai perfectu principe și domnu de una origine atâtu de ilustra, dêca nu întanecă lustrulu virtutiloru sale prin fug'a sa rusinôsa la creștini. Cu tôte aceste, elu si între acestia a observatu strictu ritulu mahomedanu, si nu numai ca recită rugatiunile îndatinatè de câte cinci-ori pe dî, dar' anca în tôte septeman'a termină odata *Telavelli Coranu* (24).

(23) *Eloquentia*. *Ilmi Kielam*, sciinti'a oratoriei, seu artea de a vorbi bine; precumu *Ilmi Manlik*, artea de a rationa; *Ilmi Sarf*, sciinti'a grammaticeei; *Ilmi Nahum*, cunoscinti'a sintaxei; *Ilmi Hikmet*, cunoscinti'a lucrurilor secrete, seu cunoscinti'a filosoficeei; *Ilmi Ilahi*, sciinti'a divina seu theologi'a; *Ilmi Fakih*, sciinti'a legiloru seu jurisprudenti'a, care la turci este sciinti'a cea mai nobile, fiindu ca ea este spre folosulu tuturoru; *Ilmi Nedjam*, sciinti'a despre stelle, seu astronomi'a; *Ilmi Hendese*, sciinti'a despre mesuri seu matematic'a; *Ilmi Ikografie*, (\*). Geografi'a; *Ilmi Hakam*, aritmetic'a; *Ilmi Shir*, poesia, etc.

(24) *Telavelli Coran*. Lectur'a a întregu Coranului. Se face cu ocaziunea înmormentarei unui defunctu, si asupr'a mormentului acestui-a, si tiene patru-dieci de dile chiar că la noi psaltirea mortiloru, care anca tiene patru-dieci de dile. Turcii credu ca sufletulu mortului ambla asupr'a mormentului patru-dieci de dile, si ca cctîndu Coranulu vine Archangelulu Gavrilu, ca se-lu pazêscă de draci, si apoi ilu duce în paradisu. Ei mai tienu anca, ca rugatiunile celoru vii adjuta fôrte multu sufleteloru

(\*) Dicu si *Giagrafiie*, ceea ce este mai aprôpe de terminologi'a greca. *Tr. Rom.*

## BAIAZETU FORTIFICA GRECI'A CU CASTELLE

XIII. Rivalulu imperiului delaturatu prin fraticidiu, statulu re-adusu in stare buna, Baiazetu, alu carui spiritulu martiale amortise, isi revine in sine, si pare indemnatu a-si largi marginile imperiului prin spoliatiunea principiloru christiani. Pentru a inlari inse statulu, inainte de a-i estinde territoriulu, merge la anulu Hegirei 887 in More'a, si intaresce Istmulu de acolo, spre sinulu corinthicu, cu doue castello tari, intrebuintiandu la acest'a totu materialulu, ce crestini ilu destinaseru cu totulu spre altu scopu. Le provediu cu garnisóna buna, si cu tóte speciile de munitiuni, cá se póta respinge pe inimici, deca, precumu au facutu de multe-ori, ar' nevali d'in acésta parte asupr'a teritoriului ottomanu, si se aiba limpu de a veni la ai sei intr'adjutoriu.

A. 837  
J. C. 1482

## OCCUPA D'OE CETATI IN MOLDAVI'A

XIV. In primavér'a urmalória ordina a se edifica, pe unu locu fórté amenu la fluxiulu Tundge in Adrianopole, una Giamia, Medrese, Darush-Shifa, Imaret, si una scalda publica. Dupa aceea trece cu tóte trupele sale in Moldavi'a (25), unde pe acellu timpu era domnu Stefanu, si ocupa antemurii tierrei, adeca cetatile celle mai tari, Kili (26) la Dunare, si Akkierman (27), situata nu departe de

celloru morti. Dar' ei nu invóca nici santi nici profeti, ci numai pe Mahomedu (\*). Despre ceialalti dieu, ca nu potu se compatiéseca miseriele umane, pentru ca chiar' prin acésta ar' fi implicati intru a gusta perfect'a fericire la care au adjunsu.

(25) *Moldavi'a*. De câte-ori aruncu ochii asupr'a chartei Ungariei, totu-deauna me prinde mirarea, câtu de absurdu si erronatu se vedu acolo delineate limitele Romaniei si Moldaviei; si n'amu vediutu charta nici vechia nici moderna, care in privinti'a acést'a se nu fla plina de celle mai gróse erroru. Asia p. e. cetatile *Kila* si *Akkierman* se punu in Romania, pre candu elle nici-odata nu i-au appartenutu; elle se tienu de Moldavi'a, si sunt in distantia de mai bine de trei sute mille de la confinele Romaniei. La altu locu voiu vorbi mai pe largu despre acésta (\*\*).

(26) *Kili*. Moldovenii 'i d'cu Chilia; este antic'a Licostomos; cetate situata la gur'a de miédia-nópte a Dunarei, care este si mai larga si mai afunda de cáttu tóte cellelalte patru. De la ea in distantia de patru-dieci-si-optu de óre pe tiermurea Dunarei este cetatece Galati, locu renumitu de comerciu in Moldavi'a.

(27) *Akkierman*. Numita mai inainte Moncastru 'Οξεία la Herodotu. Moldovenii

(\*) Vedi not'a 7, la capu IV din cartea II. *Tr. Rom.*

(\*\*) Vedi *Descriptio Moldaviae*, Pars I. Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

aci, la tiermuriî pontului euxinu. Prin acêsta a impedeatu nu numai pe Moldoveni de a-si exercita piratariele loru pe acêsta mare, dar' anca i s'a deschisu calea de a debilita prin frequente incursiuni acêsta tierra, pe care de atâto-ori s'a incercatu in vanu a o cuceri.

CUCERESCE CATE-VA CETATI IN ASI'A, INIMICITIELE SALE CU CAIETBAI

XV. Anca in acelasiu anu, sub comand'a Beglerbeg-ului d'in Asi'a, cuceresce faimósele cetati Tarsus (28), Kurshunli (29), si Kasunli. In Adrianopole, marele generalu Gieduk, Ahmedu Pasia, a fostu accusatu cu tradare, si pedepsitu cu mórte (30). Totu de pe acestu limpu datéza inimiciti'a între Baiazetu si Caietbai, regele de Misr, si se incinse bellulu între ei, care dupa numeróso lupte s'a terminatu in fine cu resturnarea regatuluî lui Caietbai. Ei de multu se uitau cordisiu unulu la altulu, dar' nici unulu nu cutediá a ataca pe celaltu; câci ei credeau, ca amenduóe imperatiile atátu stau de tare, in câtu ar' fi preste putintia a le cuceri prin potere séu dispositiune omenéscá. Imperiulu otomanu era superioru celuilaltu prin estensiune si numerulu armatei; imperiulu egipleanu d'in contra, se inlaria pe totu anulu cu truppe cercassiane, cari erau cei mai

asta-di i dieu Cetate-alba, care correspunde numelui turcoscu Akhierman. Ea este una cetate fórté vechiá; si renumita, pentru ca aici a fostu in esiliu marele poetu Ovidiu; aprópe de ea este unu lacu, care Moldovenii ilu numescu laculuî lui Ovidiu. Dar' despre acést'a voui vorbi mai pe largu intr'altu locu (\*).

(28) *Tarsus*. Tarsus in Cilicia, patri'a, precumu se crede, a santuluî apostolu Pavelu.

(29) *Kurshunli*. Insómna plumbatu sóu de plumbu. Dar evnentulu immediatu urmatoriu, Kasunli, dupa etimologi'a sa nu are nici unu intielesu, si eu nu cunoscú nici una cetate cu acestu nume, nici ca unde ar fi situatá. De altminterea mai este una alta cetate cu numele Kurshunli in Crimea, numita la Herodotu, Γρισηνη, séu cumu vreu altli Chersonesu, de unde apoi tota peninsul'a si-a luatú acestu nume.

(30) *Mórte*. Se dice ca Gieduk Ahmedu Pasia a fostu accusatu ca are intentiunea de a detrona pe imperatulu, si a face mari schimbari in statu; assemneá, ca elu ar' fi sollicitatu pe Achmeda fiulu celu mai mare alu lui Baiazetu, de a se revolta contra parinteluî seu. Dar dupa mórtea acestuî Pasia, Sultanulu a venitu la cunoscinti'a innocentiei sale, si s'a plansu de multe-ori ca a pedepsitu cu mórte pe unu omu innocentu, pe unu abilu consiliariu alu seu, si pe unu faimosu generalu alu armatei sale. Asiá vérsa crocodilulu lacremi asupra victimei, ce insusi o a ucisu!

(\*) Vedi *Descriptio Moldaviae*, Pars I, Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. Tr. Rom.



bellicosi ómeni între tóte poporale. Baiazetu avea pretestu destulu de plausibile pentru bellu, fiindu-ca Caietbai nu numai ca a primitu în ospitalitate pe fratele seu Gemu, ci i-a datu pe ascunsu si bani (31) spre a-lu pune în stare de a începe nuóe turburari. Dar, fiindu-ca acesta nu i se vedé motivu suficiente pentru a-si incurca imperiulu în bellu, asiá tienù ca este mai consultu a'si ascunde intentiunea péné ce i se va areta una ocaziune mai favorabile. Acést'a i se si presinlà în scurtu timpu, si anca într'unu modu precumu nu se asteptase. Olaidevlet (32), unu micu principe alu unoru provincie în Asi'a, sedusu de a lacomia intempestiva de a-si estinde teritoriulu, se încérca a ocupa în Asi'a câte-va cetati dela Cercassiani (33).

(31) *Bani*. Pare ca aci se întolegu banii ce Sultanulu Egiptului i-a datu pentru a caletori la Mecca.

(32) *Olaidevlet*. Pare a fi si acest'a unulu dintre principii persiani. Annalile turcesci nu spunu alta despre elu, de si tiér'a sa pórtá anca numele seu, nume, care în unele charte geografice se scrie în modu corruptu *Aladuli*. Acósta é una tiéra închisa între Taurus si Antitaurus, séu Capadocia.

(33) *Cercassiani*. Cea mai nobile natiune între tóte poporale scithice. Locuiescu într'una tiéra fórté muntósa si aspra, între pontulu euxinu si marea caspica. Russii i numescu *Cerkiesi paetigorscoi*, si prin acestu nume i distíngu de Cozácii cercassiani. Ca-ci în limb'a russésca toti Cozácii de Ucrania se numescu cercassiani, dar în specialu aceia cari locuiescu pe tîermurii fluvíului Donetiu, si traiescu în Slobodenic, adeca ca coloni. Acesti cercassiani, distribúti în aceste colonii, au cinci provincie, alle caroru capitale sunt *Issy, Charcov, Ochlirika, Ribnska si Sumy*, la cari se mai adaoge vechi'a cetate russésca, numita *Ciuhuioi*, care odinóra a fostu fortareti'a imperiului rusescu spre confíniele de cêtra Tafari, pe candu adeca acestu imperiu nu era inca atátu de ostíusu precumu este asta-di. Ciuhuiovia é situata la Donu. — Cercassianii patigorigi nu recunoscú nici una divinitate; ei n'au nici cultu, nici religiune. Ei possuudu una padure désa într'unu siesu întínsu, încungiuratu de tóte partile cu munti înalti. Acestu locu é provedíntu bine cu apa, si închisu juru-impregiuru cu unu sianciu largu. Aici se intrunescú totu poporulu cêtra finítulu lui Augustu, cá si candu s'ar' aduna la jocuri olimpice si-si facu daraverile între sine prin schimbulu de totu felíulu de marfe. Cu ocaziunea acestoru adunari, dupa o traditiune, a carei origine nici ei nu o sciú, ei isj consacra celle mai bune arme alle loro, si le acatia de unu anume arbore în acésta padure. Acestea, la anulu candu se intrunescú érasí, le curatia frumosu, le saruta, si érasí le punu la loculu unde au fostu. Armele stau aici acatiate fara cea mai mica paza, péné în urma le manca rugin'a séu le consume timpulu. Mai multi istoriografi, cari s'au ocupatu cu descrierea acestoru popóra, ne spunu ca mai de multu Genovesii, domni pe atunci în Kiefe, i-ar' fi convertitu la fídea christiana; dar ca cu timpu, cucerindu Turcii Crímea, acesti-a li au luatú preotii, si ei érasí au cadíutu

Dar' fiindu batutu cu rusine, și vedindu ca elu singuru este prè pu-  
giniu de a le potè stá in contra, asiá rogà pe Baiazetu se 'i dea ad-  
jutoriu, si 'i promitte ca i va concede a imprime pe monela numele

in ignorantia loru de mai nainte. Intre confirmarea acestei opinii, istoriografi a-  
daogu, ca Cabartanii, înainte de a se infecta de doctrin'a mahometanismului, au a-  
vutu pe unulu între ei foarte stimatu cu numele Petru, si ca le-ar' fi fostu permis de  
a manca carne de porc, ceea ce unii dintre ei asta-di nu o facu. Ei nu stau sub  
nici-o lege, si nu an nici judecatori, pentru ca ei sunt foarte convinsi, ca remorsulu  
consciintiei omului culpabile, este suficiente si adequota punitiune pentru elu. Mai  
nainte nu era nici umbra de stiintie între ei; dar' de vre-o catu-va timpu incoco,  
unii cari au imbraciosiatu mahomedanismulu, au inceput a se initia in litteratur'a  
arabica; cr' ceilalti persevera in vechiulu loru paganismu, si isi conserva penè asta-  
di vechile loru datine selbatice. Tota tier'a loru é impartita in trei principate, din-  
tre cari cellu mai de capetenia este *Kabarta*. Ei tramitu in totu anulu Chanulu  
Crimeei tatarice c'a tributulu *Race-sule* de tineri si un'a-suta de tineri vergine. Acesti-a  
se alegu nu dupa placu, ci dupa sorte. Cei dintre ei, cari s'au nascutu între Tataru,  
nu mai au nici fisionomia nici statur'a acestui poporu; si n'ar gresi multu de a adeveru,  
care ar' dice ca ei sunt cei mai frumoși dintre toate poporale orientali. Ei inventa  
totdeauna ceva nou in imbracaminte si armele loru, si tataru i imitoza in acest'a  
cu tota passionea, in catu s'ar' potè dice ca ei sunt Francezii Tatariloru. Tiar'a loru  
é scola de educatiune pentru Tataru, si care nu a invetiatiu artea militara si bun'a  
purtare in acesta scola, unulu ca acelu-a se considera de unu *Tevtek*, adica prostu,  
imbecile, netantocu. Fiii Chaniloru de Crime'a, indata ce s'au nascutu, se tramitu la  
Cercassiani pentru a li crescuti si educati acolo. Dupa ce ajunge infantele in Cer-  
cassia, trebe se i se procure o nutrice (\*), si acela care i-o procura se numesce *Ala*  
sen tutorele Sultanului, s'apoi atatu acest'a catu si tota familia sa este esempla pentru  
totdeauna de la ori-ce imposite, din cauza ca cá *Ala* intra in óresi-care legatura de  
fraternitate cu Sultanulu. Si chiaru pentru acest'a, fia-care cercassianu é gelosu de  
a avè o muiere seu o sora, care se dea macar odata titia fiului Sultanului, si a do-  
bendi prin acest'a liberarea de la tributulu. Cate-odata vine ierulu pen' la violentia;  
caci se intempla de unu barbatu, deca este mai forte decatu cellu la care é prun-  
culu, merge pe ascunsu seu cu puterea in casa unde se gasece miculu Sultanu la  
titia; ilu ien cu sine, ilu duce dreptu in casa sa, si ilu da femeiei ori sororei sale  
spre a-lu laptu. In duoi ani, in catu timpu prunculu este la titia, se intempla casuri  
pe acestea foarte multe. Dupa ce principele a crescutu si a prinsu ceva putere, ilu  
invetia cu multa grige a calari, a trage cu arculu, a purta arm'u, si a se deprinde  
in toate sciintiele si preparativele bollice, si apoi ilu tramitu ierasi acasa. — Femeiele  
loru se considera de nobile, deca au degete subtiri si picioare mici. D'in contra, deca  
una vergine é corpulenta si are degete si picioare difforme, ori catu ar' fi ea de il-  
lustra dupa nascere, totusi se considera de ignobile; si deca cumn-va nu are  
vre-o avere mare, ea nu potè avè sperantia ca-si va capeta barbatu. Pentru aceea,

(\*) Duica, crescutorio, laptatrice. *Tr. Rom.*

seu, și a se menționa în rugățiunile publice, și-i da toate tierile în feudu. Sub aceste condițiuni, Olaidevlet obținendu de la Baiazetu

indată ce o fătă ajunge etatea de șapte ani, o încingu cu unu cercu de ferru, patru péné în cinci degete de latu, și picioarele i le stringu în papuci de lemnu: și atâtu cerculu de ferru, câtu și papucii de lemnu, trebe se i porțe péné ce cresce mare. Eca dar', ca cea ce facu muierile franceze prin osu de pesce și alte maiestrii penibili, aici se face fara cea mai mica incomoditate anca din fraged'a etate. și-i gusta placerea în totu restulu vietiei loru. Baietii și baietele nu se culca în patu môle, ci pe scanduri ori pe pavimentu asternutu cu fenu său paie, pentru a preveni că se nu seingrasie său effemeicze, care nu fara ratiune concludu ca este sorgintea a tota lenea și lasitatea. Prin acést'a poporulu cercassianu devine atâtu de valorosu și tare, în câtu, după marturisirea chiar a Tutariloru, cinci cercassiani ajungu câtu diece Tatari, precumu diece crimeani ajungu catu cinci-spre diece budgiacani. Despre acésta fortitudine vreu a servf lectoriloru mei cu unu asemplu, care s'a petrecutu cam cu siése ani înainte de acést'a, și care nu este tare dissimile acelloru fapte prin cari Greci'a antica a devenitu atâtu de renumita. Odata Selim Ghirai, chanulu pe acellu timpulu alu Crimeei (omu cu multa întieptiune și virtuosu, și vechiu soldatu), n'a primitu tributulu annuale cu care i erau detori cercassianii; asiă, îndată la anulu urmatoriu tramite pe fiulu seu Shahbass Ghirai sultanu, că se le cêra sclavi-captivi pe amendoii anii. Elu a fostu priimitu cu tota onôrea, fiindu ca nu luase cu sine cortegiu spaimantatoriu, și a priimitu numai decâtu tributulu din manile betraniloru asiă precumu s'a cuvenitu. Din intemplantare inse, elu a veditu o fătă foarte frumôsa a unui Cercassianu, care nu era pusa în list'a sclaviloru pentru tributulu; o prinse îndată, și, contra usulu tieriei, o duse cu forti'a în cas'a sa. Frații ei, doi tineri bravi și robusti, isi ascusera la începutu mani'a ce simțiau din caus'a acestui accidentu, și consolau pe parintele loru lingusindu-lu cu prospectulu, ca sor'a loru va poté avé anca onôrea de a fi priimita în patulu Sultanului. Intr'aceea ei asteptau numai ocasiunea binevenita, și în urma au irruptu pe neasteptate în cas'a principelui, pe candu acesta se credea siguru și se gasia singuru cu fêt'a pe care o rapise; gard'a sa, parte era dusa de acasa, parte era beuta; și ilu strâpungu atâtu pe elu câtu și pe sor'a loru, și uccidu gard'a pên' la cellu din urma omu. Audindu tatalu sultanului despre acésta fapta, și ianebusindu resimțimintulu seu de indignatiune, declară ca cercassianii bine au facutu ca au punitu pe unu omu, care contra usulu tieriei a cutediatu a rapî o vergine și a duce cu forti'a la cas'a sa. Intr'aceea móre Sultanulu Selim Ghirai, și-i remane succesoru fiulu seu cellu mai mare cu numele Devlet Ghirai, pe care nu preste multu după aceea l-a detronatu Marele Sultanu și l-a trimisu în esilû la Chios. Fratele cellu mai tineru și succesoru acestui-a, cu numele Caplanu Ghirai, a obținutu permissiunea de la curtea ottomana, de a esî la lupta contra cercassianiloru cu optu-dieci de mil de Tatari, și ai amenintia cu destructiune totale. Caplanu Ghirai trecundu Donulu, i se allaturara cinci-dieci de mii de cubani. Principele de Caburta, audindu de acésta irruptiune, se retrage cu șapte mii infanteria și trei sute cavaleria pe vervulu unui munte înaltu, încungiuratu de ruinele unei mari și vechi cetati, și se fortifica aici, implendu crepaturêșe muriloru cu

câte-va truppe în ajutoriu, ataca de nou pe Cercassiani, și după mai multe lupte, sustienute cu schimbatióse succese, ocupa ce-

pietre, arbori mari și bolovani de pamentu. Caplanu Ghirai vedea bine marea difficultate de a ataca acestu munte, care nu avé decâtu unu singuru locu de intrare, și tramite unu nunciu la principele de Cabarta se-i spuna ca : Sultanulu are de cugetu se faca una espeditiune contra Usbeghianiloru, și ca i cere trei mii de cercassiani într'ajutoriu; afara de acést'a, ilu róga se vina în josu din munte, fiindu ca are se i vorbésca ceva în persóna. Cabartanulu pricepú stratagem'a inimicului și respunse nunciului, se mérga se spuna domnului-seu, ca pentru momentu nu póte se se dea josu din munte, fiindu ca suffere de unu accessu violentu de podagra, dar' indata ce-i va fi mai bine, și multu în trei díle, pe calu ori în lectica (caru de care au ei cu duóe róte), va merge se faca curtenire Sultanului. După ce se departá nunciulu, Cabartanul 'si adună cercassianii sei, și le adressá urmatóricile cuvente : « . . . Ce « cugetati, compatriotiloru, despre starea presenta a lucruriloru nóstre? Credeti óre « ca é bine, cá se ne damu sclavi în catusiele Sultanului, și se ne lassamu a ne ma- « colari pe noi, ér' pe sociele și pe liii nostri se-i duca în sclavia perpetua? séu ca « voiti mai bine a íavingé ori a muri? Murindu cu totii, vomu scapa cellu pucinu « de spectacolulu abominabile, de a vedé cumu tiranulu isi vórsa furi'a asupr'a nó- « stra; ér' íavingédu, resultatulu va fi, ca cu una singura lovitura vomu scapa de « crudelitatea insupportabile a Tatariloru ». Respunsulu lorú unanimu a fostu : « Mu- « rimu mai bine cu totii, de catu se ne damu în man'a inimicului ». După aceea i ob- « ligá a téné tare si vertosu la resolutiunea ce au luatú. si, după datiná, i jurá pe « sabia si arm'a lorú. După ce a făcutu acéstea. Cabartanulu anca în aceasi séra « tramite pe unulu din omenii sei la Chanulu, se-i spuna, ca : podagr'a i este acumu « mai supportabile, si ca voiesce în diu'a urmatória a-i face visit'a dímpreuna cu be- « tranií armatei sale, si a i se suppone cu tóta umilinti'a. Caplanu Ghirai transportatu « de acésta scire îmbucuratória, ordiná a lasa liberu caii se pasca la campu, si se re- « solví a-si petrece tóta nóptea fara grige: Cercassianii íntielegédu celle ce se petrecu « în ordele Tatariloru, se punu si facu din scorti'a arboriloru nisce fasce mici, le ungu « bine cu resina, le léga de códele cailoru lorú, si apoi íp tacerea cea mai mare i ména « pénc între corturile (\*) Tatariloru, si aici le aprindu fascele si dau cale cailoru. Caili « parte pentru lumin'a focului, dar' mai vertosu pentru durerea ce simtiau în códa, de- « vinu dintr'odata furiosí, si cá selbatice fugu si alérga cátu potu în tóte partile, si, « fiindu nóptea íntunecósa, se amesteca cu una multime ínfinita de cai tataresci, cari, « la acestu spectacu vinu si ei în turbare, rumpu capestre si strénguri, si fugu si al- « lérga cu mare tumultu în tóte partile. În acésta rumóre Tatarii se destópta, dar nu « vedu nici nu audu alta decatu o flacara íntinsa suflandu de la unu capu alu campu- « lui pénc la celalaltu; cáci de frica, ori de íntunereculu noptiei, ei nu vedeau caii; si « credeau ca focu a cadíutu din ceriu; si mai antaiu ífanterí'a a ínceputu a fugí cá « nebunii în cea mai mare disordine. Védiédu Cercassianii acést'a, si-aranca tóte ar- « mele, lasandu-se numai cu sabiele, si taia cu aceste totu ce gasescu în cale pene în

(\*) Cortu în limb'a cercassiana se dice Cosiu.

tatile Giuliki (34), Sues, Adana, Kaisarie si Antab. Çaietbai pricepù astuti'a lui Baiazetu, si vedea ca acesta are intențiunea de a-lu slabí cu armele altui-a, fara cá elu se cutedie a hasarda ceva; asia

reversatulu dîlei următorie, candu se vediù ca acest'a a fostu mai multu unu macellu decátu o lupta. Dupa ce s'a facutu diua, cercassianii au adunatu aprópe una-suta-mii de cai de ai inamicului, si cu perdere abia de cinci ómeni, s'au întorsu in triumfu la munte inderetru. De alta parte, Tatarii cubani, cari numai constrinsi au urmatu Sultanului, si cari péné acumu traisera in strinsa amicitia cu cercassianii, se arunca asup'r'a Tatariloru dissipati, si duóe dile in continuu au taiatu la ei cu sabiele. Caplan Chirai cu vre-o cati-va ómeni ai sei scapa si fuge in Crimea, lasandu vre-o patru-dieci mii morti dupa sine, si restulu armatei sale dispersu in tóte-partile. Dupa acésta, a fostu acusat la curtea de Constantinopole pentru nebuñesc'a si imprudent'a sa întreprindere; iar curtea l-a destituitu apoi din dignitatea sa, si l-a tramisu in esiliu la Ianopole. cetate in Misi'a. In loculu seu a fostu numitu Chanu, Devlet Ghirai, care era esilat in Chios, si care comandase trupele tatarice in batai'a din urma cu Rusii.

In ce valóre stau cercassianii la Turci, se póte judeca din pretiulu cu care neguțiatorii de sclavi vendu pe captivii loru. Ei punu pe cercassiani in loculu primu, fiindu ca verginile loru snt mai frumóse cá ale altoru-a; ele au unu trupu mai proportiunatu si mai bine formatu; sunt capabile de instructiune, si sunt (fórté modeste; si tinerii loru, precumu se crede, sunt mai ingeniosi si mai intelligenti, cumu si capabili a se face cei mai buni artisti. Dupa cercassiani, in catu pentru pretiu, urméza immediatu Polónii, apoi Abassianii; dupa acéa Rusii, fiindu ca au corpu robustu si potu indura labórea cea mai fatigiósa, pentru care calitati ei se tramitu de matrosi la galerele marelui sultanu; apoi urméza Cosacii, apoi Georgianii, si in urma Mingrelianii. Pe Germani, Unguri si Venetiani (pe cari in generalu i numescu cu numele collectivu de Ifrenki), i tienu incapabili de ori-ce lucru mai greu, din cauza ca sunt facuti slabi cá femeiele; ér pe femeiele acestoru-a le tienu incapabile de deliciele ce se astépta de la acestu sexu, din cauza ca carnea loru é pré dura. Asià, déca din tóte aceste popóra aru aduce neguțiatorii in piatia sclavi de aceeași etate, frumusetia, si robustime, unu cercassianu, barbátu ori femeia, s'ar vinde cu un'a miie galbeni imperiali; unu Polonu cu siese sute; unu Abassianu cu cinci sute; unu Russu seu Cozacu cu patru sute; unu Mingrelianu cu doue-sute-si-cinci-dieci; unu Germanu adeca Ifrençu cu pretiu totu mai scadiutu. In Egiptu, Cercassianii si Abassianii se vendu cu pretiu indoitu, fiindu ca aici ei singuri succedu in drepturile si proprietatea domnului loru, si anca cu escluderea totale a fiiloru legitimi. Adevératu ca acestu usu esté in contra preceptelor Coranului, dar egiptianii totusi ilu sustienu din acea singulara si superstitiósá parere, ca Ioseph. pe candu era sclavu in Egiptu, a rugatu pe Dumnedieu, cá acestu poporu se fia in perpetuu suppusu sclaviloru; ceea ce prin secretulu judetiú alu lui Dumnedieu, cu timpu a si urmatu.

(34) *Giuleki*. Acésta si celelalta ce urméza, sunt cetati in Siri'a. Elle tóte, afara de Giuleki, au remasu necunoscuté caletoriloru europeni in Orientu.



face si elu assemenea, si intrebuintiéza chiar acelasu midi-locu, punendu in cóntra lui Olaidevlet pe vecinulu seu Kiorshah. Acesti doi mici principi, adjutati de cei doi mari Sultani, s'au luptatu unulu cu altulu lungu timpu cu succesu dubiosu, in cátu era greu a determina, care d'in doi avea de aici folosu. De aci a urmatu, ca aceste tieri acumu erau suppose Cercassianiloru, acumu Turciloru.

#### ESPEDITIUNEA LUI BAIAZETU IN CERCASS'A

XVI. De aci a vediutu Baiazetu, ca dominatiunea Cercassianiloru in Egiptu nu se pôte resturna prin arme, nici acestu infloritoriu imperiu nu se pôte cuceri, péné candu nu se va devasta Cercassi'a, si nu se va inchide calea, prin care in toti anii se strecóra de aici atâte popóra in Egiptu. Pentru aceea face la aparentia pace cu Sultanolu Egiptului, isi chiama truppele inderetru, si la anulu Hegirei 889 in lun'a Gemaziul-ochir nevalesce pe neasteptate in Cercassi'a, inunda tóta tiér'a, iea cu sine unu numeru mare de captivi, si inchide cu castelle passurile muntiloru (35) ce o incongióra, cá asia locuitorii se nu póta esi nici-de-cumu d'intr'ensa. Inchisa cu modulu acest'a scol'a de sementia a soldatiloru, Caietbai, care vedea ca puterile sale scadu d'in di in di, ér celle alle inimicului totu crescu, se dice cá d'in superare a cadíutu bolnavu, si puçinu dupa aceea a si muritu.

A. 889

I. C. 1448

#### ALTE ESPEDITIUNI ALE LUI BAIAZETU

XVII. In acelasu anu móre Abdullah, fiulu lui Baiazetu, principale Iconiei. In anulu Hegirei 890, tramite una armata in Moldavi'a, si flagellà pe locuitorii in modulu cellu mai crudelu; ér in anulu urmatoriu suppone d'in nou pe rebellii d'in tiér'a Varsak.

A. 890

I. C. 1485

#### BIAZETU DA ADJUTORIU MAURILORU DIN SPAN'A

XVIII. Pe candu trebile imperiului ottomanu erau in flóre si ste-teau bine in Orientu, pe atunci religiunea mahomedana sufferi una

(35) *Muntiloru.* Asta-di se numescu muntii de Erssírum, Demirkapu si Derbend, a-deca port'a séu passulu de ferru, unde Tomiris regin'a Scithiei a amegitu si attrasu pe Cyrus regele Persiei, si, precumu se dice, l-a nimicitu dimpreună cu tóta armat'a sa.



lovitura fatale in regatul Endelos (36). Dupa multe succumbere, Musulmanii au fostu espulsi de acolo de preste totu loculu, si martirati, si constrinsi de a-si abjura religiunea. In acésta lamentabile stare, tramitu delegati la Baiazetu, cá se-lu informeze despre furi'a si crudelitatea Spanioliloru, si se-i cêra ajutoriu cá de la unulu care este capulu lumei mahomedane. Baiazetu se arêta gat'a a le asculta rugarea, si spre a-si implini promissiunea, tramite in vér'a urmatória una flóta grandiósa in marea mediteranêa sub comanda lui Kiemal Ali Pasia; care bate flot'a crestiniloru, devastéza insul'a Malta, si dupa ce préda costele maritime alle Spaniei si Italiei, se întórce acasa incarcatu cu spoliatiuni.

A. 891

I. C. 1486

## SUPPUNE BOSNIA SI CROATI'A

XIX. Baiazetu animatu de aceste succese, se resolvì a-si mai cerca odata fortun'a contra christianiloru; si in anulu Hegirei 894 tramite pe generalulu Iacob cu armata in Croati'a si Bosni'a, cá se suppuna acolo totu ce se mai oppunea anca potestatiei osmanice. Dupa ce acesta cucerise degiã mai multe cetati, si percurse in triumfu tóta tier'a, in urma întâmpina pe crestini inarmati, si batendu-i intr'una lupta memorabile, prinde d'in ei mai multi nobili, si-i tramite d'impreuna cu comandantele loru, General-Iami (37), cá captivi, la imperatulu. In acellasiu anu Baiazetu 'si maritã pe fia sa dupa Ahmedu Mirssa (38) Ogurogli (39).

A. 891

I. C. 1489

(36) *Endelos*. Andalusi'a. Cu acestu nume se numesce la Turcii vechi tóta Spani'a care cadiuse sub dominiunea Mauriloru, póte din cauza ca prim'a provincia. care o au ocupatu, purtã acestu nume. Asta-di Turcii distingu cá si noi Spani'a in dué parti, adeca: Spani'a propria si Lusitani'a, care din urma si la ei se numesce Portugali'a.

(37) *General-Iami*. Acesta é celeberrimulu comite Ion Torquatu, a carui sórte o descriu in modu atãtu de diferente scriitorii crestini si turci. Asiã, crestiniu dicu, ca ellu in lupt'a acésta a muritu in midi-loculu cellei mai dese multimi a inimieului, dar nu cá invinsu, ci ostenitu de victoria; Turcii din contra afirma, ca a fostu prinsu de viiu si trimisu captivu la imperatulu-sultanu. Carui-a se credu d'in duoi, eu singuru nu sciú.

(38) *Ahmedu Mirssa*. Pronumele de Mirssa arêta destulu de claru, ca acesta séu a fostu din famili'a regelui de Tibris, séu de vre-o alta origie inalta. Cã-ci de si eti-

## ESPEDITIUNILE SALE IN ASI'A

A 895

I. C. 1490

XX. In anul Hegirei 895 móre Sultanulu Iacob, regele d'io Os-serbedgianu ; mórtea acestui-a trase dupa sine perirea a mai mul-

mologi'a acestui cuventu nu é cunoscuta (\*) (déca cumu-va nu se deriva de la *Mir*, principe, si *Sad* care însémna descendent, provenitoriu din seminti'a protoparintiloru, séu de la *Sade*, liiu); totusi atátu-a é certu si nedisputabile, ca Tatarii nu dau, si nici nu potu da acestu nume altoru-a, decâtu numai unei persóue, care din timpi immemorabili se trage din familia nobile, si a priimitu vre-o anume hórda prin dreptu de ereditate de la antecessorii sei. Lectorele póte se va mira, cumu s'a potutu conserva memori'a de nobilitate la unu poporu atátu de selbaticu, care pre langa acósta é lip-situ de datinele de politetia si de sciintia, si mai alesu ca este constatatu, ca nici una parte a istoriei nu é atátu de confusa si incurcata cá partea geneologica. Cu tóte aceste, é lucru sciutu si incontestabile, ca nici-unu poporu in lume nu póte enumera nobilimea sa si scar'a antecessoriloru sei mai accuratu cá scithianii. Adeca, la ei é lege sacra si inviolabile, ca nici-unu Tataru, care nu se deriva din celle mai vechi familii de nobili, nu póte purta numele de *Mirsa*, adeca de nobile, chiar si déca s'ar' fi intemplatu, cá elu siógura se lia eliberatu pe întregu poporulul de la pe-rire, séu se lia castigatu o lupta degiã perduta, séu se lia facutu fapte de acellea, cari întrecu puterile omenesoi; cu atátu mai puçinu póte apoi cá unu *Kassan* séu *Kosiu* (asia numescu ei pe rustici séu familiile ignobile) se aquire prin daruri ori prin bani si avere vre-unu titlu nobilitare. Prin urmare, acelle familie, cari de la inceputu au avutu privilegiulu de nobilitate, acest'a ilu conserva numai singure si pentru totu-deauna. Familii de aceste sunt abia un'a suta in tóta Scithia. *Krimli*, *Orakogli* si *O-rumbetogli*, sunt cele trei mai de frunte. Despre cesteu duóe din urma voui vorbi mai in josu. *Krimli*, crimeanii, se impartu in duóe linii, cari sunt *Skirinii* si *Mirsa*. Amenduóe se deriva din un'a si aceeași stírpe; totusi, cea d'antaiu se considera mai no-bile, din cauza ca ei s'a datu dreptulu de a alege Chanu prin maioritate de voturi, buna-óra precumu in Germani'a alegerea imperatului é data principiloru electorali. Familii'a acést'a fiindu fórte latita in Crimea, Chanulu instituie patru dintre cei mai betrani cu deplina auctoritate asupr'a tuturoru celoralalti. Numai acesti patru au puterea de a alege si a confirma pe Chanu; de a decide causele; si de a guverna tierr'a: si acésta a loru putere atátu este de mare, in cátu Chanulu, chiar' alesu fiindu, nu póte fi installatu fara invoirea loru, nici nu póte se essercite nici celu mai micu actu de potestate regale. Totu ce póte elu face in asemenea casu este, ca des-tituie pe *Skirinii* obstinati si-se 'i substituie prin altii; cari inse arare-ori contradicu acteloru predecessoriloru sei, din aceeași familia si stírpe fiindu cu ei. Mai înainte, si pe timpul pe candu erau liberi, ei, dupa mórtea ori esiliulu unui Chanu, alegeau pe unulu din liii ori fratii acestui-a (dar' tienendu totdeauna la famili'a ginghissiana)

(\*) D'Herbelot dice ca cuventulu *Mirsa* é contrasu din *Emir Sadeh*, ceea ce in lim-b'a persiana iasémna liiu de principe si a fosta in usu mai alesu la famili'a si des-cendentii lui Tamerlanu; dar asta-di é fórte latitu între Tataru. *Tr. Angl.* Acestu cuventu se scrie de altmintrelea si *Imirsa*, *Tr. Germ.*

toru altoru-a, ca ci ea dede oca siune la terribile sguuiri in acellu imperiu. Baiazetu, cá si regele Egiptului, successorele lui Caietbai,

si ilu confirtau in acésta dignitate prin peculiari ceremonii. Dar' dupa ce i-au suppusu Turcii, au'trebutu séu se esopere de la curtea ottomana confirmatiunea alesului Chanu alu loru , séu se primésca pe acelu-a pe care ilu tramitea acea curte. Solemnitatile ce le observa la confirmatiunea unui Chanu sunt fórté singulári. Ei au un covoru vechiu in patru unghiuri, destinatu, precumu credu ei, spre acestu usu anca de Ginghischanu, si care asta-di é rosu de timpu si mancatu de molii. In midí-loculu acestui covoru punu pe noulu alessu Chanu, si cu totii in capete descoperite striga cátu le iea gur'a : *Kop tasha*, séu dupa cumu díce noi : traiesca la multi ani Chanulu! Apoi patru skirini mai bestrani prindu covorulu de patru cornuri, si redica in susu pe Chanu, proclamandu-lu Chanu alu tuturoru Tatariloru. — In cátu pentru Mirsesci, acestia anca au avutu odinióra intinse averi ; asta-di puçini mai traiescu ; s'au stinsu aprópe toti. Cáci sub regimulu lui Selimü II., imperatu alu Turciloru, Mirsescii toti (cu exceptiunea Skiriniloru) s'au revoltatu contra Chanulu loru cu numele Menghili Ghir'ai si l-au detronatu ; dar' la rugarea Skiriniloru érasí l-au priimitu si l-au recunoscutu de Chanu alu loru. Chanulu isi propusese a resbuna acésta injuria si a preveni ori ce rebellione in viitoriu ; dar' la inceputu isi nebusi resintiulu, si publica amnestia generale. Duoi ani in urma a datu o mésa stralucita, la care a invítatu pe toti Mirsesci. La mésa tóte erau in abundantia, si banchetulu tienü péné catra mediulu noptiei, cand Chanulu vediendu ca toti sunt beuti de vinu dulçe si de *Boza* (o specie de beutura la Tatarí ce se prepara din meiu), a lasatu de i-au incarcatu pe cara pentru a-i duce la casele loru ; dar' in cale, soldatii pusi a-nume de Chanulu, le-au esítu inainte si, chiar pe candu erau mai amortiti de beutura, i-au uccisú pe toti. Prin acésta lovitura tragicá s'a stinsu cu totulú famili'a Mirsesciloru in Crimea, si n'au remasu de cátu acei puçini cari au avutu fericirea de a nu fi atunci la mésa, séu a fi departe din tíéra. Dar' celelalte popóra scithice isi au anca pe Mirsescii loru, mai alesu in Budgiacu, care este Besarabi'a anticiloru. Fiiele acestoru Mirsesci nu se marita decátu numai dupa Mirsescu ; dar' fiii loru sunt liberi de a lua si sclave, si baietii loru sunt totu atátu de legitimi, cá si candu s'ar' fi nascutu din femeia mirsósca. Sunt curióse riturile ce se observa la incredintiari si la cununii. Dupá ce parintií s'au invoitu la maritisiulu sielorü loru, tatalu miresei ordína a se face o casutia mica, cu un'a usia care duce in cas'a lui de dormítu, si cu una feróstra atátu de mica, in catu abia póte incapé capulu unui omu. Prin acésta feróstra esta iertatu mirelui a saruta nóptea pe mirés'a sa , si a se consulta cu ea despre chipulu si modulu cumu se fuga amenduoi. Parintií si fratii pandescu cu grige dupa mirésa, pe candu mirele se adopera séu a o fura séu a o duce cu puterea. Cu oca siuni de acestea vine lucrulu de multe-ori la bataia, dar' numai in pumni séu carbace, numite *Kamci* ; si déca se intempla de prindu pe mirele, elu trebue se se rescumpere cu bani ; ér' déca in asta lupta , mirele póte se ajunga péné la mirésa, elu intra invingétoriu , o iea cu sine, préda tóta mic'a ei locuintia , retiene pentru sine totu ce gasesce acolo, ca dote de mirésa. Fratii ei inse, in societate cu consangenií loru, o urmarescu, si déca o potu prinde inainte de a ajunge la cas'a mirelui,

au fostu mestecali aci ; fiindu ca unulu, cá si cellalaltu, voià a pune man'a pe aceleea tieri remase fara domnitoriu. Trompet'a anca nu sunase bine signalulu de bataia ; si armatele de ambe partile se incinsesera degiá in lupta. Turcii au remasu victoriosi , si in cursu de siese ani dupa aceea, au petrunsu prin tôte anghiurile A-siei. In urma, dupa multe lupte, in anulu Hegirei 901, tôte aceleea lieri, pentru cari s'a batutu péné acumu Baiazetu si Cercassianii, s'au adnectatu imperiului ottomanu. In anulu Hegirei 902, generalulu turcu Nasubegu, bate pe Rhodiani si le causéza mare stricatiune. Chiar pe acestu timpu Ahmedu Mirssa, a carui fidelitate o cumperase Baiazetu cu siepte ani mai inainte maritandu-si fiu'a dupa elu , sub pretestu de venatória, esse d'in Constantinopole, si fuge la Tibris (40) unde a fostu alesu de rege.

A. 901  
I. C. 1496  
A. 902  
I. C. 1497

SE BATE CU VENETIANII IN GRECIA, SI PUNE PACE CU TOTI YECINII SEI

XXI. In anulu urmatoriu Baiazetu pune in Constantinopole, aprópe de Eski Seraiu , fundamentele la una Giamie, Spitalu , Teellum

acesta trebe séu-se o rescumpere cu bani , séu se o ica fara dote. Dar' indata ce mirés'a a intratu in cas'a mirelui lupt'a incéta si incepe ospetiulu. — Despre fiicele acestoru Mirsesci se vorbescu minuni si lucruri demue de admiratiune. Candu ajungu etatea nubilitatiei , si au pentru antáiási-data cele de luna , ori cátu ar' fi fostu de robuste si sanatóse mai nainte, ele dintr'odata cadu intr'o specie de bóla lunatica. Parintii se bucura de acést'a, si-si gratuléza unulu altui-a cá de unu lucru ce este celu mai invederatu semnu despre origínea loru nobile ; si mam'a anca se acquitta de adulteriu , de care ar' fi pututu fi accusata , déca fiic'a sa nu avea acésta indispositiune. Immediatu dupa acésta se face mare ospetiu, la care se invita tôte fiicele Mirsesciloru. Er dupa ce s'a terminatu ospetiulu, vergínea lunatica trebe se jóce trei dile si trei nopti in continuu la sunetulu unui monochordu (instrumentu despre care anca Pliniu face mentiune), fara a manca , fara a bé, si fara a dormi, péné in urma cade la pamentu cá mórtá. In diu'a a freia i dau ceva se mance , si suppa din carne de callu se bee ; prin acésta, se restauréza pucínu si apói éراسi o chiama la jócu. Acésta se repete de trei ori, si apói i trece bol'a cá luata cu mana , si nici ca-i mai vine in tôte dilele vietiei salle.

(39) *Ogurogli*. Insémna, fiu de bunu auguru (\*), de la *Ogur*, bunu auguru, si *Ogul*, fiu. Dar' insémna si fiu de furu.

(40) *Tibris*. La cesti moderni se numesce Tauris, odinióra capital'a imperiului persianu ; ea se numera asta-di intré celle mai de frunte cetati alle Persiei.

(\*) Séu fiu de bunu omenu, ori de buna sperantia. Si fiu de furu, adeca de lotru, de hotiu, etc. *Tr. Rom.*

Chane (41), si scóla, cari edificiiuri tóte au fostu terminate in optu ani. In anulu Hegirei 905, trece cu unu numeru mare de truppe in Greci'a, si la primulu atacu cuceresce cetatea Ainebacht; in vér'a dupa aceea, in patru alle lunei Muharemu, ocupa cetatea Mothone prin assaltu, si cetatea Coroni priu capitulatiune. In anulu Hegirei 907 Ifrengii impresóra cu un'a flota numerosa cetatea Mitilin (42), dar' se retragu, fiindu ca venisera cinci-dieci de galere alle Sultanelui intru ajutoriu obsediatoru. Totu pe acestu timpu, Baiazetu face pace cu toti vecinii sei (43), si apoi da ordinu, cá soldatii sei, storsi prin atáte espeditiuni bellice, se pauseze, si greutatile martiali de pênè acumu, se le schimbe cu placerile vietiei cetatianesci.

A. 905

I. C. 1499

A. 907

I. C. 1501

## SHRITAN KULI INFECTÉZA PE PERSIANI CU ERESIELE SALLE

XXII. Cátu de stricatiósa inse a fostu acésta quiete si pace pentru imperiu, au aretatu destulu de evidentu evenimentele ce s'au petrecutu pe acestu timpu in Asi'a. Sheitanu Kuli (44), unu strigoiu, magicianu, si omu plinu de maestríi diavolesci, care se tienea as-

(41) *Insémna*: casa de dorere, séu casa de intristare; este unu feliu de spítalu. *Tr. Rom.*

(42) *Mitilin*. Scriitorii crestini dicu ca Mitilen'a a fostu obsediata de o flota francesa. Ceea ce eu bucurosu o credu; cáci Turcii pe toti europenii occidentali i numescu Ifrengi.

(43) *Toti vecinii sei*. Aci se intielege pacea incheiata intre Turci si Venetiani prin midi-locirea lui Andrea Gritti, care pe acellu timpu era sclavu in curtea lui Baiazetu. In virtutea acestui tractatu, Turcii au primitu Leucadi'a si Nerisulu, ér Venetianii Cephaloní'a.

(44) *Sheitanu Kuli*. Adeca servulu séu sclavulu lui Satanu, primulu heresiarchu între muhamedani. Turcii i dau acestu nume, fiindu-ca credu ca a fostu unu magicianu si strigoiu. Persianii din contra, afirma ca a fostu unu omu fórte invetiatu si plinu de spiritulu lui Dumnedíeu, si ca nu numai a indreptatu Coranulu, dar' a intaritu doctrinele sale prin minuni, si de aci si-a capetatu de la ei numele de *Sofi* séu *Sophus*, adeca invetiatu. Totu asemenea differintia este la Persiani si la Turci, relativu la istori'a propagarei doctrineloru sale. Cáci Persianii dicu, ca: Sofi espulsu de Baiazetu din tierile othmanice, s'a retrasu la Ismail, regele Persiei, unde, sub timpulu cátu s'a ocupatu cu functiunea de preceptore pre langa fíii acestuia, si i-a instruitu mai alesu in matematica, a terminatu correctiunea sí genuin'a interpretatiune a Coranului, si a castigatu atátu pe rege cátu si pe cei mai de frunte ai curtiei pentru opiniunea sa. Dar' fiindu-ca pe poporu nu-lu poté trage in partea sa nici prin predice nici prin eshortatiuni, asia a esoperatu de la rege unu mandatu, prin care se dicea ca: toti acei-a cari s'ar' oppune doctrineloru sale, déca sunt avuti, isi perdu tóta averea sí



cunsu lungu timpu nu departe de cetatea Beg-Bassar, vedindu ca poporul simplu, dupa una pace de diece ani, este poftitoriu de lu-

onorea, si deca sunt seraci, isi perdu vietii'a. Persi'a, dicu ei mai departe, a fostu cuprinsa de terróre audindu de acestu edictu, si vedeai locuitorii ei trecandu in mas-sa in regatele vecine, lasandu-si si avere si bunuri; chiar precumu in seclulu din-urma Hugenoții fugiau din Franci'a. Regele consternatu de acésta desertiune a su-ditoru sei, chiamá la sine pe Sofi, si 'i dise, ca: in cátu pentru sine, este convinsu de veritatea doctrineloru sale, dar' nu póte lasa ca pentru acésti'a imperiulu se fía despoiatu de locuitorii sei. Sofi la acestea raspunde, ca: in acestu casu de necesitate, unde veritatea doctrinei este in colisiune cu binele publicu, lucrulu celu mai natu-rale este a-si lua refugiulu la miracule; elu are atáta confidentia in Dumnedieu si in profetu, ca-i voru adjuta se faca una minune, prin care va confirma si stabili doctrin'a sa in inimele ignorantiloru. Dupa acésta regele a convocatu din totu impe-riulu pe cei mai invetiati interpreti ai Coranului, care adunandu-se, Sofi le presentá una carte legata, cu foile tóte albe si nescrise anca, si le dise .. « Déca mai dubitati anca » in doctrina mea, Dumnedieu va confirma adevérule prin una minune, cá care o- » chi n'au vediutu si urechi n'au auditu. Apoi puse cartea nescrisa in scorbur'a unui arbore betranu, si pre langa ea una alta carte cu Coranulu scrisu asia precumu era péné acumu in usu. Apoi apertur'a goletatiei, pe unde au pusu acelea carti, o au in-chisu cu cercuri de ferru si o au legatu cu trei sigille, dintre cari unulu a remasu la regele, ér' celalalte duce la partea contraria. Sofi venia in tóte dilele si facea ruga-tiuni sub acestu arbore misteriosu; in urma, la a patru-spre-diecea di, ceru a rumpe sigilele si a se scóte cartile. Atunci s'a vediutu ca cartea cea cu foile albe s'a gasitu tóta scrisa de la unu capetu péné la celalaltu, si cá consuna intru tóte cu copi'a reve-diuta si corresa de elu; ér' cartea cea scrisa, adeca copi'a vechia, era cu totulú stórsa, si numai marginile remasossera neatínse. La vederea acésta, tóta adunarea strigá : *Allah, Allah!* Dumnedieule, Dumnedieule! Si indata imbraçiosiará doctrin'a lui Sofi cá unica adevérata si afara de tóta suspiciunea; ér' copiele cele vechi ale Coranului tóte le-au adunatu si le-au aruncatu in focu, facéndu-si nuóe copii din acésta carte a minuniloru. Pre langa acésta; au schimbatu si scrisórea. Cáci pe candu copiele ce-le vechi de péné acumu ale Coranului erau scrise cu litterele numite *Naschi* (ceea ee la Turci se conserva anca si asta-di, pe atunci Sofi ordiná ca tóte esemplariile Co-ranului se se transcrie cu litterele numite *Talik*, spre a poté face distinctiune între copiele cele genuine si cele false (\*):

Astfelu descriu Persianii acésta istoria. Se vedemu acumu, ce dîcu Turcii. Ei dau cu totulú alta colóre acestei istoriére, si dicu ca: Sheitanu Kuli sub timpulu cátu a fostu preceptore pre langa filii lui Ismail, regele Persiei, pre celu mai tineru dintre ei (i-ámu uitata numele, cáci multe lucruri trebe se le scriu numai dupe cumu me adjuta memori'a, fiindu ca notitiile ce 'mi facusemu dupa narratiunile o-rali alle onoru turci eruditi si din alte documente, sórtea invidiósá tóte mi le-a rapitu), ilu ducea adese-ori intr'o padure, si acolo i aretá unu arbore vechiu, reco-medandu-i a-lu tiené bine minte, si deca odata tatulu seu l-ar' întreba, se-i numé-

(\*) Sub *genuine* intiellege cele nuóe si sub *false* cele vechi. *Tr. Rom.*



cruri nuóe, a începutu la anul Hegirei 916 a propaga eresi'a sa in Koran, premeditata de lungu timpu mai nainte; o sustienea prin

A. 916  
I. C. 1510

sca unu arbore, se nu arete pe altulu decâtu pe acesta. In acestu arbore, dicu Turcii mai departe, au pusu elu cu unu anu mai inainte una carte a Coranului, asia precum ilu corresele elu insusi, si scrisu in littere necunoscute péné acumu, dar fórte elegante, si pre langa elu una alta carte, copia simpla din Alcoranulu vechiu, maculatu, rasu, stersu si desfiguratu cu totul. Goletatea acestui arbore era prin natura sóu prin artea magica a lui Sofi atátu de bine inchisa, in cátu pe dinafara nu se potea observa nici cea mai mica urma de crepatura. Candu apoi in urma si cu timpu, Sofi a fostu infruntatu de catra Ismail pentru rebelliunea ce a escitatu in poporu cu doctrinele sale, acesta s'a folositu de ocaziune, si luandu-si refugiulu la insielatiunea sa premeditata, se offeri regelui a confirma doctrin'a sa prin unu miraclu. Regele se invoii, si primindu ollerirea, conchiemá un'a multime de ómeni spre a fi presenti la vederea miracului. Condiitiunile au fostu cele urmatórie: déca veritatea doctrineloru sale va fi confirmata prin unu miraclu, atunci totu omulu, fara esceptiune, è detoriu a le primi; ér' déca nu, atunci mórté se lia resplát'a lui Sheitanu Kuli, cá unui-a care a insielatu poporulu. Nesuppunendu nime vre-o frauda, toti s'au invoitu in aceste condiitiuni, si asia regele, insogitu de unu mare numeru de invetiati si de poporulu intregu, merge afara la padure. Impostorulu se adresséza insusi catra regele, si pentru cá se previna ori ce suspitiune de frauda, i dise: se demande celui mai tineru príncipe, fiu alu seu, se-i arete unu arbore, care-i va placea lui. Aprob andu atátu regele cátu si poporulu acésta propunere, dise regele catra fiulu seu: aréta-mi tu dar' unu arbore óre-care in acésta padure. Junele príncipe a facutu, precumu a fostu invetiatu, si aréta chiar arborele cu fraud'a. Sheitanu scóse immediatu astupusiulu de la scorbura arborelui, si pune in elu cartea nescrisa si vechiulu Coranu, precumu disesemu mai in susu, si dupa ce a simulatu una rugatiune de ipocritu, lasa amenduoe acolo, si lasa a se íchide vacuítatea cu ceruri de ferru si a se lega cu sigille. La patru-spre-diece díle, poporulu érási se aduna in giurulu arborelui, si aci impositorulu (cu manile gole si cu rugatiunile sale pentru a departa ori ce suspitiune) se apropia de arbore, atinge scorbura, petrunde cu manile in ea, si scóse cartile, dar' nú cele duo'e puse in urma, ci celelate duo'e puse de mai nainte. Le aréta poporulu, si ilu întreba: déca acestea sunt cartile, cari la vederea ochiloru sei le-a pusu in acestu arbore? Si fiindu ca legatur'a si form'a esterióra correspundea cu tóta esactitatea, poporulu respunse; acelea sunt. Dupe aceea dandu-le in mana la spectatori vediura ca cartea cu foile albe a impostorelui este scrisa cu littere fórte elegante, si comparandu-o cu noulu Coranu alu lui Sofi, a gasitu ca este in perfecta consonantia cu acest'a. Atunci unu strigatu se redicá *Asiss Allah!* laudatu lia Dumnedieu! Er' vechiulu Coranu, vediendu-lu totu maculatu cu tinta, esclamaru diu tóte puterile: *Hak Allah! Subhan Allah!* Dumnedicule dreptu! Dnmnedieule bune! Si acumu, spre a sterge pentru totu-deauna ori ce suspitiune de frauda, Sofi, asia dicu Turcii, a farmecatu pē Ismail cu magiciile sale, in cátu acesta a datu ordinu, se se arda arborele numai de cátu, sub pretestu de a preveni poporulu de la ori ce adoratiune superstitiósá a acelu arbore. Cu modulu ace-

minuni, și farmecă cu acestea pe vulgulu credulu într'atâtu, în cătu în urma a fostu în stare a scôte la campu una armata întréga de assecli ai sei. Baiazetu tramite immediatu pe Ali Pasia cu truppele necesarie spre a sparge acele tumulte seditiöse. Acesta invingându

st'a — dicu Turcii — a propagatu impostorulu religiunea sa la Persiani. Dela acestu timpu dateza disput'a cea vehementa între Turcii și Persiani despre religiune. Punctulu principale pre langa care se inverte disput'a loru este, ca Persianii blastema din tôte puterile pe trei descendentii și sucesori ai lui Mahomedu, pe *Ebubekir*, *Omer* și *Osmanu*, și i numescu impostori, falsificatori și furi, și nu recunosc de adeveratulu succesoru alu lui Mahomedu de cătu numai pe Ali, care, precumu ei afirma, au fostu ucisu de rivalii sei într'o Giamia. Turcii din contra, recunosc pe toti patru de sucesori legitimi ai profetului, și le conserva acelasu respectu și reverinția memoriu dupa mórtea loru. Una alta cauza de cërta religiösa între aceste duöe popora este, ca Turcii indata ce se scöla dimincîti'a din patu și înainte de a-si face alu loru *Sabah Nemasu*, suntu obligati, dupa legea loru, a 'si spula picjörele cu apa, și a le freca și sterge bine înainte de a-si pune ale loru *Mest* adeca papucii séu pantofii. Persianii din contra, tienu ca è de adjunsu ca cine-va la sculatulu din patu se-si frece numai picjörele, și ori ce alta spalare este superflua. Ori cătu de mica și neînsemnata s'ar' parè acësta cërta, ea totusi în consecențiile sale è de mare însemnate, cüci prin acësta Turcii și Persianii se considera unii pe alții de cei mai mari inimici, și li se da ocaziune de a-si face unii altoru-a cele mai amare imputari, reprobatiuni și injurii. Turcii numescu pe Persiani, blasfemati, impii, infideli, *Kizilbashi* séu *Capî-rosi* (\*), și dicu ca sunt mai rei de cătu crestini. Persianii érasu la rendulu loru, dau inderetru Turciloru tôte aceste epitete de injuria și oprobriu. Inimiciti'a între aceste duöe popöra alätu este de mare, în cătu Turcii credu firmu, ca pentru totu inimiculu de alta religiune (cu care stau în alta relatiune de cătu cu Persianii); pe care i au omoritu, Dumnedieu le conserva buna remuneratiune pentru acestu alu loru servitiu; dar' în comparatiune cu acëst'a, unu Persianu omoritu este egalu cu siepte-dieci de crestini. De aci ne potemu esplica și formalitatiile ce le observa între sine aceste duöe popöra candu isi tramitu unulu la altulu delegati. Candu regele Persiei tramite la imperatulu turcescu unu delegatu, atunci acesta între alte daruri presenta Sultanulu mai antäiu Coranulu, că și candu ar' voi se dica ca Sultanulu și Turcii se respecte veritatea acestei legi și se o urmeze cü singura cea adeverata. Er' Sultanulu din partea sa, dupa ce a primitu în audienția pe delegatulu persianu, și a lasatu a i se cëti registrulu séu list'a de daruri prin Reisul *Kiuttab* (de comunu Reis *Efendi* séu mare-cancellariu), candu acesta ajunge cu cetirea la numele de Coranu, iea și elu în mana Coranulu seu de pe unu pultu ce este în apropiare, ilu saruta, și apoi érasu ilu pune cu tóta reverinția la locul unde a fostu mai nainte: prin acësta solemnitate silentiösa, elu vre se arate veritatea Coranulu seu și falsitatea Coranulu Persianiloru.

(\*) Fiindu-ca pörta turbanu rosiiu. *Tr. Rom.*

pe impostorului, ilu constringe a se refugia la Ismail (45) Schah (46), unde inse gasi mai multa libertate de a-si lati veninulu, si seduce atātu pe regele cātu si pe intregu poporulu de la calea cea adevrata a Koranului.

BAIAZETU SE RESOLVE A DA IMPERIULU FIULUI SEU ACHMEDU

XXIII. Chiar pe acestu timpu, candu Baiazetu in midi-loculu pazei se tavalia in placerile lumesci, simtindu elu ca se apropia greutatile etatiei betranesci, si tormentatu de acutele dureri de gutta in mâni (47), care si-o contrasse prin necumpetulu seu, veni la idea de a imita esemplulu avului seu, si a abdica de buna voia la tronu. Spre acestu scopu, chiamà la sine pe Achmedu, fiulu seu cellu mai mare, pe care ilu pusesse guvernatore in Koni, si ilu declarà de erede alu imperiului; ér' in cātu pentru sine, dise: ca vieti'a ce o mai are,

(45) Ismail a fostu fiulu lui Sheik Haidar, a carui mama a fostu fiia a lui Ussunhasan, primulu Saltanu din dinasti'a Turcomaniloru, numiti Bajanduriani seu oui albe. Haidar este unulu din pronomile lui Ali, si însemna Leu. De aci famili'a lui Sheik Haidar pretinde a-si deriva origine din Ali prin alu doilea fiu alu acestui-a numitu Husein. Haidar si-a perdutu vieti'a intr'una baraia cu regele de Shirvan; si dupa aceea, acéta familia, care era forte numerosa, s'a perdutu si stinsu mai cu totulu. Dar' Ismail, unulu din fii sei, a scapatu; si acest'a a fundatu dupa aceea dinasti'a de asta-di, care domnesce de presentu in Persi'a sub supranumele de Sophi. Persianii dicu, ca Haidar a fostu cellu d'antaiu care a inventatu turbanulu rosu cu doue-spre-diece cretie in giurulu capului, si a facutu ca totu poporulu seu se porțe assemenea turbanu; care in limb'a persieana se numesce Haidar-Tag, seu coron'a lui Haidar. De aci vine si aceea, ca Turcii numesce pe Persiani *Kissilbasch* seu capete rosie. *Tr. Angl.*

Mai trebe sciutu, ca intre Turcomani au fostu duoe dinastie, d'intre cari un'a se numia *Ah-Koivnli* oie alba, ér' cealalta *Kara-Koivnli* seu oie négra. *Tr. Germ.*

(46) *Ismail Shah*. Regele Persiei, contimpuranu cu Baiazetu. Inimicu incarnatu si perpetuu alu casei osmanice. Omu forte geniale, si care pentru eminentie sale sciintie s'a numeratu intre cei mai eruditi principii; si probabilmente chiar pentru acest'a i s'a datu supranumele de *Sofi*, adeca sapientu (\*).

(47) *Gutta in mani*. Crestinii dicu ca Baiazetu a fostu lovitu de gutta in picióre. Póte ca si unulu si altulu are dreptu, fiindu ca acéta bóla ntaca in generalu cam deodata si manile si piciórele.

(\*) Acesta a fostu fundatorele familiei regesci de asta-di in Persi'a, si de la elu a conservatu acesti regi numele de Mare-Sofi péné asta-di. Vedi mai pe largu not'a additionala mai in susu la §. XXII. *Tr. Angl.*

vre se o petrăca în retragere la Magnesia, locu unde si avulu seu a traitu în singurătate.

SELIMU SE OPPUNE, DAR' REMANE BATUTU

XXIV. Dar' fiindu-ca elu si-a descoperitu intentiunea mai înainte de ce si-ar' fi castigatu pe mai marii tieroi, si i-ar' fi attrasu în partea lui Achmedu, asiá lucrulu nu i-a successu precumu ar' fi voitu, ci din contra, ceea ce crediuse ca va fi spre binele seu, s'a întorsu chiar în detrimentulu seu. Că-ci Selimu, care era guvernatore în Trapesund, audîndu de transactiunile aceste, 'si aduna trupele provinciei sale, trece cu ele pontulu euxinu, merge la Adrianopole si, pentru ca se nu instraineze de la sine inimile poporului prin cuventulu de rebellione, ellu pretindea ca a venitu numai spre a-si areta respectulu ce detoresce parintelui seu (48). De aici merge apoi cu două-dieci de mii de ómeni directu la Constantinopole, în sperantia ca Ienicierii despre cari sciá ca i tienu partea, se voru allatura la elu. Baiazetu inse, care bine pricepea intentiunile fiului seu, 'si aduna trupele câte avea atunci în Constantinopole, merge resolutu contra lui Selimu, si în lun'a Gemaziulu evel, anulu Hegirei 917, ilu attaca langa unu satu numitu Ogriss nu departe de Ciorlu. Lupt'a era lungu timpu dubia; dar' în urma Selimu este invinsu, si constrinsu a lua fug'a. Baiazetu opresce totu omului, de a-lu persecuta, în sperantia, precumu dicea, ca fiulu seu se va corege si-si va veni érasî în ninte, convingéndu-se elu d'în acésta bataia parintiésca, ca Dumnedieu nu incuviintiéza nici-de cumu rebellionea filorlu contra parintiloru loru. Ér' déca nici de acumu nu ar' vré a se îndrepta, atunci trebe lasatu în vindict'a lui Dumnediu, care nici-o-

A. 917

I C. 1511

(48) *Parintele seu.* Turcii, dupa legea loru, sunt obligati, cá dupa una lunga absentia, se-si cerceteze patri'a si parintii deca le sta în putintia. Care neglige acésta, lucră în contra lelei divine. De aci este la ei proverbialu: « Care cercetéza patri'a si parintii sei la timpulu cuvenitu, acelu-a face unu lucru chiar' atatu de mare, cá si candu ar implini peregrinare religiosa la Mecca ». Pentru aceea, déca unu sclavu ar' cere de la domnulu seu, ca se-i permita a cerceta patri'a sa, domnulu nu póte se-i refuse; séu déca o face, atunci póta elu sarcin'a pecatului, ór' nu sclavulu seu. Dér acésta a fostu de la Selimu numai unu pretextu, cáci singur'a lui intentiune a fostu detronarea parintelui seu; fiindu-ca se scie ca de la suirea lui Baiazetu pe tron, Selimu nu-lu cercetase nici macar' odata.

data nu lasa pedepsiti pe fiii rebeli. Cu modulu acest'a, scapa Selimu prin bunetatea parintelui seu, si merge la Varna<sup>(49)</sup>, si de aici la Kiefe, una cetate maritima in Crime'a tatarica.

BAIAZETU ERASI OFFERE CORON'A FIILUI SEU ACHMEDU

XXV. Scapatu de acestu periclu, Baiazetu, care nu cugeta, ca Dumnedieii, er' nu omenii<sup>(50)</sup> suntu cari impartu coronele, crediu ca nu va mai fi acumu nici-o pedeca, de a da imperiulu aceluia, caruia ilu destinase de mai nainte. Asia mai tramite odata dupa Achemedu, si-i face cunoscutu, ca inamiculu si rivalulu este invinsu si allungatu preste frontariile imperiului; se vina dar si cu invoirea generale se primisca coron'a d'impreuna cu binecuventarea parintelui seu. Dar' Achemedu, care luase in consideratiune mai matura ofertulu parintelui seu, respunse: ca in vanu se ostenesce a-i conferi acesta favore, fiindu ca scie ca nu numai Ienicierii, ci toti mai marii tiei sunt inclinati lui Selimu, si nu vreu pe altulu imperatu de

(49) *Varna*, Cetate langa marea negra, memorabile pentru bataia in care a cadutu Vladislau, regele Ungariei si Poloniei (\*).

(50) *Nu omenii*. De si Turcii afirma ca nimica, nici bine, nici reu, nu se pote intempla fara voi'a lui Dumnedieu, ei totusi asia credu, ca Dumnedieu nu pote se refuse rugatiunea seriosa a unui Mislimanu; caci, dice Coranulu: « O angeri! servulu meu m'a confundatu, io me rusinezu ca nu i-amu implinitu rugatiunea sa ». Dar' sunt duo'e lucruri, cari, dupa doctrina loru, nu se potu ajunge prin rugatiuni: profeti'a si imperati'a. Acestea, Dumnedieu nu voiesce a le mai da altui-a, fiindu elle degia date prin decretulu seu divin, si anume: darulu de profetu e datu lui Mohamedu, si nime altulu dupa elu nu-lu pote ave, er' imperati'a e data numai casei osmanice; asia explica cei mai multi interpreti Coranulu. Si cu modulu acesta subtilulu impostoru s'a pronunciatu pe sine celu din urma profetu intre toti profetii; si a stinsu in toti altii. afara de casa osmanica, ambitiunea de a adunje la imperati'a, asia in catu, deca cine-va ar' dice numai in modu ipoteticu: « candu mi-ar' Dumnedieu mie imperati'a, seu darulu de profetu, io asi face ceea si ceea, » — unulu ca acesta s'ar' considera numai deatu de unu negatoriu de Dumnediu si apostasiatu de la credinti'a cea adeverata. Unu pecatu acest'a, care nu se pote sterge de catu prin *Tesdid Iman*, adeca prin reinnoirea credintiei; ceea ce se face asia, ca nou-convertitul trebuie se se presente inaintea Imanului adeca a preotului, si ia presenti'a a duoi seu trei martori se declare din nou professiunea credintiei sale.

(\* Vede not'a 39 la Capu IV. din Cartea II. Tr. Rom.

câtu numai pe elu : asiá nu fratele , nici rivalulu , ci soldatii lui , cari 'i tienu partea , sunt aceia de cari se teme.

İENICERII NU SUFFERE CA BAIAZETU SE MAI TIENA REGIMULU

XXVI. Baiazetu vediendu , ca Achmedu desapróba intentiunea sa , si voindu totusi cá pe Selimu se-lu escluda de la tronu pentru insolenti'a sa si pentru immoderat'a sa bóla de a domni , crediú de bine a-si allegé alta cale , si a amena pentru altadata esecutarea propusului seu , in sperantia ca i se va da occasiune mai buna pentru acésta . Dar' era un'a difficultate mare la midi-locu ; cumu adeca se-si revóce declaratiunea de abdicare de la tronu ? cáci ori ce dice séu face unu Sultanu , la turci se considera atátu de santu (51) , in câtu nu se mai póte retracta sub nici unu pretextu omenescu . Asia nu-i remase de câtu unu singuru expediente ; adeca , a face pe mai marii tieriei , ca ei se róge pe Achmedu se-si schimbe cugetulu , si se primésca corón'a . Mai marii tieriei din contra , incuragiau pe Ieniceri a tiené partea lui Selimu , pe cari i duceau unde voiau ei , cu atátu mari vertosu , ca Ienicerii insii detestau pe unu imperatu atátu de móle , care tiene pace acumu de diece ani (52) , ér' soldatii

(51) *Atatu de santu*. Intre titlurile cele mai ínalte ale Sultanului in loculul primu este acelu-a candu i se dice : *Ssillullah* séu Umbr'a lui Dumnedieu ; ceea ce însómana , a se suppone cu totii edicteloru sale , ca si candu ele ar' veni de la Dumnedieu , si nimeniu nu este iertatu a li se oppune . Ca próba despre acést'a vreu se reproducu aci unu casu particulariu , ce s'a petrecutu pe timpulu parintelui meu . Candu Mahomedu IV a trecutu cu armat'a sa , in lun'a lui Maiu , in Moldavi'a spre a obsedia cetatea Camieneti , isi aduse amínte ca acumu este chiar pe acelu timpu , candu in Constantinopóle se gasescu ceresie cópte ; si fiindu chiar la mésa , intrebá pe marele veziru : cumu de n'a adusu ceresie pe mésa ? Vezirulu tramisse immediatu pe unu Kapudgi Bashi la principele Moldaviei cu ordinulu , ca numai decátu se-i castige ceresie pentru més'a Sultanului . Principele se escusá si dise , ca pe timpulu acesta anca nu sunt ceresie , ete abia se potu capeta in Iuniu . Atunci Kapudgi Bashi replicá : « O ! principé , candu poruncesce ceva imperatulu , atunci nú se cuvine a dice ca « cutare lucru nu este séu nu se póte face » . Asia principele , cá se-lu faca se-i créda , tramite prin Kapudgi Bashi vre-o cateva ramuri de ciresiu cari abia erau anca in-florite . Mahomedu vediendu-le , esolamá : *Ghiaur Vilaieti sovuk imish* , tierile in-fideliloru sunt reci ! Acésta se póte interpreta in dóue sensuri : séu reci de la natura , séu unu lucru esecrabile si contrariu religiunei mahomedane .

(52) *Diece ani*. Esperienti'a constanta a probatu , ca pacea si quietea nu sunt folositorie acestui poporu . Si ei , déca nu sunt ocupati cu vre-unu inimicu esternu , se in



dupa pace atât de lunga nimic nu doriau mai ferbinte că turburari si belluri intestine.

EI RECLAMA PE SELIMU SI-LU ADUCU LA CONSTANTINOPOLE

XXVII. Mai marii țerei tramitu in secretu scrisori la Selimu, si-i anuncia ca ei toti in unanimitate sunt resoluti a-lu primi de imperatore, si nu voru a suferi ca Baiazetu se abștea de la declaratiunea ce a facutu de a abdica la tronu. Selimu, infricatu pôte de pericolu de mai nainte, refusa la inceputu de a-si da invoirea, si lasa conspiratoriloru a le spune : ca é gat'a a-si varsa sangele pentru ori-care d'intre ei, anca si pentru cellu mai d'in urma soldatu, dar' nu voieșce a face nici cellu mai micu pasiu contra vointiei parintelui seu, mai alesu ca esperienti'a din urma l-a invetiatu, ca man'a lui Dumnedieu lucra in contra sa. Ienicierii recepëndu acestu respunsu, au tramisu d'in partea loru pe Ssemberekei Bashi (53) la Selimu, ca se lu róge din nou, si se-i sp una ca sunt gat'a a se lega prin juramentu cu totii, ca nu se voru asidia, pêné candu nu-lu voru vedé pe tronu, fia chiar si in contra vointiei parintelui seu. Selimu in urma s'a lasatu invinsu prin acésta promissiune, si pleca de la Kiefe cu vre-o cativa urmasi ai sei ; si totu sub pretestulu de mai nainte merge la Constantinopole. Indata ce se lati scirea despre sosirea lui Selimu, Ienicerii se adunara trupe-de-trupe pe strade, si pîini de bucuria mersera inaintea lui pêné la Top-Kapù (54). Sèlimu

torcu cu furi'a loru contra imperatului, si că racii se mananca unii pe altii. De aici este proverbialu loru. care dice: *Elharekielul Berekiel*, séu miscarea é fericirea, adeca : ori-ce schimbare aduce cu sine fericire. Cáci, afara de aceea ca ci nu o inclinatiune naturale la rebellione, de unde apoi urméza ca ei nu potu avé nici-o pace intre sine, dar' chiar si legea loru le demanda a nu tiené lungu pace cu crestini si cu nici-unu poporu care nu crede in Mahomedu. Una atare pace lunga ar' impedeza propagarea religiunei loru, si ar' da ocasiune la rebellioni intestine permanente. — Se revenim la cuventulu *diece ani*. Turcii dicu aci puru si simplu *Hali Seman*, adeca : câtu-va timpu. Eu inse numeru diece ani. Scriitorii crestini sunt de acordu cu Turcii ; ei dicu, ca Baiazetu a statu câtu-va timpu pe pace, si ca podagr'a l-a tienutu cá legatu in casa.

(53) *Semberekei Bashi*. Acesta a fostu odinioara superintendentele baterieloru si altoru instrumente de bataia. Semberek însémna machina de spartu pietre, si Bashi, capu-directoru, presidente. Asta-di acestu officiu nu mai este in usu.

(54) *Top Kapù*. Dupa etimologia însémna port'a machineloru de bataia. Este in par-

incungiu ratu de una banda de acesti soldati, intra in cetate, si trage dreptu la campulu Ieng-ibagce, (55) unde Ienicierii redicassera corturi pentru elu.

RESPUNSULU LUI SELIMU CATRA TRAMISULU PARINTELUI SEU

XXVIII. Baiazetu s'a turburatu, audîndu de aceste lucruri neasceptate si vedîndu ca acî nu pôte face nimica cu puterea, se determină a imblandi pe fiulu seu cu cuvinte gentile. Dreptu aceea, in a opt'a di, pe candu credea ca se va fi stemperatu foculu vehementu alu fiului seu, tramite dupa Marele Veziru Kodgia Mustafa Pasia (56), si-lu insarcina a spune in numele seu lui Selimu urmatóriele: « Déca « doresce fiulu meu se me védia, si se aiba binecuventarea mea, « pentru ce intardia, si nu vine la mine? ér déca prin acésta pro- « cedere a sa, vré numai se-si ascunda intentiunile sale impie, « atunci pentru ce perde atātu-a timpu in vanu? » Vezirulu merge si implinesce insarcinarea, espunendu lui Selimu, cu totu respectulu cuvenitu, porunc'a Sultanului. Selimu intielegea bine curs'a ce-i intindea parintele seu, si raspunde vezirului in termini totu atātu de acuti si ambiguu: « Du-te — díse Vezirului — si spune pa- « rintelui meü ca nu voiescu nici-decumu a nu me suppune porun- « ciloru sale; d'in contra, sunt gata a merge, ori unde m'ar' tra- « mite; dar' ilu rogu, se binevoiésca a me lumina asupra unoru « dubietati, ce apasa inim'a mea in starea presenta a lucrurilorü. « Sofi Ogli, (57) unu omu fara insemnetate, sa resculatu in Orientu, « si cu una celeritate surprindietória a facutu progressu atātu de « repede, in câtu devastandu tierile ottomane, au ajunsu cu armele

tea occidentale a cetatiei, pe strad'a cea mare intre *Edreni Kapusi*, séu port'a adriano-politana, între *Silivri Kapusi*, séu pórt'a sillebriana. Pe strad'a acést'a sunt nisce turnuri mari, in cari Turcii tienu pravulu de pusca, si de aici ilu distribuiescu pe la locurile unde au trebuintia.

(55) *Ieng ibagce*. Dupa sensulu originale insémna o gradina nuóá. Este unu spatiu in estîndere cam de unu milu; asta-di este liveda unde pascu caii, si se numesce la ei *Ctair*.

(56) *Kodgia Mustafa Pasiá*, séu betranulu Mustafa. Acest'a a lasatu a se edifica in Constantinopole un'a casa de cambiu mare de pétra si spatiósa pentru comoditatea comerciantiloru; si care péné in diu'a de asta-di pórt'a numele seu.

(57) *Sofi Ogli*. Ismail regele Persiei.

« sale cucerit6rie p6n6 la Cesarea ; si voi, in locu se ve redicali in-  
 « tru aperarea acestoru provincie, stati ca nisce spectatori otiosi la  
 « victoriile sale. Si de alta parte, unu Cercassianu (58) obscuru si  
 « dupa nume si dupa origine, si care ar' fi trebuitu se se prosterna  
 « la armele osmaniloru, a ocupatu nu numai Egiptulu, ci anca si  
 « alte mai multe tieri in Syri'a cari odin6ra erau sub potestatea n6-  
 « stra, si le tiene anca si asta-di c6 si candu acelea ar' fi er6ditatea  
 « sa legilima. La at6tu dispretiu au ajunsu maiestatea imperiului,  
 « at6tu de respectata sub antecessorii nostri?! Si acei, cari inainte  
 « de a sta sub numele lui Baiazetu au fostu respectati de pop6rale  
 « vecine ca eroi invincibili, acumu, totu sub acelasiu nume, sunt  
 « insultati si tractati de omeni effemeiati si inepti la intreprinderi  
 « mari! Unde este acumu glori'a sceptrului oliosmanu? Unde 6 dis-  
 « ciplin'a militara? Unde zelulu de a propaga credinti'a? Unde ar-  
 « tea de a governa? Se p6te 6re dice la noi : ca imperiulu cresce?  
 « P6n6 acolo amu ajunsu, in c6tu inimizii se nu se mai t6ma de  
 « noi? Ne potemu noi 6re lauda : ca ard6rea soldatiloru nostri odi-  
 « ni6ra invincibili, s'a conservatu p6n6 asta-di? Intr'adeveru, ca cu  
 « modulu acesta, gloriosii nostri antecessorii n'au redicatu nici tro-  
 « nuri, nici marginile imperiului nu le-au latitu. D6ca consideramu  
 « acumu t6te acestea, apoi eu lasu parintelui meu se judece, 6re  
 « pctu reman6 fara a fi pedepsiti acei-a, cari s6u prin 6nsimtie-  
 « mentulu (59), s6u lasarea, ori neglignenti'a loru, au causatu aceste  
 « reutati? Si d6ca aceste coruptiuni nu se voru vindeca curendu  
 « si d'in bunu timpu, atunci nu bravurei inimiziloru nostri, ci lenei  
 « n6stre proprie, va trebui se adscriemu ruin'a ce se apropia, si  
 « care este mai inevitabile a imperiului nostru ».

BAIAZETU ARDICA IN FAVOREA LUI SELIMU, SI SE RETRAGE LA DYMOTICA

XXIX. Vezirulu intornandu la Sultanulu, si aduc6ndu respunsulu fiului se6u, Baiazetu a replicatu acestea : « Vedu pr6-bine, ca fiulu  
 « meu nu are intentiunea de a cerceta pe tatalu se6u, ci, cu dreptu

(58) *Unu cercassianu.* Regele Egiptului.

(59) *Consimtiementu.* Perfidulu fiu c6rca aci pretestu spre a detrona pe tatalu se6u si a-i lua vi6ti'a.

« ori fara dreptu, a ocupa imperiulu. Si chiar ceriulu anca, lui i l-a « destinat; despre acést'a m'amu convinsu d'intr'unu visu (60) ce « amu avutu in nóptea trecuta; amu vedintu adeca, ca soldatii au « pusu coron'a mea pe capulu lui Selimu. Findu-ca dar io tienu ca « este lucru impiu de a intreprinde séu a face ceva, ce este contra « vointiei lui Dumnedieu, asia me supunu in tóta umilinti'a pro- « vedintiei divine, si prin acést'a depunu coron'a; si vreu, si ordinu « ca pe Selimu de adi inainte totu omulu se-lu recunósca de impe- « ratu, si se fia onoratu de toti ». Immediatu dupa acésta, Baiazetu însciintiéza pe Selim despre resolutiunea sa, si-i cere permissiunea de a se poté retrage in viétia privata la Dymotica. Selimu róga pe tatalu seu se remana in palatulu celu nou, ca-ci elu, avendu si regimulu, se indestulesce cu palatulu celu vechiu. Baiazetu inse remane si insiste pre langa cererea sa de mai inainte, díténdu între altele, ca: duóe sabii (61) nu potu incapé nici-odata intr'una si aceeasi téca (62). Asia invinse in urma si cererea i se implini, si luandu cu sine lucrurile cele mai pretióse din camer'a de thesauri, si insoçitu de Iunus Pasia (63) si alti câti-va amici ai sei, se departà din Constantinople in 18 ale lunei Safer, anulu Hegirei 918.

A. 918

I. C. 1522

## SELIMU SE INCORONÉZA

XXX. Selimu cu mai maçi tierei pléca inainte, si astépta pe tatalu

(60) *Visu*. Turcii sunt fórté superstitiosi la visuri. Ei credu ca sufletulu curatu alu unui musulmann vede in visu lucrurile de cari trebe se se pazésca. Ei au o carte numita *Vakaa Name* (carte de visuri) séu interpretele visurilor, care o consulta in asemenea casuri. Dar ei dicu : *Diush ghiorende deghiul dur, ghiõrunde dur*, adeca : eventulu visului nu depinde de la care l-a visatu, ci de la care l-a interpretatu. De aci, déca cineva dice : amu avutu unu visu asta nópte; toti striga d'ínt'r'odata : *chair-ola (\*)!*, si prin acést'a credu, ca déca sí visulu iu sine ar' insemna ceva reu, chiar inse prin acésta strigare, reulu se póte deturna.

(61) *Duóe sabii*. Se pare ca a facutu allusiune la dis'a lui Alexandru celu mare : « Precumu duóe lumini de sóre nu potu incaldi lumea, asiá duoi imperati nu potu governa unu imperiu.

(62) Pe arabicesce, insemna : Elseifani la iadstamassni Gimd yahad. *Tr. Germ.*

(63) *Iunus Pasia*. De la cuventulu ebraicu Iochanan, séu Ion. Totu asiá Ion profetulu la Turci se numesce *Iunus Paigamber*.

(\*) Insemna : é bine ; é semnu bunu. *Tr. Germ.*

seu in Kuciuk-Cekmedge (64), distanția de două ore de la Constantinopole. Aici a vorbitu cu elu despre consolidarea Statului, si, că si candu ar' fi voitu a espia inobedenti'a sa trecuta prin present'a sa umilire, a cerutu se-i dea binecuventarea parintiésca. In urma se desparti de tatalu seu, se întórse la palatu, si primi diadem'a imperiale cu tóte solemnitatele usitate.

#### MOARTEA DE MARTIRU A LUI BAIAZETU

XXXI. Intr'aceea Baiazetu isi continua calea sa mai departe; dar' in pasiu atátu de incetu, in cătu, sub pretestu de indispositiune, mai la totu satulu se opria; ceea ce a suscitatu in fiulu seu suspitiunea, ca elu ar' spera se fia chiamatu la guvernul (carui nevrendu a resignatu) prin chiar propri'a miscare a poporului. Póte acést'a era caus'a, ca elu, departatu abiá patru-dieci de mille de la capitala si-a terminatu viéti'a prin una neasceptata mórte de martiru (65). Audindu Selimu despre mórtea parintelui seu, ordiná numai decátu marelui Veziru si mai-mariloru tiei, se-i aduca cadavrulu la Constantinopole. Elu insusi imbracatu in vestminte de doliu, la reintórcerea acestoru-a a esitu pedestru péné afara de cetate, si cu mare pompa, cá in triumfu, petrechú cadavrulu in cetate, si ordiná a'lu immormenta in Giami'a fundata de insusi Baiazetu.

#### SUCCESSORII SI CALITATILE LUI BAIAZETU

XXXII. Baiazetu a vietuitu siese-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu patru-dieci-si-duoi (66). Elu au avutu cinci fii: pe Achmedu, Selimu, Shehinshah, Alemshah, si Korkudu, despre a caroru sórte

(64) *Kuciuk-Cekmedge*. Unu micu podu de trasu, care in urma s'a prefacutu in podu stabile, dar' totusi a conservatu numele de micu, pentru a se poté distinge de unu altu podu mai mare. Kuciuk-Cekmedge inse, despre care é vorb'a aci, este una cetate care inainte de acést'a era cunoscuta sub numele de Athyra. Ea este situata pe calea ceea mare ce duce la Adrianopole in distanția de două ore dela Constantinopole, si de siese de la Buiuk-Cekmedge (adeca de la podulu celu mare).

(65) *Mórte de martiru*. De aci se poté deduce, ca nu este fictiune ceea ce Philip Loniceru, pa urm'a lui Antoniu Moenevin, dice despre mórtea lui Baiazetu. Elu (la Tomu I. Partea V. capu 23). dice, ca Baiazetu a fostu ucisu pe cale de man'a unui medicu evreu; cu tóte aceste Turcii nu vreau a confessa nici-de-cumu apriatu acésta fapta.

(66) Tr. Francesu pune cu erróre trei-dieci-si-duoi ani. *Tr. Rom.*

vomu vorbi mai in josu. Déca potemu crede istoriografiloru turci, apoi Baiazetu a fostu unu principe valorosu , activu , si de unu spiritu invincibile chiar si in cele mai mari adversitati, si de una taria corporale, castigata prin exercitiu, atatu de robusta, in catu puçini erau lui assemenea, si nici unulu nu'lu intrecea. Elu era unu punctualu observatoriu alu legi, si mare patronu alu invetiatoru ; in catu fia-carui din acesti-a nu numai ca-i dá una pensiune anuale de câte diece Aktce (67), dar' anca avea grati'a de a-lu imbraca cu Softa (68), si a-lu provede cu cele necesarie pe fie-care dupa conditiunea sa. Elu insusi atatu era de versatu in tôte partile literaturiloru, in catu insusi poporulu seu ilu tienea de capu nu numai alu imperiului, ci anca si alu invetiatoru. Prin dispositiunile sale seu prin favorabil'a sa fortuna, nu numai ca a melioratu imperiulu osmanu , dar' anca a purtatu belluri glorióse si regaturi vaste a cuceritu. Elu a spendatu mare parte a venituriloru sale intru ardica-reá de edificiiuri , cari au fostu destinate pentru glori'a lui Dumnedieu (69). Elu lasá a se repara murii cetatiei, ruinati in multe locuri prin unu cutremuru de pamentu ; si pe piati'a caldarariloru (70) lasá a se construi un'a Giamia pompósa si de una architectura admirabile, ér' alt'a in Amasi'a, de si nu atatu de mare, dar' totu atatu de frumósa si eleganta : ne mai memorandu multele Medrese si I-marete, ce au fundatu in nenumerate locuri. Afara de aceste edificie, destinate servitiului divin, elu a edificatu aprópe de Osmandgik pe riulu Kissil-Irmak (71) unu podu de marmure de nóue-spre

(67) *Aktce*. Insémna albu, de la traducerea cuventului grecescu ἄστρον. O speçie de moneta, cea mai mica si in valóre si in pondu de catu tôte celelalte (esceptandu diumetate-pfenigii numiti Mankiri). Una-suta-duóe-dieci de acesti aspri facu unu leu, ér' trei-sute facu unu ducatu venetianu.

(68) A se vedé not'a 30-la Capu IV din Cartea I. *Tr. Rom.*

(69) *Glori'a lui Dumnedieu*. Despre tôte edificiele dedicate lui Dumnedieu , se dice in generalu ca suat edificate in onóra lui Dumnedieu. *Hak Ioline*, seu in arabicescu *fi Sebilullah* ori *fi Tarkullah*, insémna, in calea Domnului (\*).

(70) *Piali'a caldarariloru*. Situata nu departe de vechiulu palatu , numitu in timpulu ánticu Χαλκοπράτης.

(71) *Kissil-Irmak*. Riulu rosu.

(\*) Turcii intrebuintiáza totdeauna acésta frasa, candu é vorb'a de Dumnedieu , de religiune, seu de binele publicu. *Tr. Germ.*



diece arcuri, si altulu de pétra taiata totu cu atâte arcuri in provinci'a Sarichan preste riulu Giossui (72).

UNU ESEMPLU SINGULARIU DE PIETATEA SA

XXXIII. Inainte de a purcede mai departe, trebe se mentionezu unu specialu exemplu de pietate a lui Baiazetu, care Turcii ilu tienu demnu de tóte laudele. Se dice adeca, ca in viéti'a sa, tóta pulberea, ce in cursulu espeditiuniloru sale s'a legatu de vestmintele sale, o a strinsu si conservatu cu tóta grigea, si scurtu inainte de a muri, a lasatu cù limba de morte si conjurandu pe toti carii-lu assistau, cá din acea pulbere se arda una mare caramida, si se i-o puna in grópa sub braçiulu dreptu in locu de perina; adaogéndu ca elu in tóta viéti'a sa a tienutu fórté multu la acestu Hadis, (73) séu proverbiiu: «*Min Igbiratu Cademahu si Sebíluiah, harem Allah aleih*» «*Ennare*; adeca: «Ale carui picióre sunt batute de pulbere in calea Domnului, pe acelu-a Dumnedieu ilu va mantui de foculu infer-nului».

(72) *Ghiossui*. Apa de ochi: in sensu metaforicu, lacrima. Cá si *Ghios Iashi*, umediél'a séu sorgintea ochiloru.

(73) *Hadis*. Acést'a inseamnăza propriamente oraclulu unui profetu falsu, care dupa opiniunea Turciloru, se pronuncia in spiritu cu totulu profeticu. Cáci Turcii impartu profetiele din Coranu in duée parti: un'a divina, séu aceea care o a profetitu Mahomedu, inspiratu de Archangelulu Gavrilu, si acést'a o numescu *Hadisul-Kudus* (\*); si alt'a profetica, care insusi Mahomedu din inspiratiune divina o a profetitu, si acést'a la ei se numesce *Hadisun Nebevi*.

(\*) Sententie divine. *Tr. Germ.*

Domnitorii in Europ'a, contimporani cu Baiazetu II., au fostu:

*In Germani'a*: Fridericu IV. de Austri'a, 1439—1493 si Maximilianu III. 1493—1518.

*In Angli'a*: Eduardu V. 1483; Richardu III. 1483—1485; Enricu VII. 1485—1509; si Enricu VIII. 1509—1546.

*In Franci'a*: Carolu VIII. 1483—1498.; si Ludovicu XII. 1498—1515. *Tr. Angl.*



# ISTORI'A

## DOMNIEI LUI SELIMU I

### ALU NOULEA IMPERATU ALU TURCILORU

#### CAPU III. DIN CARTEA III.

##### ACHNEDU REBELLU

I. Selimu, supranumitu Iavus, (1) s'a nascutu la anulu Hegirei 872, pre candu avulu seu Mahomedu era inca in viétia, si tatalu seu

(1) *Iavus*. Sensulu propriu alu acestui cuventu este : *feróce sêu selvaticu* si de aceea *passionatu*. S'a datu, precumu se dice, acestu supranume lui Selim, (\*) pentru natur'a sa rabiata si tiranica, cu care persecutá nu numai pe criminali ci si pe innocenti, ba chiaru si pe tatalu sêu si pe fratii sei, cá si candu i-ar' ll fostu inimici. Se dice despre acestu Sultanu, ca intr'o di a datu ordinu marelui seu Viziru, de a arbora códele de calu la port'a palatului seu, cá semnu de una prossima espeditiune, si de a asiediá corturile intr'unu locu bine accomodatu. Vezirulu isi permise numai intrebarrea, ca : in ce locu voiesce Maiestatea Sa se se puna corturile ? ; Selimu in locu de a 'i respunde, lasá immediatu a-i taia capulu. Successorele acestui viziru avu aceeași sórte anca in aceeași di. Dar' alu treilea Veziru, invetiandu d'in esemplulu celoru duoi, a pusu corturile spre tóte patru parti alle lumei, si a facutu cu admirabile promptitudine tóte preparativele necesarie la espeditiune. Intrebandu-lu dupa aceea Sultanulu : déca, si in ce locu a facutu preparativele pentru espeditiune ? Vezirulu a respunsu : tóte sunt gata, potemu pleca ori in care parte veti gasi de cuviintia Atunci Sultanulu replicá : « mórtea celoru duoi d'ántáiu a salvatu viéti'a celui de a « treilea, si mie mi-a datu unu veziru bunu ». Dintre toti atáti imperati ai Turciloru.

(\*) *Selim*. insémna, nevinovatu, perfectu, pacificu. *Tr. Germ.* De aci pôte se deriva unguresculu *szeltd, szerény*, blandu, modestu, etc. *Tr. Rom.*

A. 918  
I. C. 1512

Baiazetu Domnu in Amasi'a. Acesta, precumu amu vediutu in capulu precedente, a fostu detronatu, si dupa aceea s'a proclamatu Selimu imperatore alu osmaniloru in 19 ale lunei Safer anulu Hegirei 918, fiindu in etate de 46 de ani. Fratii sei n'au avutu curagiulu de a se oppune acestei procederi, séu pentru ca Selimu avea soldatii in partea sa, séu pentru că credeau ca astfelu voru poté imblandi natur'a sa feroce. Numai Achmedu singuru, care cunoscea pré bine dispositiunea inimei lui Selimu, si sciá ca, pênê ce va fi acesta pe tron, nicaiurea nu va poté fi in securitate, se resolvi, in desperatiunea sa, séu dé a-lu sterge din cale séu de a muri insusi. Si sedusu de fals'a sperantia, ca unii magnati numai la aparentia ar' tiené partea lui Selimu, si usioru ar' trece in partea sa, adunà tôte trupele din Amasi'a, si cugetandu ca è mai consultu a intra in tierile fratelui seu, se prepará a trece in Europ'a.

#### ACHMEDU INVINSU SI STRANGULATU

### II. Abiá luase Achmedu acésta resolutiune, si indata fú descopen-

uniculu Selimu a fostu care, dupa ce ajunsu pe tron, a lasatu se-si rada barb'a; ceea ce este contra preceptelor Coranului si contra usului introdusu Este lege la turci, care ordina ca fiii imperatoru trebe se-si rada barb'a inainte de a ajunge la tron, ér dupa aceea se si-o lasa se crésca. Selimu, infruntatu odata de Mufti in modulu celu mai gentile si aflabile, ca pentru ce isi rade barb'a, elu response: « 'mi 'radu barb'a, cá vezirii mei se nu aiba de ce me prinde ». Turcii mai dicu anca despre acestu Sul'tanu, ca avea totdeauna la sine si purtá, in mana una maciuca scurta, numitu Topus; si ca, la acest'a ar' fi datu occasiune urmatóri'a intemplanare. Anca pe timpulu parintelui seu, unele provincii invecinate cu Persi'a, respundeau acestui imperiu, pentru a sustiene pacea, unu anumitu tributulu anuale de tapete, ce se numiau *Giul*. Murindu parintele seu, gubernatorele acestoru provincii tramite la Selimu se-lu intrebe, déca se mai respunda Persianiloru acestu micu tributulu ori nu? Selimu response: « Spuneti aceloru infideli, cu capete rosie, ca tatalu tapetelor a trecut din lume, si in loculul lui a venitu tatalu maciucelor ». Fras'a de « tatalu maciucelor », o au imprumutatu Turcii de la Evrei si Arabi, si insémna unu omu care are in abundantia cutare ori cutare lucru; precumu *Ebul Iman*, insémna tatalu credintiei, séu omu plinu de credintia; *Ebul Sulh*, tatalu pazei, séu omu plinu de pace, omu pacificu; *Allun Babasi*, tatalu aurului, adeca abundante in auru; *Devlet Babasi*, tatalu fericirii, séu omu imbetranitu in onóre. In acestu sensu, Selimu numesce pe tatalu seu Baiazetu, *Giulgi Babasi*, tatalu tapetelor, fiindu-ca a datu tapete Persianiloru, ér pe sine se numesce tatalu maciucelor, fiinduca in locu de tapete a destinatu arm'a si maciuc'a. Turcii au o multime de istorii de aceste despre Selimu, pe care inse noi, pentru a scurta, le omitemu.

rita lui Selimu prin spionii sei, pe cari i avea in tóte partile. Spre a innabusi asia dar' acésta flacara, si a surprinde pe fratele seu inainte de ce si-ar' fi potutu aduna tóte trupele sale, trece cu armat'a sa a canalulu constantinopolitanu si intra in Asi'a. Achmedu, de si vediu ca planulu seu este prea curendu descoperitu, totusi, fiindu-ca vedea ca trebe séu se invinga séu se móra, se puse in fruntea trupeloru câte isi putù aduna, si merse cu inima a intimpina pe fratele seu la Ieng-ishedir. Lupt'a a fostu un'a dintre cele mai furióse. Achmedu luptá in frunte, si luptá cu eroismu, in cátu nu o data isi readună aripele sale risipite. Dar' in urma, armat'a sa a fostu cutrupita de numerulu mare alu inamicului, si, dupa mari perderi, nimicita cu totul. Cei mai multi voiau mai bine a muri, de cátu a-si lasa loculu pe care ilu aperau; si numai puçini au încercatu a scapa prin fuga. Intre acestia era si Achmedu, dar' a fostu prinsu de viiu, si strangulatu la momentu. Elu este immormentatu in Prus'a.

#### KORKUD PEDEPSITU CU NOARTE FARA CAUSA

III. Dupa acésta victoria, lasandu Selimu cátu-va timpu de respirare trupeloru sale, descinse cu ele contra fratelui seu Korkud, pe care anca tatalu seu ilu pusese Domnu in Magnesi'a. Korkud se purtá pêné acumu cu totu respectulu catra fratele seu, si mai bine ar' fi voitu a sufferi ori ce i-ar' fi dictatu sórtea, de cátu cá se-si spurce manile cu sange de fraticidiu. Dar' vedindu ca umilinti'a si suppunerea nu se respecta, si celu pe care ilu crutiá, insetá dupa sangele seu, se resolvi a nu muri celu puçinu neresbunatu, si merse cu trupele câte le avea sub comand'a sa contra lui Selimu. Dar' Selimu cu armat'a sa bine disciplinata si fórte númeroasa, invinse si disperse fórte usioru trupele fratelui seu. In acésta dèesperata stare, Korkud scapà prin fuga; dar' perasitu de ómenii sei, rátèciá fara servitori si companioni noptea singuru prin càli neamblate si locuri deserte, ér' diu'a se ascundea prin spelunce intunecóse si orribili. De aci se dicea, ca elu vre a imita esemplulu lui Gemu, (2) se fuga la

(2) *Gemu*. Io credu ca acést'a este numai una ironia din pârtea Turciloru, de óra-ce se scie bine ca Gemu a fostu omoritu la crestini (\*).

(\*) A se vedé not'a 20 la cápu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

crestini si se le c era scutulu contra violentiei fratelui seu. Selimu in-grigiatu ca Korkud fugindu la crestini ar' pot e se dea acestoru-a consiliuri desastr se statului osmanicu, ordin  ca se caute dupa elu cu mai multa diligentia. In urma, asi  a voitu fatulu seu, c  se 'lu gas ca unu soldatu in cavern'a sa, se'lu scóta de aici si se 'lu duca inaintea lui Selimu. Acesta, fara se-i lase timpu a se defende, de si o cerea cu taria, ilu d de numai de c tu pe man'a carnesicelui (3), care imediatu ilu si strangul .

**SELIMU INTRA IN PERSIA SI INAINTE DE A INTRA IN LUPTA SE CONSULTA CU  
MARELE VEZIRU**

IV. Selimu, dupa ce a nimicitu, precumu amu vediutu, pe rivalii imperiului seu, si a mai curatitu din cale pe unii inimici de casa (4), se intórse cu t te cugetele sale la cuc riri esterne. Intre toti inimi-cii sei esterni, celu mai de capetenia era fara dubiu Sultanu Gavri, regele Egiptului, cu care, dupa multe certe, Baiazetu facuse pace. Dar nu era nici securu nici consultu de a-lu attaca, inainte de a in-vinge si nimici pe Kisilbash Shahi (5) Acest'a daduse destule probe de inimiti'a sa, pentru-că Selimu se se téma, ca până candu va fi ocupatu cu trebile in Egiptu, Persianii ar' pot e se attace pe osmani si se neval ca in tierile acestoru-a. Inimicitiele intre aceste du e pop ra erau anca si mai acute, de candu cu schimbarile eretice ce le introdusese Sheitanu Kuli in Coranu, si cari prin aprobatiunea a insusi regelui infectassera t ta Persi'a, si fecera din acestu poporu inamicu de m rte a toti adeveratii sectatori ai Coranului. Din aceste consideratiuni, Selimu se resolvi a umili pe Persiani inainte de a purcede la alte intreprinderi. Asi , la anulu Hegirei 920 trece cu

A. 920

L. C. 1514

(3) Ghide, hoheriu, esecutoru, justitiariu etc. *Tr. Rom.*

(4) *Inimici de casa.* Adeca unii servitori mari de curte, cari in secretu tieneau par-tea lui Baiazetu, si pe cari Selimu i-a pedepsitu cu m rte pe toti.

(5) *Kisilbas Shahi.* Regele Capu-rosiloru. Acesta   Ismail Soli, celu mai intieptu si mai invetiatu intre toti regii persiani. Suditii sei l-au numeratu intre santi, fiindu ca pe timpulul seu si sub auspiciile salle s'a implinitu reformatiunea in Coranu, pre-cumu amu relatatu intr'o nota mai in susu (\*).

(\*) A se ved  not'a 42 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*



una armată numeroasă în Asi'a și la Tibris (6), un'a din cetățile principale ale Persiei, într'unu siesu numitu Cialduran (7), da de armat'a inimica, care nu era mai puțin numeroasă de câtu a sa, apoi îndată chema pe veziri și pe ceilalți oficiali mai de frunte, și-i consulta ca: ce este de făcutu? Ei totu erau de opiniune, că se nu se precipite lucrulu; soldatii sunt fatigati de lung'a cale, și ar' pote se usoireze victori'a inimiculu; pentru aceea, mai bine se se amène batai'a pêné la diu'a urmatori'a, și se se lase armatei timpu de a se reculege. Totu aprobara în unanimitate acésta opiniune, singuru Selimu a fostu în contra, și diše: « Consiliulu ce dati voi, nu este mai « puțin favorabile inimiculu cá noue. Au ei nu sunt ostentati de cale « cá și noi? Eu nu vedu dar', pentru ce se le damu timpu a se reculege, și a se prepara mai bine pentru lupta și a ni se oppune cu « mai multa vigóre. Într'adeveru, ca acumu vedu gresiél'a cea mare « ce amu făcutu, ca nu i-amu atacatu îndată cându i-amu veduitu. « Și nu înainte, ci după bataia, se ne fimu consultatu de respirarea « necessaria ostirei nóstre.»

#### APROBARA OPINIUNEA LUI PIRI PASIA

V. După ce a disu aceste cuvente, dissolve consiliulu și da ordinu a se prepara la lupta. Și îndediatu tramite după Defterdarulu (8)

(6) *Tibris*. Pășinu după aceea, Persianii au reocupatu acésta cetate, și o țienu pêné în diu'a de asta-di.

(7) *Cialduran*. După opiniunea mai multor-u, acesta este unu siesu spătosu, care se întinde pre sub murele cetății Tibris, și pórta pêné asta-di acestu nume. Alții diču ca este o cetate mica nu departe de Tibris. În sensu etimologicu, însemna un omu care espune ceva lucrulu la furi, de la verbulu *cialarum* (\*), a fura; de unde apoi deriva *cialdururum*, a face se fure. Asemenea mai însemna anca: a face larma, a ciocani, a face pe cineva se ciocanésca, etc.

(8) *Defterdarulu*. Cuventulu acestu a se deriva dela persiculu *Defter*, comptu séu carte de accompturi, și *dar*, a purta, a țiené; séu déca place cui-va mai bine, de la grecesculu Διπτέρια, pelle, pergamentu, ori velinu, pe care se pôte scrie. Defterdaratulu este unu officiu fôrte însemnatu la curtea ottomana; și persón'a care îmbraca acésta sarcina, are dispozițiunea asupr'a de tóte veniturile esterne. Dăra cându pórta acestu officiu unu secretariu séu *Effendi*, elu nu pôte se face nimica fara consensulu marelui veziru. Din contra, cându unu Pasia cu trei tugi are acestu officiu, elu pôte

(\*) Pôte de aci se deriva unguresculu *cialni* (csalni) a încela; *csaló*, încelatoriu, *csalárd* încelatoriu, etc. *Tr. Rom.*

Piri (9) Pasia, care nu luase parte în consiliu, și-i cerea opiniunea asupra casului prezente. Acesta fora se făcuse știut cugetului impe-

se iea Tugra cu sine fără scirea vezirului, și se publice fermanul sub numele său propriu. Dar' acest'a se întempla foarte arareori, și numai în casul cându vezirul este un om ignorant și n'are capacitatea pentru astfelu de lucruri; atunci imperatul și-alege un om de încredere și cu auctoritate, pe care-l înșarcină cu administrarea finanțelor. Defterdarul are sub direcțiunea sa douăsprezece cancelarii, numite *Calem*; aici încurgu toate veniturile, tributele și vămurile din totu imperiul, și de aici se distribuie stipendiile militari; dar toate aceste în diverse cabinete și sub alți directoare s'eu superintendente. Defterdarul stă în capul primului cabinetu; de aici se dau toate mandatele atâtă către celelalte cabinete s'eu cancelarii, câtă și către totu imperiul, pentru redicarea tributurilor și vămurilor. În capul cabinetului alu doilea este *Reis Effendi*, s'eu marele cancellariu alu imperiului. Alu treilea stă sub *Defter Emini*, care inspecta cartile și accompturile despre toate veniturile. *Beglîci*, dărege cabinetul alu pătrulea; de aici se expedescu toate mandatele către Pasi, și scrisorile către pasialicuri, principale și alte auctorități mai înalte. Alu cincilea stă sub *Rusnamedgi*; aici se p'orta diurnalul de toate dătele despre stipendiile ce se plătescu în totu imperiul. În cabinetul alu șesilea comanda *Bash Muhasebedgi*; acest'a e contabilul generalu, și în cabinetul său se făcu toate accompturile. Alu șeptelea, stă sub direcțiunea lui *Anadolî Muhasebedgi*; de acestu cabinetu se ține administrarea a toate veniturile asiatiche. Directorele celui de alu optulea este *Charagi Muhasebedgi*, acesta are de a îngriji pentru încasarea tributurilor de la evrei și creștini. Alu nouălea stă sub *Mevkufat*, care are sub dispozițiunea sa banii destinați pentru scopuri de pietate. Alu diecelea stă sub direcțiunea lui *Maliel Teskeredgi*; aici se administra averile dominiile și alte venituri. Prete alu unu-spre-diecelea este pusu *Mucabeledgi*, carui noi i-amu dice controloru; acest'a p'orta listele despre soldați, și ar'eta care din ei au muritu s'eu au devenitu invalidu, că asia se nu se plătescu soldu nici mai mare nici mai micu decâtă cumu este numărul reale alu soldatiloru; elu are două adjutori subordinați lui, unul este *Iata Mucabeledgi*, care p'orta registrul despre infanteria din totu imperiul, și celalaltu este *Allu Mucabeledgi*, care ține în evidentiă pe Spahi și pe cealaltă cavaleria a imperiului, precumu și pe celelalti stipendiari ai Sultanului, cari sunt dispersi în *Timar Siimel*. În urma capul celui de alu douăspre-diecelea este *Teshrifatci*, s'eu, cumu i-amu dice noi, primu-ceremoniaru. În toate cabinetele aceste, mandatele se dau în limb'a turcăscă; dar' compturile toate se redact'za în limb'a persiană cu caractere numite *Kirma*, adică abreviațiunl, pe care numai acelu-a le p'ote ceti, care e datu cu ele; acestea atâtă sunt de concise, în câtă veniturile și speșele annuali din totu imperiul se potă prezenta imperatului în douăzeci-si-patru de pagine. Fia-care directore de cabinetu își are Kalf'a s'eu mai vulgaru *Kalifulu* său; noi i-amu dice secretariu. Cei mai de capetenia între acești Kalf'e sunt *Maden Kalfa*; sub inspectiunea acestui-a stau toate acelea venituri, din cari încurgu anumite și determinate summe, precumu sunt minele, provinciile, cari trebe se aduca unu tribut fixu annualu etc.; și *Ochor Kalfa*, care p'orta compturile asu-

ratului, isi dède opiniunea chiar' după placulu acestui-a. « Nu trebe, « dise elu, a espune reputatiunea armelor osmane la compromissiu- « nea de a se deda inamiculu a ne cauta in façe, si prin acêsta a se « invetia mai antaiu se se liena tare in contra nôstra, si apoi a des- « pretiui eroismulu nostru. Este totdeauna unu bunu auguriu, (10) « dèca ataci pe inamicu indata ce l-ai vediutu, si nevaiesci asupr'a

pra stalluriloru Sultanului. Afara de aceste cancellarii sèu cabinete, mai sunt anca si alte officie, numite *Emanel*, sèu cumu amu dice, officie de concedere, din cauza ca, nepotendu face accompturite cu tóta precisiunea, trebe in cele mai multe casuri a se lasa în onestitatea officiariloru. Defterdarulu nu pôte da in numele seu nici-unu mandatu acestoru officiolate, de si elle sunt obligate a si face accompturile loru in cancellari'a sa. Aceste sunt: 1° *Tershane Emîni*, care are inspectiunea asupr'a construirei sèu repararei bastimentelor, si asupr'a a totu ce se tiene de navigatiune. 2° *Ghiumruki Emîni*, capu-inspectorualu duaneloru (\*). 3° *Sarbehane Emîni* capu impri- meriei de moneta; acest'a nu è obligatu, cá ceialalti, a tiene accomptu despre percep- tiuni si erogatiuni, ci elu cumpera ori îea in arenda aurulu si argintulu cruu sub condițiune de a admnistra în thesaurulu publicu atâte sèu atâte pungi pe dî, si din ce reînane dupa aceea, elu are putere de a bate moneta câtu pôte in profitulu seu, 4° *Matpach Emîni*, sèu capu-bucataru alu marelui Sultanu. 5° *Topchane Na- siri*, superintendente alu tunurilor si altoru instrumente bellice. 6° *Arpa Emîni*, a- cеста ingrigesce pentru provisiunea necessaria de ordiu la stallele imperatesci, si la subofficiarii de pre langa acestea. 7° *Mubaladgi*, provisorulu sèu cumperatoriulu ge- nerale alu victualeloru si bautureloru. 8° *Shehir Emîni*, officiuulu acestui-a este a in- grigi cá murii cetatiloru si fortificatiunile se se conserve in stare buna, si se se faca reparaturele necessarie. 9° *Ghiumish Chane Emîni*, care inspecta minele de metalu, si elu seu stringe singuru profitulu ce dau aceste, sèu le da in arenda pre langa una certa renta annuale. Pentru a termina, mai observamu, ca dupa marele veziru numai unulu este între officiiarii esterni de curte, care este mai mare decâtu Defterdarulu, si ac- est'a este *Kietchudabeg* sèu *Kiehaia*, adeca locotenentele marelui veziru, care in rangu urmèza numai decâtu dupa acesta. Din toti banii câti intra in thesaurulu imperiale, Defterdarulu are a duõe-diecea parte, ceea ce, precumu sciu de siguru din esperi- entia, i aduce pe anu celu puçinu duõe-sute-de-mii de thaleri imperiali, din cari da lui Kietchudabeg cinci-dieci de mii. Dar' marele veziru pôte se-si faca cu dreptu si cale pe anu siese-sute-de-mii de thaleri, necomputandu aci darurile ce primesce, si alte maestrii de ale loru ce întrebuintièza pentru a-si satura lacomi'a insatiabile. A- cêsta se va parè cu totulu incredibile acelor-a, cari n'au vediutu curtea ottomana; dar' altminteren voru cugeta acei-a, cari o cunosc mai bine. Inse despre acêst'a mai pre largu într'altu locu (\*\*).

(9) Piri însèмна betranu. *Tr. Germ.*

(10) *Bunu auguriu, Ogur.* Turcii credu fôrte tare, ca dèca ei incepu mai antaiu atta-

(\*) Vamelor. *Tr. Rom.*

(\*\*) Vedi «*Descriptio Moldaviae*» Pars secunda, caput 14, pag. 109 et sequ. *Tr. Rom.*

« lui înainte , de a' si fi potutu deschide bine ochii. Afara de acésta,  
 « déca nu grabesci cu ataculu, te poti teme ca din aménare s'ar'  
 « poté nasce vre-o seditiune in armata. Că-ci trebe se scimu, ca sunt  
 « multi sub stindardulu turcescu, cari de lungu timpu stau in rela-  
 « tiuni de amicitia si de affinitate cu Persianii; si asia este fôrte  
 « possibile, ca déca le lasi timpu se converseze unii cu altii, i voru  
 « seduce, si, precumu vulgulu este inconstante, de si nu voru face  
 « pôte rebelliune publica, dar' de siguru nu se voru bate de câtu cu  
 « unu curagiu dubiosu si (precumu dice proverbiulu) numai dia ver-  
 « vulu degeteloru (11).». Selimu audindu aceste cuvente, esclamá:  
 « Éca in urma, dupa multa dificultate, totusi amu gasitu in armat'a  
 « mea unu omu cu minte si întieptu; si consiliulu seu imi ajunge  
 « mai multu, de câtu capetele, manile si armele miiloru ce me  
 « incongióra. Intr'adeveru, ca mare perdere a fostu pentru mine si  
 « pentru imperiulu meu, ca acestu omu n'a ocupalu pêné acuma  
 « postul de mare veziru ».

#### BATE PE PERSIANI SI LE FACE MARI STRICATIUNI

VI. Selimu apróba consiliulu betranului Pasia, si immediatu da  
 ordinu a incungiura pe inimicu si cetatea, pre langa care se asie-  
 diase, si apoi a ataca acésta armata persiana, care parea a fi prega-  
 tita mai multu pentru parada de câtu pentru aperare. Lupt'a s'a in-  
 ceputu cu descarcarea tunurilor celoru grele, cu cari dedeau focu  
 trupele europene in aríp'a stanga; dar atátu erau de reu asiediate,  
 in câtu glóntiele séu se opriau intr'o culme ce sta chiar in fație,  
 séu treceau fara efectu pe deasupra caşteloru persiane. Trupele a-  
 siatice inse, sub comand'a lui Sinan Paşa (12), inaintau in linii in-

culu, victori'a trebe se fla a loru. De aci este proverbiulu la ei: «Care trage mai An-  
 tâu, acel'a é tragatoriu bunu si perfectu». Dér' in belulu dia urma cu Germanii, cei  
 mai buni si mai prudenti generali turci au fostu cu totulu de alta opiniune.

(11) *Vervulu degeteloru*. Este o frasa turcésca, care va se dica: a prinde unu lucru  
 cu *vervulu manei*, in locu de a dice: « a te apuca de unu lucru fara voia ». Ei  
 mai dicu anca: *Harbe Udgi ile virmekji*, adeca, a trage numai de la estremitatea séu  
 de la *vervulu lancei*; cu acést'a vreu se caracterize pe acei locuitori margineni,  
 cari nu cutédia a face de sine ceva, ci se lasa totdeauna in adjutoriulu altoru-a.

(12) *Sinan Pasia*. Unu generalu fôrte renumitu la Turci. In Constantinople, cumu  
 intri pre la portulu interioru de catra Pera, se vede unu edificiu grandiosu, construitu

chise contra Persianiloru, si aduceau dupa sine tunurile de campu. Candu s'au apropiatu Sinanu de o puscatura de ei, dède ordinu linieloru prime a se desparti in drépt'a si in stang'a, si a face locu artilleriei. Acést'a dandu focu, atát'a stricatiune a facutu in Persiani, in câtu ei, cari mai nainte pareau a forma unu muru, acumu nu semenau a alta de câtu totu a strade si ulitie (13). Rupte cu modulu acest'a liniile inimice, se da signalu a nevali asupr'a loru omu de omu cu sabiele si cu sagetile; prin acést'a diumetate din arip'a stanga a inamicului a fostu batuta, ér' ceealalta diumetate a fostu constrinsa a o lua la fuga. Védiendu Shahulu ca arip'a stanga a Persianiloru este in periclu, lasa arip'a drépta si merge la ceea intr'ad-jutoriu cu celle mai bune truppe ale sale; elu respinge cu bravura pe Turci chiar in momentul candu acesti-a erau se stinga cu totulu pe cei puçini Persiani cari mai remasessera anca. Selimu de alta parte, observandu ca arip'a sa drépta este fórte strimtorata de multitudinea inamicului, pune trei-spre-diece mii de Ieniceri in cóst'a lui, ordinandu-le a da focu asupr'a inamicului la inceputu numai din departare, si apoi a-lu attaca peptu la peptu cu sabi'a in mana; cá asia, pe candu in foculu luptei voru fi trasu attentionea asupr'a loru, pe atunci ceialalti se aiba timpu a se reculege si a se pune érasí in ordine. Acestu ordinu alu lui Selimu a fostu la momentu esecutatu, si Persianii cu atata fervóre atacati, in câtu la inceputu au trebuitu se se retraga cu incetulu, ér' dupa aceea se prinda la fug'a larga. Persianii din arip'a drépta, sustieneau anca cu bravura atacurile Turciloru; dar' vediendu sórtea celoru din arip'a stanga, si desperandu de a mai poté invinge, au prinsu si ei fug'a se scape macaru cu viétia. Invinsi Persianii in tóte partile si pusi la fuga cu rusine, soldatii turci i-au urmaritu, taindu si prindiendu la ei, si facendu-le atáta stricatiune, in câtu le-au remasu de aci un'a

pe cinci-diece colonne de marmora in forma octogena, adeca cu optu frontispiciuri. Acesta é edificatu de generalulu Sinanu Pasia; si aici siède primaver'a *Bostangi Bashi*. Aprópe de aci este o pórtá care duce in curtea imperiale, destinata pentru locuinti'a Bostangiiloru; si totu aci este o casa de baia numita Iali Kioski (\*).

(13) *Strade si ulitie Sokak be sokak*, Strada de strada. Este una frasa turcésca, care insémna gramada preste gramada. aruncata un'a preste alt'a si încóce si in colo.

(\*) Insémna : Palatu la tiermure. *Tr. Germ*



pêta rusinôsa pentru totdeauna. Shahulu însusi numai cu mare necasu a scapatu prin âgerimea calului, seu pôte că nici asiâ nu scapâ, dêca nu venia intunereculu noptiei se puna capetu urmarirei lui. Persianii, pre langa miile de soldati uccisi (14), au perdutu in acêsta batalia pe comandantii ambeloru aripe, pe Mehemedu Chanu si pe Tekieli Chanu, cei mai bravi si mai curagiosi generali pe acela timp in tóta Persi'a.

#### ELIBERA PE CAPTIVII MUSULMANI

VII. Acêsta victoria ar' fi fostu anca si mai mare si mai cômpleta, dêca Selimu nu se temea de pericolulu de a urmari nôplea pe câli grele si passuri anguste pe unu inamicu, care cu tôte perderile sale, anca totu nu era atâlu de nimicitu, in câtu reculegându-se se nu fia potutu cutedia dea face unu nou atacu. Asia ellu ordinâ a se da signalulu de retragere, si se întôrse in castrele perasite de Persiani, si predandu-le se incarcâ cu immense thesaure, si alte armature pretiôse, lasate acolo de Ismail Schah. Dupa aceea numesce mare Veziru pe Piri Pasia, care i consiliase acêsta batalia; si ordinâ a se anuncia in publicu, ca intre captivi se nu se tiena nici-unu Nisa si nici-unu Sabi (15), ci acesti-a se fia eliberati cu totii; si apoi adaose: «Nu este justu a tienê captivi pe acei-a cari sunt Sunni (16), si nu-

(14) *Miile de soldati uccisi.* De si acêst'a a fostu o lupta inversiunata si sangerôsa, totusi istoriografil turci nu spunu numerulu cadutiloru si de o parte si de alt'a.

(15) *Sabi* însêmna unu apostatu. Asia se numesce unu poporu in giuru de Bassora numitu altmînterea Isaniti; religiunea loru este o mistura de crestinismu si de mahomedanismu. Mahomedu le-a promis in Coranulu seu ca 'i va protege. Intre ace, sti-a se numera si crestini, asia numiti Nasrani. Dar' n'amu potutu afla dêca amendoi se cuprindu sub numele de Sunni. *Tr. Germ.*

(16) *Sunni.* Asia se numescu Turcii pe sine si pe ceilalti musulmani, intru distinctiune de Persiani si de alti eretici. Ei tienu ca nu este permisu a delienê sclavu pe unu *Sunni*, chiar si candu ar' fi cadutu captivu in bellu. Dêca este rebellu, punesca-se cu môrte; dar', dêca nu, atunci trebe lasatu liberu. Acêsta é una lege inviolabile la Turci; dar' Tatarii, chiar' fiindu de legea mahomedana, totusi nu o observa. Despre acêst'a voiu narra o istoria, din care vom vedé dispositiunea inimiei Tatarilor façe cu Turcii, si care o amu vedîutu eu cu ochii mei. Pe tîmpulu candu parintele meu Constantinu Cantemiru era domna Moldaviei, Seraskierulu seu generalulu armatei turcesci, *Ainadgi Sulimanu Pasia*, care in urma s'a facutu mare veziru, stâ cu armat'a sa la Babadaghi, cetate in Misi'a, siese dieci miile dincolo de Dunare; aici adunandu-si trupele europene, se preparâ a face dispositiuni pentru



« mai prin fortia au fostu constrinsi a prinde armele; si candu avemu « victori'a, atunci iuvingetoriului siede mai bine clémentia față cu

proviántarea cetatiei Camieniti, fiindu-ca domniá o fomete terribile. Vredu a se informa de starea castellului si a castreloru lui Ion III, regelui Poloniei, tramise o scrisóre parentelui meu prin Ismail Aga, unulu din officiarii sei numiti Agaler, prin care i ordona a da acestui-a salva guardia la Camieniti péné la Caramanu Pasia, care avea comand'a garnisónei acestei cetati. Parentele meu i da salva guardi'a, si Aga Ismail ajunge in pace péné in cetate; aici crediendu se in siguritate, trimite guardi'a nóstra inderetru, cugetandu ca va pótea se se întórca acasa cu vre-o câti-va soldati din garnisóna. Dupa ce a luat informatiune despre celle ce i se ordinase, pléca din cetate cu diece soldati turci. Ajungédu la Stefanesci, una urbe in Moldavia, situata la Hiermurea protului, rencontra o ceta de Tatari, cari mergeau la préda in Poloni'a. Intrebandu-i cine le este comandantele, si poftindu-le espeditiune prospera, isi continua calea mai departe. Dar' indata dupa acést'a vede ca, cam la cincidiéci de Tatari vinu asupr'a lui cá din pusca, si cá si candu ar' fi uitatu ceva se întrebe de la elu. Turcii, cari nu portau téma de Tatari cá de ai loru aliati, spre nefericire stau locului si-i ascépta péné ce sosescu. Tatarii, la momentulu candu sosescu, scotu sabiele, si pretindu a se dá josu de pe cai. In vanu Turcii întrebau ca ce pottescu. Tatarii fara a respunde ceva, i dau josu de pe cai, i léga pe toti in curele, i desbraca péné la camésia, si-i amenintia cu mórte, déca nu voru urma precumu ei le voru porunci. Turcii inspaimentati de acestu imminente si neasteptatu periclu, promittu a face totu ce voru pofti. Tatarii se punu apoi, si mai antaiu carbacescu fara indurare pe captivii loru, dupa aceea le tundu barb'a si mustetiele, si-i fortiéza se invetie unu respunsu in limb'a russésca, care voru trebui se-lu pronuntia de câte-ori li se va pune întrebaria : din ce tíera sunteti ? ei adeca se dica : *Ne snam, ia Russiak*, nu sciu, io suntu russu. Dupa ce le-a datu acésta lectiune, câte-va dile mai tardiu, i ducu cu mainele legate la Ismail, cetate in Budgiacu, situata la Dunare, si o nópte intréga i maltratéza fórte crudelu, cá nu cumva se spuna ca sunt Turci. Ei au trebuitu se jure ca nu voru spune nimic. In alta di i espunu Tatarii in piatiu spre vendiare. In Ismail sunt o multime de mercantí, cari cumpera sclavi pentru Turci, si-i tramitu companistiloru séu asociatiloru loru traficanti in Constantinopole. Candu acesti mercantí esindu la piatiu, au vediatu negociulu de sclavi, i-au întrebatu dupa dátiua : « D'in ce tíera sunteti ? » Er'atunci Tatarii, proprietarii negociului, redicau carbaciulu asupr'a captiviloru, cá se-si aduca aminte de batai'a ce au mancatu, si se respunda russésce, precumu i-au invetiatu. Nefericitii Turci asiá facu, si Tatarii, vendu cu câte diece thaleri de capu (cáci n'au cerutu multi bani pentru unu negociu atátu de prostu, si apoi se intorcu immediatu acasa. Captivii in duóe séu trei óre dupa aceea, începu a vorbi in limba curata turcésca, si ceru, pentru Dumnedieu, a li se dá ceva da muncare si de beutu. Mercantii se miraúndu dialectulu puru turcescu, care pentru Russi este fórte difficile de a-lu pronuntia, si-i întreba : cumu, na scuti in Russi'a, potu se vorbéca atátu de correctu turcesce ? Turcii le aréta vergele vinete pe spate de batai'a ce au mancatu, si dícu, acést'a este cá astuti'a Tatariloru ni-au facutu se fimu Russi, pre cându noi suntemu adevérati Turci. Viediendu mercantii ca in locu de Russi au çumperatu Turci, si ca prin urmare si-au perdutu banii, le

« invinsu decâtu crudelitatea . In câtu pentru Shahulu, fia, ca a-  
« cestu preludiu de victorii se-i servésca de invetiatura si se véda  
« de ce successe potu se fia încoronate in viitoriu armele ottomane

**DUPA CUCERIREA CETATIEI TIBRIS, PETRECE IERN'A IN AMASI'A**

VIII. In diu'a urmatória, locuitorii cetatiei Tibris, vedindu-se perasiti de regele lor si fara sperantia de vre-unu ajutoriu, au încercatu grati'a cuceritoriului offerindu-i cheiele cetatiei lor. Selimu ascultand rugarea lor, intra in cetate, si lasandu soldatiloru sei câte-va dile de respirare, ordină a se celebra servitiulu divin dupe usulu

dau drumulu si-i lasa liberi se mérga in cotro voru voi. Dar officirulu Ismail Aga, omu de spiritu si ingeniosu, cere de la mercantele seu, cá se-lu duca cá sclavu péné la Babadaghi, (unde Seraskierulu astepta dupa elu), si acolo se 'lu espuna in piatiu spre vendiare; elu va face ca si candu ar' voi se scape, dar' mercantele se nu-lu persecute. Instruitu bine mercantele si consimtindu si densulu, duce pe officirulu nostru in castrele de la Babadaghi, unde era campata armat'a, si cumu era vinetu de batai'a cureleloru, si tunsu de barba, de nu-lu mai cunoscea nimeni, prinde fug'a printre corturi si merge dreptu la tind'a Seraskierului. Mercantele, din prefacere striga : prindeti-lu ! prindeti-lu pentru Dumnedieu ; captivulu meu a fugitu, infidelulu muscalu mi-a scapatu din mani ! Pe acésta strigare se face mare sgomotu in piatiu si in castre ; toti allerga in susu si in josu, pentru a prinde pe fugariu. Ajungéndu acesta la intrat'a cortului celui mare, numitu *Divanchane*, spune (in corruptu turcesce, cá se para ca prin lungimea timpului câtu au absentatu din tiéra, si-a uitatu limb'a materna), ca într'adeveru é captivulu mercantelui, dar' ca é turcu si musulmanu scapatu de curendu din Poloni'a, si ca prin urmare ar' fi injustu a-lu espune spre vendiare. Apoi adaose, ca ar' avé ceva de a descoperi generalului ; fiindu ca plecandu abia de cinci-spre-diece dile din Leopole, cunósce fórte bine starea lucrurilor in Poloni'a. Seraskierulu audinduaceste, ordina numai decâtu se aduca pe captivulu in *Oba* séu cortulu seu interioru. Adusu aici, elu isi aretă înainte de tóte suppunerea si obedienti'a sa generalului, apoi dise : « Caramanu, Pasia din Camieniti, tramitte domnului meu profundele salle respecte ». Generalului se para ca cunósce acésta voce, dar' esteriorulu, faci'a acestui omu, i venia straina. Asia, ilu intréba : « Cine esti tu, si de unde cunosci aceste lucruri ? » « Nu cunosceti — respunse elu — pe officirulu vostru, Ismail Aga, pe care i-ati tramisu la Caramanu Pasia ? Ne snaesh po Russki ? nu sciti rusesse ? » Atunci generalului dise : Dar ce sceleratu a potutu fi acellu-a, care într'atátu te-a desfiguratu ? « Ér' elu replică : « Tatarii vostri m'au facutu russu si m'au vendutu in Ismail la unu comerciante de sclavi, din mainele caruia amu scapatu si amu fugitu aici la domnulu meu ». Dupa aceea i spune totu cu de ameruntulu, ce a sufferitu de la acea banda rapace si tradatória de Tatarsi. Seraskierulu nu se poté mira destulu despre astuti'a acelloru briganti, mai alesu ca totu asia i-au spusu si companioni lui Ismail Aga, cari ajunsesera aici in

comunu Vinerea urmatória in beserica, si a se tiené rugatiuni atátu pentru elu câtu si pentru tóta armat'a sa. Succesulu ulteriore alu armeloru salle l-a impedicatu scumpetea bucateloru, causata prin aceea, ca inimiculu devasta tierile vecine, pentru cá Turciloru se le substraga totu modulu de subsistentia. Selimu anca, vediendu ca fara mare periclu nu se mai póte tiené in acestu locu, lasà una garnisóna tare in Tibris, și se retrase inderetu la Amasi'a. Truppele le asiédia desu cumu s'a potutu in quartire de iérna, pentru cá la viitóri'a espeditiune se le póta aduna câtu se póte mai curendu. Dupa aceea, in semnu de victoria, tramitte la Constantinopole pe Husein (17), fiulu lui Bikarar, nascutu dintr'una din celle mai nobile familii per-

diu'a urmatória. Generalulu dède ordínu numai decátu a urmari cu totu adinsulu pe acei Tataři; dar' unde se-i póta gasi intre atáte hórde de acesti vagabundi? Totu ce a pututu face a fostu, ca a înaintatu pe officirulu nostru, dupa ce i-a crescutu barb'a, la dignitatea de Stallu-magistru, si l-a onoratu cu multe daruri frumóse. Totu in modulu acest'a rapescu Tataři adese-ori copii de ai Turciloru, si dupa aceea i vendu in locu de copii muscalesci. Cáci, in ceea ce se atinge de perfidia si de astutia, nu este poporu in lume care in aceste se întréca pe Tataři.

(17) *Husein*. Mecenatele musicantiloru orientali. Elu au avutu in fórte mare stima pe *Hodgea Musicar*, orfeulu Persianiloru, si pe scolarulu acestui-a *Gulam* arabulu. Tóta 'Turci'a si Persi'a se delectá in melodiile si cantecele loru péné pe timpulu lui Mahomedu Sultanulu, candu artea musicéi, uitata mai cu totul nu numai a reinviatu, dar' anca s'a radicatu la cea mai mare perfectiune prin Osmanu Effendi. nobilu din Constantinopole. Acesta a lasatu dupa sine mai multi scolari artisti atátu in music'a vocale câtu si in cea instrumentale. Anume in cea vocale a fostu renumitu unulu *Chafiss*, supranumitu *Kiomur* (Carbune), apoi *Bukurdgi Oglu*, *Memish Aga*, *Kiuciuk Muesin*, si *Despighci Emir*; ér' in cea instrumentale au escellatu duoi greci, *Kiemani Ahmed*, unu renegatu, si *Angeli*, orthodoxu (amenduoi mi-au fostu instructori cincispre-diece ani), apoi unu evreu cu numele *Celebico*; intre Turci, mai renumiti au fostu *Dervish Osman*, si *Kurshungi* (\*) *Oglu*, elevulu seu, si alti duoi cu numele *Tastci* (\*\*) *Oglu*, *Sinik* (\*\*\*) *Mehemed* si *Bardaci* (\*\*\*\*) *Mehemed Celebi*; acesti duoi din urma au avutu de instructore pe unu anume *Gamboso Mehemed Aga*, si dupa aceea de inpreuna cu pe *Ralaqi Eupragiote*, nobilu grecu din Constantinopole, i-amu instruitu io in unele parti ale musicéi mai alesu theoretice, si intr'unu metodu nou inven-

(\*) *Kurshungi*. Inséamna plumbariu; care vórta, topesce, lucra cu plumbu. *Tr. Germ.*

(\*\*) *Tastci*. Sculptoru; care taia in pétra; care sfarma pétra. *Tr. Germ.*

(\*\*\*) *Sinik*. Frantu, slabu, rupturos, neputintiosu. *Tr. Germ.*

(\*\*\*\*) *Baydaki*. Pórta-ulcioru; servitoriu pre langa curtea ottomana, care candu imperatulu e pe cale, pórtá pe calu unu ulcioru cu apa; se numesce si *Kiuptar*. *Tr. Germ.*

siane, dimpreună cu alți mai multi captivi, mai celebri de câtu ceilalti, prin originea séu sciinti'a lor.

OCCUPA CATE-VA CETATI SI TIÉR'A LUI OLAIDEVLET

IX. Selimu, din esperienti'a acestui anu a invetiatu. ca în aceste tieri reci si muntóse, de cari è incungiurata Persi'a, puçinu progresu póte se face, déca nu începe campani'a din bunu timpu alu primaveri. Pentru aceea, indata în primaver'a anului Hegirei 921, pléca cu armat'a sa din Amasi'a, si, înainte de ce s'ar' fi acceptatu Persianii, le ocupa în graba cetatile Ghiumah si Baiburud. Ne dandu de nici-o

A. 921

I. O. 1515

tatu de mine pentru a esprime canticile si doinele prin note, inventiune necunoscuta mai înainte Turciloru. Amu mai avutu afara de acesti-a, scolari pe cari i-amu invetiatu music'a theoretica si practica, pe *Darul* (\*) *Ismail Effendi*, mare thesaurariu alu imperiului, si pe *Lalif Celebi*, Chassinedar-ulu (\*\*) seu, Invitatu de acesti-a, amu compusu o carte mica în limb'a turcésca despre arta musicala, si o amu dedicatu lui Achmedu II. Sultanului acumu regnante. Precumu amu întielesu, amatorii de musica se servescu péné în diu'a de asta-di de regulele puse de mine în acea carticica. Lectoriloru europeni póte se le para curiosu, ca eu laudu pe unu popóru pentru deprinderea într'o arte atâtu de nobile, pe unu popóru, pe care tóta crestinetatea ilu tiene de barbaru. Io concedu ca barbaru a fostu acestu popóru pe la începutulu, séu cumu amu dice, infanti'a imperiului ottomanu, candu Sultanii nu cugetau la alta, decâtu a-si estinde marginile dominatiunei lor. Dar' cu progressulu timpului, candu inectarea bellelor a permisu cá omenii se se ocupe cu artele pazei, atunci au lasatu si ei din sebateci'a lor de mai înainte, si s'au cultivatu si civilisatu în asia mesura, în câtu asta-di abia se mai potu observa pe ei urmele barbariei lor antice. Si pe temeiulu adeveralu potu se afirmu, ca music'a turcésca în câtu pentru rithme si proportiunea cuventelor. este cu multu mai perfecta decâtu multe din cele europene; cu tóte aceste trebe se marturisescu, ca ea este fórie grea de întielesu; în câtu, în vast'a cetatea a Constantinopolei, unde reside curtea cea mai mare din lume, între atâtii amatori si pricepetori de musica, abia vei gasi vre-o trei ori patru, cari se cunosca perfectu fundamentele acestei arte. Dar' caus'a ca musicianii perfecti sunt aici atâtu de rari, provine din dificultatea de a poté coprinde tóte acele particelle de sonuri, ce Arabii le numescu *Terkiib* (\*\*\*), despre cari Hodgea Musicar, pe urm'a lui Ptolomeu, dice ca sunt infinite si fara numeru, dupa axioma: *Entmakii Terkiibate Nihatet iok*, adeca: «infinita este compositiunea partiloru». Nu intra în propusulu meu de prezentu a me ocupa aci pe largu cu acésta materia; déca inse Dumnedieu imi va da viétia si sanetate, voiu tracta despre acésta arte într'unu opu separatu dupa sistem'a si opiniunea lumii orientali.

(\*) *Darul*. Insémna toba. *Tr. Germ.*

(\*\*) Séu de comunu *Hasnadar*, insémna subthesaurariaru. *Tr. Germ.* —

(\*\*\*) Artea de compositiune în musica. *Tr. Germ.*

resistentia, si vedindu ca nu este de nici-o utilitate a tiené una armata atât de mare într'unu locu atât de neinsemnatu, ordină lui Ferhad Pasia a merge cu una parte a truppeloru contra lui Olaidevletu fiulu lui Sulkadir (18), care stă in suspitiune, ca tiene parte Persianiloru. Ferhadu surprinde inopinatu pe acestu principe, i nimicesce tóta armat'a, si-i taia capulu. Tierile acestui-a le da apoi Selimu lui Ali-Beg (19), fiulu lui Schah Suvar (20), in recompensa pentru serviciurile ce-i facuse pre langa curte, punendu-i de singura conditiune, cá numele seu se se mentioneze in rugatiunile publice. Dupa acestea, Selimu incarcatu de magnanimitate si de victorii, rétorna catra finitulu anului la Constantinopole.

**DIARBEEKIRENII ALLENGA PE PERSIANI, SI SE OFFERU EI INSIU LUI SELIMU**

X. In anulu urmatoriu i se offerira nuóe ocasiuni de a-si lati imperiulu. Unu poporu cu numele Kare-Emid (21), locuitoriu in provinci'a care si asta-di se numesce Diarbekir (22), si se governa de catra Karachan, delegatu alu regelui Persiei, dar pe care locuitorii nu'lu potea sufferi din caus'a unoru turburari civili ce atitiase intre ei, si voiau a scapa de jugulu seu. Vedeau inse ca cu puterea nu o potu scóte la cale; asia se resolvira a o face prin stratagema. Facu una littera falsa in numele regelui Persiei, si o tramitu prin unu nuntiu lui Karachanu. Scrisórea contienea urmatoriulu ordinu: « Tu, care tu esti (23) Karachanu, in momentul candu vei priimi acestu ordinu, se scii ca amu decisu a te tramitte cu tóta armat'a ta con-

(18) Insémna, potente dupa *Tr. Germ*

(19) *Ali Beg*. Unulu dintre nobilii persiani, cari au trecut la Sultapulu Selimu; unu esemplu de rara fidelitate intre Turci.

(20) *Suvar*. Insémna, calaretiu, cavaléru. *Tr. Germ*.

(21) *Kare-Emid*. Emidii negri, cari locuiescu tîer'a între Ufa si Van in Asi'a.

(22) *Diarbekir*. Dupa etimologia insémna: tîer'a lui Bekir. Este una provincia situata la marginile Kurdistaniei, alu caréi nume se vede mai in tóte chartele geografice. Cuprinde asta-di tóta Mesopotami'a péné la conliniele tienutului Musul, care é Ninive a anticiloru.

23 *Tu, care tu esti*. Fórmula usitata la Turci si la Persiani in scrisori. Dupa ce premitu titlurile de onóre ce dau Veziriloru, apoi incepu scrisórea cu fras'a: Tu, care tu esti. Asia, *Ahmed Pasia Lalan sen sie ki*, adeca: Lala meu, tu, care tu esti Ahmedu Pasia. Asemenea: *Sam sin ki Kirim Chani olan Kaplan Ghirai*, adeca: Tu care tu esti Chanu in Crimea, Caplanu Ghirai. etc.

« tra inamiciloru, cari se tienu pe aci prin pregiuru si vreau se neva-  
 « léscă in tiér'a ta. In cea mai mare graba dar, si multu in cinci dîle  
 « esi dîn cetate, si te pune cu corturile tale in locul numitu Kia-  
 « vakielder, cá la o alta porunca a nóstra, se fii gal'a a merge unde  
 « voru cere impregiurarile, séu a veni fara intardiare la noi ». Kara-  
 chanu, care nu scia nimicu de acésta tradare, tienea ca este lucru  
 culpabile a nu se suppune comandéi regelui seu. Si ese din cetate  
 cu tóte trupele sale si cu tóta cas'a sa, si se pune in castre la locul in-  
 dicatu. Candu cetatianii au vediutu, séu au crediutu celu puçinu ca  
 tiranulu loru s'a departatu intr'o distantia atátu de mare de la cetate,  
 in cátu nu se mai poteau teme ca se va poté întórce inderetru in  
 adjutoriulu puçiniloru soldati ce a lasatu in garnisón'a : inchidu por-  
 tile cetatiei, si taia tóta garnisón'a in bucati. Apoi se punu numai  
 de cátu si tramitu scrisóre lui Selimu, in care i spunu cele petrecu-  
 te, si se promítu a-i offeri cetatea, rogandu-lu totodata cá se bine-  
 voiasca a le pune domnu pe *Mehemedu Beg*, compatriotu alu loru  
 fiulu lui *Biikli Oglí* (24), care pe acelu timpu se aflá chiar la curtea  
 lui Selimu.

#### LUI SELIMU PARE LUCRULU SUSPITOSU

XI. Lui Selimu placea fórte multu acestu offertu. Dar' cunoscea  
 bine maliti'a acestui poporu, si se temea nu cum-va se fia ceva în-  
 sielatiune la midi-locu. Asia mai bine voi a se lipsi de nuóa aquisi-  
 tiune, de cátu prin o pré mare credulitate se espuna hasardului  
 trupele sale, si — amenà respunsulu unu anu intregu. Intr'aceea  
 curgeau certe ferbinti si continue intre Karachanu si cetatianí, cari  
 din urma, fatigati de atâte lupte, si dupa ce rugasera pe Selimu prin  
 mai multi nuntii, au tramisu in urma pe Cemsid Beg, unulu dintre  
 cei mai avuti ai tierei, si care singuru avea preste trei-sute de sale;  
 acesta gasindu crediementu la Selimu, a dobenditu totu ce a cerutu  
 pentru natiunea sa.

#### IN URMA SE INVOIESCE SI LE PUNE REGE PE MEHEMEDU BEG

XII. Ratificandu-se conditiunile pactului de ambe partile, Selimu

(24) *Biikli Oglu* Dîn famili'a óre-carui principe alu Kurdiloru. Numele de *Biikli*,  
 se de acellora, cari au mustetie lungi sburdate.



face pe Mehemedu Begu, fiulu lui Biikli Oglî, *Beglerbeg de Diarbekir*, cu potestate suverana, si-i da totu regatulu Malikianu (25), mai aplacidandu-i si una pensiune anuale de patru-dieci Iuki (26); si tôte acestea sub unic'a conditione de a-i remané fidelu. Dupa aceea Mehemedu pléca immediatu la Diarbekir, si cu invoirea staturiloru si classelorü tieriei, adnecta cetatea si intregu regatulu la imperiulu ottomanu.

#### KARACHANU REMANE RATUTU SI UCCISU

XIII. Dar' imperatulu isi potea imagina fórte usioru, ca numai singura presentî'a lui Mehemedu nu va ff in stare a stinge foculu lui Karachanu, si asia i trimise la anulu Hegirei 922, unu numeru bunu de truppe intr'adjutoriu; si ca se-lu îndemne si mai multu a se lupta eroicesce, i tramite o scrisóre de reprobare, in care i imputa lenea in urmatorii termeni: « Gandu te-amu faculu principe in Diarbekir, « me asceptamu ca vei face lucruri cu multu mai mari, de câtu cele « ce ai aretatu péné acumu. Pentru ce stai in lene? Pentru ce inso-

A. 922

I. C. 1516

(25) *Malikianu*. Acestu cuventu, dupa sensulu seu propriu, însémna *possessivu*; si acestu nume-lu pórtá tôte acelle tiéri, cari nu sunt *Vukuf* (\*), adeca nu sunt dedicate unei *Giamie*. Acestu modu de possessiune a tieriloru, trecuse degiá de lungu timpu dîn usu. Dar inainte cu vre-o cinci-spré-diece ani, secandu cu totulu venitele thesaurulu publicu, elle au trebuitu immultite. Asia, Sultanulu Mustafa II, care domniá pe acellu timpu, a ordonatu cá vechile feude malakiane se se reinflintieze sub certe conditiuni. Sunt cu tôte aceste unele tienuturi séu cantóne libere, cari inse trebe se platésca in totu anulu in lun'a lui Martiu unu tributü anuale numitu *Mukataat*. Acestu tributü se platea dupa o anume mosiá, ce se vindea prin licitatiune publica in piati'a numita *Mesat*; si care offeriá mai multu, o tienea pe viétia, ér dupa mórte éra si venia la erariu. Pentru fiii acestoru cumperatori éra anca acea favore, ca déca fiulu dupa mortea parintelui seu, voiá a da trei din patru parti ale pretiului de tributü câtu offeriá unu strainu, atunci nu se vindea la strainu, ci se lasá la fiulu defunctulu. Cu modulu acesta capeta thesaurulu publicu unu sporü mai bine de una-mie-duóe-sute pungi (\*\*) pe anu.

(26) *Iuki*. Este o certa summa de bani, usitata in accompturile thesaurulu publicu, si face in generalu una-suta de mii de aspri (\*\*).

(\*) In numerulu singulariu, è : *Vakf. Tr. Germ.*

(\*\*) Cari facu siese-sute-mii de thaleri. *Tr. Roth.*

(\*\*\*) Patru *mangiri* si totu atáti *ghieduki* facu unu aspru. Trei aspri, facu o *para*. Cinci, unu *beslik*. Diece, unu *ontik*. Duóe-dieci-si-patru, unu *solota* séu florinu. Duóe-sute-siese-dieci, unu *Sherif*, séu ducatu ungurescu. Un'a punga face cinci-sute thaleri imperiali, cari se primescu la curtea imperiale, cátesi unulu, in optu-dieci de aspri, si se dau in una-suta-duoe-dieci de aspri. *Tr. Angl.*

« lenti'a lui Karachanu remane atâta timpu nepunita anca ? Pentru ce nu descoperi virtutea ta latentă, prin fapte demne de nobil'a ta înimă ? Ceea ce mie mi-ar face bucuria, inamiciloru tei necasu, « ér' tie ti-ar' servi spre gloria. Déca dar', te vei distinge in modulu « acest'a, atunci vei avé negresitu înalt'a mea gratia, vei aduce pe « înimicii tei in terróre si confusiune, si vei adunje la onórea, ce « ti se cuvine ». Mehemedu se simti fôrte atinsu prin acésta infruntare, si-i cadîu fôrte greu ca ilu accusa de indolentia chiar acelu-a, carui avea de a-i multiami si viéti'a si fericirea sa. Dreptu aceea, fara a accepta truppele imperiali, elu lasa a se adaoje ómenii sei de curte la armat'a ce adunase din tiéra, si ese la campu cu corturile sale contra lui Karachanu. Pe candu facea elu aceste dispositiuni, inamiculu dintr'odata se arétă in faci'a lui. Dupa aceea da ordinu ómeniloru sei a se pune in linia de bataia ; de si nu era anca decisu, déca se încépa lupt'a acumu indata, séu se ascepte pêné mâne. De ceealalta parte, Rafissii (27), póte pentru ca si ei erau chiar atátu

(27) *Rafissii*. Acésta numire o dau de comunu Turcii Persianiloru, din cauza ca, precumu dicu Turcii, sunt între ei ómeni cari la aparintia pórtă numele de muhamedanu, dar' in fondu professa o doctrina abominabile. Asia, dicu mai departe Turcii, sunt iutre ei unii, cari pretindu a avé dreptulu de a deflora pe ficele lor proprii înainte de a le marita, si afirmă ca ei au o lege divina despre acést'a, care dice : « Care planta arborele, acél'a se guste mai întăiu din fructele lui ». Intru confirmatiunea opiniei lor, ei mai invóca o Fetva, ce o persóna óre-care ar' fi prezentatu lui *Ali* (successorele lui Mahomedu), in urmatorii terminii : « Déca cineva cullege « fructele arborelui ce elu insusi a plantatu, si le manca cu placere si cu multiamita : « lucra óre elu contra legeri lui Dumnezeu si a Coranului ? » La acést'a *Ali* a respunsu : « Níci de cumu ». Ceva assemenea doctrina urméza si *Mum Solunduranii* (\*). Ei la unu anumitu timpu se intrunescu in adunare, care tiene patru-dieci de dile ; si sub tóta durat'a acestoru dile, se culca, la luminari stinse, mestecati unii cu altii, fara a tiené ca incestulu commisu in aceste patru-dieci de dile ar fi pecatu. Dar dupa trecerea acestoru patru-dieci de dile, ei pazescu o viétia atátu de casta, in cátu déca óre-care-va ar' fi surprinsu in comerciu cu vre-o femeia, so punesce cu mórte. Eresi'a acést'a are multi urmatóri in muntii Kasdaghi (\*\*). Sunt unii cari adóra foculu, si se numescu *Olesh Perest* séu mai vulgáru *Oleshe Tapan* ; acesti-a sunt remasitie anca de la vechii Persiani. Sunt apoi altii cari adóra cáinii, si acesti-a se numescu *Kielb Perest* ; si ér' altii, cari adóra taurii, acesti-a se numescu *Ghtav Perest*. In fine sunt altii pe cari Turcii i cuprindu sub nume le comunu de *Rafisi*, *Ghiebr*

(\*) Adeca : Stinge-luminari, stingétoriu de lumini. *Tr. Germ.*

(\*\*) Muntele gansceloru, numitu de comunu Caucaşu. *Tr. Germ.*

de indecisi, la esemplulu trupeloru turcesci, se punu assemenea in linia de bataia, dar nu facu nici-o miscare. Intr'aceea appare in aeru unu nuoru mare de fluturi, si sbóra asupra campului intre cele duõe armate; aci se impartu in duõe turme, si cei albi mergu spre Turci<sup>(28)</sup>, ér' cei rosii spre Persiani. Indata dupa aceea, albii attaca pe cei rosii, si dupa o lupla inversiunata i batu si-i resipescu in tôte partile. Arm'a n'ar fi fostu in stare se faca effectulu, ce aceste insecte au produsu in ânimele soldatiloru din ambe partile. Turcii se inspira de curagiu vediendu acestu bunu presemnu, si attaca cu inima pe Persianii cuprinsi de terróre; si fara multa dificultate batu si punu la fuga o armata, care din o superstitiune isi perduse totu curagiulu. Intre numerulu captiviloru era si Karachanu, care la ordinulu lui Mehemedu Beg, a fostu la momentu decapitatu.

#### MEHEMEDU BEGU OCCUPA MAI MULTE CETATI

XIV. Acésta mare si neasceptata victoria a fostu pentru Mehemedu una evidente proba despre adjutoriulu si protectiunea lui Dumnedieu. Si vorbindu la soldati, si incuragiandu-i la intreprinderi si mai mari, merge si incungiura si inchide cetatea cea tare numita Mardun<sup>(29)</sup>, Acésta cetate, pentru situatiunea sa si pentru valórea eroica a locuitoriloru sei, ar' fi fostu impugnabile, déca pestilenti'a si fómee nu silia pe acesti-a a capitula, si prin acésta a castiga grati'a cuceritoriulu atátu pentru sine câtu si pentru cetate. Câte -va dile in urma, impresóra cetatea Musul<sup>(30)</sup>, si la primulu assaltu

séu *Tersa*, in limb'a persiana. Dar' tôte aceste eresii sunt calunnii din parte Turciloru, a le atribui Persianiloru; cáci ei o facu acést'a numai pentru ca de la Persiani le audisera mai ántáiu.

(28) Aci pare a fi contradictiune in textu, si ar trebui se se dica *amicii Turciloru* si nu simplu *Turci*; cáci mai in susu se dice, ca Mehemedu Begu n'a asceptatu trupele imperiali, ce i le-a tramisu Sultanulu; prin urmare, cumu se potu numi Turci. trupele provinciei lui Mehemedu Begu, cari nu sunt Turci? Traductorulu francesu de la care imprumutamu acésta nota, a indreptatu erórea in textulu traductiunei sale. Traductorii anglesu si germanu, nu facu nici-o observare. *Tr. Rom.*

(29) *Mardun*. Séu in vulgaru *Mardin*. Este o cetate fórte cunoscuta in Mesopotami'a.

(30) *Musul*. Cetate fórte celebra, care se alla mai in tôte chartele geografice, si se presupune ca ar' fi Ninive a anticiloru (\*).

(\*) Vedi mai in susu nota *Tr. Rom.*

o coprinde, suppunendu-o prin focu si ferru potestatiei salle. Dupa cucerirea acestoru duõe antemururi alle tierei, cellelalte mai mici cetati le-au suppusu usioru; anume: Anne, Hadise (31), Hegeti, Sugiari, Hasinkesfi, Gemisghierg, Amadie, Sudek, Gejdgeon, Baldir Ham, Serbak, si Chaisanu; si in scurtu timpu dupa aceea au adnec-tatu imperiului ottomanu intregu regatulu Kiurd (32), si Gessirei(33).

#### SELIMU ILU LAUDA

XV. Mehemedu Begu credea acumu ca prin atâte faple va fi spalatn pêt'a de rusinea ce-i facuse Selimu, si-lu va lasa acumu se vecu-iësca in pace. Cu acestu scopu a tramisu pe fratele seu Uveis Pasi'a cu una scrisóre la Selimu, in care i reporta despre cuceririle sale de pêné acumu. Selimu s'a imbucuratu fôrte de bunele scrii, si a laudatu in presenti'a vezirului bravurele lui Mehemedu Begu, ér' pe Uveis Pasia l-a tramisu inderetru incarcatu de onóre si presente pentru fratele seu.

#### SELIMU MERGE CONTRA PERSIANILORU, DAR' ISI SCHIMBA PLANULU SI ATACA PE EGIPTIANI

XVI. Cursulu rapede alu acestoru victorii continue, descépta in Selimu cugetulu de a resturna intregulu imperiu persianu, séu déca acést'a nu i-ar succede, a'lu debilita cu totul, in câtu se nu se mai pôte redica. Spre a esecuta acésta intentiune a sa, pleca in anul Hegirei 923, din Constantinopole cu una armata mai numerósa decâtu celle de pêné acumu, si se pune in castre aprópe de Aleppo (34). Nu departe de acestu locu i vine in contra cercassianulu,

A. 923

I. C. 1517

(31) *Anne, Hadise* etc. Sunt cetati in vecinetatea cetatiei Musul.

(32) *Kiurd*. Acestu regatu, déca 'mi aducu bine aminte, se estinde de la confiniele Siriei pêné la cetatile Shehresut si Van in marginile Persiei. Locuitorii lui se numescu Kiurdi séu Kiurdani si vorbescu coruptu limb'a persiana.

(33) *Gessire*. Dupa etimologia insémna insula. Acést'a este chiar Mesopotami'a, situata intre fluviurile *Frat, Murad* si *Shat*. *Frat* este Eufratulu; *Murad* o aripa a Eufratului; si *Shat* è Tigrulu. Atátu Eufratulu câtu si Tigrulu se numesce de catra locuitori in comunu *Firalat*; si Eufratulu are anca si unu nume particulariu de *Nehrus-Selam*, adeca, riulu pacificu.

(34) *Aleppo*. Celu mai renumitu locu de commerciu in Siri'a, si mai in tóta Asi'a. Ea este fôrte poporata nu numai de indigeni, ci si de straini. Aici resiedu consuli francesu, ollandesu si anglesu. O multime de europeni isj cumpera aici case si mo-

rege alu Egiptului Sultanu Gavri (35), cu una armata asemenea de numărósa, si tramitendu delegatulu seu la Selimu, i offeresce ami-

sii, se însóra, si apoi cu modulu acesta se considera ca indigeni. Aici este residentia patriarchului de Antiochi'a; cá-ci in Antiochi'a însasi, ai carei locuitori mai ántáiu au luat numele de crestini, asta-dí nici numele de crestinu nu se mai aude.

(35) *Sultanu Gavri*. Acesta è de origine dintre cercassiani, celu mai nobile poporu intre Scitiani, si la care nici unulu nu se considera de ignobile. Despre natur'a, caracterulu si datinele acestui poporu, amu vorbitu in un'a din notele de mai nainte (\*) Ací se vorbimu ceva din istoria. Dupa ce cruciatii au cuceritu Palestin'a, Saladinu, Sultanulu Egiptului, pe la anulu Hegirei 583, séu 1187 de la Christu, a cumperatu sclavi cercassiani, pentru cá se-i formeze un'a armata mai disciplinata, mai bine eser' citata, si mai robusta, de cátu cumu erau ðeffemeiatii egiptiani; si instruindu-i apoi in artea militare, a recuceritu in curendu prin valoarea loru, tóte locurile asia numite sante. Dupa mórtea lui Saladinu inse, chiar acesti soldati se revoltara cóntra succesoriloru sei, si la anulu Hegirei 642 detronandu pe Elmutanu, eredele legitimu alu regatului, nu numai ca ocupara totu Egiptulu (\*\*), ci-si estinsera cu timpu fórte tare teritoriulu dominatiunei loru, unde, aducéndu in totu anulu soldati de nationalitatea loru din extremele unghiuri ale Asiei, se áperara cu o admirabile bravura péné pe timpulu lui Selimu. Egiptianii sunt preocupati de o superstitiune fórte vechia, care de alminterea deriva din funte adeverate; ei adeca crédu, ca: datu este de la provedintia, ca captivii se domnésca in tíer'a loru, ér nativii se fia suppusi acellora. Turcii cá si Arabii sunt de opiniune, ca acésta credintia a Egiptianiloru provine din acea impregiurare, ca patriarchulu Ioseph s'ar' fi rugatu lui Dumnezeu, cá acestu poporu se fia in perpetuu suppusu sclaviloru (\*\*). Acésta credintia, de si este contra legei Coranului, ea totusi se observa la Egiptiani cu tóta rigórea péné in diu'a de asta-dí. Cá-ci de si nu se póte nega, ca Egiptulu este suppusu imperiului ottomanu, si curtea le pune si depune cáte unu Pasia, precumu i place; totusi trebile statului au se le administre duóe-dieci-si-patru de Beghi séu principii, cari mai náinte toti au trebuitu se lia sclavi, cá-ci acést'a este conditiune esentiale, pentru a eredita, séu a veni cine-va la gubernu. Ei professa in publicu ca voiescu a se suppone mandatoru curtei osmanice, in fapta inse urméza convictiunile si simtiemintele loru proprie. Se intempla de multe-ori ca nu le place de Pasi'a, pe care li-lu tramite Sultanulu, si ilu destituiescu din propri'a loru auctoritate, inchidiendu-lu intr'unu turu numitu Kioski Iusuf (séu palatiulu lui Ioseph), si despoiandu-lu apoi de tóte averile sale, ilu tramitu inderetru golu cumu a venit; dar pentru a preserva respectulu de maiestate catra imperiulu ottomanu, tramitu numai decátu deputatiune la Pórta ca se le dea altu Pasia. De multe-ori se intempla, ca dupa ce au destituitu pe unu Pasia, ilu tragu la dare de séma, si pentru a-lu

(\*) A se vedé not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

(\*\*) Acesti Cercassiani au domnit in Egiptu aprópe duóe-sute-optu-dieci de ani, sub patru-spre-diece suverani successivi. Si acesti-a sunt pe cari noi i numimu in modu corruptu *Mamluki* de la *Mamluk*, in pluralu *Memaliki*, care in limb'a arabica însómna *sclavu*. *Tr. Angl.*

(\*\*\*) A se vedé si not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

citi'a sa cu promisiunea de a-i da ajutoriu contra Persianiloru. Dar' pe cându armatele si de una parte si de-alt'a steteau in pace si in nemiscare in corturile loru, pe atunci se intimplă de unii cercassiani, séu din indulgenti'a domnului loru, séu din ordinari'a insolentia a soldatiloru, prindu si despóia câte-va cămile cari mergeau incarcate in castrele lui Selimu. Acesta infuriatu esplica fapt'a cercassianiloru dreptu provocatiune si despretiu contra sa, si se decide a-si versa acumu immediatu contra Egiptianiloru mâni'a ce o nutria contra Persianiloru : declara numai de cătu bellu cercassianiloru , pentru ca l-au offensatu fara cauza; si-si propune a debella si cuceri totu Egiptulu.

insulta si mai multu, trimitu la elu pe *Zaraf Bashi*, séu mare-cambiaru, care de ordinariu è jidanu, si care dupa ce si-a facutu mai întâiu *Selam*-ulu, adeca salutarea séu complimentele sale, i dice : « Domnii principii ve ordina a restitui toti banii , ce « pe nedreptu si contra lezei ati adunatu. » Si déca Pasia refusa séu face óre-care escusatiune, evreulu insiste cu mai multa insolentia, si-i dice : « Trebe se-i restituiti , « ve asiguratu, O! fericite Pasia! » Acesta procedura se observă la ei inainte de acést'a façe cu ori-care Pasia transmisu loru de curtea ottomana ; si o observau atătu de constantu, in cătu din diace abia poté scapa unulu cu onóre din manile loru. Dar acumu, dupa ce, precumu isi aducu aminte parintii nostri, Ibrahimu Pasia prin dispositiunile sale a umilitu pe principii egiptiani, de atunci încóce viét'i'a lui Pasia este cu multu mai sigura acolo, de si nu este esempta de ori-ce periclu. Modulu de a eredita, anca este fórte singularu in Egiptu. Persón'a care móre, esclude prin testamentu de la successiune pe toti filii sei , si numesce pe óre-care sclavu séu captivu , a carui virtute si probitate é recunoscuta, de singurulu erede alu seu ; acesta apoi, indata dupa mórtéa domnului seu, iea in possessiune tóte bunurile remase de elu, si face pe filii decedatului de *Sats* séu gleba-adstricti ai sei , si ei trebe se fia multiaminti cu acést'a stare, si se fia suppusi pe tóta viét'i'a loru acellui-a care a fostu sclavulu parintelui loru. Tóte acestea se atribuie de comunu benedictiunei lui Ioseph , ce a reversatu elu asup'r'a sclaviloru din Egiptu ; si acumu nici nu s'ar' poté altera acést'a fara mare detrimentu alu binelui comunu ; si acést'a din cauza , ca indigenii egiptiani sunt de la natura acumu atătu de stupidi, in cătu nu au nici-o aptitudine de a governa tiér'a. Mai multi dintre principii indigeni egiptiani au incercatude multe-ori a cultiva pe filii loru cei barbari, dar totdeauna au vediutu ca fatigiulu loru este in vanu. Fiindu-ca dar , precumu amu vediutu , ereditatea descendentiloru nu trece la filii cila sclavii invescuti cu virtute, Turcii au venitu la cugetulu de a nu mai da officiu da Pasia la unu captivu, si cuatátu mai pucinula unu cercassianu, ci mai bine la unu turcu, séu la alta persóna libera care professéza religiunea muhamedana. Căci si ei credu, ca este unu destinu alu fatului, ca Egiptulu nu-lu voru poté ocupa si cuceri altmintéa , de cătu déca va fi gubernatu de unu sclavu.



## INVINGE PRIN TRADAREA GENERALILORU LORU

XVII. Selimu lasandu-se de planulu de a irrumpe in Persi'a, si resolvindu-se a bate pe Egiptiani, a priimitu nisce scrisori de la Chairbegu, gubernatorele Damascului (36), si de la Gasselibegu, gubernatorele din Aleppo (inimici de mörte, de si numai in secretu, ai lui Sultanu Gavri). In aceste epistole spuneau ei, câte servitiuri au facutu lui Gavri, si cumu elu totusi, condusu de tirania, ingrati-tudine, avaritia si gelosia, nu cërca alta decât a le lua viét'i'a; to-todata i promittu a deserta de la cercasiani in midi-loculu cellei mai deaprópe lupte, si a trece la elu si a-i fi suppusi pentru totde-auna; ér in recompensa pentru acést'a nu ceru alta, dscátu cá unulu se fia pe viétia gubernatore in Damascu, si cest alaltu in Egiptu. Se-intielege cá interessulu lui Selim cerea, cá mai bine se atraga pe acesti generali in partea sa, decâtu ca se-i fi potutu macar veni iu minte a refusa cererea loru. Asia, nu numai cá confirma prin juramentu si prin subscrierea numelui seu tóte conditiunile pactului, dar' da anca instructiuni tradatoriloru, cumu se'si esecute mai bine intentiunile ioru. Acestia primescu instructiunea lui Selim, si sub diverse preteste incila pe Sultanu Gávri, a intra in certamine cu Turcii, dicédu între altele, ca Turcii sunt unu poporu effemeiatu, ér cercassiani sunt valorosi cá nici-unu altu poporu pe lume; ar' fi o deso-nóre, adaogeau ei, pentru numele cercassianu, a suferi cá Turcii se

(36) *Gubernatorele Damascului*. Séu, dupa cumu se numesce asta-di, *Sham Beglerbeghi* (\*). De si acestu nume se da prin lingusire la fia-care Pasia, care are privilegiulu de a purta trei cöde-de-calu, elu totusi de dreptu se cuvine numai la patru, acesti-a sunt: *Sham Beglerbeg*, séu gubernatorele Damascului, *Beglerbeg de Kutahia*; care ó pusu preste Natoli'a; *Beglerbeg de Sophia*, care guverna provinciile europene; si *Beglerbeg de Budax*, séu gubernatorele de Buda, pe care din urma imperatorele Leopold acumu in dilele nóstre l-a stersu din lista. Turcii numera Damasculu între locurile sante, din cauza ca Mahomedu, dupa ce a fostu rapitu din Ierusalimu si redicatu péné la alu nóuelea ceriu, si a primitu aici Coranul din manile lui Dumnedieu, a descensu din ceriuri la Damascu. Afara de acést'a ei mai credu anca si aceea, ca judecat'a cea de pe urma se va tiené in Damascu, si acésta cetate va fi metropolea imperiului fara fine, care aici isi va lua începutulu. Aceste si alte assemeni fantasmagorii se potu gasi espuse pe largu într o carte turécscá numita Muhamedie (\*\*).

(\*) A se vedé not'a 4, la Capu IV, din Cartea. *Tr. Rom.*

(\*\*) Mahomediada, séu Istori'a lui Mahomedu. *Tr. Rom.*

stea campati atat'a timpu nepuniti in façi'a nôstra. Gavri nesciindu nimica de tradarea generalilor sei, credea ca tôte aceste sunt vorbe, cari nu dovedescu alta decâtu adeverat'a loru bravura; si lasa numai decâtu a se pune armat'a in linia de bataia intr'unu campu numitu Burgi-Vaik (37), si merge in contra Turciloru. Selimu audindu de acêsta, isi pune si elu omenii sei in ordine aprôpe de Aleppo asia, cá se pôta primi cu putere pe inamicu ori din care parte ar veni acest'a. Cercassianii cu pasiu incetu se apropia pôn' la o puscatura de Turci, si apoi intre strigate violente se arunca asupr'a acestoru-a, i ataca cu cea mai mare furia, si pre langa tóta resistenti'a loru valorósa, i constringu a cede din terrenu. Dar' chiar pre candu credeau cá victori'a este a loru, generalu Chairbegu in arip'a drepta, si Gasselibegu in arip'a stanga, desertéza pe neasceptate cu trupele loru si trecu la Turci; ceea ce a causatu extrema terróre in Cercassiani. Cu tôte aceste, ei se decidu a muri mai bine decâtu a se lasa invinsi, si incepu ataculu din nuou, si se arunca asupr'a inamiciloru cu atata turbare, in câtu pre langa tóta multiimea contra carei se luptau, victori'a parea a inclina in partea loru. Dar Selimu vediendu ca cercassianii prin iutimea si agilitatea corpului loru evita lovirile de sabie, de darde si de sageti, ordina cavaleriei a sta pe locu, si punendu pe Ianiceri in frunte, le comanda a da focu asupr'a inamicului. Acêsta manopera se effectui cu succesu atátu de bunu, in câtu Cercasianii spamentati de subitulu flagelu si continu'a cadere a ómeniloru loru, se tragu inderetru spre a se pune erasi in linia. Turcii vediendu acêst'a, fara a le lasa timpu a se reculege si a incepe lupt'a din nou, se repedu asupr'a loru cá unu torrente, si imprastia truppele si altminterea respite degiá. Sultanu Gavri anca, vediendu cá nu mai este nici-o sperantia de a învinge, se resolvi cá perdiendu-si imperiulu se'si pérda si viéti'a cu elu. Se arunca in mi-di-locu intre inimici, taia totu ce'i vine inainte, si sbóra prin liniile

(37) *Burgi-Vaik*. Unu locu aprôpe de Aleppo; Burj séu Buri, dúpa etimologia in-sémna turnu séu fortarétiá; prin urmare *Buri Vaik*, turnulu séu fortareti'a lui Vaicu. Turcii au usulu de a da numele de Buri ori Zodiacu in sensu metaforicu la turnurelele de la fortaretiile loru; fiindu-ca chiar precumu zodiaculu incungiura spher'a ceriului, asiá acele turnurele incungiura giuru-impregiuru cetatea. Pentru esemplu, dicu: *Burji Kalaa*, zodiaci séu bastióne ce incungiura cetatea.

loru, cá prin una turma de oi. Elu cauta dupe Selim, ilu striga si ilu provoca la duellu, cá séu se-i dea viét'ia si imperiulu, séu se i le iea. Dar' fortun'a nu l-au adjutatu in propusulu seu; elu s'a intorsu érasî inderetru de unde a venit; si fiindu ca isi imaginá cá de câte-ori taia unu turcu, de atâte-ori nimeresce în Selimu, elu a facutu unu macellu orribile. In urma, fara cá in midi-loculu atátoru sabii se fia primitu o singura vulnere (ceea ce é lucru admirabile), ci numai de ostenél'a atátoru vulneratiuni ce elu altoru-a a datu, si fiindu ca nebusitu de caldura nu mai póté respira, a caditu mortu între ucisii sei inimici.

#### ALLEPPO SI DAMASCULU SE SUPPUNU LUI SELIMU.

XVIII. Dupa acésta victoria locuitorii din Aleppo vinu si cu profunda umilintia presenta lui Selimu chieile cetatiei. Acesta i primesce cu multa distinctiune, si darnesce câte-unu Chilat (38) unui fia carui-a dintre cetatianii principali. In Vinerea proxima urmatória merge in Giamia, si asculta cu mare satisfactiune mentionandu-se nu-

(38) *Chilat*. Unu felu de toga in varie colori, cusuta pe margini totu cu fire de aur si de argintu; si se da de catre Sultanulu, in semnu de onóre, Veziriloru, Pasiloru si altoru demnitari mari, séu candu intra acesti-a in oficiulu loru, séu in recompensa pentru vre-unu servitiu notabile, séu chiar' pentru o scire buna. Sunt trei clase de Chilati. Célulu de prim'a classa se numesce *Chilati Fachire* (\*); care se da numai Veziriloru si Pasiloru cu trei tugi. Dar' câte-odata se da si delegatului extraordinariu alu imperatului Romaniloru, precumu a fostu, pentru esemplu, contele Oetingeni dupa pacea de la Carlovitiu. Dupa acést'a, domnulu Feriole, ambassadele extraordinariu alu regelui Franciei, pentru cá domnulu seu se nu para inferioru imperatului Romaniloru, n'a crutiatu nici spese nici ostenéla pentru a fi onoratu si elu cu unu Chilati, dar' cu tóte aceste nu l-a potutu capeta nici decumu. Dupa aceea, Petru Tolstoi, ambassadele Czarului, ori cátu de mare favoritu a fostu alu marelui Veziru Ciorlíli Ali Pasia, totusi si elu a primitu acellasiu refusu cá si Feriole. Acésta onóre, care nu o amu cereatu nici-odata (pentru ratiuni particulari, ce nu se potu divulga); mi s'a conferitu mie cu ocaziunea candu Sultanulu Ahmedu m'a instituitu domnu principatului Moldaviei. A dou'a classa de Chilati este *Ala* (\*\*), care de communu se da pasiloru, principiloru mahomedani si christiani, si ambassadele extraordinari ai potentatoloru crestini. A trei'a classa, care de communu se numesce *Evsat* (medicocia), si de altadata *Edna* (inferiore), se da persóneloru de rangu mai inferioru. Chilatu de comunu se numesce si *Caftanu*.

(\*) Vestmentu de onóre. *Tr. Germ.*

(\*\*) Vestmentu pestritiu, séu pestritiatu. *Tr. Germ.*

mele seu in rugatiunile publice; ordină apoi a se da lectorelui, anca pênê era acesta pe cathedra, unu vestmentu cosutu totu cu auru, si a se impartii multa elemosina nu numai intre preoti, ci si intre alte persône de tóta conditiunea. Acêsta gratiósa clementia a avutu effectulu seu, căci nu numai cetatile mai neinsemnate din acea tiéra s'au suppusu de buna voia cuceritoriului, ci pênê anca si locuitorii Damascului, audindu de apropierea lui Selimu, au tramisu pe betranii loru inaintea lui, spre a-lu intimpina si'a-i implora grati'a si buna-vointi'a. Selimu, i-a priimitu cu façe amicabile, si dupa ce le-a cetitu de duõe-ori rugarea, le-a promis ca le va implini tóte ce ceru dela elu.

#### SELIMU DESCOPERE MORMENTULU LUI SHEICH MUHIDDIN

XIX. Dupa atâte fapte aralátore de clementia, Selimu cugetá a fi de utilitate, cá se castige inimile poporului superstiosu anca si prin unele probe de pietatea sa. Asia, indata in prim'a dí a intrarei sale in Damascu, ordină a se celebra unu servitiu divinu in Giami'a numita Beni Ummie (39), si a se face rugatiuni pentru prosperitatea s'a. Dupa aceea a mersu cu tóta religiozitatea spre a cercela mormentulu faimosului Muhiddin (40), care era afara de murii cetatiei. Cei mai betrani ómeni din cetate, abia isi poteau aduce aminte se

(39) *Beni Ummie*. Opiniunea publica tiene ca acesta ar fi numele acelu generalu saracenu, care a ocupatu mai întâiu Damasculu de la crestini, si a transformatu beseric'a renumita de acolo in Giamia; cu tóte ca crestiniii atribuiescu acêsta cucerire lui Omaru, alu doilea succesoru dupa Mahomedu.

(40) *Muhiddin*. Califu saracenu, care elu mai întâiu a ocupatu Spani'a; si fara dubiu é totu acela, pe care scriitorii crestini ilu numescu *Musa*, si despre care dicu, ca la anulu Hegirei 92 cu generalulu seu Tarichu, mai întâiu a intratu cu armata saraceniilor in Spani'a. Chronologi'a consuna intru tóte cu faptele; cá-ci istoriografi arabi dicu, ca Muhiddin domniá anca pe la anulu Hegirei 99, (care coincide cu anul 718 de la Christu, si în acestu anu, dupe cumu ne relate Vasaeus, Moise, emirulu Saraceniiloru, a fostu batutu crancenu de Pelagiu, regele Asturiei. Dar' nu potu coniectura nici de cumu, ca de unde au potutu lua crestiniii numele *Musa*. Pronume nu póte se fia, atátu pentru-ca elu este unu nume profeticu, pe care mahomedanii ilu léga de primul nume, cátu si pentru ca dupa natur'a limbei, Muhiddin cu mai multa probabilitate se póte considera de pronume de cátu *Musa* (Moise). Si érase cu greu potu crede ca *Musa* se fia unu nume propriu, pentru-ca Muhiddin califu in epitaliulu seu se numesce *Muhamed ben Arabi*. Apoi trebe se distingemu de acostu Muhamedu pe Muhamedu succesoru lui Abdullah, sultanu alu Saraceniiloru, sub

lia auditu ceva despre immormentarea acestui erou; si mormentulu insusi nu numai ca era intr'unu locu fôrte scârnavu, dar' anca acoperitu cu escremente de ômeni, cari de siguru nu cunosceau reliquiele pretiöse ce contienea acelu locu; murdariile ce-lu acoperiau si-lu desfigurau cu totul, presintau mai multu imaginea unei culme de gunoiu, de câtu a unui locu religiosu. Selimu vediendu atâtu de neglese aceste reliquie pretiöse, isi exprimă just'a indignatiune fație cu atâtu impietate a locuitoriloru, si ordină a curati numai decātu loculu; sub acêsta operatiune gasesce una pêtra de marmora cu urmatôri'a inscriptiune: « Acesta é mormentulu lui Sheikh Muhiddin Beni Arebi, care a cuceritu Spani'a ». Imperatulul convinsu din acêsta inscriptiune, ca aici este immormentatu cadavrulu eroului, i redicâ asupr'a mormentului una Kubbe superba, si in apropierea ei una Giami'a cu unu ospitiu pentru intretinerea seraciloru cu mancare si beutura in tôte dilele. Afara de acêsta, scutesce aceste locuri si edificii de la sarcinele a ori ce taxa; si tôte aceste dispositiuni le confirma prin unu Chatisherif (41). Pentru tôte aceste fapte pietöse,

a carui domnia Saracenii au batutu flot'a crestineloru, au devastatu Dalmati'a, au arsu Ancon'a; dar' cari in urma, chiar' candu erau se ocupe Rom'a, au fostu invinsi si nimiciti cu totul de câtrâ civii romani la Ostiu in anulu de la Christu 849.

(41) *Chatisherif*. Littera (scriptura) santa. Sub acêsta numire se cuprinde propriamente numele Sultanului, prin care acesta aprôba ori confirma unu mandatu sêu scrisôre; si de aci are apoi intregu documentulu numele de Chatisherif. Mai nainte, de acestea mandate le scrieau insii Sultanii cu mân'a loru pe una charthia simpla si cu littere ordinariu; unu esemplu despre acêst'a ne da Chatisherifulu lui Mahomedu II, care si asta-dî se conserva in biseric'a de la Maguliotisa, inchinata Stei Maria vergine (\*). Dupa aceea inse, cu timpulu crescându si estindendu-se marginile imperiului, a crescutu si luxuri'a si truf'a imperatoriloru, si au tienutu ca este mai josu de demnitatea imperatului, decātu cã se mai scria sêu se mai subsemne mandate. Asia, au ordinaru lui Nishandgi Pasia, cã elu se confirme mandatele imperiali si se inscria pe elle numele Sultanului intr'unu modu artificiale, care de comunu se numesce *Tugra*, dar' nu la finea scrisorei, precum este usulu la alte natiuni, ci la inceputu deasupra cellei d'ântâiu linia din mandatu. Candu inse imperatulul voiesce se dea pondu mai mare decātu celu ordinariu mandateloru sãlle, atunci icoa pên'a si scrie supra dë *Tugra* urmatoriulu apostilu: *Mudgibinge Imla oluna*, adeca: a se observa cele ce urmêza aci (\*\*). Chatisherifulu provédiutu cu acêsta signatura, numitu comunu *Chaqli humaiun*, adeca littera sublima. atâtu veneratiune se da nu numai

(\*) A se vedé nota (la line) 17, de la capu I din Cartea III. *Tr. Rom.*

(\*\*) Assemenea apostilului: «Se aprôba» *Tr. Rom.*



Selimu, precumu credu Turcii<sup>(42)</sup>, a fostu recompensatu in abundantia prin favorurile ce ceriulu a reversatu asupra imperiului seu; căci ei tôte victoriile ce s'au facutu de aici inainte in acestu mare si potente imperiu, le adscriu numai acestui Sheich si virtutiloru si gratiei sale inaintea lui Dumnedieu.

in viétia, ci si dupa mórtea Sultanului, in cătu nici-unu turcu nu cutălia a-lu atinge fara a-lu saruta mai antaiu cu tóta religiozitatea si a sterge cu ambe fălcile puberea de pe elu; precumu amu vediutu chiar eu ca a facutu marele viziru Ciorluli 'ili Pasia, candu i-amu aretatu Chatisherifulu sultanului Mahomedu II. Nu va fi inu-ale pentru cei curiosi a reproduce aci pe largu întregu acestu Chatisherifu séu mandatu. Elu suna: «O tu, care tu esti confederatu cu onórea, Subashi de Constantinopole «Dupa ce prin grati'a nóstă prě inalta amu donatu architectului *Christodulu* cá «recompensa pentru lucrarea sa perfecta, strad'a numita Kiuciuk Geafer, mergi la beric'a Maguliotisa, si o descrie si o desómna cu tôte adjacentele locuri virane «si întrodu pe numitul *Christodulu* in posesiunea loru, in puterea acestui saeru «mandatu alu nostru, carui tu crediementu se dai». Din acesta scrisóre se pöte vedé si aceea, ca sub Sultanulu Mahomedu Fatih sistem'a de a governa cetatile era cu totulu diferenta de aceea ce se practica asta-di. Căci pe acelu timpu, unu singuru mandatu imperiale catra Subashi (care asta-di este unulu dintre cei mai inferiori oficiali si fara nici o autoritate), era destulu spre a effectui unu lucru, ér asta-di numai prin multe ordinatuni, si prin midi-locirea persóneloru de diferite ranguri poti se ajungi la scopu Asia, asta-di déca ar' voi Sultanulu se dea numai 'o singura casa cui-va, trebe mai antaiu se notifice<sup>\*</sup> despre acéta pe marele veziru prin unu Chatisherifu; vezirulu, déca cas'a este in cetate, tramitte ordinu lui Mima Aga séu marelui architectu, cá se mérga in faci'a locului, se mesure si se descria esactu tóta localitatea, terrenu, curte si camere; ér daca cas'a este in apropiare de muni cetatiei, tramitte mandatulu catra Shehr Emini, adeca inspectorelui muriloru si stradeloru. Mimar Aga séu Shehr Emini, ori care adeca, care a primitu mandatulu vezirului, chiama indatu la sine pe Naib, séu delegatulu jadelui de Constantinopole ori de Pera (déca cas'a este in Pera), si prin acesta tramitte descriptiunea séu delineatiunea casei la Istambol Elfendisi, adeca supremului jude de Constantinopole. In urma, o copia a mandatului si a descriptiunei architectului se pune in archivu, ce la Turci se numesce *Sidgil*, si numai dupa aceea se confirma person'a respectiva in posesiunea casei donate de Sultanulu.

(42) *Credu Turcii*. De si opiniunea communa la Turci este, ca sufletele mortiloru nu potu da nici-unu ajutoriu celor in viétia (\*), totusi anca si la cei vii prin rugatiunile loru, potu se face impressiune asupra mortiloru, cá acesti-a se róge pe Dumnedieu cá se le asculte rugatiunile. Assemenea, ei admitu ca ó bine si cuviintiosu a venera memori'a santiloru, si a cerceta cu religiozitate mormentele loru. In specialulegea loru le ordona a invoca numele lui Mahomedu si alu urmatoriloru sei, dicédu, *Ia (\*\*)* *Muhamedu! Ia Ebubekir! Ia Omer! Ia Osmanu! Ia Ali;* si a scrie aceste,

(\*) A se vedé not'a 1 la capu IV. din cartea II. *Tr. Rom.*

(\*\*) ()! *Tr. Rom.*



## ORDINA DECAPITAREA LUI HUSANU PASIA

XX. Ocupatu cu regularea trebiloru parte civili parte bisericesci, a petrecutu aici vre-o câte-va zile; dupa aceea, cu trupele sale,

nume cu littere fôrte elegante, si a le pune pe paretii in Giamii si in alte localitati; s'eu a-i depinge pe paretii in urmatoriulu modu: in midilocu punu si descriu pe Mahomedu; adeca, ca elu a avutu fația rosia si lungaretia, nasu subtire, ochi vineti, barba negra de optu policari, peptu latu, talia subtire, mani rotunde, degete lungi, fluterile picioareloru subtiri, picioarele late cu degete cam lungi. etc. Dupa acést'a descriptiune s'ar poté depinge portretulu lui Mahomedu fôrte usioru; cu tóte acestea: nu ó permissu a'i depinge alta decâtu numai manele si picioarele; si a i depinge vre-o alta ori-caré parte, se considera de pecatu. Persianii inse nu suntu atítu de superstitiosii; ei ilu depingu intregu, si-lu punu de comunu in fruntea scrieriloru loru istorice. Assemenca depingu portretele profetiloru si imperatoriloru. Amu vediutu o assemenca carte persica pe candu eram in Constantinopole, si care contiené istoria Persianiloru încependu de la creatiune péné la Schah Ismail. Adevratu ca portretele nu erau facute cu mare simetria, dar' cu multa elegancia. Dintre imperatorii turci, uniculu Muradu IV., care a cuceritu Babilonulu si a fostu fôrte dedatu vinului, a ordínatu se i orneze cu picture paretii camerei sale de dormitu, dar' succesorii sei le-au stersu pe tóte. Mai este numai o singura casa pe Bosphoru nu departe de satulu Beikossi, unde se vedu mai multe picture facute dím ordinulu acestui Sultanu; elle reprezenta persóne cari venéza si pusca dupa lupi si cerbi, si apoi manca si beau, si altele assemenca. Dar' Turcii suntu de ferma convicțiune, ca angerii-uu potu intra intr'o casa unde pe paretii suntu depiasí cani s'eu alte portrete, fía chiar' de alle ómeniloru. Pentru aceea ei nici nu tienu alte portrete decâtu celle alle imperatoriloru. Aceste se conserva din vechime in bibliotec'a Sultanolui, de unde prin mari daruri si cu ajutoriulu buniloru mei amici de la curte, mi-amu procuratu copii scóse de Musavvirulu Sultanolui, s'eu capu-pictorele curtiei, Leuni Celebi, pe cari si acumu le amu la mine (\*) Scriindu aceste, imi adueu aminte de o conversatiune ce amu avutu o data cu unu turcu invetiatu asupra pictureloru. Elu ne imputá, ca noi péné in diu'a de asta-di ne facemu idoli, imagini si picture, carora ne inchinamu, de si ele suntu lucruri de mana omenésc'a. Io i-amu reflectatu, ca in privinti'a acést'a nu este nici o differentia intre musulmani si christiani; elu se mirá, si declara ca ursesce fôrte tare cultulu imaginiloru. Io i replicaiu, ca voiescu a proba assertiunea, d'eca voiesce se me asculte. « Nu descrieti voi — i disei — pe tablele vóstre in littere de auru figur'a si statur'a profetului vostru? Nu depingeti voi manile si picioarele sale cu celle mai vii coloru dimpreuna cu o rosa, despre care diceti ca a resaritu dím sudórea lui Mahomedu candu a caliatu acést'a pe pamentu? Nu scrieti voi numele Ashabiloru (adeca celorlu patru successori ai lui Mahomedu), pe table de lemnu s'eu de auru, si-i puncti in Giamiele si in casole vóstre spre Kible (adeca in partea spre Mecca, intre resaritu si amódia-di)? Si candu ve sculati demincti'a, si v'ati facutu rugatiunile vóstre, au nu sarutati cu devotiune acelle icóne, si apoi cu fruntea vóstra

(\*) Sunt aceleasi, cari se vedu publicate in traducerea anglesa si germana, in fruntea descriptiunei istoriei fía-carui Sultanu. *Tr. Rom.*

pline de speranți'a victorieilor, merge contra țierei Kahire. In acésta cale ajunge la unu locu numitu de catra locuitori Chani Iunus<sup>(43)</sup>, și precumu conversá in modu familiaru cu officiaru sei, Husanu Pasia, unulu dintre vezirii sei, ilu intréba mai multu din gluma de cátu seriosu : « Préfericite imperate, candu vomu intra in Kutbuiur

« stergeti pulbera de pe elle? Fiindu-ca dar, voi faceti acést'a in onórea acellora. « alu caroru nume se mentionéza pe acelle table : spune-mi, aretati voi acésta reveren-  
« tia séu acestu servitiu catra coloru, catra linee séu catra table? » « Nici decumu »  
— respunse elu; si apoi continuau mai departe : « Dar' candu unu christianu séu chiar  
« unu turcu ar' scuipa pe acelle table, séu intr'altu modu si-ar areta despretiulu facia  
« de acelle icóne : au nu legea vóstra este care pe unu atare omu ilu declara culpa-  
« bile de mórte? » « Fara dubiu » respunse elu. « Ei bine, replicaiu io, totu asia merge  
« si la noi, la crestini, in respectulu cultului imaginiloru. Nu é imaginea, nici lem-  
« nulu, nici altu lucru de mana oménésca, ce veneramu, ci veneratiunea nóstrá se  
« reportá la persón'a pe care o repésenta imaginea ». « Déca este asia — dise ellu —  
« apoi intr'adeveru ca este injustu a numi pe crestini But Perestu, adeca idololatri ». Admiraiu candórea turcului, si animatu de acést'a, continuaiu : « Asia dar ca, dintele  
« profetului vostru, inestimabile pentru voi, se conserva in thesaurulu imperiale, si  
« in totu anulu, inainte de prim'a di a lunei Ramazanu, dupa ce mai ántáiu s'au fa-  
« cutu rugatiunile publice de ocasiune, ilu íea Sultanulu cu cea mai mare reverentia  
« si ilu presenta mai mariloru țierei pentru a-lu saruta? Nu conservati voi cu tótá  
« religiositatea *Sandjiaculu* adeca Stádardulu lui Mahomedu, si *Hirki Sherif* séu sa-  
« crulu séu caputu, a carui margine in totu anulu si totu in acea di o atingeti in apa  
« si diceti cá ap'a acésta apoi é santita si neputredítóre, si o numiti *Abi Hirki Sherif*  
« adeca ap'a santului caputu, și o impartiti între mai marii țierei, cá in díele de  
« postu se puna câte o picatura din ea intr'unu pacharu mare cu apa, care gustandu-o  
« de trei ori, o beau apoi dintrun'a spre a-si stempera setea. Nu venerati voi dintele  
« profetului vostru, de si acesta é mortu : nu ilu conservati si nu-lu adorati? Si a-  
« cumu, fiind-ca aceste lucruri se facu in publicu la voi, te întrebu se-mi spuni : déca  
« unu lucru neinsulejítu, precumu este dintele si ap'a, ilu venerati voi pentru elu in-  
« su-si, sau ilu venerati numai in vederea spiritului immaculatu (precumu diceti voi,  
« alu profetului vostru si in vederea increderei ce o are elu la Dumnedieu? » « Se în-  
« telege — dise elu — ca tóte aceste lucruri se reporta la elu, pentru a carui voia elle  
« se considera de sanctificate si sante ». Dupa aceea cu amu concludu dicéandu : « Cu  
« multu mai puçinu dar' se potu christianii accusa de idololatria; cáci onórea ce dau  
« ei imaginiloru si reliquieloru santiloru, o dau mai ántáiu si in prim'a linea lui Dum-  
« nedieu, si numai in a duó'a linea o dau prototipului séu persónei ce elle representa.  
« Ei nu se ínchina la santi cá santi séu ómeni santiti, ci cá la servii lui Dumnedieu,  
« séu, cumu amu dice, santii lui Dumnedieu ». Acésta esplicatiune clara si intelligen-  
« bile a doctrinei nóstre placu Turcului, dar' pentru aceea totusi-nu l-amu potutu scóte  
« din retacirea sa.

(43) *Chani Iunus*. Ospellulu lui Ion. Nu potu se spunu de siguru, dáca turcii credu ca acést'a ar' fi fostu cas'a lui S-tu Ion profetulu.

« Kais (44) ? » Imperatul vedeudu ca prè marea familiaritate cu ser-vii sei degenera in despretiu, respunde : « Vomu intra candu va vrè « Dumnedieu ; ér' io vreu cá tu se remani aici ». Si dicendu aceste cuvente, ordinà imediata a-i lua capulu.

#### CALETORESCE LA IERUSALIMU SI OCCUPA UNELE CETATI

XXI. De aci isi continua calea pènè la Gasse, unde intielegendu ca Kudgisherif (45) nu mai è departe de aci, ilu cuprinse unu doru irresistibile de a vedè acèsta cetate, care a fostu lèganulu atàtoru profeti, si teatrulu atàtoru miracule. Insoçitu de vre-o câtiva calareti ai sei face acèsta cale, si in trei dìle implinesce totu ce religiunea cerea' de la elu, si apoi se întórce la armat'a sa in Gasse. De aci isi urmèza calea dreptu spre Elkahire (46), si in trecere cuprinde cetatile Sifidubahr (47) si Chanuldgiuni. Dar' nu tienù de consulta a lasa in ele garnisóne, càci, cugetá elu, ca dèca invinge, ele nu se mai potu scutura de sub jugulu cuceritoriului, ér' dèca remane invinsu, atunci nu-i potu da nici-unu refugiu securu. Asia lasa in ele numai pe acei-a inderetru, cari pentru vulnerile loru séu pentru lung'a caletoria au fostu incapabili de a urma grosulu armatei, si

(44) *Kulbuinr Kais*. Unu satu séu mai bine suburbiu in Cairo. se pare a fi fostu unu locu strimtu si dificile de amblatu, dar' nu potu alla in care parte a cetatiei se lia.

(45) Ierusalimulu. *Tr. Rom.*

(46) *Elkahire*. In tierile nóstre scriu de comuna intr'unu modu falsu *Alhair*; ca si *Alcoranu* in locu de *Elcuronu*. Elkaire este capital'a Egiptului, si cunoscuta la tóta lumea; se numesce si cu numele de *Misr*. Trecu in adinsu cu tacere preste fabulele turce despre acèsta cetate si despre Ioseph Παγζαλος (\*); ele se gasescu pe largu in o multime de carti, ce au esitu la lumina despre faptele egiptiane.

(47) *Sifidubahr, etc.* Propriamente insémna marea-alba (\*\*). Sunt aceste duóe cetati. alu carora nume anticu nu-lu cunoscu. Càci nu amu anca atata abilitate, in cátu se potu descoperi tóte numirilo vechi ale atàtoru cetati, care dupa atâte seclu stau ascunse sub modernele numiri barbare.

(\*) Adeca, celu mai frumosu. Este o generale opiniune intre orientali, ca patriar-chulu Ioseph n'a avutu parecchia de frumosu. Si dicu ca a fostu mare architectu si geometru; lui atribuiescu construirea columneloru in Cairo, cu cari mesura inaltie-mea Nilului; construirea canalului pentru derivatiunea acelui flaviu; construirea fontaneloru, magazineloru, si piramideloru; mesurarea si impartirea tierei dupa diluviu; si alte mai multe fapte *Tr. Germ.*

(\*\*) Asia numescu Persianii marea mediteranea. *Tr. Germ.*

merge mai departe. Vădiendu acést'a cetatiani din Gasse, si cugetandu ca imperatul nu se va mai întórce nici-odata, ci ca cercasianii ilu voru ucide dimpreuna cu pe tóta armat'a sa, se punu si omóra pe toti invalidii si pe toti medicii insarcinati cu ingrigirea acestor'a.

#### INVINGE PE CERCASSIANI

XXII. Póte, cá încercările nuóe ale Cercasianiloru de a-si apera regatul, au îndemnatu pe locuitorii din Gasse a se revolta si a face acelu masacru. Că-ci cei cari scapassera din ultim'a batalia de la Aleppo, indata ce au ajunsu in Kahire, au convocatu o mare adunare, si au proclamatu de rege pe Tumanbai, descendente dintr'una din cele mai nobile familii cercassiane, si inaugurandu-lu, i-au datu titlulu de Muluki Eshref<sup>(48)</sup>; si totodata se lęga cu totii prin juramentu a-si apera imperiulu contra tiraniei injustului Selimu, séu a muri cu arm'a in mana si a-si rescumpera scumpu viét'i'a si vastulu loru territoriu. Sub comand'a acestui generalu se aduna si toti ceialalti cercassiani, caroru-a se mai alatura ca truppe ausiliare anca Arabii corturari; se prevedu cu tunuri grele si alte instrumente bellice, si cu una armata alęsa de patru-dieci mii de ómeni se punu in castre la unu locu numitu Ridanie; aici se fortifica prin tóte stratagemele imaginabili, cugetandu ca Selimu, incrediutu de succesele salle de mai nainte, va veni imediatu se atlace castrele loru, si cadiendu apoi in cursa, voru poté pré usioru a-lu bate si a-lu invinge. Selimu inse, informatu bine prin spionii sei despre aceste curse, precumu era superioru in numerulu trupeloru, da ordinu unei parti a armatei salle a se trage in giurulu castreloru inimice pe la spatele muntelui Gebeli Maktab<sup>(49)</sup>, si la primul semnalu datu, se nevalęsa asupra loru. Cu modulu acést'a, Cercasianii fiindu încungiurati de tóte partile, in primele dile<sup>(50)</sup> alle lu-

(48) *Muluki Eshref*. Adeca prę-santu séu prę-fericitu.

(49) *Gebeli Maktab*. Eu cugetu ca nu Maktab ci Machtab ar' trebui se dicemu, cea ce ce insęmna culme séu munte, unde este mausoleulu anticiloru si faimósele piramide.

(50) *In primele dile*. In privinti'a insemnarei dileloru, la Turci este usulu, ca ei in literele loru si mai alesu in ordinatiunile imperiali, insęmna sóu dilele a intregei luna, séu impartu lun'a in trei decade. Asia dęca se face ceva in primele diece dile

nei Gemaziulu evvel, anulu Hegirei 923 se incinge o lupta atatu de sangerosa si obstinata, in catu aceea abia se pote descrie. Cercassianii adeseori cutropiti de numerulu celu mare alu inimicului, si de multe-ori respinsi, totu de atatea-ori se reculegu si ataca din nouu pe inamicu, fiindu-ca regele loru lupta pururea in frunte, si anima pe soldati prin esemplulu seu. Lupt'a se continuu anca catu-va timpu in linii rupte; dar' in urma, vediendu Tumanbai, ca omenii sei parte sunt prinsii parte ucisi, si ca victori'a nici intr'unu casu nu o pote ave, asia cu o truppa allesa de soldati cari i serviau de garda, isi face cale cu sabi'a in mana, pe unde inimiculu era mai desu, si fuge la Sheich Areb (51) fiulu lui Bekaar. Asia Turcii obtienura o victoria complecta, dar' le-au costatu forte scumpu. Generalulu loru, Sinanu Pasia, celu mai celebru erou pe acelu timpu, a remasu mortu. Mortea acestui-a intr'a-

ale lunei, ei scriu *Evailinde* adeca prim'a decada, dat'a celoru diece dile din midilocu o insamna cu cuventulu *Evaslinde*, adeca a dou'a decada; despre cele diece dile din urma dicu *Evachirinde*, adeca ultim'a decada. Prin urmare *Gemaziul evvel Evailinde*, adeca in primele dile ale lunei Gemaziul evvel, insamna: in un'a din dile de la prima pene la diece acestei lune. Si asia mai departe.

(51) *Sheich Areb*. Pare a fi unulu dintre Sheichii sou prelatii arabiani, cari aveau de a face mai multu cu guvernamentulu ecclesiasticu decatu cu celu civile, si pretindu a fi legitimii successorii ai lui Mahomedu. Sunt din ei septe familii mai celebre intre Turci, ale caroru nume inse mi-au scapatu din memoria. Caci eu de prezentu traiescu intr'unu locu, unde nu numai ca sunt forte departatu de Arabii, dar' nu e nici umbra de vre-o invetiatura mai inalta, si unde nu audi nici macar din nume de vre-o biblioteca complecta, departe de a pote gasi lucrulu ce-lu cauti. Atata inse se pote deduce, ca aestii Sheichi sunt forte respectati de catre insii Sultanii, fiindu ca capulu loru (care isi are residentia in Mecca, si care de si se confirma de Sultanulu, dignitatea sa totusi o transmite cu dreptu de ereditate fiiloru sei), candu scrie la Sultanulu, i enumera mai antaiu tote titularele cele mai pompoase, si apoi ilu numesce *Vakilimus* seu vicariulu seu si alu profetulu in tota imperatia lumei. Se dice ca totu asi scrie si in cartile sale catra imperatii Indiei. Amu vediutu odata unu Sheich de acestia, candu mersesemu la Sultanulu Mustafa, fratele imperatulu de acumu (\*), care pe acelu timpu era in cortulu seu intr'unu satu numitu Akbunar, nu departe de Adrianopole; elu venise se-si face reverenti'a, si totu timpulu stetca in cortu la Sultanulu, si conversa in modu forte familiaru cu acesta. Era incortelatu a Cerkies Mehemedu Aga, magistru stalleloru de curte, si unu intimu amicu alu meu; acest'a imi spunea ca de cate-ori acestu Sheich vorbia despre Sultanulu, totu-deuna ilu numia alu seu Bisum Vekil, alu seu vicariu seu vicegerente.

(\*) Achmedu III. *Tr. Rom.*



tăta miscase pe Selimu, în cătu lungu timpu, dupa cucerirea cetății Kahire, ilu plangea esclamandu: *Misri alduk, emma Iusuf aldurduk; Iusuf siss, Misirden ne olur ?!* «Cucerii Egiptulu, dar per-  
« dui pe Ioseph; déca nu mai amu pe Ioseph, ce'mi ajunge Egipt-  
« tulu?!»

**-MAI ANTAIU TRACTÉZA ONORIFICU CU TUMANBAI, SI APOI LASA DE-LU SPENDIURA**

XXIII. Asia dara, acésta tiéra fertile pareă a fi cu totulu suppusa imperiului ottomanu; dar' Tumanbai era anca în viétia si se tienea în vecinatate promptu la ori-ce miscare; ceea ce'insuflă frica Turciloru ca voru perde o tiéra ce alăta sange le-au costatu. Era lucrul știutu ca Tumanbai s'a refugiatu la Arabi, si acceptă numai că Selimu se se retraga din Egiptu, spre a încerca o resturnare. Selimu spre a preveni periclulu ce-lu amănintiă din acésta parte, tramitte delegati cu pretiöse daruri la Sheikh Arab, fiulu lui Bekaar, că se-lu róge se-i estradea pe fagariulu inimicu, avisandu-lu totodata ca è mai consultu a-i castiga amicili'a prin bune servitiuri, de cătu amerita mâni'a prin vane obstinatiuni. Scheichulu, séu ca se lemea de puterea lui Selimu, séu ca era sedusu de pretiösele daruri, comitte fapt'a rusinósa si estrada pe Tumanbai, pe care-lu luase sub protectiunea sa: fapta contraria dreptului gintiloru, si mai alesu contraria la *Rai* arabicu (52). Dar' déca bravur'a lui Tumanbai n'a potutu misca inim'a unui amicu lasiu, ea a potutu se imblandié-

(52) *Rai arabicu*. *Rai arebi*, la Turci se csprime prin *Eman*, séu mai vulgaru *Aman*, dar este mai usitata espressionca arabica. Este aceea ce italianii dicu *Parola* englesii si francesii *parole*; adeca cuventu datu de securitate, de pace, de aliantia, de protectiune; asia cuventulu *Berai* la Arabi (ceea ce Turcii dicu *el Eman usre*) însémna: securu! gratia! quartiru! Arabii se lauda ca între toti omenii pamentulu, ei se tienu mai strictu de cuventulu (parol'a) loru: si póte ca au dreptu. Căci déca cine-va ar' ucide, lia chiar si în foculu luptei, pe unulu cui s'a datu Rai, unulu că acel'a dupa legile Arabiloru é culpabile de mórte. Déca prindu pe unu inimicu de alu loru (precum sunt în cërta continua unii cu altii), i dau Rai, si tragu în giurulu lui unu cercu, impunendu-i se nu ésa de acolo; si captivulu nici nu cutédia se faca acést'a, chiar déca ar' sci ca are se móra de fómie séu de sete. Într'aceea învingatorii anuncia pe inimici, ca cutare si cutare este închisu colo si colo în cerculu Rai, si déca vreau se-lu rescumpere, trebe mai antaiu se respunda talionulu ce captivulu a promissu. După ce s'a respunsu acestu pretiu de rescumparare, merge la captivulu unulu din acelu tribu, din care a fostu celu care l-a prinsu, sterge cerculu



sca mâni'a unui inamicu generosu. Candu s'au adusu acestu rege legatu in ferra inaintea lui, si a vediutu cumu inim'a lui brava luesce din ochi-i, atunci Selimu nu s'a potutu retiené se nu-i redea libertatea, si a-lu ruga se vina in tôte dîlele la elu la mésa. Tumanbai, recastigandu-si libertatea cu pretiulu virtutiei sale, a conversatu dupa aceea multu cu Selimu despre lucrurile atátu publice câtu si private, si l-a informatu despre starea lucrurilor in Egiptu, despre legile, geniulu si datinele poporului de acolo. Dar' nefericitulu Tumanbai a trebuitu in urma se arate prin tristulu seu esemplu, cumu sôrtea se jôca cu lucrurile omenesci. Selimu nu potea se nu admire virtutile eroice, singular'a fortitudine, consiliurile intielepte, si portarea grava si seriôsa a lui Tumanbai; elu tienea, ca é lucru vile de a ucide pe unu barbatu atátu de superioare altoru-a; si, departe de a se teme de ceva periclu din partea lui, elu se resolvî a-lu primi in amicitia sa, si a-lu pune domnu preste regatulu Egiptului. Dar' chiar pre candu se ocupá cu aceste cugete, se lati vorb'a intre poporu, cá éca Tumanbai au ajunsu in mare favóre la imperatulu, si acusi va fi gubernatore in Egiptu; atunci apoi potemu avé sperantia cá, indata ce Selimu se va retrage din Egiptu, Tumanbai cu restulu Cercassianiloru si cu Arabii va bate si alunga garnisónele de aici, si va restaura dominatiunea cercassiana. Acésta rumóre nu potea se remana in secretu denaintea lui Selimu, care era vigilantu, observatoru nu numai a totu ce se facea, ci si a totu ce se vorbiá. Dar' cu tôte aceste, elu nu voiá bucurosu a da crediementu acestoru vorbe; câci credea cá ele potu se vina chiar din

cu piciorulu, si captivulu este liberu. Care a caditu odata in cercu, nu pôte se-sî recastige libertatea decátu numai solvindu pretiulu de rescumperare. Că-ci chiar déca consotii sei ar' bate in urma pe inimici, si le-ar sta in putere a-lu libera din cercu, elu totusi nu cutédia a esi fara consimtiementulu acelu-i-a carui-a i-a datu Rai; câci déca ar' face un'a cá acést'a, elu pe tóta viet'a este tienutu de omu fara onóre, atátu dinaintea amiciloru câtu si a inamiciloru, si nu mai pôte nici-odata prin nici-o fapta meritósa se-si recapete numele celu bunu. Er' déca ar cutedia se ésa din cercu si se fuga, atunci chiar compatriotii sei ilu prindu si-lu tramitu legatu la inamiculu, cá se-lu judeco séu la mórte séu la sclavia perpetua, precumu i va placé si va alla de bine; in acéstu casu rescumpararea nu pôte avé locu cu nici unu pretiu. «Câci — dicu «ci — care omu isi pretiuiesco mai multu victi'a, decatu Rai, nu é demnu de liber-  
«late, si nu merita a se numi omu, cu atátu mai puçinu arabu.»

gur'a inamiciloru. In urma inse, vedindu ca fam'a se totu tiene, veni la suspitiune, ca ceva tradare trebe se fia la medi-locu, si ordinâ lui Sheich Suvar Alibegu (pe alu carui tata acumu de curendu ilu spendiurara Cercassianii intr'unu paru de ferru), cá se duca pe nefericitulu rege in Kahire si se 'lu spendiure acolo sub pört'a numita Savil. Candu a datu Selimu acestu ordinu, a disu urmatóriele cuvente: « Cátu de mare a fostu grati'a mea façie cu elu, amu are-  
«tatu indestulu pênê acumu; dar' ce effectu potu avé malitió-  
«sele vorbe ale vulgului, védia acumu elu nefericitulu singuru ». Alibegu eseculâ cu tóta placerea acésta comissiune, cá-ci i se dete buna ocasiune de a-si resbuna pentru mórtea tatane-seu; si infortunatulu Tumanbai, in diece ale lunei Rebiulu evvel, anulu Hegirei mai susu mentionatu, a fostu spendiuratu in Cairo la port'a numita Savil. Nu se póte spune ce terróre a cuprinsu pe Egiptiani candu audira de mórtea neasteptata a regelui loru. Cei cari mai nainte clociau ura in ascunsu contra domnatiunei sale injuste, i vedeai acumu alergandu umiliti suplicanti la Selimu, cerendu-i gratia, si promittendu-i a fi pururea fideli servitori ai casei osmane. Imperatulu le iertâ tóte sub conditiune, ca unde voru sci ca este ascunsu vre-unu cercassianu, se-lu aduca numai decâtu legatu inaintea s'a. Abia ce declarâ elu acést'a in publicu, si indata poporulu communu, amatoriu de noutati si in sperantia cá va obtiené iertare, cautâ in tóte partile dupa cercassiani, domnii sei de odinióra si aduce vre-o cati-va din ei legati inaintea lui Selimu spre a fi masacrati. Pe diu'a urmatória lasa Selimu a se redica unu amfiteatru cu tronü afara de cetate pe tiermurea Nilului, si demanda a se decapita toti captivii in presenti'a sa, si a le arunca cadavrele in riu. Numerulu acestoru nefericiti se dice cá au fostu preste trei-dieci de mii. In a dou'a di dupa acést'a, Selimu voindu a-si areta si mai multa poterea, si a umili cu totulu inimele invinsiloru, intrâ cu pompa triumfale in Cairo; dar' abia dupa câte-va óre se departâ de aici anca in aceeași di, asiediendu-se in corturi intr'unu locu nu departe de Nilu, numitu Russa, si lasandu truppeloru sale timpu de a se restaura. Unu ingeniosu poetu arabu a insemnatu epoc'a acestui macelu in urmatoriele cuvente:

*Hai Schevi* (53) *Sultan Selim!*

Vai! acesta è Sultanu Selimu! (54).

OCCUPA ALEXANDRI'A SI SUPPUNE PE ARAHI

XXIV. In acelasiu anu, la siepte ale lunei Gemaziulu evel, face espeditiune la Iskenderie (55) spre a o attaca; dar' mâni'a cuceritorului a fostu invinsa prin capitularea cetatiei de buna voia. Dupa ce apoi si-a regulatu tôte trebile in acêsta cetate, se retrage in partea centrale a Egiptului, si instituie pe Chairbegu guvernatore tierei, apoi plêca in lun'a Siaban inderetru 'la Constantinopole. In acêsta rentôrcere, trecêndu pe la Gasse, isi resbuna de perfidi'a locuitoriloru ei, si lasa a trece prin sabia toti fara distinctiune de sexu si etate, si assemena cetatea cu pamentulu. De aci merge la Damascu, si in virtutea pactului avutu, da lui Gaselibegu guvernamentulu preste acêsta cetate si preste localitatile invecinate din Palestin'a si Siri'a. Cu unu cuventu, in timpu de unu anu si intr'una singura espeditiune, Selimu a adnectatu mai multe tieri imperiului seu, de câtu unulu ori-carele din predecessorii sei, in totu timpulu câtu au regnatu ei. Că-ci elu a cuceritu nu numai tôte tierile Cercassianiloru in Asi'a si in Egiptu, ci anca a redusu, asia că in trecatu, sub potestatea sa alte cetati tari si faimóse ale Asiei, precumu: Malatie (56), Dierbeghi, Derende, Behtisi, Kierkieb, Kiachte, Beredgik, Antab si Antakie. Afara de tôte aceste, chiar si Sherifulu (57) din Mecca (58),

(53) Sêu *Scheviit*, adeca escrementu de omu, ori animalu. *Tr. Germ.*

(54) Propriamente: aceste sunt escrementele lui Selimu. *Tr. Germ.*

(55) *Iskenderie*. Alexandri'a, locu fôrte insemnatu de comerciu in Egiptu si cercetatu de năile tuturoru natiuniloru. Alexandri'a a fostu fundatâ de Alexandru celu mare, si data spre locuintia Greciloru din Egiptu.

(56) *Malatie etc.* Dintre acestea, Malatie, Derende, Beredgik, Antab si Antakie sêu Antiochi'a, sunt cetati destulu de marisióre; dar cele-l-alte sunt mai multu oppide mici decatu cetati mari.

(57) D'Herbelot dice, ca cuventulu arabicu *Sherif* însêmna in generalu *nobile* sêu de innalta origine ori dignitate, si in specialu este titlulu ce-lu intrebuintiêza descendentii lui Mahomedu din generele acestui-a *Ali* cu sica sa *Falime*. Acesti-a se mai numescu anca *Emir* si *Seid*, adeca principe si domnu, si se distingu de ceialalti prin turbanulu loru celu verde. In Afric'a a fostu o multime de dinastii din acesti Sherifi. Asia numitii *Edrisiti* anca au fostu Sherifi, si famili'a care domnesce asta-di

a prezentatu chieile cetatiei sale lui Selimu , pre candu acesta era anca in Cairo ; si a recunoscutu publicamente suveranitatea acestui-a. Selimu ilu primi cu tóta onorea , si a ordinau cá fiulu seu , renumitu prin virtute , pietate , si sciintia , se-i fia succesoru in principatu. Acestu omu a miscatu apoi tóte triburile selbatice ale Arabiloru , precumu Beni Ibrahim, (59) Beni Sevalet, Beni Ata, Beni

in Fess si Marocco , anca se numesce Sherif. Sherili de Mecca si Medina se bucura si asta-di din partea Turciloru de putere suverana. *Tr. Angl.*

(58) *Sherifulu din Mecca.* Inainte de domni'a lui Selimu , acestu Sherifu era principe suveranu si domnu absolutu in Mecca si in vre-o cate-va alte cetati in Arabi'a. Dar' de la timpilui lui Selimu incóce a recunoscutu si elu pe imperatoriul turcu de pazitori si protectori intereselor musulmane.

(59) *Beni Ibrahim.* Sunt preste siepte-dieci de popóra seu triburi , originari din diferite linii , cari inse tóte se lauda ca sunt de origine de la Abraham ; elle ratecescu prin vastele deserte ale Arabiei , unde isi au locuintiele incerte. Tóte vorbescu limb'a arabica ; dar' in dialecte atótu de diferente . in cátu abia se potu intielege unii pe altii. De aci , cu dreptu cuventu se póte dice , ca limb'a arabica este cea mai copioasa si chiar infinita. Cáci unulu si acelauiu cuventu insémma o mic de lucruri de natura cu totul diferita ; si órasi , unulu si acelauiu lucru se póte esprime prin o mie de cuvente , cari nu au nici cea mai mica analogia între sine. Afara de acést'a , abia vei poté gasi o calitate a unui lucru , care se nu dea subiectului , in care ea se cuprinde o numire cu totul particulara. In *Thesaurulu* lui Meninski despre limbete orientali , sunt o multime de exemple de acést'a natura ; cari inse a le copia aci , nu este scopulu nostru presentu. Din floricelele acestoru infinite dialecte este compusu Coranulu ; si de aci vine , ca sectatoriul Coranului credu , ca acést'a carte nu é scrisa in limba omnéscá , ci in limba dumnedieiesca. Cáci nici unulu din tóte aceste popóra seu triburi nu este in stare se intielega intregu Coranulu ; si nici cellu mai mare invetiatu dintre Arabi nu se póte lauda , ca ar sci da esplicatiune tuturoru cuventelor din acea carte. Asupr'a acestui subiectu ei mai adaoga o istorióra comica , dar' in care ei credu fórt tare. Dicu adeca , ca pe timpilui lui Mahomedu , limb'a arabica a ajunsu la cea mai inalta perfectiune ; si ca infloriau pe atunci unii poeti inventiosi , cari , cá pe timpulu jocuriloru olimpice , de cáte-ori inventau unu disticu ingeniosu , ilu affigeau pe o columna erecta a nume pentru acést'a in piati'a publica. Apoi se dá la altu poetu unu terminu de trei luni de dile , cá se respunda la disticulu affiptu cu unu altu disticu. numitu *Nasir*. La diu'a anumita se adunau toti poetii , si esaminandu amenduóe versurile , dedeau preferintia acellui-a , care era mai multu aplaudatu de publicu , si pe auctoru ilu numiau principe alu poetiloru , onorandu-lu cu unu nuou *Machlas* , adeca unu supranume nuou. Mahomedu folosindu-se de oportunitatea acestei datine , a affiptu si elu pe columna unu *Nasm* seu unu versu din Coranu ; toti poetii l-au studiatu nuóe luni de dile cá se póta da respunsu : in urma triumphulu recunoscutu in unanimitate a fostu alu lui Mahomedu ; versurile sale au fostu declarate de inspirate de Dumnedieu , si doctrin'a sa de la acelu timpu inainte o imbratiosara cu totii.

Asiie, Beni Saad, si mai multe alte, (60) alu caroru nume nu 'mi este cunoscutu, si locuescu in tierile deserte intre Mecca, Cairo si Damascu ; si le-au facutu de s'au suppusu de buna voia lui Selimu , dandu-i in scrisu ca-i voru fi pururea fideli, si tramitiendu-i in ostaleu vre-o câti-va din cei mai ilustru compatrioti ai loru.

(60) *Mai multe attele.* Intre ceialalti erau si monachii cari locuescu in muntele Sinai. Despre acestia se vorbesce o istoria singulare, pe care vreu a o reproduce aci , fiindu-ca , pre câtu sciu eu, nu se face mentiune despre ea decâtu numai intr'o carte plina de fabule despre monachii acestei monăstiri. Se dice adica, in modu cu totulu fabulosu, ca: Mahomedu că omu de origine mai inferiöre, avea datin'a in tinere-tiele sale de a mana dintr'unu locu intr'altulu camile luate cu chiria. Intr'o caletoria de acestu elu a ajunsu odata la muntele Sinai, si s'a pus in campulu deschisu pentru a dormi puçintelu. Pe candu dormia, a vediutu egumenulumonăstirei ca unu nuoru se redica asupr'a capulu lui Mahomedu, si-lu apers de radiele sörelui. De aci abatele a conclusu , ca acestu omu tinera trebe se fia ceva mai multu , de cât ceea ce-lu aréta exteriorulu seu; pêntru ca, unu presemnu atâtu de singulariu, dupa a sa parerea nu se potea areta altui-a, decâtu a celui-a, care pe viitoriu are se fia domnu asupra acestoru tieri. Merse dreptu aceea la elu, ilu salutã cu totu respectulu, si ilu invitã in camer'a sa, rugandu-lu a gusta acolo liniste neturburatu de nimene. Dupa aceea crediendu ca prin acést'a si prin alte mai multe maniere de curtenire , i-a castigatu buna-vointi'a, l-a intreatu: in casulu candu ar ajunge odata domnu in aceste tieri, ce i-ar li cu placere a dispune in privinti'a acestoru monachi? Mahomedu respunse ca: « i-ar scuti cá pe *Ruhbani* (\*) : adeca : pazitori de buna viatia si de buna purtare: de la « tôte tributele, si i-ar avé in mare onöre ». Acést'a promissiune o dède abbatei si in scrisu , in limb'a arabica, si fiindu-ca nu avea sigilu, o intari cu palm'a sa propria, intingendu-o in tinta si apoi apesandu-o pe charthia. Lungu timpu dupa aceea, fiindu Selimu sultanulu in Egiptu, vine abbatele din muntele Sinai la elu, si-i aréta privilegiulu adevratu séu inventatu alu lui Mahomedu. Imperatul'ulu cumperã de la monachu cu patru mii de galbeni, declarandu-i totodata ca sunt si remanu pentru totdeauna scutiti de la tôte tributele, si confirmandu-i prin unu Chatisherifu alu seu atâtu in acestu vechiu privilegiu câtu si in tôte alte ale loru privilegiuri. Acést'a carte a lui Selimu, tradusa din arabesce in turcesce, o amu cetitu in Adrianopole, si precátu imi potu aduce aminte, era scrisa precumu urméza ; « Venindu monachii din « muntele Sinai la inaltulu nostru divanu, si aretandu-ne in tóta umilinti'a, ca Mahomedu el Mustafa(\*\*) alu lui Dumnedicu santu profetu (pace si bine-cuventare asupr'a lui) in caletoriele sale a fostu primitu cu ospitalitate in monasteriulu loru, si, dupa « puçinele loru midi-löce, l-au servitu cu tóta onörea si reverenti'a ; si ca Mahomedu « in consideratiunea acestoru servitiu, au avutu grati'a a scuti pe acést'a comunitate « a monachiloru *nazareni* de la ori ce tributulu anualu alu loru , si intru confirmarea

(\*) De la cuventulu *Rah*, cale si *Ban*, custode, garda, pazitoriu , precum se vede ca-lu deriva autorulu nostru. Dar *Ruhban* este pluralulu cuventulu arabicu *Rahib*, care inseamna monachu. *Tr. Germ.*

(\*\*) Alesulu, predestinatulu. *d. Tr. Germ.*



## PRIMESCE PE UNU DELEGATU ALU REGELUI PERSIEI

A. 925  
I. C. 1519

XXV. In reintorcere din acésta espeditiune, ajungundu în Aleppo în luna Remazan, anul Hegirei 925, i veni unu delegatu persianu, tramisu de regele sub pretentiunea de amicitia, spre a seduce pe Sultanulu; si cu modulu acesta prin supunerea simulata, a diverte furtun'a ce parea a se redica asupr'a Persiei. Pentru a-si ajunge scopulu mai iute, delegatulu pre langa darurile pretioase ce adusesse cu sine, si cari erau demne de ambii imperati, elu se mai încercâ a lingusi ambiliunea lui Selimu cu adaogarea de titulare nooe, numindu-lu: *Shehin Shahi Alem, ve Sahib Kirani beni Odem*; (61)

« acestei-a s'a înduratu a le da o santa charthia sigilata cu man'a sa propria: Noi anca, voindu a urma esemplulu seu, amu ordinatu si ordinamu din inalt'a noastră gratia, ca disii monachi se lia scutiți de la tributulu anuale, la care altii sunt supusi; si in besericile si în riturile lor se nu lia molestati, ci se le pōta exercita liberu dupa anticele lor legi. Spre acestu scopu amu ordinatu si ordinamu din gratia, a li se da o copia autentica de pe documentulu santului profetu alu lui Dumnedieu, confirmata cu semnatur'a noastră. Demândamu dreptu aceea, tuturoru persōnelor, cari exercita vre-o potestate seu jurisdictiune, in totu cuprinsulu imperiului nostru, a nu insarcina pe numitti monachi de sect'a lui Iesu cu nici unu tribut seu alte impositie civili. Si cine va lucra în contra acestui alu nostru *Chalisherif* si mandatu, unulu că acela se scia ca de siguru va li certatu si punitu. Datu in Kahire, etc. ». Si într'adeveru ca acésta esemptiune de la tributulu a monachiloru din muntele Sinai, a remasu în vigore in totu imperiulu Turciloru pēnē pe timpul lui Solimanu II, unchiu de-mosiu alu Sultanului de acumu, candu Turcii au inceputu a lua de la ei *Harâgiu*, si acést'a mai întâiu prin dispositiunea lui Kioprili Oglî Mustafa Pasia, care nu si-a facutu nici unu scrupulu, a declara totu documentulu de falsu. Pentru că se previna necasulu ce-i amerintiâ, au fostu tramisu unii monachi din muntele Sinai cu documentulu lor de privilegiu la Adrianopole; aici l-amu vediutu in manile lor si mi-amu scosu o copia dupe elu. Totu ce au dobënditu prin suplic'a lor a fostu, ca ei si societatea lor a remasu scutita de la tributulu; dar pentru celelalte monâstiri n'au potutu scōte nimica la cale.

(61) *Shehin etc.* Titularele imperatoru turci in generalu sunt fōrte pompōse; cu tōte aceste numirea de *Siltullah*, adeca umbr'a lui Dumnedieu, o pretiuescu mai presu de câtu tōte cele-l-alte, din cauza ca acést'a vine de la regele Persiei, precumu amu observatu într'altu locu. Dar la curte candu se face mentiune despre Sultanulu, seu se adresâza lui, nu se intobuintiâza nici-odata aceste titulare, ci se dice numai *Padishahi* (\*) *Alem Penah*, adeca: imperatulu, refugiulu seu scutululu lumei; si

(\*) *Padshah* seu *Padshah* se deriva de la cuventulu persicu *Padu*, a lua, a allunga, si *Shah*, rege. Adecu *Padtshah* însēmna unu rege, care allunga seu departa daun'a si reulu, precumu *Padsehr* seu *Padisehr* (de comunu Bezoar) însēmna o medicina care departa veninulu seu antidotu, de la *Pad*, si *Sehr*, veninu. *d. Tr. Germ.*



adeca : « Imperatulul imperatiloru, si singurulul cuceritoriu (seu autocratu, singuru-domnu) alu filoru lui Adamu ».

#### AMBITIUNEA SI MOARTEA LUI SELIMU

XXVI. Atate victorii mari, atate gratulatiuni lingusitorie ce veniau nu numai de la poporale invinse, ci si de la principii invecinati, implura inim'a lui Selimu de atata vanitate si ambitiune, in catu credea ca elu este singurulul monarchu alu intregu universului, si despretiuindu imperatiile pamentesci, elu isi imaginá ca ar' trebui se se supuna armeloru sale chiar' si imperatiile cerezsi, deca ar' poté ajunge la ele. Asia, dupa ce intrá cu pompa triumfale si intre aclamatiunile poporului in Constantinopole, se legá in publicu prin juramentu (62) (cá si candu sórtea inconstanta a resbellului ar' trebui se se plece la comand'a sa), ca la anulu urmatoriu va intreprinde una alta espeditiune si nu se va întórce acasa; pênè ce nu va fi resturnatu cu totulu pe rivalulu seu imperiu alu Persiei, si nu va fi stinsu cu totulu pe unu poporu necredintiosu lui Dumnedieu si odicsu ómeniloru; convinsu fiindu ca dupa aceea va poté suppone fara dificultate si pe principii crestini. Dar catu sunt de deceptiöse planurile ómeniloru, ce nu vinu de la Dumnedieu, si catu este de fragile unu pumnu de lutu candu se imfla de ambitiune vanitosa, a aretatu domnulu supremu alu universului, altoru-a spre invetiatura, prin urmatoriulu esemplu. Era lipsa totale de bani; cáci espeditiunea egiptiana desecase cu totulu fondurile tesaurului publicu internu si esternu (63); si Selimu a fostu necessitatu a amóná bellulu seu intentiosu pe altu anu, si a vedé cumu ar' poté se adune

*Oliosman Padishahi*, adeca: imperatulul filoru lui Osmanu. Prin acést'a din urma numire Turcii vreau a da se se intieléga, ca intregu poporulu turcu nu recunósce alta fónšana a nobilitatiei decátu numai pe Osmanu, primulu loru imperatu.

(62) *Juramentu*. Turcii credu ca imperatulul loru nu póte nici díce nici face ceva, decátu numai din inspiratiune divina. Prin urmare, ce confirma imperatulul prin juramentu, aceea si trebe, si póte se se implínésca. Dar' esperienti'a a aretatu de multe-ori, catu de falsa este acésta imaginatiune a Turciloru!

(63) *Fondurile tesaurulu . . . esternu*. Turcii au duóe thesaure seu duóe casse in cari tienu banii publici: thesauru esternu si thesauru internu. Defterdariulu seu marcele thesaurariu, (despre care amu vorbitu intr'o nota precedente) (\*), este in

(\*) Vedi mai in susu not'a 7. *Tr. Rom.*

nuoă fonduri din tierile cucerite. Dar' acést'a in anulu d'ântâiu a mersu mai încetu de cumu ar' fi doritu elu ; si iern'a anca apropiandu-se, a vediutu ca anotimpulu pentru espeditiuni bellice a trecutu ; asia se resolvi a cerceta in acea ierna mormentele anteces-soriloru sei in Adrianopole. Cu scopulu acesta, transmite înainte pe toti officiarii sei mai inalti, afara de Ferhad Pasia, barbatulu sororei sale, si care era Kaimakam Pasia ; (64) si apoi a plecatu si elu din Constantinopole. Dar' abia ajunsese in calea sa pèn' la satulu numitu

capulu thesaurulu esternu, numitu *Dishi-Chassine*. Baniî cari intra aici, se numescu *Beitul-Mali Muslimin*, sêu baniî publici ai musulmaniloru ; din cari nici imperatulu insusi, afara de vre-unu casu de extrema necesitate, nu pôte nici se dea la altii, nici se ia pentru sine, fara a se espune celui mai mare periclu. Căci deca face un'a ca acést'a, poporulu incepe numai decătu a murmura, si de multe-ori erumpe in rebelliune. Apoi este *Ici-Chassine*, sêu thesaurulu internu, care se numesce si thesau-rulu imperiale ; cu acesta pôte se dispuna Sultanulu dupa placu, fara a se teme de vre-unu murmuru sêu obstaclu. Acestu thesauru sta sub directiunea lui *Hasnadar Bashi*, care in apartamentele femeieloru are celu d'ântâiu rangu dupa *Kislar Agasi* ; căci si elu é eunuchu, si in casu de vacantia elu inaintéza in locul lui *Kislar A-gasi*. Pe timpul meu, baniî cari intrau pe anu in aceste două tesau-re, se urcau la două-dieci-si-siepte mii de punge, contienendu fia-care punga cinci sute de thaleri imperiali.

(64) *Caimacam Pasia*. Acesta é locu-tietoriulu marelui Veziru, si-lu numesce Sul-tanulu dintre vezirii carii au privilegiulu de a purta trei tuguri. Candu imperatulu este presentu in Constantinopole sêu in Adrianopole, atunci Caimacamulu nu are nici-o potestate in aceste cetăți ; elu nu are, că ceialti veziri, de a face nimica cu tre-bile publice ; celu multu, are de a da numai consiliu. Dar' deca Sultanulu este ab-sentu din cetate in departare de optu ore, atunci autoritatea Caimacamulu este mai pe atâtu de mare ca a marelui veziru. Candu imperatulu este dusu in espeditiune, de si vezirulu é presentu, totusi numesce unu Caimacamu, care, in casulu candu vezirulu s'a dusu de langa imperatulu in departare de optu ore, are deplina putere de a face toate trebile, de a ordina, de a schimba ; cu singur'a exceptiune ca nu pôte se face ceva ce ar deroga mandatelor Vezirului, nici a destitui sêu a decapita pe vre-unu Pasia vechiu. Anu observatu, ca între marele veziru si între caimacamu nici-odata n'a domnit o buna intiellegere : căci é lucru raru ca se fia buna concordia între aceia, cari rivaliséza dupa putere. Afara de acestu caimacamu mai este unu altulu, pe care imperatulu ilu insarcina cu inspectiunea asupra cetătiei imperiali, cand merge in vre-o espeditiune sêu la Adrianopole. Acesta urméza in rangu numai decătu dupa marele veziru ; dar' in autoritate este chiar atâtu, ca și unu Pasia in guvernamen-tulu seu ; cu exceptiune totusi, ca in odministratiunea justitiei si in trebile civili, nu pôte se face nimicu fara ordinu de la marele veziru. Elu are două ajutori sêu asi-stentî, dar' de un rangu mai inferiore ; unul este *Bostangi Bashi* sêu superintenden-

Suoshi (65), si o violenta ferbintiela ilu cuprinsese prin totu trupulu; sangele 'i ardea, si unu accesu de friguri ilu tormentá. In

tele Scraului (\*) imperatescu, si alu gradineloru, precumu si alu suburbieloru dinafara de murele cetatiei; si apoi *Segban Bashi*, care urméza immediatu dupa *Iengiceriler Agasi* séu Aga Ieniceriloru, si é generalu supremu alu infanteriei, insarcinatu cu paz'a cetatiei si cu comand'a asup'r'a garnisóncei ei. Acestu Caimacamu cu ajutorii sei duoi, administra totu guvernamentulu civile in cetate. Guvernamentulu eclesiasticu sta sub inspectiunea lui *Istambol Effendi*, séu judele clericalu, care in rangu urméza numai de catu dupa cei duoi Kassitulaskieri, dintre cari unulu, precum amu vediulu mai in susu (\*\*), este judecatoriu generale alu cauzeloru eclesiastice in Europ'a, ér' celalaltu in Asi'a.

(65) *Suosthi*. Adeca; innotá preste riu. *Suosthi* este numele unui satu pe calea (dar nu cea mare) de la Constantinopole la Adrianopole. Caus'a pentru care i s'a datu acestu nume, se dice a fi urmatori'a: Este unu riu micu, care curge pre langa satulu acest'a, si care cand se topesce néu'a, séu ambla ploile de tómná, se imbla atátu de tare, in cátu inunda toti campii de prin pregiuru, si face caletoriloru fórté difficile recerea preste elu. Unu Pasiá de rangu mai inferiorudara fórté avutu, vrendu á delatura acestu inconvenientu, a lasatu de s'a facutu preste riu unu podu fórté frumosu de pétra. Baiazetu II, tatalu lui Selimu, venindu odata pe aici cu tóta armat'a sa, a fostu fórté surprinsu vediendu unu podu atátu de frumosu; si doria se scie cine l-a facutu. Presentandu-se Pasiá, i ceru Sultanulu se primésca dela elu banii pentru spelese ce a facutu cu edificarea podului, si se-i lase lui remuneratiunea ce se ascépta in lumea cealalta pentru unu beneficia atátu de mare ce a facutu pentru gé-nulu omenescu (Trebe se observamu, ca dupa legea Coranului, unu turcu póte se dea séu se vendá la unu altulu operele sale bune, fapte de charitate, edificie erecte in onóra si glori'a lui Dumnedieu séu pentru binele omenirei, asia, ca remuneratiunea ce merita pentru aceste de la Dumnedieu in lumea cealalta, se fia á cumperatoriului). Pasi'a response imperatului, ca nu-i póte implini cererea, pentru ca nu are alta opera, care se lia calificata pentru a se póte presenta cu ea inaintea maiestatiei divine. Cáci-dise elu mai departe — n'amu facutu acestu podu pentru a castiga aplausele ómeniloru, ci pentru binele publicu, si pentru mantuirea sufletulu meu. Sultanulu de trei-ori isi repeti cererea, si Pasi'a de atáte-ori i-o denegá. Rabiatu pentru acestu refusu, Baiazetu omóra pe Pasiá, se pune pe calu, si urmatu de gard'a sa, intra in torrentulu rapide, si cu celu mai mare periclu alu vietiei sale, innota preste riu péné de cealalta parte; ér' celeilalte armate ordina a stá pe locu péné ce va scadá ap'a. Si cu acésta ocaziune, se dice ca a pronunciatu urmatoriulu *Beit*, adeca distichu:

Minet ile Kokma Ghiuli al Elise Suseni.

Ghiesme namerd Kiuprisini, ko aparsun Suseni.

Adeca: Sufére mai bine piperiu, decâtu se amirosi o rosa, ce ti-a costatu multe.

(\*) Palatiulu Imperiale. *Tr. Rom.*

(\*\*) A se vedé not'a la Capu III din Cartea I. *Tr. Rom.*

diu'a următoria se trezi cu una aposthema (66) mortale in siele, care atātu era de torturatōria, in cātu i se parea ca toti nervii trupului si mai alesu in piciõre, (67) s'au contrasau si secatu cu totul. Unu chirurgu abile i taia si deschide aposthem'a, si aplica tōte remediile pentru a delatura veninulu bōlei; dar' se vedea ca mōrtea este inevitabile; cā-ci buboiulu obstinatu sfidā tōta artea medicale, veninulu pestilentu se lati in totu trupulu, si dupa patru-dieci de dile de cele-mai crudele tormente, Selimu isi dēde sufletulu, si asia, intr'o di de Dumineca, in nuōe ale lunei Sievval, dupa apusulu sōrelui, se stinse pentru totdeauna acēsta stea brillanta a imperiului ottomanu.

#### VEZIRII TIENU IN SECRETU MOARTEA LUI SELIMU

XXVII. Selimu prin mōrtea sa a facutu renumitu unu satu puçinu cunoscutu inainte de acēst'a. Ferhadu Pasia, care singuru era pre langa elu, a tienutu in secretu denaintea poporului mōrtea imperatului; dar' veziriloru, cari asceptau cu impatientia sosirea Sultanului la Adrianopole, le annunciā acēsta trista intemplantare. Acesti-a ilu rōga, sē faca cā si candu imperatulu ar' fi in viētia, si se administre tōte trebile in numele acestui-a, cā nu cum-va se se nasca vre-una rebellione pēnē ce ar' sosi successorele lui. Dupa aceea Ferhadu Pasia tramitte la Solimanu, fiulu lui Selimu, care atunci isi avea resiedinti'a in Trapesund'a, si ilu insciintiēza despre mōrtea parentelui seu rogandu-lu se vina fara intardiare si se iea in mana frēnele guvernului. Solimanu priimindu acēsta scrisōre, plēca numai

rugari. Nu trece preste podulu unui omu uritu si avaru, mai bine lasa se te inghitiā apa (\*).

(66) Buboiu, imflatura. *Tr. Rom.*

(67) *In piciõre.* Se pare ca Turcii facu aci allusiune la juramentulu lui Selimu, ca nu se va întorce înderetru pēnē nu va supune sub piciõrele sale intregu imperiulu persianu. Si pentrū aceea, vindict'a divina l-a punitu mai antātu in piciõre prin contractiunea sinuseloru (\*\*) atātu pentru a umili superb'i'a omenēscă, cātu si pentru a areta justiti'a divina.

(\*) Sēu din cuventu in cuventu : Decātu mișosulu unei rōse din mila; mai biñ' iea o lilia selbatica in mana. Nu merge preste podulu unui omu avaru si vile; mai bine lasa ca ap'a se te maie. *Tr. Germ.*

(\*\*) Sinus, gerin. Schœn, nerve. *Tr. Rom.*

decâtu in cea mai mare graba la Constantinopole. Indata ce s'a auditu acést'a, vezirii au annuntiatu in publicu mórtea imperatului, au lasatu armat'a se mérga acasa, si lasandu pe Mustafa Pasia singuru inderetru spre a pazi thesaurulu publicu, mergu ceialalti cu totii d'inpreuna cu tóta curtea imperiale in capital'a imperiului, spre a-si face omagiéle noului loru suveranu.

#### SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

XXVIII. Ajungându Solimanu in Constantinopole, vezirii toti imbracati in doliu, i esira inainte si ilu salutara ca pe alu loru imperatu, esprimendu-si tot-odata dorerea pentru mórtea prè timpuria a parintelui seu. Si fù acést'a in ultimele dile (68) ale lunei Sievval, anulu Hegirei 926. Anca in aceeași di, dupa amedia-di, Solimanu insusi merse cu tóta curtea sa pènè afara de cetate spra a intimpina convoliulu ce aducea cadavrulu parintelui seu; ilu petrecu cu mare pompa pènè la Giami'a fundata de Mahomedu cuceritoriulu cetatiei, si ordina a-lu inmormenta acolo. Pe mormentulu lui s'a pusu urmatoriulu epitaflu :

*Baka Mulkine assmi idrup Sefer Kildi bu dir Tarich : Koinup Sultan Selim baki Gihan Mulkim Sulcimana.*

Adeca : « In acestu anu trecu Sultanu Selimu in imperati'a ceriului si lasà lui Solimanu imperati'a pamentésca » (69)

#### CALITATILE LUI SELIMU

XXIX. Asiá Selimu, defensorele imperiului ottomanu, se desparti de acésta lume, unde vietuindu ani cinci-dieci-si-patru, a domnitu ani nooe si luni optu. Anii câtu a domnitu au fostu pucini; dar' chiar' in acesti pucini ani, elu a facutu fapte, caroru asemenea abia se potu gasi. Câci prin deligenti'a si valórea sa, elu nu numai a eliberatu provinciele asiatice de tóte invasiunile inamiciloru, dar' prin dispositiunile sale in orientu, a deschisu campu largu successoriloru

(68) *Ultimele dile.* Adeca in un'a din dilele intre dóue-dieci si trei-dieci alle luaci Sheval. Despre acestu modu de a computa dilele luneloru la Turci, vedi mai in susu not'a 43.

(69) *Propriamente :* In acestu anu, immortalulu Sultanu Selimu a trecutú la eternulu seu imperiu; si lasà lui Solimanu imperiulu seu pamentescu. *Tr. Germ.*



sei de a-si intinde dominatiunea in occidentu. Elu avea tóte calitatile unui erou: capu luminatu, braçiu fórte, si mare talentulu inventiosu; infatigabile in ceea ce cerea salutea binelui publicu; fórte desteru in modulu de a esecuta unu lucru; și ingeniosu preste mesura in a descoperi factiunile secrete si alte intrige ascunse. Mergea de multe-ori travestitu in piatie, pe strade si in castre, diu'a nóptea, si pedepsiá aspru totu ce vedea ca este contrariu legiloru sale ori binelui communu. Si unde nu putea merge in persóna, tramittea pe spionii sei; cari in fineti'a si astuti'a lor nu mai aveau parechia; acesti-a se furisiau in tóte societatile, si apoi reportau Sultanului despre totu ce au vediutu si auditu. Cu modulu acesta, Selimu scia totu ce se intempla; încátu pe timpulul seu era de tóte dílele proverbialu: « Imperatulu va sci diminéti'a ce s'a petrecutu asta nópte « in casa între barbatu si femeia ». Utilitatea ce a resultatu de aci pentru imperiu a fostu evidente; căci pre langa tóte espeditiunile intreprinse in mari departari, totusi nu s'a facutu nici una rebellione care se nu fia fostu inecata anca in nascerea sa. Pentru aceste calitati si lucrari ale sale ar' fi meritatu gloria eterna, déca elu prin inclinatiunea sa la mânia si la crudelitate nu si-ar' fi obfuscatu splendórea virtutiloru sale, prin care, spre distinctiune de alti imperati omonimi, si-a apropiatu numele de Iavusu (70). Inainte de a terminá cu espunerea mea diffusa despre faptele lui Selimu, credu ca nu va fi inutile de a narra aci o fapta despre mara lui crudelitate. Duoi ani inainte de mórtea lui, se aretá in Turcománi'a unu anumitu brigantu, care prin lotriele sale nu numai infestá acésta tíera si tienuturile vecine, dar' dupa ce isi formase o banda considerabile de companioni, voiá a se face domnu preste aceste provincii. Pentru a stinge din bunu timpu acésta flacara, Selimu tramitte pe Ferhadu Pasi'a cu una buna parte de armata contra acestui aventurariu. A-

(70) *Iavus*. Despre acestu nume amu vorbitu mai in susu la not'a 1 din acestu capu. Aci vreu numai a da onórea lui *Ali Effendi*, care este autorulu unei carti fórte frumóse despre istori'a a lor patru Sultani, si anume: Mahomedu II., Baiazetu II, Selimu si Sulimanu si pe care io de atâtea-ori cu lauda l-amu consultatu; unu auctorulu acest'a de mare gravitate, care tiene la adeveru, si é strainu de ori-ce lingusire. Cartea-sa é chiar si între Turci fórte rara; din acésti'a amu descriu multe lucruri ce se referescu la subiectulu despre care tractezu.



jungându Ferhadu Pasia in Amasia, aude ca lóta acésta banda cu capulu ei cu totu este batuta si risipita de catra Ilbistanbegu Mehemedu, fiulu lui Sheich Savur; si fiind-cá nu voiá cá se-si ostenésca armat'a prin o cale atátu de lunga de o parte, ér de alt'a, fiindu ca nu cutediá a se reintórce fara ordinu espressu de la imperatulu, asia se puse in castre la Amasi'a, si acceptá aici respunsulu Sultanului la raportulu ce-i tramisese. Intr'aceea vine la Ferhadu unu calumniatoru malitosu, si-i dice, cá din credinti'a ce detoresce imperatului, nu póte se nu-i descopere unu complotu de rebelli ce este intre cetatianii Amasiei. « Este — adaose elu — ascunsu intre acesti celatiani unu impostoru cu numele Muradu, care se da pe sine de fiulu lui Achmedu Sultanu, si a castigatu degiá « tóta celatea, si anca vre-o siepte sute de briganti in partea sa ». Ferhadu Pasi'a, fara a cerceta adeverulu lucrului, raportá imperatului despre cele ce a auditu, si-i cerú ordinulu in acestu periclu iminentu. Selimu, incrediutu póte pré multu in prudenti'a generalului seu, fara a face vre-o ulterióre cercetare, i tramitte ordiau cá se traga in frigare pe toti fruntasii tieiei. Ferhadu esecuta immediatu ordinulu imperatului, si trage in tiépa preste siese sute persóne innocente si respectabile, pe altii i docapita, si pe ceilati i lega de códele caliloru si lasa de-i téraie si sfarma dealungulu stradelcru cetatiei.

---

Domnitorii in Europ'a, contimporani cu Selimu au fostu :

*In Germani'a* : Maximilianu I. 1493—1518., si Carolu V. 1518—1558.

*In Angli'a* : Henricu VIII. 1509—1546.

*In Franci'a* : Ludovicu XII. 1498—1525., si Franciscu I. 1525—1547. *Tr. Angl.*

---



# ISTORI'A

## DOMNIEI LUI SOLIMANU.

SUPRANUMITU CANUNI

ALU DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

### CAPU IV. DIN CARTEA III.

GASELIBEGU SE REVOLTA, DAR REMANE RATUTU SI UCCISU

I. Solimanu Canuni (1) abia se sui pe tronulu parintelui seu , si o rebelliune considerabile erupse in Asi'a. *Gaselibegu*, Beglerbegu in Damascu (prin a carui tradare a obtienutu Selimu victori'a sa contra Cercasianiloru) , indata ce a fostu informatu de mörtea lui Selimu , si-a imaginatu ca cu elu s'a ingropatu tötä virtutea si tötä fortun'a imperiului osmaniloru ; si frangëndu-si juramentulu de fidelitate, se resolvi a se face insusi suveranulu deplinu asupr'a provinciiloru , alu caroru numai gubernatore era. In acestu scopu 'si aduna trupele sale , si impressöra cetatea Aleppo cu atât'a celeritate , si pe atâtu de neasceptatu, in câtu cursorulu tramisu la curtea otomana

(1) *Canuni*. De la cuventulu grecescu *Canonista* , care insömna legislatöre , séu institutore de regule. Nu se pôte nega ca imperiulu Ottoma nu se gubernä si inainte de Solimanu dupa certé constitutiuni ; dar' aceste se basau mai multu pe usu, de câtu pe legi scrise ; séu vorbindu mai dreptu : vointi'a principelui, era lege. Solimanu a fostu celu d'ântäiu, care a facutu distinctiune intre ofšiejurile civili si militari, si le-a separatu unele de altele ; a designatu öa-carui-a rangulu si dignitatea sa ; a stabilitu legi pentru curte, palatu , tribunale , si armata ; si a instituitu acela corpu de legi, care si asta-di se observa la curte si in totu statulu ottomanu. Succesorii sei se tienu atâtu de strictu obligati a observa aceste legi, in câtu decä occure vreunu casu dubiosu, ei credu ca trebe se consulte canönele lui Solimanu, numite *Tes-*

spre a duce scirea despre acésta rebelliune, abia a potutu scapa. Cu tóte acestea, cetatea aপরতা de *Codgia* Mustafa Pasia, (2) face o buna resistentia, asia in cátu Solimanu a potutu avé limpu de a in-neca flacar'a inainte de a se lati mai departe. Solimanu ne vrendu ca suditi sei se se insiele in asceptarea loru, a tramisu in Asi'a, sub comand'a lui Ferhadu Pasi'a, (3) atál'a armata cáta avea la in-de-mana, ordinandu totu-odata cá in cale se i se alature truppele asia-tice conchiamate din tóte partile. Gaselibegu, a carui ardóre se reci prin neasceptal'a bravura a obsediatoriloru, vedea bine ca elu singuru cu trupele sale este cu multu mai slabu decâtu cá se póta sta fație cu o armata enorma ce venia in contra lui; redica obsediulu, si in castre merge aprópe de Damascu intr'unu locu numitu de locuitori *Mastaba*; aici se fortifica cu sianturi mari, sperandu ca armat'a imperiale silita prio scumpetea ce domnia si prin incomoditatea ano-timpului, in urma va trebui se se retraga; si apoi elu va poté avé mana libera de a nevali in provinciile vecine. Ferhadu Pasia inse, de si la adjungerea sa gasi cetatea Aleppo libera de im-pressorarea rebellului, totusi aducéndu-si aminte de ordinulu im-

*hrifa*. Asia pentru esemplu, la consultatiuni asup'r'a unui bellu, ei cauta inainte de tóte la canónele acestui-a. Si déca credu ca gasescu in ele o justa causa pentru bellu: ilu decreta si-ilu proclama numai decâtu; ér' din contra, concludu a-lu e- vita. Déca este a se inchieia vre-o pace cu unu principe crestinu, érasí consulta a-céleasi canóne, ca nu cumu-va se se faca ceva ce este in contra legi Coranu'lu séu in detrimentulu imperiului ottomanu. Este unu canonu in Coranu, care ordina, ca pacea se nu se inchieia nici in Constantinopole nici in alta cetate a imperiului, ci la confinii, in campu, sub arme; cá se nu para ca dóra s'ar li facutu din frica, ci ca ea s'a datu inamicului din indurarea imperatului, si din solitudinea acestui-a pen- tru quietea poporului seu. Pentru ratiunea acestoru constitutiuni, se vede in biblio- tec'a imperiale. Solimanu depinsu cu o carte in mana; dupa acésta pictura amu lasatu de mi s'a scosu o copia ce se vede aci in fruntea descriptiunei vietiei sale (\*).

(2) *Codgia Mustafa Pasia*. Betranulu Mustafa *Codgia* in sensu figuratu insémna: o persóna grava, seriósá si de multa prudentia. Asia, *Bir Codgia oedem*, insémna unu barbatu espertu, gravu, prudentu. Assemenea *Bir Baba Odem*, vre se dica omu binevoitoriu, cáci cá unu baba, adeca tata, elu vre binele tuturoru.

(3) *Ferhadu Pasia*. Generalu turcu fórté renumitu; barbatu de mare curagiu, e- roismu si inteligentia. Sub conducerea acestui-a a facutu Solimanu mari lucruri in Asi'a, si a ocupatu multe tieri de la Persiani. Loniceru si alti scriitori europeni ilu numescu *Parates*.

(\*) A se vedea not'a la capu precedente III din acésta carte. *Tr. Rom.*

peratului, merge urmarindu cu bravura pe Gaselibegu, si in contra asteptarei tuturor, ilu attaca in fortificatele sale castre la 27 alle lunei Saferu anulu Hegirei 927. Aci a urmatu o lupta inver-

A. 927

I. C. 1520

siunata si lungu timpu dubiósá ; ea a duratu diece óre, in care Turcii au fostu strimtorati mai multu prin greutatea positiunei decâtu prin armele inimice. In urma inse, dificultatile positiunei au fostu invinse prin valórea soldatiloru turci, si tóta armat'a rebella di'n-preuna cu conducétoriulu ei a fostu nimicita. Dupá acést'a, invingétoriulu Ferhadu Pasia se întórce si intra in Damascu, pune po *Aias Pasia* de Beglerbegu alu cetatiei, reguléza tóte trebile in acelle parti, si apoi se întórce cu trupele sale la Constantinopole.

#### SOLIMANU CUCERESCE BELGRADULU

II. Restabilindu pacea in Asi'a, Solimanu se resolvi a-si întórce armele contra Europei, cu propusulu de a-si estinde dominatiunea in partea occidentale de la Constantinopole chiar' pe atátu de de departe, pe câtu de departe é aceea in partea orientale de la acésta cetate. In acestu cugetu, si pentru cá se nu fia impedicatu in midiloculu progresselor sale prin turburari ce ar' poté veni din alto parti, precumu s'a intemplatu acésta mai de multe-ori predecesoriloru sei, a insarcinatu pe Ferhadu Pasi'a, cá cu o buna parte a armalei sale se tiena sub ochi Asi'a ; tramite apoi o flota de observatiune in Archipelagu (4) ; ér' la alt'a, constatória din cinci-dieci vase de resbellu, da ordinu a naviga in marea négra ; si patru-sute de bastimente a dispusu pentru a transporta provisiunile necessitàe la armat'a destináta pentru expeditiunea ungara. In fine elu insusi pléca din Constantinopole pe uscatu cu una armata considerabile pentru a suppune tóta Ungari'a. Dar' inainte de ce ar' fi plecatu, tramite ordinu lui *Iahiabeg* (5), fiulu lui Balibegu, gubernatore de Semendri'a, cá se mérga in cea mai mare graba cu trupele ce le avea si se incungiure Belgradulu inainte de ce ar sosi elu ; si se impedice cá nici-o provisiune si nici-o alta garnisóna se nu póta intra in cetate. Iahiabegu asia si face, si pe cându elu impressorá cetatea, sosesc si So-

(4) Séu marea egeica. *Tr. Rom.*

(5) Príncipele Ioan. *Tr. Rom.*

limanu in persóna si se pune in castre pe campulu numitu Semin; de aici tramite pe vezirulu seu Mustafa Pasia (6), si pe Ahmedu Pasia, Beglerbegulu de Rumili, cu una parte a armatei sale spre a da ajutoriu lui Iahiabegu. Acesti duoi generali, avidi de a castiga si mai multu favorea lui Solimanu, si fiindu-ca scieau ca pentru acesta lucrulu cellu mai placutu va fi a cuceri celatea catu se pote mai curendu, cá cu modulu acesta se póta avé cale deschisa catre Bud'a, capitala regatului: asiá prin canonade din baterii si prin subminari, dirima in sfarimaturi murii, face in tóta ór'a cate-unu assaltu prin aperturele muriloru, si debilitéza pe obsediati intr'atátu, in cátu preanga tóta resistenti'a loru eroica, in urma totusi au fostu constrinsi a cede furiei Turciloru, si a se preda (asiá a fostu faptulu lui Dumnedieu), in cinci alle lunei Remazanu; si prin acést'a au cadiutu acestu antemuru alu Ungariei, care de multe ori a fostu atacatu, dar' nici-o data cuceritu péné acumu. Intr'aceea Solimanu anca n'a statu otiosu, ci cu restulu armatei sale a ocupatu parte prin asaltu, parte prin capitulatiune mai multe cetati, precumu Burgas (7), Baridgi, Tiridge si Bugurdlen; a inundatu tóte tierile vecine; si pe calea acést'a puse basa pentru locarea belluriloru urmatórie preste frontariile vechi alle imperiului ottomanu.

#### ORDINA UCCIDEREA LUI SHEH SUVAR

III. Abia intorsu, dupa aceste cuceriri in Constatinopole, a si primitu scirea in lun'a Silcade, cá Sheh Suvar Oglu, principe de Marash, (8) face turburari in Asi'a cu scopu de a scapa de jugulu mahomedanu, dar' cá a aménatu esecutarea propusului seu, din cauza ca lucrurile nu erau anca cópte bine pentru rebellione. Solimanu pentru a preveni reulu, tramitte immediatu ordinu lui Ferhadu Pasia, care avea comand'a in Asi'a, ca se iea capulu principelui tradatoriu. A

(6) *Mustafa Pasia*. Acesta despre care amu disu mai in susu, ca ceilalti veziri l-au lasatu in Adrianopole pentru a pazi thesaurulu dupa mórtea lui Selimu. A se vedé § XXVII la capulu precedentu III din acésta carte.

(7) *Pyrgos* la antici. *Tr. Rom.*

(8) *Principe de Marash*. *Marash* este o cetate care se afla in chartele cele mai nuóe geografice totu sub acestu nume. Sheh Suvar Oglu, Principele acestei cetati, si famili'a sa, nu pré sta in mare vódia la curtea ottomana: dar' ea se lauda péné in dio'a de asta-di cu anticitatea nobilitatii sale intre toti asiaticii.



esecuta acestu ordinu in publicu, pareea lui Ferhadu Pasi'a lucru cam periculosu; din contra a intrebuintia o stratagema, credea că va avea mai bunu effectu. Asia tramite principelui o scrisóre amicabile, in care i dice că Sultanulu l-a tramisu lui intr'adjutoriu, si ar dori se vina pênê la elu că se se consulte despre trebile publice. Principele, nesciindu nimicu despre ordinulu Sultanului si intentiunea lui Ferhadu Pasia, vine si cade singuru in cursa; căci ajungendu cu duoi fii ai sei in cortulu lui Ferhadu, soldatii acestui-a postati anume, 'i prindu si-i uccidu la momentu pe toti trei.

#### OCCUPA INSUL'A RHODES

IV. Suffocata acésta rebellione anca in nascere la anulu Hegirei 928, Solimanu prepara o flota grandiósa, si tramite pe vezirulu Mustafa Pasia inainte, spre a ocupa cetatea Rhodes; (9) ér' elu merge pe uscatu la Thessali'a si de aici la Marmaros, unde imbarcandu-se pe nâi, ajunge la Rhodes in patru ale luni Remazanu. Indata dupa sosirea sa, a lasatu a se incungiura cetatea de tôte partile, si giuru-impregiuru a se trage linii si siantiuri tari. Cu ocaziunea acestei obsidiuni s'au aplicatu tôte maestriele de assaltu si de aperare, ce a potutu inventa pênê atunci geniulu umanu. Turcii atăcau cu bravura; si crestini respingeau cu nu mai puçinu eroismu asaltele lor. Asia s'au luptatu intregi cinci luni de dile cu atātu furia din amenduõe partile, in cătu ti se pareea că se disputa dominatiunea imperiului lumei si nu a unei singuratices cetati. In fine, christianii, storsii prin continu'a privighiare si prin multele perderi, au trebuitu a se preda in trei ale lunei Saferu, anulu urmatoriu; si a da lui Solimanu acésta faimósa cetate, renumita sub domni'a imperiului romanu si grecu, si pe care atavulu seu Mahomedu in vanu a tentatu a o cuceri. Dupa cucerirea cetatiei si a insulei Rhodes, a urmatu

A. 928

I. C. 1521

(9) *Rhodes*. Capital'a insulei Rhodes; asia se numia ea si la antici. Numele ei turcescu este Rodos. Pe ruinele ei s'a inaltiatu Malt'a. Proba acést'a, ca amóreua lui Dumnedieiu oatra crestini nu s'a stinsu anca, si ca elu uresce puterea ottomana, că un'a ce amerintia crestinatatea cu pe'ire, si acésta amerintiare provine numai pentru deplorabi'a discordia ce domnesce intre principii crestini.

capitularea voluntaria a insulelor vecine mai mici, precum Is-tankioi (10) și Butrum.

TRAMITE PE MUSTAFA IN EGIPTU SI PUNE PE IBRAHIMU MARE VEZIRU

V. Pe candu dură obsidiunea cetatei Rhodes, móre Chairbeg, (11) gubernatorele Egiptului, lasandu dupa sine thesaure immense. La noutatea despre mórtea acestui-a, că și candu ar' fi cadiutu celu mai mare radiemu alú dominiatiunei ottomane, unu anume *Dgiumani-Kiashus* (12). atitia pe egiptiani a scutura jugulu ottomanu, aretandu-le că acumu este cea mai favorabile ocasiune de a-si recupera vechi'a loru libertate și a scapa de jugulu sclaviei; și prin vorbe, promissuni și daruri atâta impressiune a facutu asupr'a spiriteloru, in cătu cu totii in unanimitate se resolvira a se elibera de sub sclavi'a osmanica. Solimanu inse aude despre aceste uneltiri ale Egiptianiloru, și indala tramite pe vizirulu seu Mustafa Pasia cu cinci vase bellice in Egiptu, spre a inneca acésta flacara mai inainte de a erumpe. Mustafa Pasi'a cu ventu favorabile in căte-va dile ajunge in Eskenderie, surprinde (13) pe rebeli, cari departe de a fi preparati, dar' nici nu credeau că intentiunile loru ar' fi potutu

(10) *Istankioi*. Insul'a Κω. Cuventu corruptu din grecesculu *εις την Κω*, precumu Istambul din *εις την πόλιν*. Asemeni derivatiuni nu placu lui Michael Langius; dar' elu anca face altele, cari sunt mai multu curiose decâtu veridice; asia, pentru esemplu, elu deriva cuventulu Istambul de la *Istadibol*, care insémna cetate abundante in artisti. Dar' eu, consiliulu celu mai bunu ce i-asiu dá este, se nu se amestece a face etimologia intr'o limba pe care nu o cunósce, și se nu introduca barbarisme de aceste intr'o idioma pe care elu o numesce greco-barbara. Cáci urmandu acésta procedere, isi descopere numai ignorantia atâtu in literatur'a gréca cătu și in cea turcésca, pe cari elu se lauda ca le cunósce (\*).

(11) *Chairbegu*. Persianu de nascere. A fostu gubernatóre in Damascu sub Sultanul Gavri. Despre rebelliunea și trecerea sa la Selimu amu vorbitu mai in susu (\*\*).

(12) *Dgiumani-Kiashuf*. Unu Sheich arabianu, care pe timpulu lui Selimu s'a suppusu imperiului ottomanu (\*\*).

(13) Alexandria *Tr. Rom.*

(\*) Ion Michail Langius reproduce acésta derivatiune a cuventului Constantinopole din Andreea Acoluth, și o apróba in introduciunea sa la Artea poetica barbaro-greca, pag. 42. Dice adeca ca s'ar' deriva de la *Istad*, artistu, magistru, și de la *bolma'* (mai bine bulmak), a gasi, a nimeri. Magistrii ar insemna aci pe preotii religiunei *Tr. Germ.*

(\*\*) A se vedé § XVII la capulu precedentu. *Tr. Rom.*

(\*\*\*) *Dgiumani* — *Kiashuf* insémna aflatoriu de perle. *Tr. Germ.*

junge la urechile Sultanului; i pune la fuga si-i respesce; si restaura potestatea ottomana in Egiptu in stralucirea sa de mai nainte. Dar fiindu-că Mustafa Pasia a trebuitu se remana mai lungu timpu in Egiptu, parte pentru a stringe vast'a avutia a lui Chairbegu, parte pentru a aduce in ordine trebile egiptiane, asia Solimanu, carui se parea pre greu a purta singuru intrég'a administratiune a gubernamentului, a numitu pe Ibrahimu Aga, unu Ienicieru comunu din a nou'a compania (14), de mare veziru alu seu.

MUSTAFA SE RESCOLA IN EGIPTU, DAR' REMANE INTINSU

VI. Noutatea despre acésta promotiune nu potea decâtu se indig-neze pe Mustafa, căci elu credea că dupa victoriile sale din urma va merita mai curendu distinctiunesi onore, decâtu acestu affrontu degiositoriu. Dar aducându-si aminte că servece pe unu principe, a carui vointia este lege pentru elu, cu astutia isi ascunse in pep-tulu seu lovitur'a ce primi, si că si candu n'ar fi sciutu nimica despre cele ce s'au petrecutu la Rhodes, tramite imperatului unu raportu despre cele ce a facutu elu in Egiptu, rugandu-lu că in recompensa pentru servitiile sale se-lu numésca gubernatore acelei tieri. Solimanu se aretà gata a-i implini rogarea, si facéndu-lu gu-bernatore, nu-si rezervà alta in totu regatulu Egiptului decâtu nu-mele de suveranu si dreptulu de a bate moneta; tóte celelalte le lasa bucuros si cu placere lui Mustafa. Acesta vediendu-se inve-sítu cu acésta putere, si inavutíu cu thesaurii lui Cairbegu si cu efectele celloru parte cuceriti si parte proscrisi, a inceputu a aspira la suveranitate, si se resolvi a suppune potestatiei sale totú Egiptulu. Dar' axiom'a vechia: violenti'a nu póte se tiena multu; a trebuitu se se implinésca si la Mustafa. Căci elu, pre candu se ocupá cu aceste cugete, a descoperitu secretulu seu lui Mehemedu Effendi, scriitoriu in Divanu (15) si-lu puse veziru alu seu; crediendu-lu de omu in-

(14) *A nou'a compania.* Sunt la numeru una-suta-unu-spre-diece companii de Ienicieri, cari la Turci se numescu *Oda* séu camere. Oda a unu-spre-diece are rangulu primu; oda un'a, rangulu alu doilea; si oda una-suta-unu-spre-diece, rangulu alu treilea; celelalte apoi urméza in ordine numerica un'a dupa alt'a.

(15) *Scriitoriu in Divanu.* Divan Kiatibi. Fia-care Pasia are unu asemenea offi-cialu. Officiulu loru consiste in a ceti cu voce clara plansorile ce vinu in scrisu la

tieleptu și de intimu alu seu amicu. Mehemedu inse, seu din indemnulu consciintiei sale, seu pentru ca detestă prav'a intentiune a domnului seu, se resolvî a vindica tradare prin tradare, și a libera Egiptulu de unu tiranu, și pe Sultanulu de unu rebellu. Spre acestu scopu, se întielese cu cati-va complici a ucide pe Mustafa pre candu acest'a va fi luandu baia. Dar' Mustafa a fostu informatu prin unu fidelu servitoriu alu seu de periculu ce-lu asteptă, și scapa din man'a loru prin o usia din ale baieii, fuge cu vre-o câti-va ai sei la Sheichulu Arabiloru (16). Aici, prin mari promissiuni isi aduna usioru o banda numerôsa de Arabi, și merge se se bata cu scriitoriulu, pe care-lu dispretiuiă pentru inesperti'a sa. Intr'aceea scriitoriulu însciintiase pe Solimanu despre celle petrecute, care în recompensa pentru serviciile sale ilu face guvernatore Egiptului. Spre a-si areta acum fidelitatea catra imperatulu, incuragiéza pe soldati distribuindu-le summe mari de bani, i duce în lupta contra domnului seu de mai nainte și inimicu alu Sultanului, ilu învinge dupa o lupta sangerôsa, și-i taia capulu.

#### IBRAHIMU SE CASATORESCE CU SOR'A LUI SOLIMANU.

### VII. Tradarea lui Mustafa și virtutile lui Ibrahimu au fostu mo-

divanulu respectivului Pașia. Ei nu anca unu altu nume mai onorabile, adeca : Divan Effendi ; cuventulu *Effendi* însemna omu invetiata, omu de littere. Marele vezirulu are doi de acesti scriitori, cari inse nu se numescu Kiatibi, scribe, ci Teskieredgi Effendiler (\*), adeca secretari : și anume Teskiere evvel seu mai vulguru Buiki Teskieredgi, adica primu seu mare secretariu ; și Teskiere sani seu Kiutciuk Teskieredgi, adeca alu doile seu sub-secretariu. Candu vezirulu asculta causele în Divanu, primulu secretariu sta totdeauna de-a-drépt'a lui, ér' alu doilea de-a-stanga, și alternativa cetescu cu voce înalta petitiunile seu *Arsuhal*-cle, ce primescu dela Ciaush-Basi. Totu asia se urméza și în Galibe Divanu (\*\*) înaintea Sultanului. Candu Sultanulu ordina a se face unu lucru, secretarii ilu scriu într'o carte mica, care apoi o confirma vezirulu cu man'a sa sub-semuandu de comunu cuventulu Sah (\*\*\*) Dar' confirmatiunea din partea Sultanului se face prin unu Chatisherifu, despre care amu vorbitu mai în susu (\*\*\*\*).

(16) *Sheich-ulu arabiloru*. Nu i se scie numele.

(\*) Pluralulu de la Effendi. *Tr. Germ.*

(\*\*) Marele Divanu. *Tr. Germ.*

(\*\*\*) Autentica, șc confirma. *Tr. Germ.*

(\*\*\*\*) A se vedé not'a 35 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

țivă suficientă, că lui Solimanu se nu-i para reu ca a datu cellu mai înaltu officiu în imperiulu ottomanu unui omu de condițiune atâtu de înfima. Pentru a-lu obliga și mai multu la fidelitate, i dède, la anulă Hegirei 930. pe soru-sa (17) în matrimoniu, și onorà nuptiele cu presenti'a sa : bucuri'a din acea di à fostu dupla, căci Sultan'a chiar atunci avù unu fiu, carui s'a datu nume Selimu (18).

A. 930

I. C. 1523

IBRAHIMU TRAMISU IN EGIPTU. BATE MONETA FALSA

VIII. Pușinu după aceea, Ibrahimu merge cu una escadra de galere spre a regula trebile în Egiptu. Dar ventulu nu-i favorà, și turburós'a tempestate ilu respinge totu înderetru, în cătu în urma a trebuitu se puna âncora în marea marmora sub insul'a Kissit Ada (19)

(17) *Soru-sa*. Este în usu la Sultanii turci de a-si marita pe surorile și ficele loră după Pasi și Veziri, chiar și candu ele n'ar avea încă etatea matură; ba câte-odată le marita chiar din lèganu. Mirii apoi sunt detori a îngriji de educatiunea loră; și nu le este permisu a lua alta nevêsta înainte de a consuma matrimoniulu cu sultan'a. Candu a ajunsu Sultan'a la etatea de maritatu, o petrecu cu mare pompă și ceremoniă din Seraiu în palatulu mirelui. Dêca inse într'aceea s'ar întempla ca mirele se mōra, sêu prin ordinatu sultanului se fia decapitatu, atunci sultan'a trebe incredintiată numai decātu cu altu Pasia, care intra în drepturile și detorintiele celui de mainainte. Sōr'a lui Muradu IV, în nu mai multu de unu anu au avutu patru barbati, și după apparentiă nici unulu din aceste matrimoniuri n'a fostu consumatu; cā-cî abia ceremoniele usuale de nuptii erau terminate, și îndată au fostu acusat de cutare sêu cutare crimă, și puniti cu mōrte prin ordinu de la imperatulu. Avutiile și tōtê effectele loră se adjudecău sultanei, cū la spons'a legitimă; dar în realitate ele intră în thesaurulu imperiale.

(18) *Solim*. Acesta é caré a succésu parintelui șeu Solimanu pe tronul, faimosu atâtu pentru memorabil'a perdere ce a suferitu flot'a sa de la crestini aprōpe de Naupactus (\*), cātu și pentru escesiv'a sa belia.

(19) *Kissit Ada*. *Insula rosia*; pōrta acestu nume de la pétr'a rosia ce se găsesc acolo. E situată în marea Marmora, șapte-spre-diece mile italiene de la Constantinopol. Este cea mai mare dintre trei insule situate un'a langa alta, și pe cari Turcii le numescu cū numele comunu de Kissit Adaler (\*\*). Sunt aici trei monastiri: la sânt'a Trinitate, la Verginca Mari'a, și la S-t George; în tōte sunt numai mōnachi greci. În cea mai mică din aceste insule sunt o multime de iepuri în varietate de colorii, cari se numescu iepuri moscovitici, și candu esu acesti-a din calcusiele loră, pascu pe câmpu, și se paré ca tōta insul'a é acoperita de o turmă de oi. Se dice ca încă și pe timpii imperatoru crestini acesti iepuri erau fōrte numerosi. E interdisu a i. pūșca sêu a-i prinde.

(\*) Lepanto, Tr. Rôm.

(\*\*) *Ler* terminatiunea pluralului de la Ada. Tr. Rom.



siepte-spre-diece mile de la Constantinopole. Solimanu indata se puné pe barc'a sa imperiale, si merge la Vezirulu spre a visita flot'a, si dupa ce se consultà cu elu despre trebile publice, se intorse la Constantinopole inderetru. Ibrahimu pe unu ventu favorabile ese din Hellespontu, dar' in Archipelagu éراسi ilu ajunge o noua furtuna de mare, si s'a vediutu necesitatu, cu perderea a loru câte-va galere, a intra in Rhodes. Aici vediendu ca marea nu-i este propitia, lasa năile sale inderetru, si merge pe uscatu pêné la Aleppo, si de aici la Kahire. Dupa sosirea sa aici, aduce in ordine starea turburósa a regatului, resipesce cu autoritatea sa pe rebelli; pune mân'a pe capii rebelliloru, cari erau fiii lui Omeru si ai lui Becaar (20), lasa de-i spendiura, si le confisca tóta averea. Si cumu intre efectele acestorà era si ó mare quantitate de auru, Ibrahimu lasa a se bate din elu moneta, simile ducatiloru de Veneti'a, dar' cu trei-dieci aspri mai usiori; ei, pórta pêné in-diu'a de asta-di numele de *Ibrahimi* (21). Dupa aceea, dède guvernamentulu lui Solimanu pasia, si elu in anulu Hegirei 931, in trei-dieci dile alle lunei Siaban, s'a intorsu la Constantinopole inderetru.

A. 931

I. C. 1524

#### SOLIMANU BATE PE REGELE UNGARIEI

IX. In anulu urmatoriu, Solimanu reincepe bellulu interlasatu pêné acumu, contra Ungariei, si in trei-dieci dile alle lunei Regebu, ajunge la Belgradu cu una armata fórté mare. Ordina numai decátu a se face unu podu preste fluviulu Sava, si-si trece ostirile sale pe unu siesu numilu Serem. De' aci trage spre Buda, si in cale sub comand'a lui Balibegu attaca si ócupa cetatile Suluk si Ossek (22); apoi ordina a se derima podulu care nu departe de Ossek serviá de trecútoría preste fluviulu Drava. Puçinu dupa acést'a, ungurenii anca sosescu aci cu intentiunea de a trece Drava chiar preste acellu podu;

(20) *Omeru si Becaar*. Pare ca acesti-a au fostu cercassiani din familia egiptiana, cari dupa uciderea lui Sultanu Gavri, au scapatu de crudelitatea lui Selimu.

(21) *Ibrahimi*. Acesti-a sunt o moneta simile ducatiloru venetiani; dar' dupa propri'a fassiune a Turciloru, cu trei-dieci de aspri mai usiori. S'a fostu imprimatu in Cairo o cantitate atátu de mare, in câtu s'ar' fi potutu respunde cu ei pe duoi ani tributulu din Egiptu. La ordinulu imperatului au fostu adunati si topiti cea mai mare parte; totusi se mai vedu anca ici si colca in Constantinopole si in alte piatie.

(22) Solnoc si Esseg? *Tr. Rom.*



dar' vediendu podulu stricatu, i-a prinsu mirare si frica totu-odata, din cauza ca destructiunea podului era proba evidente, ca Turcii au trecut fluviulu cu resolutiune de a invinge séu a muri. *Ladosiu* (23), regele Ungariei, pentru a preveni devastatiunea imperiului seu, merge cu o iutiéla incredibile, si se pune in castre in façi'a armate turcesci intr'unu locu numitu Mohaciu. In diu'a urmatoria, care era dóue-dieci-si-duóe alle lunei Silcade, se lovescu armatele din ambé partile, si se batu diu'a intréga cu atât'a obstinacitate, in câtu lungu timpu nu se potea prevedé in care parte va inclina victori'a. In urma, pe la apusulu sórelui, ungurii prindu fug'a ; regele insusi cade in lupta, si resulta ca tóte castrele cadu préda in man'a osmaniloru.

#### SOLIMANU OCCUPA BUD'A

X. Dupa acésta victoria, Solimanu trage dreptu la Bud'a, capital'a Ungariei, care desperata pentru batai'a din urma, a fostu fórté usioru de a o ocupa in trei ale lunei Silhige ; ér in diu'a urmatoria, Pesteá cetate in façié cu Bud'a de ceealalta parte a Dunarei, anca s'a suppusu de buna voia cuceritoriului. Pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste lucruri, unii unguri cari scapasera din batai'a din urma, s'au incumetatú a omori mai multi Turci, cari impresiati prin tíera isi cautau préda. Solimanu audindu acést'a, lasa numai decátu a se improvisa unu podu preste Dunare, si ordina trupeloru sale a se imparti in cete, si a urmari pe acei unguri. Ordinulu Sultanului fú esecutatu cu atât'a diligentia, in câtu mare parte din acei unguri au fostu omoriti, altii prinsi si adusi inaintea lui Solimanu ; care cu modulu acesta curati tíera deacei inimici. Intr'aceea apropiandu-se iérn'a, se întórse cu armat'a catra casa, si in cale ocupa prin assaltu cetatea Baciú, langa Dunare, si Segedinulu si Titelulu langa Tisa. Mai devastandu anca tienaturile invecínate, ajunge in urma la Constantinopole, si la trei ale lunei Muharemu anulu He-

(23) *Ladosiu* Acest'a é Uladislau, regele Ungariei, despre care scriitorii crestini nu néga ca a fostu reu batutu de Turci la Mohaciu, si ca elu insusi a cadíutu in bataia (\*).

(\*) Aici ou numele acestui principe, autorulu nostru esto in eróre ; cá-ei regele de atunci alu Ungariei a fostu Ludovicu II. *Tr. Angl.*

A. 933  
I. C. 1526 girei 933, intra in triumfu cu armat'a sa victoriosa, incarcata cu captivi si multime de spoliatiuni.

#### SUPPRIME REBELLIUNEA IN ASI'A

XI. Pre candu se petreceau acestea in Europ'a, o falsa fama se latise despre moartea lui Solimanu pênê in celle mai departate parti-alle Asiei. De aci mai multi briganti din tienutulul Iulxadir<sup>(24)</sup>, incepura a predá fara crutiare tôte provinciile invecinate, si a le devasta atátu prin rapiri clandestine, câtu si prin incursiuni aperte. *Piri Pasia*, guvernatoarele de Adana, a resistatu cu bravura acestoru rebeli omorindu multi, si pedepsindu cu mórtea pe toti câti i potea prinde; dar fiindu ca nu avea truppe suficiente, nu a potutú suffoca rebeliunea, care se latise dejá fórte tarê. Kalénderbegu<sup>(25)</sup>, fiulu lui Hagi Bektash, capulu rebeliloru, refusá ori ce offertu, si nu voia a se persuade la nici-o suppunere. Pentru a frange acêsta obstinatiune, Solimanu tramitte pe Vezirulu Ibrahimu pasia cu armata suficiente in Asi'a. Acesta intelnesce pe Kalenderbegu aprópe de Kaisarie (câci pênê aici penetrase acumu), si-lu ataca cu curagiu: rebelii se apera pe viétia si mórte; dar' in urma, dupa o lupta sangerósa, sunt batuti: trei-dieci de mii au remasu morti; ceialalti au scapatú cu fug'a.

(24) *Zulcadir*. Crestinii ilu scriu Dulcadir, schimbandu falsu litter'a turcésca Z in D (dintre cari cea d'antaiu in alfabetulu turcésu numai prin aceea se distinge de acéstalalta, ca i se pune unu punctu de-asupra). Acêsta tiéra se mai numesce anca si cu unu altu nume la Turci, si anume *Alaidevlet Memlekieli*, adeca tiér'a lui Alaidevlet. Se marginesce de o parte cu muntii Capodociani, si cu unu poporu, ce la Cedrenu se numesce Manzures; de catra Siri'a cu Aleppo, ce la anticu se numia Beroea (cu unu simplu ρ Βυροια, pentru a se distinge de Βυρροια in Maceðonia); de catra Persi'a cu Armeni'a mare; de catra territoriulu ottomanu de pe acelu timpu cu Amasi'a; ér' de catra Caramani'a cu Adana, despre care multi credu ca é totu un'a cu anticulu Tharsus; dar' Turcii anca si pênê in dió'a de asta-di facu distinctiune in-tre Tharsus si Adana.

(25) *Kalenderbegu*. Nu se scie ca cine se fia fostu Hagi Bektash. Dar fiulu seu Kalenderbegu, precumu insii Turcii marturisescu, la atáta estremeitate adusese puterea ottomana, in câtu imperiulu parca a fi la marginea unei totale destructiuni. Cáci totu territoriulu turcu in Asi'a pênê la Cesari'a a fostu dintr'o data cuceritu de elu, si a fostu recunoscutu de domnu suveranu acestoru tieri. Dar' sórtea órba a Ottomaniloru a fostu abile destulu, de á nimici anca si pe cei mai sagaci beligeranti. Minunate sunt totusi caile secrete ale Provedintiei!

## UNU TURCU PUNITU CU MOARTE PENTRU EVANGELIU

XII. Anulu urmatoriu a începutu cu turburari religiöse. Era in Constantinopole unu anume *Cobisi Agemu*, omu cu mare invetiatura între Turci, si fôrte versatu in lege si in alte sciintie. Acesta nu numai privatu în scôle, ci si in publicu prin discursuri in Giamie, se adoperá a convinge pe poporu, ca doctrin'a christiana are base mai firma decátu cea mahomedana.

Opiniunea atâtu de neasteptata a unui omu atâtu de prudente, a trebuitu se instraineze atâtu pe omenii de lege, colegi ai sei, câtu si pe poporul comunu. In vanu ilu faceau attentu, si-lu admoniau a retracta și a numai propaga doctrinele sale; nu adjutá nimicu; asiá in urma l-au prinsu si l-au dusu inaintea lui Mufti. Aici, nu numai ca repeti publice si liberu totu ce a predicatu la poporu, dar' anca prin comparatiunea religiunii crestine cu Coranulu si prin alte argumente fôrte tari, se adoperá a demonstra superioritatea legei crestine si a precepteloru evangeliului.—Îlu facu attentu anca odata, și-lu adhórta din nou a renuntia acestoru doctrine, si a nu macula cu rusinósa defectiune de la lege, o viétia atâtu de santa precum este a sa. Dar elu despretiú tóte eshortatiunile si tóte amerintiarile, si remase firmu in convictiunile sale: asiá in urma, la ordinulu imperatului a fóstu punitu cu perderea capului; totu-odata s'a publicatu unu edictu, prin care se declará ca asemenea penalitate voru incurge toti acei-a cari aru cutedia pe viitoriu, fia chiar si numai in forma de disputa-tiune, a da doctrinei lui Christu preferentia asupr'a doctrinei lui Mahomedu.

## TOTI ALBANESII DIN CONSTANTINOPOLE PUNITI CU MORTE

XIII. Totu pe acellu timpu unii furi din Constantinopole spargu cas'a unui negutiatoriu crestinu aprópe de templulu lui Selimu (26)

(26) *Templulu lui Selimu*. Sta pe unu munte care se inaltia asupra portiei Pharnaru. Cu atât'a elegantiá si arte este construitu, in catu numai fiii lui Dedalu (\*) aru fi in stare a descrie proportiunile si simetriile acelui templu. Structur'a e quadrata, si tóta din pietre cioplite; lungimea paretiloru are cinci-dieci, ér' inaltimea siepte-dieci de urme cubice. Involuulu contine atât'a spatiu câtu si pavimentulu. Arcurilo nu iesu din anghiuri; ei volt'a (\*\*) isi iea rotunditatea sa pe nesimtite din paretii asia, ca din punctulu anghiuriloru se forméza-arculu unui cercu aproape horisontale (\*\*).

(\*) Maestri, architecti. *Tr. Rom.*

(\*\*) Bolta, boltitura, cerulu bisericeii etc. *Tr. Rom.*

(\*\*\*) Adeca boltitura simpla si nu composita, nu elliptica. *Tr. Rom.*

omóra pe negutiatoriu , si-i iau nu numai banii , cî tóte efectele ce avea in casa. In alta di deminéti'a, se dá plansóre la divanulu imperátului , si dupa o stricta cercetare ese la lumina , ca faptulul l-au commisu unii albanesi ; dar' nu se póle constata numele auctoriloru ; din jurstari inse se vedea ca multi dintre ei sunt culpabili. Asiá Sul-

La intregu acestu edificiu spatiosu, nu s'a intrebuintiatu, precumu se spune, nici-unu picu de ferru ; ceca ce este o minune. Architectulu a fostu unu grecu din Constantinopole, care afara de acestu templu a facutu unu altulu anca si mai maretiu in Adrianopole, in care sunt nuóe-sute-nuóe-dieci-si-nuóe de ferestre. Sultanulu ordinase ca se o faca cu un'a mie de ferestre , dar' architectulu a omisu intr'adinsu un'a. Dupa terminarea edificiuului s'au numeratu ferestrele, si s'a vediatu ca intr'adeveru cu un'a sunt mai pucine de cátu cumu ceruse ordinutu imperatului : atunci acesta a venitu in furia, si a ordinátu se spendiure pe architectu. Architectulu a cerutu se-si apere cans'a, declarandu ca é gata a suferi acésta pedépsa, déca Sultanulu si dupa ce-i va fi auditu motivele, va gasi de bine a-lu condamna. Accordandu-i-se acésta cerere , elu dise : « O ! imperate, déca se va poté gasi in tóta lumea unu architectu, care, fara a gresi in contra reguleloru architecturei, va poté se mai faca o feréstra la acestu edificiu, atunci se-mi luati viéti'a ; ér' déca nu, atunci credu ca meritu'grati'a vóstra imperatóseca. Dar' mai amu anca o alta ratiune, pentru ce nu amu facutu cea de a mii'a feréstra ; si acést'a este , ca numerulu de o mie pare vulgulu neinvetiatu mai de puçina valóre de cátu numerulu de nuóc-sute-nuóc-dieci-si-nuóe ». Architectulu nu se inelá in asteptarea sa ; cá-cí nu numai ca i s'a iertatu crim'a pentru ca n'a facutu á mii'a feréstra, dar' imperatulu i-a datu anca daruri fórté frumóse. Acestu magnificu edificiu, intre alte lucruri memorabili, are patru turnuri, de unde se anuntia Esan-ulu ; dar' ele paru pró anguste in proportiune cu înaltimea loru . In distantiá departata din cele patru strade mari , nu se potu vedé de cátu numai duóe. Ér' candu sunt venturi mari, se vede dupa umbr'a loru, ca se misca. Porticulu celu mare de naintea usiei, are duóe colonne fórté inalte si gróse de porfiru , pe cari se vede o linea, alba de susu péné josu , pare ca ar' fi trasa cu penellulu. Cumu s'a potutu face acésta, abia se póte cugeta ; déca cumva nu vomu suppune ca amenduóe colonnele sunt cioplite de unu singuru trunchiu de porfiru, asia ca lin'a alba care a fostu ascunsa in midi-loculu trunchiului, acumu se vede pe suprafaci'a amenduror'a. Mai sunt in acestu porticu anca si alte colonne locata un'a in faci'a de cocalalta, si fia-care correspundiendu in colóre cu soçi'a sa. Le-au adusu din Troas, ale carei ruine dau materialu abundante Turciloru anca si pentru alte edficiuri. Giam'i'a, despre care vorbescu aci, este o quadratura, cu laturele de siepte-dieci urme cubice. Acést'a é form'a, ce place mai multu Turciloru in construirea edificieloru loru. Porticiu in generalu au figur'a quadrangulara. Dupa, ce si-a terminatu architectulu lucrarea , l-a intrebatu Sultanulu : in care din aceste duóe edificii a aretatu mai multa ingenuitate, si mai multa arte ? Architectulu a respunsu : cu cea din Adrianopole amu avutu mai multe espense ; la cea din Constantinopole amu pusu mai multa arte.

tanulu da ordinu ca se se aresteze toti Albanesii căti se adă in Constantinopole, fiă că locuitori, fiă că veniti numai in trecatu pentru traficulu lor, se-i aduca inainte pe toti pênê la cellu din urma omu, si se-i punesca cu mörte pentru acellu singuru omoru (27).

(27) *Singuru omoru.* Sultanulu a iucratu aci in modu mai multu decâtu tiranicu, dar' nu in contra legei. Că-ci é lege la Turci, ca déca o miie si unulu de ômeni ar omori in tumultu pe o singura persóna, si n'ar' voi a spune care a datu lovitur'a d'ântăiu, toti cei una-miie si unulu trebe se móra. Amu vediutu unu asemenea casu pe timpulu meu. S'a intemplatu adeca in Constantinopole sub Caimacamulu Mustafa Pasia (pe care-lu prinsesera Polonii la Strigoniu, si numai dupa siepte ani a fostu eliberatu la intercessiunea parintelui meu), ca unu tieranu de origîne grecu, cenindu pe cale de la Kiuciuk Cekmege, o cetate pe strad'a de catre Adrianopole, vam duđe ôre de la Constantinopole, se întelnesce cu unu-spre-diece Ienicieri; acceli-a incepu mai antăiu a-lu injura ca nu se da mai înte josu de pe calu, apoi se arunca asup'r'a lui, si-lu omóra strapungéndu-lu cu cutitele. Din intemplanu vinu totu pe acea cale alti Turci calari (că-ci Ienicierii erau pedestri si mergeau se bea vînu), si, vediendu ce facu acesti-a, le-au spusu cu frumosulu se nu comitta o fapta atătu de hidosa si ilegale asup'r'a unui suditu alu imperatului. Dar' Ienicierii le-au respunsu cu insulte si injuraturi. Turcii si-au continuatu calea, si indatu ce au ajunsu la Constantinopole, au mersu la Caimacamulu si i-au spusu cele ce au vediutu. Căci Turcii credu, ca precumu Dumnedicu remunera pe aceia cari facu o descoperire de buna voia, chiar' asia acel'n, care contra consciintei sale refusa de a face descoperirea, vine a li consideratu că persón'a culpabile insasi. Muierca ucisului vine si ea cu o petitiune, si intre torrente de lacrime cere la judecatoriu se faca dreptate. S'a tramisu numai decâtu dupa Ienicieri, si-i gasescu beti in satu. Aducéndu-i la Constantinopole, candu s'au desteptatu in demineli'a următoria, si au întielesu ca sunt acusati pentru omoru, si ca degiă multi martori au depusu contra lor: s'au resoltvitu in nesciinti'a lor de legi, ca déca-i va întreba judecatoriu, ca care din ei a omoritu pe Raiá, adeca pe suditul: se respundia, ca cu totii deodata au comisu faptulu. Ei adeca nu-si poteau imagina ca ar fi possibile, ca pentru unu singuru omu, si acesta anca crestinu fiindu, se se ica victi'a la unu-spre-diece musulmani si ienicieri. Adusi inaintea divanului, au marturisitu ca ei cu totii au omoritu pe omulu din cestiune. I-au întrebatu apoi, ca care din ei au datu mai antăiu cu cutitul? La acésta au respunsu, ca nu sciu; dar' pe catu isi aducu aminte, ei cu totii au datu deodata, si deodata l-au strapunsu cu cutitele. Dupa terminarea interogatoriului, judecatoriu resume casulu, si-lu tramita la Mufti cu urmatori'a întrebare: « Déca unu-spre-diece musulmani fara justa causa omóra pe unu Ghi-aur (\*), care este suditul imperatului si platesce tributulu, ce este de facutu? » Mufti subscrisu cu man'a sa propria, precumu urméza: « Si déca ar' fi una-miie-si unu musulmanu, ei toti trebe se móra ». Judecatoriu cetindu acésta sententia a lui Mufti, si venindu-i mila de atăti Ienicieri, se întorse catra femeia ucisului, si o

(\*) Infidele, necredintiosu. *Tr. Rou*



LOCUITORII DIN ALEPPO PUNITI PENTRU OMORUL JUDECATORILOR DE ACOLO

XIV. Si totu pe timpul cându se facea acestu măscacu in Constantinopole, o mare cërta se escà in Aleppo intre judecatorii ecclesiastici de acolo, *Meula și Kasiler* (28). Cesarianii ne mai potendu suferi acêsta cërta, si vediendu ca ea nu mai are finitu, au facutu o conspiratiune, si i-au omoritu chiar' in Giamia pre candu își faceau rugatiunile matutine. Soliman audindu de acêsta fapta, a ordinaru numai decātu la vre-o câti-va Pasi, că se mērgă acolo cu armata, si se uccida pe toti locuitorii fara disinctiune de vinovatu sēu nevinovatu. Dar' vezirulu Ibrahim Pasia s'a-intrepusu pentru ei, si prin vėdi'a sa ce o avea inaintea imperatului, a obtienutu că numai principalii si capii conspiratiunei se fia puniti cu varie pedepse de mórte; őr' pe poporulu comunu, fiindu ca mai multu a fostu numai sedusu de conspiratori, decātu se fia participatu la crima din propriulu seu indemnu, se-lu deporteze in Rhodes.

O PLOIA MARE IMPEDECA PE SOLIMANU IN ESPEDITIUNEA SA LA UNGARI'A

XV. Intr'aceea, pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste turburari interne, catra finitulu anului Alamanu Kirali (29) occupa Buda de la Ioanu regele Ungariei (30), o intaresce cu noue fortificatiuni

intrebă, nu cumu-va s'ar' invoi a primi unu pretiu (numitu Diēt) pentru sangele barbatului seu; offeri două dieci mii galbeni pentru viēti'a a loru unu-spre-diece Ieniceri. Serman'a femeia response, ca sub auspiciile guvernului si sub gratiosulu scutu alu Sultanului, ea nu are trebuintia de bani, ci ea cere dreptate; si refusă cu o firmitate admirabile offertulu. Si fiindu ca dar' nu se potea persvade nici-de-cumu de a primi bani intru rescumperarea sangelui barbatului seu, asia unu-spre-diece Ieniceri au fostu in realitate puniti cu mórte.

(28) A se vedé not'a 10 la Capu III din Cartea I. *Tr. Rom.*

(29) *Alamanu Kirali*: Asia numiau Turcii mai de multu pe imperatorii Germaniei. Asta-di inse in scrisorile loru o onóra cu titlulu de *Nemțce Kirali*, rege alu Germaniloru, si *Ciasar*. Cesarifulu, precumu si *Runa imperaduri*, imperatulu Romaniloru.

(30) *Regele Ungariei*. Cu căta infidelitate a purtatu Solimanu tutoratulu incredintiatu lui, si cumu, dupa esilarea reginei si a fiului ei la *Lebessus* sēu Legosiu Sanguacu, a pusu dintr'odata man'a pe regatulu Ungariei: suat lucruri cu multu mai bine cunoscute, decātu că se ne ocupamu aci mai pe largu cu ele. Cu lóte acestea, pentru a vedé mai bine acêsta tradare in lóta uritiunea sa, nu va fi inutilu de a adaoge aci urmatori'a istorióra asiā precumu insii Turcii ni o relata. Dupa mórtea lui Ioanu, regelui Ungariei, Solimanu a fostu rogatu a libera Buda din man'a Germaniloru, si junele rege cu nobilimea Ungariei a venitu in castru pentru a-i face vi-



A. 935

I. C. 1528

si pune in ea garnisóna germana. Solimanu pentru a-si resbuna de acésta injuria data unui rege de sub protectiunea sa, pléca-lá anulu Hegirei 935 din Constantinopole cu armata mare, si aprópe de Filibe (31) intr'unu campu fórté spatiosu se pune in castre cu intentiunea de a-si aduna aici tóte truppele europene. In loculu acest'a, Mufti, fara nici o cauza legitima, cade in disgratia la Sultanulu, care dupa ce l'a infruntatu, l'a si destituitu din officiu. Dar innocenti'a acestui santu omu, care imperatulu nu o poté vedé, o a descoperitu ceriulu insusi! Dumnédieu, carui a displacutu (32) acésta procedere a lui Solimanu, spre a-lu puni, a tramisu anca in acea di o plóia alátu de terribila si torrentiala, in catu aceea, assemenea unui mare diluviu, nu numai a dusu cu sine cassanele (33) cu banii si pretio-

sit'a, Sultanulu indatu a ordinau a se pregati mésa stralucita, si a lasatu vezirului a invita pe nobilii unguri, si titului seu Selimu a invita pe junele rege la mésa, dicénda acestui-a: «Ada-ti aminte, fiule, cá eu-ti sunt tatálu teu naturale, ér' celui-a i sunt «Ochirit (adoca tata de cecalalta lume) séu tata spirituale. Dupa mórtéa mea, iube-sce-lu cá pe fratele teu, si pórtá grige de elu si de regatulu seu». Dupa mésa dise vezirulu catra Sultanulu: «Éca! atotpotinte imperate, aci este ocasiunea de a-ti «suppune tóta Ungari'a cu o singura lovitura de sabia». Sultanulu s'a mániatu fórté asupr'a cuventeloru vezirului, séu cellu puçinu se prefacú ca ar' fi fórté maniosu, si dise: «Asia! imperiulu ottomanu nu are trebuintia de a se largi nici prin tra-dare, nici prin fraudá, nici prin perfidia, cu atátu mai puçinu prin uciderea in-justa a celloru principii, cari vinu se céra protectiunea nóstra, dara intre arme si in lupta deschisa. Ungari'a nesmiptitu are se vina odata sub dominiatiunea otto-mana; proba suficiente despre acésta este chiar ceea ce se petrece asta-di sub o-chii nóstri». Turcii sunt de la natura fórté copiosi in cuvente frumóse, dar' cu atátu mai sterili in fapte bune, in cátu au' ei unu proverbiiu comunu care dice: *Osmanli-ciu soiler sen aishler*: vorbele Turcilor sunt bune, dar faptele lor sunt rele.

(31) Philopopole Tr. Rom.

(32) *Desplacutu*, Dintre tóte popórale din lume, Turcii sunt cari tienu mai multu la superstitiune. Si nícajura preoçii nu se respecta mai multu cá la Turci. Imperatulu chiar, póte se-i deporteze, se-i tramitta in esiliu, dar' nu póte se-i condamne la mórté. Si dintre toti Sultanii, uniculu Muradu IV a fostu care a condamnatu pe unu Mufti la mórté prin sdramicarea lui intr'unu mortariu de marmora, dicéndu: «Cape-telo pe cari dignitatea le scutesce de a li tainale cu sabi'a, trobue sfaramate cu piu'a». Unu casu de asemenea superstitiune s'a intemplat in resbellulu din urma cu imperatulu Germanici sub Achmedu II, care eu cu ochii mei l-amu vediatu, si pe care-lu voiu narra in partea secunda a istoriei mele.

(33) *Cassanele*, Cassete cu banii ce Turcii ieau cu sine in espeditiune, le punu totdeauna in medi-loculu castreloru, intre cortulu Sultanului si alu vezirului, si le pazescu cu Spahii séu calaretii, cari se schimba din cáud in cáud. Cassetele de multe-ori

sele, ci a pusu in periclu de viétia chiar pe Sultanulu si pe tóla armat'a sã (34).

#### SOLIMANU REOCCUPA BUD'A DE LA GERMANI

XVI. Nimicite tóte provisiunile bellice prin violenti'a torrentelui, Solimanu a fostu necessitatu a amena espeditiunea sa pe alta data. Cu tóte aceste a datu ordinu trupeloru sale a se inquantira pe iérna in provinciile invecinate, cá armat'a se fia cu atátu mai la indemana in primavéra. Intr'aceea, elu face nuóe collectiuni de bani si nuóe preparative bellice, mai mari de cumu au fostu celle distruse prin torrente. Dupa ce au fostu gat'a tóte preparativele, merge in anulu urmatoriu cu mare celeritate prin Ungari'a si trage dreptu la Bud'a; aici sepune in castre sub murii cetatiei, si o inchide din tóte partile. Dupa ce s'a fortificatu bine in castrele sale, a inceputu a bombarda murii cetatiei, si a face continue assalte cu atáta furia, in catu garnison'a pre langa tóta brav'a sa aperare, in urma totusi a trebuitu se promita a se supune sub conditiune de a-si avé viétia si armele. Solimanu a primitu aceste conditiuni, si le asigurã salva-viétia, deca i voru preda cetatea. Pre candu esiau inse din cetate, inceptu unii Turcii, si in specialu Ienicierii, a-i insulta si a le imputa lasitate. Unu soldatu germanu nepotendu suferi acestu affrontu, se uita furiosu in ochi la Ienicieriu, si dice: «io n'amu de a comanda, io amu de a asculta»; si cu acést'a isi scóte sabi'a si trântesce pe Ienicieriu la batjocoritoriu la pamentu. Atunci ceialalti Ienicieri inceptu a striga: articulu é violatu!; si contra ordinului Sultanului (asiá dicu Turcii pen-

sunt góle, dar' totusi elle sunt acoperite cu covóre si stau espuse la vederea soldatiloru, cá se nu cugete ca imperatulu este fara bani, si prin acésta se scada ardórea trupeloru când trebe se sc lupte. Unu medi-locu acesta fórte efficace, dupa opiniunea mea, de a inspira curagiu soldatiloru. Relativu la acésta ne spunu Turcii, ca sub domni'a lui Eghir Sultanu Muhamedu când inimicii au petransu pené in castre si pené la cassele cu thesaurulu, soldatii ottomani s'au rapeditu cu cellu mai mare entusiasmu intru aperarea loru, asiá in cátu din invinsi ce erau, au devenitu invingétori (\*).

(34) Trebe se observamu, ca atátu aci, cât si in alté locuri unde autorulu nostru face meniune desprg vre-o interventsiune a ceriului prin miraclu, elu se servesce de chiar cuvintele istoriciloru turci, pe cari i-a decopiatu cu fidelitate. *Tr. Angl.*

\*) A se vedé mai in josu paragraphulu III la Capu IV. *Tr. Germ.*

tru a escusa pe compatrioții lor), a nevalitu asupr'a Germanilor, și înainte de a se poté supprime tumultulu, i taia și dimica pe toti (35). Asiá, pre candu nemții au predatu Turciloru o cetate atátu de tare, pentru a-si preserva libertatea și averea, pe atunci ei le-au predatu pe amenduóe și pre langa aceea anca și viéti'a.

#### MOLDAVIA TRIBUTARIA

XVII. După cucerirea cetății, Solimanu s'a retrasu pe cate-va zile în partile vecine, spre a lasa timpu soldatiloru de a se restaura puçinu. Într'aceea, Teutulu Logotheta (36), vine cá delegatu alu lui

(35) *Dimica pe toti.* Cetimú adese-ori în istoria, ca Turcii candu li se preda o cetate, séu omóra garnisón'a, séu o face prisioniera contra capitulatiuniloru confirmate cu juramentu, precumu s'a întemplatú acésta cu garnisonelê din Constantinopole, din Bud'a și din Bagdadu. Turcii nu potú nega acésta, căci sunt martori vii cari li-punu în façie; dar' pentru cá se nu para culpabili de crim'a frangerei juramentului, și dicu ca nu fara justa cauza au fostú necesitati a lucra contra condițiuniloru de capitulatiune. Acestu poporu fórte subtile în inventarea escusariloru, recurge îndata la Coranu, unde gasesce sute de passagie, cê-i servescu bine intențiunei sale. Asia, pentru esemplu, se suppunemu ca garnisón'a a capitulatu sub condițiun e de a esí din cetate fara arme. Acumu, déca turculu vede numai unu cutitu séu o secure la vre-un soldatu, numai decát striga ca crestinií au violatu articlulu, și întrebuintúza contra lorú cele mai mari severitati. Êr' déca condițiunile de capitulatiune au fostú, ca garnisón'a se ósa cu armele, tunurilê și bagagielê sale, și ea ar' întârdia a esí numai cu ceva după ór'a desfipta, séu ar' da vre-unu respunsu aspru, séu ar' da cellu mai mieuu protestu de frivolitate: Turcii nu-si facu nici-o consciintia de a viola capitulatiunea-si a-si frange juramentulu. Pentru aceea este mai bine și mai consultu pentru crestini, ca se móra mai bine de fóme, de ferru și de focu între murii cetatiloru lorú, decátú a se espune perfidiei și barbariei Turciloru!

(36) *Logotheta.* Unulu din celle mai illustre familii nobile din Moldavi'a, de la care si péné asta-di mai multu de cincú sute familii isi deriva originea; dar' multe au scapatatu fórte dela splendórea lorú de odinióra, și semena mai multu a tierani, decátú a nobilí. Sciá perfectu limb'a gréca, latina, polona, și alte limbi alle popóraloru învecinate; avea multa esperientia în politica, și era fórte prudentu. Când a fostu tramisú în calitate de ambassadoru la curtea ottomana, și a fostu admisú în audientia la marele veziru, a ordínatu, precum se spune, servitorului seu, se-i aduca calciunií în sal'a de audientia. Vezirulu i dise: ca poté se teme ca-i va fura cine-va calciunií? Êr' Logotheta respunse: de ómeni cari tóte pretindú, trebe se-ti pazesci tóte lucrurilê. Vezirulu i replicá: N'aveți ce ve teme, căci Turcii ve sunt acumu amici și nu inimizci. Asiu dori—incheiá Logotheta—ca Turcii se fia atatu de buni amici pentru capu, cá pentru picioré. Acestu Logotheta a edificatu în Constantinopole unu palatiu, care péné în diu'n de asta-di se numesce Bogdan-Seraiu, adeca palatiulu Moldaviei, în care este și o biserică dedicata santului Nicolae.

Bogdanu (37), principelui Moldaviei în castrele turcesci. Admisu în audientia, declara că are misiunea de la principele și dela poporulu

(37) *Bogdanu*. Nume slavonescu, formatu din grecesculu Θεοδοσῆς. Moldovenii i-au datu supranumele de Negru. Annalele moldovene dicu, ca Stefanu cellu mare, dupa ce a domnitu patru-dieci și siepte de ani și cinci luni, și dupa ce sub acestu timpu a facutu atâtea lucruri frumose, și a reportatu atâtea victorii gloriose asupra Turciloru, Unguriloru, Poloniloru, Romaniloru și Tatariloru, în urma simtindu ca, de si tare anca în spiritu, dar' puterile trupesci i slabescu, și ca mórtea i se apropia, a chiamatu la sine pe uniculu-seu fiu și crede alu tiei și pe mai-marii boieri și le-au vorbitu precum urmêza : « O ! Bogdanu, fiulu meu, și voi toti amici ai mei de arme, cari ati fostu martori atâtoru victorii gloriose, și ati luat parte în elle ! » Eca, amu linitu cursulu naturei melle fragilo și vedu inaintea ochiloru, ca viêti'a mea, cá umbr'a spre sêra, grabesce cá se apuna. Eu nu voiu mai calca pe caile, ce ca muritoriu, ba ca unu verme, am lasatu în urm'a mea ; mórtea e la usia. Dar nu acêst'a este de ce me tomu : căci sciu eu, ca indata cu nascerea mea, amu începutu a grabi spre momentu. Periculu ce amerintia acêsta tîera din partea acelu lui racnitoriu și florosu leu de Solimanu, care ardê de setea sangelui crestinu, eca ce disturba și imple de frica și de cutremuru inim'a mea. Elu a inghititu pênê acum prin intrige și uneltiri mai tóta Ungari'a ; a suppusu prin puterea armelorु sale. Crime'a și celle pênê acumu anca neinvinse triburi alle Tatariloru, și le-au legatu siesi prin introducerea superstitiunei mahomedane ; Bassarabi'a nôstra culropita de violontiele sale ; Valachi'a, ai carei locuitori de si inimici nôue, dar' sunt creștini cá si noi, geme sub jugulu acelu tiranu ; cu unu cuventu ; cea mai frumôsa parte a Europei și Asiei, este sub potestatea lui. Dar' anca nu este indostulitu cu atâtu, ci-si estinde armele fatali în tôte partile, și nu vre se cunôsca marșini puterei și ambițiunei sale de a domni. Asiã standu lucrurile, credeti voi, ca dupa devingerea atâtoru obstacule, isi va retienê elu man'a de a nu o pune asupra Moldaviei, care este incungiurata de atâte provincii ale sale ? Nu ve temeti voi, ca dupa ce va fi suppusu tóta Ungari'a, se va întôrce cu tôte puterile în cõtra nôstra ? Nu sciti voi, ca elu nutresce ura implacabile contra creștiniloru, și acêșta nu numai pentru inim'a sa depravata, ci și pentru ca asiã-lu invêtia legea Coranului ? Dêca cautu la vecinii mei de prin pregiuru, eu nu potu decâtu se deplangu deploabil'a stare a lucruriloru nôstre. Pe Poloni i cunoscu și sciu ca sunt inconstanți și incapabili de a resiste furiei Turciloru ; Ungurii gemu degiã cu totii sub jugulu loru ; Germanii au precum mi se pare, atâte încurcaturi interne, în câtu nu vreu sêu și nu potu a se ocupa cu celle estérne. Căci a intinde velurile contra fortunei și tempestatiei, face numai unu nebu nu, dar' nu unu navigatoriu întietleptu. Puterile nôstre sunt prê pucine ; ajutoriulu strainu, inceitu și departe : êr' periculu certu, și aprôpe. Pentru acea, eu judecu ca este mai bine se inblandimu și pe acêșta bestia turbata și selbatica, decâtu cá se o irritamu și mai multu prin strepitulu armelorु. Căci, eu nu vedu cumu amu potê usiora într'altu moțu acêșta stare calamitôsa a nôstra, decâtu moderandu flacar'a inestingibile a furiei sale, prin rêu a binefacêtoria a suppunerei. Si pentru aceea, în aceste ale mele ultime momente, ve esortu, cá unu tata și cá frate, cá : dêca pre langa preservatiunea legiloru nôstre

Moldaviei, de a offeri Sultanului amenduóe Moldaviele (38) sub condițiuni onorabile; în specialu că religiunea lor se remana neatinsă și țier'a se plătescă tributulu anualu portiei. Pentru Solimanu nimicu nu putea fi lucru mai placutu decâtu acesta; căci grelele ocupațiuni ilu împedicasera de a-si întorce armele și în regiunile aceste de o parte, și de alt'a, bataile ce au suferitu de atâte-ori Turcii de la Moldoveni, ilu faceau se petreca cu atentiune continua miscarile lor. Asiá acceptá din tóta inim'a condițiunile propuse, le confirmă cu scrierea mânei sale proprie, și actulu despre aceste

« civili și celesiastice, poteti obtiené pacea sub condițiuni onorabile, chiar fia și pre-  
 « langa unu tributulu: atunci este mai consultu a ve increde în clementia sa decâtu  
 « în armele sale. Dar' deca v'ar' prescrie alte condițiuni, atunci mai bine se periti cu  
 « totii de man'a inimiculu, de câtu se sfi spectatori otiosi la profanatiunea religiunii  
 « vóstre și la calamitatea țierei vóstre. Êr' Dumnediculu părintiloru nostri, care  
 « face minuni, va întinde gratia sa inesaubibile asupra vóstra, și miscatu de lacri-  
 « înle servitoriloru sei, va tramite pe unulu care se ve scape, sóu se scape posteri-  
 « tatea vóstra de sub jugulu barbariloru, și se redea țierei libertatea și puterea sa. »  
 Bogdanu, urmandu acestei ultime vointie a parentelui seu, a tramisu în alu șeptelea  
 anu alu domniei sale delegati la Solimanu, și elu cellu mai antáiu i-a suppusu Mol-  
 dov'a sub titlu unu tributulu. Dar' vái! asta-di nu credu se fia vré unu omu de lit-  
 tere, carese nu cunóscă tirania miserabile sub care geme Moldavia!

(38) *Amenduóe Moldaviele.* Moldavia este împartita în superióra și inferióra. Moldavia inferióra încependu de la Iasi, resiedinti'a în presentu a principelui, se estinde spre resaritu péné la Bender, care Moldovenii o numescu Tigina; spre mēdia-di se marginesce cu Galatiá la Dunare; la apusu cu Valachi'a și cu muntii Transilvaniei, cari se intindu dealungulu drumulu numitu *Petra*, și appartienu Moldoveniloru și nu Transilvaniloru. Moldavia superióra anca începe de la Iasi, și spre apusu se marginesce cu muntii Carpatiloru sēu alpii Transilvaniei, și se estinde péné la Siatim, o cetate în Pódoli'a. De Moldavia inferióra se țienea odata tóta Bassarabi'a, numita la Turci *Budgiak*; aici sunt celle duóe cetati renumite, *Akkiermanu* și *Kilia* (\*). *Akkierman* la Herodotu se numesce *Ovia*; Moldovenii i dicu Cetate-alba; ér la Romani se dicca *Julia-Alba*; și é renumita, pentru ca aici a fostu Ovidiu în eesiliu; nu de parte deca se vede unu lacu, pe care Moldovenii péné în diu'a de asta-di ilu numescu *Laculu-lui Ovidiu*. *Kilia*, în timpi antici s'a numitu *Licostomon*; este aprópe de gur'a Dunarei, unde acestu fluviu intra în marea négra. De Moldavia inferióra, asiá precumu ea este suppusa asta-di principelui Moldaviei, se mai țieneau anca și alte cetati fortificate, precumu: *Tigina* pe țiermii fluviulu *Tyras* sēu *Nistru* (pe care unu principe alu Moldaviei cu numele *Hero*, o au datu Turciloru într'unu modu fórte rusinosu, și ei o au numitu *Bender* (\*\*); apoi *Gherghina* langa *Siretu*; nu departe

(\*) Vedi not'a 24 la Capu II, din cartea III. *Tr. Rom.*

(\*\*) *Bender* însemna pașu, trecere. *Tr. Rom.*



liu da delegatului pentru a-lu duce principelui seu la Suceava (39). Dupa acésta, Solimanu se întórce din espeditiunea de estu anu catra casa, si pre candu era aprópe de Sophi'a, o civitate in Serbi'a, vine Bogdanu cu unii din boerii sei inaintea lui, si-i presenta patru mii

de Galati, sub ale carei ruine se gasescu monete anca din timpii Romaniloru. Acésta cetate este fundata chiar' de imperatulu Traianu; ceea ce se vede din inscriptiunea pe o pétra de marmora ce s'a sapatu anca pe timpulu meu; inscriptiunea este acést'a: *Imp: Caesari Divo filio Nervae Traiano, Augusto, Ger. Davico, Pont. Max. Fel. B. dict. XVI. Imp VI., Cons. PP, Calpurnio, Marco, C. Aurelio Rufo* (\*). Apoi mai este o cetate pe riulu Milcovu, care desparte Moldavi'a de Romani'a, si care de comunu se numia Craciun'a; ér pe Prutu, nu departe de Falcu, era Taiphalia lui Herodotu, care atrebuitu se fia sórte mare, judecandu dupa ruinelede muri ce s'au descoperitu acolo pe timpulu meu (\*\*). Mai sunt anca Soróca, numita inainte de acést'a Olchionia. langa Nistru, ai carei muri sunt constrúiti totu din pétra arsa; in fine Iassi langa Iluviulu Bahlui, patru mile dela Prutu. Moldavi'a superióra contine anca cetatile fortificate: Suceava, odinióra capital'a terei; apoi Némtiu, Romanu si Chotinu. Locuitorii Moldaviei superiori sunt renumiti pentru marea loru avutia; ér' cei din Moldavi'a inferióra pentru bravulu loru curagiu in batalii: si unii, si altii, pentru marea ospitalitate a loru, cu care se pórtu catra toti pre langa tóte perderile mari ce au suferitu. Ci, despre tóte aceste, déca Dumnedieu imi va da viatia si putere, voi tracta mai pe largu intr'o scriere propria pentru acestu obiectu (\*\*).

(39) *Sucéva*. Péné candu anca Turcii nu-si întórsera armele contra Europei, *Sucéva* era capital'a principatului Moldaviei, si resiedint'a domnitoriului ei. Dar', dupa ce Turcii au cuceritu Costantinopolea. Despotii moldoveni, pentru a fi mai aprópe de frontariile turcesci, si-au mutatú tronulu la Iasi. Iasii nu este cetate mare, dar' é tare prin natura si arte, si memorabile pénc in dio'a de asta-di pentru ruine le palatiului de acolo. Intre alte lucruri demne de memoria, ce se gasescu acolo, nu este in Moldavi'a afara de Iasi, in care se se gasésca vre-o inscriptiune séu vre unu semnu macar', despre numele fundatorelui séu anticitatiei ei. In murii Iasiloru se gasésce unu monumentu taiatu intr'o pétra mare, representandu siepte turnuri, de asuprá caror'a duoi lei tianu redicata o corónu imperiale; in josu la piciórele acestoru turnuri se vede unu campu, si in acestu campu duoi pesci solzosi, incrucsiati unulu preste altulu cu capetele in josu si cu códele in susu; sub ei unu capu de bou avendu in frunte o stea cu siése radie. Inse chiar' acestu semnu din urma acésta, ca acésta monumentu nu é pusu acolo de cellu dántaiu fundatore alu cetatiei; din cauza ca capulu de bou a inceputu cu multa mai tardiú a se pune intre insigniele terei. Dar' si despre acést'a voi vorbi mai pe largu intr'altu locu (\*\*\*\*).

(\*) Nu putemu ghici ce insómna in acésta inscriptiune *Fel. B. dict.* Cáci dupa *Pont. Max.* de regula urméza *tribunicia potestas*. Apoi la *Imp. VI.* vine *Cons VI.* si nu *Cons VII. Tr. Germ.*

(\*\*) A se vedé not'a II la Capu I Cartea III *Tr. Rom.*

(\*\*\*) Intielege «*Descriptio Moldaviae*». *Tr. Rom.*

(\*\*\*\*) Idem.



galbeni (40), patru-dieci cai moldovenesci, si doue-dieci-si-patru falconi, cu promisiunea de a-i tramite i totu anulu la Constanti-nopole asemenea daru in semnu de feuda'l'a sa suppunere. Imper-atulu primesce pe Bogdanu cu tōta distinctiunea, si ratifica de nou conditiunile contractate cu delegatulu; i da o cuca (41) mare in-

(40) *Galbeni*. Chiar nici Turcii insii nu cutēza a nega, ca Moldov'a li s'a suppusu numai cā tributaria. Diplomele Sultaniloru prin cari s'au ratificatu aceste conditiuni, s'au conservatu lungu timpu dinpreuna cu alte documente publice in arhivele Moldaviei. Dar' anca pe timpul meu, si anume la anulu 1686., candu Iuon Sobieski, regele Poloniei, au nevalitu in Moldavi'a, le-au scosu din arhivu, si din ordinulu, sēu cu permissiunea ŝa, le-au arsu publice in Iasi, facēdu urmatori'a declaratiune catra poporulu adunatu: « Vedeti! cumu maiestatea sa regale ve elibera de jugulu turcescu». Nu sciu dēca a fostu iŃtielēpta acēsta fapta. Dēstulu ca, intre nenumerate alte privilegiiuri, ce se acordau Moldoveniloru dupa impregiurarile aceloru timpuri, acesta a fostu cellu mai insemnatu; cāci in elu se dice apriatu, ca: «Moldavi'a de buna « voia si neconstrinsa de nimenē a offeritu suppunerea sa imperiului ottomanu; si « chiar pentru aceea vointi'a Sultanulu este, cā tōte besericele loru, riturile religiōse « si legile tierei, neatinse se remana; si nici ca pretinde alt'a de la principe, decātu « cā in totu anulu se trimita prin boiari credintiosi la sublim'a Pōrta, patru mii « de galbini, patru-dieci de cai moldovenesci si doue-dieci-si patru de falconi, tōte « aceste sub titlu de *Peskisiu*, adeca presentu sōu donu». Turcii s'au si tieoutu de aceste conditiuni cu tōta punctualitatea pēnē pe timpul lui *Petru Raresiu*. Sub domni'a acestui-a au inceputu a cere unu Haragiū, adeca o summa mai mare sub titlu de tribut. si pretinsera anca de la principe, ca cellu pucinu odata in trei ani ŝe mōrga a-si face inchinatiunile sale la pragulu sublimei Porti, *Petru* refusā cu indignatiune aceste inovatiuni umiltōrie; si pentru cā ŝe nu figureze sub numele seu calamitatile ce pōte ar' urma de aci pentru tiēra, elu a abdicatu la tronul si s'a retrasu la *Ciceu*, una urbe in Transilvani'a, unde si-a cumperatu cu banii sei o avere nu neinsemnata, si traia din venitul ei. Dar Stefanu cellu tineru, care a fostu alesu in locul seu, miscatu sēu de ambiŃiunea propria, sēu chiar' cu consensulu senatulu (\*) a promis u Fōrtei duoe-spre-diece mii de galbeni tributulu annualu. Œr' successorii sei, rapiti de prē marea lacomia de a domni, au imultitu cu timpu acēsta summa intr'atātu, in cātu afara de siese-dieci de mii de galbeni, ce se platescu asta-dī ca tributulu in thesaurulu imperiale, si pre langa doue dieci-si-patru mii ce se dau cā daru de Pāsci: sunt anca o multime de dari ce acesti vampiri insatiabili storcu de pe tiēra. Cāci, precumu ei n'au lege contra avaritiēi, asia nici pretentiunile si estōr-tiunile lorū nu cunoscū margine. Totu depinde de la voi'a marelui veziru; si care ar face ȳre-o remonstratiune contra placerei lui, unulu ca acela incurge periculu de a-si perde viēti'a.

(41) *Cuca* (\*\*). Acēsta este o crēsta sōu ornamentu de capu, facutu din pene de struti

(\*) Sēu inalțulu divanu. *Tr. Rom.*

(\*\*) *Cucu* este numele unei passere cu grumazi lungi, de la care probabilmente si-a luat numirea acestui ornamentu. *Tr. Germ.*

carcata cu pietre scumpe, si pre langa acést'a si unu Chilat Fachir (42), precumu si unu armasariu provediutu cu insieleminte imperiali. Dupa aceea da ordinu la patru guardisti ai sei (43), a-i face servitiu de onóre. Acestu usu se observa si asta-di de cale-ori merge principele Moldaviei la curtea ottomana.

#### SOLIMANU IMPRESSOARA VIENN'A

XVIII. Catra finitulul aceluiasi anu, Solimanu intarindu bine cetatile cucerite si provediendu-le cu tóte celle necesarie, merge cu

Acestu ornamentu nu se dá aitoru-a decâtu numai la Buluc Agalari (coloneli), la Segban Bashi séu capu-officierulu de Segbani, care in rangu urméza imédiatu dupa Ag'a ieniceriloru; apoi se mai dá principiloru Moldaviei si Valachiei. Este o alta cuca mai mica, care ó pórtá Solokii (\*). Cuc'a destinata pentru principii Moldaviei si Valachiei, li-o pune pe capu Muhsir Aga (care in totu deauna este langa marele veziru; are comand'a gardei de la curtea acestuia; 'si-lu reprezenta inaintea a intregu corpulu ieniceriloru); ér marele veziru însusi lé pune Caftanulu (\*\*), in semnu ca ei appartienu la Qdgiak (\*\*), séu la cét'a ieniceriloru.

(42) Vestmentu de onóre. A se vedé not'a 32 Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(43) *Guardisti ai sei.* Nici Pasia, nici vezirii nu se instáléza cu atáta pompa cá principii Moldaviei. Cá-ci unu Pasia indata ce Marele veziru i-a pusu caftanulu in spate, merge acasa, si in ceealalta di, primisce patent'a despre pasialiculu séu, diinpreuna cu stindardulu numitu Sangiacu. Dar' principele Moldaviei, dupa ce a primitu caftanulu de la marele veziru ca semnu alu potestatiei sale suverane, merge, insocitu de intregu divanulu si între aclamatiunile ciausiloru (\*\*\*\*) la biseric'a patriarhale unde patriarchulu de Constantinopolé cu totu clerulu si nobilimea gréca, il ástepta pentru a-lu intimpina si a-i dá santirea. Dupa ce principele a ajunsu in curte, se dá josu dupe armasariu, si trece pe o pétra quadrata asediata anume pentru acésta ocaziune; intr'áceca ciausii cu totii canta cu voce inalta versuri usitate la asemeni ceremonii «Dumnedieule mare! tiene la multi ani pe imperatulu nostru, si pe principele nostru Effendi, si le dá loru victia îndelungáta si fericita.» (Effendi se vedé a fi cuventu coruptu din grecesculu Ἀυθέντης) Principele apoi merge in biserica, ér cei cari l-au insocitu, stau afara in curte si pe strade, si ascépta in tacere respectuósa pené ce iesé éra. In momentulu candu principele a pasitu pe pragulu bisericeii, cantareti inceptu a întoná Ἀξιόβειον(+), unu imnu compusu in onórea S-tei vergura Maria. Dupa ce a gátatu cu cantarea ast'a, principele se pune pe unu tronu, care e facutu anume pentru principii Moldaviei. Cand diaconulu recita rugatiunea

(\*) Trabanti.

(\*\*) Séu *Chalatul.* Vedi not'a 32 la Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(\*\*\*) Insemnéza : familia *Tr. Rom.*

(\*\*\*\*) A se vedé not'a 16 la Capu II din Cartea I. *Tr. Rom.*

(+) Cuvine-se cu adeveratu se te fericimu pre tine, etc. *Tr. Rom.*

tóta armat'a sa la Vienna, si impresóra cetatea. Elu pune in actiune tóte pentru a o cuceri, si patru-dieci de dile o bombardéza ne-

τάς ἑλτενας (\*) , totdeauna amintesce si pe noulu principe in urmatorii termini : «ÉR' « ne rugamu, pentru pré induratulu, stralucitulu si de bine-facétoriulu nostru domnu « N. N., pentru cá domulu Dumnedieu se-i dea putere, invingere, taria, sanetate si inde- « lunga vícti'a ; si pentru cá domnulu Dumnedieulu nostru se-i adjute, se-lu pazésca « si se-i suppuna sub piciórele lui pe toti contrarii si inamicii lui ». Dupa aceea pa- triarchulu in ornatulu seu pontificalu, si însoçitu de patru séu mai multi metropo- liti merge in altarju ; ér' principele urmandu-i se apropia de altarju, si patriarchulu face simbolulu crucei in façe cu amenduóe manile ; apoi plecandu-si capulu pe sant'a mésa, patriarchulu ilu acopere cu Homophorulu (\*\*), si recitéza rugatiunile ce erau in usu odinóira la santirea imperatoru orthodoxi, si in urma ilu unge pe frunte cu santulu miru. Dupa acésta ceremonia, principele se întórna la tronulu seu, ér' can- torji intónéza urmatoriulu Polychronion (\*\*\*) : « Si da dómne, prea induratului, si da « binevoitorului nostru domnu N. N., domnu a tóta Moldo-vlachia, víctia indelun- « gata, ; tiene-lu dómne ! la multí ani ! » Dupa aceea patriarchulu ese din altarju si se apropia de tronulu principelui ; aicea recitéza in tacere o rugatiune, apoi tiene o scurta allocutiune, si o termina cu Polychronionulu de mai susu, pronunsiatu de însusi patriarchulu. In fine, dupa tóte aceste, patriarchulu si principele, urmati de totu poporulu, essu impreuna din beserica. In porticu principele saruta man'a drépta a patriarchului ; ér' acesta, prin cuvinte si prin semnulu crucei i da binecuventarea. Principeleapoi incaleca armasariulu seu, si se întórce acasa cu aceeași pompa cu care a venit ; ér' acasa imparte daruri celoru ce l-au insocitu si apoi i lasa se mérga pe la alle loru. La câte-va dile dupa aceea, vine Mir Alem Aga, vexiliferulu imperatu- lui, si, între sunetele musicei imperiali, tubilehana, aduce stindardulu mare, numitu Sangiacu, din seraiu la palatulu Principelui, unde acesta ilu astepta si-lu primesce in anti-camera. Aici Aga ica stindardulu in mana, ilu saruta, dupa usu, cu gur'a si cu fruntea, si apoi ilu da in máanile principelui. Acesta primindu-lu ilu saruta in acelasiu modu, și apoi ilu da vexiliferului seu, si pronuntia aceste cuvinte : « A-totu- « laudatulu si marcele Dumnedieu se dea viatia indelunga prea potintelui, pré « gratiosului si pré dreptului imperatu, si se-i immultiésca dilele lui ! » Dupa a- ceea, principele da lui Mir Alem Aga unu caftanu, si ilu dimitte onorandu-lu mai antaiu cu darurile usitate la asemeni ocasiuni. La câte-va dile dupa aceea, princi- pele, terminandu-si regularea trebiloru sale cu curtea, este invitatu in Divanulu celu mare, unde ilu astepta imperatulu avendu de adrépt'a sa pe marele veziru, pe ceia- lalti Cubbe vezirleri, si pe duoi Caduleskieri. In anticamer'a de *Arsodasi* séu de la sal'a de audientia, ilu astepta Capudgilar Kitchudasi, adeca marele portariu, si i pune caftanulu in spate ; ér' Muhsir Aga i pune cuc'a pe capu si da tuturoru boie- riloru principelui, cari de comunu suntu duóe-dieci-si-optu, cate unu caftanu nou. In acestu ornatu intra principele in sal'a de audientia cu patru boieri ai sei, cu duoi

(\*) Ectenia, rugatiune pentru beserici, preoti, principi, etc. *Tr. Rom.*

(\*\*) *Ὁμοφώριον*. *Patrasiru. Tr. Rom.*

(\*\*\*) Rugatiune pentru indelunga víctia. *Tr. Rom.*

incetatu cu ajutoriulu mineloru, distruge o parte a muriloru, si comanda soldatiloru a intra in cetate cu assaltu. Dar' de câte-ori fa-

Capudgi Basi cari-lu ducu de două parti de suptu suori, cu marele portariu înainte si cu interpretele curtiei in urma, care de comuna este unu crestinu grecu. La intrare, principele se inchina de trei-ori péné la pamentu, apoi merge si sta in mediloculu salei, care de altminterea nici-de-cumu nu e pré mare. Atunci imperatulu de pe tronu (Tacht) se întórce catre marele veziru, si-i dice se spuna principelui următoriele : « Audindu Maicestatea mea de fidelitatea si lealitatea lui, i conferu din grătia ca recompensa, principatulu Moldaviei. Detorinti'a lui este, de a nu lipsi nici pe viitoriu de la credinti'a si servitiulu seu. Elu are se protéga si se defenda tierile de sub domni'a sa ; si se se pazésca bine a nu face nimicu in contra sau preste mandatulul meu ». La aceste principele raspunde : « Punu votu pe viétia si pe capulu meu, ca voiu servi din tóte puterile mele pré dreptului si pré gratiosului meu imperatu, pe câtu limpu elu nu-si va întórce aspectulu gratiei sale de la nulitatea servului seu. » Prin aceste din urma cuvinte vrea se arete pucinatatea servielorulu sale). Dupa aceste, principele ese din sala acompaniatu de acei-a cu cari a intratu ; si incalecandu unu armasariu imperatescu la pórtá din intru a curtiei, saluta pe marele veziru si pe cejalalti veziri cari mergu trecandu pe dinaintea lui, si cari i multiamescu facéndu compliménte din capu ; apoi se întórce acasa insocitu de boierii sei si de tóta suit'a sa. Ér' candu este acumu se mérga în principatu pentru a-si ocupa tronulu, Sultanulu, fia in Constantinopole séu în Adrianopole, da ordinu unui-a din officiarii sei de curte, se mérgu se-lu petróca péné acasa, si se-lu instaleze in domnia. Acesti officiaru de ordinariu suntu Silahdar Aga, Ciokadar Aga, Miri Ochor Aga, Kapudgilar Kichaiasi, séu unulu dintre cei mai betrani Kapudgi Basi. Pre langa unulu óre-care din acesti officiaru mai mergu doi Peiki, séu doi gardisti imperiali, imbracati in costumulu loru de parada, ornatu totu cu auru si cu argiatu ; si apoi alti doi Akkiulahlu (\*) (numiti asiá de la pelariile albe, ce obisnuescu a purta), si atáti capugi si ciausii, cati place principelui se iea cu sine. Officiulu acestorulu din urma este, cá de câte-ori principele incaleca séu se da josu de pe calu, totdeauna se strigé acclamatieuna usuale de *Atksiu* (\*\*), si in cetáti séu sale se procure celle necesarie pentru cortegiulu principelui. Candu cortegiulu intra séu ese din vre-o cetate, ciausii totdeauna mergu cevasi înainte pedestri ; ér' capugii tienu scarile de câte-ori principele incaleca séu se da josu de pe calu. In modulu acesta este servitu pe tóta calea, péné ajunge la loculu resiedintiei sale. Aici toti mai marii tieriei, civili si militari, cam două mii la numeru, vinu inaintea lui. La toti acesti-a principele fara a se da josu de pe calu, le intinde man'a se o sarute fia-care, si apoi intrebandu-i de sanetate, le dice se incalece cu totii, si se pleca. Atunci Boierii se punu de-a-drépt'a si de-a-stang'a lui, care-si dupa rangulu seu, ér' officiarii militari mergu inainte ; si in acésta ordine intra in cetate, mergéndu numai in pasí, cá parad'a se fia cu atótu mai pompósa. Ajungédu in curtea besericeí ca-

(\*) *Ak* insémna albu, *kiulah* pelaria, si *lu* este ferminatiúnea possessivului. *Tr. Germ.*

(\*\*) Multa fericire ! *Tr. Rom.*

ceau unu assaltu, de atatea-ori garnisón'a curagiósa, de si cu mari perderi, 'i batea inderetru. Si crestinii, pre langa tóta valórea loru, in urma totusi ar' fi fostu constrinsi a se suppune armei cuceritórie a Turciloru, déca prin fraudulente appromisiuni (44), nu ar' fi deceptatu pe insusi prudentele Solimanu. Ei adeca trimitu impe-

tedrale, dedicata S-tului Nicolae, se da josu de pe calu. Aici metropolitulu insoçitu de trei episcopi (ca-ci in Moldavi'a sunt trei episcopii, pre candu in Valachi'a suntu numai duoe), si de celalaltu cleru, *i presenta* crucea si sant'a evangelia se le sarute. Sub acestu actu solemn u music'a imperiale observa tacere. La intrarea principelui in beserica, se întóna imnulu *ὄξιον ἔστω*; apoi se cetesce rugatiunea *ταῖς ἐλπίσιν*; si dupa aceste, se apropia de altariu; aci metropolitulu, dupa ce dice in tacere rugatiunea usitata, ilu unge cu santulu miru, déca cumu-va n'a fostu unsu degia prin patriarchulu din Constantinopole, ce se póte intempla atunci, candu promotiunca la dignitatea de domnu se face in Adrianopole, séu candu patriarchulu din Constantinopole este absente. Elu este apoi, si se numesca unsulu lui Dumnedieu. Dupa ce s'ou facutu tóte aceste, si dupa ce s'a cantatu si Polychronionulu, principele, intre sunete de trompeta, de tympane, si de alta musica, trage la palatu. Intrandu in divanu se pune inaintea tronului preparatu anume pentru acésta ocaziune, ér' boierii cari au venitu cu elu, isi ocupa lia-caré loculu seu. Atunci officiarulu insarcinatu de imperatulu pentru a fi preséntu la instalare, da Chatisierifulu séu mandatulu imperiale, lui Divanulu Effendi, séu secretariulu curciei, care este turcu, cá se-lu cetésca. Acesta cetesce mandatulu cu voce inalta, frasa de frasa, si marele postelnicu le esplica in limb'a loru. Dupa aceea, officiarulu imperialu pune in spatele principelui caftanulu ce a adusu cu sine, si luandu-lu de man'a drepta ilu duce pe tronu. In acestu momentu se da cu tóte tunurile, si ciausii reduplica acclamatiunile usitate. Principele apoi inca la rendulu seu, da officiarulu imperatescu unu caftanu captusitu cu ermelinu; ér' secretariulu unu altulu mai simplu. Pusu cu modulu acest'a pe tronu, principele lasa pe boieri se vina a-i saruta mana; dupa aceea i saluta, si se retrage in cabinetulu seu. Festivitatea se termina cu unu prandiu splendidu in onórea officiarulu imperiale, la care ilu insoçiescu mai multi curteni de ai principelui.— Dar credu ca atáta e destulu, pentru a vedé, in ce modu se installéza si se confirma principii Moldaviei in dignitatea de domnia. Care desidera mai larga cunoscintia, consulte istori'a mea despre Moldavi'a, care speru ca in scurtu timpu se va publica (\*).

(44) *Aprromissiuini*. Turcii dicu ca garnisón'a crestina de Vienn'a vediendu ca cetatea nu se mai póte tiené lungu timpu, a tramisu la Sultanulu se córa unu armistitiu de diece dile, pentru ca se póta informa pe gubernulu loru despre circumstanțiile in cari se afla, dicéndu ca suntu legati prin juramentulu loru militare, de a nu deschide portile fara scirea sa nici unui straiu; ér' déca in aceste diece dile nu li-ar' veni nici-unu respunsu, atunci se voru crede dispensati de la juramentulu loru, si voru poté chiar' contra voiei sale a preda cetatea Sultanulu; dreptu aceea, ila róga se

(\*) Vedi . « Descriptio Moldaviae » Pag. II, Cap. III.



ratului prin unu delegatu inchinatiunea *Eiivalah* (45) se-i spuna ca suntu storsi cu totul, si ca-i promitu a se supune si a-i fi vasalii sei; dreptu aceea 'i ceru unu armistitiu. Dar' sub diverse preteste, ei amêna confirmarea conditiuniloru de capitulatiune. Prin acêst'a nu numai ca au castigatu timpul de a se reculege, dar' au insuflatu nou curagiu in garnisôna, sperandu ca in scurtu timpu au se urmeze ploile de tòmna, si Turcii voru fi necessitati a redica obsediulu. Si nu s'au insielatu. Că-ci pre candu se ocupau cu conditiunile tractatului, au inceputu ploile naturali pe acestu timpu a cadê in atâta abundantia, in câtu obsediati nu mai dubitau acumu, ca voru poté tiené cetatea; ér Turcii suferira atâtea stricatiuni, in calu departe de a spera succesulu doritu, din contra isi vedeau chiar' si viêti'a periclitata. Multi au peritu de frigu si de moinea; si cei care erau tramisi a face assalturi, mare parte au fostu ucisi de ferulu si foculu inamicului.

#### SOLIMANU REDICA OBSIDIUNEA

XIX. Aceste calamitati continue si perdiri diurne, constrinsera pe Solimanu a redica obsidiunea (46). Dar' nu mai pucina sagacitate

binevoiesca a nu mai bombardu turnulu S-tului Stefanu, si se cratie acestu monumentu de structura frumôsa si admirabile, a carui destructiune nu-i ar' aduce nici-unu folosu. Sultanulu se invoiesce la cererica loru, si, pentru că se dea si elu timpu de restaurare trupeloru sale, le accorda armistitiulu atâtu pentru cetate catu si pentru turnu, sub conditiune inse, ca se puna semilun'a in locul crucei pe vervulu turnulu. Obsediati se dice ca ar' fi implinitu acêsta conditiune, dar' de promissiunea de a capitula nu s'au tienutu.

(45) Fericire si prosperitate de la Dumnedieu *Tr. Rom.*

(46) *A redica obsidiunea.* Unii istorici turci, cari tienu fôrte multu la fabule, dicu ca: Pe candu Solimanu era resolutu de a mai continua obsidiunea, dar' totodata incepuse a dubita de bunulu succesu, i s'a aretatu in visu Mahomedu, si i-a disu, « deca nu vei imblandi man'a lui Dumnedieu prin sacrificarea à loru patru-dieci-de-mii de berbeci; tu nu vei scapa din periclu ». Solimanu si-a esplicatu visulu in sensulu literalu, si tramite la vezirulu ordinu ca se-i procure patru-dieci-de-mii de berbeci. Vezirulu i dise: acêst'a este imposibile; căci, cu acestu obsediu, care tiene de atâtu timpu, mai tôte provisiunile s'au consummatu, si ceea ce a mai remasu, abia va poté ajunge că soldatii se-si pôta stempera fômea. Afara de acêst'a, tienuturile vecine atâtu sunt de predate prin incursiunile tatariloru, in câtu nu este nici-o sperantia de a mai poté stringe vre-unu nouu materialu de provisiuni. Atunci Solimanu si aduna pe toti officiarii sei, si le spune visulu ce a avutu. Acesti-a respundu, ca:



se cerea a-se retrage si a-si scapa armat'a de totala perire. Trupele inimice erau aprópe, si Solimanu, dupa atáte perderi, vedea bine, ca este cu multu inferioru in poteri de catu cá se le póta sta facie. De alta parte, armat'a sa avea de a face cu o mullime de captivi de ambe sexele, pe care Tatarii si ceealalta cavaleria usóra i aduceau de prin escursiunile ce faceau pene pe la podulu Isken-der (47). Se-i tiena prinsi, i pareo periculosu; sa-i lase liberi, pareo lucru imprudente. Pentru a scapa din acésta incurcatura, da ordinu a ucide in presenti'a sa pe toti captivii fora distinctiune de sexu séu etate. Dupa aceea da ordinu a redica corturile, si fara cá inamiculu se observe, pléca cu restulu armatei sale, si merge dreptu spre Buda. Ajunsu aici, a datu câte-va dile timpu de repaosu soldatiloru;

acésta revelatiune divina nu trebe esplicata dupa sensulu literalc, ci dupa sensulu ei internu; si anume, ca cei patru-dieci-de-mii de berbeci înséma patru-dieci de-mii de musulmani, ce trebe se-si sacrifice vícti'a sub murii cetatei, si se móra cá adevcrati martiri pentru legea loru. Candu in urma Sultanulu s'a intorsu la Buda, si a luatú in revista armat'a, a vedíutu ca chiar patru-dieci-de-mii lipsescu. Si din acésta cauza a legatu pe successorii sei cu cellu mai gravu blastemu (Lanel), a nu mai obside in viitoriu Vienn'a. Acésta istoria însa, nu-o adevereceu alti istorici mai ácurati ai loru. Cu tóte aceste, Turcii atátu de tare credú in ea, in cátu nu-sí facu nici-unu scrupulu de a afirma in publicu, ca perderea loru fatale de la Vienn'a, ce s'a intemplatú acumu pe timpulu meu, a urmatu numai pentru aceea, pentru ca au calcatu pe pamentulu, unde prin blastemulu lui Solimanu nu le-a fostu permissu a intra, si prin acést'a au irítatu mani'a lui Dumnedieu in contra loru, care este res-bunatoriulu taturoru celloru ce-si frangu votulú loru.

(47) *Iskender*. Acesta este de siguru podulu de la Ratisbona (\*). pe care, se pare ca pentru eleganti'a si renumit'a sa frumsetia, tatarii ilu numescu, podulu lui Alecsandru. Nu potú, cu asta ocaziune, a nu memora ceva despre sciinti'a Tatariloru in studiulu geograficu. Se va paré paradoxu, si totusi este unu adeveru probatu prin esperientia, ca nici-unu poporu din lume, nu are o cunosciúntia mai exacta despre situatiunea locuriloru, cá ordele Tatariloru. Ei nu au nici carti nici mappe geografice; dar' cu traditiunea in mana, ei au o cunosciúntia esacta despre tóte cáfile, riurile, podurile, vadurile, lacurile, cetatile si satele; cá-ci ei vorbescu despre aceste atátu de adése-ori, in cátu déca nu lu-ar' fi vedíutu nici-odata, totusi elle se implanta in memori'a loru atátu de tare, in cátu nu le uita nici-odata. Pentru aceea Turcii au facutu proverbíulu: *Tatarung Kulavuse Ihtiyage Ioktur*, adica: Tatarii nu ieau nici-odata calauzu, si totúsi nu gresiescu calea. E de ajunsu ca se lia fostu numai odata intr'unu locu, cá se-lu cunósca atátu de bine cá si candu ar' fi fostu nascutu de acolo si-lu descrie copiiloru sei atátu de esactu, in cátu chiaru dupa mai multe generatiuni

(\*) La antici se numía Reginapolis. *Tr. Rom.*

totu aici a primitu de la Voivoda <sup>(48)</sup> Transilvanei (Turci-ilu numiau Banu), decim'a de tributul collectata in Ungari'a, si l'a confirmatu in dignitatea de domnu alu principatului.

#### CIRCUNCISIUNEA A TREI FII AI LUI SOLIMANU

XX. Dupa ce s'a intorsu la Constantinopole, a celebratu cu mare pompa in lun'a Rebiul-evvel circumcisiunea a trei fii ai sei, Mustafa, Muhamedu si Selimu. La acêsta solemnitate au fostu presenti nu numai toti Vezirii si Pasii imperiului, ci anca si delegatii principiloru crestini, si celu alu Persiei, care de care cu daruri mai mari si mai pretioase: in câtu ti se parea ca tóta lumea a venitu se congratuleze cu acêsta ocaziune Sultanului. Dupa ceremonia, a urmatu unu festinu splendidu pentru toti cei presenti. La mēsa langa imperatulu de-a-drēpl'a a lasatu se siēdia <sup>(49)</sup> *Muŝi Kiemal Pasia Sadē* si pe *Kasulaskier Kadri Celebi*, ēr' de-a-stang'a *Hodge* <sup>(50)</sup> alu seu si *Muŝi Illedin Celebi*. A dōu'a mēsa era pentru veziri; a trei'a pentru pasi; si a patr'a pentru *Ulemi* sēu invetiatii ia legi. Ceialalti officiaru civili si militari au luat u locu la mese care-si dupa rang u. O mēsa sepa-

totusi ilu alta. Ei se aplica la acestu studiu cu fōrte multa diligētia si-lu consideru de unu lucru fara de care nu le-ar' potē succede a face incursiunile lor u quotidiane. Dar' ei dau locurilor u, numiri particulari dupa fantasi'a lor u propria, asi'a, in câtu unu strainu, ori câtu de bine ar' cunoscē tienutul u, totusi cu mare dificultate va pricepe ceca ce voru se dica ei cu numirile lor u imaginarie.

<sup>(48)</sup> *Voivoda*. Acesta este unu cuventu slayonescu, si insēmna capitānu sēu generalu de armata. Polonii inse dau acēsta numire la gubernatorii de provincii; precumu Vaivoda Kiowsky, Posniasky (\*) etc. Er' Turcii au usulu da a dā acestu nume principiloru crestini din Moldavi'a, Valachi'a si Transilvani'a, cari sunt tributarii lor u mai alesu occure acestu nume in mandatele si scrisorile imperiali ale marelui viziru, precumu : Bogdan Vaivodasi, Ilak sēu Erdel Vaivodasi; cu tōte ca principii Moldaviei inainte de acēsta, precum atesta istoriografii, s'au numitu Tekkiur, adeca *regi*. Câte odata se da acestu titlu si gubernatoriloru de cetati mai mari, presupunendu ca acesti-a nu sunt Pasi; precumu : Pera Vaivodasi, Galata Vaivodasi, etc.

<sup>(49)</sup> *Se siēdia*. Acestu usu a inceputu a se perde sub Solimanu; si asta-di Sultanii nu admitu pe nimene se siēdia cu ei la mēsa.

<sup>(50)</sup> Instructorulu seu. *Tr. Rom.*

(\*) Adeva : Voivod'a de Kiovi'a, de Posnani'a, etc. *Tr. Rom.*

rata a fostu pentru ambassadorii straini , intre cari cellu de Persi'a si de Germani'a aveau pe acellu timpu precadentia (51).

#### FIRINDOS IMPRESOARA BUDA

XXI. Pre candu ahia' se incepea acestu ospetiu la Solimanu, unu nuntiu neasteptatu din Ungari'a l-a disturbatu in bucuriele sële. Firindos (52) regele Cechiloru (53), crediendu ca Solimanu este confundatu in aceste preocupatiuni de familia, impresóra pe neasteptate Buda, si in duóe-dieci-si-siepte de dile o attaca cu tóte fortiele sale. Dar' Ienicerii, cari lieneau garnisón'a, respingu cu bravura assaltele inimicului, si dau lui Mehemedu beg, fiulu lui Iahia Pasia, gubernatorelui de Semendri'a, timpu de a veni intr'adjutoriulu cetatiei cu trupele din sangiaculu seu. Mehemedu inse, simtindu-se pré slabu, a cugetatu a dejuca forti'a inimicului prin o stratagema. Cu scopulu acesta, a lasatu se se latiésca fain'a intre captivii ce-i prinsese de prin tienuturile vecine, ca elu este *Ibrahimu pasia*, primulu veziru, si ca imperatulu in trei séu patru dile are se ajunga aici cu totu restulu armátei sale; si cu acésta informatiune fictiva, i lasá pe toti se scape. Asesti-a indata alérge in castrele crestiniloru, si spunu celle ce au auditu. Spusele loru atáta terróre au bagatu in crestini, in catu lasandu-si tunurile si celletalte provisiuni bellice inderetu

(51) *Precadentia*. Loniceru in istori'a sa despre Turci, reproduce o scrisóre a unui literatu catra David Chytraeus, in care se descriu pe largu petrecerile usitate in asemenea ocasiuni; in speciálu se descrie acolo lupt'a intre unu leu cu unu porcú, pe care o reproducu aci chiar' cu vorbele sale: « Erau — dice ellu — si lupte de ani-  
« male. Intre altele, unu porcú adusu din curtea ambasadorelui germanu, s'a luptatu  
« cu trei lei unulu dupa altulu, asia in cátu nu numai ca a sustienutu atacurile intr'  
« unu modu admirabile, dar', déca nu era legatu de unu picioru, póte ca i-ar' fi in-  
« vinsu mai bine si i-ar' fi puso la fuga. Mai alesu pe celu din urma l-a apucatu cu  
« rostrulu seu si l-a trentitu asia, in cátu s'a dusu totu teválindu-se, si a fugitu cu  
« rusíne. Acésta a causatu mare confusiune Turciloru; fiindu-ca ei se assémána pe  
« sine cu lei, éť pe crestini, si in speciálu pe Germani, cu porcii ».

(52) *Firindos*. Ferdinandu, pe acela timpu rege alu Ungariei si Bohemiei. Dar' Turcii, procúmu credu ei, din nebagare de sóma au pusu aci numele regelui in locu de numele vre unui generalu alu seu.

(53) Séu Bohemiloru. *Tr. Rom.*

redica obsediulu, crediendu-se destulu de fericitii a poté scapa prin o iute retragere (54) de periculu imminente.

#### DAR REMANE BATUTU DE SOLIMANU

XXII. Cu modulu acest'a Buda a fostu liberata. Dar' necasulu lui Solimanu era, ca cumu regele Cechiloru s'a potutu retrage fara perdere. Pentru a-si resbuna pentru acésta rusine, intra la anulu Hegirei 938 cu o mare armata in regatulu Bohemiei, si pe unde au potutu se adjuaga, totu au prepeditu prin arma si focu. Firindos audindu de acésta invasiune, vine inaintea lui in graba cu o armata nu mai pucinu considerabile; primescé lupl'a, si se bate lungu timpu cu mare bravura. Dar' in urma a trebuitu se céda valórei Turciloru, armat'a sa este respita si constrinsa a refugi la Gradisca (55) resiedinti'a sa, si a se ascunde de inaintea persecutiunei Turciloru. Acésta victoria nu numai a adaosu imperiulu turcescu mai bine de duodecei de cetati, ci a inlimidatu pe micutiei principi ai Slaviloru si Chirvatiloru (56) intr'atátu, in cátu s'au suppusu de buna voia si ei lui Solimanu.

#### ITALIANII ESPULSI DIN MORE'A

XXIII. Intr'aceea si inainte de ce prin acésta victoria s'ar fi re-

(54) *Retragere.* Unii istoriografi turci, de si puçinu accreditati, dicu ca cetatea a fostu cu totulu in altu modu eliberata. Éca ce dicu ei. Dupa ce Turcii au fostu respinsi de la unu bastionu, o femeia evreica, vediendu ca Germanii au intratu in massa pe o pórtá a cotatiei, si-a ruptu mânecarile de la camesia, si aprindiendu-le a datu focu cu ele unu tunu mare, cé Turcii itu numescu Baliemes. Acesta a facutu o distrugere atátu de terribile intre Germani, in cátu Turcii au avutu timpu a se reculege, si a respinge pe inimiculu inspaimentatu de acésta lovire neasteptata, si apoi a se pune in defenza din nou. Solimanu in memori'a acéstei fapte, a lasatu de s'a legatu acelu tunu cu unu cercu de argintu in form'a unei coróne, si pe evreic'a dinpreuna cu tóta famili'a sa, o a declaratú libera de la ori ce tributú.

(55) *Gradisca.* Urbe celebra in Slavoni'a. Dar' Turcii suntu in erróre, precumu credu eu, candu dicu ca acést'a ar' fi fostu resiedinti'a lui Ferdinandu; cáci niciunu scriitoriu crestinu nu dice ca Ferdinandu si-ar' fi avutu candu-va acolo resiedinti'a.

(56) *Slaviloru si Chirvatiloru.* Acesti-a suntu unulu si acelașiú poporu. Cu 16le aceste, Turcii numescu Chirvati pe acei-a cari sunt sub potestatea si in tierile crestiniloru; ér de alta parte, pe acei cari au adoptatu mahomedanismulu séu sunt sub potestatea ottomana, i numescu in generalu Serhadiú, adica margineni.

stabilitu pacea la frontariile imperiului ottomanu, Italianii<sup>(57)</sup> adjutali si de alti principii, au nevalitu cu o mare flota in More'a, au ocupatu cetatea Coron, si au devastatu in modulu cellu mai barbaru tóla peninsul'a. Solimanu audindu de acést'a, pune Beglerbegu Moreei pe Mehemedu Begu, gubernatorele din Semendri'a, fiulu lui Iahia Pasia, (care chiar acumu in urma a datu o proba evidente de prudenti'a si bravur'a sa la eliberarea cetatiei Buda), si dandu-i o buna parte de armata, i ordina a merge si a lua cetatea din manile inamicului; a-lu ataca cu resolutiune musulmana<sup>(58)</sup>, si a-si resbuna asupr'a lui. Mehemedu setosu de gloria, si animatu prin aceste vorbe alle domnului seu, pléca indatu la loculú unde era tramisu, impresóra cetatea pe neasteptate, si o ataca cu atáta vioitiune, in cátu Italianii, vediendu ca nu mai polu avé sperantia de a scapa, au capitulatu in urma sub conditiune de salva viétiá, si au fostu necesitali a se curati din Morea.

OLAME IRRITA PE SOLIMANU CONTRA PERSIANILORU

XXIV. Duoi ani dupa acést'a, Olame principe de Oserbedgianu, suppusu péné acumu Persiei, pentru securitatea sa fugu la Solimanu, se da cu totul sub protectiunea acestui-a, si-i aréla midi-lócele cumu ar' poté ocupa Bagdadulu. Solimanu se lase a se convinge prin rationamentele lui Olame si tramille pe Ibrahimu Pasia cu armata in Asi'a. si cu ordinu de a petrece iarn'a in Aleppo, ér in primavér'a urmatória se mérga a-i esecutá intentiunea si a ocupá Bagdadulu. Ibrahimu a urmatu acestui ordinu, dar' ajungendu la Bagdadu, a vediutu ca cucerirea ei este cu multu mai dificile de cátu cumu se ásteptase; si asia se întórce la Vanu<sup>(59)</sup> si o cuprinde indatu la primulú assallu.

(57) *Italianii*. Turcesee *Ivengi*; nume ce in generalu ilu dau ei popóraloru din ori care parte a Italiei.

(58) *Resolutiune musulmana*. Adeca resolutiunea de a invinge séu a muri. Atátu nu'a cátu si alt'a, dicu ei, ca é lucru placutu lui Dumnedieu. Că-ci ei credu, ca acel'a care móre in batalia, é incoronatu cu mórté de martiru; ér acel'a care invinge, va fi remuneratu pentru labórea sa in lumea cécalalta. De aci, candu mergu in espeditiune bellica, repetu adese acestu proverbiiu: *Ia Tacht-iu Bacht*: séu tronulu, séu fericirea eterna. Séu anca: *Ia Shuhid, ia Gazi*, séu martiru, séu invingétoriu.

(59) *Vanu*. Cetate appertinente Turciloru, situata la confniéle Persiei, si atátu de cunoscuta, in cátu nu mai éte necessariu a o descrie.

## SOLIMANU NEMESCE ADMIRALU PE CHAIREDINU

XXV. Chiar' pe acellu timpu, Chaireddinu Pasia, care pênê acuma avuse profesiunea de pirataru pe marea alba (60), offere servitiulu seu lui Solimanu si-lu rôga se-lu faca admiralu unei flote, promi-tendu-i ca elu va supune imperiului ottomanu regatele Tunis si Dyesair (61). Imperatulu la acést'a i respunse, ca se mérga la Aleppo, si se se consulte cu Ibrahimu Pasia (62), cá-ci elu a insarcinatu pe acesta cu acést'a afacere. Chaireddinu se duce la Aleppo, convinge pe vezirulu ca cucerirea acelora regate nu numai é facile, dér' fórte avan-tagiósa pentru imperiulu ottomanu, si imediatu a fostu numitu ad-miralu unei flote.

## UNU PRINCIPI PERSIANI SE DAU IN PARTEA LUI SOLIMANU

A. 941  
I. C. 1534

XXVI. In anulu urmatoriu, Solimanu merge cu restulu armatei intr'adjutoriulu marelui seu veziru, Ibrahimu Pasia, care era anca totu la Vanu. Departandu-se de aci, si ajungendu la Tibris (63), Sul-tanulu Musafferu, rege de Ghilanu (64), cu diece mii omeni, si Me-hemedu Chanu, se alatura lui contra Persianiloru, si-i promitu de a-i fi pe viitoriu suppusi vasali. Solimanu i incuragiaza, assecu-randu-i de favorea si buna-vointi'a sa, si apoi trage cu armat'a sa la Sultani'a, de unde dupa o scurta pausare, cu inceputulu iernei pléca spre Bagdadu.

## SOLIMANU OCCUPA BAGDABULU

XXVII. Tekkielu Mehemedu Chanu (65), care guberná Bagdadulu

(60) Marea mediteranea *Tr. Rom.*

(61) Algeri'a *Tr. Rom.*

(62) *Cu Ibrahimu Pasia.* Candu Sultanii turci au insarcinatu pe marele veziru cu deplina putere de a administra trebile imperiului, si in speciálu, candu l-au tramisu în-vre-o espeditiune: in asemeni casuri, ei nu facu nimicu fara scirea vezirului; séu, de facu, atunci é semnu ca autoritatea vezirului a scadiutu. Pentru aceea déca se intempla, cá imperatulu se ordine ceva, ce ar' fi trebuitu se ordine vezirulu, atunci numai decátu se aude la curte proverbialu: *Semerî Jere urdi*, siéu'a si sielamintele au cadiutu josu, séu: l-au scosu din siéra; adeca au cadiutu din onórea si din dignitatea sa.

(63) *Tibris.* In timpii mai dinainte s'a numitu *Tavris*, séu procumu dicu altii, *Per-sepolis*. vechi'a residentia a regiloru Persiei si capital'a imperiului.

(64) *Ghilanu.* Mai de multu se numia *Hircani'a*.

(65) *Tekkielü Mehemedu Chanu.* Unu renumitu generalu persianu si gubernatore



in numele regelui Persiei, audindu ca se apropia Solimanu, si simtiendu ca este cu multu mai slabu decâtu ca se póta resiste puteriloru ottomane, ese din cetate, lasa tier'a in grati'a lui Solimanu si so retrage cu omenii sei departe in intrulu Persiei. Solimanu vine si intra in cetate fara nici-o resistentia. Elu intrebuintia vre-o câteva dile pentru a cerceta monumentele vechiloru eroi; aici observá unu locu dedicatu memoriei lui Imam Asam (66), de unde nu numai se putea defende celatea in contra atacuriloru inimice, dar' si locuitorii se putea tiené bine in frèu, in casulu candu ar' cutedia a se revolta. Dreptu aceea, elu a datu immediatu ordinu a fortifica bine acelu locu, a-lu provedé cu munitiunile néesarrie, si-a pune acolo o garnisóna buna de Ienicieri. Dupa aceea, fiindu ca avea timpu liberu, s'a pusu si a esaminatu acconturile Defteriuului; cu care ocasiune a vediutu, ca nu numai a intrebuintiatu in usulu seu propriu o suma enorme de bani, dar' prin avariti'a sa a lásatu a se seduce, pènè in câtu a vendutu Persianiloru totu planulu domnului seu, asia declarandu-lu culpabile lesa-maiestate, a ordínatu a-lu spendiura numai decâtu. Defterdariulu adusu sub furci (67) cerú péna, cernèla si charthia, dicându ca are se descopere Sultanulu unu secretu importante inainte de a muri. Dupa ce i s'au adusu péna si charthia, a scrisu o epistolá catra imperatulu, in care i spu-neá, cá Ibrahimu Pasia, marele veziru, este totu-atátu de culpabile cá si elu, si ca acesta este coruptu prin bani de catra Persiani, cá

de Bagdadu. Acesta a sciutu prin manoperele sale se corumpá pe vezirulu si pe Defterdarulu lui Solimanu: din care periclu, Solimanu numai prin favorea sortiei órbe a scapatu.

(66) *Imam Asam*. Se crede ca aci este mormentulu fundatorelui ceremonieloru sectei musulmane, cari de comunu se celebra sub numela acestui-a. Succesorele lui a fostu *Imam Schafi*; nici pe acest'a nu-lu urescu Turcii, dar' nici nu-lu urméza atátu de tare cá pe celu d'ántáiu.

(67) *Sub furci*. Turcii credu fóre tare in fassiunea persónelor moribunde. Ei au lirna convietiuine, ca ceea ce confessá unu omu in ultimele momente ale vietiei sale, lía ca móre de móрте naturale ori de móрте violenta, atátu este de adeveratu, in câtu nu numai ca ajunge mai multu decâtu spuselu a loru patru dieci de martori, dar' sterge tóta ulteriór'a dubietate. Chiar' de ar' fi lumea intréga de opiniune contraria. De aci, nu este mirare, déca Solimanu a crediutu acestui unicu martore, si ne mai asteptandu alte probe, a punitu pe vezirulu seu cu móрте.

se attente asupra vietii imperatului. Acésta epistola, pe care Sul-  
tanulu o supresse (68) la începutu, a fostu caus'a în urma, de nu  
multu dupa aceea a trebuitu acestu faimosu si prudentu veziru, se  
si pârda vietii'a.

PERSIANII SPAIMENTATI CERU PACE DE LA SOLIMANU

XXVIII. Pre candu stá Solimanu în Bagdad, totu într'una i ve-  
niau nuntieri de la frontariile inimice, ca Schachulu Persiei merge  
cu o armata mare se impresóre cetatea Vanu. La aceste sciri So-  
limanu se întorce imediatu la Tibrisi; aici mergendu în Giami'a cea  
mare fundata cu spese immense de Solimanu Hasanu, fu fôrte mul-  
tiumitu audindu pe Chatib (69) mentionandu în rugatiunile publice  
si numele seu pre langa numele celoru patru succesori (70) ai lui  
Mahomedu. În diu'a urmatória merge de se pune în castre la Der-  
ghesine, pentru a fi gata a se oppune la ori ce întreprindere a ini-  
micului. Cu modulu acest'a, atâtá spaima a bagatu în Schachulu  
Persiei, în catu nu numai a renuntiatu la intentiunea sa de a im-  
presóra cetatea Vanu, ci imediatu a tramisu delegati la imperatulu  
pentru a-i cere pace. Solimanu i ascultá cu sange rece, dar' i tra-  
mise acasa fara a le da respunsu.

SOLIMANU SE INTOARCE ACASA, SI ORDINA A LUA VIETII'A LUI IBRAHIMU PASIA

A. 942

I. C. 1535

XXIX. Védiendu Solimanu ca nu mai are de a se temo nimicu  
de Persiani, la anulu Hegirei 942, în lun'a Saferu, se întorce cu  
armat'a sa victoriósa preste Chavit la Dergisie. Aici vine Cha-  
nulu de Billis (71) la imperatulu în castre, si obtienendu audien-

(68) *Supresse*. Tóta lumea scie câtu sunt Turcii de abili în artea de dissimulare,  
mai alesu în casuri de tradare, séu în cele ce concernu pe inimicii loru. De aci este  
proverbiulu comunu la ei, care dice: *Kiesilmejen El opilmeki ghiereki*, adeca: man'a  
pe care nu o potemu taia, trebe se o sarutamu.

(69) *Chatib*. Lectore, precumu sunt Diaconii în besericile nóstre: séu unu predi-  
catoru, care de pe catredra mentionéza în rugatiunile publice numele împératului.

(70) *Succesorii*. Védi numele loru mai în susu la Capu II din Cartea III, în not'a 41.  
Persianii néga pe cei trei d'ântáiu, si recunoscú de succesoru alu lui Mahomedu  
numai pe Ali.

(71) *Billis*. Urbe însemnata în Persi'a la marginile Georgiei, pe unu riu ce pórtá  
acelasiu nume. Riulu acest'a abundéza de o speéie de pesci, numiti *moruni*; cei mai  
mari pesci de apa curgétória, si de cari nu se mai álla decâtu numai în Dunare si

tia, nu numai i promise ca va fi in viitoriu suppusu imperiului ottomanu, ci si offere cu tóta umilinti'a cheile de la tóte cetatile de sub jurisdictiunea sa; Solimanu primindu-i offertulu, ilu dimitte acasa incarcandu-lu cu celle mai distincte onori. Dupa departarea Chanului, Sultanulu isi continua calea preste Amse la Aleppo, si in urma in lun'a Regebu intra in triumfu in Constantinopole. La trei zile dupa aceea ordina mórtea, mai nainte alátu de iubitului seu si bravului generalu Ibrahimu Pasia.

COMITTE LUI MEHEMEDU CHANU SE CUPRINDA GIURGISTANULU (72)

XXX. In anulu urmatoriu s'a vediutu necesitatea de a întreprinde o nooa expeditiune in Persi'a pentru a preveni cá cuceririle facute mai in urma, se nu se pérda. Dar' fiind-ca imperatulu, pentru calea cea lunga si fatigósa, se infiorá a face însusi acésta expeditiune, asiá tramite cu o buna armata pe Mehemedu Chanu, care i se suppusese acumu de curendu, cá se ocupe Giurgistanulu (73).

A. 943  
I. C. 1535

Volga. Ei nu ramanu preste iérna in acestu riu, ci in de cu primavéra mergu in marea caspica, si in spre tóamna se intorcu inderetru in Volga, asia in cátu preste iérna nu vei gasi nici unulu in marea caspica. Russii, cari au gurile fluviului Volga, sciu acesta, si primavér'a candu sciu ca acuma esu si mergu spre mare, astupa esirite cu gardu de tresthia, si prindu o multime din ei. Locuitorii din Bitlis, vediendu ca cu modulu acest'a li se subtrage pescuitulu loru, au facutu cu Rusii o invoire, ca in diu'a înainte de duminec'a Floriiloru, pentru binele crestiniloru din Bitlis, se ridice celu pucinu unu gardu. si se lase libera csirea pesciloru in cursu de trei zile. Indata dupa acésta, si chiar' in diu'a urmatória, din riuu Bitlis se prindu o multime de moruni. Déca aceste sunt adeverate (precum mi le-a naratu unu turcu locuitoriu in Bitlis, si care cu ochii sei le-a vediutu), apoi omulu trebe se se mire de celeritatea acestoru pesci, cari in dóuc-dieci-si-patru de óre percurgu tóta marea caspica.

(72) Giurgistáa însémna: tiér'a Georgiloru; cá-ci Stan, séu istan însémna tiéra: precumu Kiurdistan însémna tier'a Kiurdiloru, etc. *Tr. Angl.*

(73) *Giurgistanulu*. Patri'a unui poporu fórte faimosu, situata între pontulu euxinu si marea caspica. Locuitorii acesteí tieri, in timpii antiçi se numiau Ἰβηροι (Iberiani), ér' asta-di se nnumescu Georgiani. Unii suntu de parere ca numele acesta li s'a datu de la S-tulu George, patronulu loru, dupa ce adeca au îmbráçiosiatu religiunea crestina. Dar' falsitatea acesteí opiniuni este mai multu decâtu evidente; cáci inca Pliniu si Mela, cu multu mai nainte de timpii S-tului George, facu mentiune despré Georgiani. Ei profeséza religiunea greca-orthodoxa. Afara de artea venatului, de maistri'a de a tragé cu arculu, si de a fura, abia, si cu greu vei gasi la ei alta

Mehemedu , pentru a-și arăta fidelitatea sea și zelulu cațra imperatulu, plăca imediatu cu armat'a și intra în Georgi'a ; și după multe și sangeróse lupte umilesce pe locuitoru într'atātu, în cătu ei însii au tramisu delegati la imperatulu, și i-au suppusu tóta tiēra sub certe conditiuni.

#### HASRUD BEGU BATE PE CRESTINI IN BOSNI'A

XXXI. Chiar pe acestu timpu, unu numeru considerabile de Moldoveni, Poloni, Bohemi, Germani și Spanioli se intrunescu în modu voluntariu, facu o invasiune în Bosni'a, și impresóra Suli'a. Dar' Hasrudu Beg, bravulu guvernatore alu Bosniei, fara a astepta ordinulu său adjutoriulu imperatului, i attaca, de și cu armata pucina, dar cu atātu rapediune, în cătu acei-a cuprinsi de terróre, nu numai au redicatu obsidiunea, dar' cugelau fia-care cumu se-si scape viēti'a prin fuga. Hasrudu Begu, neindestulitu numai cu liberarea cetatiei, persecutēza cu vigóre pe fugari, și ajungūdu-i aprópe de Kilis se descarca cu furia asupr'a loru, și-i resipesce cu totul. După aceea impresóra cetatea Kilis, și o cuceresce în câte-va dile. Cu modulu acesta elu a adnectatu imperiulu unu sangiacu cu totul

arte său sciintia. Dar' se dice ca de vre-o trei ani încóce au adusu unu typariu grecescu din Hollandi'a, și au typaritu o carte, în care se cuprindu laudele beatei Maria vergine ; și se pare ca au prinsu gustu de a se ocupa cu literatur'a grēca. Chanulu său principele loru anca se tiene de religiunea crestina ; dar' nu póte se ajunga pe thronu , înainte de a face profesiunea credintiei mahomedane ; dar, după aceea regele Persiei i da licētia se-si faca rugatiunile său în vre-o Giamia său în beserica crestina. De unde cu dreptu cuventu se póte dice, ca elu în privinti'a religiunei este unu amfibiu. Unu Chanu de acesti-a a fostu necessitatu pentru certe cauze a fugi în seclulu trecutu la Russi'a ; și fiulu seu au adjunsu generalu de artileria în armat'a lui Petru celu mare ; elu a caditu prinsu în batali'a cu Svedianii, și-a muritu în Stockholmu. Candu amu mersu la Moscu'a în anulu 1712, l-amu intēlnitu aici, și mi-a datu una geneologia a Chaniloru din Georgi'a, tradusa în grecesce, și plina de cele mai curiöse fabule. Asia, în acēta geneologia se dice, ca Davidu regele Iudeiloru a fostu fundatorele familiei acestoru Chani ; și anume ca nepotulu lui Davidu din lini'a lui Solomonu a esitu din Iude'a și a trecutu în Georgi'a, și a fundatu aici unu imperiu, apoi în urma (Dumnedieu scie cumu) a fostu botezātu prin tatalu seu în numele S-tei trinitati. Convinsu de aceste istorii idilice, elu afirmá susu și tare, ca după sange este ruda cu Domnulu Iisusu-Christosu cá omu. De aci, Lectorele va poté vedé pră usioru, căta ignoranti'a este la acestu poporu.

nou, și a tramisu scire la Constantinopol despre această imbucuratoria nouă.

#### CHAIREDINU DEVASTĂ APULIA

XXXII. Pre cându imperiulu ottomanu se lăția în Asi'a, pe atunci nu mai puțin creștea și în Occidentu. Chairedinu Pasia (74) (pe care Solimanu, cumu amu vedim mai în susu, din simplu piratariu l'a facutu mare-admiralu), lasa a devasta toate cóstele africane în marea mediteranea, ocupa cetatile cari nu voiau a se supune de buna voia, și distruga cu focu și feru provinciile învecinate. După ce a suppusu toate cetatile întarite din aceste parti, în reîntorcere ajunge la Apulia, ocupa cetatea Kuslube, inunda ținuturile vecine, și ia cu sine o multime de captivi.

#### IMPRESORAREA DE LA CHIURFUS NU SUCEDE

XXXIII. Cătra finitulul anului, imperatulul prepara alta flota, și o tramite în marea adriatică sub comand'a lui Lufti Pasia (succesorele lui Ibrahimu Pasia în dignitatea de mare veziru), și sub comand'a lui Chairedinu capudanu Pasia, spre a lua de la Venetiani insul'a Kirfus (75). Elu însuși, acompaniatu de doi fii ai sei, Mustafa și Mahomedu, merge în armat'a terestru prin Avlonia (76), cu scopu

(74) *Chairedinu Pasia*. Acestu cuventu, după etimologia înscăna bunetatea și gratia credinței. Acestu Chairedinu a fostu mai antaiu unu piratu renumitu, și apoi s'a facutu mare-admiralu alu imperiului ottomanu; elu a fostu terrórea creștiniloru, cari de comunu ilu numescu *Barbarossa*. După elu au mai avutu Turcii pe unulu Capudanu Pasia, renumitu sub Sultanulu Mustafa, și care s'a numitu *Mezzomorto*; acest'a a adusu marin'a turciloru la cea mai mare reputatiune. Acestu Capudanu Pasia, de și purtă trei tuguri și avea toate onorile unui veziru, totuși elu nu se îmbracă nici-odată altfelu decâtu în uniformă de marinariu, dicendu, că portulu turcescu nu se potrivește pentru marinari, și că e lucru rusinosu pentru unu marinariu a purta îmbracaminte fină și scumpă. Pentru aceea, dela acestu timpu înainte, toti admiralii și capitani de la marina au începutu a se îmbraca numai în uniform'a loru de marinari.

(75) Corfu, la cel vechi Corcira. *Tr. Rom.*

(76) *Avlonia*. Numele unui ținutu și cetati în Albania, care, dinpreună cu Epirulu, la Turci se numescu Arnaud. Locuitorii acestui ținutu sunt obligati a urma în castrele turcesci cu optu mii de ómeni. Soldatii loru sunt foarte bellicosi, curagiosi, și excellenti în a trage cu pușca. Mai înainte au professatu religiunea orthodoxă; dar' asta-di atâtu sunt de copleșiti de mahomedanismu, în câtu întrecu chiar'



cu scopu de a impresorá Semendri'a. Dara înainte de a adjuge acolo, Mehemedu Begu, gubernatorele cetatiei le ese înainte, i ataca de'n data, si le resipesce tóta armat'a. Dupa ce cu modulu acesta a curatitu tienutulu seu de inimici, a tramisu pe fiulu seu Arslanu Begu la Sultanulu spre a-i duce scire despre acésta noutate placuta. Imperatulu anca in recompensa i darui unu sangiacu (80).

SOLIMANU PRIN GENERALII SEI OCCUPA REGATULU JEMEN

A. 945

I. C. 1538

XXXV. Aceste victorii alle generaliloru sei, au animatu pe Sultanulu la alte întreprinderi si mai mari. Asia, in anulu urmatoriu tramite pe admiralulu seu Chairudinu, si pe Solimanu Pasia, comandantele infanteriei, cu o armata considerabile la Indi'a (81) cari amenduoi esecuta ordinulu imperatului cu atáta zelu si diligentia, in cátu in pucinu timpu supunu si adnecta imperiului ottomanu tótu regatulu Jemen (82), dimpreuna cu tóte provinciile adjacente.

(80) *Sangiacu*. Acesta era in timpii mai dinainte cellu mai onorificu officiu la Turci. Dar' dupa ce s'au introdusu regulamentele civili si militari alle lui Solimanu, Sangiacatululu este cellu din urma din specele de gubernamentu; cáci cei cari se investescu cu acestu officiu, nu póta tugu séu còda-de-calu, ci au numai unu stindardu, care se chiama sangiacu.

(81) *Indi'a*. Aci se întielegu marginile Arabiei Felice; cáci io n'amu cetitu nicaiurea, ca o armata turcésca se fia trecutu vro-odata in Indi'a.

(82) *Jemen*. Este unu regatu de ó estindere fórte mare iutre marca rosia si golfulu persicu, care dupa geografi atátu antici catu si moderni, face o parte din Arabi'a, si care in comunu se numesce Arabia *سودان* seu Arabi'a Felice. Dar' nici-unu istoriografu turcu ori arabu, n'au numeratu pe locuitorii Iemeniei intre arabi. De aci presupunu eu, ca opiniunea geografiloru europeni, ori cátu ar' avé sanctiunea atátoru timpuri trecute, ea totusi nu are nici-unu fundamentu firmu. Pentru a întielege mai bine acésta materia, trebe a se observa, ca arabianii impartu pe locuitorii Asiei si Africei in trei triburi: Tatari, Persiani si Zengi. Sub numele de Tatari cuprindu tóte natiunile dintre oceanulu septentrionale si muntii caucasi, si anume pe Tatari, pe Calmuci, Siberiani, Chinesi etc. Sub numele de Persiani, întielegu pe toti locuitorii de asta-di ai Persiei. Cu numele comunu de Zengi numescu pe toti, cari locuiescu pre langa si in giuru de Persi'a, si de la marginile Chinei péné la oceanulu occidentale, in Asi'a si in Afric'a, precumu sunt Indianii, Arabii, Egiptianii, Abisinii, Ethiopianii, locuitorii din Marocco, Tunis, Tripoli si Fez, apoi Maurii si Negri, si tóte acelle popóra barbare, care locuiescu acellu vastu continentu alu Asiei si Africei. Acésta numire de Zengi se deriva de la perulu scurtu si cretiu, cu care a distinsu natur'a pe tóte aceste popóra, dar' numai pe aceste. De aci Persianii pe cei cari au peru lungu si erstiu, ii numescu Mui Zengi. (In cátu pentru Asi'a minore,



## SOLIMANU DEVASTA MOLDAVI'A

XXXVI. Pre candu generalii sei ilu informau despre aceste petreceri victorióse, Solimanu insusi in fruntea unei armate numeroáse intra in Moldavi'a sub titlu de amicu (83); dar', preste asteptarea locuitoriloru, elu de la Dunare si pênê la Suceav'a, capital'a tierei de atunci, devasta tóta tiér'a prin focu si feru. Se pune apoi in corturi aprópe de acésta cetate, si ordina a i se raspunde tributulu annuale.

Moldovenii yediendu ca nu este alta cale de a scapa din acésta calamitate neásteptata, se róga in tóta umilinti'a de pace, si promitu a-i raspunde tributulu annuale sub singur'a conditiune, cá se remana liberi cá si pênê acumu in usulu (84) de a-si alege pe prin-

amu aretatu la o nota precedenta (\*), ca ea de comunu a fostu considerata cá partea Europei séu a Imperiului romanu). Ér' in cátu pentru numele de Arabu, acesta nu se da decâtu acelloru triburi, cari nu au locuintie stabile, ci traiescu viétia errante prin desertele siesuri intre Aleppo, Damascu, Mecca si Bagdadu, care este chiar' acea parte de pamantu ce in chartele moderne se numesce Arabia Deserta si Petrósá. Déca dar' geografi europeni sub numele de Arabi, dupa sensulu primu, intielegu pe toti Zengii, atunci trebe se dea Arabiei o estensiuna cu multu mai mare decâtu ceea ce se vede in chartele si comentariile loru. Ér' déca, urmandu sensulu alu doilca sub Arabi intielegu numai pe acei-a, cari ei insii se numescu cu acestu nume, atunci este evidentu, ca tiér'a ce o numescu ei Arabi'a Felice, cade afara de marginile adeveratei Arabia. Cáci chiar si numele insusi de Sarihindi, adeca indiani galbini séu olivastri, ce se da Iemenianiloru de catra toti orientalii, anca aréta indelstu ca ei nu sunt Arabi, ci Indiani dupa originea loru. Turcii dau numirei Je Indiani galbeni, duóe rațiuni: Unii dicu ca pentru aceea se numescu galbeni, pentru ca imperatulu loru pórtá vestmente numai in colorea galbena, si é interdisu particulariloru din tóta tiér'a a porta vestminte de acésta colóre; chiar' precumu la Turci nu é permisu nici unui strainu a porta vestminte in colóreá verde. Altii érási tienu, ca chiar' colóreá naturale a feçiei loru, care in comparatiune cu a Ethiopieniloru, trage alburia, le-a datu acestu nume. Dar, dupa opiniunea mea, puçinu impórta a sci care din aceste disputabile pareri este mai aprópe de adeveru. Destulu atáta, ca acestu poporu, locuitoriu in Iemeni'a, se numesce in unanimitate Indiani si nu Arabi, si ca prin urmare Iemeni'a nu face propriamente parte din Arabi'a, ci din Indi'a.

(83) *Amicu*. Annalile Moldaviei dicu, ca Turcii sub pretestu de a merge se facea o espeditiune in Poloni'a, au cerutu dela Moldoveni se tréca prin tiér'a loru; dupa aceea inse au intorsu armele in contra loru, si au devastatu tóta Moldavi'a in modulu ce se póte mai miserabile.

(84) *In usulu*. Turcii, aprópe un seclu intregu au sciutu sa nu disturbe pe Moldoveni in dreptulu de libera alegere a domniloru, dreptu garantatu loru prin tractate.

(\*) A se vedé not'a 20 la Capu II, din Cartea I, si not'a 16 la Capu 3 din Cartea I. *Tr. Rom.*

cipele, și acesta se-și conserve potestătea regală (85) illimitată că mai înainte. Solimanu le acorda cererea, le confirma pe principele (86) pe care l-au alesu ei, și le da inderetru liberi pe toti captivii. Dar pe diu'a urmatoria, da ordine tutoru boieriloru a se aduna inaintea sa, și aici le face aspra infruntare, ca au cutediatu a uita beneficiurile primite de la imperatori musulmani, și a redica arm'a contra unui imperiu atatu de potente, și nu numai a da focu la cetatea Kilia, dar' anca a ucide o mulțime de musulmani. De și aceste fapte se punescu, dupa legea mahomedana cu mörte, totu-si elu — Solimanu — dice că pentru a-si areta clementi'a sa le concede vieti'a și libertatea, sub conditiune inse de a-i estrada toti thesaurii ullimului loru principe (87). Nefericitii Moldoveni cumu puteau se re-

Dar' cu timpu au inceputu a le pune domni ei insii, și de comunu le puneau domnu pe fiulu principelui pe care-lu tieneau că ostătecu in Constantinopole. In urma au offeritu acesta dignitate la cutare grecu din Constantinopole; asi'a a fost inainte cu patru-dieci de ani Demetriu Cantacuzenu, cu trei-dieci de ani Antonu Rossetta, și pe timpul meu Duca Rameliota și Nicolae Maurocordatu, fiulu renumitului Alexandru Maurocordatu, primu-interprete pre langa curtea ottomana, și con-delegatu lui Rami Mehemedu, Reis effendi, la pacea de la Carlovitiu. Dar' despre tote aceste voiuri vorbi mai pe largu in Descriptiunea Moldaviei, ce am de cugetu in scurtu timpu a o da la lumina.

(85) *Potestătea regală.* Acesta potestăte a remasu ancu pene asta-di neviolata principiloru de Moldavi'a și de Romani'a. Ei impartu dupa placu tote deregatoriile mai inalte, facu legi noue, și au deplina putere de vieti'a și mörte asupra tuturoru ai loru suditi. Si dupa ce este instalatu odata in dignitatea sa de domnu, nu se mai primesce la curtea ottomana nici-o plangere pentru punirea cu mörte a vre unei persone, fia boieriu seu altulu, și ori catu de innocentu ar' fi fostu acest'a. Dar' deca asupresce pe suditi sei facendu esactiuni in modu tiranicu și illegale, elu pote fi trasu la raspundere pentru astfelu de procedere a sa.

(86) *Principelu.* Istoriografi moldoveni ilu numescu Stefanu cellu tineru, unu fiu naturale alu lui Bogdanu.

(87) *Ullimului loru principe.* Acea este sistema la Turci, că se incarec cu crime fictive pe acela, pe care si-au propusu a-lu puni. Este adeverata, ca Moldovenii au datu focu cetătiei Kilia, dar' acest'a nu s'a faculu cu consensulu statulu, ci numai din pofta de resbunare a unoru persone private; și anca nici acesti-a nu erau atatu de culpabili că tatarii din Budgiacu. Căci mergendu acesti tataru in societate cu alti nooi coloni turci, la o padure că se taia lemne, s'a escatu cërta intre ei și intre locultorii din Kiegeci, in urm'a carei-a acesti din urma au alungatu pe Turci din padure. Dupa catu-va timpu, Turcii se intorec a dou'a ora se taia lemne; atunci locultorii i-au pusu erasi la fuga și i-au urmaritu pene la Kilia, și au datu focu

fuse? Deflerdariulü acompaniatu de unii Jenicieri intra in cetate, si despoia thesaurulu, atâtu cellu publicu câtu si celu privatu alu principelui (88), unde pre langa summe considerabili de bani, erau anca si diademe de alle principiloru, sceptre, cruci, si o multime de imagini adornate totu cu pietre scumpe, pe cari Solimanu abusandu dupa placere, le luâ cu sine, si se duse cu elle si cu trupele sale inderetru la Constantinopole. In întorcerea sa, a ordinaru cá Kili'a (89) distrusa de Moldoveni, se se edifice din nouu; si fiindu ca in aceste parti nu erau paduri, darü spre scopulu acesta lemnulu podului ce lasase elu a se construi preste Dunare.

#### CHAIRUDINU BATE DUOE FLOTE CRESTINE

XXXVII. Intracea, Chairudin in întorcerea sa din regatulu Iemen, da pe neasteptate, apröpe de Creta, de o flota inimica constatöria din trei sute de nâvi, si dupa o lupta fierösa si obstinata o nimicesce cu totul, ocupandu multe din nâvi, spargöndu celelalte si cufundandu-le in mare. In alta di, da de o alta flota a inamiciloru, constatöria din nâvi de diferite natiuni sub comand'a lui *Andrevirius* (90) in portulu de la Prevesa, si o attaca cu curagiu. Inimi-

cetatiei. Asia Moldovenii, cari odeniöra se luptau pentru libertatile loru, asta-di sunt constrinsi prin tirani'a Turciloru a-si dá nu numai arborii din paduri, ci anca si capulu, sub securea barbariloru! Péné candu, O! dömne, se mai domnösca anca reutatea in lume!

(88) *Theasaurulu* . . . *principelui*. Hezar Fenn (\*), unu istoriografu tureu förte dreptu si accuratu, dice, ca in acestu thesauru s'a gasitu o avutia immensa, intre care elu mentionöza despre o cruce de aurü adornata cu atâte pietre scumpe, in câtu nime n'a fostu in stare se-i scia spune pretiulu. Mi s'a spusu ca acösta cruce si asta-di se conserva intréga in thesaurulu imperiale.

(89) *Kilia*. Moldovenii i dicu Chilia, ér' in vechime se numia Lycostomon; é situata la gur'a cea mai lata a Dunarei spre media-nöpte, pe unde singuru potu intra nãile in marca négra; nu é departe de cetatea Akkiermanu. Ambe acoste cetati s'au tienutu mai nainte de Moldavi'a; asta-di se tienu de tier'a Budgeacu, care moldovenii o numescu Bessarabia.

(90) *Andrevirius*. Pare a fi numele vre unui generalu crestinu, pronuntiatu in forma corrupta de Turci; dar' n'amu potutu afla ca cine ar potö li (\*\*).

(\*) Numele acesta însémna pe romanesc: Mii-de-astutii.

(\*\*) Acestu generalu pe care autorulu nostru ilu numesce Andrevirius, a' fostu renumitul *Andreas Doria* (numitu la Paul Iovius *Auria*), unu genovesu, care pe timpulu mentionatu aci, a fostu in servitiulu imperatului Germaniei. *Tr. Angl.*

culu, aপরত de pozițiunea favorabile a locului; se țiene cu mare bravura, în cătu victori'a lungu timpu a fostu dubia; în urma inse creștinii vedindu ca nu se mai potu țiené, si facendu-se si nôpte, s'au retrasu lasandu vre-câte-va nâvi admiralelui turcu că unu preliu alu fatigieloru sale. Admiralulu se întôrce dupa aceste victorii la Constantinople credindu-se în cea mai mare securitate. Intr'aceea inse, Andrevirius scapatu degiá de periclu, impresóra Nova, si ocupandu-o lasa a trece prin sabia pe toti mahomedanii locuitori acolo; spre a satisface pe cei malcontenti din caus'a perderiloru din urma. Dar' acésta cucerire a lui Andrevirius a fostu de puçina durata; căci Chairudinu în anulu prossime urmatoriu ataca Nova cu o próspeta flota, si reocupandu cetatea, în resbunare pentru compatriotii soi, sacrifica si ucide pe toti creștinii fara distincțiune de elate séu sexu.

A. 946

I. C. 1539

## GERMANII SUNT ALUNGATI DE LA BUDA

A. 947

I. C. 1540

XXXVIII. La anulu Hegirei 947, se incinge unu nouu resbellu în Ungari'a. Iuon de Zapol, regele Ungariei; care sub protecțiunea lui Solimanu isi portá trebile cu bunu succesu, móre în urma, si lasa erede regatului pe unu fiu alu seu minorenu cu numele Istifan (91). Regele Germaniei, (92) credindu ca e usioru a detrona pe unu baiatu, merge si impressóra Bud'a cu o armata de optu-dieci de mii de ómeni, totu soldati alesi. Veduv'a regelui Iuon insciintieža numai de cătu pe Solimanu, care luase sub tutel'a sa pe junele principe, si-i cere ajutoriulu contra unei invasiuni atátu de neastep-tate. Solimanu tramitte înainte pe vezirulu seu Sofi (93) Mehemedu

(91) Stefanu. *Tr. Rom.*

(92) *Regele Germaniei.* Acesta nu é Carolu V. care pe acellu timpu era imperatu alu Germaniei, ci fratele seu Ferdinandu imperatu alu Romaniloru si rege alu Bohemiloru, care pe motivu de affinitate, si-a formatu titlu de pretendente la Regatulu Ungariei (Elu luase în casatoria pe Anna, fi'a lui Vladislavu VI, sór'a lui Ludovicu II. care a caduutu în batai'a de la Mohaciú). Dar vedindu ca nu póte face nimica cu forçi'a, s'a impacatu cu Iuon Zapolia asia, că acesta se țiena regatulu péné va trai, ér dupa mórte-i se tréca la Ferdinandu.

(93) *Sofi.* Sofi numescu Turcii pe cei mai stricti observatori ai legiloru (\*). dar' aceia, cari acésta observare a mâna péné la escessu, se numescu *Zahid*, adeca i-

(\*) Séu cu unu cuventu: *Rigoristi.*

Pasia cu o buna parte de armata, si scrie reginei o epistola, in care incuragiandu-o i promitte ca in scurtu timpu are se vina chiar' elu in persóna cu tóte poterile sale intr'adjutoriu. Mehemedu Pasia in urmarea ordineloru primite de la Sultanulu, merge cu tóta iutiél'a spre Buda. Aici a gasitu pe inimicu bine intaritu in siantiuri si alte fortificári; dar' nu-lu potea descuragia nici-unu obstaclu, si indata comanda ómeniloru sei a da atacu. Regele Germaniloru audindu de la spionii sei ca Turcii nici-de-cumu nu sunt numerosi, si-a impartitu armat'a in duóe truppe, cu un'a continuandu obsidiunea, ér' cu cealalta opponendu-se assaltelorú ottomaniloru. Astfeliu trei-dieci de dile au tienutu atacurile in continuu si cu unu succesu atâtu de dubiosu, in câtu nici o parte nu se potea lauda cu vre-unu avantajiu. Anulu se apropiá catra finitu, si Solimanu vedea bine ca cu modulu acesta departe de a potea elibera cetatea, din contra o pune in periclu de a fi cucerita de Germani, cu atâtu mai vertosu, ca acesti-a derimassera degiá fortificatiunile; asia in primavér'a urmátória vine in persóna cu celledalte truppe intr'adjutoriulu vezirului seu. Germanii audindu de apropiarea lui Solimanu, pre candu acesta era anca in departare cam de patru dile de la castrele lorú, redica obsidiunea, necutediandu a primi lupt'a, si se retragu nóptea lasandu-si tóte tunurile cele grele inderetru. Mehemedu Pasia, tienendu ca é o desonóre pentru elu a lasa se se departeze inimiculu fara nici-o perdere, ilu urmaresce cu vigóre, si ajunge mai nainte de elu la locul unde voiá a se imbarca pe Dunare: omóra o multime; prinde mai pe multi precumu veniau unii dupa altii fara a se pazi; ér' altii lapedandu-si armele au scapatu prin fuga. Dupa ce inimiculu a fostu resipitu cu modulu acest'a, Solimanu sosindu a intratu in Buda, si a tramisu in Transilvani'a pe Stefanu, eredele tronului, dimpreuna cu mama-sa, pentru ca-i tienea incapabili de a apera regatulu (94), pe unulu pentru juneti'a sa, pe céstalalta

A. 948

I. C. 1541

poeriti. De altminterea cuventulu Soli, se pare ca deriva de la grecesculu σοφος cá si φιλοσοφος, care la ei se pronuntia *Feilesuf*.

(94) *Regatulu*. Amu disu intr'una din notele precedenti (\*), ca Turcii la vorbe sunt buni, dar' la fapte sunt rei. Proba despre acést'a purtarea lui Solimanu in casulu

(\*) A se vedé not'a 24, la acestu Capu.



pentru sexulu seu, tramise pe hórdele tierrei si pe mam'a lui in Transilvani'a, si acolo le-a asiguratu unu sangiacu pentru sub-sistenti'a loru. Dupa aceea pune o garnisóua respectabile de Ieniceri in Buda sub comand'a lui Solimanu Pasia, pe care-lu insti-tui gubernatore, si convertindu apoi besericele in Giamie, si nu-mindu si unu Kady, s'a intorsu cu gloria la Constantinopole.

SOLIMANU FACE CONFEDERATIUNE CU FRANCESII

XXXIX. Acestu cursu atátu de repede alu victoriiloru, nu numai a insuflatu respectu sudítiloru sei si a implutu pe inimizii sei cu ter-róre, dar' a facutu chiar si pe principii crestini a implora ajutoriulu lui Solimanu contra injusteloru opressiuni alle veciniloru loru. Cu scopulu acesta, Firance Padishahi (95) in anulu Hegirei 949, fiindu

A. 949

I. C. 1542

presentu. Dupa ce sub aparinti'a virtutici si-a attrasu affectiunea a tóta nobilimea ungara; vediendu ca acumu este occasiunea bine venita de a-si satisface insatiabili-tatea monstróusa, întórse spatele, le aretà calcáiele calului seu, si inghití regatulu carele apartienea unui orfanu. O! de ar' vedé de aci crestinií, la ce le servescé pro-pectiunea Osmaniloru! Asiu fi doritu cá Carolu XII., Regele Svediei (in alte res-pecte unu erou alu véculuí seu), se fia cumpenitu bine acésta, inainte de a se arun-ça elu insusi in braçale pururea perfidiósei curtii ottomane. Si in adeveru, eventulu a aretatu péné la evidentia, cátu de prejuditiósa a fostu procederea sa, atátu regatului seu cátu si intregéi crestinatati; si anca este de temutu ca ea va aduce stricatiuni a-tátu unui-a, cátu si cestei-lalte.

(95) *Firance Padishahi*. Curtea ottomana nu da titlulu de Padishahi la altu principe crestinu, decâtu numai regelui Franciei. Remarcabile este casulu si originea acestei numiri, asi'a precumu ni-o reporta insii Turcii. Ei' dicu ca o nepóta a regelui Fran-ciei a pusu votu se faca unu peregrinagiu pén' la Ierusalimu, dar' pe calq aprópe de Cipru o au prinsu piratii turci si o au dusu inaintea lui Solimanu. Aici, atátu pentru inalt'a sa nascere, cátu si pentru rar'a ei frumsetia a fostu suscepta intre cele mai amabile concubine alle Sultanului, care apoi prin aerulu si manierele sale fran-cese, prin jocurile sale; si prin poesiele sale de amoru, intr'atátu si-a attrasu af-fectiunea Sultanului, in catu in urma avea o influentia absoluta asupr'a lui, si ea dirogea tóte trebile interne si esterne. Nu multu dupa aceea, ajunge unu ambassadoru din Franci'a chiar in acésta cauza la Constantinopole; care inse vediendu ca nu mai póte fi lucru practicu de a scóte din Seraiu, a facutu din necesitate virtute, si a disu catra imperatulu: « Regele Franciei se simte fórté fericítu de marea onóre, ca pro-vedinti'a a destinatu pe *fiu-sa* (cáci asiá dicu ei ca o a numitu, si nu *nepóta sa*, cum ar' fi trebuitu se-i dica), pentru patulu unui imperatu atátu de potente; si spera ca aliánti'a perpetua si amiciti'a intre cei duoi mai mari monarchi din lume, va fi confirmata si mai multu prin acésta legatura de sange ». Si dupa acést'a apoi, la staruintiele Sultanei, Solimanu nu numai ca s'a invoitu la tóte cáte cerea regele Fran-ciei, ci anca i-a datu titlulu de Padishahi, si a datu ordinu, cá ambassadorele francesu



ca nu se mai putea tiené contra Spanioliloru, trimite unu ambasadoru estra-ordinariu la Solimanu cu o scrisóre, in care i aréta injuriile ce suferé de la ei, si-lu rógá in-tóta umilintí'a, se-lu scape: de puterea inamiciloru sei. Solimanu primesce cu tóta bunavointí'a pe ambasadoru; face confederatiune cu Firance Padishahi; si pentru cá se cástige crediementu promissiuniloru sale, trimite pe Chairudinu Pasia cu o flota numerósa in Spani'a. Elu intr'aceea cu trupele sale se pune in quartire de iérna in giurulu Adrianopolei, cá in primavér'a viitória se póta face din bunu timpu invasiune in Germani'a.

#### OCCUPA VRE-O CATE-VA CETATI IN UNGARI'A

XL. Dupa ce au priimitu Francesii acestu ajutoriu, au inceputu a molesta ei de o parte pe Germani, pre candu de cealalta parte Solimanu intrá in Ungari'a cu óste fórte considerabile, și indata la inceputu a ocupatu cetatile *Liposa, Beciovi si Shoklova* (96), pe cari Germanii le recucerisserá inainte cu duoi ani. Dupa aceea petrunde mai departe in Ungari'a; ocupa cetatile *Usturgun Beligrad* (97), *Tatarhisari* (98) si *Ustuni Beligrad* (99); converte besericele celle mai bune in Giamii; fortifica apoi cetatile cu garnisóne tari, si se întórce apoi catra casa spre a intra in Constantinopole cu triumfu. Dar' chiar' candu era aprópe de cetate, si comandase dejá a pune in ordine

se aiba totu-deauna intrare la persón'a sa inainte de toti ceialalti ambasadori. Tóta acésta naratiune pare a fi o pura fabula, mai alesu ca eu nu am gasitu nici un istoriografu séu genealogistu christianu, care se faca vre-o mentiune despre acésta materia. Cu tóte aceste, francesii nu-si facu nici unu scrupulu a se lauda in Constantinopole, ca regole loru este in affinitate cu famili'a osmana, si pe acestu temeiu a pretinde precadentia (\*) asupra tuturoru altoru crestini. Din acésta cauza, imperatúlu Germaniei nu tienc nici-odata ambasadoru estraordinariu la curtea ottomana, ci numai un residentu; dar' cându se tractéza de lucruri mai momentóse, precum confirmatiunea unui tractatu de pace, séu de prolongirea unui armistitiu, atunci tramite si elu unu plenipotentiarciu (Murachas), care in acésta calitate are preferentia asupra tuturoru celorlalti.

(96) Lippova, Bescherecu, si Ciacova? *Tr. Germ.*

(97) *Usturgun Beligradu*. Strigoniu séu Granu.

(98) *Tatarhisari*. Adeca: castellulu Tatariloru. Totu pe acestu timpu pare ca s'a ocupatú si cetatea numita germanesce Funf-Kirchen.

(99) *Ustuni Beligradu*. Alba-regalé, in germanesce Stuhlweissenburg.

(\*) La curtea ottomana. *Tr. Rom*

Ala-iulu, (1<sup>o</sup>) primesce trist'a scire despre mórtea repentina a fiului seu Muhamedu ; ceea ce atâtu de tare a affectatu inim'a cea altminterea invincibile a lui Solimanu, in câtu, lasandu la o parte tóla pomp'a triumfale, a intratu in cetate plinu de doliu cá unulu care a remasu invinsu. Intru memori'a acestui fiu alu seu, si pentru salutea sufletului seu, Solimanu a lasatu apoi in Constantinopole, in strad'a ce duce spre pôrt'a numita Eng-Capù (101), a se redicá o Gia-

(100) *Ala-iulu*. Alaiu nu este atâtu unu triumfu ; catu mai vertosu unu mersu alu soldatiloru in anumita maniera, ce trebe se-lu observe de câte-ori imperatulu ese din cetate séu intra in cetate. Triumfulu ce se tiene in urm'a unei invingeri, se numesce *Donanma humaiun*, adeca triumfu maiestaticu. Alaiu se numesce si aceea, cand la o lupta cu inamiculu, soldatii se punu in ordiné de bataia, care, fiindu-ca nu credu ca voiu avea occasiune a o mentiona într'altu locu, éca o descriu aci. Tóta armat'a se divide in cinci parti, si anume in: *Saghol*, arip'a drepta; *Solkol*, arip'a stanga ; *Dib alai*, grosulu armatei ; *Ciarkagi*, precursorii (séu avant-garda) ; si *Dundar*, post-cursorii (séu post-garda), cari din urma sunt destinati pentru a întorce pe cei cari retiréza séu fugu, si a-i constringe se intre din nuou in lupta. In frontu stau *Serden Ghiesdi*, dupa acesti-a urméza Ienicerii, comandati de Aga loru ; apoi vine artileri'a cu Topci si Dgebedgi, séu conductorii artileriei ; imediatu dupa artileria, urméza marele veziru cu curtea sa si cu Segbanii, avendu in drépt'a cavaleri'a de Asi'a, si in stang'a cavaleri'a de Europ'a. Dupa marele veziru vine Sultanulu (deca si elu participa la espeditiune) incungiuratu de curtenii sei si de Bostangi, avendu la drept'a pe Spahi de la stindardulu rosu, si la stang'a pe Spahi de la stindardulu galbeu, care din urma se numescu si Sihladari. Dupa acestu cortegiul alu imperatului, vinu carale cu cassele cu banii ; apoi urméza o multine de cara si camile incarcate cu provisiuni si alte necesarie. Cei din urma sunt Dundarii, despre cari amu'mentionátu mai susu. Mai totu acésta ordiné se observa si atunci, candu intra in lupta reale cu inamiculu. Serden Ghiesdi dau focu mai întâiu, apoi Ienicerii si cealalta infanteria. Intr'aceea cavaleri'a se încerca a ataca pe inamicu in còste, si in casu de a fi respinsa, Spahii 'i vinu într'ajutoriu din amendué aripile. Vezirulu le urméza cu cavaleri'a sa. Êr' Aga Ieniciloru cercetédia, in care parte sta pedestrima mai reu, si-i trimite nuou ajutoriu. Imperatulu se tiene la o distantia ôre-care dela campulu bataliei, cu omenii sei, cauta asupr'a de tóta armat'a, si candu vede ca ea in ôre-care parte e strimtorata de inamicu, tramite numai de câtu ajutoriu din ômenii sei si din alte regimente. — Infanteri'a asiatica intrece pe cea egiptiana, si cea albanesa pe cea européna. Dar' despre acésta voiu vorbi mai pre largu într'altu locu. — Pre langa acesti ômeni de arme mai sunt anca la armat'a turcésca asià numiti *Urû Alai*, adeca trupp'a mercantiloru si artificiariloru, cari la ordinulu imperatului trebe se urmeze pretutindinea armat'a, spre a nu-i lipsi nimicu din tôte ce-i trebe si ce se potu gasi intrunu orasiu.

(101) *Ieng-i Capu*. Un'a din cele doue-dieci-si optu de'porti principali alle Constantinopolei, si care duce spre Silivri'a. Despre care inse mai multe într'altu locu.

mia mare, infrumusetiandu-o cu unu colegiu si unu spitalu. Acestu edificiu pórta pênë in diu'a de asta-di numele de Shehzade Giamì.

## MERGE CONTRA PERSIANILORU

A. 954

XLI. In anulu Hegirei 954, *Elkasib Mirsa*, sub protestu ca Persianii-au facutu o mare injuria (102), a fugitu la Sultanulu, si-i spune cumu si prin ce midi-lóce ar poté se sùppuna tóta Persi'a. Pre langa aceea, se offerà de conducetoriu si generalu alu trupeloru lui Solimanu, si sciù se dea lucrului o verisimilitate atâtu de plausibile, in câtu Solimanu lasandu-se convinsu de propunerile lui Mirsa, i da o summa mare de bani pentru a-si forma armata si a-si recupera tierile sale (103) In primaver'a urmatória Sultanulu insusi merge cu armata numerósa in Persi'a. In cale primesce pe fiii sei Baiazetu, gubernatore de Iconi'a, si Mustafa, gubernatore de Amasi'a, cari au venitu se sarute man'a parintelui loru, si apoi i-au tramisu indere-tru pe fia-care la gubernamentulu seu (104).

I. C. 1517

A. 955

I. C. 1548

## REOCUPA CETATEA VANU SI BATE PE PERSIANI

XLII. Dupa aceea trece prestë fruntarie si intra in *Asserbedgianu*, cu scopu de a deschide bellulu in provinciile persiane.

Dupa ce a remasu aci vre-o câte-va dile, Sultanu Burhanu (105), unu descendente alu anticiloru Sultani din Shirvan, vine in castre, si se suppone imperatului dimpreuna cu tóte tierile sale. Indatã dupa acést'a, insarcina cu pazirea cetatiei Tibris pe *Elkasib Mirsa*,

(102) *Injuria*. Se dice ca regele Persiei i-ar' fi desonoratu femeia.

(103) *Tierile sale*. Turcii nu ni-au insemnatu numele acestoru tieri, si io anca nu le potu gasi nicalurca.

(104) *Gubernamentulu seu*. Sunt unii chronografi turci, cari dicu ca Solimanu ar fi auditu pe suptu mana, ca fiii sei au venitu cu intentiunea de a-lu detrona. Si cu tóte aceste, elu pentru reputatiunea sa, nevrendu a-si macula manile cu sange din sangele seu, au ordinatu filoru sei a se întórce acasa de unde au venitu; dar in urma, dupa ce lucrulu s'a descoperitu si mai bine, a punitu pe Mustafa cu mórte, precum vomu vedé acést'a mai in josu (\*).

(105) *Sultanu Burhanu*. Burhanu este ceca ce la greci se numesce *αποδεικτικον*, si la latini *demonstrativum*. De aci Turcii, silogismulu demonstrativu ilu numescu *Delili burhani*. Dar' deca ilu luamu ca nume propriu, atunci insemnéza ceva fortë, si aprópe invincibile. Numiri de acésta natura erau odinióra fortë frequente la Turci, dar' asta-di nu mai sunt in usu.

(\*) Aci la not'a 92. *Tr Rom.*

autorulu acestei expeditiuni. Acesta inse vedindu ca nu este destulu de tare contra atacuriloru Persianiloru, nici a intreprinde ce-va cu effectu in favoarea Osmaniloru : derima palatiela Shahului, si merge cu armat'a sa in castrele imperiali, cari acumu erau inaintea cetatiei Vanu. Solimanu, intaritu cu adaosulu acestoru trupe, face unu assaltu atatu de vigorosu asupr'a cetatiei, in catu obsediati inspanimentati, se offeru a capitula sub conditiune de a li se lasa vieti'a. Imperatulu, pentru a nu se versa mai multu sange, prime-sce capitulatiunea, si la noue-spre-diece ale lunei Regeb, devine ierasi domnu asupr'a acestei superbe si formidabile cetati. Avendu acesta fortaretia in mana, Solimanu merge cu trupele sale mai de parte spre Amse, unde surprinde si bate o parte a armatei persiane, si apoi tramise victoriosele sale trupe in quartire de ierna in giurulu cetatiei Aleppo.

PUNE MAN'A PE THESAURI SHAHULUI SI SUPUNE GEORGIA

XLIII. Intr'aceea vinu spionii sei si-i spunu, ca immense thesaure alle Shahului jacu in cetatile Ispahan, Kieshan si Kamid, (106) si ca numai o sentinella forte slaba le pazesce. In sperantia deci, de a face o spoliatiune atatu de grasa, tramite pe Elkasib Mirsa cu o truppa usiora din armata, ca se puna man'a pe acellea avutii. Mirsa, care cunoscea forte bine calile, petrunde fora dificultate in acellea parti afunde alle Persiei, si respindu sentinelele inainte de ce elle ar fi sciutu ceva de venirea lui, pune man'a si ia in posesiune thesaurele; distruge apoi cu focu si feru tote tienuturile invecinate, si se intorna la imperatulu incarcatu de grave spoliatiuni. Elkasib of-fere in ascunsu o parte din aceste spoliatiuni vezirului Asisallah, ca se fia comandatu de adjutoriu prelanga gubernatorele de Babiloni'a : Vezirulu lacomosu, i implinesce cererea. Dar' candu ajunge la Bagdad (Babiloni'a) cu mandatulu imperatescu, ilu cuprinde o remunerare a consciintiei, ca a desertatu de la Persiani, si scrie in secretu o epistola regelui, in care se roga de iertare pentru gresiela sa din

(106) *Ispahanu*, etc. Odiniora acesta cetate a fostu capital'a provinciei Arak, asta-di e capital'a a tota Persia. Kieshan se numesce in mape Casianu, dar' acesta este unu modu coruptu de scrierea originalului; e Kamid, pote ca e un'a si aceea-si cu ceea ce in descriptiunile moderne se numesce Com.

trecutu, si promitte a-i fi credintiosu in viitoriu chiar' si intre inimi, si ca i va reporta cu diligentia despre tôte miscarile Turciloru. Acésta intriga inse n'a potutu se scape dinaintea collegului seu Mehemedu Pasia, care petrecea cu ochi ageri tote miscarile lui Mirsa, si numai decâtu ilu accusà la imperatulu de crim'a proditiunei, care immediatu i tramite ordinu, cá se-lu puna in fera si se-lu tramita la pórtá. Dar' Mirsa anca din partea sa inainte de ce ar fi ajunsu ordinulu imperatului la Babiloni'a, a fostu informatu prin unii aínici ai sei (pe cari i castigase cu bani persiani), despre sórtea ce-lu asteplá, și vediendu ca nu este alta cale de scapare, a fugitu in Giurgistanu. Din acestu incidentu Solimanu isi aduse aminte de tradarea din urma a Georgianiloru, candu acesti-a cu unu anu mai nainte (107) au surprinsu pe Mustafa Pasia, gubernatorele acestoru parti, intr'o strimtóre, nevalindu assupra lui intr'unu modu perfidiosu si dumicandu-i armal'a. Dreptu aceea, Solimanu tramise pe Mehemedu Pasia cu o buna armata pentru a resbuna acésta fapta, care, intrandu, in Giurgistanu, dupa câte-va batalii sustienute cu variu succesu, in urma risipesce cu totulu tôte armatele Giurgistaniloru. Dupa acésta victoria, ocupa siepte din celle mai tari cetati, si derimandu-le le assémenà cu pamentulu. Anotimpulu inaintatu nu-i mai permittea a face alte progresse; asià a iernatu cu trupele sale in Diarbekir. In primavér'a urmatória merge din bunu timpulu iérasu in Giurgistanu, unde negasind acum níci o resistentia, a suppusu imperiului ottomanu mai multu de duóe-dieci de cetati; si apoi, dupa ce a intaritu acésta provincia in obedientia catra imperatulu, si a pusu garnisóne in fortaretie, a plecatu spre Constantinopole pentru a reporta Sultanului despre celle ce a facutu.

A. 956

I. C. 1549.

## OCCUPA TEMISIOAR'A

XLIV. Consolidatu, in estu modu imperiulu in Orientu, Solimanu cugetá a-si largi dominiatiunea si in occidentu. Cu scopulu acesta tramite pe Mehemedu Pasia, Beglerbegu de Rumili cu armata européna spre a ocupa Temisiór'a, una din celle mai tari cetati in Un-

A. 959

I. C. 1552

(107) Pare ca nu cu unu anu, ci cu mai multi ani mai nainte. A se vedé mai susu § VI. *Tr. Rom.*



gari'a Mehemedu in missiunea sa, ocupa mai întâiu cetatile invecinate, precum Baci, Bucigergi, Ratiu si Cenadu (108), si apoi impresora si inchide Temisiór'a de toate partile. In acelasiu timpu vine o armata pentru a libera celatea, care, vedindu Mehemedu ca este superióra trupeloru sale, insciintieza immediatu pe imperatulu despre periclulu ce-lu amerintia, si cere se-i tramita fara intardiare ajutoriu. Solimanu si tramite numai decátu pe marele seu veziru Mahmud Pasia, cu restulu armatei spre a se allatura lui Mehmedu, care, intaritu prin acestu ajutoriu, attacka si bate pe inamicu; ocupa celatea prin assaltu, si adnecta imperiului ottomanu totu tienutulu Temisiórei, care este aprópe alátu de mare cátu ori-care Beglerbegatu; dupa aceea pune in cetate o garnisóna buna, si o lasa intru aপরera lui Kasim Pasia (109).

#### PERSIANII BATAU PE TURCI

XLV. Pe candu dominatiunea ottomana se latia astfelu in Europ'a, pe atunci lucrurile nu mergeau alátu de bine in Asi'a. *Shah Ismail* fiulu lui *Tomasib*, rege alu Persiei, candu a vedutu ca s'a departatu armat'a musulmana de la fruntariile persice, a intratu in tierile subiecte Turciloru, si in graba a ocupatu cetatile *Erdish* si *Aglash* (110) omorindu in modulu cellu mai miserabile pe toti Turcii, cáti a potutu gasi in acelle cetati. *Iskender Pasia* a fostu insarcinatu a merge cu o buna parte a armatei asiaticé, spre a reprime acésta intreprindere temeraria. *Shah Ismail* inse merge cu curagiu contra lui, si incingéndu-se lupt'a, ilu bate, si-lu pune la fuga omorindu-i cea mai buna parte a armatei sale. Acésta fortuna lingusitória Persianiloru in batalii mici, i-a animatu a intra in altele mai mari, dar' nu-

(108) *Baci*, etc. Aceste, dupa tota probabilitate, sunt cetati situate intre fluviurile Dunarea si Sava, alu caroru tienutu Turcii ilu numescu *Bacia* ovasi.

(109) *Kasim Pasia*. Generalu renumitu la Turci, care in urma a adjunsi la dignitate de mare veziru. Acesta a fundatu, séu intinsu colonia noua in Galata, unde asta-di sunt magazinele de provisiuni; si chiaru pentru acést'a, acestu locu pórtá péné in diu'a de asta-di numele lui.

(110) *Erdish* si *Aglash*. Sunt cetati situate la confiniile Shirvanului. In chartele geografice, in locu de adeveratulu loru nume, se scriu in modu corruptu *Ergish* si *E-lata*.



mai spre a simți spinulu acestor'a. Că-ci Solimanu audind de acésta scire rea, într'atātu se indignase, în cătu infruntandu aspru pe Iskender Pasia pentru fug'a sa rusinósa, se resolvi a merge în persóna cu o armata mai númeroasa și a umilí pe Persianii inganfati de victori'a lor. Dar' anotimpulu era cu multu mai înaintatu, de cătu că se pôte intra în actiune bellica în acele parti; asiá a tramisu înainte pe marele veziru Mehemedu pasia, ordinandu-i a petrece iérn'a cu armat'a căta avea, în giurulu cetatiei Tokad (111); ér' în lun'a Remasan, a anului Hegirei 960, a mersu însusi în persóna cu celtelealte ostiri allé sale péné aprópe de unu locu ce se numesce Erkile, unde erau castelele vezirului seu. Aici primesce informatiuni sigure, ca fiulu seu Mustafa (112) pe care în anulu trecutu pentru suspitiune de tradare ilu pusese sub rigorósa paza), a intratu în complotu contra vietiei sale, și ca are multi complici. Dupa o stricta cercetare Solimanu s'a convinsu de adevéru, și a datu ordinu a-lu strangula numai decātu. Dupa aceea, venindu la Aleppo, aude ca unu altu fiu alu seu cu numele Gihanghir, (113) a muritu. Asia i-a remasu numai fiulu celu mai betranu, Selim, carui i-a datu ordinu a petrece iérn'a cu trupele în Merash:

A. 960

I. C. 1553

SOLIMANU OCCUPA CETATEA REVAN SI DEVASTA PERSI'A

XLVI. Adunandu-si tóta armat'a în anulu Hegirei 961, Solimanu

A. 961

I. C. 1553

(111) *Tokad*. Este o cetate în Natoli'a nu departe de Amasi'a. Unii tienu ca ar' fi antic'a Eudoxia.

(112) *Mustafa*. Alu patrulea fiu alu lui Solimanu, care se dice ca a escitatu pe toti fratii sei contra parintelui lor. Tarcii dicu, ca Solimanu cu mare politetia a suferitu unu anu întregu nepunitu attentatulu lor, în sperantia ca se voru căi și îndreptá. Dar' dupa ce a vediutu ca ei persistu în obstinatiunea lor, a ordínatu strangularea unicului Mustafa, ca autorulu rebelliunei. Unii cređu ca nici Gihanghir n'a muritu mórte naturale, ci că din ordinulu parintelui seu a fostu inveniatu. Dupa acésta rebelliune a filorui sei, Solimanu a facutu o lege, că fiii Sultaniloru pe viitoriu se nu mai póta fi gubernatori, ci se fia detinuti în residenti'a imperiale. Și cu tóta acésta lege, unii, precumu se spune, totusi au fostu pusi gubernatori; asta-dí înse acést'a nu se mai face.

(113) *Gihanghir*. Se dice ca a fostu ghebosu, în cătu ai fi cugetatu ca are unu globu în spate; și pentru aceea i-a datu Solimanu numele de Gihanghir, ceea ce vre se dica, unu atlante seu unu pórtá-globu. Despre sórtea lui, vedi not'a precedente.

intra in Shirvanu, si tramite unu heraldu la Shahulu, (114) care se-i spuna ca-lu astépla la lupta deschisa, si totodata 'lu provóca se vina in campulu de bataia, déca are curagiulu a-si incredintia sórtea in valórea ómeniloru sei. Persianulu inse n'a respunsu la acésta provocare nici cu vorb'a nici cu fapt'a. Asia Solimanu impresóra cetatea Revanu, (115) resiedenti'a regelui persianu, in lun'a Siabanu, o ocupa in cate-va díle, si distruge tóte gradinele, palatiiele, si villele regali; in urma da focu cetatiei si preface in cenusia acésta cununa de gloria a Persiei. Dupa aceea trage cu trupele sale catra Neh-Givan, (116) si sub conducerea lui Sultanu Husein (117) lasa a se devasta totu lienutulu între Tibris si Meragii, (118) distrugéndu 'cu focu si feru tóte cetatile, urbile si satele. Dupa ce si-a resbunatu cu atáta severitate contra Persianiloru, apropiandu-se iérna, si-a trawisu armat'a in quartire de iérna in giurulu Amasiei.

#### INCHIRIE PACE CU PERSIANII

XLVII. In primavér'a anului urmatoriu, înainte de ce ar' esi So-

(114) *Shahulu*. La Turci este opritu prin lege de a incepe resbellu inainte de a in-sciintia pe inimicu. Acést'a se face (dicu ei) parte pentru aceea, cá bravur'a osmaniloru se nu suflere scadere, cându ei ar' bate si suppone pe adversariu prin fraudu si stratagema; ér' de alta parte, cá se nu póta dice inimiculu ca nu a avutu timpu a imbraciosia legea Coranului si a trece la religíunea mahomedana. Care déca o ar' refusa inimiculu, ei nu numai ca se tienu nevinovati de tóta versarea de sange ce ar' urma, ci anca credu, ca murindu in lupta, se facu martiri in ochii lui Dumnedieu; ér' invingéndu, devinu totu atati Gazi. Cu tóte aceste inse, ei nu se tienu strictu de acésta lege, ci de multe-ori o interpretéza dupa urgenti'a evenimenteloru, si declara bellulu numai dupa ce a iníptu sabi'a in corpulu inimicului. Amu vedutu acést'a acumu pe urma in bellulu portatu contra Venetianiloru, cându Sultanulu Achmedu prin generalulu seu Ali Pasia, in patru luni de díle le-a luatú tóta More'a. Dar' nu ar' fi cu dreptu a condamna numai pe Turci pentru o practica ce este communa tuturoru mortaliloru.

(115) *Revanu*. Celebra cetate in Persi'a; in chartele moderne se scrie in modu corruptu Ervan.

(116) *Neh-Givan*. In chartele geografice se scrie dupa o pronuntiatíune corrupta Nah-Schuan.

(117) *Sultanu Hussein*. Pare a fi unulu din acei persiani refugiatu, cari se supponeau pe acestu timpu unulu dupa altulu potestatiei ottomane. Cá-ci Amadi'a, care este o provincia in Ghirvanu séu Azerbedgianu, este de prezentu suppusa Persiei. Din cuventulu Amadi'a, se pare cá deriva ebraiculu Madian si grecesculu Midian.

(118) *Meragie*. In chartele geografice se scrie incorectú, Marraga.

limanu in campania cu armat'a sa, Sultanu Shah Kuli (119) vine la elu aprópe de Ersirumu, (120) si cerendu-i gratia se suppune cu totulu protectiunei lui. Dupa aceea, mergendu de aci la Bagdadu, primesce o deputatiune de la regele Persiei, rugandu-lu umilitu de pace, care dupa mai multe conferintie in urma s'a si inchieiatu, si prin trens'a cetatile Van, Merash (121) si Musulu (122) s'au designatu de cetati frontiare ale imperiului ottomanu.

#### SE PRINDE UNU FALSU MUSTAFA

XLVIII. Pre candu imperatulu era ocupatu in Asi'a, unu óre-care impostoru appare in Dobrudgia (123) sub falsulu nume de Sultanu

(119) *Shah Kuli*. Unulu din Chanii persiani, cari revoltandu-se au trecutu la Solimanu. N'a fostu pentru alta renumitu, decâtu numai pentru, artea sa in musica. Esistu pécú asta-di de la elu unele arii incomparibilu de frumóse, puse pe note pentru instrumente, despre cari dicu artistii musiciani, atátu cei dinTurci'a câtu si cei din Persi'a, ca sunt inimitabile. Anume este un'a ce' se numesce Shah Kuli Sakili cu echoulu husseinianu, si alt'a Kiupare in echoulu hisar: ambe in metrulu numitu Diveki.

(120) *Ersirumu*. Dupa etimologia, insémna tíera grecóscá sêu européna. Cáci Turcii numescu parti alle Europei totu ce este situatu dela Ersirumu spre apusu, dinpreuna cu Asi'a mica sêu Anadolí'a. Dar' acestu Ersirumu este capital'a Armeniei mari, care é suppusa Turciloru, nu departe de confiniere Mediei, siése dile departare dela Trapesund'a, langa marea negra spre média-di. Acest'a é unulu dintre céle principale pasialicuri alle imperiului ottomanu, si nici nu se tramitte aici altu Pasia, decâtu unulu dintre acei-a cari au privilegiulu de a purtá trei tuguri, adeca trei códe-de-calú.

(121) *Merash*. O cetate in Asi'a langa riulu Murasius, aprópe de Eufrate, intre Aleppo si Malatia.

(122) *Musul*. Dupa parerea unoru-a, este Niníve a anticiloru.

(123) *Dobrudgia*. Este o província situata dincóce de muntele Emu, si se estinde de-a-lungulu Dunarei de la Dristoru in Romani'a pécú la gureje acestui fluvíu. Tóta tíer'a é numai unu siesu; o campia vasta, fara fluvíuri, fara selbe; numai la estremitatea aprópe de Dristoru, este o padure, pe care Turcii o numescu *Deli Orman*, sên padurea nebuniloru. Locuitorii ei sunt de origine Turci, si au venitu aici, din Asi'a, dar' asta-di se numescu Cítaki, si sunt renumiti pentru singular'a loru ospitalitate. Déca trece vre-unu caletoriu prin satulu loru, fia acell'a de ori ce natiune ori religiune ar' fi, toti parintii de famílii esu inaintea portiei, si in modulu cellu mai afabile ilu invita a intra in a loru casa, si a primi se síeda la mésa, si se mance din celle ce le-a datu dumnedíeu (Acele sunt propriete loru cuvinte de invitatiune). Acella apoi, a carui invitatiune caletoriulu o a primitu, ilu tíene la elu trei dile cu cai cu totu, déca nu sunt mai multí de trei, si-lu óspeta fara vre-o recompensa, si

Mustafa, care adunandu-si o banda cam de vre-o patru-dieci ómeni depravati, a inceputu a devasta in modulu celu mai crudelu nu numai in Dobrudgia, ci in tóte provinciile invecinate. Imperatulu era in departare cu multu mai mare, decâtu ca se póta infréna in graba pe acestu impostore; dar' Baiazetu, alu siesilea fiu alu Sultanului; usandu-se de o stratagema admirabile, a sciutu se traga in cursa pe deceptorele, si prindiendu-lu l-a tramisu legatu in fera la tatalu seu. Prin acésta fiulu a scapatu pe parintele seu de o mare grige, carele cugetá chiar' a tramite pe Mehemedu Pasia cu armat'a sa pentru a bate si a pune man'a pe falsulu Mustafa.

cu atáta curtenire si asflabilitate, in cátu abiá se mai póte gasi acestei paruchia in lume. Ei i punu mai nainte óua', miere (de aceste are tiér'a in abundantia), si páne cópta sub cenusia, dar' care este fórte fina si buna. E de insemnatu, ca ei pregatescu câte-o casutia anume pentru primirea óspetiloru, cu unu caminu in midi-locu, incungiuratu de tóte partile cu paturi, unde caletorii se potu face comodi dupa a lorú placere. Fiindu ca nu au páduri cu lemne, asia incaldiescu in casa cu balegariu uscatu la sóre. Casele le facu din pétru, dar' fara varu si nesipu, in cálu paretii loru paru a fi mai multu unu aglomeratu de pietre, decâtu unu muru consolidatu. Dar' pentru a se assecurá contra frigului, ei bátu paretii pe din afara cu balega. Pentru a avea apa, isi facu fontáni; dar' cari pentru siccitatea soluluí, trebue se le sape a-fundu péné la câte una suta de stenjeni (\*). Tiér'a acést'a producé si cai fórte iuti la fuga, pe cari Turcii i tienu de cei mai buni dupa caii moldovenesci. Eu amu trecutu adese-ori prin partile aceste, din cauza ca pe aici imi era calea din Moldov'a la Constantinopole; si voiu dar' ca cu acésta ocaziune se relatezu ceea ce mi s'a intemplatu odata pe acésta cale. Trageamu totdeanna la unu locuitoriu in satulu Alibegu, unu omu fórte cu védia in satu si pre langa aceea si avutu. Amu ajunsu odata la elu chiar' in 22. Iuliu (\*\*), diu'a de S-tulu Foca, si amu vediutu ca toti lucratorii lui (si avea preste una-suta de crestini la lucru preste anu), siedu idilicesce, fara lucru, ca in di de serbatória. Atunci l-amu intrebatu: cum de acesti omeni nu sunt asta-di la lucru? Elu imi respunse: Sunt mahomedanu adevératu, dar' nici candu nu voiu suferi ca omenii mei se lucre in diu'a acésta. M'a prinsu mirare de aceste cuvinte ale lui, si l-amu intrebatu mai departe: ce, póte este asta-di serbatória la voi? Elu a surrisu, si apoi imi dise: «Me miru, cá voi cá crestini, nu sciti «ca asta-di è diu'a St-lui Foca». Si ce aveti voi — i diseiu—cu diu'a St-lui Foca? — «O! amiculu meu—imi replicá elu—cumu vorbiti voi asia! Acestu santu, prin miraculele sale a datu probe sufficente intra noi despre puterea sa. Ascutla. Anca de la strabunii nostri a remasu la noi acésta scire, ca ómenii nostrii, cari nu sciáu nimica despre serbatori'a St-lui Foca, au tramisu in diu'a acést'a pe lucratorii crestini la recolt'a bucateloru de pe campu, si cu tóte ca acesti-a le-au facutu obiec-

(\*) Orgii dela grecesculu 'Οργία Tr. Rom.

(\*\*) Dupa calendariulu vechiu Tr. Rom.

## SOLIMANU VINE CU O FLOTA INTRU ADJUTORIU FRANCESILORU

XLIX. Pe acestu timp se încinsese de nouou resbellulu între regii Spaniei și Franciei, în care regele francesu (124) vedindu că sôrtea nu-i favoresce, și inamiculu ilu strimțora, a cerutu de la imperatulu acumu a dou'a ôra se-i tramita adjutoriu. Solimanu, care credea că nu trebe se refuze nici o rugare a aliatului seu, tramite pe Carli Elibeg (125) cu o flota mare contra Spaniei. Elibeg ne găsindu nici o resistentia pe mare, devasteza còstele spanice și unele insule de prin pregiuru; aduna spoliatiuni immense, face o multime de captivi, și pune focu la totu ce n'a potutu lua cu sine. Acêsta procedere a fostu caus'a, că Spaniolii temendu-se că Elibegu le pôte face anca și mai mare stricatiune, și-au retrasu trupele din totu loculu și le-au tramisu în contra lui; dar' chiar prin acêst'a, armat'a francesă sub comand'a lui Corbon, (126) a repurtatu o completa vic-

«tiunea, că este diu'a St-lui Foca, ei totusi i-au fortiatu prin bataia a face ce le-au  
«poruncitu. Crestinii bietii, n'au avutu ce face, decâtu a se supune chiar-si în  
«contra voiei lor, și au mersu și au încarcatu carale cu grânele domnilor. Dar'  
«ce se intempla întorcându-se întra casa? Unu omu betranu, venerabile prin etatea  
«sa, le ese înainte cu o facia aprinsa în mana, și înfruntandu pe lucratorii crestini  
«că i-a profanatu sernatori'a, punc focu la carale cu grâu. Placar'a se întinde că  
«fulgerulu, preste totu tienutul și prefăce în cenușă nu numai bucatele ce erau  
«anca pe câmpu, dar' și acelea ce le carrasera degiă acasă. Asiă parintii nostri, înve-  
«tiandu minte din acêst'a perdere, și-au propusu a tiené acêsta serbatória chiar cu  
«aceeasi religiositate, cu care o tienu crestinii, și a se abtiené în acea di de la ori  
«și ce lucru. De candu tienemu și noi la acestu votu alu proto-parintiloru nostri,  
«nu ne aducemu aminte că se se flă mai întemplatu unu assemenea focu ».

(124) *Regele Francesu.* Acesta é Franciscu I., care prin resbellele continue cu Carolu V., a datu ocașiunile cele mai bine-venite lui Solimanu de a cuprinde regatulungarici.

(125) *Carli Elibegu.* Acesta pare a fi fostu unu vechiu admiralu, dar' nu pare a fi fostu investitu cu dignitatea lui Capitanu Pasia. După numele de Carli s'ar poté coniectura că a fostu unu cristianu renegatu.

(126) *Corbon.* După tòta probabilitatea, acesta pare a fi Carolu Ducele de Bourbon, generalu în armat'a imperatorelui Carol V., care revoltandu-se contra Franciei, a trecut în urma la acêsta. Este în usu la Turci de a confunda fòrte adese-ori numile generaliloru crestini. În catu pentru acêsta batalia, nici istoriografii germani, nici cei francesi, nu facu mențiune despre ea; pentru aceea, io tare credu că acêst'a este numai o fictiune a francesiloru, pentru a aduce pe Solimanu se le stea cu atâtu mai tare într'adjutoriu. O'apucatura de care se servescu ei în Constantinopole fòrte



toria asupr'a Spanioliloru, lasandu acesti-a , precumu se spune, patru-dieci de mii de morti pe campul de lupta.

#### TRAMITE O ALTA FLOTA IN HURMIUS

L. Solimanu, incuragiatu prin acestu succesu , tramite o alta flota sub comand'a lui Peri Reis in Hurmius (127), spre a devasta cstele acestui regatu ; ceea ce acestui-a i-a si succesu la inceputu, c-ci depredandu tte provinciile maritime ale regatului, si incarcandu-se de spoliatiuni , se intórce cu aceste la Constantinopole. Dar' precandu naviga, precumu credea elu , in cea mai mare siguritate pe marea egiptiaca, dintrodada se vede urmaritu de flot'a inimica , care atacandu-lu, fiindu-ca vasele lui erau separate, ilu bate, si o parte din vase le cufunda in mare, altele le prinde, mai alesu cele ce erau frte incarcate cu spoliatiuni; dintre nile cele usióre au scapatu unele cu fug'a ; intre acestea era un'a, alu carei comandante era Seid Ali Capudanu. Acesta readunandu nile disperse , ce su nu luasera parte in bataia, su scapasera cu fug'a, reataca flot'a inimicului chiar pre candu se retragea in disordine , si prin o rara schimbare a fortunei remane superioru, si innca o multime de ni de ale inimicului. Cu modulu acest'a armele lui Solimanu au avutu bunu succesu attu pe mare ctu si pe uscatu , si o mica perdere printre ele nu era dectu nuntiulu de o victoria si mai mare. Si intr'adeveru ca totu pe acestu timpu Toigun Pasia, Beglerbegulu de Bud'a, a occu-

adese-ori, precumu o cunoscu din esperient'a ce amu facutu pe timpii mei chiar acolo fiindu.

(127) *Hurmius*. Turcii dau acestu nume la doue tieri si la doue mari ; tierile sunt Portugali'a si insul'a Ormus (*Ἀρμουξ* la Ptolomeu); r mrile sunt : marea portugezica si golfulu persicu, fiindu ca intr'amendue se gasescu perle, ce la Turci se numescu Hurmius. Este in generalu cunoscutu, ca Turcii au avutu o flota mare in cursu de lungu timpu in marea rosia, numita la ei Bahul Kulzum, su mai usitatu Suveid Dengi-isi; se scie si aceea ca Selimu a incercatu a un marea rosia cu mărea mediteranea, de la care propusu alu seu nici nu a desistatu, pn cndu canalulu acumu pe aci pe aci terminatu, nu s'a implutu pe neastptate de nesipu. Pentru aceea ar trebui se credu, ca aci  vorb'a despre golfulu persicu, dca nu s'ar' dice ca flot'a s'a intorsu la Constantinopole. Dar' acest'a nu se pte fara ca se nu incongiure tta Africa, ceea ce inse Turcii ne cumu se o fl'a facutu , dar' nici n'au incercatu- nici odata.



patu de la crestini trei cetati, (128) si a facutu o multime de captivi. De alta parte Salih Pasia, gubernatore de Dgesair, (129) supune cetatea Bidgiane, (130) si alte trei castele in Spani'a.

MAI TRAMITE O ALTA FLOTA FRANCESILORU INTR'ADJUTORIU

LI. In anulu Hegirei 963 se presenta lui Solimanu o noua ocaziune pentru a-si castiga gloria. Francia Padishahi, fiindu-ca succesulu contra Spanioliloru nu a fostu asia precumu elu ar' fi doritu, cere acumu a trei'a ora dela Solimanu flota intru adjutoriu. Solimanu se bucurà forte, ca pôte se franga unu ou cu altulu, fara a se vateama la mana, si implinindu cererea regelui, tramite pe Capudan Piiale Pasia (131) cu o flota mare in marea spanica, spre a fi intr'adjutoriu flotei franceze. Piiale esecuta ordinile imperatului cu multu

A. 963  
I. C. 1555

(128) *Trei cetati*. N'amu cetitu anca nicairea numele loru.

(129) *Dgessair*. S'eu cu articlu El Dgessair (\*); in chartele geografice se numesce Algiru s'eu Algeri'a. Este suppusa Turciloru, dar' se guberna dupa legile sale proprie, ca si Tunisu. Este inse obligata a da Sultanulu in timpu de rebelu siese p'ene in optu mi' de soldati. Èr' candu Sultanulu are pace cu Venetianii si cu celelalte state crestine, atunci ea este libera de la ori ce obligatiune façe cu elu, si pôte se continue deprinderea piratagiului, chiar' precumu facu cavalerii de Malta printre crestini. Ei au unu Pasia, pe care ilu tramite loru Sultanulu; dar' acestu Pasia nu pôte se face nimicu de capulu seu, precumu se face in alte locuri. In câtu pentru subsistenti'a sa, precumu victuale, imbracaminte si alte necesarie, elu este in abundantia proveditu de catre locuitorii tiei; dar' afara de acestea, elu nu are nici dreapta, nici putere de a pretinde alte lucruri in numele imperatului. De multe-ori se întempla ca locuitorii ilu destituie din propri'a loru auctoritate; dar' pentru a salva onora curtiei ottomane, ei ilu accusa la Sultanulu ca se pôrta reu, si ceru altulu mai bunu. Curtea nu aprôba ac'asta procedere, dar' se uita printre degete, si temendu-se se nu provôce vre o revolta, condamna totdeauna pe Pasia, si da dreptu locuitoriloru din Dgessair.

(130) *Bidgiane*. Probabilmente este Nizza; unu castellu in Piemontu, pe care Francesii cu adjutoriuulu Turciloru l-au ocupatu chiar' pe acestu timpu (\*\*).

(131) *Piale Pasia*. Unu mare-admiralu forte renumitu la Turci, care a facut o piatia si o Giamia in Constantinopole, care si asta-di se vedu.

(\*) Dupa D'Herbelot, cuventulu Dgessair, in limb'a arabica se scrie Gezair s'eu Kes-sair, care dice elu, ca este unu cuventu corruptu din latinesculu Caesarea, si ca Algiru este antic'a Julia Caesarea, capital'a acelei parti a Mauritaniei, care la Romani se numia Caesariensis, pentru a o distinge de celelalte duoe provincii mauritane, adeca de Tingitana si Sitifensis. *Tr. Angl.*

(\*\*) E mai probabile ca autorulu intielege aci Bugia in Africa, pe care o au reocupatu Turcii de la Carolu V. *Tr. Franc.*

zelu, si în unire cu flot'a franceza cuceresce Misina (132) Ridge (133) si Marioca (134), si alte mai mici trei insule vecine (135); si lasandu apoi a devasta tôte còstele Apuliei, în spre tòmna se întòrce la Constantinopole încarcatu de bogate spoliatiuni.

#### FACE NOUE LEGI IN STATU

LII. Dupa-ce Solimanu consolidà asia imperiulu seu, si ilu întari de tôte partile, a datu respiriu soldatiloru sei, si apròpe diece ani a întrebuintiatu pentru a introduce ordine mai buna în trebile civili ale statului seu. Prim'a sa îngrigire a fostu, se termine construirea Giamiei, la care cu trei ani mai înainte pusese fundamentele; si care într'adeveru, ca e facuta cu o frumsetia atâtu de alésa, în câtu, pre langa S-ta Sophia, precumu opiniunea publica crede, ea nu mai are parchia în lumea întrega; si se numesce de la numele seu Suleimanie (136). Dupe aceea, vediendu ca multe lucruri atâtu la curte câtu si în imperiu mergu neregulatu, si ca incurcatele gra-

(132) *Misine*. Messina în Sicili'a (\*).

(133) *Ridge*. Regium Iulium (\*\*) în Calabri'a. Turcii mistifica (cam cumu facu ei de comunu), punendu Messin'a si Ridge în Spani'a.

(134) *Marioca*. Acést'a este insul'a Maiorca, cea principale dintre tôte insulele balearice.

(135) *Trei insule vecine*. Aceste pòte ca suntu: Minorca, Ivica, si Formentera. Dar' acést'a este numai o simpla coniectura.

(136) *Suleimanie*. Acestu templu e locatu pe o culme ce cauta spre portu, si e construitu cu atât'a arte si elegancia, în câtu nici unu altu edificiu nu se pòte compara cu elu. Amu auditu acésta afirmandu-se nu numai de la Turci, ci si de catra strain din dilferite tieri. Nici ca este vre-o mirare, ca acestu edificiu este atâtu de frumosu, candu s'au pusu si aplicatu aici nu numai pietrele de marmora si resturile ruineloru de la Troad'a, ci anca totu ce au gasitu pretiosu si rar în structurele antice ale greciloru, prin cari Turcii, nebunii de ei, isi imaginu a-si face nume immortale. Patru turnuri adornéza acestu templu: dintre cari duoe sùnt cu câte trei sherife, séu balcòne ori coridòre, de unde se canta si se anuntia Esanulu; ér' celelalte duoe turnuri au numai câte duoe balcòne. Presedintele collegiului de pre langa acésta beserica are precadentia înaintea tuturoru celorlalti, si din acestu officiu înaintéza immediatu la dignitatea de Mevlá.

(\*) N'amu aflatu ca Turcii ar' li ocupatu acésta cetate. Dar' este *Massa* langa sinulu neapolitanu, care dimpreuna cu *Sorrento* au fostu devastate de catra Turci la anulu 1558, dupa ce mai înainte cetatea *Reggio* avu aceeași sorte. Vedi Giannone, Istori'a Neapolei, Tomu IV, pag. 161. *Tr. Germ.*

(\*\*) Reggio în Calabri'a *Tr. Rom.*

duri de officiuri causéza certe si discordine între officiali, a facutu nuóe regulamente atâtu civili câtu si militari, dandu-le putere de lege obligatória pentru întregu poporulu musulmanu, si regulandu asia ierarchi'a atâtu la curte, câtu si în statulu civile si în celu militariu. Dar', de si armele lui Solimanu durmiau, nu durmi'a însa spiritulu seu; elu, asemenea berbecelului împungétoriu, se retrase numai pentru a da inimicului seu o pocnitura cu atâtu mai vehe-menta. Elu observase adeca în espeditiunile din urma, ca imperiulu germanu este cu multu mai tare, de câtu ca se-lu pôta resturna numai cu potcove de cai morti, ci se ceru preparatiuni mai mari si timpu mai lungu, pentru a poté distruge murii ce-lu apera. Pentru aceea, în cursulu acestoru diece ani, elu a facutu cele mai mari preparatiuni bellice, a reimplutu cu bani thesaurulu desecatú, a adunatu truppe din lóte partile; si candu lóte aceste au fostu gata, se resolvi a esecuta planulu, ce afara de elu numai Muhamedu Fatih si-lu formase, dar' pe care si elu în vanu l-a încercatu degiá.

## MOARE ÎN OBSEDIULU DE LA SEGETVAR

LIII. Cu scopulu acest'a, în anulu Hegirei 974, pléca cu armata puternica din Constantinopole la Adrianopole; si dandu de aici o parte a armatei sub comand'a marelui veziru Pertev Pasia, ilu tramile înainte pentru a ocupa Giula (137). urmandu-i elu mai incetu cu cealalta parte a armatei. Nimicu nu lipsiá acestei espeditiuni; ceea ce i lipsiá, era juvenilitatea lui Solimanu: etatea sa betrana erá degiá o pedeca în esecutarea intentiuniloru sale. Storsu de puteri, abatutu de betranetie, ajunge la Segetvar (138); aici pentru immensele fatigiuri, a fostu atacatu mai ántáiu de nisce friguri usióre, cari inse incetu cu incetulu se schimbaseru în frigurile cele mai reutatióse. Do si imperatulu suferiá torture terribili, si abiá era sperantia de-a se mái poté reinsanetosia, totusi, elu invincibile si totodata immortalu în sufletulu seu, ordiná a impresora celatea si a-i da assaltu. Dar' comandantele cetátiei facea o resistentia la care Solimanu nu se asteptase, si acést'a ilu atacá si mai multu în mor-

A. 943

I. C. 1566

(137) *Giula*. Asia se numesce si asta-di în chartele geografice.(138) *Segetvar*. Crestinii i dicu *Sigeth*.

bulu seu; pentru aceea în pré marea grige a sa pentru binele statului seu, îl audia repetindu adese-ori esclamaarea: « O ! cetatea, « a carei vétra (139) trebe stérta; ea, nu é cucerita anca. » Dupa aceea, simtindu cá i se apropia ór'a mortiei, a redicatu manile spre ceriu, si pronuntiá urmatori'a rugatiune: « O ! Dumnedieule á tóta « lumea (140), O ! domnitoriule mare si domnu a tóte creaturele ! « Eu umilitulu me rogu la sant'a ta marire, ai pietate de acésta óste « a credintiosiloru tei, si adjuta-le dómne, din mare mil'a ta, cá se « póta cuceri cátu mai curendu acésta cetate » ! Dupa ce a pronun- tiatu acésta rugatiune, si-a datu si sufletulu; si asia muri So- limanu în trei-spre-diece ale lunei Safer, anulu Hegiriei mai susu mentionatu.

**MOARTEA LUI SOLIMANU SÉ TIENE IN SECRETU. CETATEA SEGETVAR ESTE CUCERITA**

LIV. Marele veziru insciintiéza numai de cátu pe Selimu, care era pe atunci în Magnesi'a, despre mórtea parintelui seu, si-lu róga se vina cátu se póta mai în graba la armata. Într'aceea elu lienea mór- tea imperatului în secretu; si în numele acestui-a eshortá pe sol- dati a ocupa cetatea; si direge tóte lucrurile cu atáta perspicacitate, în cátu nime nu potea nici macar suspecta mórtea imperatului. La 18 alle aceleiasi lune, comanda assaltu generale, care adjutatu de unu focu (141) accidentale escatu în cetate, succese atátu de bine, în cátu garnisón'a pre langa tóte ca- facea valorósa resistentia, în

(139) *Vétra*. Este o fráza turcésca, care însemna devastatiune si destructiune totale. Cáci de unde nu ese fumu, acolo nu locuiescu omeni.

(140) *A tóta lumea*. Turcii dicu ca Dumnedieu a creatu siepte-diece de mii de munda- ri (lumi); dar' ca acésta de acúm'a va fi cea mai de pe urma. A fostu mare disputa odata între invetiatiu turci asupr'a acestei espressiuni. Unii diceau ca nu se unesco cu doctria'a ortodoxiei a dice: Dumnedieu a tóta lumea; pentru-ca este numai unu Dumnedieu, si acesta é Dumnedieulu Musulmaniloru; apoi mai diceau, ca a-lu numi domnitoriu alu buniloru si alu reiloru, nu conviné cu sanctitatea lui. Altiu din contra, afirmau contrariulu, si produceau unu pasagiu din Alcoranu, unde Dumnedieu se numesce domnu a tóta lumea. Acésta opiniune apoi a fostu aprobaa de toti ceialalti.

(141) *Focu*. Turcii atribuescu acestu accidentu numai si singuru rugatiuniloru lui Solimanu, în urm'a caror'a cetatea nu a fostu ocupata prin forti'a armeloru, ci prin unu casu miraculosu, placédu lui Dumnedieu a remunera cu gloria rugatiunile sef- yului seu,

urma lotusi, si in pucine ore, a trebuitu se ceda si se succumbe bravurei soldatiloru ottomani. Acésta di memorabile pentru cucerirea acestei tari cetati, a fostu mai ilustrata anca prin noutatea ce chiar' sosise, ca Giul'a anca a capitulatu in acelasiu timpu.

#### SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

LV. Intr'aceea Selimu dupa ce a primitu scrisorea vezirului, a plecatu cu cea mai mare graba la castre. Dupa sosirea lui s'a facutu in publicu cunoscuta mórtea lui Solimanu, si Selimu a fostu in unanimitate proclamatu imperatore. Ér' dupa aceea, pentru a-si implini cea mai din urma detorintia catra remasitiile parintelui seu, Selimu a lasatu ca corpulu defunctului se se puna pe unu caru auritu, si insocitu de tota armat'a, ilu duce la Constantinopole. Pre candu au ajunsu aprópe de cetate, toti Ulemii, Esrafi (142), Mai marii tieiei, cu o multime immensa de poporu, vinu inaintea conductului funebrele, si intre cantari si invocatiunea numelui Dumnedieului Sikir si Tesbih, ilu petrecu cu totii péné in cetate; aici depunu cadavrulu in curtea Giamiei fundata de insusi Soljmanu, si care pórtá numele lui; apoi se tienú Nemas-ulu dupa regulele lui Imam Shafi (143), pentru care imperatulu insusi nu numai ca era fórte affectionatu, dar' anca purtá pururea cu sine pe Imam (144) Nakibulu Eshref, unulu din acésta secta. Dupa ce s'au terminatu tóte ceremoniele, cadavrulu s'a pusu in pamentu; si tuturoru preotiloru si monachiloru, cari pe acellu timpu au fostu in Constantinopole, s'a datu ordinu cá se faca Telaveti'Coranu (145) in tóta diu'a de câte patru-dieci de ori, si acést'a patru-dieci de dile un'a dupa alt'a, cá asiá prin aceste rugatiuni mortulu se póta avé pacea sufletului seu. Selimu,

(142) *Esrafi*. Omeni de o viótiá santa, seu mai respectuosi decâtu altii pentru dignitatea loru eclesiastica. Cuventulu Esraf se deriva de la sierif, santu. De aci numirile: *Kudsi-Sierif* Ierusalimu, si *Kiabei-Sierif* Mecca, etc.

(143) Vedi not'a 52 la § XXVII din acestu capitolu. *Tr. Rom.*

(144) *Imam*. Unu Εφημεριος, preotu care ó chiamatu a face in tóte dilele rugatiunile publice. Cellu care servece la Sultanulu si face rugatiunile in presentia acestui-a, este tienutu in mare onóre, si spre distinctiune are titlulu de Imam Effendi.

(145) *Telaveti Coranu*. Recitarea Coranului intregu; ceea ce este in usu a se practica asupr'a mormentului defunctului; chiar' precuina la noi se cetesce in assemenea casu psaltirea si noulu testamentu.

fiulu seu, mai lasà anca a se face inaintea Giamiei unu Mihrab (146) si asupr'a mormentului una Turbe mare de marmura, care pênè in diu'a de asta-di este cercetata de musulmani cu cea mai mare pietate; câ-ci ei credu tare, ca Solimanu a fostu unu favoritu fôrte mare alu ceriului; si acêsta din cauza ca elu nu numai ca si-a perdutu viêti'a in obsediunea de la Segelvaru, si ca prin urmare este unu Shehiv (147), dar câ elu a fostu si unu Gassi (148), fiindu ca sub conducerea reliquiilor sale s'au cuceritu duõe cetati, si s'au adnectatu imperiului ottomanu.

#### CALITATILE LUI SOLIMANU

LVI. Acêst'a a fostu viêti'a si acêst'a domniea lui Solimanu, principe de o inima eroica si invincibile, de o valóre si prudentia mare, si atâtu de patientu in supportarea greutatilor legate totdeauna cu espeditiunile bellice, in câtu ti se parea ca din aceste se nutresce si se intaresce. Afara de limb'a turcêsca, elu vorbea anca limb'a persiana si arabica, si in artea poesiei ce la Persiani se numesce *Nasm* (149), elu intrecea pe toti atâtu prin elegania câtu si prin ingenuitate. Victoriile sale in Persi'a, in Ungari'a, si pe mare, l-au fa-

(146) *Mihrab*. Insêmna atâtu altariulu insusi, câtu si partea ce cade spre mêdia-di a Giamiei. In câtu pentru cuventulu acesta Turcii au urmatóri'a istoriôra. Unu anumitu poetu avea o concubina, pe care, de si palida, betrana, barbôsa si sbircita, elu totusi o iubiá cu pasiunea primului seu amoru. Amicîi sei i faceau critica pentru unu amoru atâtu de insensatu. Elu atunci s'a pusu si le-a respunsu prin urmatoriulu distichu :

\* Gier Mescid ikildise ;

- Nola Mihrab Ierinde.

Adeca : De si Mescid (sêu templulu) ô ruine ;

Dar Mihrab (altariulu) sta anca bine.

Inimicii sei indata ce audira acestu distichu din gur'a lui, l-au trasu in judecata pentru blasfemia, dicêndu si esplicandu versulu asiá, ca elu a comparatu faci'a cea sbircita a concubinei sale cu ô beserica, ér acea parte a corpului ei, care era obiectulu pasiuniloru sale in tineretia, cu unu altariu. Judecatoriulu intr'atâtu s'a infuriatu de acêst'a, in câtu a condamnatu pe poetu se-si pârda viêti'a.

(147) *Insemnéza* : martiru *Tr. Rom.*

(148) *Adeca* : invingetoriu, cuceritoriu *Tr. Rom.*

(149) *Nasm*. Unu metru poeticu, care occure adese-ori, mai alesu in Coranu ; pentru aceea ilu si tienu de o mai inalta elegania, de câtu cumu sunt cejelalte.



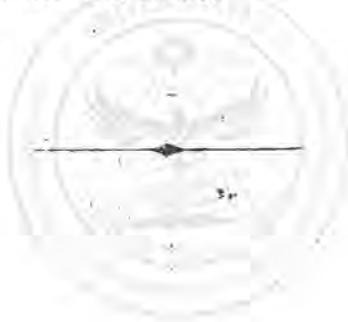
cutu renumitu; dar' reformele ce a introdusu in justitia, si legile excellente, prin cari se tiene anca in flôre imperiulu ottomanu, i-a castigatu gloria anca si mai mare. Pentru aceste tôte i-au datu Turcii numele de Canuni. Elu a domnitu imperiulu ottomanu patru-dieci si unulu de ani, si a traitu siepte-dieci si patru. A avutu siepte fii: Muradu, Abdullah, Mehemedu, Mustafa, Selimu, Baiazetu, si Sihanghir, cari toti afara de Selimu, succesorele seu, au murfitu mórtea nenaturale inainte de mórtea parintelui lor.

~~~~~  
Domnitori in Europ'a, contimpurani cu Solimanu I., au fostu:

*In Germani'a*: Carolu V. 1519—1558., si Ferdinandu I., 558—1563.

*In Angli'a*: Eduardu VI. 1546—1553.; Mari'a 1553—1558.; si Elisabeth'a 1558—1602.

*In Franci'a*: Franciscu I. 1525 — 1547.; Enricu II. 1547 — 1559.; Franciscu II. 1559—1560.; si Carolu IX. 1560—1574. *Tr. Angl.*





# ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU II.

SUPRANUMITU MEST (1)

ALU UNSPRE DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU V. DIN CARTEA III.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa moartea lui Solimanu nu era altu fiu' alu seu, decatu singurul Selimu care se-i succeda pe tronu ; si care pe acestu timpu se tinea in Amasi'a, precumu amu vediutu mai in susu (2). Elu a plecatu de aici in noue-spre-diece ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 974., in care domnia chiar' planet'a lui Merrich (3), si ajungendu

A. 974

I. C. 566

(1) *Mest.* Adeca ; betivu ; supranumitu asiã, pentru ca era forte dedatu vinului si beuturii ; si acest'a era placerea lui cea mai mare. Dar' cu tote ca era dedatu acestui vitiu pene la estremu, totusi se dice, ca nici-odata n'a intermisu de a-si face rugatiunile usitate in tota diu'a. Mai sunt apoi alti istoriografi, cari nu voiescu a lipi acesta peta rusinosa pe faci'a unui imperatore atatu de celebru, si dicu, ca elu n'a avutu nici de cumu patim'a betiei, ci de multe-ori a fostu rapitu de ore-care enthusiasmu divinu, si pentru-ca poporul se nu-lu suspecteze de hypocrisia, elu insusi spunea ca nu e eothusiasmu divinu, ci numai o betia, voindu astfelu mai bine a-tu tieno de betivu decatu de unu hypocritu. Dar' aceste sunt vorbe, cu cari se pote amaagi numai lumea ignorante.

(2) La capulu precedentu §. LIV, unde inse nu se dice Amasia, ci Magnesia *Tr. Rom.*

(3) Marte. *Tr. Rom.*

la Constantinopole, s'a suitu pe tronulu parintelui seu. In diu'a urmátoria, toti mai-marii imperiului, urmandu datinei, s'au prezentatu in mare doliu (4) la curte, si manifestandu-si omagiile loru catra noulu imperatore, totodata ilu consolara in cele mai alese cuvinte pentru mortea parintelui seu.

#### ARMAT'A ANCA I SE INCHINA

II. Trei zile in urma, pléca cu vre-o câte-va persóne din Constantinopole spre Segetvar. Dar' in acelasiu timpu marele veziru Mehemedu Pasia a ocupatu cetatea, si lasandu acolo o buna garnisóna si-a trimisu armat'a in quartire de iérna, si ajunsese degiá péné la Belgradu, tienendu sub totu timpulu acesta mórtea imperatului in secretu (5). Chiar' pentru acést'a, soldatii s'au turburatu candu au vediutu ca Selimu a ajunsu aici atátu de iute si atátu de neasléptatu; si fiindu ca erau ingrigiali, nu cumu-va Selimu, la esemplulu avului seu de acelasiu nume, se fia facutu ceva injuria parintelui seu: au cursu cu totii la arme. Dar' dupa ce li s'a spusu in modu autenticu, ca Solimanu au muritu mórte naturale, ei anca au primitu cu totii pe Selimu de legitimu succesoru la tron, l-au recunoscutu de alu loru suveranu si s'au suppusu lui.

#### SELIMU FACE PARENTELUI SEU INMORMENTARE SPLENDIDA

III. Dupa aceea Selimu a lasatu se se faca tóte preparativele ne-

(4) *Doliu.* Mai inainte era in usu a se observa celle mai mari solemnitati la mórtea unui imperatore turcu, si a alege calle mai distincte colori in vestmintele de doliu. Asta-di tienu doliulu in vestminte rosie si numai trei zile, dar' nici acést'a nu é de rigóre, si dupa trei zile éra si imbraca cu totii in vestmintele loru usitate.

(5) *In secretu.* Atátu scriitorii crestini câtu si turci afirma in unanimitate, ca marele veziru in cursu de patru-dieci-si-un'a de zile a tienutu in secretu mórtea lui. Solimanu, si anume péné la sosirea lui Selimu in Belgradu. Lectorele, care nu cunósce datinele Turciloru, va crede ca acést'a este imposibile intre atáte mii de soldati; dar' nu va dubita acell'a, care cunósce tacerea mai multu decâtu pithagorica ce observa turculu in intrulu curtiei osmanice. Nime nu pronuntia acolo unu cuvintu, afara de casulu candu i se demanda; nime nu vorbesce aici unulu cu altulu; nici nu cutéza óre-care a stranuta séu a tusa, or'cátu stranutarea séu tus'a l'nr ghidili. Candu vre unulu vrea se comunice altui-a ceva, o face in limb'a mutilorlu, prin semne. Nici unulu din domestici nu pórtu papuci, si ambla numai in vervulu degeterorlu, si atátu de linu si cu grija in catu abia le audi pasii chiar' si candu mergu in fuga. Care ar' face cea mica rumóre, se punesce fórte aspru.

cessarie pentru immormentarea parintelui seu, si s'a intorsu la resiedinti'a sa imperiale. Aici, dupa ce s'au terminatu ceremoniele funebrale, a fostu confirmatu din nouu pe tronu de catra tôte auctoritatile si staturile tierei, si apoi a celebratu victoriele parintelui seu cu unulu din cele mai splendide triunfe. Dupa aceea a distribuitu Ienicieriloru si Spahiiloru Baksisiulu (6) séu darulu usitatu; ér' Ulemiloru si celorlalti preoti, cari au facutu officiulu funebrele la immormentarea parintelui seu, le-au impartitu bani si vestminte de metase.

#### BATE PE REBELLII ARABI

IV. Intr'aceea, arabianulu Beni Omeru (7) Ulian Oghi, audindu de mórtea lui Solimanu, si-a luat curagiulu nu numai de a scutura jugulu ottomanu, dar' anca si de a indemna pe vecinii sei a se al a-

(6) *Baksisiulu*, adeca daru, ce de comunu se da soldatiloru cu ocasiunea instalarei unui nouu imperatore. Fie-care Ienicieriu (si sunt patru-dieci de mii de ei) capeta câte dóue-dieci de taleri, si unulu fie-care din cinci-spre-diece mii de Spahi, câte dóue dieci-si cinci de taleri. Câte-odata Sultanulu, candu are placere, le immultiesce soldulu loru quotidianu câte unu aspru; dar' acésta se întempla fórte arare-ori, si cellu multu in casulu candu Sultanulu are necesitate de a-si castiga favorea soldatiloru sei.

(7) *Beni Omeru*. Fiii séu posteritatea lui Omeru, cari sunt unulu din triburile arabiane vagabunde prin desertele Bagdadului, si cari n'au nici-o locuinta permanente. Câte-odata sunt suppusii imperiului ottomanu, si platescu gubernatorelui din Bagdadu in totu annu unu tributulu fórte considerabile in bani din productulu loru de curmale, care este singurul loru sorginte de avere. Dar' de multe-ori ei se revolta, si petrundu cu devastatiunile loru péné prin suburbiile cetatiei Basre. Sub domni'a lui Mustafa Sultanulu, ei au nevalitu prin surprindere chiar si asupr'a cetatiei Basre, si au remasu domni asupr'a ei aprópe duoi ani. Dar' dupa aceea, Daltaban Mustafa Fasia, gubernatorele Babiloniei, i-au allungatu de acolo, si au stirpitu mai totu tribulu, omorindu preste trei-dieci de mii de ómeni, alle caroru capete apoi lea-a espusu inaintea lui Capudgi Basi Badtal Ismail, pe care imperatulu ilu trimisese anume pentru acésta. Prin acésta victoria, Daltaban Mustafa Fasia si-a castigatu mare reputatiune la imperatulu, in cátu puçinu dupa aceea a fostu inaintatu la dignitatea de mare veziru. Dar' acésta inaintare a fostu si perirea lui. Cá-ci, abia dupa trecerea a trei luni de dile, Mufti a redicatu accusa de rebellione contra lui, si, de si innocentu, a fostu punitu cu perderea vietiei. Acestu actu de crudelitate a datu nascere in scurtu timpulu unei conjuratiuni, ale carei urmari au fostu detronarea Sultanului Mustafa, si uciderea lui Mufti (unu casu acesta, ce fórte arare-ori se practica intre Turci). Dupa detronarea lui Mustafa, corón'a imperatésca a fostu data lui Achmedu, Sultanului asta-di regnante (\*).

(\*) A se vedó Partea II.

A. 975  
I. C. 1567

tura jugulu turcescu; dara a induplecatu si pe vecinii sei, ca unindu-se cu elu se'i dea ajutoriu rebelluinei sale. Asia face invasiune in tienutul Bagdadului, si-lu devasta in modulu celu mai crudele. Dar' cutediatoriu n'a potutu se remana lungu timpu nepunitu. Ca-ci Selim informanduse de procederea lui, a ordinaru numai decatu gubernatoriloru de Bagdadu; Basre (8) si Shehresul (9), a aduna unu numeru bunu de Ieniceri pre langa trupele din acele tienuturi, si se mërga a cauta pe acei rapitori. Ordinulu lui Selimu a fostu la momentu esecutatu: arabii vagabundi prin desertele Basrei, au fostu atacati, batuti, respiti si alungati, si tienutul i s'a restituitu tranquilitatea sa de mai nainte. Totu in acelu anu Selimu a terminatu unu podu (10) care-lu incepuse parintele seu cu cinci ani mai nainte, nu departe de Constantinopole.

#### INCERCAREA DE A LEGA DONULU CU VOLGA, NU SUCEDE

V. Intr'aceea era necessariu unu-nouu rebellu, ca virtutea osmanica se nu se tocësca sub lips'a totale de ocupatiune. Dar' cu imperatulu Germaniei s'a inchieiatu pace numai acumu de curëndu, si nu era nici-o cauza de a rumpe cu elu. Shahulu Persiei era singurulu principe, contra carui s'ar' poté întörce armele ottomane, fiindu ca elu prin invasiunile sale continue se parea a fi datu justa cauza la resbellu. Dar' érase Selimu se ingroziá de difficultatile de a poté penetra prin acelea locuri de o parte, ér' de alt'a vedea ca chiar pentru acësta, nu poté se-si transporte acolo tôte munitiunile bellice si

(8) *Basre*. Balsora, numita inainte de acëst'a Bostra; in chartele geografice se pune de comunu la gur'a Eufratelui, dar' fórte erronatu, căci ea este situata cale de siese dile in susulu acestui fluviu. La gur'a Eufratelui e situata Curm'a, cea mai insemnata cetate mercantila in orientu, dar' care geografiloru din căti cunosc cu, a ramasu cu totulu necunoscuta.

(9) *Shehresulu*. Acëst'a este o cetate si provincia fórte cunoscuta in Asi'a. Pasi'a de aici are privilegiulu de a purta trei tuguri. Dar' acëst'a numai atáta insemnéza la Turci, ca unu Pasia care e transferitu dintr'unu altu pasialicu in pasialiculu de Shehresulu, se considera cá si candu ar' fi tramisu in esiliu si condamnatu la eterna paupertate.

(10) *Podu*. Acestu podu este edificatu preste laculu Buiuk Cekmege, unde acesta, langa unu satu de asemenéa nume, se vérsa in marea marmora, distantia de duode ore de la Constantinopole. Intregu podulu este construitu din pétra cioplita, si are in lungime duode-mii de pasi; operá intr'adeveru demna de unu imperatu. Hu-



provisiunile necesare, fara de cari scia bine ca numeroase armate ale antecessoriloru sei s'au fostu ruinatu cu totul. Pentru a preveni aceste obstacule, a tramisu o truppa de soldati preste marea negra la Kiefe (11), si a datu ordinu catra Chanulu Crimeei ca se adune pe lucratorii din toate triburile tartarice, si punendu-se cu ei in corturi, langa fluviulu Essel (12), intr'unu locu ce nu este departe decatu siese mille italiene de la fluviulu Teri (13), se faca prin ei unu canalu care se impreune aceste duoe fluviuri. Elu spera ca reusindu acestu planu alu seu, va pote trece forte usioru din marea negra prin Maille (14) Teri si Essel, in marea caspica, si precumu Persianii nu au acolo nici-o flota, se va pote transporta forte usioru cu o armata

dai, unu poetu renumitu de pe acelu timpu, a lasatu o inscriptiune in versuri forte elegante, adresata Sultanului, care si asta-di se vede taiata intr'o petra de marmore, si care, pre catu mi-aducu aminte, este urmato'ia :

Bashadi bu dgisri, olmadan temam,  
Kildi asmi sui Gennat, Errahim.  
Ghioldi Sil hakk Schah Sultan Selim,  
Iti teknil, oldi bu gisr asim.  
Didi Tarichin Hūdai olseman,  
Iapti Oh usre bu Gisri Scheh Selim.

Adeca :

Elu (\*) incepu acestu podu a-lu edifica ;  
Dar pleck la ceriu inainte de a-lu termina.  
Fericitul Schah Selimu, care i-a urmatu ,  
Implini lucrulu, si podulu l-a terminatu,  
Hūdai, poetu pe acellu timpu, semnà anulu,  
Candu Selimu, preste aja-a terminatu podulu.

Din acestu din urma distichon, dupa o computatiune, ce la Turci se numesce Ebged, ese numerulu anului Hegirei 974.

(11) Adeca Caffa, mai inainte Theodosia. *Tr. Rom.*

(12) Adeca Volga, odinora Rha. *Tr. Rom.*

(13) Séu Tanais, vulgo Donu. *Tr. Rom.*

(14) *Maille*. Cu numele acesta numiau Turcii mai inainte marea meotica (Palus Moeotis) ; precumu concludu io chiar din incesi vorbele istoricului, acést'a nu pote fi alta, decatu o coruptiune din cuventulu Moeotis. Dar' asta-di Turcii numescu Maille acellu golfu de la marea negra, care spala Ociakovulu, numitu la antici Olbiopolis. Incatu pentru marea meotica, ea la Turci se numesce asta-di Azak Dengisi, adeca marea de Azovu ; ér' Bosforulu, numitu la antici si Cimmericus, Turcii lu numescu Ghierci Taman Bogasi. Osmanu Pasia, marele admiralu alu Turciloru, dupa-ce Russii au fostu ocupatu Azovulu, au inchisu Bosforulu cu duoe fortaretie ; cari deca mi-aducu bine aminte, la Greci se numiau mai de multu *Nimphaeum Cimmericum si Tauricum*.

(\*) Adeca Solimanu, pariatele lui Selimu.

in Shirvanu, si va poté fara multa dificultate a supune tóta Persi'a. La acésta opera póte ca i-ar' fi succesu tóte dupa dorinti'a sa, déca supremulu domnitoriu a tóta lumea ar' fi sufferitu, cá margi-nile ce le-a pusu elu insusi acestoru riuri, se le póta schimbá pute-rea omenésca. Chanulu Crimeii indata ce a primitu ordinulu Sulta-nului Selimu, s'a pusu pe cale si trecéndu prin Aisderchan (16 si 16) au ajunsu, la locul destinat, unde s'a apucatu de lucru; dar' abia ce a facutu a trei'a parte din canalu, a trebuitu se desiste dela continu-area lucrului, căci lucratorii infestati prin ploile continue si prin venturile reci, si suferindu de lips'a provisiuniloru, muriau de fóme si de frigu. Dar' cu tóte aceste nefericiri, espeditiunea intreprinsa cu acésta ocaziune totusi a avutu si folósele sale, si anume, ca trei-dieci de mii de tataru nigaiani (17), cari pèn'acumu au fostu suppusi imperiului rusescu, au trecutu la ottomani, si s'au asediatu cu tóte familiile loru in Criméa, in localitati designate anume pentru ei. Dupa acésta nefericita intreprindere a lui Chan Kirim (18) Turcii s'au întorsu la Constantinople.

#### SELIMU SUPPRIME REBELLIUNEA IN IEMEN

A. 977

VI. Chiar' pe acestu timp, Muttahir, Sberifulu regatului Iemen,

I. C. 1569

(15) *Aisdercan*. Unu regatu fórté bine cunoscutu in Tatari'a; asta-di este suppusu Russiloru, si in comunu se numesce Astracanu. Acestu coventu in limb'a persiana însémna locuinti'a Balauriloru séu domnulu Draconiloru; si s'a datu acestu nume locuitoriloru acelei tieri pentru natur'a loru feroce si selbaticá. Dar' asta-di intr'a-tat'a s'au dedatu cu supunerea, in cátu nu se mai aude despre ei ca le-ar'mai veni in minte a-si revindicá vechi'a loru libertate, chîar' nici cand li se da cea mai buna ocaziune pentru acésti'a. Asiá, ce n'au potutu face arnele lui Alexandru cellu mare, a facutu cnu't'a si baltagulu Russiloru, si a imblanditu cu totulu natur'a feroce a acestui poporu. Ce nu póte face asupr'a spiritului ófmeniloru, fric'a impreunata cu amórea!

(16) Traductorulu germanu scrie Esderchan. *Tr. Rom.*

(17) *Nigaiani*. Acestoru Tataru li s'au assignatu locuintie in Bessarabi'a intre Tataru budgeacani, unde péné si in di'oa de asta-di sunt preste optu-spre-diece mii asiá numiti Tataru casaniani. Amu vediutu pe fratii loru din imperiulu rusescu, si n'amu observatu nici-o differentia de limba, de façie, statura, si de datine între ei. Asiá de afundu a placutu naturci a intipari semnele proprii in fla-care poporu. in cátu, nici departarea locului, nici diversitatea climatei, nu sunt in stare a le schimbá si cu alátu mai puçinu a le sterge totalu!

(18) Adica Chanulu Crimeei. *Tr. Rom.*

cu vre-o câti-va arabiani, pe cari i atrasese în partea sa, nevalesce pe neasteptate asupra lui Muradu Pasia, care erá Beglerbeg în Iemen, si-lu nimicesce dimpreuna cu tóta armat'a; si cu modulu acesta elibera regatulul Iemenu de sub jugulu ottomanu. Selimu auidindu despre noulatea acestei rebelluni, plinu de indignatiune ca s'a servitu de unu omu a tátu de imbecile, a datu ordinu lui Sinan Pasia (19), gubernatorelui din Egiptu, ca se-si unésca trupele cu cele ale lui Osdemir Ogli (20) si se mérga impreuna a lua isbenda asupra sangelui compatriotiloru loru. Acesti doi generali intrunindu-si puterile, au esecutatu ordinulu Sultanului cu atáta diligentiá, în cátu surprindiendu pe rebeli, i-au batutu si i-au respitu cu totul, si au readusu totu regatulul éراسi sub obedienti'a ottomaniloru. Dar' bucuri'a acestui fericitu succesu a fostu turburata prin unu incendiú repentinu, ce a eruptu indata la anulu urmatoriu în Constantinopole, si care a tienutu siepte dile cu atáta vehementia, în cátu mai tóta cetatea s'a prefácutu în cenusia.

PROMITTE ADJUTORIU SARACENILORU IN SPANIA

VII. In anulu Hegirei 978., Saraceni cari au remasu în Spani'a, si cari sufferisera degiá fórté multu sub domni'a crestiniloru, au apucatu armele, au ocupatu Garb'a (21), si au proclamatu de rege alu loru pe Mansur din famili'a Beni Achmer (22). Si mai multu : ei au atacatu cu vigóre pe Spanioli, i-au invinsu, si le-au causatu multe

A. 978

I. C. 1570

(19) *Sinan Pasia*. Nu trebe confundatu cu unu altu Sinan Pasia, care a fostu mare veziru sub Selimu I., si care a caditu în Batai'a cu Cercasianii (\*).

(20) *Osdemir Ogli*. Cuventulu Osdemir dupa etimologia insémna : totu-din-feru. Elu era unu luptaciu fórté renumitu, si de o fortia atatu de éstraordinaria, în cátu Turcii nu credu ca a mai fostu, nici ca ar' mai poté li altulu lui asemenea. Elu a fostu Samsonulu Turcoiloru. Nu sciu cu siguritáte, déca înainte de acésta espeditiune a mai fostu elu unde-va gubernatore óri nu.

(21) *Garbia*. Séu cu articlu *El Garbia*, este unu rogatu fórté cunoscutu, crestinii i dicu Algarva, si care este suppusu regelui Portugaliei. Se pare ca a primitu acésta numire de la situatiunea sa în partea oceanului occidentale; cáci Garbia în limb'a arabica insemnéza cósta occidentalé.

(22) *Beni Achmer*. Unulu din famili'a vechiloru regi ai Saraceniloru, pe care Ferdinandu Catholiculu l-au atungatu din Spani'a. Dar' despre vicisitudinile lui nu gasescu insemnatu nimicu, nici la istoriografii turci nici la portugali.

(\*) A se vedé not'a. 10. la Capu III din cartea III.

și mari perderi. Cu toate acestea, ei vedeau bine ca sunt cu multu mai slabi, decâtu că se pōta reziste lungu timpu puterei Spaniolilor : asiā au tramisu delegati la Selimu, rugandu-lu se le dea ad-jutoriu contra acestora, ca contra unui inimicu comunu alu mu-sulmaniloru. Selimu ocupatu cu ide'a de a cuceri Ciprulu, promitte a le da ajutoriu, inse numai dupa ce-i va succede acēsta espedi-tiune; i eshōrta totodata, ca pēnē atunci se remana in cātu se pōte impreuna si nedespartiti, si se se tiena numai in stare de defensiya; dupa aceea dandu delegatiloru daruri fōrte insemnate, i dimitte acasa.

#### FACE Ő INVASIUNE IN CIPRU

VIII. Inca inainte de a fi ajunsu acesti delegati acasa, Selim espe-dise degiā o armata numerosa sub comand'a marelui veziru Mustafa Pasia si a lui Capudanu Ali Pasia spre a cuceri insul'a Kybris (23), dandu ordinu cestui din urma a se tienē pe mare si a pazi ca inva-siunea se nu pōta fi impededata, ēr' celui d'āntāiu, ca se trēca cu armat'a pe uscatu in insula, si se impresōre tōte fortaretiile. Mu-stafa incepū a impresora Nicosi'a (24), facēndu asalte vigorōse a-supr'a ei. Dar' situatiunea locului si resistanti'a obstinata a garni-sōnei au redusu pentru acestu anu la nulla valōrea ottomana, si a con-strinsu pe marele veziru a schimbā obsidiunea in blocada, si a-si pune soldatii in quartire de iērna.

#### SI Ő SUPPUNE POTESTATIEI SALE

A. 979  
I. C. 1571 IX. Dar' la anulu urmatoriu 979., Capudanu Ali Pasia, cu o flota reinnoita, cu munitiuni bellice si cu truppe nuōe sub command'a lui Pertev Pasia, plēca din Constantinopole, si ajungēndu in Cipru', reinnoiesce obsidiunea ce in anulu trecut nu succese; elu bom-bardā si prin subminari sparse si dirimā murii cu atāta effectu, in cātu pre langa tōta aperarea obstinata a obsediatiloru, cetatea in urma totusi o au ocupatu prin assaltu. Caderea cetatiei Nicosi'a a

(23) Cipru. *Tr. Rom.*

(24) *Nicosi'a.* Turcii o numescu Kibris, fiind-ca Nicosi'a a fostu prim'a cetate ce au cuceritu ei in insul'a Cipru; si de aci se vede ca au datu Nicosiei numele intre-gei insule.

trasu dupa sine capitularea a tóta insul'a. Căci vediendu ca nu pôte spera de nicaiurea vre-unu ajutoriu, Magus'a (25) mai antaiu, si apoi dupa ea celelalte cetati s'au predatu de buna voia gratiei cuce-ritoriului. Totu pe acestu timpu Kilidgi Ali Pasia (26), gubernato-rele din Gezair (27), ocupandu cetatea Tuness (28) de la Arabi, o ad-nectă imperiului ottomanu.

#### TATARII FACU INVASIUNE IN RUSSI'A

X. Intr'aceea, pe candu Turcii cu modulu acesta isi estindeau marginile imperiului in partea de catra média-di, pe atunci armele Tatariloru faceau progresse. nu mai pucinu fericite in partea spre média-nópte. Principele loru, Devletu Ghierai Chanu, adunandu tóte hórdele scilhice de sub imperati'a sa, a penetratu in Russi'a, si fi-

(25) Famagusta. *Tr. Rom.*

(26) *Kilidgi Ali Pas'a*. Supranumitu *Sabia*. Acesta este care in Constantinopole in suburbiulu numitu Topchane séu Arsenalu, la tfermurea Bosforului, a edificatu o Giamia mare. Turcii pretiadu ca elu, fara se scia cine-va inainte, a pusu fundamentele acestei Giamie, si o a ridicatu péné la primele ferestri intr'o singura nópte. In deminéti'a urmatória, poporulu trecuandu pe acolo, si vediendu unu edificiu atátu de spatiosu, pentru care nime n'a observatu ca s'ar' fi facutu preparativele necesarie de mai nainte: a denuntiatu lucrulu la Sultanulu, ca unu ce miraculosu. Imperatulu a chiamatu la sine pe edificatoarele, si l-a intrebatu: cumu i-a fostu possi-bile cá intr'o singura nópte se faca unu lucrú atátu de prodigiosu? *Ér' elu a respunsu*: «Nu é oper'a mea, ci a imperatului; căci sclavii galereleloru sale au facutu acellu e-dificiu; intentiunea mea a fostu numai, se dau o proba despre desteritatea mea si despre puterea imperiului ottomanu. Căci déca unu omu privatu pôte se faca unu lucrú ca acesta numai cu ajutoriulu acellora, cari sunt condamnatu la galere, a-tunci ce nu se pôte accepta se faca osmanii cu puteri unite contra inimiciloru loru?» Se dice ca prin aceste cuvinte Ali Pasia intr'atátu si-a castigatu grati'a lui Selimu, in cátu nu numai ca l-a inaintatu la dignitatea de Pasia cu trei tuguri, ci anca l-a facutu admiralu a tóta oatea maritima, si l-a numitu gubernatore in Afric'a (\*). Nu scimu cátu adeverú continec acésta istoria despre Ali Pasia; atát'a inse sta, ca Turcii, dupa Chairudin Barbarossa, pe elu ilu considera de cellu mai bunu price-petoriu in lucruri maritime. Căci dupa ce Turcii au perdutu mai tóta flot'a la Lepanto, elu a fostu care intr'unu anu de dile a pusu marin'a osmana éra si in picioare mai numerósa si mai forte de cumu érá mai inainte.

(27) Algiru. *Tr. Rom.*

(28) Mai de multu Tremisia. *Tr. Rom.*

(\*) Acestu passagiu ce urméza de aci péné în line, traductorulu germanu nu-lu are. *Tr. Rom.*

indu-ca nu i s'a facutu nici-o resistentia, a petrunsu pênê la capital'a (29) tierei, a devastatu totu tienutulu, si pe locuitorii cari n'au potutu scapa prin fuga, parte i-au ucisu, parte i-au luat cu sine, si apoi s'a intorsu la Crimë'a incarcatu cu spoliatiuni.

#### PERDREA TURCILORU LA LEPANTO

XI. Dupa aceste victorii a urmatu cellu mai mare desastru pentru Osmani, ce a potutu ei resimti de la perderea incercata sub Ildirim Baiazetu si pênê in diu'a de asta-di. Prin acëst'a au arelatu fortun'a, ca nici-unu imperiu, fia ori câtu de mare si de tare, totusi nu pôte scapa de capriciele ei. Dupa ce admiralulu Ali Pasia a cuceritu insul'a Cipru, a pusu tôta flôrea armatei in garnisone prin cetati; pe soldatii europeni, fatigati prin laborea continua de duoe-spre diece luni la facerea de siantiuri si de alte lucruri, i-a dimissu a casa, er' elu cu flot'a si cu celelalte truppe s'a intorsu la Constantinopole. Dar' chiar' pre candu naviga pe marea mediterana, s'a vediuu dintr'o data atacatu de o flota inimica, intarita, precumu dieu unii, prin ajutoriulu Germaniloru si Spanioliloru. Capdanu Pasia, pre langa puçinulu numeru (30) alu ômeniloru sei abia potea ave sperantia se invinga; cu tôte aceste elu a preferitu mai bine a muri, decâtu a

(29) *Capitala*. Evidentu ca Turcii iatielegu aci Moscu'a. Annalele russesci inse tienu, ca Tatarii n'au petrunsu mai departe, decâtu numai pênê la Tuba, care este in departare de una-suta-noue-dieci mile italiene de la Moscu'a, si care pentru numerulu seu cellu mare de fauri, se pôte cu dreptu cuventu numi Vulcanopole (\*). Totu acele annale ne spunu, ca Tatarii cu a loru subita irruptiune au surprinsu pe locuitorii cetatici, si au omoritu fôrte multî din ei; dar' puçinu dupa aceea au patitu-o si ei; căci nu departe de Cursca, nevalindu asupr'a loru armat'a russesca, i-au trecut prin sabia mai pe toti, si le-au luat tôte spoliatiunile ce facussora mai inainte.

(30) *Puçinulu numeru*. Turcii atribuiescu acësta perdere numai impregiurarei, ca flot'a loru au avutu fôrte puçini ômeni; si prin urmare, ca numerulu cellu mare alu vasaloru loru fara soldati, a fostu mai multu o pedeca, decâtu unu avantajiu pentru ei. Dar' eu pôte nu gresiescu, dëca credu ca acëst'a este numai o inventiune a istoricografiloru ottonani; căci, pre câtu i cunoscu eu, este unu usu de tôte dilele la ei, ca dëca nu le succede bine vre-unu lucru, ei adscriu acëst'a nu bravurei inimicului si nici inactivitatiei loru proprie, ci la unu ôre-care accidentu neprevediutu, sêu la imprudenti'a generalului loru. Căci aceea abia se pôte crede, că armat'a maritima

(\*) Cetate de Vulcani, de fauri. *Tr. Rom.*



fugi cu rusine, si se determiná a intra in lupta cu acele puține truppe ce le avea pre langa sine; si s'a tîenutu cu atâta eroismu, in câtu succesulu luptei a remasu lungu timpu fôrte dubiosu. In urma inse, dupa ce respinsese pe inamicu mai de multe-ori, facêndu acumu pe generalulu comandante acumu pe soldatulu luptatoriu, a cadiutu in midiloculu luptei, si prin mórtea sa a causatu de victori'a a inclinat u in partea inamicului seu. Cáci náile musulmane, din lips'a comandantelui, au începutu numai decátu a prinde fug'a si a se respi care in cotrou; ér' inamiculu prinse de aci curagiu si mai mare, si se aruncá cu atât'a furia asupr'a Turciloru, deveniti degiá in disordine, in câtu i-au nimicitu mai cu totul, si parte le-au prinsu, parte le-au cufundatu in mare mai tóta flot'a (31).

#### SELIMU IN AFFLICTIONILE SALE SE CONSOALA CÊTINDU CORANULU

XII. Care, fiindu in flórea fericirei sale, a simtitu vre-o-data lovierea sortiei fatale, acela pôte se-si imagine durerea lui Selimu, ce a simtitu elu la audiulu despre acêsta calamitate neasteptata. Elu abia primise scirea despre cucerirea Ciprului, si chiar' asteptá rein-

turcêscá din Europ'a se fia cutediatu singura, fia cu vasa de transportu, fia cu mai mici bastimente, se tréca preste întreg'a mare ce separa Ciprulu de Greci'a, chiar atunci, candu flot'a crestina dominá acêsta mare.

(31) *Mai tóta flot'a.* Nici Turcii si nici Christianii nu sunt de accordu asupr'a numerului vasaloru flotei ottomane. Unii dicu ca Turcii au avutu duée-sute-siepte-dieci, ér' altii ca numai una-suta-siepte-dieci de nái; toti inse convinu într'aceea, ca numai duée-dieci-si-optu de nái au scapatu. Ambasadorulu de Veneti'a, care érá detinêntu in Constantinopole, imediatu dupa acêsta bataia, si adeca numai decátu dupa ce audise despre acêsta victoria, a cerutu audientia la marele veziru; accordata audienti'a din partea acestui-a, ambasadorulu s'a prezentatu in cea mai mare parada ce se pôte. Vezírulu pricepé orgoliulu Venetianului, si-i díse: « Vedu pré » bine Ilcibeg (principe ambasoduru), ca n'ati cerutu acêsta audientia cu alfa inten- » tiune, decátu cá se ve arétati fudulukulu (ostentatiunea) naturale compatriotiloru » vostri, si se vadeti cu ochii vostri amaratiunea sufletului nostru, pentru pèrderea » ce amu suferitu; dar' inainte de a ve areta voi nebuni'a vôstra in publicu, eu, cá » bunu amicu, ve dau unu consiliu: desbracati-ve de acestu aeru de vanitate, si a- » duceti-ve aminte, ca dèca voi ne-ati tunsu perulu, apói noi mai nainte v'amu taiatu » braçiale. Si precumu perulu, dèca ilu tundi, in trei séu patru luni érasí cresce, si » anca cu multu mai desu de cumu era mai inainte; asiá si flot'a nôstra, péné candu » avemu lemne, cari crescú in abundantia, ea in scurtu timpu va fi si mai mare si » mai numerosa; ér' voue, din contrá, nici nu ve este permis u a cugota la recastiga- » rea braçialoru vôstre: intielegu estinsulu si renumitul u regatu Cipru ».

tórcerea flotei sale victorióse , ba facea anca si preparative pentru a o primi cu triumfu: candu éca vinu cei puçini cari au potutu scapá , si-i anuntia nimicirea totale a flotei si a armatei sale. Imperatul, care de altminterea era dè o natura fórté tare , intr'atátu s'a frantu la audiulu acestei noutati, in cátu trei dile (32) nici n'a mancatu nici n'a beutu , nici n'a sufferitu ca cine-va se intre la elu , ci diu'a si nóptea se rugá lui Dumnedieu, protectorele musulmaniloru, cá se se indure asupr'a poporului seu, si se departeze rusinea ce a sufferitu prin acésta perdere. In fine, a patr'a di a luatú Coranulu in mana, si deschidendu-lu (33) din intemplantare a datu de urmatoriulu passagiu : « In numele pré induratului si pré misericordiosului (Dumnedieu). Victoriéle, ce au reportatu europenii asupr'a locuitoriloru « pamentului , affligu inim'a mea. Fia , cá pe viitoriu ei se nu mai « aiba bucuri'a nici unei invingere ». Acestu oraclu a datu lui Selimu se întieléga , ca degetulu lui Dumnedieu a lucratu aci de a venitu acésta perdere asupr'a imperiului ottomanu ; si multiamindu-i pentru acésta castigatiune parintésca , elu se impacá in sufletulu seu, cadiutu mai nainte in totale afflictiune. Acésta calamitate pare a fi fostu prognosticata prin casulu, ca chiar' cu cevasi mai inainte s'a fostu cutrupitu plafondulu de lemnú (34) de la beseric'a

(32) *Trei dile.* Acestu esemplu alu lui Selimu l-a urmatu si Achmedu III, imperatul de acumu alu Turciloru , care, dupa ce a tramisu pe vezirulu seu Ahmedu Pasia contra Rusiloru cari intrasera in Moldavi'a, s'a pusu la rugatiune, si, precumu mi s'a spusu, patru-dieci de dile si de nopti s'a rugatu in continuu la Dumnedieu , nemancandu tóta diu'a péné dupa apusulu sórelui ; nici a postí nu a incetatu, péné ce n'a auditu de bunulu successu alu armelorú sale.

(33) *Deschidendu-lu.* Turcii credú cã divinatiunile scóse din Coranu sunt infalibile. De aci, candu i apésa vre-o superare, séu sunt in dubiu ca cumu se începá vre-unu lucru , ei ieau Coranulu si citescu mai ántáiu una Sura (\*) séu duóe, apoi inchidu cartea si éراسi o deschidu pe nimerite : aici citescu prim'a linia de pe prim'a pagina. Déca cuvintele cetite consuna cu alu loru cugetu , atunci se aréta plini de bucuria, si îndata se punu a-si esecuta propusulu indivinatu. Din contra, déca ácelle cuvinte nu correspundu propusului loru, atunci au numai ca devinu, melancolici, ci de multe-ori desistu de la a loru întreprindere si-si schimba cu totulú planulu ce l-au avutu mai nainte.

(34) *Plafondulu de lemnú.* Amu observatu intr'altu locu, ca templulu dia Mecc'a, pe care, Turcii 'lu tienu ca a fostu oratoriulu lui Abrahamu , nu are coperisú , ci

(\*) Vulgo: Surata. adeca: Capu, Stichu. *Tr. Rom.*

din Mecc'a ; celu pucinu asia ne interpretéza acestu casu sapientii de pe acellu timpu. Asiá , pentru cá pe viitoriu acellu plafondu se fia o emblema mai firma a imperiului, Selimu a lasatu de s'a refacutu totu din pëtra.

REPARA FLOT'A SA DIN NOU SI ATACA CU EA PE CRESTINI

XIII. In anulu urmatoriu Kilidgi Ali Pasia , care a urmatu lui Ali Pasia in postulu de mare-admiralu, unu barbatu de o bravura imensa si navigatoriu escelente, a reparatu flot'a cu atãta celeritate, in câtu in vâr'a acellui anu a pusu pe mare dõue-sute-cincidiece de galere. In fruntea acestora a plecatu din portulu de la Constantinopole , si a infestatu litoralele crestiniloru pe totu loculu pe unde au potulu ajunge. Si candu flot'a crestiniloru s'a aretatu aprõpe de Evarin (35), atunci Capudanu Pasia, ardiendu de a sterge rusinea perderei din urma, se pune si o ataca cu mare vigõre. Dar', dupa lupta ce a lienutu câtu-va timpu cu succesu dubiosu si fara perderi mari din ambe partile, apropiandu-se nõptea, partile combatanti s'au despartitu un'a de ali'a si Capudanu Pasia anca s'a retrasu. Patru dile in urma, admiralii crestinii s'au consultatu cumu ar' poté se surprinda flot'a musulmana ; ei sperau a o poté face acést'a-cu atãtu mai usioru , câci stancele inalte ce incungiura portulu Coron, impedecea vederea libera , si aici s'ar' poté ascunde bine cu flot'a loru. Dar', Kilidgi Ali Pasia, informatu prin spionii sei de intentiunile inimicului, ese din portu si-si pune flot'a in ordine de bataia. Intr'aceea vine inimiculu, dar' a remasu surprinsu candu a vediutu ca Turcii (pe cari i credeau cu corabiile pe ancora), stau in largulu marei, preparati de a primi lupt'a. Cu tõte aceste se apropia mai tare

A. 980

I. C. 1572

este o speçie da coperementu, care merge din anghiurile paretiloru in susu , redi-candu-se in arcuiri si lasandu o apertura in midì-locu (\*). Acestu coperementu a fostu mai inainte de lemnu, òr' Selimu a lasatu a se face din pëtra.

(35) *Evarinu*. Acesta fara dubiu é Navarinu ; câci nu este altu poporu in Morëa, care se pôrte acestu nume. Oi amu observatu acumu de multe-ori, o mai repetu si aci, ca Turcii sunt forțe negligenti intru a insemna accuratu numelé locuriloru si alu generaliloru.

(\* ) O speçie de coperisiu asiediatu , cu paretii elevati giura-impregiuru, in câtu se se pôta prinde ap'a de plõia. *Tr. Germ.*

catra Turci, că si candu ar' voi se-si esecute intentiunea; dar' vedindu totusi, ca dupa lóta probabilitatea i-ar' merge fórté reu candu i-ar' attaca, asia întórcé velurile, si lasa flot'a musulmana a-si continua calea in pace si a se întórcé la Constantinopole incarcata cu spoliatiuni grase.

#### NOV'A LIBERATA

XIV. In anulu acesta armele ottomane au fostu coronate de acelaasi succesu si pe uscatu. Germanii, cari de o parte isi imaginau ca lóta puterea imperiului ottomanu s'a nimicitu in anulu proxime trecutu prin perderile ce au induratu pe mare, ér' de alta parte doriau cu sete de a recupera fara vre-unu obstaclu cele ce au fostu perdutu, au intratu in Bosni'a si au impressoratu cetatea Nov'a. Dar' gubernatorele Bosniei si cei din provinciile vecine, au grabitu a veni cu puteri unite intr'adjutoriulu si scaparea cetatiei, au surprinsu pe inamiculu care cugetá numai la obsediune, ilu punu la fuga si in semnulu victoriei tramiu trei-sute de captivi la Constantinopole.

#### SELIMU ORDINA REPARAREA S-TEI SOPHIA

XV. Dupa ce prin aceste victorii s'au vediatu pe deplinu reparate daunele cáusate prin perderile celle din urma, Selimu spre a-si a-reta pietatea sa si simtiulu de gratitudine pentru alátea favoruri divine, si-a propusu a infrumusetiá edificieurile sacre. Intru realizarea acestui propusu alu seu, a ordínatu anca in acellu anu a se repara in templulu S-la Sophia totu ce injuriile timpului au fostu stricatu; a lasatu a se construi in patru cornuri a templului, patru Menare séu turnuri in diferite forme (36), a derimatu vre-o câte-va

(36) *Diferite forme.* Tóte Menarele séu turnurile Giamieloru, déca sunt duóe ori patru, au un'a sí aceasi forma; ér' déca sunt síese, atúnci patru sunt facute dupa un'a síaceasi figura, sí sunt infrumusetiate cu câte trei sherife (\*); éra celelalte duóe, construite la anghiurile Haremului(\*\*) esterioru, sunt mai mici, si au numai duóe sherife. Numai S-ta Sophia are patru turnuri de forma diferente. Déca întrebi pe Turci, ca ce este ratiunea acestei diferente de figura, ei de comunu ití respundu: templulu S-la Sophia este o constructiune de arhitectura inimitabile; imperatului a placutu ca se aiba menare de diferente forma, ca chiar' prin acést'a ea in nimicu se nu mai póta avé parechia vre-o alta Giamia.

(\*) Adeca: balcóne, terase, ambite. *Tr. Rom.*

(\*\*) Aci insemnéza: porticu, tinda. *Tr. Rom.*

case de ale particulariloru de prin pregiuru, si a fundatu in loculu loru duõe Medrese de o architectura admirabile.

#### TRAMITE O FLOTA CONTRA SPANIOLILORU

XVI. Pre candu Selimu era ocupatu cu aceste lucruri, si-a aduce aminte, ca inainte de espeditiunea sa in Cipru, a promis la deputati Musulmaniloru din Spani'a, ca le va da ajutoriu contra christianiloru. Pentru ca se nu para dar', ca elu nu si-ar' tiené cuventulu de o parte, și de alt'a ca se taia superbi'a îngânfata a Spaniolii, si se-si resbune asupr'a loru pentru perderea ce a suferitu de la flot'a spaniola in Lepanto: tramite pe vezirulu seu Piale Pasia (37) si pe marele admiralu cu o flota contra Spaniei. Acesti-a ajungu la Mesina, cu intentiune de a o cuceru, si in cale si prin pregiuru devastéza tôte tienuturile cu focu si ferru. Si, precum se vedea ca nici-o armata nu este care se vina intr'ajutoriuu cetatiei, ei negresitu ca o ar' fi cuceritu, déca insasi natur'a nu s'ar' fi oppusu la tôte intreprinderile fortiate ale Musulmaniloru. Că-ci in momentulu candu acesti-ă avcau cea mai mare sperantia de unu bunū succesu, marea a devenitu dintr'odata atâtu de tempestuōsa, in câtu trupele ottomane sub risiculu de a nu perde lotu, au trebuitu se se retraga.

#### TUNIS OCUPATA DE SPANIOLI SI REOCUPATA DE TURCI

XVII. Regele Spaniei, vediendu ca flot'a ottomaniloru s'a retrasu si s'a inorsu catra casa, se înlörce cu puterile sale ce le destinase pentru liberarea cetatiei Messina, si merge în Afric'a, surprinde si ocupa cetatea Tunis, uccide si face captivi pe toti musulmanii locuitori acolo; intaresce apoi cetatea prin fortificatiuni si mai bune, si pune in ea o garnisōna din proprii sei soldati. Tōta culp'a ace-

(37) *Piale Pasia*. A mai fostu unu altulu cu acestu nume (\*) sub Sultanulu Solimanu. Dar' nu scitū, déca a fostu totu din una si aceeași familia, seu numai prin accidentu i s'a datu acestu nume. Mai probabile pare a fi acēsta din urma; căci, cu escoptiunea famīliei imperatēscī, nici un'a, seu fōrte rara familia este, care se se fia conservatu, seu cumu amu dice, perpetuatu intre Turci. Unic'a familia a lui Ibrahimu Oglu si a lui Kioprili Oglu, este unde numele parintiloru a trecutū si trece la fi de fi.

(\*) Vedi not'a III la capulu precedentu. *Tr. Rom.*



stei perderi a cadiutu asupr'a lui Piale Pasia, pentru-că, prè-incre-  
diutu in sine, s'a intorsu cu tóta flot'a acasa, si n'a lasatu nici-o  
parte a ei pentru pazirea còstelor africanè. Si chiar' pentru acèst'a  
el u a fostu destituitu din postu, si in loculu seu s'a numitu mare-  
veziru Sinan Pasia (38); pe care, in anulu Hegirei 982, l-a tramisu  
imperatulu cu tóta flot'a spre a reocupa Tunisulu. Sinanu Pasia  
descalécandu cu trupele sale pe uscatu, le-a datu ordinu a ataca nu-  
mai de càtu cetatea, si o alta fortaretià ce era in apropiare cu nu-  
mele Chalkulvadi (39); si dupa mai multe assalte le ocupa pe a-  
menduòe, si sacrifica tóta garnisón'a pentru sufletele acelor mu-  
sulmani, pe cari crestini i ucissera in Tunisu in anulu trecut. Dupa  
aceea dirima din fundamentu fortareti'a Chalkulvadi, repara murii  
Tunisului, si prevede cetatea cu garnisóna suficiente.

#### UNGURII RATUTI SI UCISI LA SEGETVARU

XVIII. Chiar' pe acestu timpu cinci-spre-diece sute de ungureni se  
aduna si se consulta cum ar potè se surprinda si se ocupe Segelva-  
rulu (40). Dar' Giafer Pasi'a, gubernatorole din Giul'a, informandu-se  
despre acèst'a, si luandu cu sine cinci-sute de Ienicier, da de un-  
guri in-tr'unu locu ascunsu, i ataca chiar candu esiau ca siguri de  
acolo, i bate bine, ucide pe multi, si cea mai mare parte i tramite  
ca captivi la Constantinopole.

#### MOARTEA LUI SELIMU

XIX. Catra finitulu acestui anu Selimu lasa a se construi o baia  
mare si cea mai eleganta (41) in partea de catra resaritu a palatului.  
Selimu, cel dântaiu intra in stabilimentu pentru a lua o baia, pre  
candu murii nu erau anca bine uscati, si varulu producea anca eva-

(38) A se vedè not'a 12 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

(39) *Chalkulvadi*. Pare a fi acelu forte castelu de Goleta, care este situatu la Bai'a din Tunisu.

(40) *Siget*. *Tr. Rom.*

(41) *Baia* . . . *eleganta*. Acest'a este unu edificiu de o structura admirabile; este impartitu in patrudiece de camere, construitu pe din intru totu cu pétra de marmora, si pe din afara cu pétra cioplita. Sta chiar' in midi-loculu Seraiului, intre apparte-  
mentele destinate pentru barbati si intre celle designate pentru femei, si asià, cà  
trecèndu prin Bosforu, iti cade chiar' in façe.



poratiunile sale veninóse ; elu , déca potemu se credemu unoru scriitori , a beutu o buna portiune de vinu pentru a paralisa aceste evaporatiuni stricatióse. Puçinu dupa aceea a resimtitu o durere usióra de capu , apoi i-a venit o ametiela , si in urma o speçie de apoplexia , care dupa unu-spre-diece zile de continua indispositiune , in dóue-dieci-si-optu ale lunei Siabanu , l-a luatú din viétia. Fiitlu seu Muradu au ajunsu la Constantinopole cu inceputulu lunei urmátorie Ramazanu , si immediatu a fostu proclamatu imperatore prin toti mai marii tierei , cari-si manifestara condolenti'a lorú pentru mórtea parintelui seu , care de care in oratiuni mai elegante. Cadavrulu lui Selimu Sultanulu , dupa celebrarea ceremonieloru usitate , s'a imormentatu intr'o Turbe , aprópe de S-la Sophia.

#### CALITATILE LUI SELIMU

XX. Sultanulu Selimu a vietuitu cinci-dieci-si-duoi de ani , si a domnitú optu ani , cinci luni si nóue-spre-diece zile. Elu a fostu unu principe valorosu ; dar' fortun'a nu l-a favoratu , ca intreprinderile sale sa fia incoronate de succesele ce elu le-a doritu. Era de o inima invinçibile in tóte circumstantiele ; abile in facerea planuriloru , si celu mai capabile de a tiené secretulu (42). Amatoriu de dreptate , si gelosu de bun'a reputatiune a numelui seu ; generosu si atátu de induratoriu , in cátu li se parea ca natur'a l-a donatu cu o dispositiune a inimei mai blanda de cátu precumu au fostu toti predecesorii sei ; familiaru si glumeliu in vorbe cu domesticii sei ; iubitoriu passionatu atátu alu carturariloru , cátu si alu comediantiloru . Si pre lângá tóte aceste , elu era anca fórté esactu intru a-si face tot-deauna regulatu rugatiunile sale de séra si de diminétia. Unii scriitori inse , cari pretindu a fi avutu ocaziune mai buna de-a cunosce cele ce se petrecu in intrulu Seraiulu , séu cari cérca a placé mai multu lectoriloru prin noutati de lucruri , dicu , ca sub prelestu

(42) *Secretulu*. O rara calitate intr'unu omu care este dedatu betiei. Ci eu , acestu caracteru misteriosu alu lui Selimu , nu 'lu atribuiescu atátu temperamentulu seu naturalu , cátu mai vertosu taciturnitatiei ce se observa la curtea ottomana , despre care amu vorbitu degiá intr'altu locu (\*).

(\*) Vedi mai in susu nota 3 la acestu capu. *Tr. Rom.*

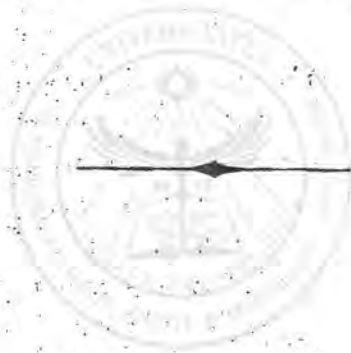
de devotiune, Selimu se retragea in apartamentele secrete ale palatului seu, numai pentru ca se se delecteze in beutur'a de vinu si in alte plăceri lumesci. Adevurul este, ca Selimu se purta in publicu cu cea mai mare aparintia de religiositate; si deca s'ar' paré ca faptele sale câte-odata nu correspundú preceptelorú ratiunei, acésta este de a se adscrie nu atâtú vitiului betiei opritu rigurosú prin Alcoranu , câtú mai yertosu fragilitatii umane, rapite de inspi-ratiunea divina.

Domnitorii contimporani lui Selimu II in Europ'a au fostú :

*In Germani'a* : Maximilianu II, 1565—1578.

*In Angli'a* : Elisabeth'a, 1558—1602.

*In Franci'a* : Carolu IX, 1560—1574, si Enricu III, 1574—1589. *Tr Angl.*



# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU III.

ALU DOISPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU VI. DIN CARTEA III.

MURADU SUCEDE PARINTELUI SEU LA TRONU

I. Dupa trecerea lui Selimu din viétia, a urmatu pe tronu fiulu seu Muradu, alu treilea sub acestu nume, in etate de trei-dieci-si-unulu de ani, la anulu Hegirei 983. Primele trei veri le-a petrecutu cu cultivarea pazei, cu regularea trebiloru publice, si cu facerea preparativeloru bellice.

A. 983

I. C. 1575

INCEPE BELLULU CU PERSIANII

II. Candu tôte au fostu gata si in ordine, Muradu se resolvi la anulu Hegirei 986 a débella pe Persiani. In sarcinà cu acésta espeditiune pe generalulu Mustafa Pasia, unu militariu bravu, care se purtase atâtu de excellentu in espeditiunea din Cipru, si-i dede sub comanda tôte trupele din Erzurum si din Diarbekir. Mustafa nu a voitu ca domnulu seu se incele in asteptarea ce o a pusu in elu, si asia a lasatu numai decâtu a se repara forturile de la frontarii, a se fortifica cetatea Kars, care era mai cu totul ruinata prin desele obstidiuni, si a se face acolo magazine de provisiuni, ca nu cum-va se cada in inconvenientulu belleloru precedente, de a nu-i succede es-

A. 986

I. C. 1578

peditiunea numai din lips'a provisiuniloru de bucate. Dupa aceea, plăca cu armat'a, si impresóra Cialdiranulu, o celate fôrle bine in-larita in Persi'a, si dupa mai multe asalte in fine o si cuceresce.

#### SI-I INVINGE

### III. Indata dupa aceea i vine scirea ca Tokmak Chanu (1), geno-

(1) *Tokmak Chanu*. Cuventulu Tokmak, dupa origine insemnăza ciocanu, maiugu, berbece; unu instrumentu cu care se batu pari in pamentu. Êr' in sensu figuratu insemna unu omu activu fara astemperu, care insiste la unu lucru cu impatientsia si chiar' cu vehementia. De aci proverbiulu *Basimuse Tokmak Ghiel'di*, ne vine berbecele asupra capului; care va se dica: acestu omu nu înceta a ne tormenta. Dar' cuventulu Tokmak nu pare a fi nume de familia, căci nu e nici-o familia persiana care se fi avutu acestu nume; elu este o inventiune de la Turci. Scimu ca ei au usulu a da supranumiri de acestea nu numai generaliloru dela inimizii, ci si la popóra intregi: supra-numiri ce nu suntu prè onorabili pentru cei caroru so dau, dar' cari totusi in multe respecte au ce-va analogu cu caracterulu sêu calitatile subiectului. Asia pentru esemplu, pe Augustu regele de acumu alu Poloniei, pe candu era elu singuru principe electorale alu Saxoniei si generalu alu imperialistiloru in Ungari'a, Turcii ilu numiau *Nal Kiran*, adeca Frange-potcove. Pe?Evrei i numescu *Cifud*. (\*) adeca: câni. Pe Persiani *Kisilbasi*, capete-rosie. Pe Armeni, *Pochtci*, adeca: manca-ca... Pe Georgiani, *Bit-Iclidgi*, manca-peduchi. Pe Scithiani, (\*\*) *Ltash-ielidgi*, manca-hoitu. Pe Indiani, *Dilengi*, cersitori. Pe Arabiani, *Akilsis*, nebuni. Pe popôrale carii le suntu supuse, in specialu pe Greci i numescu *Botnus sis Kotun*, sêu oi iara côrne. Pe locuitorii de la tiêra, *Arabadgi*, carausi. Pe insulani *Giemgi*, marinari. Pe Albanesi *Ghliergi*, vinde-plomuni. Pe Moldoveni, *Bogdant nadan*, boi-bogdani. Pe Romanii din Valachi'a, *Cinghiane*, (\*\*\*). Pe Bulgari si Serviani *Haidud*, (†) adeca talhari. Pe Dobrudgiani *Gilak* (††). Pe Çigani *Firanni*, Pharaoni. Pe Ragusani *Ciausus*, spioni, insielatori, tradatori. Pe Bosniani Potur (†††), prida-tiêra, destrucatori, corsari. Pe Russi, *Rusi-menkius*, perversi. Pe Poloni *Fodul* (‡) *Ghiaur*, inganfati, necredintiosi, arroganti. Pe Germani *Gurur Kiafir*, neresinati calumniatori. Pe Venetiani *Balikgi*, pescari. Pe Italiani si pe ceialalti latini *Firenki hesar Renki*, sêu de o mie de colori, adeca încelatori. Pe Francesi *Ainadgi*, astuti. Pe Hollandesi *Peinirgi*,

(\*) Acesta este unu cuventu coruptu din Iohud, si se intrebuintieza in sensu de batjocura. *Tr. Germ.*

(\*\*) Sêu Tatarii. *Tr. Angl.*

(\*\*\*) *Cenki* insemnăza Harfa, si *Cenghii*, musicianu-violonistu. *Tr. Germ.* (de la acestu cuventu se vede ca deriva unguresculu *cseng* (cieng), a suna). *Tr. Rom.*

(†) De aci unguresculu *Haidu*, sêu cumu pronuntiamu noi Haiducu; specie de gendarmi sêu darabanti in Ungari'a. *Tr. Rom.*

(††) *Cil* insemna gardu; asia cu terminatiunea *ak* (precumu *Kosak*, *Kalmak*) pôte se insemne: aflatu-sub-gardu. *Tr. Germ.*

(†††) Asia se numescu neo-convertitii de pe la margini, sêu adeca cari au trecutu la religiunea mahomedana. *Tr. Germ.*

(‡) Vedi not'a 13, la Capulu precedente. *Tr. Rom.*

ralulu Persianiloru, se apropia cu armata considerabile pentru a libera cetatea; asia, indata tramite in contra lui pe Pasi'a de la Erzurum si pe celu din Diarbekir cu o parte a armatei sale. Acesti-a surprindu pe inamicu, nevalescu asupr'a lui, ilu invingu si-lu punu la fuga. Profitulu acestei victorie a fostu caderea cetatiei Tiflis, o cetate forte cunoscuta in Armeni'a; ca-ci Turcii immediatu dupa bataia o au ocupatu si o au distrusu prin focu si feru. Dupa aceea Mustafa Pasiá pléca cu trupele sale victoriose spre Schemachie; dar' ploile continue impedeau ori ce espeditiune mai departe; asia a lasatu lui Osdemir Oglu (2) Osmanu Pasiá si Beglerbegului din Erzenurumi (3), ca se pazésca si se tiena cetatile cucerite, ér' elu s'a intorsu éراسi in Europ'a.

#### MUNEVGHIR APOSTATU TRECE LA TURCI

IV. Intr'aceea dupa caderea lui Tokmak Chanu, fiindu Mustaf'a anca in Tiflis, vine la elu unu crestinu de origine nobila, cu numele Munevghir (4), care péné acuma era suppusu Persianiloru, si i ofere chieile de la tóte cetatile de sub comand'a sa, promitiendu-i

vinde-casiu. Pe Anglesi *Ciohadgi*, vinde-panura. Pe Spanioli, *Tembel*, idili, lenesi, si asia mai departe, precumu cunoscu pe unu poporu séu vinu in contactu cu elu, indata i dau unu nume de batjocura.

(2) *Osdemir Oglu*. Cuventulu osdemir, dupa etimologia insémna *totu-de-feru*. Precumu amu aretatu mai in susu (\*), a mai fostu la Turci unu campionu cu assemene nume, despre care se vorbescu fapte miraculoase ca despre Hamze séu Samsonulu Turciloru. Acestu de aci inse s'a numitu Osdemir pentru tari'a inimei sale cu care a fostu dotatu de la natura.

(3) *Erzenurumi*. Nu sciu ce anume cetate ori provincia se intielege sub acestu nume. Dar' se vede ca a fostu reocupata de la Turci, pentru ca asta-di nu este nici unu pasialicu in totu imperiulu turcescu, care se pórté acestu nume.

(4) *Munevghir*. Pare 'a fi unulu din gubernatorii din Georgi'a; ca-ci pe acestu timpu nu era nici unu principe christianu, care se fia fostu domnu a atáta de multe cetati, si anca fortificate in Persi'a. Scriitorii crestini facu mentiune despre elu in descrierea vietiei lui Muradu II, si dicu ca Mehemedu Pasiá, unu consangénu alu lui Mustafa Pasiá, si care dupa mórtea acestui-a a fostu insarcinatu cu comand'a asupr'a armatei, ar' fi chiamatu la sine pe Munevghir sub pretestu de amicitia, in realitate inse cu intentiunea de a pune man'a pe elu si a-lu tramite in ferra la Constantinopole. Dar' Munevghir a simtitu intentiunea lui Mehemedu; a luat cu sine

(\*) Vedi not'a 36. la Capu II. din Cartea III.

totodata ca pe viitoriu va fi credinciosu suppusu alu imperiului otomanu. Mustafa l-a primitu in modu amabile, si l-a assecuratu de favórea lui Muradu. Nu multu dupa aceea, Munevgehir a trecutú la legea muhamedana, si in recompensa pentru acest'a i s'a datu Sangiacatulú Achisca (5), si a fostu numitu Beglerbegu in Tiflis, cetate cucerita acumu de curendu.

#### PERSIANII BATU PE TURCI

V. Dupa plecarea lui Mustafa spre Europ'a a urmatu o iérna atátu de grea, in cálu soldatii ottomani cari nu sunt dedati cu frigulu, periau pe tóta diu'a in castreleloru. VEDIENDU Osdemir Oglu Osmanu Pasia ca tóta armat'a este in periclu, a tramisu trupele sale in quar-tire de iérna, dar' in ceva departare unele de altele, cá-ci in acele locuri deserte si regiuni desolate nu era nici-o localitate capabila de a primi tóta armat'a. Evris Chan, generalulu Persianiloru, intielegéndu de acésta dispositiune a lui Osmanu Pasia, nevalasce pe neasteptate asupra osmaniloru dispersi in modulu acesta si le face stricatiuni fórte mari.

#### DAR TURCII DUPA ACEEA NIMICESCU TOTALU PE PERSIANI

VI. Osmanu Pasia, unu generalu de altminterea fórte abile, a ramasu nu pucinu consternatu la audiulu acestei nefericite perderi; cá-ci elu se temea cá totu desastrulu acesta se va imputa numai neglignetiei sale. Resolutu dreptu aceea, ca séu se-si resbune, séu se stérge acésta rusine cu chiar sangele seu, si-au adunatu in' capu de iérna tóte trupele, si s'a batutu cu Persianii, de si cu succesu dubiu, in mai bine de patru-dieci de locuri. In fine, inimiculu care era la numeru de trei-dieci de mii, încuragiatu prin victori'a ce reportase acumu in urma, sub comand'a lui Iman Evli, ataca pe ottomani cu

cinci-dieci de ómeni dintre cei mai credinciosi ai sei, si venindu la Mehemedu Pasiu, le-a ordínatu cá sub pretestu de curiositate se intre cu elu de-odata in sal'a de audientia. Aici, vediendu acesti-a ca pe domnulu loru vreau se-lu aresteze, au saritu cu elu dimpreuna asupr'a acelora cari voiau a pune man'a pe elu, le-au taiatu capetele, si vulnerandu chiar' si pe Mehemedu Pasia, si-au facutu calc printre ceialalti, si au scapatu din acésta cursa muhamedana.

(5) *Achisca*. Unu Sangiacatu in Asi'a minore.



o furia excesivă. Lupt'a a ținut patru zile, pînă în urma eroismului Osmanilor a învinsu ! Persianii au fostu batuti, și mai totu au rămasu morti pe campulu bataliei. Osdemir Oglu vedea bine ca trupule sale s'au împușcinatu și debilitatu prin atâte lupte și batai; asiă a lasatu a se repara murii cetătiei Shemachie, și a pusu în garnisonă pe Giaferu Pasia cu o buna parte din armata, ăr cu restulu trupeloru s'a întorsu în Europ'a spre a da ratiune despre cele ce a facutu pînă acumu.

#### MUSTAFA SUFOCA O REBELLIUNE IN CRIME'A TATARICA

VII. Pre cîndu cea mai buna parte a armatei turcesci trebuia, pre cumu amu vediutu, a se ținé în Persi'a, pe atunci Chanulu Tatariloru din Crime'a se încercă a se libera de sub jugulu ottomanu. Dar' Muradu nu intardia a da ordinu lui Mustafa Pasia ca se mîrga se stinga anca în nascere acêsta flacara. Mustafa anca, urmandu indata acestui ordinu imperiale, si-a luatu calea spre muntele Caucasu pe la passulu Demir Capu, și trecendu preste Donu cu barce, surprinde pe Chanulu pre candu acêst'a nu cugetă la nici-unu periclu din acêsta parte, pe unde anca nici-unu inamicu n'a fostu intratū; ilu bate, ilu prinde, îi taia capulu, și-lu tramite la Pôrta.

#### PERSIANII CERU PACE

VIII. Dupa suprimerea acestoru inimici interni, Maradu la anulu Hegirei 988, tramite pe marele seu Veziru cu una armata considerabile contra Persianiloru. Acesti-a vediendu ca totu poporulu persianu este amenintiatu cu perire inevitabile, au mai lasatu din ardorea loru bellica, și au cerutu pace; spre acestu scopu au tramisu la Turci unu delegatu în persôn'a lui Ibrahimu Chanu, barbatu de o mare subtilitate și sagacitate. Acesta, parte prin vorbele sale fine, parte prin daruri, intr'atātu a miscatu pe marele Veziru (care acumu trecuse preste frontarii în Persi'a), în cātu acesta immediatu a datu ordinu trupeloru sale a se întôrce indereptu, și pe delegatulul Ibrahimu Chanu l-a tramisu cu scrisori de recomandatiune la Pôrta.

A. 989

I. C. 1580

#### DAR' LI SE REFUSA

IX. Dar' Muradu n'a primitu opiniunea Vezirului seu. Elu credea

ca anca é prè de timpuriu a pune pace, si ca inamiculu anca nu este asia storsu de poteri, in câtu se voiésca pacea cu totu pretiulu; afara de acést'a i se parea ca este rusine pentru o armata care s'a preparatu la o espeditiune atâtu de mare, se se lase a se amegi prin vorbe fraudulôse de pace, si a sta otioása fara ocupatiune. Asià dimisse pe delegatulu de la sine, refusandu-i petitiunea, si destitui pe Sinan Pasia din dignitatea de mare veziru, pentru-ca, fara se céra ordinulu imperatului, a lucratu de capulu seu intr'o causa atâtu de momentôsa; ér' in loculul lui a pusu mare veziru pe Ferhadu Pasia.

#### A LUI FERHADU ESPEDITIUNE IN PERSI'A REMANE FARA RESULTATU

A. 991

I. C. 1583

X. Noulu Veziru intrandu la anulu Hegirei 991, cu armata numeroása in Persi'a, repara murii cetatiei Revanu, care de la unu timpu incôce erau cu totulul ruinati; dar' afara de acést'a, séu pentru ca a fostu unu trêntoru, séu pentru ca l-au coruptu inimicii, n'au facutu nici-unu lucru memorabile. Ba ce é mai multu, au perdutu si cetatea Tibris, si dupa câte-va incaierari nefericite, cu inceputulu iernei s'a intorsu cu tóta armat'a sa la Constantinopole. Muradu vediendu ca si in acestu generalu s'a insielatu, l-a destituitu indata din veziratu, si a numitu in loculul lui pe Osdemir Ogli Osmanu Pasia, a carui valóre eroica si prudentia militare s'a vediutu mai inainte chiar' in bellulu portatu contra-Persianiloru; si, onorandu-lu cu insigniele de mare veziru si cu titlulu de generalissimu, l-a tramisu la armata.

#### OSMANU PASI'A REOCUPA TIBRIS

XI. Osmanu Pasia, pentru a fi in mai mare apropiare de Persiani, si-a pusu trupele in quartire de iérna in Castamoni, si in primavér'a anului Hegirei 993, intrandu in actiune, ocupa cetatea Tibris si o iea dela Persiani cari o cuprinsesera pre candu Ferhadu Pasia avea comand'a asupr'a trupeloru turcesci. Vediendu Osmanu Pasia, ca tóta cetatea Tibris è dominata de unu munte ce este in a ei vecinetate, a datu ordinu a se construi acolo unu castellu (6); ordinulu seu a

A. 993

I. C. 1585

(6) *Castellu*. N'amu potutu afla numele acestui castellu nici la istoricii turci nici la cei christiani.

fostu' esecutatu cu atâta promptitudine, in câtu in patru-spre-diece dile murii erau in stare de a sustiené assaltulu inimiciloru.

#### TRECE PRIN SABIA PE TOTI LOCUTORII

XII. Pre candu Osmanu era ocupatu cu fortificarea castellului si cu procurarea provisiuniloru necesarie, unii locuitori din Tibris intra in cërta cu Ienicierii ce erau pusi acolo in garnisóna ; din vorba in vorba vine lucrulu la bataia, si in urma unii soldati remanu vulnerati, ér altii morti. Osmanu Pasia indignatu de acestu accidentu, si temendu-se de vre-o rescóla, da ordinu a trece in sabia pe toti locuitorii cu esceptiunea femeiloru si copiiloru, si tóte bunurile loru a se imparti intre soldati. Dupa aceea a populatu cetatea cu nuóe colonii, si a instituitu gubernatore cetatiei pe Giafer Pasia cu titlulu de Veziru.

#### IN INTOARCERE BATE PE PERSIANI SI NOARE

XIII. Dupa ce aduse in ordine tóte trebile in aceste parti, Osmanu se decisé a se întórce la Europ'a cu partea cea mai mare din armat'a sa. Dar' in cale, pre candu era pe la Sofianu (7), Hamze Mirsa (8), celu mai bravu generalu, ce au avutu Persianii, i ese inainte si-lu ataca cu armata considerabile. Ambe partile se luptara cu obstinatitate, de la resaritulu péné la santítulu sórelui, pentru patri'a loru. Hamze Mirsa alergá de la unu capu alu armatei sale péné la celalaltu, pretutindenea cu foculu ce-lu ánimá ; atacá pe inimicu acumu in frunte, acumu in cóste, si acumu in dosu, si intr'aceea isi áduná si trupele cádiute pe ici colo in disordine, indemná pe ómenii sei a se'tiené cu bravura, si le inspirá curagiu atátu prin cuvinte câtu si prin esemplulu seu : cu unu cuventu, elu isi facea detorinti'a de unu adeveratu bunu generalu. Din' contra Osmanu Pasia, fiindu-ca se bolnavise anca pe cale, nu potea a se servi de calulu seu, ci a

(7) *Sofianu*. Este o provincia pré-cunoscuta in Persi'a. Cuventulu Sofi, dupa originea sa însémna doctu, sapientu, invetiatu, si este o pronuncia corrupta a grecescului σοφός. Este si o speçie de metru in musica, care se numesce Sofian.

(8) *Hamze Mirsa*. Pare a fi tataru de origine, si numai din ceva accidentu a trecut in Persi'a. Că-ci *Mirsa*, precumu amu observatu mai in susu, la Tataru însémna aceea ce la Turci însémna *Beg*, la Persiani *Chan*, si la noi *domnu seu principe*.

incalecatu unu catâru ; dar' atâtu era de storsu in puterile fisice , in câtu nu potea prin fapta se incuragieze pe ómenii sei , ci numai prin cuvinte i indemuá si-i rugá , se lupte cu bravura si se nu lase a se intuneca glori'a armeloru ottomane. In urma Turcii au remasu pe de asupr'a , si Persianii au trebuitu se le ceda campulu bataliei. In nôptea dupa acêsta victoria , Osmanu Pasia nu atâtu storsu prin morbulu seu , câtu mai vertosu ruinatu de fatigieie luptei din diu'a precedente , si-a datu sufletulu si a muritu pe patulu onórei , incoronandu-si cu mórte de martiru viéti'a sa plina de fapte ilustre si glorióse.

#### PERSIANII SE RETRAGU DE INAINTEA LUI SINAN PASIA

XIV. Prin mórtea lui Osmanu Pasia , armat'a remase fara comandante. Soldatii vediendu-se incungiurati din tóte partile de inimici , au alesu pe Sinan Pasia (9) de generalu , si si-au continuatu calea mai departe. Hamze Mirsa insa i urmaresce pe picioru , si fiindu-ca pentru perderile din urma nu cutediá se'i atace in campu deschisu , asiá se incaierá cu ei numai in lupte mici si continue ; se punea prin locurile ascunse si trecútórie strimte , si le facea prin aceste miscari ale sale mai multa stricatiune , decâtu intr'o lupta regulata. Debilitandu cu modulu acesta de o parte armat'a ottomana , ér de alt'a adunându pre langa sine mai multe truppe , merge in urma si ataca pe inimicu la Selmas (10) si se arunca asupr'a lui cu cea mai mare furia. Dar' indata la primul atacu , candu comandá pe ómenii sei si-i incuragiá prin esemplulu seu , cade mortu , si prin mórtea sa libera pe Turci de unu mare periclu. Câci Persianii vediendu mórtea

(9) *Sinanu Pasia*. Acelasiu , care pentru neglenti'a sa in Persia , a fostu destituitu (precumu s'a disu mai in susu) din officulu de mare-veziru. Câ-ci aceea nu é lucru raru la Turci , ca unu generalu destituitu érasí se se puna in postulu seu de mai nainte , séu anca a-lu redica la unu postu si mai inaltu. De aci , cându sunt tramisi pentru esemplu , in esiliu , toti vînu , chiar si inimicii loru a le tramite presente , fiindu ca se temu cá nu cum-va rehabilitati fiindu odata in posturile ce le-au avutu , se-si resbune asupr'a loru si se le facea reu.

(10) *Selmas*. O cetate ce eu nu o cunosc , și nici in chartele geografice nu é insemnata. Pare inse ca é situata in provinci'a Sofianu , câ-ci nu é probabile , că armat'a turcésca incungiurata si infestata in continuu de Persiani , se fia potutu ajunge mai departe.

generalului loru într'atâtu se consternasera, in câtu s'au retrasu indata indereptu, si au lasatu pe musulmani se-si continue liberu calea spre Vanu.

#### FERHADU PASIA LUPTA CU SUCCESU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa tôte acestea, truppele ottomane pentru impușinarea numerului loru au fostu necesitate a perasi cuceririle loru. Persianii vediendu acêst'a, si-au readunatu armat'a, si in anulu Hegirei 994, impresôra cetatea Tibris, alu carei comandante era Giaferu Pasia. Dar' Muradu tramite pe Ferhadu Pasia (11) cu puteri numerôse intr'adjutoriulu cetatiei. Acesta constringe pe Persiani a redica obse-diulu; edifica unu fortu nouu intre Tibris si Revanu, si patru ani intregi se sustiene cu armat'a sa intre aceste duôe cetati cã intre duôe fortaretie tari. Vêr'a se batea cu inimizii, êr iêrn'a se retragea in Erzirum pentru a fi mai aprôpe de confiniile loru. In urma ir-rumpe in Giurgistanu, ocupa tôte castellele din acêsta provincia, si pune fundamentu la duôe cetati, anume Luri si Ghiunge. Apoi se incinge o lupta intre elu si intre generalulu Persianiloru, Carebagi (12) Mehemedu Chanu, in care pune la fuga si respescê tóta armat'a persiana intr'atâtu, in câtu aceste capete-rosie de atunci încôce n'au mai avutu curagiulu nici de a se areta, nici de a-si mai incerca noroculu in lupta deschisa.

A. 994  
F. C. 1586

#### SE PUNE PACE CU PERSIANII

XVI. Dupa atâte batalii perdute si dupa perderea provinciiloru Revanu, Ghiunge si Carebeg, au potutu vedê Persianii ca nu suntu in stare a se mai oppune Ottomaniloru. Asiã au inceputu a cugeta seriosu, cumu ar' potea se obtiena pacea. Dar' Muradu nu pareu nici decumu propensu a li-o accorda. Atunci regele Persiei promitte a lasa tôte provinciile cucerite de ottomani; a nu calca nici-odata armat'a persiana pe teritoriu-turcescu; a nu intreprinde nimicu nici in publicu nici in secretu, ce ar' potê fi in prejudetiulu împe-riului ottomanu: si cã garantia pentru tôte acestea, tramite pe fra-

(11) *Ferhadu Pasia*. Generalu fôrte renumitu la Turci, care si-a castigatu mare re-putatiune in acestu bellu.

(12) *Carebagi*. Pare a fi fostu chiar patri'a nãtale a acestui generalu.

tele seu Haidargian dreptu ostaticu la invincibil'a Pórta. Pe aceste conditiuni-au juratu amenduóe partile, si pacea in fine s'a inchieiatu, si prin ea s'a pusu capetu acestui bellu lungu si sangerosu.

#### SE NASCE REBELLIUNE IN CONSTANTINOPOLE

XVII. Dar soldatii cari largisera péné acumu marginile imperiului, au inceputu dupa pacea cu Persianii a-si întórce furi'a contra sinului loru propriu. Defterdariulu séu marele thesaurariu, a fostu accusatu de catra Ienicieri, ca a falsificatu monet'a si cu acést'a i-a platitu. Incitati si mai multu prin inimicii lui, ei se adunara grupe de grupe si amerintiau a-lu uccide in palatiulu seu. Defterdarulu in-sciintiatiu prin amicii sei de periclulu imminente, fuge in palatulu imperiale, si róga in tóta umilinti'a pe Muradu, se-lu ia sub scutululu seu si se-lu apere contra furiei soldatiloru. Rebellii abiá audu despre acésta, si indata incungiura palatulu lui Muradu, si in modulu celu mai vehemente ceru a li se da afara Defterdariulu. Imperatulu le refusa; ei insistu in modu anca si mai violentu; apoi ocupa tóte esirile, si amerintia cu perire si mórte atâtu pe Sultanulu cátu si pe toti boierii tieriei.

#### REBELLI SUNT ALUNGATI SI AGRATIATI

XVIII. In acésta stare strimtorata, Muradu crediú de bine a in-trebuintiá remediulu estremu, ca se salveze celu puçinu prestigiulu maiestatiei imperiaii. Elu armá pe toti camerarii si Baltagii<sup>(13)</sup> sei, le ordiná a deschide portile si a attaca pe Ienicierii, ca pe totu atâti infideli si rebeli. Ordinulu Sultanului a fostu esecutatu cu barbatia, căci omenii sei pretiuindu viéti'a imperatului mai multu de cátu pe a loru propria, s'au aruncatu ca leii asupr'a Ienicieriloru, caroru in tumultulu loru nu le mai venia in minte a se pune in ordine de lupta. Indata la primululu attacu si inainte de a se poté aduna cu totii, au fostu omoriti trei-sute-siepte-spre-diece din ei, ér' ceialti parte risipiti, parte ei insii au fugitu pe la casele loru. In urma se-pune la midi-locu marele veziru Sinanu Pasia, si prin cuvintele

(13) *Baltagii*. Acesti-a, pentru servitiulu ce au facutu cu acésta ocaziune, porta in palatiulu imperiale péné in diu'a de asta-di numele de *Chasçulleri*, adeca servi próbi si fideli.



sale se încerca a imblândi indignațiunea Sultanului, aretandu ca nu trebe se pedepsesca pe toti intr'o forma. Autorii principali ai rebelliunei trebe pedepsiti nesmintitu, cá altor'a se le servesca de exemplu; dar' a puni intr'o forma și pe acei-a, cari au fostu numai rapiti de torentele revoltei, un'a cá acést'a nu numai ca ar' fi contra justitiei, dar' ar' poté se fia chiar in detrimentulu statului. Muradu miscatu de aceste cuvinte ale vezirului seu, a iertatu pe toti, afara de autorii principali, pe cari a ordnatu a-i arunca in mare. Dupa suprimerea in acestu modu a rebelliunei, soldatii umiliti s'au intorsu la detorintiele lor.

#### ESPEDITIONEA LUI SINAN PASIA IN UNGARIA

XIX. Pentru a preveni pe viitoriu alte turburari de acésta natura, Muradu la anulu Hegirei 1002 tramite pe marele veziru Sinan Pasia cu armata mare in Ungari'a, și cuceresce sub comand'a acestui-a mai multe cetati. Apropiandu-se iern'a, a datu ordinu trupelor a se inquantira in Rumeli'a, si in primaver'a urmatória a impresoratu cetatea Ianik (14), care dupa obsediu de optu-spre-diece dile a fostu adnectata si ea imperiului ottomanu. Dupa aceea a facutu dispositiunile necesarie pentru ca se aduca in ordine trebile in aceste parti, si apoi s'a intorsu érasu la Constantinopole.

A. 1002

I. C. 1594

#### MOARTEA LUI MURADU

XX. Dupa ce a supusu atâtu pe rebelii din intru, câtu si pe inimiții din afara, Muradu anca in acelasiu anu a trecutu dela cele pamentesci la cele ceresci. Elu a trairu cincideci de ani, si a domnitu doue-dieci de ani si optu luni. Atati fii au avutu, câti ani a domnitu. Dintre acestia celu mai in etate a strangulatu pe toti ceialalti, și i-a tramisu in urm'a parintelui seu la imperati'a nemurirei (15). Ceea ce

(14) *Ianik*. Iauarinum seu Iaurinum, pe care Germanii o numescu Rab, si despre care istoriografii christiani dicu ca a fostu ocupatu de Turci prin tradarea comitelui de Hardeck.

(15) *Imperati'a nemurirei*. Turcii tienu ca toti imperatii lor sunt sânti. Si pentru aceea candu facu mențiune despre mortea vre unui imperatu alu lor, ei totdeauna se serversu cu terminii cei mai respectuosi. Asiá pentru esemplu, ei dicu:

« In anulu acesta, Maiestatea sa, din vointi'a si dorinti'a sa propria, s'a departatu din lumea acést'a, care este port'a vanitatiloru; și a trecutu in locuințiile eterne ».

me prinde mirare este, ca nici-unu istoricu turcu din căti cunosc  
eu, n'a insemnatu caracterulu si calitatile acestui imperatu, ceea ce  
este contra usului loru constantu.

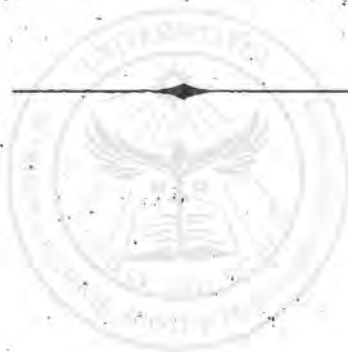
~~~~~

Domnitori in Europ'a contimpurani cu Murad III., au fostu :

*In Germani'a* : Rudolfu II. 1574—1611.

*In Angli'a* : Elisabeth'a 1558—1602.

*In Francia* : Henricu III. 1574—1589 ; si Henricu IV. 1589—1610. *Tr. Angl.*



# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU III.

ALU TREISPREDECIELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU VII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SUCCÈDE LUI MURADU

I. Dupa mórtea lui Muradu III, la anulu Hegirei 1003, chiar' intr'o di de Vineri, in siese ale lunei Gemaziuh-evvel, fiulu seu Mahomedu a ereditatu nu numai tronulu, ci si bellulu in Ungari'a. Elu, precumu amu vediutu mai in susu, a maculatu inceputulu regimului seu cu sangele a loru nóue-spre-diece frati ai sei (1).

A. 1003

I. C. 1594

### OCCUPA AGRIA

II. Mahomedu dupa ce s'a stabilitu pe tronu, si-a intorsu tóte cugetarile sale spre a termina in Ungari'a bellulu inceputu de parintele seu, cá apoi cu atátu mai usioru se se póta da repausului, ce fórte multu i placea, si se póta gusta neconturbatu deliciiele (2) co-

(1) *Frati ai sei.* Scriitorii crestini dicu, ca elu a omoritu duóe-dieci-si-duoi de frati ai sei, si diece concubine ale parintelui seu, pre candu ele erau insarcinate, le-au aruncatu in mare. Dar' mie-mi place mai bine a urma pe istoriografii turci.

(2) *Deliciiele.* Intr'acést'a se unescu si istoriografii straini, si dicu ca Mahomedu se delectá mai multu in placerile sensuali, de cátu in reputatiunea si in glori'a numelui seu.

A. 1004  
I. C. 1595

rônei (s). Pentru a termina bellulu si a poté constringe pe inimici la o pace, fara a compromite catu de pucinu maiestatea ottomana, indata la anulu urmatoriu se pune in fruntea unei armate considerabile, intra in Ungari'a, impressóra cetatea Egire (4), pe care predecesorii sei in vanu au tentatu a o cuceri, si fatigandu garnison'a prin frecvente assalturi, in urma o constrinse a capitula, mai alesu ca ea nu potea se spere de nicaiurea vre-unu ajutoriu.

#### INVINGE PE CRESTINI

III. Dupa cucerirea cetatiei Agri'a, fiindu-ca iern'a se apropiã, a vediutu ca nu póte face mai departe nici-o întreprindere cu succesu, si asia decise a se întórce la Constantinopole indereptú. Dar' fiindu pe cale, o armata de ale crestinilor i vine dintr'odata inainte, si-lu attaca cu atata furia, in câtu Musulmanii incapabili de a sustiené foculu, au fostu constrinsi a se retrage. Inimicii inasa nu incetau a-i persecuta, si petrundu péné la corturile unde se tienea thesaurulu imperiale. Aici Germanii rumpu cassetele, si orbiti de atâtu amaru de avutia, lacomosi de bani, uita de bataia si lasa se le scape din mana victori'a sigura. Câci Sultanulu vediendu ca inimicii sunt ametiti de multimea spoliatiuniloru, i attaca mai antaiu numai cu ómenii sei de curte, si-i bate chiar' pre candu era in actulu de a imparti thesaurii, si pre candu cugetau ca Turcii ar' fi cu totulu batuti si risipiti. La acestu esemplu alu Sultanulu se incuragiéza si ceealalta armata, se readuna din nuou, si se arunca asupr'a inimicului cu atata bravura, in câtu n'a scapatu nici-unu omu din câli au fostu petrunsu in castre, nici macar' unulu care se duca scire despre acésta lovire fatale.

#### MOARE

IV. Dupa acésta victoria, Mahomedu vine la Constantinopole in triumfu; si contentu cu cuceririle ce a facutu, inchieie pace cu crestinii, pentru a se poté da cu totulu comoditatiei si placeriloru lu-

(3) *Corónai*. Aci se intielege persón'a imperatului si nici-de-cumu imperiulu. Cã-ci, pe câtu a traitu acestu Sultanu, de si inchieiese pace cu crestinii, Turcii totusi au fostu in batai continue cu Germanii, acumu invingéndu si acumu remanendu invinsi.

(4) Romanesce Agria, germanesce Erlau; ungresce Eger. *Tr. Rom.*

mesci, la cari de la natura avea mare inclinațiune. Asia a traitu in repausu profundu pênê la anulu Hegirei 1012, candu cuprinsu de dorulu dupa o imperatia durabile si disgustatu de deliciale acestei lume, si-a luat u diu'a buna de la acést'a, si a trecut u in palatiulu eternu. Elu a domnit u noue ani si duóe luni; dar' câti ani au traitu, istori'a nu ni-a insemnatu; atâta se scie, ca a muritu in flórea etatiiei sale. N'a facutu decâtu unu singuru faptu memorabile, si acést'a este espeditiunea sa in Ungaria, unde a cuceritu cetatea Agri'a, si la întórcere catra Constantinopole a batutu pe crestini. De la cucerirea Agriei i s'a datu supranumele de Egire.

A. 1012

I. C. 1603

Pe timpulu lui Mahomedu III, au fostu Domnitori in Europ'a:

*In Germani'a*: Rudolfu II, 1576—1611.

*In Angli'a*: Elisabeth'a 1558—1602; si Iacobu I si VI pentru Scoti'a 1602—1625.

*In Franci'a*: Enricu IV 1589—1610, si Ludovicu XIII, 1610—1643.

Adeca totu camu aceia cari au fostu si pe timpulu lui Muradu III. *Tr. Rom.*





# ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU I.

ALU PATRUSPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU VIII. DIN CARTEA III.

ACHMEDU SUCCEDA PARINTELUI SEU MAHOMEDU

I. Tronulu devenindu vacantu prin mórtea lui Mahomedu Egire, acelasu l-a ocupatu fiulu seu Achmedu in nóue ale lunei Regeb, anulu Hegirei 1012, pre candu elu abiá era de cinci-spre-diece ani. Unu actu acesta, care nu s'a mai vediutu pênê acuma, cá frênele gubernului se se dea in mânilé unui regente atâtu de tineru. Din acestu incidentu unu poetu de pe acele timpuri a improvisatu urmatoriulu versu; «Lui singuru i-a fostu data, între toti fiu lui «Osmanu, de a fi imperatu înainte de-a avé unu standartu (1) ».

A. 1012  
I. C. 1603

TURBURARI IN ASI'A

II. Elu inse îndata cu începutulu regimului seu au aretatu, cá nu totdeauna se face reu candu frênele gubernului se dau in mânilé unui domnitoriu tineru. Indolenti'a defunctului seu parinte a facutu

(1) *Standartu*. Adeca înainte de a fi ajunsu la anii de maturitate. Cà-ci pênê aci la Turci a fostu usulu, ca nici-unuia, care nu va fi ajunsu etatea maturitatiei, se nu se dea sangiaçu, adeca stindardu, care este semnulu de potestate, ce numai maturii o potu eserce.

pe soldatii asiatici atâtu de insolenti, in câtu ei, cari pênê acumu erau in continuu ocupati in bataliele cu Persianii, credeau ca dupa pacea inchieiata le este permisu a attaca si spolia nu numai pe caletori, dar' si tienuturi si cetati intregi. In privinti'a acêst'a s'au fostu datu plansori la curte anca pe timpul parintelui seu, s'au fostu tramisu si unii generali pentru a suprima rebelliunea. Dar' acesti-a, sêu sedusi de speranti'a de a se impartesi si ei din predi, sêu negligenti intru implinirea detorintiei loru, nu numai ca nu au pusu capetu rebelliunei, ci din contra, numerulu rebelliloru crescea din di in di, si ei devastau in modulu celu mai miserabile tîta Anatoli'a. Capii principali ai rebelliloru erau Calender Oglu si Tavi(2). cari faceau cele mai orribili si mai sangerose incursiuni in tierile ottomane, si se incumetau se attace chiar' si trupele imperiali.

#### TURBURATORII SUNT BATUTI SI ALUNGATI

III. Sultanulu Achmedu convinsu, cã desarmandu si alungându pe acesti duoi capi principali ai rebelliloru; va poté usioru a stinge seditiunea si a restabili pacea in orientu, tramite in capu de ierna pe marele veziru Codgea Muradu Pasia la Aleppo, adornatu cu insigniele imperiali cã semne ale dignitatiei sale, si acompaniatu de tîta gard'a sa, dandu-i ordinu a se inquantira preste ierna in Aleppo, ér' de cu primavéra a se pune in legatura cu acele trupe asiatice cari au remasu anca credintiöse, si apoi cu puteri unite a merge asupr'a rebelliloru. Muradu Pasia a esecutatu ordinulu imperatului cu cea mai mare bravura si cu celu mai bunu succesu; câci dupa mai multe conflicte sangerose, in urma invinge pe Calender Oglu (3), apröpe

(2) *Tavi*. Adeca *Lungulu*. Este unu supra-nume ce i s'a datu pentru statur'a sa inalta. Turcii au gustulu de a da supra-nume de acestea la generalii loru, dupa calitatile corporali ori spirituali ale acestora. Asia pentru esemplu, Ahmedu Pasia care a cuceritu Candi'a, a fostu supra-numitu *Fasil*, adeca Ahmedu Pasia *doctulu*; Ibrahim Pasia s'a numitu *Shishman*, adeca *grasulu*; unu altu Ibrahimu Pasia, care a fostu seraskier in ultimulu bellu cu Germanii, a fostu numitu *Sieitanu*; adeca *diavolu*; Mehemedu Pasia, care a caditu in batali'a de la Zenta, a fostu supra-numitu *Elmas*, adeca *diamantulu*, etc.

(3) *Calender Oglu*. Fiiulu lui Calender (\*), unu brigantu faimosu, ale carui fapte se canta si pênê asta-di intr'unu cantecu ce se numesce Sharky. Dar' nu trebe confun-

(\*) Acestu cuventu dupa etimologia insêmna monachu peregrinariu. *Tr. Germ.*

de Marasiu in muntii Kioikiesen i risipesce tóta armat'a. in câtu nu mai remasese nici-unu omu pre langa elu, si-lu constringe a fugi singuru cumu era la Arak, o provincia in Persi'a. Dupa aceea si-a intorsu armele contra lui Tavilu, care era alu doilea capu alu rebelliloru, si care chiar' venise intr'adjutoriulu companionului seu. Dar' Tavilu nu astépta initiativ'a Turciloru, ci cumu i-a diaritu, a nevalitu asupr'a loru, si le-a trentitu o buna bataia; in urma inse, prin tienut'a brava a Ieniceriloru a remasu totalu batutu si constrinsu a fugi si elu in Persi'a.

#### EI FACU PE PERSIANI SE FRANGA PACEA CU TURCHI

IV. Aici convine cu amicul seu Calender Ogli, si ieau impreuna mesuri, cari au fostu prejuditióse atátu amiciloru câtu si inimiziloru. Prin instigatiunile loru au facutu de s'a frantu pacea dintre Ottomani si Persiani, pace care pênê acumu se observase de ambe parti neviolata. Persianii sedusi prin vorbele loru amegitórie, au refusat de a-i estrada Turciloru, precumu acesti-a cereau. Achmedu a consideratu acestu refusu dreptu injuria si despretiu adusu regimului seu, de aceea decise a-si resbuna amaru pentru acést'a.

#### MURADU PASIA MERGE CONTRA PERSIANILORU

V. Cu scopulu acesta Achmedu tramitte pe marele Veziru Muradu Pasia (care daduse degiá proba despre desteritatea sa in suprimerea rebelliunei de mai nainte), cu armata numerósa contra Persianiloru. Successulu inse n'a fostu atátu de bunu precumu se asteptase, câci espeditiunea s'a intreprinsu cevasi cam tardiu; era drumurile grele, intardiau mersulu si mai multu, in câtu Vezirulu numai odata cu iérn'a a potutu ajunge la Tibris; prin urmare i-a fostu imposibile cá la unu timpu atátu de inaintatu si cu trupele atátu de ostentite se intreprinda ceva cu succesu. Dreptu aceea ordina armatei sale cá se se traga in Diarbekir si se remana acolo preste iérna.

#### DAR' MORE SI IN LOCU-I SE NUMESCE NASH PASIA

VI. In primavér'a urmatória Muradu Pasia resolutu a repara

A. 1013

I. C. 1604

datu cu unu altu Calender, care sub Mahomedu I aduse Imperiulu ottomanu in crisa estrema.

A. 1014

I. C. 1605

prin celeritate ceea ce a perdutu în vér'a trecuta prin intardiare, 'si aduna armat'a si face tóte preparativele pentru a irrumpe în provinciele Persiei; inse chiar' candu era gata de purcesu, a cadíutu bolnavu si preste puçinu a si muritu în cortulu seu. În loculu lui s'a numitu mare veziru Nasih, Pasia (4). Dar' nici acosta n'a fostu mai fericitu decâtu predecesorele seu; si dupa ce a statu unu anu întregu fara a poté întreprinde ceva cu succesu, s'a întorsu la Constantinopole cu armat'a fórté impuçinata, parte prin morburi, parte prin multele fatigiuri ce au trebuitu se suferé.

MEHEMEDU PASIA IMPRÉSORA CETATEA REVANU

A. 1015

I. C. 1606

VII. Dupa ce ajunsé acasa, a fostu accusatu la imperatorele imputandu-i-se neglijentia si indolentia; ceea ce constatandu-se, a fostu judecatu la mórté si decapítatu. În loculu lui a urmatu mare Veziru Mehemedu Pasia, care a primitu ordinu a continua bellulu contra Persianiloru cu mai multa seriositate; si pentru a poté intra câtu mai curéndu în actiune, i s'a ordínatu a petrece iérn'a în castre la Aleppo. În primaver'a anulu 1015, plecandu de aici cu armata numerósa trece preste confíniele Persiei; impresóra celatea Revanu si o bombardéza cu tóta vehementi'a patru-dieci de zile necurmatu; dar' în urma a fostu respinsu prin bravur'a garnisónei si necessítatu, cá dupa perderi mari se redice obsidiunea.

MEHEMEDU PASIA STRANGULATU; ÎN LOÇU-I SE NUMESCE MARE VEZIRU HALIL PASIA

VIII. Mehemedu Pasia în reintorcerea sa din acésta espeditiune ajunge la Erzurumu, unde chiar' pre candu voiá se-si puna armat'a în quartire de iérna, vine Capudgi Bashi cu ordinu de la imperatulu ca se-lu stranguleze. Ordinulu a fostu punctualu esecutat, si în loculu lui Mehemedu pasia a fostu numitu mare veziru Halil pasia, unu generalu pre câtu de bravu, pe atátu de prudente, care investíandu din esemplele predecesoriloru sei, si-a pusu tóte puterile ca se stringa preste iérna totu ce este necessariu pentru campania, ca asiá în primavér'a urmatória se póta intra în actiune contra inimiciloru fara nici-una difficultate.

(4) *Nasih Pasia*. În Coranu, Nasih se numesce Beniámiou, fratele lui Ioseph; si de la Coranu încóce, numele de Nasih a începutu a se latí între mahomedani fórtá tare.

## MORTEA LUI ACHMEDU §

IX. Pre candu nutriau cea mai mare sperantia ca superbi'a Persi-  
aniloru ya fi umilita, imperatulu a fostu atacatu de unu accesu de  
friguri, si acést'a chiar' in anulu candu Persi'a era amerintiata cu  
destructiune totale, adeca in anulu Hegirei 1026. La inceputu im-  
peratulu n'a luat in seriosu acestu accesu de friguri, fiindu-ca nu  
parea a fi periculosu; dar' in urma a crescutu din di in di într'atátu,  
in câtu Achmedu disgustatu de lucrurile omenesci, a perasitu gri-  
gile imperiului si a sburatu la placerile paradisului.

A. 1026

I. C. 1617

## CALITATILE LUI ACHMEDU

X. Achmedu a traitu ani duóe-dieci-si-siepte, si a domnitu ani  
patru-spre-diece. Elu au avutu trei fii, pe Osmanu, Muradu si Ibra-  
himu, cari toti au apparutu sucesori pe thronulu turcescu. Ne mai  
facéndu mentiune despre alte virtuti ale sale, elu a intrecutu pe  
toti predecesorii sei in liberalitate si magnanimitate, in câtu unii  
lu accusá de prea mare prodigalitate. Passiunea lui cea mai mare  
era de a construi edificiiuri mari; proba despre acésta este Giam-  
mi'a (5) edificata pe Hypodromu in vecinetate cu S-t'a Sophia, si  
care este in stare a disputa prioritatea acestei-a. La construirea aces-  
tei Giamie atáta diligentia si spese au trebuitu, in câtu pentru a o  
termina abiá au fostu de adjunsu toti thesaurii imperiului, câti s'au  
strinsu sub durat'a lungului repausu alu parintelui seu. Se dice ca  
pre candu se edificá acésta Giamia, Achmedu in tóta diu'a o visitá,  
si elu insusi platea pe lucratori.

(5) *Giamia*. Acestu edificiu intrece in pompa pe templulu de la S-t'a Sophia, dar'  
nu é atátu de mare cá acesta. Afara de ornamentale numeróse ce se vedu pe paretii  
din afara, mai sunt pe paretii din intru péné la duóe-sute de tablouri aurite, pe care  
sunt gravate numele profetiloru, si câte o sententia scósa din Coranu; Ila-care din  
aceste tablouri costa cincii-mii de thaleri, cà-ci pe Ila-care stralucescu, precumu si  
spune, câte siese-dieci-si-unulu de diamante. Adeverulu este, ca atati-a bani a co-  
statu acestu edificiu, in câtu dupa ce a fostu gata, facéndu-se calcululu esactu, s'a  
vedítu cá totu drachmulu de pétra séu nesipu a costatu nu mai pucinu de trei aspri.

~~~~~  
Sub timpulu lui Achmedu I, au fostu tota aceiasi domnitori in Europ'a, cari au  
fostu sub predecesorele seu Mahomedu II, cu adaogere inse, ca in Germani'a a dom-  
nitu Mathia de la anulu 1612 péné la anulu 1619. *Tr. Franc.*





# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MUSTAFA I. SI A LUI OSMANU I.

## CAPU IX. DIN CARTEA III.

### MUSTAFA AJUNGE PE THRONU

I. Dupa mórtea lui Achmedu, Mustafa (1) fratele seu celu mai tineru ajunge pe thronu cu începutulu anului Hegirei 1027. Dar' fiindu-ca fórte puçinu seu nici de cumu nu se ingrigia de trebile publice ale statului ottomanu de o parte, ér de alt'a se daduse cu totulu placeriloru lumesci, asiá in a patr'a luna a domniei sale a fostu destituitu prin concludu unanimu alu tuturoru Maimariloru tierii, si dusu in carcerile de la siepte turnuri.

A. 1027  
I. C. 1618

### OSMANU SE PROCLAMA IMPERATORE

II. Dupa destituirea lui Mustafa s'a instalatu imperatore Sultanu Osmanu, fiulu lui Achmedu, fiindu abia in alu optulea anu alu etatiei sale. Chiar' pentru etatea lui tenera l-au tienutu mai nainte incapabile de a purta sceptrulú, si nu l-au alesu pe elu, de si avea

(1) *Mustafa*. Turcii atribuescu cele mai frumóse calitati tuturoru imperatoru loru, cu exceptiunea uniculu acestui Mustafa, pe care ilu representa cá pe unulu care a intrecutu pe toti ceilalti in vitiuri, precum antecessorii sei l'au intrecutu pe elu in virtuți. Ș'ar puté numi Sardanapalulu Osmaniloru, déca ar' fi primitu mórtea cu alatu curagiu, cu cátu o a primitu acelu principe.

mai multu dreptu la domnia decâtu Mustafa, ci, precumu amu vediu, l-au fostu alesu pe acesta cá pre unulu care se vedea fórté asiediatu, si pentru aceea fórté blandu si nepericulosu.

#### UNU FENOMENU PE CERIU

III. Sub domni'a acestui principe a apparutu in Constantinopole unu fenomenu raru, cá care inainte de aceea nu s'a mai vediu, si póte ca nici nu se va mai vedé vre-odata. In anulu Hegirei 1029, la dóue-dieci-si-optu ale lunei Rebiul-evvel, s'au aretatu pe ceriu o sabia curbata pe de cinci-ori mai lunga de cátu o lance, si lata de trei picidre. Ea se intindea de la resaritu spre apusu; si s'a vediu o luna intréga de dile, totdeauna dupa apusulu sórelui, stralucindu fórté luminos. Intrebati fiindu astrologii si alti cari pretindu a pricepe acésta arte, se spuna insemnatarea aceluí fenomenu, au declaratú ca acelu' é semnulu victoriei si latírei imperiului ottomani-loru. Totu acesti astrologi au interpretatu de unu reu omenu gerulu ce a domnitu chiar' pe acelu timpu, si anume chiar' in anulu urmatoriu, si care atátu au fostu de aspru, in cálu locuitorii din Constantinopole poteau trece pedestri pên' la Iskiudar (2) si indereptu.

#### ESPEDITIUNEA LUI OSMANU IN POLONIA

IV. In vér'a ce a urmatu dupa acea iérna grea, Osmanu contemmandu tóte aceste presagiuri, a întreprinsu o espedituune contra Poloniei, si reocupandu Chotinulu (3), pe care Polonii 'lu ocupassera prin assaltu, tramitte apoi pe Chanulu Tatariei cu truppele tatarice si turcesci in intrulu Poloniei spre a o preda si devasta, ér' elu incungiurá cu ómenii sei truppele inimice, si intr'atáta strimtóre le aduse, in cátu in urma au fostu constrinse a cere pace. Imperatulu le

(2) O cetate in Asi'a, in faéie cu Constantinopole. *Tr. Rom.*

(3) *Chotinulu*. Cetate in Moldavi'a langa Nistru, in faéie cu Caminieti, fortificata atátu de la natura cátu si prin arte. Turcii au reparatu pe timpulu meu, dupa batai'a de la Prutu, murji acestei cetati, si au mai adaosu si alte fortificatiuni facute dupa sistem'a moderna; in cátu asta-di cu dreptu cuventu se póte numi bulevardulu întregulu imperiu contra Russiei si Poloniei. Dar despre acésta voiu vorbi mai pe largu in tractatulu meu despre Moldavi'a antica si moderna (\*).

(\*) Vedi « *Descriptio Moldaviae* » Partea I, Capu IV. pag. 16. Editiunea societatiei academice, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

A. 1029  
I. C. 6120

A. 1030  
I. C. 1621

accordă cererea și încheia pace sub condițiunile dictate de elu. După aceea apropiându-se iern'a, se întorče la Constantinopole încarcatu cu spoliatiuni și ducându cu sine multime de captivi.

#### OSMANU UCISU ȘI MUSTAFA RESTITUITU PE TRONU

V. Dar' soldatii nededati cu comand'a unui imperatu atâtu de tineru pe o parte, și de alt'a neavându nici-o ocupațiune, ci trăindu o viață a lenea în Constantinopole, incitati de amicii și partid'a lui Mustafa, s'au revoltatu în contra lui Osmanu îndata la anulu urmatoriu; și fara a respecta sangele din care s'a nascutu acestu imperatu tineru și de mare speranția, l-au ucis în modulu celu mai barbaru, în alu patrulea anu alu domniei și duoi-spre-diece alu cetății sale, și l-au înmormontatu aproape de parintele seu în Giamia ce acesta edificase. Dupe aceea scotiendu pe Mustafa din carcerile de la șapte turnuri, unde 'lu închisesera după-ce l'au detronatu, l-au pusu érași pe tronu.

A. 1031  
I. C. 1622

#### MUSTAFA DETRONATU DIN NOU, ȘI STRANGULATU

VI. Dar' nici Mustafa n'a domnit multu. Pe câtu timpu a fostu în prînsóre, a știutu se-si ascunda, dar nu și se-si îndrepte vitiurile perversei sale nature. Lumea credea-ca după, ce a gustatu pocharulu aflicțiuniloru, se va fi îndreptatu și-si va fi schimbatu modulu vieții și a guvernării imperiului. În această speranția soldatii l-au redicatu érași pe tronu. Dar' elu crediendu-se mai pre susu de puterea sôrtiei, s'a întorsu érași la vitiurile sale de mai înainte; făcea pe tiranulu; cercă a estermina pe toti acei-a carii-lu destituisera; negligea cu totul administrarea trebiloru státului, și nu făcea nimic nici prin vorbe, nici prin fapte, ce ar' merita înmori'a posterității. Asiá o duse cinci-spre-diece luni, mai multu tiranindu decâtu guvernandu, pênê în urma maimarii țerei ne mai potendu sufferi domni'a unui nebulu, l-au detronatu din nou, și spre cea mai mare rusine, l-au pusu pe unu magariu, și între risetele și insultele plebei l-au transportatu érași în carcerile de la șapte turnuri, unde puçinu după aceea, din ordinulu lui Muradu IV, succesorului seu, a fostu strangulatu.



# ISTORI'A

## DOMNIEI LUI MURADU IV.

SUPRA-NUMITU GAZI

ALU SIEPTE-SPRE-DIEGELEA IMPERATU ALU TURCILORU

### CAPU X. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDA LA TRONU

I. Sultanu Muradu, care pentru faptele sale eroice si-a castigatu supranumele de *Gazi* seu *Bravulu*, a fostu nascutu in anulu Hegirei 1018, si dupa destrouarea lui Mustafa a succedu la tronulu imperiului ottomann in patru ale lunei Silcade, anulu Hegirei 1032.

A. 1032

I. C. 1622

BATE PE REBELLULU ABASSA

II. Acestu domnitoriu au aratatu indata la inceputulu domniei sale, cu câtu este mai bine pentru osmani a fi suppusi ascultatori unui domnu tineru si activu de câtu unui somnore molesitu. Abassa Pasia din Erzurumu anca pe timpulu lui Mustafa incepuse a devasta provinciile asiatiche si a se oppune pe fație suveranului seu; ér' acumu credea, ca pe câtu tîmpu Muradu tinerulu va tiené in mana frenele gubernului, va puté se-si continue nepedepsitu devastatiunile sale. Dar' imperatulu voindu a infréna insolenti'a acestui omu, si a impedita latirea mai departe a acelei flacari, in alu doilea anu dupa

A. 1033

I. C. 1623

suirea sa pe tronul a tramisu pe marele veziru Cerkies Mehemedu Pasia (1) cu armata contra rebelliloru in Asi'a. Acesta ataca vigorosu pe Abassa Pasia (2) aprópe de Caisaria, si dupa lupta sangerósa si obstinata, ilu invinge si-lu constringe a fugi in Erzurumu. Cerkies póte ca punea capetu acestei rebeliuni, déca indata dupa acea victoria nu muriá in Tokadu.

#### ALI PASIA ATACA IN VANU BAGDADULU

III. Muradu crediendu ca puterile acestui-a sunt cu totulu nimicite, ilu despretiuesce si-si întórse cugetulu la alte intreprinderi mai mari. Cu scopulu acesta tramite o armata considerabile in Asi'a sub comand'a lui Hafiss Ali Pasia, gubernatorele din Diarbekir, cu ordinulu de a se intruni cu truppele asiatiche de acolo si a ataca fara intardiare Bagdadulu. Acesta nu intardiá a pune in lucrare ordinulu imperatului; dar' dupa obsidiune de cincii luni a fostu respinsu cu

(1) *Cerkies Mehemedu Pasia*. Multi cercassiani au fostu in posturi inalte la curtea otomaná, dar' nici-unulu, afara de acesta n'au ajunsu la dignitatea de mare veziru. Elu a fostu unu generalu de mare reputatiune intre Turci, si a luatu in casatoria pe Hatidgemu sor'a lui Muradu, pe care o iubiá fórté multu. Fratele seu a edificatu in satulu numitu Ortakioi unu palatu fórté elegantu, infrumsetiandu-lu cu gradini si apeducte. Mai tardiu apoi amu cumperatu cu acestu palatu, si anume pe timpulu candu Turcii sub Achmedu II. au vediatu ca imperatulu Leopoldu cu armele sale au facutu mari progresse in Ungari'a, ocupandu-o tóta dimpreuna cu Belgradulu si Niss'a, si se temeau séu presupuneau numai, ca Germanii vor petrunde pén' la Constantino-pole, séu ca celu puçinu Adrianopole va cadé in man'a loru, atunci multi din ei, sub pretestu de peregrinare la Mecc'a, au trecut in Asi'a superióra cu tóte averile si efectele loru ce au potutu lua cu sine: si chiar' pe acestu timpu, cumu amu disu, amu cumperatu eu acelu palatu cu doue-deci-si-cincii mii de thaleri de la Iusuf Effendi, fiulu lui Tersane Eminí, adeca inspectorulu marinei; si apoi l-amu mai largitu, infrumsetiatu, si cu timpu l-amu datu érasí îndereptu. Precumu audiu, asta-dí este in possessiunea filiei imperatului de acumu, care este maritata dupa marele veziru Ali Pasia (\*).

(2) *Abassa Pasia*. Elu portá acestu nume de la patri'a sa Abassa, ai carei locuitori sémena fórté multu in limba si in datine cu Cercassianii. De aci sclavii captivi cari se aducu din Abassa, au aprópe acelasu pretiu cá si cei din Cercassi'a. Abassa Pasia anca a fostu unu generalu de cea mai mare reputatiune intre Turci; si agratiatu dupa rebeliunea sa, elu a fostu unu modelu de fidelitate catre imperatulu seu.

(\*) A se vedé planulu Constantinopolei, care dupa editiunea traductorelui anglesu se va adaoge la finea acestui opu.



mari perderi de catra brav'a garnisóna, si a trebuitu se se retraga, cá se nu-lu apuce iérn'a grea ce se aprópiá.

#### HALIL PASIA IMPRESOARA CETATEA ERZIRUM

IV. Din acésta cauza Hafiss Ali Pasia (3) indata ce ajunse la Aleppo, fu destituitu din dignitatea sa, in locu-i a fóstu numitu mare veziru Halil Pasia. Dar' nici acesta n'a correspunsu asteptariloru imperatului. Cáci avendu ordinu a merge contra Persianiloru, elu a trasu spre Erzirumu, crediendu ca va poté pune mau'a pe Abassa. De aici, acestu rebellu a venitu la suspitiune cá espeditiunea contra Persianiloru ar' fi numai pretestu, armat'a inase in realitate este indreptata contra lui; asiá sa retrage si se inchide in Erzirumu, care de catuva timpu incóce i serviá de locu pentru arme, si-lu provediuse cu tóte cele necesarie pentru viétia si cu alte provisiuni si munitiuni bellice. Halil Pasia a luat acésta retragere a lui Abassa dreptu fuga de frica, si crediendu ca va poté acumu nimici cu totul pe inimiculu inspaimentatu, lasandu-se de espeditiunea contra Persianiloru, merge spre Erzirumu si impresóra acésta cetate.

#### DAR' REMANE BATUTU

V. Dar' pre candu sperá a-si face gloria cu puçina labóre, pe atunci isi procurá numai disgratia si rusíne infinita. Cáci Abassa au aperatu cetatea in modulu celu mai bravu; in câtu chiar' pentru acésta tóta lumea la tienutu de celu mai bunu soldatu si de celu mai intieptu generalu pe lume. Elu nu s'a indestulitu numai ca a respinsu pe inimicu, ci cu o trupa mica, dar' alésa, a strabatutu pe neasteptate in castrele ottomane, a ucisu sentinelele, si au adusu tóta armat'a intr'atáta terróre, in câtu nimicirea ei a trebuitu se urmeze immediatu. Cu modulu acesta, o mana de omeni a invinsu pe o trupa de armata fórté numerósa, omorindu o multime si captivandu anca si mai multi. Insu-si vezirulu lapedandu-si armele, abiá potú scapa cu vre-o câtiva omeni-ai sei.

(3) *Hafiss Ali Pasia*. Hafiss este unu supranume, care de comunu se da in semnu de distinctiune onorifica tuturoru cari se potu lauda cá sciú tota Coranul pe din afara. Cuventulu insusi se deriva de la arabesculu Hifss, care inseamna buna-memoria, tiénore de mente.

**CHOSREVU PASIA CUCERESCE CETATEA ERZIRUMU SI PRINDE PE ABASSA PASIA**

VI. Muradu audindu despre acésta perdere, s'a intristatu indoitu: căci pre langa erórea vezirului seu vedea ca si elu insu-si a grésitu, ca prea desconsideratu pe Abassa; si erórea vizirului era, ca a intermissu trebile cele mai momentóse, si a intrebuintiatu armele imperiului la unu lucru de mai pucina insemnatate. Spre a indrepta amenduóe aceste eróri destituie pe Halil Pasia, éra in locul lui numesce mare veziru pe Chosrevu Pasia, pe care 'lu si tramite indata cu truppe suplimentarie la armat'a ce era inquantirata de iérna in Diarbekir, ordinandu-i ca indata ce se va desprimavera, se mérga asupr'a lui Abassa si se stinga foculu rebelluinei din acele parti. Esemplele nefericite ale predecesoriloru sei au facutu pe Chosrevu Pasia mai prevedietoriu; asia pentru a esecuta insarcinarea sa cu mai mare ingrigire, isi adună tóte truppele, se provediù cu tunuri din cele mai grele, apoi cu tóte aceste puteri incungiurá murii cetatiei Erzirumu, si o inchise din tóte partile asiá, in câtu locuitorii ei cuprinsi de spaima si cutremuru, in a cinci-a di a obsidiunei i-au predatu si cetatea si pe rebellulu Abassa.

**MURADU AGGRATIEAZA PE ABASSA**

VII. Dupa cucerirea cetatiei, Chosrevu Pasia pune in férra pe rebellulu Abassa si-lu tramite la Pórta. Dar' Muradu audise degiá de mai inainte de faptele eroice ale acestui omu si sciea degiá, ca este unu barbatu de unu curagiu si inima invincibile, si ca numai prin tradarea ómeniloru sei i-a cadiutu in mana, si asiá a vediutu, ca de si acestu rebellu ar' merita de o miie de ori mórtea, totusi nu ar fi bine a-i lua viat'a si a lipsi imperiulu ottomanu de unu ornamentu atátu de rar. Dreptu aceea Muradu i dède numai o infruntare severa pentru rebelluinea ce a facutu, si-i promise a-lu ierta (4) sub conditiune

(4) *A-lu ierta.* Istoricii turci, cari totdeauna se adopera a areta faptele imperatoriloru lor in cele mai frumóse colori, dicu ca acea iertare ce Muradu a facutu rebellului, este unu esemplu imcomparabile de clementi'a acestui Sultanu. Sunt inse altii carii dicu, că Abassa a capitulatu lui Chosrevu Pasia sub conditiune de a poté esi din cetate cu tóte onorile si cu salva viétia; si acést'a este caus'a pentru care Muradu nu l-a potutu puni cu mórte. Căci é lucru fóte rar, că imperatii Turciloru se franga cuventulu datu persónelor de legea mohamedana; si afara de acést'a, calitatile escelente ale acestui rebellu anca pareau că pretindu agratierea lui.

de a-si sterge crimele din trecutu prin purtare buna in viitoriu, si arm'a ce a redicatu pënë acuma contra imperiului, se o întörca de aci inainte contra inamiciloru ottomaniloru. Abassa consimti din tóta inim'a la aceste conditiuni neasteptate din partea sa; ér' Muradu nu numai ca-lu primi in favórea sa, ci anca-lu numi Beglerbegu in Bosni'a, cá pe unulu care prin valórea sa este in stare de a infrange pe inimici, in casu candu acesti-a ar' attaca imperiulu din acésta parte, pe timpul candu armat'a cealalta va fi ocupata in luptele bellice contra Persiei.

#### CHOSREVU IMPRESOARA IN VANU BAGDADULU

VIII. Dupa-ce in modulu acesta turburarile interne au fostu supresse, Muradu la anulu Hegirei 1039, tramite pe Chosrevu Pasia cu nuóa armata in contra Bagdadului. Acestu veziru pentru a preveni obstacolele ce au statu in cale predecesorelui seu, pléca immediatu in Asi'a, si ajungëndu in Musul, face preste tóta iern'a cele mai mari preparatiuni bellice pentru espeditiunea viitória. In de cu primaver'a urmatória, pentru a taia Bagdadului totu adjutoriulu possibile, intra in provinci'a Arak, unde guberná Seinel Chanu in numele regelui Persiei; ocupa tóte castellele; derima si nimicesce totu ce nu putea lua cu sine; sugruma cu modulu acesta rebelliunea de mai nainte, si impresóra Bagdadulu din tóte partile. Dar' sórtea n'a voitu, cá glori'a destinata pentru imperati se cada asupr'a unui generalu. Cáci, de si vezirulu in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a batutu si bombardatu cetatea cu cea mare bravura, totusi in urma a vediutu ca este preste potintia de a o cuceri, si asiá a fostu constrinsu dupa mari perderi a redica obsidiunea.

A. 1039

I. C. 1629

#### ILIAS PASIA REBELLU, PRINSU SI PUNITU

IX. Reulu succesu alu ácestei espeditiuni se póte atribui in mare parte unei nuoe rebelliuni ce se escase la confiniere Persiei. Ilias Pasia, pe care Muradu ilu numise Beglerbegu in Erzurumu in loculu lui Abassa Pasia, cá si candu ar' fi succesu acestui-a nu numai in officiu, ci si in poff'a si instinctulu de a domni, a sciutu se atraga in partea sa pe soldatii si locuitorii de acolo, si a refusat de a se mai suppune Sultanului, sperandu ca nu va cadé in curs'a in

A. 1041  
I. C. 1631

care cadiuse Abassa. Dar' s'órtea n'a fostu assemenea pentru a mânduoi ; căci pre candu ea a procuratu numai marire si onóre pentru Abassa ; pe atúnci a adusu numai rusíne si punitiune pentru Ilias Pasia, asia ca, la anulu Hegirei 1041, invingéndu-lu Kiuciuk Mehemed Pasia (5), l-a prinsu si l-a tramisu la Pórta, unde fu decapítatu in piati'a publica, si asia a platitu cu capulu fantasiele sale estravagante.

#### PERSIANII IMPRESSOARA CETATEA VANU. TURCHI O ELIBERA

X. Chiar' pe acestu timpu, candu armat'a musulmana prin atátea revoluțiuni interne era cu totulu debilitata, Rustem Chanu, generalulu Persianiloru irrumpe in tierile ottomane si devasta tóte tienuturile in giurulu cetatiei Vanu, éra in urma impressóra cetatea. Armat'a asiatica a Turciloru nu era capabile a resiste Persianiloru, si cetatea ajunsese acumu la estremu. Atunci Muradu audindu de acestu periclu imminente, a tramisu pe Beglerbegulu din Rumeli'a cu trupele sale europene intr'ajutoriulu cetatiei. Acesta sosindu cu graba, bate pe Persiani si elibera cetatea chiar' in momentulu candu era se capituleze.

#### MURADU TRAMITTE ARMAT'A CONTRA POLONILORU ; DAR' IN URMA INCHIAIE PACE CU EI

XI. Muradu, dupa debellarea Persianiloru se decise a-si întórce armele sale victorióse contra Poloniloru, si adunandu-si trupele de armata in Adrianopole, da ordinu lui Murtassa Pasia, cá dimpreuna cu Giambalat Sade (6), pe care-lu numise mai nainte generalu-cavaleriei din Romeli'a, se-irrumpa in Poloni'a. Acesti generali trecu Dunarea pe la Giurgiu (7), o cetate in Romani'a, si se punu aici in castre. Pre candu stateau aici si asteptau ordinile ulteriori ale imperatului, vinu niscari delegati poloni la Murtassa Pasia, si se róga in tóta umilinti'a a lega pace. Murtassa n'a voitu a lua asupr'a

(5) *Kiuciuk Mehemedu Pasia*. Kiuciuk (\*) insémna micu. Unu nume ce turcii dau de comunu persóneloru de statura mica.

(6) *Giambalat Sade*. Fiiulu lui Giambalat. Pare a fi tataru de origine ; cá ci acestu nume é propriu Tatariloru, precumu Polad-Mirsa, etc.

(7) *Giurgiu*. Urbe vechia in Romani'a, intre Silistra si Nicopole.

(\*) De aci pare a deriva unguresculr Kicsi Kici) micu *Tr. Rom.*

sa, fara scirea imperatului transactiunea unui lucru atatu de momentos, si i-a tramisu la Pórta. Aici Muradu, miscatu de rugarile lor, le accórda pacea sub conditiunile dictate de elu.

EDICTU PENTRU LICENTIA DE A REA VINU

XII. La anulu Hegirei 1043, se publica unu edictu alu imperatului péné acumu ne mai auditu Musulmaniloru. Prin acestu edictu adeca se da permissiune nu numai negutiatoriloru de vinu si ospetariloru de a trafica si vinde vinuri, ci se concese fia-carui de a poté bé vinu in publicu cátu i place, ceea ce este in contra legeri muhamedane; si ér' de alta parte, se interdise sub grea pedépsa de a mai tiené cafenele publice.

A. 1043  
I. C. 1633

MURADU MERGE IN CONTRA PERSIANILORU SI OCCEPA CETATEA REVANU

XIII. Intr'aceea, grigea de bellulu persianu tienea pe Muradu in continua nelinisce. Elu vedea bine cá este peste putintia de a consolida imperiulu si a-lu largi precumu avea intentiunea, péné candu Bagdadulu, acea superba cetate in Asi'a si antemurulu imperiului ottomanu, este in man'a Persianilaru. Dar' a vediutu cá tóte intreprinderile generaliloru sei n'au adusu nici-unu folosu pentru imperiulu ottomanu; asia se resolvi a face elu insusi pe generalulu, si prin maiestatea imperatésca a invinge obstacolele ce au impedecatu péné acumu progressese atátoru veziri ai sei. Cu acestu propusu pléca la anulu Hegirei 1044 din Constantinopole si in fruntea unei numeróse armate intra in Asi'a, si trage cu trupele sale dreptu spre Bagdadu, truppe care indata la inceputu promitteau bunu succesu. In cale impresóra cetatea Revanu, ce Persianii o reocupassera acumu de curendu, si o ataca cu atáta fortia, in cátu garnisón'a ne mai putendu sustiené assalturile Turciloru, a opt'a dí s'a predatu dinpreuna cu cetatea la discretiunea inamicului. Acesta inse n'a detienutu pe altii, decátu numai pe gubernatorele Emirgiun Ogli (s), si l-a tramissu la Constantinopole. In anulu urmatoriu a statu cátu-va

A. 1044  
I. C. 1634

A. 1045  
I. C. 1635

(8) *Emirgiun Ogli*. Fiuulu lui Emergiun, care a fostu Chanu persianu. A fostu adusu cá captivu la Constantinopole; dar' prin desteritatea sa in musica intr'atatu si-a castigatu grati'a lui Muradu, in cátu l-a facutu consiliariu alu seu intimu; si candu imperatulu se veselía între pöchare cu vitu, nu-si petrecea cu altulu decátu numai



timpu la Tibris, a reparatu castellele vecine, le-a provediutu cu garnisoné tari, si apoi la Cassim Giuni (9 și 10) s'a întorsu cu armat'a sa victoriósa la Constantinopole.

cu acesta si cu Bekir Mustafa. Muradu ilu cercetá fôrte adese-ori în palatulu seu, care si acum se vede pe malulu Bosphorului, si de la elu pórtá numele de Emirgiun Oglí Jalisi, cáci Jali (\*) se numesce ori-ce palatu, care este situatu aprópe de mare; si se învesehá la elu bendu vinu. Odata pe candu imperatulu isi petrecea la elu între póchare cu vinu, se intempla cá trece pe acolo unu nobile grecu pe una luntre, si, liindu-ca nu sciá cá Sultanulu se afla în acelu palatu, cantá cu o rara desteritate si atragetória frumsetia, o melodia persiana. Atunci Emirgiun deschide feréstr'a, ér greculu immediatu încéta de a mai canta. Dar' Emirgiunu ilu róga pe numele lui Dumnedieu si pentru Isusu Christosu se continue mai departe cu cantarea sa, si comanda luntrasiloru se stea naisiór'a pe locu. Dupa-ce si-a terminatu greculu cantarea, Emirgiun merge la elu si'lu întreba, cá cine si de unde este, de vorbesce atátu de perfectu limb'a persiana, si se pricepe atátu de bine în artea musiceí. Acesta i respunde ca è grecu si suditu alu lui Muradu. Emirgiun la cuvintele aceste saruta man'a grecului de trei-ori, si se desparte de elu dandu-i unu bunu 'presentu. Dupa aceea intornandu-se în palatu la imperatulu, dise acestui-a: «Grecii acesti-a, cari sta asta-di sub sceptrulu vostru, au fostu odinióra domnii vostri: si eu amu vediutu « chiar' acumu ca ei au meritatu acésta onóre. Intr'adeveru, eu amu cetitu în istoricii vostri multe despre laudele loru; cu tóte acestea n'amu potutu ajunge cá se « affu în poporulu acesta pe unulu macar, care se merite laudele ce i se atribuiiau « odinióra. Dar spre norocirea mea, asta-di amu datu de unulu, carui-a déca toti « ceilalti greci sunt assemeni, atunci intr'adeveru cá acestu poporu a meritatu atátu « a fi domnu asupr'a imperiului vostru, cátu si a fi acuma în servitiulu vostru. Cáci « de si credu cá între toti omenii imperiului vostru nu este unu altulu mai destru în « artea musiceí decâtu mine, totusi eu abia sunt demnu a me numi scolarulu acestui « grecu. »

(9) Adeca: la dóue-dieci-si-siese Octobre stilu vechiu. *Tr. Rom.*

(10) *Cassim Giuni*. Cu numele acesta numescu Turcii pe Santulu Dumitru, despre care, cá si despre Santulu George (numitu la ei Chisrelles) (\*\*) dicu legendele loru fabulóse, cá au fostu musulmanu. Ei tienu serbatorile acestoru duoi santi chiar' în dilele în cari le tienu si crestinií orientali, adeca în 23 Aprile si în 26 Octobre (\*\*). Dupa aceste dóue dile cá dupa dóue poluri universali, isi reguléza Turcii espeditionile loru bellice. Dupa 23 Aprile mergu afara în campania, ér' dupa 26 Octobre se reintorcu éراسi acasa. Soldatulu care dupa S-tu Georgie nu se presenta în campulu de exercitiu, unulu cá acesta isi perde soldulu si recopens'a, séu trabe se suffere alta punitiune; si ce punitiune póte se fla mai amara pentru unu soldatu, decâtu

(\*) *Jali* însemna propiamente tiermure, portu. *Tr. Germ.*

(\*\*) De comunu se numesce Chidrelles, dar propiamente este *Chissir Elles*, immortalulu Ilié, despre alu carui sulletu dieu ca a trecutú în S-tulu George, care sbóra prin lume si adjuta pe omenii buni. *Tr. Germ.*

(\*\*\*) Dupa calindariulu vechiu. *Tr. Rom.*



## PERSIANII OCCUPA CETATEA VANU

XIV. Dar' Persianii cari de fric'a sabiei turcesci se tieneau ascunsi, indata ce audira ca Muradu s'a departatu, au esitu cu unu numeru fôrte mare de trupe, si au impessoratu cetatea Vanu, cu a carei aperare era insarcinatu gubernatorele Abassa Pasia. Musulmanii s'au tienutu cu multa bravura, în câtu Persianii pre langa tôte frecuentele si repetitele loru assalturi, in patru luni n'au potutu câstiga nimicu; si pôte ca anca si cetatea ar' fi fostu scapata, déca nu muria gubernatorele Abassa Pasia, de la care parea a depinde tari'a si salvarea ei. Căci Ottomanii descuragiatu prin acestu accidentu, nu se mai aperau cu atâta vigôre că mai inainte; pre candu Persianii din contra au luat curagiu mai mare, si inoindu assalturile loru cu mai multa furia, in urma au ocupatu cetatea cu sabi'a in mana, si au sacrificatu pe toti musulmanii pentru sufletele aceluor compatrioti ai loru, pe cari-i omorise Muradu.

A. 1046

I. C. 1636

## MURADU MERGE DIN NOU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa ce ajunse noulatea despre acêsta perdere la Constantinopole, inim'a lui Muradu, care dupa espeditiunea fericita din anulul trecut la nimicu nu se asteptă mai puçinu de câtu la un'a că acêst'a, s'a infuriatu fôrte. Celu care a trebuitu se simtia mai fântéiu effectele acestei mânîe, a fostu marele Veziru Mehemedu Pasia, care immediatu fu destituitu din cauza că a neglesu a fortifica mai bine cetatea si a aperă marginile. In loculu seu a fostu numitu Bairamu Pasia, pe care l-a tramisu cu cele mai terribili amerintiari contra Persianiloru. Si pentru că aceste amerintiari se nu remana numai vorbe desierte, dupa ce a trimisu anca in acelu anu pe vezirulu ina-

A. 1047

I. C. 1637

n a fl scosu cu rusine din armata? Er' dupa ce a facutu servitiulu in lunile dela S-tu Georgie péné la S-tu Dumitru, dela acêsta di inainte nici-unu soldatu nu pôte fi constrinsu a se supune generaliloru, ba nici insusi Sultanului, afara de casulu candu elu pentru binele publicu se léga din buna voi'a sa a servi si mai departe. Căci soldatulu care dupa diu'a S-tulu Dumitru vine la *Ordicadisi*, séu la judele armatei si 'i cere *Cassim sigill*, adeca certifficatu, că in acestu anu si-a implinitu cu fidelitate servitiulu, ceea ce nu i se pôte refusa, unulu ca acela pôte merge securu si liberu din armata, fara a purta frica de vre-o infruntare ori penalitate. Căci nici-unu soldatu turcu, de si ei cu totii tragu soldulu preste totu anulul, nu è obligatu a servi mai multu de siese luni intr'unu anu

inte cu câte-va regimente de cavaleria usióra, i-a urmatu si elu in persóna cu grosulu armatei in Asi'a, si a trasu dreptu spre Bagdadu.

#### OCCUPA BAGDADULU

XVI. Candu a ajunsu inaintea acestei cetati, Muradu agitatu mai multu de instinctulu de resbunare, decâtu de simtiulu valórei sale eroice, atacá cetatea cu atáta vehémentia, in cursu de trei-dieci de díle, cátu ti se parea cá nu é lupta cí macellu si taiare continua. Focu, ferru si tunuri n'au incetatu unu momentu sub totu timpulu acesta spre a distruge pe soldati din amenduóe partile. Assalturilé se innoiau in tóta diu'a, si imperatulu cu sabi'a in mana constringea a intra din nuou la lupta pe cei cari încercau a se retrage; ce é mai multu, elu a ucisu cu man'a propria pe marele Veziru, pentru ca i se parea pré móle. In urma, prin eroismulu ottomaniloru si prin perserveranti'a imperatului, cetatea a fostu ocupata, apoi preste trei-dieci de mii de Persiani (11), cari ei insii s'au datu in man'a Sulta-

(11) *Trei-dieci-de-mii de Persiani.* Acésta crudelitate a lui Muradu Sultanulu stórcé péné si asta-di lacreme din ochii Persianiloru. Elu era resolutu a nu pardona pe nici-unu captivu, fia nobile ori ignobile, dedese ordinu a-i taia pe toti péné la celu din urma omu. Pe candu se esecutá ordinulu, vine sórtea si pe unu musicantu. Acesta se róga de officiarulu insarcinatu cu esecutiunea, ca se suspenda punitiunea sa pe unu momentu si se-i permitta a vorbí cu imperatulu numai unu cuventu. Adusu inaintea imperatului si intrebatu cá ce voiesce, dise: « Nu lasa, o! imperate préinduratu, ca cu mine *Shahculi* (alu imperatului servu, care nume apoi i-a si « remasu) se péra asta-di tóta artea musicei. Nu dorescu eu viéti'a pentru mine cá omu, dar' cá invetiatoriu alu musicei, ale carei misterii anca nu le-amu potutu « petrunde pe tóte, me rogu se-mi lasi anca cátu-va tímpu cá se me potu mai bine « perfectiona in acésta arte divína, care déca voiu ajunge se flu perfectu in ea, eu « nu ó voiu da nici pentru totu imperiulu vostru». Dupa aceea i s'a demandatu se den o proba despre sciint'a sa; ér elu a luat in mana unu *Siesdar* (instrumentu musicale numitu in arabesce *Zabur*, in grecesce *Psalterion*) si cantá atátu din elu cátu si cu vocea, tragic'a cadere a Bagdadului si triumfulu lui Muradu cu atátu simtiu si desteritate, in cátu Muradu insusi irrupse in lacreme si nu-si potú conteni plansulu, péné candu musicantele nu-si terminá canteculu. Imperessionatu Muradu, si chiar' din consideratiuni cátra acestu musicantu, a datu ordinu cá acei captivi cari mai era in viéti'a, nu numai se nu fia ucisi, cí se se lase cu totii in libertate. Dupa aceea Muradu a luat pre langa sine pe acestu musicantu si ducúndu'lu la Constantinopole, l-a tienutu in multa stima. Si intr'adeveru, ca acele opere persiane de musica, cari parcau a fi ingropate sub ruinele muriloru Bagdadului, au reinviatu prin elu in tóta Turci'a. Instrumentulu de musica numitu *Siesdar* semena forte multu cu harp'a,

nului, au fostu decapitati in presenti'a acestui-a. Asiá cadîu acésta famósa cetate, intru aperarea carei-a Schahulu Persiei isi adunase tóta flórea armatei sale si mai tóta nobilimea sa cea mai alésa, si pentru cucerirea carei-a Muradu a intrebuintiatu tóta puterea imperiului seu ottomanu. Dupa acésta ultima perdere Persianii n'au mai cutediatu a-si redica capulu contra puterei óttomane; si batuti in tiér'a loru, ei nu au mai cugetatu nici macar' a-si resbuna vre-odata.

#### MOARTEA LUI MURADU

XVII. Dupa cucerirea Bagdadului, Muradu a mai remasu cátu-va timpu aici pentru a repara murii ruinati, si a regula trebile in provinci'a Arak. Apoi lasandu noului seu Veziru Mustafa Pasia, cá se indeplinésca ceea ce elu incepuse, merse preste iérna in castre la Diarbekiru, si in primavér'a urmatória se intórse la Constantinopole insoçitu de gard'a sa. Aici, pre candu cugetá la o nuóa expeditiune contra christianiloru, fû cuprinsu de unu morbu repentinu, in care dupa cinci-spre-diece dile, si anume in cinci-spre-diece ale lunei Sievval, anulu Hegiriei 1049 a si trecutu la regiunile eternitatiei, dupa ce a vietluitu ani trei-dieci-si-unulu, si a domnitu ani siepte-spre-diece.

A. 1048

I. C. 1638

A. 1049

I. C. 1639

#### CALITATILE LUI MURADU

XVIII. Turcii cu scirile loru despre moralulu si lucrurile domestice ale acestui imperatu atâte volume au scrişu, in cátu cu dreptu cuventu ti se potu para de suspecte, ca sunt numai fabule. Io voiu insemna numai unele lucruri, ce le mentionéza cei mai acreditati istoriografi din viéti'a sa. Acesti-a au observatu cá lucru principale, ca Muradu a comissu lucruri ce nici de cumu nu se unescu ca onórea imperatésca si cu regulele naturei, si anume ei dîcu, ca avea dâtin'a de a merge cu ómenii si amicii sei particulari in anumite locuri de placere si gradini afara de cetate, unde isi petrecea intr'unu modu necuviintiosu unui imperatu; elu facea focu, ferbea bucate, aducea vinu pe mésa, si-lu bea in modu cu totulu familiaru cu com-

si aci se si numesce Siesdar séu 'Εξάρχιδιον. Este celu mai excellentu instrumentu de musica, si se crede cá insusi Davidu l-a inventatu; dar' asta-di puçini sunt cari se scie canta bine cu elu.

panionii sei. Apoi avea capritiulu de a marita pe femei betrane de câte optu-dieci de ani, dupa juni tineri abiá de câte cincispre-diece ani, si éراسi june cu totulu tinere dupa ómeni fórte betrani si neputintiosi. Si alte o miie de acestea secature facea.

#### BETI'A LUI MURADU

XIX. Intr'aceea s'ar poté dice pentru escusarea lui, ca cu aceste petreceri n'a avutu alta intentiune de cátu a cunósce mai deaprópe natur'a si inclinatiunile ómeniloru, si a gusta placerea vietiei locuitoriloru de la tíera. Este inse unu pecatu, in care a intrecutu pe toti predecesorii sei cáti au cadiutu in acelasiu, adeca beti'a. La acestu vitiu a fostu sedusu de Becri Mustafa (12); si dupa ce i s'a prefacutu

(12) *Becri Mustafa*. Turcii afirma in unanimitate cá acestu omu a datu mai ántáiu ocaziune lui Muradu de a se imbета. Éca cumu naréza ei faptulu. Odata Muradu imbracatu in vestminte necunoscutе, merge in piati'a publica si din intemplare vede pe acestu Becri Mustafa tevalitu in tina si mortu de bétu. Muradu mirandu-se de acestu lucru, întreba pe cei de prin pregiuru, ce s'a intemplatu cu omulu acesta, cáci lui i se pare ca ar' fi lunaticu? I s'a respunsu, ca é bétu de vinu. Atunci Muradu întreba, cá ce beutura este acésta, cáci elu anca nu-i cunósce péné acumu efectulu? Intr'aceea Becri Mustafa isi revine in simtiri, se ridica in picióre, si cu nesce cuvinte de insulta dice imperatului se mérga de acolo. Acesta surprinsu de insolenti'a acelu omu, i díse: Tu omu de nímicu, nu scii cá eu sunt Muradu Sultanulu, si tu cutedi a-mi díce se me ducu de aci? Si io, respunde Mustafa, sunt Becri Mustafa(\*), si daca vrei se-mi vindí cetatea acésta, éca eu ti-o cumperu, si atunci eu voiu fi Muradu Sultanulu, éra tu vei fi Becri Mustafa. Muradu ilu întreba cá de unde ar' poté avé elu atáti-a bani, in cátu se cumpere acésta cetate? Atunci Mustafa respunde: Ce-ti pasa tie; io-ti dicu si mai multu: io me prindu cá pre langa cetate voiu mai cumpera anca si pe lliulu sclavei (imperatii adeca sunt nascuti cu totii din sclave). Bine, díse Muradu, primescu tergulu; si ordina se ridice pe Mustafa din tina si se-lu duca in palatu, Cáte-va óre in urma, dupa ce i trecuse beti'a, Mustafa isi revine in simtiri, si desteptandu-se se vede intr'o casa pompósa si tóta intraurita. Atunci întreba pe cei cari erau pre langa elu, ca ce insémna acésta? Visiedu eu, séu amu ajunsu aci pentru a gusta placerile paradisului? Nu, dísera acei-a; si apoi i spusera cele ce s'au petrecutu, si ce térgu a facutu elu cu imperatulu. Mustafa se inspaimenta; cáci elu cunoscea pré bine ferocitatea si crudelitatea lui Muradu. Dar' necesitateá, magistr'a inventiuniloru, ilu iavetiá ceea ce avea se face. Elu se preface ca i é reu si cauta se móra, déca nu-i voru da unu picu de vinu se bea, cá se-si reinvié spiritulu langueditu. Omenii de pre langa elu, cá nu cumu-va se móra inainte de a-lu vedé imperatulu; i dederu o cana cu vinu, éru elu o ascunse in sinu. Puçinu

(\*) Adecu: Betivulu Mustafa. *Tr. Rom.*

in natura, elu nu se mai indestuliá a bé singuru, cí fortiá pe Mufti si pe Cadiulaskeri a bé cu elu ; apoi precumu amu mentionațu mai in susu , a emisu unu edictu publicu , prin care a permisu de a poté vinde si bé vinu toti omenii ori de ce stare séu conditiune ar' fi ei. Dar' pe câtu era mare amatoriu de vinu , pe atâtu era inamicu de mórte alu opiului si alu tabacului , de aceea opri sub pedépsa de mórte usulu amendororu acestoru obiecte ; ba ce é mai multu , elu insusi a uccisu cu man'a sa pe mai multe persóne , pe care le-a venditu séu mancandu opiu , séu fumandu ori vendiendu tutunu. Cu tóte acestea, unu anume Tiriaki, fumatoriu passionatu, scapà de acésta pedépsa prin o inventiune a sa fórté spirituósa. Nepotendu-se lasa nici de cumu de fumatu , elu a sapatu o grópa afunda langa cas'a sa , si pentru a nu fi surprinsu si descoperitu , o acoperise cu

dupa aceea ilu chiama imperatulu la sine, si-i demandu-a-i plati atatea milióne câte ajunge cetatea. Mustafa scóse can'a cu vinu din sinu, si dise : Acésta este, o ! imperate, ceea ce voiá eri se cumpere Constatinopolea ; si candu ati possede voi acestu thesauru, eu sunt siguru cá l-ati pretiui mai multu decâtu imperati'a a tóta lumea. Cumu se póte acést'a ? intrebà Muradu. Éca asia , respunse Mustafa bendu , se beti si voi din acestu licoru divinu. Imperatulu se indupleca , si trage o inghititura buna de vinu ; si precumu elu nu era dedatu cu vinulu , se imbèta pe data intr'atátu , in câtu isi imaginà ca lumea intréga é prè mica pentru elu ; isi facea planuri imense, si atáta deliciu si placere ilu cuprinsese, in câtu i se parea cá delectatiunile corónei sunt nimica in comparatiune cu acestu simtiu ebriante. Dupa aceea se ameti de capu si adormi. La câte-va óre sa destópta cu o durere immensta de capu , si raptu de mánia chiama pe Mustafa inaintea sa. Acesta vine immediatu, si prícependu ce are Muradu , i dise : éca aci este remediulu indispositiunei Vóstre ; si-i da unu pòcharu plínu cu vinu. Muradu ilu be, si indata i trece durerea de capu, si-lu aduce érasí in veselí'a de mai nainte. Dupa aceea a mai repetitu de vre-o duóe , trei-ori, totu asià, pènè in urma intr'atátu s'a dedatu cu vinulu, in câtu mai in tóte dítele se imbetá. Muradu apoi a susceptu pe magistrulu seu pe Becri Mustafa , intre Musahibii séu consiliarii sei intimi, si era pururea pre langa imperatulu. Candu a muritu acestu maiestru, Sultanulu a ordonatú cá tóta curtea se se imbrace in doliu ; si pentru a-i onora memori'a intr'unu modu particularu , a lasatu de l-au ingropatu cu mare pompa intr'o taverna (carciuma); sub dúe buti. Dupa mórtea lui, imperatulu a declaratu mai de multe-ori, ca nu a mai avutu nici-o dí placuta de candu a muritu Becri ; si candu se intemplá de vorbià cine-va despre Mustafá , ochii lui Muradu totudeaun'a se impleau cu lacrimi si suspiná din profundulu inimei sale. Cu unu cuventu, eu n'amu cetitu nicaireá cá cine-va se-si fia castigatu la altii mai mare favóre prin instruirea in preceptele virtutei, de cumu si-a castigatu Mustafa la Muradu prin instruirea in vitiu.



iërba verde. Intr'o di, pre candu era in fumatoriulu seu, vine imperatulul, si intrêba ca unde e Tiriaki? Omenii sei i spunu, si-lu aducu inaintea imperatului cu unu ciubacu in gura. Sultanulu vediendu-lu ca lucra contra ordiniloru sale, trage sabi'a si vrê se-lu strapunga. Atunci Tiriaki inspaimentatu de acestu periclu, striga catu ilu iea gur'a: « Fugi de aci, tu fiu de femeia sclava! Edictulu teu are putere numai de asupra pamentului, êr' nu si sub pamentu ». Tiriaki prin acêsta inventiune improvisata si-a mantuitu nu numai viêtia, ci a obtienutu si alte onori inalte, si singular'a permissiune de a fuma câtu i va placê. Se dice anca despre acestu Muradu, ca de multe-ori spunea omeniloru sei a se liené de urmatôri'a regula: « Candu vreti se fiti in voia buna, beti vinu, si nu mancati ca . . . »

#### CRUDELITATEA LUI MURADU

XX. Din acestu vitiu s'a nascutu altulu, care nu numai pentru regenti ci si pentru statu este fôrte stricatiôs: acêst'a este crudelitatea. Elu insetosiã dupa sange innocentu, si omorulu era placerea sa, in câtu ti se parea ca de aici se nutresce. De multe-ori, in mediulu noptiei se furisiã din apartamentul femeiloru si esindu prin porti secrete din palatiu cu sabi'a sa scôsa, alergã pe strade descultiu si numai cu mantêua pe spate ca unu nebunu, si omoriã pe ori cine i vinea in cale. De alte-ori, candu se imbelã si era in voia buna luã sageti, si din ferestrele de susu ale palatului, strapungea pe cine trecea din intemplare pe acolo. De alta data se imbracã in vestminte prefacute, alergã tôta diu'a in susu si in josu, si nu se intorcea acasa pênê nu omoriã vre-o câte-va persône infortunate pentru ce-va lucru de nimica sêu chiar' fara nici-o cauza. In acelu modu elu adusesse tôta cetatea in teróre atâtu de mare, in câtu nime nu cutediã nici macar a-i pronuntia numele in intrulu muriloru, fara a nu tremura. Alti mai slabi de ânima, si mai alesu cari erau dedati a lua opiu, lesînau la singurulu audiu alu numelui lui Muradu. Câ-ci pe acêsti-a nu-i crutiã nici-o data; ci sêu i omoria pe toti, sêu i fortiã se bea vinu in locu de opiu. Asiã Muradu in siepte-spre-diece ani câtu a domniutu, a omoritu preste patru-spre-diece mii de ômeni, intre cari au fostu multi generali si alti barbati de positiunea cea mai inalta.



## FACULTATILE SALE FISICE SI SPIRITUALI

XXI. Pre langa tóte aceste vitiuri, Muradu a fostu dotatu cu o mare desteritate atátu corporale câtu si spirituale, in câtu ti se pareca ca natur'a a voitu se creeze unu modellu de omu, care se escelle atátu in vitiuri câtu si in virtuti. Tóte deprinderile corporali câte se ceru de la unu soldatu, le aflai la acestu Sultanu. In artea de a trage cu arculu nu avea lui assemenea intru tóta natiunea turcésca, cu singur'a esceptiune a faimosului luptatoriu Toscoparanu. Se vedu si stau pênê asta-di duóe colonne de marmore in distantia de unamii-cinci-sute de urme un'a de alt'a, si preste aceste se dice ca á trasu Muradu cu o sagéta de a trecutu de la un'a pênê preste ceaialta. Elu a fostu celu mai bunu calaretiu între toti ottomanii; ér' in tragerea cu Dgird-ulu atátu era indemnaticu, in câtu nici unu tataru nu potea se traga cu arculu, nici atátu de siguru nici atátu de departe. Se mai dice apoi despre elu, ca atátu era de iute de picióre, in câtu nici celu mai ageru calu arabicu nu potea se-lu întréca. Dar' elu a fostu doțatu si cu calitati singulare spirituali. Asiá se afirma, ca era fórte pèrseverante in esecutarea lucrurilor sale, in câtu nu desistea de la o întreprindere a sa pênê ce séu reusiá, séu o nimicía. Intrepidu in ori ce circumstantie, in câtu s'ar' poté dice, ca déca purtarea lui in vietia ar' fi fostu la inaltimea grandetiei spiritului seu, ar' fi potutu, fara multa greutate, a se face monarchulu a tóta lumea. Dar' plagele ce arm'a le infige in alții, in elu le-a infiptu beli'a, care l-a si rapitu din acésta lume, a carei spaima si teróre era.

Pe timpulul lui Muradu IV, au fostu Domnitori in Europ'a:

*In Germani'a:* Ferdinadu II, 1619—1637, si Ferdinandu III, 1637—1657.

*In Franci'a:* Ludovicu XIII, 1610—1643.

*In Spani'a si Portugal'i'a:* Filipu IV, 1621—1665.

*In Angli'a:* Carolu I., decapitatu prin suditi sei, 1625—1649. *Tr. Franc.*



# ISTORI'A

DOMNIEI LUI IBRAHIMU.

ALU OPTU-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU XI. DIN CARTEA III.

IBRAHIMU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Sultanulu Ibrahimu fû nascutu in anulu Hegirei 1026, si dupa mórtea fratelui seu Muradu, nefiindu altu erede din cas'a lui Osmanu, in etate de trei-dieci-si-duoi de ani a fostu proclamatu in unanimitate imperatulu Osmaniloru.

A. 1049

I. C. 1639

OCCUPA AZACULU DE LA COSACI

II. Dupa suirea sa pe tron, prim'a sa grige a fostu a curati marea négra de piratii cosaci, si a deschide salva si libera navigatiune pentru naile ce vinu de acolo la Constantinopole. Dar' elu vedea bine cá acést' a nu va poté merge fara mari si grave difficultati, pe cátu timpu Azaculu (1) situatu la gur'a Donului, este in manile acelorlu cosaci; din cauza cá acésta cetate le convenia fôrte bine pentru pirateri'a loru, si in casu de a fi batuti, ea le potea servi de fôrte bunu locu pentru refugiu. Pentru aceea a tramisu inainte de tôte o armata númeroasa ca se ocupe acea cetate; si intr'adeveru cá dupa

(1) Séu Azotulu. *Tr. Rom.*

mai multe assalturi cetatea a fostu cucerita si lóta garnisón'a trecuta prin sabia.

MALTESII CUPRINDU O NAIE TURCEASCA SI FUGU CU EA LA CRET'A

III. Dupa-ce cu modulu acesta a curalítu marea négra, se resolví a face aceeași in marea alba. Tóte insulele de aici erau degiá occupate de Ottomani prin valórea loru; numai insul'a Cret'a(2) facea escp-

(2) *Cret'a*. Vreu a narrá aci istori'a acestei insule asiá precumu o allamu la scriitorii turci, fia si numai pentru a vedé ingrigirea cu care transmitu ei la posteritate faptele compatriotiloru loru. *Kritos*, pe care altii in modu corruptu, prin schimbarea unoru litere o numescu *Ghivrid*, este cea mai insemnata insula in marea mediteranea. Se estinde de la resaritu spre apusu in lungime de doue-sute si in latime de siese-dieci de mile. Pare cá insasi natur'a o a facutu pentru delectarea omului. Solulu preste totu este fertile si produce in abundantia tóte speçie de gráne. Campiile aromatice suntu pretulindenea acoperite cu ierburi, cari suntu bune nu numai pentru nutretiu la vite si la paseri, dar' suntu folositórie si pentru medicina. Intre aceste din urma este in speçialu ierb'a *Istimum* (\*), a carei virtute miraculoasa era cunoscuta anca si mediciloru din anticitate. Bestieele selbatice cari se strice omeniloru si animaliloru, pereumu lupi, vulpi, sierpi—aici nu se nascu; si deca se aducu din alte tieri—aici nu potu trai. Primii locuitori ai acestei insule au instruitu pe cealalta parte a lunei a duce vietia placuta. Adoratorii imaginiloru cioplite suntu de aceea opiniune constante, ca principse idoliiloru paganismului a fostu nascutu in Cret'a. Totu din acesta tiéra s'a nascutu music'a si alte arti cari tindu a delecta si a polei omenimea. Au avutu fórté multe si fórté faimóse cetati; multime de sate, si numerosi locuitori; fiindu-cá aerulu dulce si clim'a blanda au atrasu aici nuóe colonii din tóte partile lunei. Lungu timpu a fostu sub domni'a Greciloru; mai tardiu a fostu cucerita de armele Musulmaniloru (\*\*) din Spani'a. Adeca la anulu Hegirei 204, pe candu Hakim, fiulu lui Hesam, din famili'a Uramie, domniá la Cordub'a in Spani'a, s'a escatu o revolutiune terribela in contra lui, care atátu de repentinu crescú, in cátu o ceta de conspiratori au incongiuratu palatulu lui Hakimu, si-lu amerintiau cu mórté. Regele Hakimu se aperá cu bravura, si dupa o lupta sangerósa a respítu pe rebellii, omorindu pe multi, si pardonandu pe ceialalti, sub conditiune cá se ésa din tiéra si se-si caute alte locuinte. Musulmanii vediendu-se espulsi cu modulu acesta din vetr'a strabuna, s'au pusu pe mare cu trei-dieci de nái, luandu-si calea cátra Egiptu, si au ajunsu la Alexandri'a. Abdulah, fiulu lui Tahir, care guberná pe acelu timpu Egiptulu in numele regelui Persiei, audindu de venirea aceloru Musulmani, a plecatu de la Cairo cu o mare armata in contra loru si surprindiendu-i pe neasteptate i-au incongiuratu de tóte partile. Elu potea se-i uccida pe toti, dar' le-a compatimitu starea, si i-a lasatu liberi sub conditiune cá se se curatia din Egiptu si se nu se mai întórea nici-odátá. Musulmanii ne fiindu in stare de a face vre-o resistentia, au cau-

(\*) Acesta fara dubiu este Dictamnus cretica, care la Turci se numescu *Gjivrid* Olí seu érba de Creta. *Tr. Germ.*

(\*\*) Acesti-a suntu asiá numitii Saraceii. *Tr. Rom.*

tiune; ea contemnă puterea Turcilor, și serviá de portu siguru acelor pirati, cari spoliau corabiile turcesci. Pórt'a pusese de multu ochiulu pe acésta insula, și desele plangeri ce i se faceau de catra sudilii sei in contra Venetianilor, erau ocasiune numai bine-venita de a cuceri insul'a; și mai alesu o injuria comissa acumu din urma

tatu se se suppuna poruncci, s'au pusu érași pe ndi și si-au luatú calea spre Cret'a. Fertilitatea și clim'a dulce a acestei insule i-au attrasu atatu de tare, in cátu se decisera a se asiedia aici; și au tienutu consiliu, cumu ar' poté se o occupe. Cá acésta occupare se se effectuaie cu mai mare alacritate, au datu focu la tóte náile și le-au arsu, cá asiá se-si taie ei insii tóta speranti'a de a se poté retrage in casu candu ar' remané batuti. Asia resoluti, attaca insul'a, se respandescu in tóte partile, și o cuprindu mai iute de cumu ar' fi cugetatu; fortifica apoi cetatile cu mûri noú, și le provedu cu tóte munitiunile necesarie. Michaelé, imperatulu grecescu pe acelu timpu in Constantinopole, audindu ca Musulmanii (proprie Sarcenii) au occupatu insul'a Cret'a, trimite o flota considerabile in contra loru. La primulu atacu Musulmanii au fostu invinsi; dar' indata dupa aceea si-au readunatu tóte puterile loru, și au atacatu pe Greci in chiar' castrele loru cu atata fortia, in cátu n'a scapatu nici macar' unulu care se duca scirea in Greci'a despre acésta fatale perdere. Musulmanii insii au insciintiatu pe imperatulu despre ceea ce s'a petrecutu, și s'au offeritu a inchiaie pace cu elu. Imperatulu s'a invoitu prè bucurosu, cáci vedea prè bine, cá cu forti'a nu póte face nimicu. Dupa inchiaierea acestui tractatu de pace, *Umru*, principele Musulmaniloru și succesorii sei au domnitu cu pace in insula optu-deci de ani. Dupa aceea inse, și anume in anul Hegirei 284., imperatulu grecu din Constantinopole trimite pe generalulu seu Nicephoru Phoca cu armata numerosa la Cret'a pentru a alunga pe Musulmani de acolo. Phoca debarcandu in insula cu trupele sale, attaca și invinge pe Musulmani, le occupa tóte cetatile și fortaretiile, și pe care nu i-a potutu ucide, i-a constrinsu a se suppune potestatiei imperatului grecu; acesti-a apoi in decursulu timpului parte au peritu, parte s'au intorsu la crestianismu; asiá dupa cáti-va ani nu mai era nici urma de Musulmani in insula. Cátu-va timpu dupa aceea, Alexiu; celu mai tineru frate alu lui Isaacu imperatorului de Constantinopole, ilu aduce pe acest'a in cursa, ilu prinde, i scóte ochii, și asiá omorindu-lu i occupa tronulu. Dar' nu s'a indestuliatu numai cu acestu fratricidiu, ci amblá anca a ucide și pe fiulu lui Isaacu, care avea acelasiu nume cu elu, cá asiá se nu mai aiba nici-unu rivalu. Junele principe inse insciintiatu de pericolulu ce-lu amerintiá, scapá numai cu câte-va óre mai inainte de a se escuta crim'a, și fugi la Venetiani. Aici miscá totu occidentulu și-lu facú a-i sta intr'adjutoru. Venetianii i-au datu o flota; Francesii o armata; și preparatu cu acestu adjutoriu, merge dreptu spre Constantinopole, insoçitu de principii Franciei și Spaniei, cu cari Venetianii pe atunci erau in amicitia. Cu aceste puteri petrunde péné in marea marmora., și pune ancora in faci'a cetatiei aprópe de unu satu ce asta-di se numesce Kadikioi. Imperatulu Alexiu vediedu cá l-a surprinsu, și cá-i este cu nepuțintia de a-si aduna in timpu atátu de scurtu o armata cu care se-póta resiste cu effectu; fuge pe ascunsu din Constantinopole, ca-ci se temú se nu patia chiaru aceea

in contra unora ce voiau a caletori la Mecc'a si la Egiptu, a indemnatu pe Sultanulu si mai multu de a-si esecuta planulu. Êca adeca casulu. Kislâr Agasi Sumbul Aga, care a fostu destituitu din oficiulu seu, si a fostu primitu unu certificatu de libera-missiune (3), cu scopu de a naviga la Egiptu s'a pusu pe naie in societate cu Cadi din Mecca si cu Molla din Pruss'a, numitu Mehemedu Effendi. Pre candu ei trecea pe aprôpe de Cret'a, dintr'o data nevalescule asupr'a lorule siese galere din Malta. Turcii se apera cu bravura. Dar' Kislâr Aga, Cadi, si comandantele navei cadu in lupta morti; êr' ceilalti cutrupiti de multimea nevalitoriloru, cadu in man'a inamicului cu tôte bunurile ce le aveau pre langa sine. Maltesii cu préd'a lorule fugu intr'unu portu de la Cret'a, dau gubernatorelui ceva din spoliatiunile lorule, si acesta le concede se mërga siguri mai departe cu toti captivii si cu tôte predile lorule.

#### DE ACI IBRAHIMU DECLARA BELLU VENETIANILORU

IV. A lasa acêta injuria nepunita, ar' fi insemnatu a espune potestatea imperiului ottomanu la despretiulu inamiciloru sei; din contra, pentru o resbunare era ocasiunea numai bine venita de a supune acêta insula dorita de atât'a timpu. Asiâ Ibrahimu incuragiatu si de consimtiementulu consiliariloru sei, frange pacea cu venetianii, si le declara bellu cá unoru furi si protectori de pirati. Pen-

ce a facutu elu cu Isaacu. Junele Alexiu, fiulu lui Isaacu occupa dupa aceea cetatea, remasa fara de nici-unu aperatoriu; si dupa ce s'a confirmatu in tronul, recunosca toriu principelui de Spani'a pentru servitiile lui, i-a daruitu insul'a Cret'a pe veciã. De la successorii acestui-a o au cumperatu Venetianii la anulul Hegirei 520, cu o summa mare de bani, si a remasu in possessiunea acestor-a pênã in timpulu lui Ibrahimu Sultanulu.

(3) *Libera-missiune.* Kislâr Agasi, adeca capulu eunuchiloru, pe câtu timpu pôrta oficiulu de inspectore asupra femeiloru din Seraliu, ori câtu ar' fi de mare onôrea ce i se da de catra toti, elu totusi nu se considera si nu se numesce altmentrea decâtu sclavu. Candu inse se dimitte din postulu seu, primesce unu certificatu de libera-missiune; care elu nu o ar cere nici-odata, dêca nu i s'ar' impune se o accepte, câci pênã candu este la curte, autoritatea lui este fôrte mare. Toti acesti Kislari, dupa ce se destituie, se tramitu in Egiptu; aici primescu de la imperatulu una pensiune de optu mii parale pe di; o parã face trei aspri. Multi dintre ei, pênã sunt in servitiu la curte, isi cumpera bunuri si-si facu stare in Egiptu, unde dupa aceea traiescu victiã domnêsca. Curtea anca le concede se-si cumperu bunuri, câci dupa môrte effectele lorule tôte trecu la imperatulu.



tru a esecuta acestu bellu cu successu câtu se pôte mai bunu, elu a duna armata numerôsa sub comand'a lui Musa Pasia si a lui Muradu Aga Kulkietchudasi sêu locotenentului generalu alu Ienicieriloru, si prepara o flota sub comand'a lui Capudanu Iusuf Pasia, care a datu probe de valôrea sa anca pe timpulu candu era portatoriu de spada.

A. 1054  
I. C. 1644

#### CUCERESCE CANE'A

V. Dupa-ce li s'au datu trupeloru generali, au plecatu din Constantinopole la patru ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 1055, si în dôue-dieci ale lunei urmatôrie au ajunsu la Cret'a. In alta di soldatii au primitu ordinu se debarce si se impressore Cane'a, care dupa o resistentia de duoe-dieci-si-cinci de dile s'a si predatu armatei musulmane. Indata dupa aceea s'au reparatu murii cetatiei, si remanendu o parte a armatei acolo câ garnisôna, ceealalta parte s'a întorsu la Constantinopole cu flot'a adornata de lauri. Puçinu dupa aceea Husein Pasia a fostu tramisu cu nuoe puteri la Cret'a, care dupa multe lupte cuprinde anca în acelasiu si în urmatoriulu anu tôta insul'a, cu esceptiunea cetatiei Candi'a.

A. 1055  
I. C. 1645

#### MOARTEA SI URMATORII LUI IBRAHIMU

VI. Pre candu Ibrahimu facea nuoe si mari preparatiuni pentru cucerirea acestei cetati, in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1058, a trecutu din acêsta lume si a fostu coronatu cu môrte de martîru. Au remasu nuoe fii dupa elu : Selimu si Osmanu, nascuti în anulu Hegirei 1054 ; Mahomedu (4), Achmedu, Solimanu Muradu si Gihanghir, nascuti in 1056 ; Baiazetu si Orchanu, nascuti în anulu 1058. Trei din ei, si anume Mahomedu, Solimanu si Achmedu, au ajunsu pe tronu ; êr' ceilalti siese au muritu fiindu anca in etate fôrte tinera.

A. 1058  
I. C. 1648

#### CALITATILE LUI IBRAHIMU

VII. Turcii descriu vieti'a acestui Sultanu chiar cu aceeasi necrutiare, cu care au descrissu pe a predecesorelui seu, dê si ei prin acêsta isi punea vieti'a in pericolu. Precumu Muradu era dedatu cu

(4) Mahomedu, precumu se va vedé la Capu XII. ce urméza, a succesu pe tronu la anulu Hegirei 1058, in etate de siette ani, prin urmare elu trebe se se lia nascutu la anulu Hegirei 1052. *Tr. Germ.*

totulu vinului, asia Ibrahimu era dedatu voluptatiei. Se dice că tóta vietí'a si-o petrecea in placeri sensuali; si candu natur'a stórsa nu-lu mai ajutá, elu recurgea la beuturi iritatie se si la alte secrete pentru a-si reinnoi puterile la delectatiunile venerice. Tóte vinérite, ceea ce la Turci é Sambata, le consacrá dieesei Venus; si lasá chiar' prin marele veziru, séu prin altu servitoriu inaltu, se-í aduca câte.o ver-gine frumósa imbracata in cele mai elegante vestminte. Paretii in camer'a sa de dormitu erau giuru-impregiuru imbracati cu oglindi, cá se se póta vedé elu singuru in mai multe positiuni a le actului seu brutale. Perinele sale lasá se le imple' cu peri dela pelile cele mai fine, cá asiá patulu destinatu placerei sale imperatesci se fia cu atátu mai pretiosu. In gradin'a de la Palatu numita Ghassi aduná de multe-ori pe tóte concubinele sale, unde le facea se se desbrace cu totulu, si elu anca se desbracă in pelea góla, ninchézá cá armasar-iulu, si se aruncá între ele; acestea la porunc'a lui, trebuiau se se apere cu mani cu picióre, péné candu in urma rapia pe una si pe alt'a si le facea fortia. Odata din imtemplare a vediutu partea genitale de la una vaca selbatica; rapitu de poft'a brutale, lasá a se face din auru unu modelu cá aceea, si-lu tramise in totu imperiulu cu ordinu de a cauta o muiere, care se aiba chiar' ca vac'a si care se-i servésca placeriloru sale. In fine, se dice ca sar' fi aflu un'a, pe care apoi a si luatu-o între concubinele sale. Elu isi facuse o collectiune mare si voluminósa de picture, cari representau variele moduri de coitiune, si unde totdeauna gasiá positure nuóe, si péné atunci necunoscute. — Cu acestu modu thesaurulu publicu diminuitu prin beti'a lui Muradu, prin luxuri'a si placerile sensuali ale lui Ibrahimu, a desecatu cu totulu; si poterile imperiului folosite de antecessorii loru pentru debellarea inamiciloru, si pentru latirea imperatiei, ei le-au intrebuintiatu pentru ruinarea vietiei loru proprie.

Pe timpulu lui Ibrahimu, domnitori in Europ'a au fostu :

*In Germani'a* : Ferdinandu III. 1637—1657.

*In Franci'a* : Ludovicu XIV. 1643—1715.

*In Spani'a* : Filípu IV. 1621—1665.

*In Portugali'a* : Ion IV. (Duce de Braganti'a, care s'a revoltatu contra Spaniei) 1640—1656.

*In Angli'a* : Carolu (decapitatu) 1625—1649. *Tr. Franc.*

# ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU IV.

ALU NOUE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

## CAPU XII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa-ce Ibrahimu a priimitu cunun'a de martiru, Ienicierii au proclamatu imperatore pe fiulu seu Mahomedu (1) in etate de siepte ani, si-lu redicara pe tronu in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1058.

A. 1058

I. C. 1649

EVENIMENTELE DIN TIMPULU MINORITATIEI SALE

II. Anca din fraged'a sa etate Mahomedu a datu probe evidente despre grandórea sa viitoare, si despre speranti'a ce ottomanii au

(1) *Mahomedu*. Mama-sa a fostu fi'a unui preotu grecu, pe care o au adusu din More'a anca pe timpulu lui Muradu Sultanulu, candu adeca anca nu era stersa acea rege, in puterea careia li de crestini se poteau lua ca tributulu; si pentru rar'a ei frumusetia a fostu priimita in seraiulu imperiale. Dupa-ce s'a facutu Validé Sultana, a lasatu se intrebe de muma-sa. In-urma s'au aflatu, ca dupa cine a intreatu era chiar' la ea in palatu; si a traitu acolo anca multi ani; dar' nime nu o a potutu face se primésca religiunea mahomedana: si acolo a si muritu in legea orthodoxa crestina, in care a remasu constanta péné la mórte; candu apoi nepotulu seu Sultanulu Mahomedu a lasatu se-i aduca cadavrulu din palatu, si se o immormente dupa ritulu besericeii crestine prin patriarchulu insoçitu de intregu clerulu seu.

pusu in elu. Dupa-ce thesaurulu publicu desecatu cu totulu prin viéti'a luxuriósa a parintelui seu, s'a implutu éراسi prin abilitatea lui Kioprili (2) Mehemedu Pasia, si turburarile intestine au fostu su-

(2) *Kioprili*. Acesta é fundatorele nobilei casé Kioprili Oglí, care péné asta-di se numera între cele mai distincte familii la Turci. La începutulu domniei lui Mahomedu ducea o viéti'a retrasa si stoica in Constantinopole, si asteptá se i se dea unu pasialicu óre-care, fia ori cátu de neînsemnatu; cáci, de si avea titlulu si dignitatea de Pasia, elu totusi, fiindu-ca nu avea midí-lócele de a-si sustiené famili'a conformu rangului seu, asiá fórté arare-ori se arétá in publicu. Chiar' pe acestu timpu vine la Constantinopole unu delegatu din Persi'a, pentru a gratula lui Mahomedu la suirea sa pe tronul. Sultanulu dède in onórea lui o mésa splendida, si ordiná tuturoru Pasiloru se faca cu totii si fia-care assemenea. Marele veziru si toti ceilalti péné la celu din urmá Pasia a tractatu pe delegatulu persianu cu atât'a luxu, in cátu pe fia-care l-a costatu celu puçinu una-suta de pungi. Candu a venitu rendulu la Kioprili, elu recurse la unu evreu, care-lu mai ajutorase de multe-ori in lipsele sale; acesta i promitte ca-i va procura si acuma bani. Kioprili contandu pe promissiunea evreului, face pe diu'a determinata unu prandiu splendidu cu musica, comedianti si alte divertimente usitate la Turci. In alta di vinu comediantii la evreu, si-si ceru plat'a; evreulu, fiindu-cá nu se tocmisera de mai nainte, le offere duóe-sute de taleri, pre candu toti ceilalti Pasi le-au datu câte patru péné in cincí sute de taleri, Lascaris, capulu trupei, unu grecu, luandu banii, i arunca cu despretiu la pamentu. si dica: mai bine nu voiu nimicu de la unu Oppordos (\*) Pasia!; care in dialectulu evreo-spaniolu va se dica, unu vile si miserabile serántocu. Evreulu stringe banii, merge la Kioprili Mehemedu Pasia, si-i spune ceea ce s'a petrecutu. « Ei! trebuie se sufferiu a fi batjocoritu de unu necredintiosu, si nu amu atât'a putere cátu se-mi potu resbuna: atunci eu in puçine dile séu trebe se-mi facu noroculu, séu se-mi perdu capulu ». Urmarea a confirmatu acésta profetia. Cáci puçinu dupa aceea Spahii din Constantinopole s'au revoltatu si au ucisu pe marele veziru si pe toti ceialti Pasi; uniculu Kioprili Mehemedu Pasia a scapatu, fiindu-cá in obscuritatea sa nime nu-lu bagá in séma. Dupa-ce s'a stinsu foculu seditionei, Silahtar si Kisslar Agasi, si toti ceialti officari de curte au vediutu, cá nu mai este nici-unu Pasia in viéti'a, carui se póta offeri dignitatea de mare-veziru; asiá au trimisu dupa betranulu Kioprili, si cá unui omu bunu si de onóre, i dau in mana sigilulu imperiale, dreptu semnu alu noului seu officiu; dandu-i totodata se întieléga, cá totdeauna se-si aduca aminte, cumu si prin cine au ajunsu din starea sea infima la gradulu celu mai inaltu de onóre. Kioprili le promitte totu ce i-au cerutu; si la începutu nu facea nimicu fara a se consulta mai întâiu cu ei prin scrisori despre tóte lucrurile. Ei isi tramitteau opiniunile lor in scrisori; péné in urma a cugetatu a se folosi de ele; deci elu chiama la sine in secretu pe capii Spahiloru, le arata scrisorile, si se plange de arroganti'a lui Kisslar Agasi, a lui Silahtar si a tuturoru celorlalti of-

(\*) Acestu nume de batjocura, dupa tóta probabilitatea, deriva de la o *Pordiosera*, care este cuventu spaniolu cu articlu portugesu, si însémna cersitoriu si sdrantiosu miserabile. *Tr. Germ.*

grumate, Mahomedu a datu ordinu a strangula pe mam'a-betrana a sa, fiindu-ca luase parte la rebelluinea ienicieriloru, si pe multi alti complici i-a punitu cu mörte: Dupa aceea reocupa insulele Tenedos si Lemnos de la Venetiani; pune man'a pe rebellulu Pasia din Aleppo, si-'i taia capulu acestuia si ale tuturoru compliciloru sei. Trimite apoi pe marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia in contra cetatiei Ianova, care dupa obsidiune de vre-o câte-va zile o si ocupa si o supune potestatiei ottomane. Cu asemenea succesu pörta bellulu in Ungari'a, unde la anulu Hegirei 1070. Ali Pasia ocupa prin assaltu cetatea Varadinu. Er' la anulu Hegirei 1074, vezirulu Fazil Achmetu Kioprili Oglu (3) supune cetatea Uivar. Declara apoi

A. 1070

I. C. 1659

A. 1074

I. C. 1663

ficiari de curte; aviséza si pe soldati se nu suffere cá acesti unu pumnu de omeni se guberne unu imperiu atätu de mare, ci se se oppuna si se stérge acésta mare rusine péné candu le este anca in putere. Spahii se facura focu audindu aceste infamii: se aduna din nouu, mergu la curte, si ceru imperatului a le estrada pe culpabilulu Kisslar Agasi, pe Silahdar si pe toti compliciiloru lor, cá se-'i pedepsésca cá pe turburatorii de pacea publica si autorii rebelluinei din urma. Toti acesti-a au fostu omoriti, si Kioprili Mehemedu Pasia confirmatu in postulu seu; dupa aceea cu timpu a estermintatu pe toti Spahii cari au redicatu armele in contra imperatului, in cátu in duoi ani nu mai era nici-unu rebellu in viétia. Dupa ce a purtatu dignitatea de mare-veziru in cursu de siepte ani, elu a caditu bolnavu; éra candu era apröpe de morte, l-a cercetatu Sultanulu Mahomedu, si vorbindu cu elu despre lucrurile publice ale statului, i dise: sciu si pretiuiescu förte multa servitiele ce mi-ai facutu; dar' pentru a le incorona iti ceru se-mi areti pe cine credi tu capabile si demnu de a urma in ofliciulu teu; in casu candu a-i trece in lumea cealalta? Patientulu veziru respunse, ca elu nu cunöscce pe altulu care se merite acésta dignitate, docätu numai pe fiulu seu Achmetu, atätu pentru prudenti'a cátu si pentru seriositatea sa. Acésta recomandatiune a unui parinto pe patulu mortiei, pronuntiata in favörea fiului seu, atäta impressiune a facutu asupr'a lui Mahomedu, in cátu inmediatu dupa mörtea lui l-a facutu mare-veziru, de si era anca förte tineru.

(3) *Kioprili Oglu*. Fiulu lui Kioprili Mehemedu Pasia, despre care am vorbitu in punctulu precedente. Candu s'a facutu mare-veziru, a fostu numai de siepte-spre-diece ani; si este förte renumitu intre Turci pentru invetiatur'a, prudenti'a, fortitudinea si constanti'a sa. In adeveru turcii alla cá victoriile dela Cret'a s'au castigatu mai virtosu prin Kioprili celu dotatu cu spiritu neinvinu si cu mare elocentia, in care se spune cá a intrecutu pe toti contimporanii sei. Turcii ilu numescu vicariulu umbrei lui Dumnedieu; lumin'a si splendörea a celoru mai frumöse si amabile natiuni; supra-veghitoriulu si pazitoriulu legituru celoru adeverate, si alu moralei celei bune si sante; sfarmatorulu campanelorü poporaloru celoru raticitörie si blasfematorie de Dumnedieu; comandante terribile; celu mai sapiente; celu mai indurato-

bellu lui Racotiu, si-lu invinge (care a si muritu in urm'a une vulinere mortali ce a priimitu in lupta). Dupa aceea petrunde cu trupele sale prin t'ota Transilvani'a, si pune pe Michael Apafi principe tie-rei, sub conditiune de a-i respunde unu anumitu tribut u anuale.

#### MAHOMEDU INCHIAIE PACE CU GERMANII

III. Imperatulu Germaniei spaimentatu de progresele Osmaniloru, tramite unu delegatu la marele Veziru spre a-i cere pace, promittendu de a lasa Turciloru totu ce au degiá in possessiune. Vezirulu séu cá nu intielegea bine intentiunea imperatului, séu ca voiá a cunósce mai de aprópe dispositiunea Sultanului, luá cu sine pe delegatu si merse cu elu la Pórta. Aici delegatulu cu capulu plecatu si facia (4) prosternuta péné la pamentu sterge pulbera de la pragulu sublimei pórt e, si prin umilitele sale suplicatiuni obtiene pacea desiderata pe duóe-dieci de ani, sub conditiunile ce insusi Sultanului a placutu a le dicta.

#### INNOIESCE BELLULU CRETANU

IV. Dupa-ce pacea a fostu intarita prin juramentu solemnu din partea delegatiloru ambiloru imperati, Mahomedu se' resolvu a innoi cu mai multa vigóre bellulu cretanu, care péné acuma pentru alte affaceri se continuase numai fórtle incetu. Acestu bellu contra Venețianiloru l-a fostu inceputu anca parintele seu Ibrahimu, care a fostu si cuprinsu Cane'a si fortaretiele-invecinate, si a fostu alungatu din insula pe mai toti locuitorii ei cei vechi. Singurul locu ce mai remasese in manile inamiciloru, era Candi'a; o celate, unde natur'a si artea se pare ca a vrutu se arate, ce potu ele produce pentru a distruge pe cei cari ar' voi a o impressora. Trupele musulmane au

riu, etc. Elu a fostu uniculu veziru, care a succesu parintelui seu in acésta dignitate si care ca prin dreptu de ereditate a transmisu-o fiului si nepotului seu.

(4) *Façi'a*. Aceste si alte asemenea espressioni pompóse intrebuintiáza istoriografii turci façia cu delegatii crestini; si acést'a numai pentru a da cu atátu mai mare onóre imperiului loru, si a arata despretiu cu atátu mai profundu façia cu crestini. É adevratu, cá unu delegatu candu este admissu si intra in audientia la Sultanulu, trebe se-si depuna spad'a, se-lu tiena de braçia duoi Capudgi Basi, se se inchine cu capulu de trei-ori; dar' afara de aceste ceremonii, nu se cere nici-odata vre-unu altu semnu de submissiune.



atacatu mai de multe-ori acésta cetate, dar' totdeauna au fostu respînsi cu mari perderi. Si totusi nu putea cine-va se fia siguru de possessiunea acestei insule, péné candu inamiculu mai avea anca unu portu liberu si deschisu, de unde o putea ataca candu i placea. Asia Mahomedu se decise a intrebuintia tôte puterile imperiului seu pentru a sfarîma acea stanca, in care flot'a ottomana de atâte-ori s'a impededatu. Cu esecutarea acestei espeditiuni insarcinà elu pe Achmetu Kioprili Oglu Pasia, care a datu semne destule de desteritatea sa in bellulu din urma contra Germaniloru.

DISCURSULU LUI MAHOMEDU CATRE VEZIRII SEI SI CATRA ALTI

V. A trei'a di dupa ratificarea tractatului de pace cu Germanii, Mahomedu adunà pe Sheich-ul Islam (séu marele Mufti) dimpreuna cu pe toti Vezirii si generalii, pentru a se consulta despre afacerile de atunci ale statului; si dupa ce a comandatu tãcere, se dice ca a pronuntyatu catra ei urmatoriulu discursu: «Voindu a lua de esem-  
« plu in faptele mele, faptele antecessoriloru mei, amu studiatu  
« viétî'a loru, si amu cercetatu prin ce midi-lóce au castigatu, su-  
« stienulu si intinsu ei acestu fericítu si in perpetuu duratoriu im-  
« periu; si amu gasitu ca duóe sunt cauzele principali, caroru dato-  
« rescu ei atâte victorii, adeca, inrigirea loru pentru cetatiani, si  
« fortitudinea loru invincibile in faci'a inamicului loru. Aপরاندু pe  
« cetatiani cu credintia in contra a ori-ce atacu, facéndu dreptate  
« tuturoru si gubernandu cu clementia, ei nu numai ca au castigatu  
« amórea suditiloru, dar' anca au facutu de acestia au fostu gata  
« totdeauna a sta alaturi cu ei in ori-ce vicissitudini ale fortunei.  
« Si candu puneau ei in faci'a inimiciloru sabi'a trupeloru loru in-  
« vincibili: atunci inimicii amuñã si alãt'a terróre bagã in ei, in  
« cãtu era constrinsi mai de multe-ori a le cere pace. Cu modulu a-  
« cesta nu numai ca au redicatu imperiulu din decadentia, dar' au  
« esecutatu in contra celoru mai potenti inimici fapte de acelea, ce  
« posteritatea abia le-ar' poté crede, déca ele n'ar' fi sub ochii a tóta  
« lumea. Ei au nimicitu puterea Romaniloru, cari se stabilissera de  
« atãta limpu in Greci'a; ei au luatú Egiptulu de la Cercassiani, celu  
« mai belicosu poporu intre Tatari; ei au suppusu Persi'a si o parte  
« mare din Ungari'a; ei au facutu se tremure Germani'a; si mai

« multu, ei au datu principe si legi poporului scithicu , poporu in-  
« vincibile pênê acumu, si carê se laudá ca nu este nime care se le  
« pôta pune loru principe si se le deá legi. Se cautamu in giurulu  
« nostru : avemu noi vre-unu vecinu, care se nu respecte confinele  
« imperiului ottomanu? Crestinii, acesti inimici de urôte ai santei  
« nôstre religiani, recunoscu ei insii neputinti'a loru, si puçinu ne  
« mai trebe pentru cá se-i potemu cuceri cu totul. In acêsta situa-  
« tiune favorabile a nôstra, numai republic'a Venetiei este care mai  
« cutédia anca a despretiui puterea ottomana. Ce dicu? ea merge  
« pênê a ne insulta ; acêsta republicella, care in comparatiune cu  
« tierile ottomanice, nici n'ar' merita se o mentionamu. Lasu insul-  
« tele din urma ale Venetianiloru si ocuparea loru prin tradare a  
« insulei Tenedos, de unde prin piratii loru cari percurgu mârile  
« nôstre si infestéza còstele asialice si europene, tienu apròpe blo-  
« catu portulu Constantinoplei : aci voiescu numai a memora acea  
« procedura ignominiòsa a loru, candu au legatu si au încátusitu pe  
« acei musulmani, cari din propriulu loru impulsu divinuu au navi-  
« gatu pe marea mediteranea spre a merge se cerceteze sacrele re-  
« liquii ale prè-santului nostru profetu : cá si candu ar' trebui con-  
« damnati la eterna pedépsa acei-a, cari sunt chiar' pe cale de a-si  
« cerca salutea propria eterna, si acea eterna fericire ce le este pro-  
« missa de insusi profetulu nostru. Sangele acestoru martiri striga  
« vindicta ; si dèca innocentulu loru sange nu misca animile vòstre,  
« atunci strigátulu loru va destépta tierin'a parinliloru nostri si atá-  
« loru alti eroi-martiri cari ne-au întrecutu ; ei se voru redica con-  
« tra vòstra, si ve voru acoperi cu blastemulu loru , cà atí sufferitu  
« ca vre-o câli-va briganti miserabili se calce in picióre glori'a ot-  
« lomana si se braveze maiestatea unui imperiu, ce atáta sange si  
« labóre i-a costatu. Si apoi trebe óre se ve amintescu cà rusinea si  
« insult'a pentru noi anca este si mai mare, cà cetatea Candi'a anca  
« nu este in possessiunea nôstra? Tòte insulele marei mediterane  
« sunt in manile nôstre ; chiar' si insul'a Cret'a este cucerita ; si ce-  
« tatea Candi'a sta anca totu in man'a inamicului ! Cumu? numai  
« pentru acêsta cetate nu este anca asculttu ferulu ottomanu? feru,  
« care petrunde pênê in anim'a inamicului candu i se oppune. Veli

« obiecta , ca acésta cetate este tare de la natura si fortificata prin  
 « arte. Prè bine ; io sciu inse ca puterea si curagiulu ottomanu este  
 « si mai tare, inaintea carui-a precumu insu-mi amu vediutu, cetati  
 « cá nuorii de inalte au cadiutu si s'au resturnatu la pamentu. Séu  
 « voiti voi, cá decátu se incercati a ve face domni acestei cetati, mai  
 « bine se remana ea locu de scapare pentru corsari si de magazinu  
 « pentru lucruri de furtu ? Ori-cá dubitati in bunulu succesu ? Atunci  
 « nu sunteti demni de a invinge; si nu ve remane alta, decátu a ve  
 « consulta cu Venetianii despre conditionile de pace, si a resigna la  
 « dominiulu mării in favórea loru. Cátu de mare rusine ar' fi acé-  
 « st'a pentru cei ce se tienu cuceritorii lumei, n'amu trebuintia se  
 « v'o spunu. Me intorcu catra tine Lala Achmetu Pasia, tu, care tu  
 « esci alu nostru mare-veziru ; arata ca esci demnu urmatoriu alu  
 « demnului teu parinte; reiea-ti curagiulu , aduna trupele, mergi  
 « si fa preparativele necesarie pentru a obsedia cetatea Candi'a ;  
 « respesce acestu cuibu alu infamiloru violatori de tractate ; frange  
 « ascutitulu sabieloru acestoru infideli ; ascende murii cu adjuto-  
 « riulu lui Dumnedieu si cu tari'a bracialoru tale : invinge pe hoti,  
 « omóra-i, alunga-i, si stîngei din insula. Nu me indoiescu, ca apli-  
 « candu tóta diligenti'a de care esti capabile, rugatiunile prè-santu-  
 « lui nostru profetu iti voru adjuta a invinge tóte obstacellele, si in  
 « curendu vei estermina pe inimici si vei distruge si nimici cuibulu  
 « unde stau ascunsi. Si fii siguru, ca pentru acésta fapta a ta nu nu-  
 « mai vei gusta cea mai inalta favóre a mea, ci Dumnedieu, revela-  
 « torele legei nóstre, anca te va recompensa cu profusiune ». Acé-  
 « stu discursu alu imperatului atála impressiune a facutu in cei de  
 « façe, in cátu cu totii aprobara opiniunea lui, si s'au legatu cu totii  
 « a concurge din tóte puterile loru la esecutarea acestei intentiuni a  
 « imperatului.

#### MARÈLE-VEZIRU TRECE CU TRUPELE IN CRET'A

VI. Vezirulu insusi nu intardiá anca in acca iérna a visita portu-  
 rile, a infiiintia magazine in diferite locuri si a le implé cu totu fe-  
 liulu de provisiuni bellice ; cu unu cuventu , n'a intermissu a face  
 cu cea mai mare ingrigire totu ce este necesariu pentru durat'a  
 unei lunge obsidiuni. In primavér'a anului Hegirei 1066 si-aduna

tôte truppele, si in cinci ale lunei Sievval pléca din Constantinople. Insusi imperatulul l-a insocitu pene la Adrianopole; unde a trecut prin revista tóta armat'a, si apoi l-a tramisu a întreprinde acea espeditiune. Ajunsu la Stife (5), Achmedu Pasia a datu soldatiloru limpu pentru repaosu si pentru a se prepara de cale pe mare. La Termes (6) se imbarca cu trupele sale si ajunge cu ele in portulu de la Cane'a; aici le trece pe uscatu, le pune in quartire de iérna; si face cu tóta diligenti'a preparatiunile pentru a aduna munitiunile ce erau anca necesarie.

#### IMPRESSOARA CANDI'A

VII. Dupá-ce a facutu tôte preparativele ce credea necesarie pentru o lunga obsidiune, la optu-spre-diece ale lunei Silcale anulu Hegirei 1067, ese din portulu dela Cane'a, si naviga mai departe. Candu era aprópe de Candi'a, se opresce la satulu Cavlochoru, ese cu trupele sale fara nici-o resistentia aici pe uscatu si se pune in castre pe campulu de acolo. In demáneti'a urmatória lasa cá tóta armat'a se se puna in arme; ceea ce s'a facutu cu mare splendóre si cu o pompa indescriptibile; si insocitu apoi de acésta a mersu de a inspectatu terrenulu in giurulu cetatiei, parte pentru cá se védia de unde o ar' poté ataca mai bine, parte pentru a inspaimenta pe inimicu cu ténut'a pompósa a trupeloru sale. A trei'a dí chiamá la consiliu pe toti officiarii si pe alti cari aveau lunga esperientia in trebile bellice, si le cerú cá fia-care se-si spuna opiniunea, in ce modu ar' fi de a se impressora si lua cetatea prin assaltu. In urma s'a luatú conclusiunea, a submina, turnulu rosíu, a bombardá bastionele, si din partea acésta a se face primulu atacu asupr'a cetatiei.

#### O ATACA SI O CONSTRINGE A CAPITULA.

VIII. Ásia, anca in acelasiu anu catra finitulul lunei Sillidge, siantururile erau facute, cetatea inchisa de tôte partile, si acumu a înce-

(5) Thebes la antici. *Tr. Franc.*

(6) *Termes.* O cetate puçinu insemnata in Thessali'a, situata la cóstele Archipelagului, si care Grecii o numescu Θέρμας. Cei vechi i diceau Θέρμα, si de aci are Sinus Thermaicus numirea sa.

putu obsidiunea, de câtu care mai memorabile nu s'a vediutu si pôte nici alt'a nu se va mai vedé. Tôte puterile imperiului ottomanu era concentrate aici; preparativele de mai multi ani stateau la îndemana, in continuu nuóe truppe venia a suplini locul celor ca-diute; soldatii cari-si perdeau curagiulu si se incercau a retrá, era constrinsi prin amenintari si maltratari a intra din nuou in lupta. Obsediatii avea in partea loru positiunea favorabile a locului, si pe loti barbati bravi ai natiuniloru ce credu in Messi'a si cari s'au adunatu aici decisi a invinge séu a muri: si se batura duóe-dieci-si-nóue de luni in continuu, sub care timpu le-au venitu adeseor' ajutoriu de la Francesi si de la Venetiani. Fia-care palma de pamentu trebuia castigata cu sangele mai multoru eroi din ambe partile. Candu unu bastionu era derimatu si ocupatu, in acelasu momentu altulu resaria ca prin mirune din manile obsediatiiloru; si ottomanii se vedeau lipsili de fructulu labóroí loru chiar' in momentulu candu credeau ca corón'a victoriei é acumu a loru. Atâte obstacule, atâtea difficultati, si atâtea labóre in vanu, erau se aduca pe Turci in desperatiune. In fine inse, inimizii pre langa tóta valórea loru au trebuitu se ceda puterei si fortunei ottomaniloru; si aceea ce prin arme cu anevoia ar' fi potutu castiga, ottomanii descuragiali si abatuli de fatigiele unei obsidiuni atátu de lungi, au castigatu prin unu singuru omu. Acestu omu era Panaiotu (7) Tergimanulu (8) curtiei,

(7) *Panaiotu*. *Παναγιώτης*. Istociografi crestini descriu cu totulu altuminterea cuceri-rea Candiei; si cu credu ca nu va fi inutile cá se descriu aci acésta cucerire chiar' dupa informatiunile ce le amu de la acele persóne, care pe acelu timpu erau iniatate in secretele statului. Sultanulu prevediendu difficultatile cu cari avé de a se lupta la obsidiunea Candiei, a ordinaru a se publica in tóta armat'a, cá nici unu soldatu se nu se arete viitu in faci'a lui, péné nu va fi cucerita cetatea. Acésta amerintiare in locu de a produce effectulu de a iacuragia pe soldati (precumu era intentiunea), ea poté fórté usioru se cauzeze ruin'a intregului imperiu. Cáci soldatii incepura a murmura si a se plange ca nu mai potú supporta atâte fatigie; cá dupa o labóre continua de duóe-dieci-si-nóue de luni, n'au potutu face nici-unu progressu; ca sunt storsi prin frigulu de iérna si prin caldurile de véra; ca nu este justu—diceau ei — a consume tôte puterile imperiului in obsidiunea unei cetati impenetrabile; si ca dupa tôte aceste se vede cá acésta obsidiune nu s'a intreprinsu de câtu cu intentiunea de a estermina pe toti Jenicerii. In acésta impregiurare positiunea marelui veziru era fórté critica. Elu nu potea, fara a calca ordinulu imperatului, a satisfacé cererea soldatiloru si a redica obsidiunea. Ce se faca dara? Indemnà, eshortà



care prin unu discursu artificiale a facutu pe gubernatorele (9) cetătiei a preda sub certe condițiuni cea din urma, dar' totodata și mai tare citadella, unde se retrasese garnisón'a. Cu modulu acesta ve-

soldati prin amerintiari, prin daruri, prin promisiuni, a-si face detorinti'a. In specialu isi puse tóta elocenti'a (și nime pe acelu timpu între Turci nu avea elocenti'a lui), a imblandi animele seditiose și a insufla curagiu nu numai cu vorbele sale, ci și cu esemplulu' seu. Cu modulu acesta atacă cetatea din ce in ce cu mai mare vehementia. Intr'aceea se lati scirea ca Francesii vinu cu o flota și cu alte truppe spre a libera Candi'a, și că pe totu momentulu trebe se sosésca. Vezirulu a fostu celu dântăiu, care a remasu cu totulu consternatu la acéa scire; căci unic'a sa sperantia de unu sucsesu bunu era, că prin fóme și prin lips'a de munitiuni va aduce cetatea in impossibilitate de a se mai poté tiené; dar' acumu adjutoriulu ce se apropiá nu numai că i-a luat si acésta sperantia, dar' anca pre langa alte o miie de obstacule aprópe invincibili, purtá mare grige că Ienicierii érași se voru revolta. Pe candu se fremená cu aceste cugete in cortulu seu, și-si sferumá capulu a inventa unu midilocu prin care se delature aceste inconveniente și se scape din dificultati, intra la elu Panaiotu, interpretele curtiei, care, dupa ce-si aretá respectele sale cuvenite, precumu era elu in fórte mare grátia la vezirulu, ilu intréba, pentru ce este atátu de confundatu in cugete, și pentru ce acésta tristetia ce i se vede in față? Vezirulu i respunse in duóe cuvinte. Ér' Panaiotu i dise: « Lasati acésta superare, ce ve dis-  
 « turba inima, și aretati-ve veselu' față cu soldatii. Melancoli'a nu siede bine nobi-  
 « lei și invincibilei vóstre inime; noi nu avemu anca nici-ó cauza de a despera că nu  
 « amu poté cucerí cetatea. Stelele chiaru aréta ca acésta trebe se se intemple cátu de  
 « curendu, trebe numai se ne suppunemu influentiei loru, și se le venimu intr'adju-  
 « toriu prin unu actu de política. Deci déca imi permitteti si-mi dati voia libera a  
 « lucra, eu cutediu a ve promite, că in câte-va dile cetatea vi se va supune, numai  
 « se nu descoperiti nimerui planulu meu. Éca dar' midiluculu ce ve propunu pentru  
 « eucerirea cetatiei. Este impossibile că obsediati se scia despre apropiarea flotei  
 « franceze, déca cumu-va nu vomu presupune aci ó révelatiune divina; căci cetatea  
 « este de tóte partile inchisa, și atátu de bine pazita, in cátu nu póte se între acolo  
 « nici-unu siórece fara scirea nóstra. Intentiunea mea este de a-i insiela chiar' prin a-  
 « ceea, prin ce ei credu că ar' poté scapa din pericolu. Vreu adeca a invita pe Moro-  
 « siai, comandantele cetatiei, la ó consultatiune secreta, și a-i spune că unui amicu.  
 « ca se nu se încréda in flot'a franceza, căci intentiunea ei este mai periculósa pentru  
 « cetate decátu intentiunea Turciloru. Elu imi va crede fórte usioru, parte pentru-  
 « că, precumu é sciatu, si eu me tienu de religiunea crestina, și parte pentru că prin  
 « cele mai frumóse cuvinte me voiu preface că voiescu binela și prosperitatea cresti-  
 « natatiei. Cu modulu acesta speru că-lu voiu face că se predea cetatea». Vezirulu  
 consimte la acésta propunere, și recomanda interpretelui a ó esecuta cu fidelitate  
 și cu prudentia. Panaiotu tramisse numai-de cátu cu una scrisóre, la Morosini, co-  
 mandantele cetatiei, pe fidelulu seu sclavu Maxud (Acesta é unu nume arabicu, care  
 insémna desideriu' séu pofta; asia numescu crestinií cari sunt aplicati la curtea ot-  
 tomana, pe sclavii loru; pentru că Turcii arare-ori esprimu numele crestiniloru



zirulu, cu inceputulu lunei Gemaziul-ewel, anulu Hegirei 1080, a luat in possessiune Candi'a, dupa ce venetianii esira din ea. A lasatu de s'au pusu pe toti murii stindarde turcesci; transformà lôte

A. 1080  
I. C. 1669

fara a nu adaoge epitetele batjocoritorie de Ghiaur séu Kiafer, adeca infidelu, blasfematoriu). In acésta scrisóre Panaiotu simulandu unu zelu crestinescu, dice lui Morosini că ar' dorî se vorbésca cu elu intre patru ochi, spre a-i descoperi unele lucruri de cea mai mare importantia, si cari se referescu la binele si prosperitatea christianiloru, Morosini, că omu de mare prudentia si circumspectiune, isi imaginà la inceputu ca aci sierpele este ascunsu sub iërba, si stà la indoiéla, se primésca întrevedere cu Panaiotu ori nu. In urma comunicà lucrulu cu Grecii si cu Venetianii, cari erau in cetate, si dupa o matura deliberatiune se resolvî se audia dela Panaiotu, ceea ce voiesce se-i spuna; si-i tramitte pe sclavulu indereptu, designandu-i locul si timpul de întrevedere. Anca in aceeasi séra Panaiotu se face ca esse a visita sentinellele si posturile, ceea ce la comand'a Vizirului facea mai demulte-ori, si se apropia de un'a din portile cetatiei. Morosini anca nu intardià a veni aci. Elu veni, precumu se întielessera, imbracatu in vestiminte straine pentru a nu destepta in garnisóna vre-o presupunere sinistra. Panaiotu vediendu-se in faéie cu comandantele, dise acestui-a: « Me intrista si me dóre candu vediu ca lucrurile crestiniloru si « mai alessu aceloru de o natiune si de o religiune cu mine, mergu din di in di mai « reu, si candu vedu de alta parte că puterea Turciloru cresce pe di ce merge, a ca- « roru infidelitate si tirania, cu care amerintia lôte lumea, trebè se destepte in noi cea « mai justa indignatiune. Nu se póte nega, că peccatele nóstre si ale parintiloru nostri « au adusu asupra crestinetatiei acésta bataia a lui Dumnediéu. Noi inse scimú că « Dumnediéu de comunu bate pe fiii sei si apoi nimicescu pe acei-a cari au fostu ca- « us'a vindictiei sale: se speramu dar' că prin bunatalea divina acestu casu in puéinu « va urma. Péné atunci trebe se purtamu cu patientia calamitatile ce a tramissu ce- « riulu asupr'a nóstra, si se ne dedamu a nu ne oppune vointiei divine ». Panaiotu crediendu că prin aceste cuvinte si-a castigatu increderea lui Morosini, pentru a-lu însiela si mai cu effectu l-a facutu se se lege prin juramentu, că nu va descoperi ni- merui calea ce-i va comunica; pentru-că pretindea elu, că se teme nu cumu-va unulu séu altulu dintre obsediati se cadia in manile Turciloru, si prin torture din partea acestora se fia constrinsu a divulga aceea ce elu din instinctulu unui zelu divin voesce a-i descoperi, si prin acést'a tote intentiunile sale bune ce le are pentru christiani, se se întórca numai spre reulu si ruin'a sa. Anim'a lui Morosini parea a fi liniscita prin aceste cuvinte, si Panaiotu reincependu discursulu seu, dise: « Se sciti dar' ca ieri mi s'a datu o scrisóre a admiralului francesu, spre « a o interpreta, si ea continea urmatóriele: « Din ordinulu cristianissimului rege, « pregatiosului meu domnu, plecu la Cret'a cu armata numerósa si cu flota bine « preparata. Ar' strică si la o parte si la alt'a déca v'asiu descoperi in scrisu scopulu « acestei espeditiuni; asià ama datu ordinu secretariului meu, purtatoriulu acestei « scrisori, că se ve informé verbulu despre lôte. ». Dup'a ce a fostu introdusu secre- « tariulu in camer'a din intru a Vezirului, unde nu era altulu decâtu eu si elu, se- « cretariulu a vorbitu in numele admiralului seu, precumu urméza: « Scimú degiá

besericile în gîmie, și ordina să se celebre în ele Ezan-ulu și Ne-maz-ulu. Asia a succedut Turcilor în urma după unu bellu de două-dieci-si-patruze ani (10) a supune și încorpora cu imperiulu

« din lunga experientia, că Venetianii sunt vechi inimizii de mîrte ai Francei. De  
 « câte-ori s'a facutu vre-o invasiune în țările noastre, ei totdeauna au adjutatu pe  
 « inimizii nostri cu consiliu, cu bani, cu arme și altele. De și nu puteau se ne face  
 « atîto stricatiuni cîte ei voiau, totusi ne causau multe incomoditati. De alta parte  
 « candu se vedeau strimtorati, ei totdeauna recurgéu la astutia și la minciuni spre  
 « ale da noi insine ajutorulu, protestandu și laudandu-se cu amicitia ce affecta că o  
 « pîrta catra noi. Chiar' asiá au facutu ei și în casulu de facie; candu au vediatu că  
 « armele imperiului ottomanu i apésa; au tramisu delegati la regele nostru, și prin  
 « intercesiunea Papei l-au rogatu se-i scape din acestu pericolu. Apoi pentru  
 « a castiga și mai multu pe regele nostru în partea lor, ei au offeritu următoriele  
 « conditiuni: 1<sup>a</sup> déca numai Candi'a singura va fi liberata de sub obsidiunea Tur-  
 « ciloru, atunci ea se remanea întréga în posesiunea regelui nostru; cîci mai bine  
 « voiescu din tóta inim'a și cu tóta bucuria a o lasa în manile unui rege crestinu,  
 « decátu a o vedé sub jugulu Turciloru; 2<sup>a</sup> ér déca cu puteri unite voru poté alunga  
 « pe Turci din tóta Cret'a, atunci diumetate din acésta insula dinpreuna cu capital'a  
 « ei se fla a Francesiloru, er' cealalta diumetate se remana Venetianiloru. Regele  
 « nostru a priimitu la aparintia aceste conditiuni. Dar' fiindu-cá elu tiene că este  
 « injustu a rumpe bunele relatiuni ce le are cu pîrta ottomana, și prin acést'a a de-  
 « bilita legaturele cele tari de amicitia reciproca; și veniindu-i acumu chiar' buna o-  
 « casiune de a frange temeritatea acestoru omeni inconstanti și insielatori, asia a  
 « lasatu a se prepara acésta flota, și a datu ordinu admiralului, că indatu ce va in-  
 « tra în Candi'a se prinda pe toti Venetianii și se-i tramita în Franci'a, er' cetatea  
 « se o lasa în posesiunea vezirului. Cîci regele nostru are una imperatia atatu de  
 « intinsa și florescenta, în cátu nu mai are trebuintia de unu regatu strainu și a-  
 « tátu de indepartatu; mai alesu ca acesta ar' poté fi unu maru de perpetua cêrta  
 « și discordia. Asia dar, vezirulu nu are de a se teme nimicu de venirea flotei nostre  
 « aici. Cîci pe data ce admiralulu va intra în cetate, eca ce spera a face în cele mai  
 « apropiate zile, elu va areta ordinulu regelui Francei intaritu cu man'a și sigilulu  
 « propriu, și va face cunoscuta tóta starea lucrului. Pêné aci secretariulu admira-  
 « lului francesu. Dar' eu — continua Panaiotu — care nimicu nu dorescu mai fer-  
 « binte cá fericirea crestinatatiei și înaintarea religiunei mele, mi-amu pusu totu  
 « spiritulu meu pentru a inventa unu espediente, prin care se potemu delatura pe-  
 « riculu ce amerintia pe christianismu preste totu, și abiá ilu potuiu ghici. Déca voi  
 « nu veti lasa pe Francesi se între în cetate, atunci ei se voru confedera cu Turcii,  
 « și cu acesti-a dinpreuna voru întorce armele în contra vóstra, ca în contra'unor'a  
 « cari despretiuti ajutoriulu lor, și ve voru tracta cá pe inimizii publici ai crestinis-  
 « mului; și asiá nu numai cá veti perde cetatea, dar' veti remané petati cu rusine și  
 « infamia perpetua între crestini, mai alesu cá voi nu aveti nici-o proba, despre  
 « tradarea lor. Ér din contra, déca pe inimizii cari ve vinu într'ajutoriu sub pre-  
 « testu de amicitia, i veti lasa se între în cetate, atunci poteti voi insive calcula,

loru acésta cetate superba, glori'a secleloru trecute si a opt'a minune a lumei, pe care insasi natur'a pare a o fi facutu inaccessible contra a ori-ce atacu. In aceste lupte ottomanii au perdulu preste

« fara ca se vi le spunu eu, relele ce voru urma asupr'a vóstra si asupr'a republicei  
 « vóstre. In cetatea ast'a este acumu de presentu adunata nu numai flórea nobilimei  
 « venetiane, ci si cea mai alésa parte a armatei vóstre. Acumu, déca toti acesti-a  
 « voru fi omoriti séu voru cadea in captivitate, atunci nu va fi greu Franciei a cu-  
 « tropi tóte tierile venetiane. Si mai multu. Fiindu cá vediu ca Francesii nu-si facu  
 « nici-unu scrupulu de a minti si insiela pe altii, asiá eu credu cá ei chiar' atátu de tra-  
 « datori voru fi fácie cá Turcii ca si facie cu voi, ve voru allunga pe amenduoi din  
 « insula, si voru ocupa singuri acésta întinsa si frumósa tíerra. Si candu voru fi ei domni  
 « aici, atunci cu greu credu ca li se va mai poté luá vre-odata din mana. Acumu cá nu  
 « mai poteti tiené cetatea lungu timpu, ci sunteti necessitati a o da séu in man'a Francis-  
 « loru séu in man'a Turciloru, cu lasu se judecati voi, ce este mai consultu se fa-  
 « ceti: se ve dati sclavi Francisiloru, si pre langa acésta se perdeti nu numai cetatea,  
 « ci póte si tóta republic'a vóstra; séu a ve invói cu Turcii si pre langa conditiuni  
 « onorabile a le da Candi'a, de la cari apoi cu timpu, candu adeca voru fi incurcati  
 « in alte întreprinderi bellice, pré-usioru o veti reocupa? Solicitudinea ce o amu pen-  
 « tru religiunea christiana, si zelulu ce-lu portu pentru binele si salutea compatrio-  
 « tiloru mei, m'a indemnatu se ve facu aceste descoperiri, si vi Je-amu facutu cu  
 « periculu vietiei mele si cu possibilitatea de a-mi perde starea destulu de onorifica  
 « ce o amu pre langa curtea ottomana! Remane acumu la voi, ca se judecati ce póte  
 « séu ce trebe se faceti pentru binele patriei vóstre». Dupa aceste cuvinte Panaiotu  
 s'a întorsu la castre indereptu. Ér Morosini, de si jurase a nu descoperi nimeru  
 nimicu din cele ce-i s'au spusu, elu totusi anca în acea nôpte aduna pe toti of-  
 ficiarii generali, si pe alte persóne de frunte, in cari avea mai multa incredere, si le  
 spune totu ce audise de-la Panaiotu, si apoi le cere consiliulu despre ceea ce ár fi  
 de facutu. Dupa matura deliberatiune, ei au concludu in unanimitate, ca decátu a  
 se suppone unei lungi si uritióse captivitati, preferu mai bine a da cetatea in man'a  
 Turciloru, déca voru poté obtiené conditiuni onorabile. In demanéli'a urmatória  
 Panaiotu merge la vezirulu si-i spune cele ce a vorbitu cá Morosini, dar dupa  
 acéca pentru ca se stinga totu curagiulu in garnison'a si altmínterea destulu  
 de desperata, i-a datu urmatoriu consiliu: se ordine adeca, cá in sér'a ur-  
 matoria, in cea mai mare tacere se éssa din portu duóe-spre-diece din cele  
 mai mari corabii bellice, si se-si iea calea catra insul'a Cipru, si candu se voru fi  
 departatu cale cam de duóe-diece de mile, se arboreze stéguri francese si se se in-  
 tórca indereptu. Vezirulu aprobá acésta manopera, si ordiná numaj decátu, cá anca  
 în acea nôpte, fiindu si ventulu favorabile, se éssa duóe-spre-diece vase din portu,  
 si se-si iea calea spre Cipru. In urm'a acestora se tramissera totu atáte altele, spre  
 a întâmpina pe cele la reintórcere. Indata ce s'au vedíutu in fácie unele cu altele  
 si atátu de aprópe in cátu se potura cunósce, se salutara între sine dupa usulu prac-  
 ticatu in asemenea casu. Dupa aceea vinu atátu vasele cele cu flamure francese,  
 cátu si cele cu flamure turcesci, si reintra impreuna in portu. Sentinéliele din tur-

duoë-sute de mii de ómeni, precumu afirma cei mai buni istorici ai loru, dintre cari unii sunt anca in viétia.

#### MAROMEDU PRIMESCE PE COSAGI SUB PROTECTIUNEA SA

### IX. Pre candu armat'a ottomana era ocupata cu obsidiunea Can-

nurile cetatiei, vedindu in departare flámurele franceze, credeau ca flot'a franceza vine pentru a libera cetatea. si latiescu numai decátu acésta scire între toti locuitorii, cari se bucurara fórte. Si cându au vediutu ca o escadra turcésca merge in contra presupusei flote franceze, ei au crediutu ca-i va opri intrarea in-portu, si asteptau cu frica si cu cutremuru rezultatulu luptei ce-si imaginau ca se va încinge între escadrele inimice. Dar' candu au vediutu ca escadrele se apropia un'a de alt'a fara celu mai micu semnu de ostilitate, si se saluta imprumutatu, ei au ramasu immarmuriti, si nu-si poteau imagina ce intentiune potu avé Francesii de se aréta cu atât'a amicitia catra inimizii loru. Morosini inse si ceilalti caroru le comunicase cele ce audise dela Panaiotu, lapedandu tóta dubietatea ce póte o mai aveau in descoperirile acestui-a, facu cunoscutu tóte ce le-a fostu spusu Panaiotu. Si fiinduca nu era altu midu-locu de a conserva viét'a si libertatea, vorbescu si indemna pe soldat si pe poporu cá se capituleze; cáci, mai bine este — adaogean ei, a se încrede într'unu inamicu cunoscutu, decátu într'unu confederatu perfidu. Asiá Morosini anca in aceea di pune duoi barbati într'o barca, si-i tramitte cu beté albe in máni la marele Veziru, spre a-lu ruga cá într'unu locu anume dintre cetate si castrele turciloru se tramitta vre-o cáti-va dintre principalii-sei officiarí, cari se convina acolo cu cei pe cari va trimite elu din partea sa, apoi acestia voru comunica conditiunile de capitularea cetatiei. Vizirulu consimte cu acésta cerere, si immediatu ordina lui *Ibrahimu* Pasia de Aleppo, lui *Kulhiel-Iudasi* Sulfkar Aga, si lui *Teskiercdgi* Basi, adeca primu-secretariu, *Ishak Effendi*, se mérga dimpreuna cu interpretele *Panaiotu*, a tracta cu inamiculu si a regula tóta acésta affacere. Acesti-a mergu la delegatii venetiani in cortulu instituitu anume pentru acést'a sub turnulu rosu; uici dupa lunga desbatere, delegatii venetiani promittu a preda cetatea sub conditiune, cá toti lia soldatu ori cetatianu Greçu ori Francesu, se póta esi din cetate cu totu ce au, familia ori avere, si se lia libéri a se poté inturna in patri'a loru. Dupa-ce s'a comunicatu acésta Vezirulu, si a ratificatu pacea cu inceputulu lunci Gomaziul-evvel, anulu Hegirei 1080, (adeca anulu de la Christu 1669,) Morosini a esitu celu din urma din cetate, dupa-ce adeca se departasara din ea toti soldatii si toti cetatianii, si asiá o a predatu in possessiunea Turciloru. Sciu prè-bine, cá scriitorii crestini narra acestu lucru cu totulu altminterea. Si eu anca nu cutediu a le contradice; nu vediu inse, pentru ce narratiunea relatata mai in susu ar' poté fi cu totulu de releptatu. Déca consideramu cá Venetianii au datin'a inradecinata de a ascunde intentiunile lorú, si mai alesu a relacé cu totulu evenimentele câte au esitu in defavórea loru, apoi nimene nu se va mira cá nu au publicatu unu lucru, despre care scieau cá este purulu adeveru, cáci ei cari se mandrescu cá sunt fórte prudenti, au vrutu se evite rusinea de a poté fi insielati. Singur'a scire cá se apropia flot'a franceza, de si acést'a anca nici nu era preparata, a fostu de adjunsu, cá se aduca

diei, Mahomedu, sub prelestu de venatu, merge de la Adrianopole la Ieng-ishehir (11), spre a fi mai aprópe de campulu luptei si prin acésta a incuragia pe soldatii sei de o parte, ér' de alt'a pentru a se

in raticire atátu pe turci cátu si pe Venetiani. Acesti-a erau cu totul inchisi in cetate, si prin urmare nu puteau se scia nimicu despre ceea ce se petrecea pe dinafara; ér' Turcii anca nu puteau li informati despre alte trebi externe, decâtu despre cari aveau comunicate dela ambassadorii de pre langa puterile straine, cari false ori veridice, puteau de asemenea se-i aduca in raticire. In cátu pentru mine, eu amu garantele meu fórté demnu de credintia si anume pe Maxudu, acelu Maxudu pe care Panaiotu ilu tramisese la Morosini. Elu a fostu in curtea parintelui meu Constantinu Cantimiru, si apoi in curtea fratelui meu Antiochu servindu cu fidelitate duóc-dieci-si-patru de ani, si in urma a adjunsu la dignitatea de postelnicu séu magistru de curte. Pentru aceea amu crediutu cá lectoriloru acestei istorii nu voiú face lucru neplacutu, déca aceea ce amu auditu din gur'a lui, voiú introduce in paginile acestei lucrari. In cátu pentru Panaiotu, elu a avutu la curtea ottomana cu multu mai mare incredere decâtu ori-care crestianu inaintea lui, si decâtu care mai mare abid credemu cá cine-va va mai póte avé. Candu era de a se da unu consiliu, séu de a se delatura o difficultate la întreprinderi decisive, elu era pentru vezirulu ceea ce a fostu Achitophel la evrei; si Ulisse la greci. De câte-ori isi dá elu opiniunea séu in ce este de se a face, séu in ce are de a urmá, s'a vediutu cá elu niciodata nu s'a insielatu in judecat'a sa. Ceea ce unu bellu obstinatu de duóc-dieci-si-patru de ani, si effusiunea de torrente de sange, si aplicarea a tóta puterea imperiului ottomanu n'a pututu se face, a facutu Panaiotu-cu subtil'a sa stralagema si cu ingenios'a sa inventiune, adeca: cucerirea Candiei; si pe Morosini, pe celu mai bravu belliduce pe acele timpuri (a' carui purtare in ultimulu bellu dintre Turci si Venetiani a datu probe suficiente de desteritatea sa) ilu seduse a preda cetatea. Prin aceste maniere ale sale Panaiotu in atátu de mare favorea era la Turci, in cátu elu din ordinulu imperatului a cutediatu a se lasa in disputa publica cu Vanli Effendi in presentia marelui Viziru Kioprili Achmedu Pasia, despre religiuine; cu acelu Vanli Effendi, care era unulu dintre cei mai invetiati barbati la Turci, si fórté espertu atátu in religiuinea christiana cátu si in cea mahomedana, si care odinióra a fostu preceptorele lui Mahomedu Sultanulu. Anca de pe timpii lui Solimanu I. candu unu literatu turcu, precumu amu aratatu mai in susu (\*) intr'o conferentia publica a datu preferentia religiuinei christiane asupr'a celei mahomedane, n'a mai fostu permisu nimerui a tiené dispute de acelea; ba ele au fostu interdisse prin unu edictu publicu sub pedépsa de mórté. Vanli Effendi a remasu invinsu in acésta disputa, si de necesu á accusatu pe Panaiotu la Sultanulu cu erin'a de blasfemia, si a cerutu aplicarea edictului si punirea lui Panaiotu cu mórté. Dar Mahomedu se dice cá i-a respunsu urmatórele: «Nu ti-amu spusu, se nu intri in disputa cu acestu infidelu, ca nu-lu vei poté invinge? Pe viitoriu lassa-lu in pace, cáci elu este o necesitate pentru maiestatea nóstra.» Credu cá este superfluu de a reproduce aci

(\*) A se vedé § XII. la Capu IV din Cartea III. *Tr. Rom.*



provede mai bine in contra ori carei eventualitati. Pre candu era aici, i vine o deputatiune din partea lui Sari Camish Cosak (12), care in numele compatriotiloru se offera dinpreuna cu lóta tíerr'a a se

intréga acea disputa; ea a esitu de sub tipariu in Veneti'a si se vinde in publicu; se póte citi si in comentariile lui De la Croix despre biseric'a orientale. Afara de acestea, Panaiotu este renumitu la Turci pentru cunoscintiele sale astrologice, si pentru sciinti'a sa de indivinatiune, adeca de a predice viitoriulu. Éca aci unu casu. Pe candu vezirulu era ocupátu cu obsidiunea Candiei, vine intr'o dí la elu Panaiotu totu intr'o fuga, si-lu rógá se perasésca numai decátu cortulu, căci viéti'a-i este in periclu, déca mai remane numai unu momentu acolo. Vizirulu ilu asculta si ese din cortu, dar' isi lasa orologiulu pe perin'a pe care sediusé, si, de si plouá de versá, merge intr'altu cortu. Abiá cé a ajunsé aici, si o bomba de tunu de pe murii cetatiei trece prin cortulu vezirului si lovesce chiar' in locul unde sediusé, sfarma orologiulu si perin'a; si éta, profeti'a lui Panaiotu implinita! Altu casu. Candu s'a întreprinsu espeditiunea contra cetatiei Caminiétiulu, elu a predísu cá in a diecea dí cetatea va fi cucerita. Toti căti cunoseau situatiunea loculuí, diceau ca absurditate vorbesce Panaiotu. Dar' eventulu i-a datu lui dreptate. Pre langa tóte aceste, precum viéti'a asiá si mórtea lui Panaiotu a fostu remarcabile. Căci marele Veziru Kiopriú Achmedu Pasia, candu era in castre langa Sakee, glumindu cu elu ilu intrebá, ca dupa ce tóte profetiele lui s'au implinitu, si nici intr'un'a nu s'a insielatu, n'ar' sci acumu « se spuna un'a si despre sine? Panaiotu i respunse; « Déca veti binevoi, asta-di de « séra la siese óre se veniti in cortulu meu, veti vedé unu lucru straniu: dar' se « nu ve spariati nici se ve intristati ». Vezirulu mirandu-se cá ce ar' poté fi acestu lucru, merge la mediulu noptiei in cortulu lui Panaiotu. Indata la intrare aude plansetele si lamentatiunile domesticiloru sei, si apropiandu-se mai tare, vede pe iubítulu seu Ulisse ca trage de mórte. Unulu dintre servitori díse Vezirului, ca Panaiotu inalnte de a mori l-a insarcinatu se-lu róge cá in recompensa pentru servitiile sale fácute curtiei ottomane, se-i faca grati'a de a permite se se transporte cadavrulu seu la Constantinopole si se se immormente acolo (onóre, ce se dá numai Sultannuluí, nimene altulu, nici chiar' insusi marele Veziru nu se bucura de acésta dístinctiune). Vezirulu se dice cá au respunsu: « Plangu pe Panaiotu numai intr'unu respunctu; si acesta este, cá dupa ce a lucratu in interessulu si pentru binele ottomaniloru cu mai multa lealitate, decátu s'ar' fi potutu ástepta acést'a de la unu crestinu, si asiá a intrecutu pe toti musulmanii in fidelitate si in politica, elu totusi « la mórtea sa n'a trecutu la adeverat'a credintia in Dumnedieu prin súppunere la preceptele divine si la cele ale profetuluí; prin acést'a ar' fi meritatu cá se-i ducu eu « insumi in spatele mele cadavrulu cale de o mila de locu. Cu tóte acestea, de si « póte cá pentru acestu alu seu pecatu nu va fi admissu in Paradisu, totusi eu credu « ca este justu, cá in recompensa pentru servitiile sale se-i accordu cererea sa ultima, si se nu-i denegu a se immormenta acolo unde elu a doritu ». Dupa acestea Vezirulu a permíssu domesticiloru lui Panaiotu se-i transpórte cadavrulu la Constantinopole, si totu-odata le-a datu unu Chatisierif cătra Caimacamulu, in virtutea carui-a acesta se ordine patriarchuluí Constantinopolitanu, cá se immormente pe de



suppune Sultanului în toată umilinti'a. În capul deputațiunei era însuși Hatmanulu Doroshensco. Imperatulul l-a primitu cu toată grați'a, i-a daruitu unu vestimentu de statu, și l-a dimissu onorandu'lu

functulu cu cea mare pompa în locul unde elu a lasatu prin ultim'a sa vointia. S'au adunatu dreptu aceea toti grecii și strainii, locuitori în Constantinopole, și cu cea mai mare ceremonia au transportatu cadavrulu într'o insula a mării marmora, și acolo l-au înmormontatu în mănăstirea de la S-ta Trinitate, pe care o reparase elu pînă ce era în viața.

(8) Scau Dragomanulu, adeca: interpretele curției. *Tr. Rom.*

(9) *Gubernatorele.* Acesta e Francesco Morosini, care e cu multu mai cunoscutu din bellulu din urma dintre Turcii și Venetiani, decatu că se fia necessariu a mai spune aci ceva despre elu. Dupa-ce a cuceritu Morča, a fostu alessu Doge de Veneti'a.

(10) *Două-dăci-si-palru de ani.* Deca acestu bellu s'ar' fi portatu pe timpii anticiloru poati, fara dubiu elu ar' fi fostu mai celebru decatu celu de la Troia. Căci deca facemu comparatiune între aceste două, potemu vedu pre-ursoru, ca luptele din Cret'a au fostu mai sangerose de cătu cele troiane. Si intradeveru, că sub toată durat'a acestui bellu n'au fostu alta decatu bătăi continue, și continua versare în torrente de sange omenescu, nu numai în Cret'a, ci în totu Archipelagulu și pe toate frontariile teritoriului turcescu și venetianu. Ce e mai multu, Turcii, cari altminterea sunt foarte diligenti a ascunde perderile proprii, confessa, că numai în Cret'a au ramasu morti preste două-sute-de-mii de oameni de ai loru, necomputandu anca aci pe acei-a cari nu erau în listele soldatiloru, precumu voluntarii etc. și dintre cari nu mai puțin la numeru au ramasu morti acolo. Imagină-ti-ve apoi, căti crestini nu voru fi trasu acesti-a cu sine în imperati'a mortiloru?! Venetianii punu speșele acestui bellu la aproape una-suta millioane de taleri.

(11) *Ieng-ishesir.* Asia numescu Turcii Lariss'a, o cetate foarte renumita în Thessali'a, și care asta-di este capital'a țerei.

(12) *Sari Camish Cosak.* Insămna: Casaci din trestia galbina. Asia numescu Turcii pe locuitorii dintre Dnistru și Dnipru (\*) Mai înainte au fostu suppusi Poloniei, asta-di o parte sunt vasali Poloniloru, și alta parte vasali Russiloru. Dupa diferite timpuri, Turcii diferite numiri le-au datu. Dupa suppunerea lui Doroshensko, Turcii de la numelu Hetmanului loru i-au numitu Doroshensko-Kasaci; și dupa ce au desertatu și s'au datu Russiloru, au fostu numiti Sirca-Kasari, asemenea de la capitanulu loru cu numelu Sirca. Dupa primul tractatu de pace cu Ion Sobieski, regele Poloniei, prin care au fostu dati sub dominațiunea Turciloru, Sultanulu Mahomedu i-au adnectatu la principatulul Moldaviei, ordinandu lui Duca, principelul de atunci alu Moldaviei, că se pörte și titlulu de Hetmanu alu Ucraniei, și dandu cetatea Nomirovu de locu ala resiedinției sale. Dar' dupa caderea terribile ce Turcii au suferitu la Vien'a, Duca au cadiutu prinsu în mână Poloniloru, și Turcii prin pacea de la Carlovitiu au restituitu Poloniei toată Ucrani'a dinpreuna cu cetatea Caminetiu. Amu auditu adese-ori din gur'a Turciloru, ca ei isi aducu aminte candu în

(\*) Nistru și Dnipru: Boristene și Tyras. *Tr. Rom.*

cu unu Tug (13) si cu unu Alem Sangiak in semnu de potestatea sa. Totodata i ordiná a face se incete predatiunile ce committu Cosa-cii petrundu câte-odata pênê in suburbiile Constantinoplei, si-i retomenda a remané credintiosu imperiului ottomana, éra armele sale, cu care a făcutu pênê acumu atâtea stricatiuni musulmaniloru, se le întórca pe viitoriu in contra inamiciloru acestora. Sultanulu de alta parte i promitte cá in casu de vre-unu bellu intre Cosaci si intre Poloni séu Muscali, le va adjuta din tóte puterile sale si-i va protege in contra a ori ce ostilitate.

#### REGELE POLONIEI SE MANIA

X. Doroshensco dupa ce s'a intorsu a casa, publica poporului seu tractatulu inchiaietu cu Mahomedu. Cu totii s'au bucuratu si l-au priimitu cu tóta placerea; dar' pe vecini i-au cuprinsu mare terróre, căci ei vedeau cá prin acésta aliantia sunt espusi la tóte inconvenientele ce potu urma fresce de aci. Cosacii pênê acumu au facutu cele mai bune servitiuri atátu Poloniloru cătu si Russiloru, nu numai prin continuele loru rapiri ce comitteau in tierile ottomane, ci pentru cá tíer'a loru fiindu plina de mocirle si provediuta cu passuri fôrte strimte, se putea considera de unu antemuru atátu pentru Poloni'a cătu si pentru Russi'a. Derimatu acumu acestu antemuru, Polonii si Rusii puteau avé causa suficiente de a se teme, ca in viitoriu ei voru sufferi tóte acele stricatiuni din partea Cosaciloru, pe care le causau acesti-a mai inainte tieriloru musulmane. Regele Poloniei simtia acestu reu mai multu decâtu ori-care altulu; pentru acéea se decise, cá din inim'a acestoru Cosaci, sudili ai sei de mai nainte, se estermine supunerea la care se obligasera catra imperiulu ottomanu, anca inainte de a prinde ea radecini mai afunde. Cu

acésta tíera se cantá Chutbe si Ezan-ulu, si pentru acéea-dicu ei, este imposibile cá se placa lui dumnedieu a sufferi cá se remana acésta tíera in manile christianiloru, deci ea trebe recencerita la cea d'ântáiu ocasiune bine-venita.

(13) Tug. Coda-de-calu. Distinctiunea acésta a incetatu de a se practica de la timpulu candu acésta tíera a fostu data lui Duca, principelui Moldaviei; căci vezirulu, precumu dicea elu insusi, nu voiá mai multu a onora pe nici-una infidelu cu tugu, si prin acést'a a-lu face siesi assemenea (cu tóte acestea, Ieremia Movila, prin cipele Moldaviei, gustase anca mai inainte acésta onóre). S'a conservatu inse sangiaculu séu stindardulu, cá semnu alu potestáției gubernatorelui acelei tíeri.

scopulu acesta tramite o armata considerabile contra Cosaciloru, petrunde in tiér'a loru cu ajutoriulu acelora cari i remassesera anca fideli, si face cele mai miserabili devastatiuni.

**MAHOMEDU I FACE MAI ANTAIU MISTRARI AMICABILI**

XI. Acésta singura fapta potea se fia cauza suficiente, pentru cá Mahomedu se declare bellu regelui Poloniei. Dar' elu a crediutu cá este cu multu mai equitabile a mostra mai antaiu pe infractorulu de pace. Cu scopulu acesta tramite pe unu ciausiu la regele Poloniei cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu: « Amu intielesu cá ai facutu o invasiune si ai atacatu tier'a Cosaciloru, cari, tu scii bine cá ei si-au luatú refugiu sub umbr'a arapiloru nóstre. Prin acést'a tu celu din dântaiu ai frantu pacea inchiaieta intre regatulu teu si între imperiulu maiestatiei nóstre, si care péné acuma s'a observatu cu religiositate din ambe partile. Sant'a nóstra lege ne autoriséza a ve declara immediatu de inamicu alu nostru, si amu poté se te facemu a simti amaru ceea ce insemnéza a irrita pe unu leu dormitandu. Dar' noi compatimimu debilitatea ta, si ne indestulimú acumu ántaiu numai a te provoca, cá immediatu se-ti ieai man'a ta nedrépta de asupra Cosaciloru, se-ti revoci trupele din tiér'a loru, si pentru cele ce ai facutu se ceri iertare de la noi. Er' déca vei refusa a face acésta, si ai avé celu mai micu cugetu de a-ti apera nedreptatea prin arme, atunci se scii cá legea nóstra prin mine iti declara mórte, regatului teu dissolutiune, si poporului teu sclavia perpetua; si vei scé apoi, ca tóta lumea va imputa acésta calamitate numai inimei tale corrupte si inpetrite.

**DAR' REGELE POLONIEI NU ASCULTA**

XII. Dar' regele Poloniei nu luá in consideratiune acésta mustrare a Sultanului, si incrediutu séu in puterile proprii, séu in promisiunile minciunóse ale Germaniloru, nu numai ca nu s'a lasatu de intreprinderea sa, ci anca din ce in ce irritá pe osmani mai multu in contra sa. Mahomedu vediú ca o infruntare usióra nu ajuta nimic la unu omu obstinatu; asiá se resolví a-si resbuna cu focu si cu ferru. Declara dreptu aceea in publicu bellu tradatoriloru Poloni,

aduna trupele sale, face tóte preparativele necesare pentru espeditiune, si da ordinu Tatariloru a-i urma in acésta espeditiune.

#### MAHOMEDU MERGE IN CONTRA POLONILORU

A. 1083  
I. C. 1672

XIII. In optu ale lunei Saferu, anulu Hegirei 1083, pléca insusi imperatulu din Adrianopole cu armata considerabile contra Poloniei. La Saktce (14) pune unu podu preste Dunare, trecé cu trupele sale in Moldavi'a, si dupa cale de mai multe dile lasandu Moldavi'a inderetru, se pune in castre la tiermuriu Dnistrului nu departe de Chotinu. Aici da ordinu la o parte mare a armatei, cá se tréca preste fluviu cu luntri si se ocupe Svanietiulu, care immediatu la primul atacu a fostu si ocupatu. Puçinu dupa aceea au sositu si Tatarii cari aveau de comandante pe Chanu Selimu Ghirai (15), si Mahomedu immediatu le dete ordinu a construi unu podu spatiosu preste fluviulu Dnistru.

#### PRINCIPELE MOLDAVIEI DETRONATU

XIV. Duca (16) principele Moldaviei cadiuse in mare suspitiune inaintea imperatului, cá elu ar' vré se impedece séu celu puçinu se intardie construirea podului preste Dnistru, cáci lemnele ce trebuiau administrate acolo, séu nu veniau de locu, séu veniau numai in-

(14) *Sactce*. Mai inainte se numjá Oblucitia, cetate situata pe tiermurea de média-di a Dunarei, nu departe de Galati in Moldavi'a. Edificiele vechi ce se vedu intr'ens'a, sunt probe evidente de anticitatea ei. Dar' nu se vede urma nici in muri nici in fundamente, cá cine ar' fi fostu fundatorele ei. Se pare totusi ca ea este oper'a colonieloru romane in Daci'a, séu póte chiar' a Daciloru, chiar' asia precumu sunt Tulcia, Babadagi, Carassu, si alte fórte vechi, cetati in Dobrudgia.

(15) *Chanu Selimu Ghirai*. Celu mai renumitu Chanu alu Tatariloru in seclulu nostru. Principe pe cátu de prudentu pe atatu de bravu.

(16) *Duca*, dupa origine era grecu din provinci'a Rumeli'a si la inceputu a fostu servitoriulu unui negutiatoriu in Iasi. Mai tardiu principele Basiliu si l-a facutu camerariu. Apoi, fiulu acestui-a l'a boieritu si i-a datu de soçia pe sic'a lui Bustachiu principe de Dabija; in urma cu adjutoriulu baniloru si alu amiciloru sei ajunse la tron. Nu era omu litteratu, dar' sciea se conduca trebile publice cu atáta prudentia, in cátu a fostu numeratu intre cei mai excellenti barbati din seclulu seu. Elu a fostu de trei-ori domnu alu Moldaviei, si odata domnu alu Romaniei. Dar' in fine si chiar' catra finitulu vietiei sale, a inclinatú mai multu spre tirania, decâtu spre o justa gubernare, si chiar' pentru aceea boierii tiersei l-au datu Poloniloru in captivitate, unde apoi a si muritu in Varsovi'a.

cetu si in cantitate foarte mica. S'a cercetat lucrulu si s'a descoperitu , că Duca favoresce in secretu pe Poloni , si ca acesti-a l-au coruptu pentru a face se intardie construirea podului. Pentru aceea Sultanulu l-a destituitu si lasandu-i vieti'a , l'a despoiatu de toate averile lui. In locul aceluia nobilimea moldava alege domnu pe unu altu domnu anume Petru.

#### MAHOMEDU IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU

XV. Dupa-ce in urma a invinsu toate greutatile, imperatulu trece Dnistrulu, si in trei ale lunei Rebiul-achir apare de inaintea cetatiei Caminietiu. Acesta cetate e in distantia de trei ore de la Dnistru ; are o situatiune foarte favorabile : intarita de la natura si prin arte , cu greu se poate attaca si este aproape inaccessible pentru assalturi. In giurulu ei curge fluviulu Smotritiu , unu riu foarte repede, ale carui tiermuri sunt nisce stanci голе , care ca totu atati-a muri inalti apera cetatea in contra a ori-ce attacu. Afara de acest'a , in midi-loculu cetatiei este o citadella incungiurata cu muri atatu de inalti , in catu pote resiste la ori-ce detunari de artilleria. Polonii n'au esitu in campu , fiindu-ca incrediendu-se in aceste intarituri ale cetatiei , ei credeau ca acestea voru fi suficiente pentru a stinge primul focu alu Osmaniloru : si asiá s'au indestulitu a pune o buna garnisóna in cetate , si a o provede cu toate munitiunile necesarie pentru durat'a unei lunge obsidiuni. Dar' Sultanulu , dupa ce si-a pusu armat'a in castre , a conchiamatu la unu consiliu bellicu pe toti officiarii si comandantii esperti , si dupa o conclusiune luata in unanimitate , a datu ordinu a incungiura cetatea de toate partile , a deschide lupt'a , si a attaca cetatea dintr'odata din trei parti. Cu ataculu dintr'o parte a insarcinatu pe marele veziru Achmedu Pasia si pe Ag'a Ienicieriloru , dandu-le sub comanda pe Ienicieri si trupele europene ; de alta parte a pusu pe alu doilea veziru Musahib Mustafa Pasia cu trupele asiaticesice ; er' din a trei'a parte a pusu pe caimacamulu Cara Mustafa Pasia cu caramanianii si cu celelalte truppe.

#### CAMINIETIULU CAPITULEAZA

XVI. Generalii dispusi in modulu aratatu , se intrecea care de care

in a bate cetatea, si bombardá murii cu atáta vigóre, in cátu in timpu de diece díle, pre langa tóta tari'a loru, au fostu derimati cu totul prin puterea glóntieloru, si de câte-óri se facea vre-o apertura prin muri, de atâte-óri se dedeau assalturi. Garnisón'a vedea bine cá nu este capabile de a sustiené assalturile, asiá perasi fortificatiunile esteriori si se retrase in cidadell'a interiora. Dar' nici aici nu se credea in securitate, si asiá se offeri a capitula sub conditiune de salva viétia si de a esí libera din cetate. Mahomedu a primitu acésta conditiune, si Polonii cu Hetmanulu loru s'au intorsu acasa ducéndu cu sine trist'a scire despre perderea ce au sufferitu. Dupa aceea, Mahomedu la trei ale lunei Gemaziulu-achiru, a luat u in possessiune cetatea, a transformatu tóte besericele cele mari in Giamie, éra cele mici in Mosheie, si dupa ce a reparatu apoi murii, a lasatu pe Halil Pasia cu o buna garnisóna in cetate.

#### MAHOMEDU TRAMITTE ARMATA CONTRA LEOPOLEI

XVII. Caderea cetatiei Caminietiu a causatu in Poloni consternatiune ce nu se póte exprime. Cetatea despre care se credea ca se va poté tiené ani intregi, a fostu cucerita in diece díle; timpu care acumu pareá prè de ajunsu pentru a poté devasta regatulu intregu, déca ottomanii si-ar' continua calea inainte. Acésta idéa era o spaima infricosiaa pentru Poloni. Mahomedu anca pentru cá se bage si mai multa terróre in inamicu, tramitte pe Caplanu Mehemedu Pasia, gubernatorele de Aleppo, si pe Chanulu Tatariloru din Criméa cu truppele usióre la Leopole, cá se impresóre acésta cetate; ér' elu cu grosulu armatei se pune in castre la Buciaci, pentru a-i poté urma cátu mai eurendu. Caplanu merge cu trupele sale spre Leopole, devasta tóta tiérr'a pe unde ajunge, si ajungéndu inaintea cetatiei, o incongióra si face mai multe assalturi asupr'a ei.

#### POLONI CERU PACE

XVIII. In acésta strimtorare, candu cetatea era adusa acumu la estremu, Polonii incepura a-si vedé erórea si au tramissu delegati la Chanulu Tatariloru in castre, cari in numele regelui si alu tieiei



ilu rîga se se întrepuna pentru ei la Sultanulu si se-lu misce a pune pace, pentru acêsta ei se declara inclinati a lasa Sultanului patru-dieci de cetati si sate in tîenutulu Caminietiu, a-i raspunde unu tribut (17) annuale de duõe-dieci de mii de taleri imperiali, a recunõe pe Cosaci sub Doroshensco de amici ai loru, si a nu mai incepe nici-odata cêrta cu ei.

#### SI PACEA LI SE ACCORDA

XIX. Selim Ghirai Chanu ascultandu cererea si offertulu delegatiloru, i-a tramisu numai decatu la imperatulu, care dupa matura consideratiune a starei lucrurilor, le accorda pacea sub conditiunile propuse de ei, si o confirma prin nouu documentu redactatu dupa formele usitate din vechime intru compunerea tractatelor intre Poloni si Ottomani. Dupa schimbarea ratificatiuniloru, Mahomedu dimitte armat'a cu inceputulu iernei pe acasa, si in lun'a Siabanu, anulu Hegirei 1083 se întorce victoriosu la Adrianopole.

A. 1083

I. C. 1672

Dela anulu Hegirei 611 pênê la 1083, acêst'a a fostu cea din urma victoria, care a adusu ceva folosu statului ottomanu, seu prin aquisitiunea unoru cetati, seu prin adnexarea unoru provincii la vechile confinii ale imperiului. De aci inainte, mai alesu pe tempulu domniei imperatului Leopoldu in Germani'a, urmara batalii infricosiate, pe care posteritatea le-ar crede cu anevoia, decã acelea nu aru fi confirmate cu auctoritatea documentelor publice. Pe atunci poterile Osmaniloru au scadiutu fôrte tare prin perderea multoru regate si provincii, prin nimicire de armate intregi, precumu si prin beluri si dissensiuni civili. Tôte aceste fapte petrecute in acestu mare imperiu, vediute si de noi insine, scrise chiar' de istoricii turci, le vomu narra in a duõ'a parte a istoriei nôstre cu aceeași fidelitate si cu chiar' cuventele istoriografiloru turci, precumu amu facutu acêsta in partea prima.

(17) *Tributu*. Insii Polonii nu nêga, cã ei au promissu a raspunde tributulu; numai cã ei n'au implinitu acêsta promissiuene nici-odata; si de altminterca acestu punctu s'a stersu cu timpu de totulu prin pacea de la Suranno.

In primii ani-ai domniei lui Mahomedu IV, Domnitori in Europ'a au fostu:

*In Germani'a*: Leopoldu I. 1658—1705.

*In Franci'a*: Ludovicu XIV. 1643—1715.

*In Spani'a*: Filipu IV. 1621—1665. Carolu II. fiulu lui Filipu 1665—1700.

*In Portugali'a*: Alfonsu VI. 1656—1669. si Petru II; fratele lui Alfonsu, 1669—1706.

*In Angli'a*: Parlamentulu dupa decapitarea lui Carolu I., 1649.—1653; Olivie Cromvell, protectorulu republicei, 1653—1658; Richard Cromvell, fiulu lui Olivieru, protectoru alu republicei in urm'a acestui-a, 1658—1660, si regele Carolu II, restabilitu pe tronu 1660—1685. *Tr. Franc.*

FINE PARTIEI ANTAI.

